

JAPAN
TÜRKİYE
100TH
ANNIVERSARY
OF DIPLOMATIC RELATIONS

Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı

Vol.14

SPECIAL ISSUE 2024

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda dört kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olup, Ulakbim TR Dizin, Index Copernicus, SOBIAD, Türk Eğitim İndeksi, Acarindex, Ajindex, ZDB, Citefactor, Europub, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor, Open Academic Journals Index (OAJI), Researchbib ve ScienceGate veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of Social Sciences Institute is an international peer-reviewed journal published quarterly. It is indexed in databases such as ULAKBİM TR Index, Index Copernicus, SOBIAD, Turkish Education Index, Acarindex, Ajindex, ZDB, Citefactor, Europub, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor, Open Academic Journals Index (OAJI), Researchbib, and ScienceGate.

Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı: Özel Sayı 2024

100th Anniversary of Türkiye-Japan Diplomatic Relations: Special Issue 2024

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almancadır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda dört kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, dergi içeriğine anında açık erişim sağlamaktadır. Açık erişim, disiplinler arası gelişimi pekiştiren ve farklı disiplinler arasında işbirliğini teşvik eden bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, tüm içerik okurlara veya okurların dahil olduğu kurumlara ücretsiz olarak sunulur. Dergi, yayımladığı içerikle bilimin Açık Erişim Politikası'yla desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nde yayımlanan içerik yazardan izin almaksızın erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir.

Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Nevşehir, TÜRKİYE
Tel: +90 384 228 10 00 Faks: +90 384 228 10 39
e-posta: sbdergi@nevsehir.edu.tr

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archaeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behavior, Economics, Entrepreneurship, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal published quarterly a year.

Copyright: Nevşehir Hacı Bektaş Veli University SBE Journal provides instant open access to the journal content. Open access is an approach that reinforces interdisciplinary development and encourages collaboration between different disciplines. In this context, all content is offered free of charge to readers or to the institutions to which the readers belong. The journal aims to contribute to the support and development of science through its Open Access Policy and the content it publishes. The content published in Nevşehir Hacı Bektaş Veli University SBE Journal can be accessed, read, saved, copied, scanned, linked to the full text, indexed, transferred to the software as data, and used for any legal purpose without permission from the author.

Correspondence and Subscription Address Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Nevşehir, TURKEY

Tel: +90 384 228 10 00 Fax: +90 384 228 10 39
e-mail: sbdergi@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ
ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ
UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

SAHİBİ (OWNER)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi adına
(on behalf of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)

Prof. Dr. Semih AKTEKİN

(Rektör/Rector)

EDİTÖR KURULU (EDITORIAL BOARD)

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Öğr. Gör. Dr. Züleyha GÖKÇE IŞIKHAN

Editörler (Editors)

Öğr. Gör. Mustafa Cihan YARALI

Dr. Öğr. Üyesi Barış ERİÇOK

Konuk Editör (Guest Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Emine Sicim KAPLAN

Mizanpaj Editörleri (Layout Editors)

Öğr. Gör. Mustafa Cihan YARALI

Arş. Gör. Oktay KANCA

Kapak Tasarımı

Öğr. Gör. Sinan GÜMÜŞ

ALAN EDİTÖRLERİ (FIELD EDITORS)

Japon Dili ve Edebiyatı/Dil Bilim/Dil ve Edebiyat
Prof. Dr. Ali Volkan ERDEMİR

Türk Dili ve Edebiyatı
Doç. Dr. Murat GÜR

Tarih
Arş. Gör. Dr. Fadime ÜNLÜ EFE

Uluslararası İlişkiler
Öğr. Gör. Dr. Veysel BABAHANOĞLU

Siyaset Bilimi
Arş. Gör. Dr. Sezen RAVANOĞLU YILMAZ

İlahiyat
Dr. Öğr. Üyesi Emrah UÇAR

Güzel Sanatlar
Prof. Dr. Emin Erdem KAYA

İletişim
Doç. Dr. Burçe AKCAN

YAYIN KURULU (EDITORIAL BOARD)

Unvan- Ad- Soyad (Title- Name-Surname)	Kurum (Institution)
Prof. Dr. Emin Erdem KAYA	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah CENGİZ	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Abdullah KILIÇARSLAN	Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal ÜSTÜN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Burçe AKCAN	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Çağdaş Ümit YAZGAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Eda KÖSE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fevziye EKER	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Gökhan ARASTAMAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Günay EROL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Murat AYGÜN	Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Murat GÜR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ülhak ÇİMEN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Recep TEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sercan YAVAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FİDAN	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe İSPIRLİ TURAN	Samsun Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Barış ERİÇOK	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilal AFŞİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Burcu SOY TELLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel UZUNER	Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emrah UÇAR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Betül URHAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat TEMUR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pelin CALPBİNİCİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Selin Zengin TAŞDEMİR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tuncer FİDAN	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Semra KÖSE	İstanbul Aydın Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Emine Banu BURKUT	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Gönül Gül EKŞİ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Veysel BABAHAANOĞLU	Düzce Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Yasin Can GÖNÜLTAŞ	Kırıkkale Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Züleyha GÖKÇE İŞIKHAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Fadime ÜNLÜ EFE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. İlkin ESEN YILDIRIM	Pamukkale Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Sezen RAVANOĞLU YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Gülay ÖZKAN	Nottingham Trent University

DANIŐMA KURULU (ADVISORY BOARD)

Unvan- Ad- Soyad (Title- Name-Surname)	Kurum (Institution)
Prof. Dr. Abdullah OKUMUŞ	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŐEKERKAYA	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ayőegöl Asuman AKDOĞAN	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Enver AYDOĞAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAYLI	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hocine HASSANI	University of Chlef (Cezayir)
Prof. Dr. Jörg MATTHES	University of Vienna (Avusturya)
Prof. Dr. Jülide YILDIRIM ÖCAL	TED Üniversitesi
Prof. Dr. Korhan KARACAOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Mithat ÜNER	Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BAŞ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Metehan TOLON	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Metin Kamil ERCAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat ATAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Musa PINAR	Valparaiso University (Amerika)
Prof. Dr. Oana-ramona LOBONT	Universitatea de Vest din Timiőoara (Romanya)
Prof. Dr. Ulun AKTURAN	Galatasaray University
Doç. Dr. Aytekin ZEYNALOVA	Baku State University (Azerbaycan)
Doç. Dr. Gökhan ARASTAMAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU	Devlet İdarecilik Akademisi (Azerbaycan)

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ**2024 YILI– Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı****Web:** <http://dergipark.org.tr/nevsosbilen> **E-Mail:** sbedergi@nevsehir.edu.tr**BU SAYININ HAKEM LİSTESİ (REVIEWER LIST)**

Unvan- Ad- Soyad (Title- Name-Surname)	Kurum (Institution)
Prof. Dr. Ahmet Cem ERKMAN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Merthan DÜNDAR	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek ÇETİNDAS	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan DAĞDEVİREN	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Barış BORLAT	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Buşra İNCİRKUŞ ULUSHAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Cahit KAHRAMAN	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan BARLAK	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Recep BÜYÜKTOLU	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Sinan LEVENT	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Suna ALTAN	Iğdır Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep GENÇER BALOĞLU	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ÖZTÜRK	İstanbul Topkapı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cem Evrim ASLAN	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ekrem ÇELİKİZ	Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Elif Büşra KOCALAN	Hitit Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersin KOZAN	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Figen TAŞKIN	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Hilmi ALADAĞ	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Erim GÜLAÇTI	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kıvılcım ERKAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Melek ÇELİK	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve SUSUZ AYGÜL	Amasya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuray AKDEMİR	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah SAT	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Türkan ÖZKAN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümmühan Sâre USLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Öğr. Gör. İbrahim Hakan GÖVER	Abdullah Gül Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Esmâ ALTIN	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Habibe SALĞAR	Selçuk Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Oğuzhan ÖZKAN	Balıkesir Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Uğur ALTIN	Yozgat Bozok Üniversitesi
Arş. Gör. Dr. Yasemin YAZICI	Erciyes Üniversitesi
Dr. Kübra YÜKSEL	Düzce Üniversitesi

İÇİNDEKİLER (CONTENTS)

Sayfa/Pages:	Başlık/Title
1-16	HARUKİ MURAKAMİ'NİN SAHİLDE KAFKA VE LATİFE TEKİN'İN SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM BAŞLIKLIL ROMANLARININ BÜYÜLÜ GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI
Araştırma	COMPARISON OF HARUKI MURAKAMI'S NOVEL TITLED KAFKA ON SHORE AND LATİFE TEKİN'S DEAR SHAMELESS DEATH WITHIN THE CONTEXT OF MAGICAL REALISM
Research	Esmā ALTIN
17-34	NAHOKO UEHASHI'NİN İKİ FANTASTİK ROMANINDA ANİMİZM VE KADIN-DOĞA İLİŞKİSELLİĞİ
Araştırma	ANIMISM AND WOMAN-NATURE RELATIONALITY IN NAHOKO UEHASHI'S TWO FANTASTIC NOVELS
Research	Habibe SALĖAR
35-50	JAPONYA'DA HRİSTİYANLIK KARŞITLIĞI VE YASUI SOKKEN'İN BENMŌ ESERİ (1873)
Araştırma	ANTI-CHRISTIANITY IN JAPAN AND YASUI SOKKEN'S BENMŌ (1873)
Research	Hülya DEVECİ
51-65	TÜRK VE JAPON ÜTOPYALARI: YURDA DÖNÜŞ VEYA YURDUN KAYBI
Araştırma	TURKISH AND JAPANESE UTOPIAS: BACK TO THE HOMELAND OR LOSS OF HOMELAND
Research	Nuray AKDEMİR
66-78	OSMANLI VE JAPON AYDINLARI ÜZERİNDE J. J. ROUSSEAU ETKİSİ
Araştırma	J. J. ROUSSEAU'S INFLUENCE ON OTTOMAN AND JAPANESE INTELLECTUALS
Research	Yasemin YAZICI
79-96	MIYAZAWA KENJİNİN AME NI MO MAKEZU ŞİİRİNİN YAPISÖKÜMCÜ ANALİZİNDE KATAKANA VE İKTİDAR
Araştırma	KATAKANA AND POWER IN THE DECONSTRUCTIVE ANALYSIS OF MIYAZAWA KENJI'S POEM AME NI MO MAKEZU
Research	Melek ÇELİK

97-111	ERDAL GÜVEN'İN HOŞÇAKAL MAYUMİ VE YUMİ-İSTANBUL'DA BİR GEYŞA ADLI ROMANLARINDA JAPONYA VE JAPONLAR
Araştırma	JAPAN AND THE JAPANESE IN ERDAL GÜVEN'S NOVELS TITLED HOŞÇAKAL MAYUMİ AND YUMİ-İSTANBUL'DA BİR GEYŞA
Research	Ece SERRİCAN KABALCI
112-122	RELATIONS BETWEEN JAPAN AND THE OTTOMAN EMPIRE IN WESTERN PRESS ON THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR
Araştırma	BATI BASININDA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ – JAPONYA İLİŞKİLERİ
Research	Can Eyüp ÇEKİÇ
123-149	II. ABDÜLHAMİT DEVRİNDE OSMANLI-JAPONYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ERTUĞRUL FİRKATEYNİ'NİN BATIŞI VE H.1308/M. 1891 YILINDA ALMANYA VE JAPONYA'DAN GELEN RESMİ GÖREVLİLERE YAPILAN HARCAMALAR
Araştırma	THE SINKING OF THE ERTUĞRUL FRIGATE WITHIN THE CONTEXT OF OTTOMAN- JAPANESE RELATIONS DURING THE REIGN OF ABDULHAMID II AND EXPENDITURES MADE FOR OFFICIAL REPRESENTATIVES FROM GERMANY AND JAPAN IN THE YEAR OF H.1308/M. 1891
Research	Meral ŞAHİN
150-163	ATOM BOMBASININ TÜRK BASININDAKİ AKİSLERİ
Araştırma	THE EFFECTS OF THE ATOMIC BOMB IN THE TURKISH PRESS
Research	Suna ALTAN
164-179	II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE TÜRKİYE VE JAPONYA İLİŞKİLERİNİN PARAMETRELERİ (1930-1939)
Araştırma	PARAMETERS OF TURKEY AND JAPAN RELATIONS BEFORE THE SECOND WORLD WAR (1930-1939)
Research	Yasin ERCİLSİN
180-190	TÜRKİYE VE JAPONYA'NIN MODERNLEŞME SÜREÇLERİ: BENZERLİKLER-FARKLILIKLAR
Araştırma	MODERNISATION PROCESSES OF TÜRKİYE and JAPAN: SIMILARITIES-DIFFERENCES
Research	Elif TÜRKİSLAMOĞLU
191-208	TÜRK-JAPON İŞBİRLİĞİNİN SERGİLENMESİ: KAMAN-KALEHÖYÜK ARKEOLOJİ MÜZESİ
Araştırma	EXHIBITING TURKISH-JAPANESE COLLABORATION: KAMAN-KALEHÖYÜK ARCHAEOLOGICAL MUSEUM
Research	Gonca Z. TUNÇBİLEK DİNÇER

209-222	JAPON ÂLİMİ TOSHİHİKO IZUTSU'NUN "KUR'ÂN'DA ALLAH VE İNSAN" İSİMLİ ESERİNDEKİ KUR'ÂNÎ TEMEL KAVRAMLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME
Araştırma	A STUDY ON THE BASIC CONCEPTS OF THE QUR'AN IN THE WORK NAMED "GOD AND MAN IN THE QUR'AN" BY THE JAPANESE SCHOLAR TOSHİHİKO IZUTSU
Research	Mehmet SİDDİK ÖZALP & Recep ÇELİK

223-236	YAMAOKA KÔTARÔ'NUN CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK İÇ VE DIŞ POLİTİKASI HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ
Araştırma	YAMAOKA KÔTARÔ'S THOUGHTS ABOUT TURKISH DOMESTIC AND FOREIGN POLICY IN THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC
Research	Uğur ALTIN

237-255	AFETLE MÜCADELEDE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ VE ETKİSİ: JAPONYA-TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI
Araştırma	THE ROLE AND IMPACT OF LOCAL GOVERNMENTS IN DISASTER RESPONSE: A COMPARISON BETWEEN JAPAN AND TURKEY
Research	Tamer KÜÇÜKYAĞCI

256-271	6 ŞUBAT DEPREMLERİ BAĞLAMINDA 2023 YILI TÜRK-JAPON İLİŞKİLERİ
Araştırma	TURKISH-JAPANESE RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE FEBRUARY 6th EARTHQUAKES IN 2023
Research	Fatih TUNA

272-288	JAPAN'S CAUTIOUS TRANSITION TO A COUNTRY OF IMMIGRATION AND POSSIBLE OPPORTUNITIES FOR TÜRKİYE
Araştırma	JAPONYA'NIN BİR GÖÇ ÜLKESİNE TEMKİNLİ GEÇİŞİ VE TÜRKİYE İÇİN OLASI FIRSATLAR
Research	Kıvılcım ERKAN

289-310	AKİRA KUROSAWA VE METİN ERKSAN FİMLERİNDE KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL YANSIMALAR: JAPON VE TÜRK SİNEMASININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ
Araştırma	CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS IN THE FILMS OF AKIRA KUROSAWA AND METİN ERKSAN: A COMPARATIVE ANALYSIS OF JAPANESE AND TURKISH CINEMA
Research	Ali ÖZTÜRK

311-324	FİLM AFİŞİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: ERTUĞRUL 1890 "海難1890" ÖRNEĞİ
Araştırma	SEMIOTIC ANALYSIS OF FILM POSTERS: THE EXAMPLE OF ERTUĞRUL 1890 "海難1890"
Research	Azra Berin OKAY

325-346 **YAPAY ZEKÂ İLE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM: MİNYATÜR VE UKIYO-E ÖRNEKLERİ**
Araştırma CULTURAL INTERACTION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: MINIATURE
AND UKIYO-E EXAMPLES

Research **Savaş SARIHAN & Ünal BASTABAN**

347-357 **BUDA'NIN KALBI: ZEN ESTETİĞİNDE DOĞANIN ANLAMI VE ÇAY TÖRENİ**
Araştırma BUDDHA'S HEART: THE MEANING OF NATURE IN ZEN AESTHETICS AND THE
TEA CEREMONY

Research **İbrahim Soner ÖZDEMİR**

Konuk Editörden

Türkiye ile Japonya arasında diplomatik ilişkilerin 100. yılı vesilesiyle hazırlanan bu özel sayıyı, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi aracılığıyla siz değerli okurlarla buluşturmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum. Bu sayının, iki ülke arasındaki güçlü bağları onurlandıran ve akademik bir perspektif sunan arşiv niteliğinde bir eser olmasını umuyorum.

Bu özel sayının hazırlanmasında desteklerini esirgemeyen Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Semih Aktekin'e ve özel sayıda logolarına yer verdiğimiz Japonya Büyükelçiliği'ne teşekkürü bir borç bilirim. Yayın sürecinde sağladıkları katkılarla bu çalışmanın vücut bulmasında büyük emekleri olan dergi editörlerine, yayın kurulu üyelerine, hakemlere ve değerli çalışmalarıyla katkıda bulunan yazarlara şükranlarımı sunarım.

Bu özel sayının, Türkiye-Japonya ilişkileri üzerine yapılan akademik çalışmalara yeni bir ivme kazandırmasını ve her iki ülkenin kültürel, tarihsel ve diplomatik bağlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamasını temenni ediyorum.

Saygılarımla,
Dr. Öğr. Üyesi Emine Sicim KAPLAN
Konuk Editör

JAPAN
TÜRKİYE
100TH
ANNIVERSARY
OF DIPLOMATIC RELATIONS

Türkiye-Japonya İlişkileri 100. Yıl Özel Sayısı

Vol.14

SPECIAL ISSUE 2024

HARUKİ MURAKAMI'NİN SAHİLDE KAFKA VE LATİFE TEKİN'İN SEVGİLİ ARSIZ ÖLÜM BAŞLIKLARI ROMANLARININ BÜYÜLÜ GERÇEKÇİLİK BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF HARUKI MURAKAMI'S NOVEL TITLED KAFKA ON SHORE AND LATİFE TEKİN'S DEAR SHAMELESS DEATH WITHIN THE CONTEXT OF MAGICAL REALISM

Esmâ ALTIN

İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Edebiyat Fakültesi
Doğu Dilleri ve Edebiyatları/Japon Dili ve Edebiyatı

esma.altin@medeniyet.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4089-5641

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

24.07.2024

Kabul Tarihi:

15.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Haruki Murakami
Latife Tekin
Büyülü Gerçekçilik
Wendy B. Faris

Keywords

Haruki Murakami
Latife Tekin
Magical Realism
Wendy B. Faris

Haruki Murakami ve Latife Tekin, kaleme aldıkları romanlarda kullandıkları anlatım teknikleri bakımından alışılmış tekniklerin dışında bir üslubu yakalayarak edebiyat dünyasının ilgisini çekmiş ve pek çok eserleri büyümlü gerçekçilikle ilişkilendirilmiştir. Uluslararası çapta tanınmış ve geniş okur kitlesine sahip çağdaş Japon yazar Murakami, 1979'da yayımladığı ilk romanı *Rüzgârın Şarkısını Dinle* edebiyat camiası ve okurları tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Bu ilk romanı ardından yazdığı her bir romanla bu ilgi katlanmıştır. Murakami aynı zamanda Japon edebiyat geleneğini aşan anlatım tarzıyla da eleştirilmiş bir yazardır. Böylelikle yazarın dikkat çeken romanları üzerine çalışmalar da artış göstermiştir. Murakami büyümlü gerçekçi yazar olarak kabul edilmektedir. Büyümlü gerçekçi yazar olarak kabul edilen Türk yazar Latife Tekin ise 1983'te yayımladığı ilk romanı *Sevgili Arsız Ölüm* ile benzer ilgiyi yakalamıştır. Bu çalışmada, eserleri pek çok dile çevrilen Murakami'nin *Sahilde Kafka* ve Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* başlıklı romanları Wendy B. Faris'in büyümlü gerçekçi metinlerin niteliklerini kapsayıcı şekilde açıkladığı teorisi kapsamında ele alınarak karşılaştırılacaktır.

Haruki Murakami and Latife Tekin have attracted the attention of the literary world by capturing a style outside of conventional techniques, and many of their works have been associated with magical realism. Murakami, a contemporary Japanese writer who is internationally known and has a wide readership, received great interest from the literary community and his readers with his first novel, *Hear the Wind Sing*, published in 1979. After this first novel, he increased this interest with each novel he wrote. Murakami is also a writer who has been criticized for his narrative style that goes beyond the Japanese literary tradition. Thus, studies on the author's remarkable novels have increased. Murakami is considered a magical realist writer. Turkish writer Latife Tekin, who is considered a magical realist writer and whose novels are studied, attracted similar attention with her first novel, *Dear Shameless Death*, published in 1983. In this study, Murakami's novels titled *Kafka on Shore* and Tekin's *Dear Shameless Death*, whose works have been translated into many languages, will be discussed and compared within the scope of Wendy B. Faris's theory that explains the qualities of magical realist texts in a comprehensive manner.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1521698>

Atf/Cite as: Altın, E. (2024). Haruki Murakami'nin Sahilde Kafka ve Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm başlıklı romanlarının büyümlü gerçekçilik bağlamında karşılaştırılması. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 1-16.

¹ Bu makale, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Japon Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Prof. Dr. Hüseyin Can Erkin danışmanlığında Esmâ Altın tarafından yürütülen "Haruki Murakami Romanlarında Büyümlü Gerçekçilik" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

Giriş

Haruki Murakami'nin 1979 yılında yayımlanan *Rüzgârın Şarkısını Dinle* başlıklı ilk romanı, geniş çapta dikkat çekmiş ve yayımlandığı aynı yıl yeni yazarlara yönelik Gunzo Edebiyat Ödülü (群像新人文学賞-Gunzō Shinjin Bungakushō)'ne layık görülmüştür. Murakami bu romanı sonrasında yazdığı her bir romanıyla ses getirmeyi ve yazınında dünya çapında geniş okur kitlesine hitap eden bir anlatım tarzını oturtmayı başarmıştır. Murakami'nin bunu başarmasının ardında dünya edebiyatından çeşitli yazarların eserlerinden beslenmiş olması yatmaktadır. Henüz iki yaşındayken taşındıkları dünyanın önde gelen büyük liman şehri Kobe sayesinde İngilizce kitap ve caz plakları gibi onu yabancı kültürlerle tanıştıracak pek çok ürüne kolaylıkla ulaşması bunu mümkün kılmıştır. Murakami'nin yirmili yaşlarının sonunda beysbol maçı izlerken eve dönüşünde bir anda roman yazmaya karar verdiği ilk romanıyla Japonya'da ilgi çektikten sonra art arda yazdığı her bir roman bu ilgiyi katlamıştır. Murakami, *The Paris Review* dergisinde John Wray ile yaptığı röportajda üçüncü romanı *Yaban Koyununun İzinde* (羊をめぐる冒険-Hittsuji wo Meguru Bōken)'den itibaren kendi yazın tarzını tam olarak oturttuğunu ifade etmektedir (Wray, 2004:132). Murakami'nin bu anlatım tarzı, olağan ve olağandışı dünyaların arasında sınırın bulanıklaştığı büyümlü gerçekçi tarzıdır.

Murakami, zihninin akıllı ve deli kısımları olarak belirttiği zihin yapısında roman yazma esnasında deli kısmının nispeten daha baskın olduğundan bahsetmektedir. Etrafında gözlemediği bu dünyada yargılama yapmaksızın Japon toplumunun yaşadığı dünyayı tasvir ederek bu gidişatının nereye varabileceğini ve bunun nedenlerini okurlara sezdirmeyi tema edindiğini açıkça belirtmektedir. Büyümlü gerçekçi anlatım tarzındaki hikayeleri, Kafka ve Márquez'in klasik tarzından farklı olarak daha çağdaş ve postmodern niteliktedir. Roman karakterleri dünyanın tuhafliklarından sıklıkla dem vurarak aslında dış dünyanın da sahtelikleri içinde gerçekliklerin aranmasından ileri gelmektedir. Romanlarda da bu durum, film setlerinde gerçekmiş izlenimi vermek için tasarlanan dekorlar arasında geçiyormuşçasına gördüklerinin gerçek olduğuna ikna etme çabası gütmeksizin bunları olduğu haliyle göstermeye çalışma eğilimindedir. Roman yazmayı video oyununun hem tasarımcılığı hem de oyunculuğuna benzetmektedir. Romanlarındaki kahramanlar ruhani denen iç ve dış dünyanın arasında sıkışmaktadır. Roman kahramanları zihinlerinde de bu iki dünya arasında bölümlenmekle birlikte olağan dünyada kaybettiklerini geri kazanma ümidiyle olağandışı dünyaya doğru sürüklenmektedir. Romanın sonuna doğru kaybettiklerini bulduğunda da ise artık onun öncesiyle aynı olmadığını idrak etmekte ve hayal kırıklığına uğramaktadır. Bu aradığı şeyi bulmanın çok ötesinde bu arayışın nasıl bir şekilde dönüşüme uğradığına ilişkin farklı bir bakış açısıyla farkındalık katmaktadır (Wray, 2004:144-146).

Murakami'nin çağdaş Japon yazarları arasında dikkat çeken anlatım tarzının Japon edebiyatı özelliklerinin ötesinde seyir göstermesinde yazarın çocuk yaşlardan itibaren yabancı kültür ve malzemelerle beslenmesinin payı olduğunu söylemek mümkündür. Yazarın bu farklı anlatım tarzı beğenildiği kadar pek çok sert eleştiriye de maruz kalmıştır. Japon edebiyatı alanında çalışmalar yapan Devrim Çetin Güven, Nobel Ödülü'nün Japon edebiyatına etkisini ele aldığı *How has the Nobel Prize Affected the Canonisation of Japanese Literature? (Nobel Ödülü Japon Edebiyatının Kanonlaştırılmasını Nasıl Etkiledi?)* başlıklı makalesinde Murakami'nin Nobel Edebiyat Ödülü'ne birçok kez aday gösterilmesine rağmen kazanamamasının nedenlerinden de bahsetmektedir. Murakami'nin eserleri hümanizm karşıtı, militarizm yanlısı, kadın düşmanı ve yıkıcı derecede nihilist bir metin olmakla sıklıkla eleştirilmiştir. Romanları Japonca olarak yayınlanmasına rağmen, "İngilizleştirilmiş Japonca" olarak nitelendirilmiştir. Güven, Murakami'nin günümüze kadar pek çok kez aday gösterilmesine rağmen kazanamamasının en büyük nedenlerinden biri olarak 1994 Nobel ödüllü Kenzaburō Ōe, edebiyat araştırmacısı ve eleştirmeni Yōichi Komori ve romancı Mitsuyo Kakuta gibi bazı saygın edebiyatçıların sert eleştirilerine işaret etmektedir (Güven, 2021, s. 932-935). Ayrıca, Nobel Komitesi'nin ödülleri Avrupa-merkezli tutumunun Avrupa dışı dillerde de yazan ve ödül alma potansiyeli yüksek pek çok yazarın dünya edebiyatı kanonunu canlandırarak çeşitlendirme ihtimalinin de önüne geçildiğini ileri sürmektedir.

Kırkın üzerinde çevirisi olan Murakami'nin romanları üzerine dünya genelinde yapılan pek çok çalışma bulunmakta ve bu çalışmalar artan bir ivme göstermektedir. Büyümlü gerçekçi bir yazar olarak kabul edilen yazarın bu anlatım tarzı üzerine yapılan belli başlı çalışmalardan Matthew C. Strecher'in *Murakami Haruki Kurgusunda Büyümlü Gerçekçilik ve Kimlik Arayışı* ve Susan J. Napier'in *Kimliğin Büyüsü: Modern Japon Kurgusunda Büyümlü Gerçekçilik* konulu çalışmaları bulunmaktadır. Strecher, Japonya'da hatta dünyada 1970'li yıllarda öğrenci hareketlerinin doruklara ulaştığı bir dönemde üniversite öğrencileri arasında kimlik krizi ile kimliğini yitiren bireylerin kendini

yeniden keşfetmek maksadıyla geçmişini onarma arzusuna vurgu yapmaktadır (Strecher, 1999:296-297). Napier, Japonya'nın Batı'yla etkileşim sonucu özellikle de 2. Dünya Savaşı sonrasında Japonya'nın toplumsal kimlik arayışı noktasında büyüü gerçekçilik Söseki Natsume, Kenzaburo Öe, Haruki Murakami gibi pek çok Japon yazarlarının Japon kurgusunu kendilerine özgü bir şekilde şekillendirdiklerini ifade etmiştir (Napier, 1995:455). Fakat, yazarın büyüü gerçekçi anlatım tarzını belirli bir yöntemle detaylıca ele alan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Türkiye'de Murakami romanları üzerine çalışmalar yeni yeni gelişme göstermektedir. Yüksek lisans ve doktora derecesinde yazılan tezler metafor (Bescelli, 2013)², imge (Depci, 2019)³, bellek-kimlik (Sancaklı, 2015; İşcan, 2023)⁴ ve büyüü gerçekçilik (Altın, 2022)⁵ üzerine yapılan çalışmalardır.

Japon edebiyatı 19. yüzyıl sonuna dek Çin'in kültür ve edebiyatının etkisinde gelişim göstermiştir. Her ne kadar Batı edebiyatı üzerine çeviriler 16. yüzyıldan itibaren başlamış olsa da Batı etkisi Meiji Restorasyonu⁶ ile 19. yüzyılda görülmektedir. Meiji dönemi⁷ yazarları Batı edebiyatından çevirilerle yeni model, üslup, tür ve realizm, romantizm ve natüralizm gibi yeni akımlarla tanışmıştır. Dolayısıyla Japon edebiyatında Doğu'nun edebiyat geleneği kırılmış ve 19. yüzyıl sonundan itibaren Batı'nın etkisi görülmeye başlanmıştır.

Latife Tekin, Türkiye'de büyüü gerçekçi yazar olarak kabul edilip bu alanda ses getirmiş bir yazardır. Latife Tekin, 1957'de Kayseri'de doğmuş, ancak dokuz yaşından itibaren İstanbul'da yaşamaya başlamıştır. Ortaöğretimini Beşiktaş Kız Lisesi'nde tamamladıktan sonra kısa süreliğine Telefon Başmüdürlüğü'nde memur olarak çalışmıştır. Daha sonrasında doğum yapmak üzere işten ayrılmış, fakat tekrar iş hayatına dönüş yapamamıştır. İç dökmek için yazmaya başlaması, mesleğinin yazarlık olmasına vesile olmuştur. İlk romanı *Sevgili Arsız Ölüm*'ün 1983'te yayınlanmasından itibaren anlatım tarzı dikkat çekmiştir. Murakami'yle benzer şekilde ilk eseriyile ilgi çekmeyi başaran Tekin'in romanları İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, Farsça, Japonca ve Hollandacaya çevrilmiştir. 1983'ten günümüze de yayımlanmış on iki romanı bulunmaktadır. Türkiye'de 2003 yılından günümüze dek Latife Tekin'in romanları üzerine yüksek lisans ve doktora derecesinde yapı, tema, anlatım; edebiyat ve çeviride kadın, halk kültürü unsurları, toplumsal değişim gibi pek çok konuda otuz altı çalışma arasında yazarın büyüü gerçekçi anlatım tarzına yönelik *Latife Tekin'in Yapıtlarında Büyüü Gerçekçilik*⁸ ve *The Tradition of Magical Realism in Contemporary Turkish and English Literature: A Comparative Analysis of Dear Shameless Death By Latife Tekin and Nights at the Circus By Angela Carter (Çağdaş İngiliz ve Türk Edebiyatında Büyüü Gerçekçilik Akımının Etkileri: Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Angela Carter'in Sirk Geceleri Adlı Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi)*⁹ başlıklı çalışmalar mevcuttur. Türkiye'de Tekin'in romanlarında büyüü gerçekçi anlatım tarzı üzerine yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak Gabriel García Márquez ve Angela Carter'in romanlarıyla kıyaslanmaktadır. Avrupa ve Amerika başta olmak üzere dünyada Murakami'nin büyüü gerçekçi tarzına yönelik kapsamlı çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenlerle bu çalışmada, Murakami'nin *Sabilde Kafka* ve Tekin'in anlatım

² Bkz. Besceli, N. (2013). *Thomas Mann ve Haruki Murakami'de Karşılaştırmalı Bir Metafor, Kuyu* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yeditepe Üniversitesi.

³ Bkz. Depci, A. (2019). *Haruki Murakami'nin Romanlarında Öteki ve Gölge* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

⁴ Bkz. Sancaklı, E. (2015). *Haruki Murakami'nin Eserlerinde Toplumsal Bellek ve Kimlik* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.

Bkz. İşcan, S. (2023). *Haruki Murakami'nin Sabilde Kafka ve Mine Söğüt'ün Madam Arthur Bey ve Hayatındaki Her Şey Eserlerinde Kimlik Bunalımı ve Anlam Arayışı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.

⁵ Bkz. Altın, E. (2022). *Haruki Murakami Romanlarında Büyüü Gerçekçilik* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.

⁶ 19. yüzyılın son yarısında bakufu sistemini yıkıldıktan sonra Batı tarzında bir uluslararası sisteme uyumlu hale gelmek için modern devlet oluşumuna zemin hazırlayan toplumsal ve siyasi yapılanmalarda değişiklikleri kapsayan bir restorasyondur. Bkz. (Nihon Shi Hirojiten, 1997:2088).

⁷ Japonya tarihinde 23 Ekim 1868-30 Temmuz 1912 tarihleri arasında İmparator Meiji'nin saltanatını kapsayan dönemdir.

⁸ Öktemdil Turgut, C. (2003). *Latife Tekin'in Yapıtlarında Büyüü Gerçekçilik*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bilkent Üniversitesi.

⁹ Yıldırım, S. (2009). *The Tradition of Magical Realism in Contemporary Turkish and English Literature: A Comparative Analysis of Dear Shameless Death By Latife Tekin and Nights at the Circus By Angela Carter (Çağdaş İngiliz ve Türk Edebiyatında Büyüü Gerçekçilik Akımının Etkileri: Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Angela Carter'in Sirk Geceleri Adlı Kitaplarının Karşılaştırmalı Analizi)*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.

tarzını oturttuğu ilk romanı *Sevgili Arsız Ölüm* başlıklı romanları Wendy B. Faris'in büyüülü gerçekçi metinlerin niteliklerini kapsayıcı şekilde açıkladığı teorisi kapsamında ele alınarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Büyüülü Gerçekçiliğin Kökeni ve Resim Alanından Edebiyat Alanına Taşınması

Büyüülü gerçekçilik, ilk kez 20. yüzyılda Alman resim eleştirmeni Franz Roh tarafından 1. Dünya Savaşı sonrası bu alanda değişen Dışavurumculuk¹⁰ sanatına vurgu yapmak için kullanılmıştır (Moses, 2001:107). Roh, 1925 yılında *Dışavurumculuk Sonrası, Büyüülü Gerçekçilik: Yeni Avrupa Sanatındaki Sorunlar (Nach-expressionismus, Magischer Realismus: Probleme der Neuesten Europäischen)* başlıklı çalışmasında Avrupa'nın önde gelen on beş ressamın çalışmasını ele alarak Dışavurumculuk sanatının niteliklerinden farklı bir sanata dönüşmesine dikkat çekmiştir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Dışavurumcu ressamlar savaşın tahribatından derinden etkilenerek hayal kırıklığına uğramıştır ve deforme olmuş şekilde nesnelere ve değişen dünyayı çizimlerine yansıtılmışlardır. Roh'un tanımladığı büyüülü gerçekçilikle burada betimlenen hedef nesne deforme edilerek somutlaştırılmaya çalışılmaktadır. Resimde fiziksel özellikleriyle oynanan nesne, gündelik hayatta olduğundan farklı şekilde bir boyut kazanmaktadır. Ressamların büyüülü nesneye yönelik betimlemelerinin arka planında savaş deneyimiyle bir nevi devrime yükselen muhtemel toplum hareketine işaret edilmektedir (Dohi, 1971:70-72). Bu yönüyle, Roh'un çalışmasında büyüülü gerçekçilik ifadesinin bir açıdan da gerçekliğe dönüşüme vurgu yaptığı söylenilebilir. Roh'un bu çalışmasının 1927 yılında İspanyolcaya çevirisi¹¹ ile Latin Amerika edebiyat camiasının büyüülü gerçekçilikle buluşmasına önayak olmuştur (Bowers, 2004: 8-12).

Resim alanından edebiyat alanına taşınan büyüülü gerçekçilik, öncelikle 1920'lerde Avrupa'da ve 1940'larda Orta Amerika'da gelişim göstermesine rağmen Latin Amerika coğrafyasıyla sıklıkla ilişkilendirilmektedir. 20. yüzyıl başlarında post-dışavurumcu resmi tanımlamak için kullanılmaktayken aynı yüzyılın ortaları itibariyle İngilizce konuşulan ülkeler ve Latin Amerika'da modern ve postmodern yazın türleriyle ilintilendirilmiştir (Bowers, 2004: 5-11). Büyüülü gerçekçilik resim alanından edebiyat alanına taşınana dek bu anlatım tarzının ortaya çıkmasında dolaylı olarak etkili akımlardan avangart¹² ve sürrealizmin¹³ etkisi azımsanamayacak ölçüdedir. Batı Avrupa'da bilim ve teknik alanında yaşanan ilerlemelerle mantığa dayandırarak edebiyatı bilimsel bakış açısına uyarlama eğilimi sanatçıları sınırlandırmıştır. Medenileştirme bahanesiyle Avrupa dışındaki bölgeleri sömürgeleştirme eğilimi gösteren Batı Avrupa'nın bu yöndeki düşünce yapısına eleştiri getirmiştir. Sürrealizm ise; sanatçıların zayıflayan hayal gücünü yeniden kazandırarak onları özgür kılmak adına sanat alanında reform getirilmesine önayak olmuştur. Böylelikle, sanatın Avrupamerkezci anlayışına dayandırma eğilimi kırılmış, büyüülü gerçekçiliğin gelişmesine uygun bir zemin hazırlanmış, medeni görülmeyen kültürler yabancı değil artık cazibe alanı olarak görülmeye başlanmıştır (Terao, 2012:17-24).

Roh, Avrupa'da resim alanında dışavurumculuk akımı sonrası büyüülü gerçekçilikle ilişkin belirtilen çalışmasının İspanyolcaya çevrilmesiyle Latin Amerika yazar bu türle tanışarak edebiyatlarına uyarlamışlardır. 1950 ve 1960'lara dek alışılmış tekniklerin dışındaki bu yaklaşımla kendi coğrafyalarına özgü malzemeleri harmanlayarak değişen sosyo-kültürel yapıyı yansıtmakta oldukça başarılı olmuşlardır. Bu nedenle de büyüülü gerçekçilik anlatım tekniği denildiğinde daha çok Latin Amerika edebiyatı aklı gelmektedir. Kolombiyalı yazar Gabriel García Márquez özellikle dünya çapında bu alanda ses getirmiş bir yazardır. Márquez'in 1967 yılında yayımladığı *Yüzyüzlük Yalnızlık* başlıklı romanı Latin Amerika edebiyatının büyüülü gerçekçi anlatım tarzının adını daha geniş çapta duyurarak zirveye taşımıştır. Büyüülü gerçekçiliğin tam olarak ne olup ne olmadığına dair tartışmalar da gündeme gelmiş, çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Teorisyenlerden Ángel Flores daha çok yapısalcı bir yaklaşımla günlük yaşamı gerçek dışına dönüştürme, öyküleme, duygusal ve coşkunluğu reddetme, yeni ve şaşırtıcı olanı tercih etme bakımından gerçek ve fantezinin bir alaşımı olarak tanımlamaktadır. Ancak, büyüülü gerçekçiliği bu tanımı onu spesifikleştirmekten ziyade daha çok modern kurgunun nitelikleriyle sınırlandırmıştır (Camayd-

¹⁰ Dışavurumculuk, Almanya ve Fransa'da, resim sanatından yazına geçen, doğalcılık ve izlenimciliğin gerçekliğine karşı bir tepki olarak sanatçının gerçekliği göz ardı edip varlıkların biçim ve renklerini bozarak duygularını aktardığı yapıtları tanımlayan akımdır (Gülovalı ve Odabaşı, 2011:318).

¹¹ Bkz. Vela, F. (1927). *Realismo Mágico. Post Expressionismo Problemas De La Pintura Europea Mas Reciente*. Revista de Occidente.

¹² Avangart (Öncü), çağına göre yeni sayılan sanat ya da yazın akımıdır (Gülovalı ve Odabaşı, 2011:914).

¹³ Sürrealizm (Gerçeküstüçülük) akıl, gelenek ve alışkanlıkların denetiminden uzak bilinçaltı gerçeklerini yansıtan, böylece bilinen gerçekliklerle bağını koparıp kendince gerçeği yaratma amacı güden edebiyat ve bir sanat akımıdır (Eren, Gözaydın, Parlatur, Tekin ve Zülfükar, 1988:541).

Freixas, 2004:7-8). Ayrıca, Flores'ın bu tanımını güçlendirmek için fantastik edebiyattan örnekler sunması günümüzde de fantastik ve büyüü gerçekçiliğin karıştırılmasının nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Arargüç, 2016:48). Luis Leal ise; fantastik edebiyatla ilişkilendirilmesine karşı çıkararak büyüü gerçekçiliği diğer türlerden ayıran özelliklerine odaklanmıştır. Bu iki teorisyenin büyüü gerçekçiliğe ilişkin tanımlamaları Frederic Jameson, Homi K. Bhabha, Brenda Cooper, Jean-Pierre Durix, William Splindler, Roberto González Echevarría ve Beatrice Amaryll Chanady pek çok araştırmacı ve teorisyen büyüü gerçekçiliğin niteliklerini belirli bir çerçeveye sokmaya çalışmıştır. Ancak yapılan tanımlamalar ve sınıflandırmalar onun niteliklerini genişletmek yerine onu herhangi bir sınıf ya da coğrafyayla sınırlandırarak diğer özelliklerini göz ardı etmek şeklinde gerçekleşmiştir.

Yöntem

Bu çalışmada büyüü gerçekçiliğe yönelik önde gelen teorisyenlerden Wendy B. Faris'in tanımından yararlanılmıştır. Faris'in tanımı metinlerin genel büyüü gerçekçi özelliklerini kapsayıcı niteliktedir. Faris'e göre; büyüü gerçekçilik çoğunlukla postkolonyal toplumlarda olmak üzere o toplumun melez doğasını, kültürünü yansıtan, farklı kültürel geleneklerle bezenmiş bir anlatım tekniğidir (Fairs, 2004:1). Faris'e göre; büyüü gerçekçilik, gerçekçilik ve fantastikte sergilenen gerçekliğin dışında onları büyüü unsurlarla doğalmışçasına sunmaktadır. Latin Amerika'da parlamaşı bu coğrafyada sömürgecilik sonrasında Latin Amerika edebiyatı kimlik arayışında kültürüne ait olmayan ithal unsurları başarılı bir şekilde ayıklayarak onu kültür-üstüleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Burada modernnite algısı ve beraberinde getirdiği ideolojiyle siyasete karşı bir eğilimle postmodernizmle de ilişkilendirerek ona bir nevi politik yorum getirmesi söz konusudur (Faris, 1995:16-165). Büyüü gerçekçilik, modernniteyle beraber artık görülmeyen anlatı geleneklerini postmodern zeminde açıklayarak onları yeniden ortaya çıkarılmasında rol oynamaktadır (Arargüç, 2016: 93).

Faris'in büyüü gerçekçi metinlerin temel özelliklerini kapsamlı bir şekilde belirttiği tanımı *Scheherazade's Children: Magical Realism and Postmodern Fiction* (*Şehrazat'ın Çocukları: Büyüü Gerçekçilik ve Postmodern Kurgu*) başlıklı çalışmasında yer almaktadır. Bu özelliklerden birincisi; metinde fizik kuralları kapsamında açıklanamayan büyüü unsurlar bulunmaktadır. Büyü unsurları aklın sebep-sonuç ilişkisini bozarak akli altüst etmekte, burada rahatsız edici bir o kadar da gerçekliğin bir parçası olarak varlığını sürdürmektedir. Büyüü olaylara verilen tepkiler davranışları bakımından hem bize tanıdık gelmekle birlikte rahatsız etmektedir. Siyasete yönelik daha çok ironik bir şekilde eleştiri söz konusudur. İkincisi; metindeki betimlemeler olağanüstü dünyanın varlığını detaylandırmaktadır. Gerçekçi şekilde betimlenen bu olağanüstü dünya, yaşadığımız dünyaya da benzeyen kurgusal bir dünyadır. Bu büyüü nitelikleri ve doğası itibarıyla de onu gerçeklikten uzaklaştırmaktadır. Nesnelerin büyüü varlığı ona ima yollu bir gönderme ve metafor işlevi kazandırmaktadır. Büyüü gerçekçilikte tarihi olaylar kendine özgü bir şekilde birtakım tarihsel gerçeklere dayandırılarak yeniden yaratılabilmektedir. Mitolojik ve tarihsel olayların bir kombinasyonu şeklinde toplumsal belleğin parçalarına işaret etmekle birlikte halk inanışlarını da kapsayabilmektedir. Bildiğimiz maddi dünya da olduğu gibi varlığını sürdürmektedir. Üçüncüsü; birbirine yakın ancak birbirinden farklı olağan ve olağanüstü olmak üzere iki ayrı dünya bulunmaktadır. Bu her iki dünyanın arasındaki sınır her iki mekânı da yansıtan çift taraflı ayna ve benzeri bir nesneyle hayali bir noktada kurguyla gerçeklik arasındaki çizgi bulanıklaşmakta, ayırt edilemeyecek duruma gelmektedir. Dördüncüsü; okuyucu büyüü gerçekçi metni okurken burada geçen büyüü unsur ve olayların karakterin birer halüsinasyonu mu yoksa bir mucize mi yaşanmakta olduğu hususunda tereddüt yaşamaktadır. Beşincisi; büyüü gerçekçilik bilinen zaman, mekân ve kimlik algısını da sorgulatmaktadır (Faris, 1995: 167-173).

Sahilde Kafka ve Sevgili Arsız Ölüm Romanları Üzerine

Murakami'nin 2002'de yayımlanan *海辺のカフカ* (*Umibe no Kafuka-Sahilde Kafka*) romanı Türkçeye de 2009 yılında kazandırılmıştır. Murakami'nin bu romanı orijinal dilinde yayımlandıktan dört sene sonrası 2006'da *Franz Kafka Ödülü*¹⁴ ve *Dünya Fantezi Ödülü*¹⁵'nü kazanmıştır. Romanda annesi tarafından küçük yaşta terk edilmiş ve

¹⁴ *Franz Kafka Ödülü*, Çek yazar Franz Kafka anısına 2001 yılından itibaren her yıl düzenlenen uluslararası edebiyat ödülüdür.

¹⁵ *Dünya Fantezi Ödülü*, World Fantasy Convention (Dünya Fantezi Kongresi) tarafından her yıl düzenlenen ve o yılın bir önceki takvim yılı boyunca yayımlanan en iyi fantastik kurmacaya yönelik bir ödüdür.

heykeltıraş babasıyla yaşayan on beş yaşındaki Kafka Tamura ile altmışlı yaşlarında zihinsel özürü ve ailesiyle çevresi tarafından dışlanan Nakata'nın iki ayrı hikayesi vardır. Bu iki ayrı karakterin birbirine paralel ilerleyen hikayeleri 1999 yılında geçmektedir. Fakat, Nakata'nın zihinsel özürünün bazı detaylarını açıklığa kavuşturmak adına Nakata'nın hikayesinde 1944-1946 yıllarına kısa dönüşler de yer almaktadır. Her iki hikâyenin de başkahramanı birbirinden habersiz içgüdüsel bir şekilde Şikoku'ya doğru yol almaktadır. Yolculukları esnasında da birtakım olağanüstü deneyimler yaşamaktadırlar.

Tekin'in 1983'te yayımlanan *Sengili Arsız Ölüm* romanı, köyden kente göç eden beş çocuklu Aktaş ailesinin hikayesini anlatmaktadır. Romanda köy ve kent hayatını ayrı ayrı ele alan iki belirgin bölüm yer almaktadır. Yazar, romanın genelinde zaman ve mekân bilgilerini belirsiz bırakmayı tercih etmiştir. Macit Balık, *Latife Tekin'in Sengili Arsız Ölüm ve Gabriel Garcia Marquez'in Yüzyıllık Yalnızlık Romanlarında Büyülü Gerçekçilik* başlıklı makalesinde Tekin'in anlatım tarzını ele alarak romanda zaman ve mekânın net olmamasını büyülü gerçekçiliğin belirsiz atmosferini oluşturmak ve onu besleyen mitoloji ve halk anlatılarından yararlanmasından ileri geldiğini ifade etmiştir. (Balık, 2010:77). Romanda zaman ve mekânın belirsiz olmasının yanı sıra, olay örgüsü içerisinde herhangi bir olayın başlangıç ve bitiş noktaları da belirsiz bırakılmaktadır. Ailenin kente göç ettiği mekân olarak İstanbul hiçbir yerde belirtilmez ancak yüksek katlı binalar, çok sayıda insanın sokaklarda yürümesi gibi emareler bulunduğundan bu kentin İstanbul olacağı sezdirilmektedir.

Tekin'in bu romanında batıl inanç ve hurafelerle şekillenen köy hayatı ve bu hayatı şehirde de sürdüren aynı zamanda da ciddi uyum sorunları yaşayan Aktaş ailesinin hikâyesidir. Aile, Alacüvek¹⁶ köyünden kente taşınmaktadır. Köyde yaşadıkları gibi batıl inanç ve hurafelerle bezenmiş hayatını burada da sürdürürken uyumsuzluk yaşamakta, şehre bir türlü tutunamamaktadır. Yazarın bu romanı İslamiyet ve öncesi Türk yaşantısıyla bugün dahi Anadolu'da görülmekte olan batıl inanışlardan oluşan tamamen yerli malzemeler kullanılmıştır. Tekin, romanında teknik olarak Marquéz'in *Yüzyıllık Yalnızlık* romanından esinlendiğini de söyleşilerinde açıkça ifade etmiştir (Balık, 2011:23-26).

Romanın ilk yarısında Aktaş ailesinin babası Huvat'ın kentten Alacüvek Köyü'ne otobüs getirmesiyle başlayıp, sonrasında soba, radyo, tulumba gibi buranın yerlilerinin daha öncesinde görmediği nesnelere tanıtmasıyla devam etmektedir. Huvat köylüleri şaşırtacak başka bir malzeme bulamayınca kentli bir kadın olan Atiye'yle evlenir. Atiye giyimi, kuşamı ve üslubu köyde yaşayan kadınlardan farklıdır. Bu köy, hurafelerle bezenmiştir ve Atiye'nin köye adım atmasıyla hamileliği de cinlerle ilişkilendirilir. Nuğber, Halit, Seyit, Dirmit ve Mahmut adında çocukları dünyaya gelir. Bu aile dış görünüşüyle kentli ancak düşünce yapısı itibarıyla dünya görüşleri burada yaşayan köylülerle ortaktır. Olağanüstü olan her şey gerçekliğin bir parçası olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, köye gelen her bir yenilik ve burayı daha modern kılacak uygulama da cinlerle ilişkilendirilmektedir. Köyün tek öğretmeni Bayraktar, köyün hurafelerle dolu dünya görüşüne uymaması ve çocukları da bu görüşten alıkoyabileceği düşüncesiyle öğretmenlikten men edilir ve köy okulu da kapatılır. Anadolu'nun pek çok yerinde benzer hurafelere bağlı inanç halen devam ettiğini söylemek mümkündür. Huvat'ın Alacüvek Köyü ahalisine tanıttığı nesnelere olağan dünyada sıradan nesnelere. Köy ahalisinin ve bu nesnelere olağan dünyada daha önce görmemiş olma ihtimali son derece zayıftır. Köy ahalisinin bu sıradan nesnelere şaşkınlıkla karşılaşması bu durumu bir bakıma gerçeklikten uzaklaştırmaktadır.

¹⁶ Alacüvek Köyü'nün adı romanın ilerleyen bölümlerinde Akçalı olarak değiştirildiği ifade edilmektedir.

Sarı kız¹⁷, Kışner Oğlan¹⁸, Kepse, Küllük Cini, Akkadın gibi pek çok kişinin inandığı ve nesilden nesile aktarılan bazı kadim hikâyeler yer almaktadır. Ayrıca konuşan bitkiler, su kuyuları, yıldızlar, bulutlar, güneş, kar, sokaklar ve benzeri olağanüstü olaylar da mevcuttur. Tüm bu akıl almaz ve çarpıcı unsurlar, yanlış anlaşılmalara okuyucuya göstererek bazı toplumsal gerçekleri ortaya çıkarmak için kullanılmaktadır. Kırsalda ve şehirde yaşayan insanlar arasında cinlere, hocalara, muskalara, fallara, koruyucu dualara inananlar bulunmaktadır (Yıldırım, 2009:38). Hurafelere bağlı adet ve örfelere bağlı yaşam süren toplumlar, kutsal bir güç tarafından görevlendirilmişçesine onları sorgulama gereği duymamaktadır. Atiye'nin ilk doğumundan sonra bebek görmeye gelen köylü kadınların ritüeli şu şekildedir:

“...Gelenler -köyün tüm kadın ve çocukları gelmişti- beraberinde getirdikleri çeşit çeşit kuru çiçek ve bitki kökünü kaynar suya attılar. Sakatlar, taze gelirken kocası ölenler, döl tutmayanlar, çiçekleri atar atmaz gittiler. Kalanlar, tas tas içip suyu bitirdikten sonra, sırasıyla tek tek bebeğin ağzına tükürdüler. Tüküren kulağına eğilip, “Bana çekesin e mi!” diye dilekte bulunuyordu.” (Tekin, 2020: 14)

Romanın bu sahnesinde gerçekleşen ritüelde kuru çiçek aynı zamanda da artık canlı olmayan bir bitki olarak da ölümü, bitki kökleri de ekildiğinde tekrar yaşama ihtimali de olması itibarıyla doğumu simgelemektedir. Ayrıca, dünyaya yeni gelen köyün yeni bireyine kusurlu kabul edilen bireylerin şansızlıklarının bulaşmaması düşüncesi yatmaktadır. Bedensel özürsüzlük, evlenir evlenmez dul kalan ve kısır olanların bu yeni doğuşu kutlamak için ritüele katkıda bulunur bulunmaz mekânı terk ettiği gözlenmektedir. Belirgin bir kusuru olmayanlar ise; kaynar suya atılan kuru çiçek ve bitki kökünde demlenmiş suyu içip, yeni doğan bebeğin ağzına tükürüp kendileri gibi büyük bir kusuru olmadan yaşam ve ölüm döngüsünü özümsemiş bir hayatı idame ettirmesini temenni etmektedir.

Romanın kalan yarısında ise Aktaş ailesinin kente göç etmesi yer almaktadır. Tek odalı eve taşınan aile burada Huvat ve evin diğer bireylerinin iş hayatında istikrarı tutturamaması yaşam koşullarını zorlaştırmaktadır. Hayallere ve olağanüstüyle barışık dünya görüşüne tutunmaktadırlar. Özellikle de anne Atiye ve kızı Dirmit'in olağanüstü deneyimleri sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Tekin'in ilk romanı olarak yayımlanan *Sergili Arsız Ölüm*, Türkiye edebiyat camiasında pek çok tartışma yaratmıştır. Tartışmalar daha çok romanda gerçekliğin temsili üzerine olmuştur. Ancak, Tekin anlatım tarzıyla köy ve varoş hayata dair gerçeklikleri büyümlü gerçekçi bakış açısıyla ele almıştır. Hem büyümlü gerçekçi hem de geleneksel edebiyatımıza uygun bir anlatımla doğaüstü olay ve varlıkların yer aldığı bir dünya sunmaktadır. Roman anlatıcısı, doğa olaylarına aykırı inanması güç olayları olağanmışçasına aktarırken, doğaüstü karşısında roman karakterlerinin tutumunu da paylaşmaktadır (Moran, 1998:86). Tekin, büyümlü gerçekçi anlatım tarzında

¹⁷ Sarıkız efsanesine göre; annesini küçük yaşta kaybeden ve babasıyla yaşayan Sarıkız Çanakale'nin Ayvacık Köyü'nden Balıkesir'in Kavurmacılar Köyü'ne taşınır. Çobanlık yaparak geçinen babası kısa sürede sevilip sayılır. Sarıkız serpilince babası da yaşlanır. Hacca gitmeye karar veren babası Sarıkız'ı komşusuna emanet eder. Başboş kalan Sarıkız'a köyün delikanlıları talip olur, ama Sarıkız hiçbirine yüz vermez. Yüz bulamayanlar kızın itibarını zedelemek için hakkında dedikodu yayar. Hacdan dönen babası köylülere verdiği selam bile karşılıksız kalır. Komşusuna sebebini sorduğunda kızının kötü yola düştüğü cevabını alır. Sarıkız'ı öldürmeye kıyamayan babası, Kaz Dağı'nın zirvesine hayvanlara yem olmak üzere bırakır. Aradan yıllar geçtikten sonra Bayramiç Ovası'ndan gelen yolcuların dağda yolunu kaybettiğinde sarı bir kızın yardım ettiğine ve kazlarının ovaya inerek mahsulleri zarara uğrattığında eteğindeki taşlarla onları kaçırdığına dair söylentiler babasının kulağına çalındığında bunun Sarıkız olduğunu anlar. Babası bahsi geçen dağın tepesine vardığında Sarıkız sevinerek onu karşılar. Namaz kılmak istediğini söyleyen babasına abdest alması için testiden eline su döker. Babası bunun tuzlu su olduğunu ifade edince Sarıkız bu sefer testide buz gibi tatlı su getirince babası tüm olanların iftira ve kızının da ermiş olduğunu anlayınca buna sebep olan tüm köylülere beddua eder. Köyde yaşan bir kişi dahi kalmayınca köyün muhtarı mührünü kaymakamlığa teslim eder ve köy kütükten silinir. Sarıkız'ın babası üzüntüden tepelerde dolaşırken ölür. Yöre halkı Sarıkız'a ve babasına dağda yassı taşları üst üste koyarak mezar yapar. Sarıkızın mezarının olduğu tepeye Sarıkız tepe, babasının bulunduğu tepeye Baba tepe denilmektedir. Yöre halkı her yıl ağustos ayında Sarıkız'ı ve babasını anmak üzere buralara çıkmaktadır. Bkz. <http://www.balikesir-edremit.gov.tr/sarikiz>

Romanda Sarıkız güzelliğiyle köyün erkeklerinin aklını başından almasından korkan köyün kadınları, onu taşlaya taşlaya köyden kovar. Bir yandan da Sarıkız'ı kızdığını düşünen köylüler onun gazabından korunmak için günlerce dua okur.

¹⁸ Romanda Kışner Oğlan, köylülerin korktuğu bir cindir. At kişnemesine benzer sesler çıkararak gelinlik kızlara musallat olmaktadır. Kışner Oğlan her duayı ezbere bilir, onu kaçırmak için okunan duayı kendi de bildiği için duanın etkisinden kurtulabilmektedir. Fakat, Allahü-la ile başlayan duanın bir yerinde bocaladığı için bu dua okunduğunda hemen kaçmak durumundadır. Kışner Oğlan'ı kaçırmak ve ondan korunmak için köylüler günler boyunca bu duayı okumuştur.

Márquez'in etkisinin azımsanmayacak boyutta olduğunu ifade etmekten kaçınmamaktadır. Macit Balık, *Latife Tekin'in Romancılığı* konulu doktora tez çalışmasında teknik bakımdan *Yüzyüzlük Yalnızlık* romanıyla benzerlikler gösterse de Dede Korkut Hikâyeleri, İslamiyet öncesi Türk yaşantısıyla halen Anadolu'nun pek çok yerinde yaşanmakta olan batıl inançlar gibi yerel malzemelerden beslenmekte olduğunu ileri sürmektedir (Balık, 2011:26). Bu romanda, İslam ve İslam öncesi inançların sentezlenerek yerel malzemeler kullanılmakta ve Dirmit'in sırma-erme¹⁹ yolculuğu anlatılmaktadır. Aynı zamanda da ailenin yaşadıkları ya da isteyip de yaşamadıkları nedeniyle deliliğin sınırına gelmeleri göze çarpmaktadır (Göncü, 2018:508). Huvat, kafayı köylüyü şaşırtmaya o kadar yormaktadır ki köylünün ona karşı merakını yitirmesi kendini işe yaramaz hissettirir. Aileyi kente göç etmeye sürükleyen Huvat'ın işsiz kalması da hayal kırıklığını artırır. Bu durum onu sakal uzatma, şalvar giyinme ve elinde yeşil kitapla ortalıkta dolanarak hocalıkla avunmaya sürükler. Tüm bunlar yeterli gelmeyince de çizgili ve dar pantolonla gençler gibi sokakta top oynamaya soyunur. Kendini suya adayan Huvat, denizin önünden ayıramaz hale gelir. Evine gelse de şişesine deniz suyunu doldurup yanında getirir, onunla yatar kalkar. Kendi kendine konuşmayı huy edinir. Atiye, kocasının eksikliğini örtmeye çabalayan vefalı anne rolindedir. Köylü, üç koyunun peş peşe şişip ölmesi, her gün çift sarılı yumurtlayan tavuğun yumurtlamayı kesmesi gibi olumsuz şeyleri Atiye'nin köye adım atmasıyla yakın zamanda gerçekleşmesi nedeniyle cinli olmasına bağlamaktadır. Atiye, roman boyunca tüm aileyi korumak adına büyü ve muskalara başvurur. Ancak, Dirmit'in cinlerden talimat aldığına dair korkusu kızını sürekli bunalmasına sebep olur. Azrail'le pazarlık ederek anlaşmaya varan Atiye, ölümü defalarca atlatmıştır. Bu sayede, ailesinin doğru bildiği yola getireceğine inanmaktadır. Ancak, romanın sonuna doğru can vermeden önce sağlık problemleri nedeniyle bedensel ağrıları çekilmez bir hal alınca isyan etmeye başlar. Romanın bir diğer önemli karakteri Dirmit annesiyle çatışmaya anne karnından başlar. Can sıkıntısından yaptığı her işte Atiye farklı anlamlar çıkarır. Annesi bunalttıkça Dirmit giderek daha çok yalnızlaşır ve doğada çeşitli nesnelere konuşmaya başlar. Hatta onlardan öneri bile alır. Kendini çalışmaya ve kitaplara veren Dirmit'ten bile şüphelenen Atiye, kızını aşırılıklarıyla bunaltır. Kızı kitaplara merak salmışken bu sefer mini etek giyiniş dolaşmaya meraklanır. Annesi duruma el atınca Dirmit top oynamaya heveslenir. Atiye buna da engel olunca bu sefer şiire merak salar. Annesi onu da elinden alır.

Tekin'in *Sengili Arsız Ölüm* romanında Aktaş Ailesi'nin kızı Dirmit ve annesi Atiye çatışma halindedir. Atiye köye gelin geldiğinden beri cinlerle ilişkilendirilmektedir. Dirmit'e hamile kaldığında karnından kendi annesinin sesiyle "Ana! Ana!" diye seslenişini duyunca dehşete kapılmaktadır:

"Doğan kız, anasının karnındayken iki kez üst üste, hem de Atiye'nin anasının sesiyle, "Ana! Ana!" diye çağırıyordu. Atiye o sıra ambar odasında un eliyordu. Karnından ses çıktığını duyunca, "Geberesin e mi!" diyebilirdi." (Tekin, 2020: 18)

Doğmamış bir çocuğun anne karnında sesini duyurması akli altüst eden bilindik fizik kurallarına uymayan bir durumdur. Doğacak olan çocuğunun annesinin sesiyle seslendiğinde Atiye'nin tepkisinin kendi kanından ve canından bir parça olmasına rağmen "Geberesin e mi!" şeklinde olması okuyucuda rahatsızlık uyandırıcıdır. Bu şekilde uç noktada rahatsız edici bir tepkisi, Atiye'nin annesiyle olan ilişkisiyle alakalı süregelen bir sorundan kaynaklı travma da olabileceği izlenimi vermektedir. Doğmadan kızıyla ilgili büyük sorunların yaşanacağını ön habercisi olan bu sahnede Atiye, dehşete kapılarak bu durumun bir teyidini de almak için Cinci Mehmet'i çağırır. Cinci Mehmet, doğacak çocuğun eksik doğmazsa başına gelmedik şey kalmayacağı şeklinde yorumlar. Dirmit'in doğumundan üç gün sonra da cinler tarafından dağda boğulur. Doğduğu günden beri Atiye kızının cinlerin talimatına uyararak hareket etmesinin önüne geçmek için çabalar. Dirmit, tulum ve radyo gibi nesnelere konuşmakta, kimi zaman onlardan akıl almakta kimi zaman da içini rahatlatmaktadır. Köyden kente geçince de bunların yerini kuşkuşotu, kar gibi nesnelere alır. Dirmit'in doğada nesnelere karşılıklı diyalogu, baktığı noktalarda gül bitmesi, göğe yükselme gibi doğaüstü nitelikler Şamanizm'de Şaman'ın sırma-erme sürecinde ondan beklenen özelliklerdir. Ayrıca, Dirmit'in romanın sonuna doğru tüm yaşadıklarını mektuba yazarak aktarma işi de yedi günde tamamlanmaktadır. Bu yönüyle de dini bir gönderme olduğunu söylemek mümkündür (Balık, 2010: 80). Tekin'in bu romanında İslamiyet ve İslamiyet öncesi dini inançların harmanlandığı göze çarpmaktadır. İslamiyet öncesi inançlardan da kopamayan aynı zamanda da Müslüman bir aile olarak Aktaş ailesinin kendi aralarında ve dışarıda da dengeleri bulmakta zorlandığı açıkça görülmektedir. Berna Moran, sergilenen aile yaşamında tek göz

¹⁹ Roman içerisinde *sırma ermek* doğada insanoğluna açık olmayan gizli gerçeklerin idrakine varmak ve aydınlanmak anlamında kullanılmaktadır.

odaya çıkmış ve birbirini yiyen aile bireylerinin para sıkıntısı içinde mutsuz hayatını mizahi bir dilde yazılmasına vurgu yapmaktadır (Moran, 1998:87).

Murakami'nin romanında Kafka'yı aile ilişkisi çerçevesinde değerlendirecek olursak; Kafka babasının Oedipal içerikli sözlerine maruz kalarak büyümüştür. Babasının bu lanetine göre günün birinde babasını öldürüp annesi ve ablasıyla cinsel ilişkide bulunacaktır. Babasının bu yöndeki söylemleri Oedipus kompleksini²⁰ çağrıştırmaktadır. Freud'un psikanalitik teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde annesine karşı duyduğu yasak cinsel arzuyu bastırıp babasıyla barış imzalama aşamasına geçememektedir. Dört yaşında annesi tarafından terk edilmesi ve henüz bilinçdışına atmadığı annesine yönelik cinsel arzularının babası tarafından yüzüne vurulması Oedipus kompleksini aşmasına engel olduğunu söylemek mümkündür. Aslında savunma mekanizması olarak gelişen bu kompleksi aşamaması da Kafka'nın gelecekte de babasının yerini simgeleme ümidini yıkmış, babasıyla kendini özdeşleşmesi ve öz benliğinin farkında olmasına engel olmaktadır. Sağlıklı aile bağı kuramayan Kafka, sosyal hayatta da sağlıklı ilişkiler kuramamaktadır. Hayatta kalabilmek için çareyi bedenini güçlendirmekte bulmaktadır. On beşine bastuktan sonra evinden kaçmak için planlar yapmaktadır. Kafka bu yolculuğa hazırlanırken Karga²¹ ona yoldaşlık yapmakta, yol göstermektedir. Dirmit'in annesi ve Kafka'nın babasıyla ilişkisinde her iki karakter de kehanet nedeniyle ebeveynleri tarafından ağır baskı altındadır. Baskıyla başa çıkmak adına bir savunma mekanizması olarak Kafka Karga'dan akıl alırken, Dirmit doğadaki canlı cansız tüm nesnelere yardım almaktadır. Ayrıca, her iki karakterin de aldıkları bu yardımlarla iç yolculuklarını tamamlamaya çabaladıkları aşikârdır.

Nakata ise; 2. Dünya Savaşı esnasında sınıf öğretmeninin çocukları hayatta kalma yetisi kazandırmak için ormanda mantar toplattığı sırada öğretmenini utandırmıştır ve Nakata kontrolünü kaybeden öğretmeni tarafından pataklanmıştır. Üç haftalık bir koma süreci geçirdikten sonra hastanede gözlerini açan Nakata, akıllı ve normal bir çocukken bir anda zihinsel hasarlı hale gelmiştir. Nakata kedilerle konuşma yeteneği sayesinde kaybolan kedilerin izini sürerek geçimini sağlamaktadır. Ancak zihinsel özü nedeniyle emeğinin karşılığı için ne kadar para istemesi gerektiğinin de farkında değildir. Kedilerini arayarak hizmet verdiği kişilerin uygun gördüğü meblağa ve yiyeceklerle yetinmektedir. Kapitalist ekonominin getirdiği birtakım değerleri kavramakta güçlük çekse de ortalama bir zekaya sahip insanların bilmediği Japonya'yla alakalı tarihi bilgileri idrak etmektedir. Kedilerle sohbet edebilmekte, gökten sülük ya da balık yağacağını bilebilmek gibi olağanüstü yetenekleri vardır. Günün birinde Susam adlı bir kedinin peşine düştüğünde Jonnie Walker²² adında bir adamla karşılaşır. Bu adam kedilerin boğazını keserek ruhlarından kaval yapmaktadır. Nakata'nın gözü önünde birer birer topladığı kedileri katletmektedir. Nakata'ya kendini durdurmak için öldürmesini aksi halde Susam'ı da benzer şekilde öldüreceğini söyler. Nakata can almak istemese de dayanamayıp katliamı sonlandırmak için onu öldürür. Kafka ve Nakata'nın hikayeleri birbiriyle daha çok kesişmeye başlar. Birbirinden bağımsız olarak ilerleyen her iki hikâyede de karakterler Şikoku'ya doğru yol almaktadır. Nakata yolcuğu esnasında otostop çekerken Hoşino adında genç bir kamyon şoför ile tanışır. Aralarında geçen diyalog şu şekildedir:

²⁰ Oedipus kompleksi, Freud'un psikanalitik teorisi çerçevesinde ahlak, vicdan, yasa ve bütün toplumsal ve dinsel otorite biçimleri doğrultusunda kadın-erkek ilişkilerin başlangıcıdır. Çocuğun hayatta kalma mekanizması olarak bu kompleks çocuğun karşı cinse duyduğu hayranlıkla kendi cinsinden olan ebeveynini rakibi olarak görmektedir. Freud'a göre; erkek çocuğunun annesinin bedeniyle yakın ilişkisi, annesiyle bilinçdışı yasak bir cinsel beraberlik arzusuna yöneliktir. Kız çocuğu libidosunu babasına yönelmeye başlar. Erkek çocuğunun annesine duyduğu yasak arzuyu terk etmeye ikna eden şey iğdiş edilme korkusudur. Sözle dile getirilmese de kızın iğdiş edildiğini gören erkek çocuk, kendisine yönelik bir tehdit olarak düşünür ve annesine olan yasak arzusunu bastırıp babasına boyun eğmektedir.

Babasını yenip annesine sahip olma ümidi kırılan çocuk, babasının gelecekte sahip olabileceği konumu simgelediğiyle teselli bulmakta ve babasıyla temsili bir barış imzalayarak kendini onunla özdeşleştirmektedir. Çocuk bu aşamada artık toplumsal cinsiyetini resmi olarak kazanmış bir bireydir. Karşı cinse duyduğu bu yasak arzusunu bilinçdışına itmiştir. Kız çocuğunun Oedipus kompleksi ise erkek çocuğundan daha farklı bir seyir göstermektedir. Zaten iğdiş edildiğini kabul etmiş kız çocuğu, hayal kırıklığıyla kendisi gibi benzer şekilde iğdiş edildiğini düşündüğü annesinden uzaklaşarak babasını baştan çıkarma çabasıdadır. Annesi karşısında başarısızlığı kaçınılmazdır ve gönülsüzce annesine dönerek onunla kendini özdeşleştirmek durumunda kalarak kadın rolünü çaresizce kabullenmektedir (Eagleton, 2011:164-166).

²¹ Çek dilinde Kafka, karga anlamına gelmesi itibarıyla romanda baş kahramanın adıyla aynı zamanda da çağrışım yapmaktadır.

²² Jonnie Walker, İskoçya'da üretilen dünyaca ünlü bir İskoç viskisi markasıdır. Reklam logosunda halen markanın kurulduğu 1820 yılı kıyafetiyle yürüyen adam görseli bulunmaktadır.

““Denizi en son ilkokul öğrenciliğim sıralarında gördüm. Bendeniz Nakata, o zamanlar Enoşima adlı sahile gitmişim.”

“O zaman üzerinden bir hayli zaman geçmiş.”

“O sıralarda Japonya Amerika’nın işgali altındaydı. Enoşima sahili de Amerikan askerleriyle doluydu.”

“Ciddi olamazsın.”

“Hayır. Ciddiyim.”

“Bırak şimdi” dedi genç adam. “Neden dostumuz Amerika gelip de Japonya’ya işgal etsin ki?”

“İşin zor kısımlarını bendeniz Nakata bilemiyorum. Fakat Amerika’nın büyük uçakları vardı. O uçaklar Tokyo’ya kocaman kocaman bombalar yağdırmıştı. O yüzden bendeniz Nakata da Yamaşi’ye gönderildim. Orada hastalandım.” (Murakami, 2011:303; Murakami, 2002:457)

Nakata’nın ortalama insan zekasının altında bir zekaya sahip olmasına rağmen Japonya’nın yakın tarihinde 2. Dünya Savaşı ve sonrasında Amerikan işgali altında kalan Japon tarihinin idrakinde olduğu görülmektedir. Nakata’nın kedilerle konuşma yetisinin yanı sıra, gökten balık ve sülük yağacağına dair kehaneti bire bir gerçekleşmektedir. Bu durum, fizik kurallarına uymayan büyü bir unsur olarak gökten balık ve sülüğün yağma durumu, Japonya’nın 2. Dünya Savaşı’nda bombardımana maruz kalmasına bir gönderme olarak metafor işlevi görmektedir. Sardalya ve istavrit olmak üzere iki türde balık, Hiroşima ve Nagasaki’ye atılan atom bombasını temsil etmektedir. Sülüğün yağması ise; Tokyo’nun bombardımana maruz kalarak ciddi hasar almasının bir temsildir. Metafor olarak 2. Dünya Savaşı esnasında Japonya’nın atom bombası ve bombardıman anının temsili, büyü unsurların fizik kurallarına uymayan ancak gerçekliğin bir parçası ve rahatsız edici bir gerçekliktir ve aklı altüst etmektedir (Faris, 1995: 167-169). Bu bakımından Faris’in kuramıyla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Nakata Jonnie Walker’ı öldürdüğünde, babası da gizemli bir şekilde ölmektedir. Bu şekilde de babasının kehaneti dolaylı yoldan gerçekleşmektedir. Kehanetin kalan kısmı ise Şikoku’ya doğru yol alıp vardığında dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kafka, Sakura ile Saeki Hanım’ı sırasıyla ablasıyla annesi yerine koyma eğilimi göstermekte ve yine onlarla dolaylı bir cinsel deneyim yaşamaktadır. Kafka, Şikoku’ya varduktan sonra Komura Kütüphanesi’ni ziyaret etmektedir. Burada müdürlük yapan Saeki Hanım geceleri kütüphanede kalmasına izin verir. Kafka kendine tahsis edilen odada Saeki’nin on beş yaşındaki haliyle ruhu tarafından gece ziyaret edilmekte ve bu şekilde de bir cinsel birliktelik yaşamaktadır.

Kafka, annesi ve ablasına dair herhangi bir belleğe sahip değildir. Saeki Hanım’ın da kendi hayatıyla ilgili birtakım belirsizlikler bulunmaktadır. Kafka bu iki taraflı belirsizliklerdeki boşlukları karşılıklı olarak doldurarak bütünleştirmekte ve Saeki Hanım’ın annesi olma ihtimaline tutunmaktadır. Saeki Hanım, 1969 yılı öğrenci hareketlerinin Japonya’da öğrenciler arasındaki çatışmaların doruk noktasına ulaştığı bir dönemde Tokyo’da üniversite öğrencisiyken sevgilisi bu çatışmalar esnasında casus sanılarak öldürülmüştür. Bu olay sonrasında da ortalıktan kaybolmuştur. Saeki Hanım yitirdiği sevgilisine duyduğu özlemle *Sabilde Kafka* adında beste ve güftesi kendine ait bir şarkı yapmıştır. Çoğu insanın kalbine dokunmuş bu şarkı, Kafka’nın da kendinde yeniden doğuş olarak tanımladığı kimlik arayışı yolculuğunda içgüdüsel olarak bu ismi tercih etmesi bakımından benzerlik taşımakta ve romanın başlığıyla bağdaştırılmaktadır. Kafka, annesi olduğunu düşündüğü Saeki Hanım’la tek bir kelime etmeden cinsel ilişkiye girmektedir. Bu durum, gerçek hayatta asla tekrar deneyimleyemeyeceği bir bakıma anne rahminde öz annesiyle bir bütün olduğu sürece geri dönme arzusunu temsil etmektedir (Wattanagun, Choutudompant, 2009: 34). Ayrıca, cinsel birliktelik yaşadığı Saeki Hanım *yaşayan ruh* olarak ifade edilmektedir. Bu durum, modern dönem öncesinde Heian Dönemi²³ geleneğinden beslenildiğini göstermektedir. Dünyanın ilk romanı ve Japon edebiyatının başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *Genji Monogatari (Genji’nin Öyküsü)*, 11. yüzyıl başlarında yazılmıştır. Bu romanın Aoi bölümünde Rokujō, Prens Genji’nin aşıklarından biridir ve Genji’den hamile kaldığını öğrenince kıskançlığına yenik düşerek ruhu Aoi’nin bedenini ele geçirmiş, bedenini terk ettiğinde de Aoi’ye işkence ederek onu öldürmüştür (Wattanagun, Choutudompant, 2009:31). Murakami’nin romanlarında da klasik Japon edebiyatında geçen halk inanışlarından yararlandığı görülmektedir. Bu Heian dönemi halk inanışında hırs, kıskançlık ve öfke gibi olumsuz duygulara kapılan insanların geceleri yaşayan bir ruh olarak arzuladıkları eylemleri gerçekleştirmektedir. Ayrıca, Kafka’nın anne rahminde onunla

²³ Heian dönemi, Japonya tarihinde MS 794-1185 yıllarını kapsayan dönemdir.

bütünleştigi sürecine temsili olarak annesi olma ihtimaline tutunduğu Saeki Hanım'la cinsel birliktelik sahnesi genel toplum değerlerine göre kabul görmeyecek bir durum olarak bizi rahatsız etmekte ancak daha derin anlamlar taşımaktadır. Özlem duyduğu anne bağının güçlü olduğu süreci temsil etmesi bakımından metafor işlevi görmektedir. Bu bakımdan da Faris'in teorisiyle paralellik göstermektedir.

Nakata'nın Jonnie Walker'ı öldürmesiyle Kafka'nın babası da gizemli bir şekilde ölü bulunur. Kafka, ölümünde payının olup olmadığından emin olamamaktadır. Çünkü ölüm saatlerinde Kafka bilincini birkaç saatliğine kaybetmiş, kendine geldiğinde kan içinde tapınağın bahçesinde gözlerini açmıştır. Polis tarafından aranan Kafka kütüphane çalışanı Oşima'nın Koçi'deki ailesine ait dağ evinde saklanır. Kafka, burada birkaç gününü sakince geçirir. Uykusunda Saeki Hanım'ı görmeyi arzularken yolda tanıştığı ve ablası olduğunu düşündüğü Sakura'yı rüyasında görür. Sakura uyuyordur ve Kafka, ona dokunduğunda "Kan bağımız olmasa da abla kardeşiz. Unutalım, bunlar olmamalı" sözlerine aldırış etmeden içine boşaldığı anda uykusundan uyanır. Terry Eagleton'a göre; rüyalar bilinçdışına giden bir anayol olarak Freud'un yaklaşımıyla yorumlanmaktadır. Freud'un psikanalitik teorisi kapsamında rüyalar, bilinçdışı isteklerinin simgesel olarak birer tatmini ve onun simgesel biçimlere bürünmüş versiyonudur (Eagleton, 2011:167). Kafka'nın bu deneyimle, babasının son kehaneti de dolaylı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kafka'nın Oedipus kompleksini aşmasına engel olan babasının kehaneti dolayısıyla evden kaçması ve bu yolculukta dolaylı yoldan yaşadığı kehanete ilişkin birtakım deneyimler Oedipus kompleksine ilişkin cinsel arzularını da benzer şekilde bastırıldığı açıkça görülmektedir. Ormanın derinliklerine ne kadar girebileceğinin merakında ve bu yolculuk için hazırlık yapan Kafka, Nakata'yla benzer bir boşluk hissi fark eder ve korkularından da arınmıştır. Sırt çantasına yüklediği yüklerden kurtulur. Maddi ve manevi yüklerinden arınan Kafka ormanın derinliklerine doğru bir yolculuğa çıkar. Kafka, annesinin onu dört yaşında terk etmesinin sebebinin içten içe sorgularken aslında kendi kimliğini de sorgulamaktadır. Bu yolculuğu esnasında Karga ile sohbet etmektedir. Karga'nın Çekçede Kafka olarak isimlendirilmesi itibarıyla aslında Kafka'nın kendi benliği²⁴ olarak düşünülebilir. Diğer bir ifadeyle, Kafka Karga ile sohbet ederken aslında kendi iç sesiyle diyalog halindedir. Kafka'nın id ve süper egosu arasında aracı işlevi görerek Karga burada onun kendi benliğini temsil ettiği açıkça görülmektedir.

Doğada Dirmit'le konuşan nesnelere sırta ermesi için ona yol göstermekte, annesi Atiye de cinlerle ilişkilendirerek kızına mâni olmaktadır. Cinci Mehmet'in Dirmit için başına gelmedik işin kalmayacağına dair kehaneti yüzünden Dirmit'in can sıkıntısıyla yaptığı her eylemden annesi Atiye olmadık anlamlar çıkarmış, bu eylemlerin her birini cinlerle ilişkilendirerek kızını bunaltmış, daha çok keşif yapması için kızını doğaya itmiştir. Atiye, aşırı korumacı tavır sergilerken aslında aile bireylerini zarara uğratmaktadır. Nuğber'in kısmetine engel olacağını düşündüğü için kocası Huvat'ın ağzını bağlamak için büyü yapmaktan çekinmemektedir.

Atiye sık sık Hızır tarafından ziyaret edilmekle birlikte, aynı zamanda da Azrail tarafından da canı alınmak üzere sık sık ziyaret edilmektedir:

"...Azrail ölüm döşeginde kendisiyle çelişen Atiye'ye Tanrı'ya sitem etmemesi, günaha girmemesi için öğüt verdi. Ona karaciğerinin şişip büyüdüğünü, yüreğinin kapakçığının çürüdüğünü, tavuk teleğiyle, süpürge çöpüyle çocuk düşüreyim derken rahmini delik deşik ettiğini duyurdu. Atiye bu defa Azrail'e çıkışmayı bıraktı, her işinin yarım kaldığını söyleyerek yalvarmaya başladı. Nuğber'i evlendirmeden, kardeşlerinden bir haber olsun almadan canını almamasını istedi." (Tekin, 2020:172-173)

Atiye'nin köye gelin gittikten sonra dış görünüşüyle uyum sağlamamış gibi görünse de düşünce şekli bakımından köye kısa sürede içten uyum sağlamıştır. Köyde çocuk düşürmek için doğallıkla yapılan yöntemlerin sağlığa zararlı etkisi Azrail vasıtasıyla vurgulandığı gözlemlenmektedir. Vücudun iç organlarının ne derece zarar görebileceğine dair tıbbi bilgilerin bu şekilde bildirilmesi ve ev halkının tüm bunları sorgulamaksızın olduğu gibi kabul etmesi kurgu ve gerçeklik arasındaki belirgin sınırı bulanıklaştırması itibarıyla Faris'in teorisiyle büyük oranda örtüşmektedir (Faris, 1995: 167-173).

Atiye rüyasından da son derece etkilenmektedir. Çünkü rüyasında gördüklerinin gerçek hayatta karşılığı vardır. Atiye'nin rüyasında oğlu Seyit'in yaralandığını görmesinin ardından gerçek hayatta da benzer şekilde ağır yaralanması ve aslı astarının olup olmadığı öğrenmeden dövünmeye başlaması söz konusudur:

²⁴ Benlik (Ego), Freud'un bedensel arzu ve bilinçdışı içgüdülerini temsil eden id ve ideal benliğine işaret eden vicdanını temsil eden süper ego arasında aracılık etmekte, bilinçle bilinçdışının birer parçasını taşımaktadır. Üst- benliğin koyduğu idealleri tartıp ölçerek eylemde bulunmaktadır (Cevizci, 2010:214).

“Atiye uykudan sıçrayıp uyandı. Bağırarak Seyit’in yatağını yokladı. Deli gibi ayağa dikildi. “Seyit’i vurdular,” dedi. Saçlarını yolup yumruklarını göğsüne indirdi. Seyit’in yatağının üstüne devrildi.” (Tekin, 2020:137)

Atiye’nin oğlu Seyit’le alakalı rüyası olduğu gibi gerçek hayatta da gerçekleşmektedir. Olağandışı bir şekilde rüyanın olağan dünyada da karşılığının olması aklı altüst etmektedir. Gerçekten oğlunun zarar gördüğüne inanan Atiye’nin saçlarını yolma ve göğsüne yumruk indirmek şeklinde kendinden geçmiş bir şekilde tepki vermesi bize tanıdık gelmekle birlikte rahatsız da etmektedir. Olağan ve olağandışı dünya olarak iki ayrı dünyayı birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür ve birbirine geçmiş durumdadır. Rüyasında gerçekleşen bir olayın gerçek hayatta da tesirinin olması, kurgu ve gerçeklik arasında sınırın bariz bir şekilde bulanıklaşması bakımından Faris’in teorisiyle paralellik göstermektedir (Faris, 1995: 167-173).

Sevgili Arsız Ölüm romanında Tekin, alışılmışın dışında ve beklenmedik şekillerde okuyucuyu etkilemekte ve çeşitli anlam ve cevapları doğrudan aktarmaktadır. Bu şekilde de okuyucuyu kendi anlam ve cevaplarına ulaştırmaya teşvik etmektedir (Yıldırım, 2009: 36-37). Romanda zaman, mekân ve olaylarda bu belirsiz noktaları okuyucuların zihninde tamamlamasının beklendiği açıkça görülmektedir.

Kafka, orman yolculuğu esnasında eski imparatorluk döneminden kalma asker kıyafetli iki savaş kaçağıyla karşılaşır. Bu iki kaçak onu isim, bellek ve zamandan yoksun gizli bir yere götürür. Bu yere giriş sadece giriş taşıyla mümkün olmakla birlikte adeta anahtar işlevi görmektedir. Giriş taşı olağan ve olağandışı dünyalar arasında anahtar işlevi gördüğünde ağır bir kütleyle dönüşmektedir. Diğer zamanlarda ise sıradan bir taş ağırlığındadır. Giriş taşının iki dünya arasında açma kapama işlevine göre kütlelerinin değişken olma durumu kabul gören fizik kurallarına aykırı bir durum olarak aklı altüst etmektedir. Nakata da Şikoku yolunda yolculuk ederken giriş taşını aramaktadır. Saeki ise giriş taşından haberdardır ve anılarını yazdığı defteri Nakata’nın yakmasını talep etmektedir.

İki kaçak askerin Kafka’yı götürdüğü bu gizemli dünya olağandışı dünyadır. Burada insanlara ruhsal acı çektiren bellek, isim ve zaman kavramı yoktur. Olağan dünyada burada yaşayanların kabullenemedikleri, değiştirmedikleri ve yüzleşemedikleri rahatsız edici gerçeklerden uzak, sakin ve huzurlu bir hayat sürülmektedir. İhtiyaç duydukları malzemeleri de ürettikleri ürünlerin takası vasıtasıyla gidermektedirler. Yaşadığımız dünyaya benzeyen bu dünya birtakım detaylarla da farklılıklar içermektedir. Kimlik, bellek ve zamandan yoksun bu dünya, Japonya’nın 2. Dünya Savaşı sonuna kadar yoğun milliyetçi duygular içerisinde yayılcı politika doğrultusunda ilerlerken ülke ideolojisini de sorgulattığı açıkça görülmektedir. Buradaki büyü unsuru, kurulu düzene karşı anti-bürokratik bir eğilimle kabul gören zaman, mekân ve kimlik algısını sorgulamaktadır. Bu durum, Faris’in büyü gerçekçi metinlere özgü nitelikleri belirlediği teorisiyle büyük ölçüde paralellik göstermektedir (Faris, 1995:73-79). Bu mekân, Kafka’nın benliğinin derinliklerinde aslında annesiyle yüzleşemediği konularda yüzleşmesine de olanak sağlamaktadır. Çünkü, Saeki Hanım’ı annesi yerine koyarak annesiyle ilgili hayatındaki tüm boşlukları bu şekilde doldurmaktadır. Böylelikle, Kafka’nın öz benliğini arama çabasıyla olağan dünyada başlayan bu yolculuk, olağandışı dünyada tamamlanmaktadır. Olağandışı dünyada sakin ve huzurlu bir hayat sürebilme imkânı varken, olağan dünyanın rahatsız edici gerçekleriyle yüzleşme ve mücadele etmeyi tercih eder ve Tokyo’daki terk ettiği hayatına geri dönmeyi seçer. Bu şekilde, Kafka’nın romanın başında kimliğini sorgulamaktan çekinen çocuktan farklı bir insana dönüştüğünü söylemek mümkündür. Dirmit’in ise roman boyunca annesiyle olan çatışma, annesinin vefat etmesiyle son bulur ve romanın sonunda da Dirmit’in sırra erme yolculuğunu tamamladığı sezdirilmektedir. Dirmit’in sırra erme yolculuğu aslında Kafka’nın kendi benliğini tamamladığı fiziksel yolculuk üzerinden gerçekleştirdiği iç yolculuğuyla oldukça benzerlik göstermektedir. Dirmit ve Kafka bu yolculukları esnasında defalarca bocalamış, düştükçe tekrar ayağa kalmasını bilmiştir. Romanın başıyla sonu arasındaki halleri farklılık göstermekle birlikte, benliklerini tamamladıklarını söylemek mümkündür. Köy-kent yaşamı arasındaki çatışkidan ziyade ailenin batıl inançlara bağlı yaşamı sürdürmelerinden ileri gelen aile içi çatışkı daha çok ön plandadır.

Sonuç

Haruki Murakami ve Latife Tekin yazarlığa adım atmalarıyla birlikte ilgi görmüş yazarlardır. Her iki yazarın da eserleri, uluslararası boyutta ilgi göyerek yabancı dillerde yayınlanmıştır. Her iki yazar beğenildiği kadar olumsuz şekilde de eleştirilmiştir. İlgi çekmeye başlamalarıyla da alışılmışın dışında anlatım tarzlarıyla sert eleştirilere maruz kalmışlardır. Murakami ve Tekin, büyülü gerçekçi tarzda romanlar yazmaktadır. Her iki yazarın ele alınan büyülü gerçekçi romanlarında anlatım tarzları, ortak yanlarının olmasının yanı sıra birbirinden farklılıklar da göstermektedir. Tekin'in romanında Márquez'le ortak noktalar barındırırken, Murakami Márquez'in klasik tarzından uzak, daha çağdaş ve postmodern tarzda bir büyülü gerçekçi anlatım tarzını benimsemektedir. Tekin'in yazınında büyülü gerçekçi yazarların duayeni olarak kabul gören Márquez'den esinlendiği açıkça görülmektedir. Murakami'nin büyülü gerçekçi anlatım tarzı, Japonya tarihinde dönüm noktası sayılabilecek 2. Dünya Savaşı'na işaret eden olaylar gibi daha derin anlamlar taşıyan metaforlarla bezenen ve daha çok kendine özgü bir tarzda oluşturulduğu görülmektedir.

Murakami'nin *Sabilde Kafka* ve Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* romanlarında önde gelen karakterlerinden sırasıyla Kafka ve Dirmit baskı altında büyümektedir. Kafka babasının annesi ve ablasıyla cinsel birliktelik yaşayıp babasını öldüreceği kehaneti altında Freud'un her çocuğun kendi içinde aşması gereken Oedipus kompleksinin üstesinden gelmesi ve kendi benliğini tamamlamasına ket vurmakta, onu evden uzaklaşmaya itmektedir. Dirmit ise; annesi Atiye'nin Cinci Mehmet'in kehanetine bağlı olarak henüz karnındayken başlayan ve annesinin ölümüne dek sürecek olan baskı altında annesi tarafından sürekli taciz edilmektedir. Dirmit kendini meşgul edecek bulduğu her bir meşgale olumlu dahi olsa Atiye tarafından cinlerle ilişkilendirilip, onlarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle engellenmektedir. Ebeveynleri tarafından mantığa sığmayan kehanetlerle suçlanan Kafka ve Dirmit ebeveynlerinden uzaklaşmakta ve yalnızlaşmaktadır. Kafka'nın Şikoku'ya ve Dirmit'in sırta erme yolculukları meşakkatli olmakla birlikte aslında öz benliklerini tamamlama eğiliminde bir iç yolculuktur.

Sabilde Kafka romanında olağan ve olağandışı dünyalar birbirinden daha net bir şekilde ayrılırken; *Sevgili Arsız Ölüm* romanında bu dünyalar iç içe geçmekte, birbirinden ayırt edilememektedir. *Sabilde Kafka*'da büyülü deneyimler, roman karakterleri üzerinden Japonya'nın tarihi olayları ve bireyin kendi benliğini tamamlama sürecine birer gönderme işlevi görmektedir. *Sevgili Arsız Ölüm*'de yer alan büyülü deneyimler ise İslamiyet ve öncesi gelenek ve göreneklerinin iç içe geçtiği Türk toplumunda bu inançlara fazlasıyla bağlı insanların hurafeleri de sorgulamaksızın olduğu gibi kabullenmesiyle bireylerin aile içi ve dışında ne kadar bocaladıklarına dikkat çekmektedir.

Öneriler

Hiç şüphesiz ki, roman yazarlığında ortaya çıkan eserin başlığını da tayin etme işi hikâyenin sadece yapbozun bir bölümü değil onun tamamını da kapsayacak nitelikte ve hikâyeyi besleyecek şekilde ince bir gönderme de yapmaktadır. Haruki Murakami'nin *Sabilde Kafka* ve Latife Tekin'in *Sevgili Arsız Ölüm* başlıklı romanlarında olduğu gibi yazarların roman başlıklarını belirlemede kelime oyunu yaptıkları açıkça görülmektedir. Büyülü gerçekçi anlatım teknikleri benzer ve farklı noktalar taşımaktadır. Teknik bakımdan ortak noktalardan biri de halk hikâyeleri ve inanışlarından da beslenen bu iki yazarın roman başlıklarını bu şekilde belirlerken ne şekilde bir yol izledikleri ve neden bu şekilde bir tercihte buldukları özgün bir araştırma konusu olabilir.

Kaynakça

- Arargüç, M. F. (2016). *Büyülü gerçekçilik ve Louis de Bernières'nin Latin Amerika üçlemesi*, Çizgi Kitabevi.
- Balık M. (18-20 Mart 2009). *Latife Tekin'in Sevgili Arsız Ölüm ve Gabriel Garcia Marquez'in Yüzyüzlük Yalnızlık romanlarında büyülü gerçekçilik* [Sözlü sunum]. III. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi, Eskişehir.
- Balık, M. (2011). *Latife Tekin'in romanlığı*. [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Bowers, M. A. (2004). *Magic(al) realism*. Routledge
- Camayd-Freixas E. (2014). Theories of magical realism. I. Lopez-Calvo (Ed.), *Critical Insights: Magical Realism* içinde (ss. 3-17). Grey House Publishing.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe sözlüğü*. Paradigma.

- Dohi, Y. (1971). Daiichi Taisengo ni okeru hyōgenshugi no henbō”: majutsuteki riarizumu wo chūshin ni. *Doshisha Studies in Foreign Literature*, (1), (70-82). <https://doshisha.repo.nii.ac.jp/records/19172>
- Eagleton, T. (2011). *Edebiyat kuramına giriş* (T. Birkan, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Eren, H., Gözaydın, N., Parlatur, İ., Tekin, T., Zülfıkar, H. (1988). *Türkçe sözlük*. Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu.
- Faris, W. B. (1995). Scheherazade’s children: magical realism and postmodern fiction. L. Parkinson Zamora, W. B. Faris (Ed.), *Magical Realism: Theory, History, Community* içinde (ss. 163-190). Duke University Press.
- Gülovalı, M. Ç., Odabaşı, A. (2011). *Türkçe bilim terimleri sözlüğü*. Türkiye Bilimler Akademisi.
- Göncü, M. (2018). Büyülü gerçekliğin kısıyında Sevgili Arsız Ölüm’ün Yüzyıllık Yalnızlık’la buluşması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), (155-166).
- Güven, D., Ç., (2021). How has the Nobel Prize affected the canonisation of Japanese literature?. *Folklor/Edebiyat*, 27(107), (927 – 942).
- Moran, B. (2018). On yıl sonra Sevgili Arsız Ölüm üzerine bir değerlendirme, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3* içinde (ss.77-94). İletişim Yayınları.
- Murakami, H. (2009). *Sabilde Kafka* (H. C. Erkin, Çev.). Doğan Kitap.
- Murakami, H. (2002). *Umibe no Kafuka*, 1-2. Shinchosha Bunko.
- Napier, S. J. (1995). The magic of identity: magic realism in modern Japanese fiction. Parkinson Zamora, W. B. Faris (Ed.), *Magical Realism: Theory, History, Community* içinde (ss. 451-476). Duke University Press.
- Strecher, M.C. (1999). Magical realism and the search for identity in the fiction of Murakami Haruki. *The Journal of Japanese Studies*, 25 (2), (263-298).
- Terao, R. (2012). Majutsuteki riarizumu: nijū seiki no Raten Amerika shōsetsu, Suisseisha.
- Wattanagun, K., Chotudompant, S. (2009). The quest and identity in Haruki Murakami’s *Kafka on Shore*, *Manusya: Journal of Humanities Regular*, (26-39).
http://www.manusya.journals.chula.ac.th/files/essay/Kanya_26-39.pdf
- Wray, J. (2004). Haruki Murakami, the art of fiction. *The Paris Review*, 182(170), (115-151).
- Yıldırım, S. (2009). *The Tradition of Magical Realism in Contemporary Turkish and English Literature: A Comparative Analysis of Dear Shameless Death By Latife Tekin and Nights at the Circus By Angela Carter*. [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

EXTENDED SUMMARY

Haruki Murakami and Latife Tekin are celebrated authors renowned for their distinctive narrative styles that blend realism with elements of the fantastical. Murakami, a Japanese novelist, and Tekin, a Turkish writer, have garnered international acclaim for their contributions to literature, particularly within the genre of magical realism. This study aims to analyze and compare their works, focusing on *Kafka on the Shore* and *Dear Shameless Death*, through the theoretical framework provided by Wendy B. Faris's comprehensive exploration of magical realism and analyzing the magical realist elements in these texts.

The Magical Realist Haruki Murakami gained international acclaim starting with his debut novel *Hear the Wind Sing* in 1979. His works are known for their surreal and dream-like qualities, blending mundane reality with elements of fantasy, myth, and the supernatural. Murakami's narrative style often features ordinary characters who encounter extraordinary events or entities, creating a sense of ambiguity and mystery. Haruki Murakami's novel *Kafka on the Shore*, published in 2002, exemplifies his mastery of magical realism. The narrative unfolds through two intertwined stories: that of Kafka Tamura, a fifteen-year-old runaway, and Nakata, an elderly man with a peculiar ability to communicate with cats. Murakami's prose is characterized by its simplicity yet profound philosophical undertones, inviting readers into a world where everyday life intersects with the supernatural. Murakami's *Kafka on the Shore* explores themes of identity, memory, and destiny through the parallel narratives of Kafka Tamura, a teenage runaway, and Nakata, an elderly man with a unique ability to communicate with cats. The novel intertwines these stories with elements of magical realism, such as talking cats, portals to other dimensions, and encounters with spirits from the past. Murakami's prose is characterized by its simplicity and directness, yet it evokes profound philosophical questions about existence and consciousness.

Latife Tekin: Magical Realism in Turkish Literature Latife Tekin emerged in the Turkish literary scene with her debut novel *Dear Shameless Death* in 1983. Like Murakami, Tekin employs a narrative style that blends the real with the fantastical, drawing from Turkish folklore and mythology to create a rich tapestry of storytelling. Her works often feature marginalized characters and explore social issues within the context of magical realism. *Dear Shameless Death* portrays the life of a young girl named Dirmit, who narrates her Tekin's narrative is imbued with poetic language and symbolic imagery, depicting Dirmit's journey through life and death with a blend of realism and supernatural elements. The novel reflects Tekin's exploration of identity, gender roles, and the boundaries between life and death in Turkish society. Wendy B. Faris's *Theory of Magical Realism* Wendy B. Faris's theory provides a comprehensive framework for understanding magical realism as a literary genre. According to Faris, magical realism involves the fusion of the ordinary and the extraordinary in a way that challenges conventional perceptions of reality. Key characteristics of magical realist texts include hybridity, blending of different cultural, social, and literary influences; metafictional strategies, self-reflexivity and awareness of the act of storytelling; heightened sensory perception. Vivid sensory descriptions that evoke a sense of wonder and magic; political and social critique, addressing socio-political issues through fantastical elements.

One of themes and elements in *Kafka on the Shore* is identity and existence. Kafka's journey is a quest for self-discovery, symbolized by his search for his missing mother and his encounters with mysterious entities. Murakami seamlessly integrates magical elements such as talking cats, spiritual realms, and prophetic dreams into the narrative, blurring the lines between reality and fantasy. The novel employs rich symbolism and allegorical storytelling, inviting readers to interpret deeper meanings behind seemingly ordinary events. Murakami draws from both Japanese and Western literature, music, and philosophy, creating a narrative that resonates across cultural boundaries.

Both Murakami and Tekin exemplify magical realism through their narrative techniques and thematic explorations. While Murakami's works often focus on existential themes and personal identity, Tekin's novels engage with social and cultural issues specific to Turkey. By comparing *Kafka on the Shore* and *Dear Shameless Death* within Faris's framework, several similarities and differences emerge. Both authors employ a minimalist prose style that enhances the mysterious and ethereal atmosphere of their narratives. Murakami and Tekin integrate magical elements seamlessly into their stories, challenging the boundaries of reality and inviting readers to question what is possible. Tekin draws heavily from Turkish cultural motifs and folklore, while Murakami incorporates elements from both Western and Eastern traditions, reflecting his global perspective. In conclusion, Haruki Murakami and Latife Tekin are significant voices in contemporary literature, known for their

contributions to the genre of magical realism. Through their novels *Kafka on the Shore* and *Dear Shameless Death*, they explore complex themes and ideas using magical realist elements that resonate with readers worldwide. Wendy B. Faris's theory provides a valuable framework for analyzing their works, highlighting the ways in which both authors challenge and expand traditional literary conventions. Further studies comparing their narratives not only enrich our understanding of magical realism but also illuminate the cultural and philosophical contexts in which these narratives unfold.

NAHOKO UEHASHI'NİN İKİ FANTASTİK ROMANINDA ANİMİZM VE KADIN-DOĞA İLİŞKİSELLİĞİ

ANIMISM AND WOMAN-NATURE RELATIONALITY IN NAHOKO UEHASHI'S TWO FANTASTIC NOVELS

Habibe SALĞAR

Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Japon Dili ve Edebiyatı Bölümü

habibesalgar@selcuk.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4393-9101

ÖZ

Geliş Tarihi:

18.07.2024

Kabul Tarihi:

24.09.2023

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Nahoko Uehashi,
doğa – kadın,
Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure,
Koteki no Kanata
ekofeminizm.

Keywords

Nahoko Uehashi,
nature-women,
Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure,
Koteki no Kanata
ecofeminism.

Japon animistik inanç sistemi insan, insan dışı varlıklar ve doğanın bütünsel hareketliliğini temsil eder. Bu inanç Nahoko Uehashi'nin genç okur kitesine hitap eden *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* (*Uyu Ay Ormanı Tanrısı*) (1991) ve *Koteki no Kanata* (*Tilki Flütünün Ötesinde*) (2003) romanlarında yoğun olarak karşımıza çıkar. Savaş sonrası dönemin hızlı endüstriyel ve ekonomik kalkınması hem çevre duyarlılığı hem de kadınların toplumdaki rolünü yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmıştır. Bu çalışmada, ekolojik düzenin sağlanmasına dair hassasiyet ve kadınların toplumdaki yerini ön plana çıkaran Nahoko Uehashi'nin iki romanı ekofeminist perspektiften incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı, Nahoko Uehashi'nin genç yetişkin okur için Japon geleneksel değerlerinin sürdürülmesi ve sosyal, biyo-sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına dayalı bir dünya düzenini romanlarında nasıl işlediğini ortaya koymaktır. Doğa ve kadın ilişkisinin sorgulanmasını mümkün kılan bu romanlar, Japonya'daki kadının tarihsel konumuna örtük göndermelerde bulunur. Doğa – kadın bütünselliğini ön plana çıkarırken, gerçek dünyadaki baskı ve sömürü karşısında doğayla iletişim kurma ve doğaüstü kabiliyetleri sayesinde Japon toplumunda ayrıcalıklı yer bulan kahramanlar yaratarak kadınların ekolojik dengedeki önemini vurgular.

ABSTRACT

Japanese animistic belief system represents the holistic mobility of human, non-human beings and nature. This belief appears extensively in Nahoko Uehashi's novels *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* (*O God, Sleep Ye in the Forest of the Moon*) (1991) and *Koteki no Kanata* (*Beyond the Werewolf Whistle*) (2003), which appeal to young reader. The rapid industrial and economic development of the postwar period necessitated a reassessment of both environmental awareness and the role of women in the society. In this study, two novels of Nahoko Uehashi, which emphasize sensitivity to the ecological order and the place of women in society, have been examined from an ecofeminist perspective. The aim of this study is to reveal how Nahoko Uehashi portrays a world order based on the maintenance of Japanese traditional values and the elimination of social, bio-social inequalities for young adult readers in her novels. These novels, which make it possible to question the relationship between nature and women, make implicit references to the historical position of women in Japan. While highlighting the holism of nature and women, it emphasizes the importance of women in the ecological balance by creating heroines who, despite oppression and exploitation in the real world, find a privileged place in Japanese society through their communication with nature and supernatural abilities.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1518766>

Atf/Cite as: Salgar, H. (2024). Nahoko Uehashi'nin İki Fantastik Romanında Animizm ve Kadın-Doğa İlişkiselliği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 17-34.

Giriş

Çağdaş Japon gençlik edebiyatının önde gelen ödüllü yazarlarından Nahoko Uehashi'nin *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* (月の森にカミよ眠れ, *Uyu Ay Ormanı Tanrısı*) (1991)¹ ve *Koteki no Kanata* (弧笛のかなた, *Tilki Flütünün Ötesinde*) (2003) adlı fantastik romanları insanlı/insansız, bu dünya/öteki dünya gibi iki farklı evren arasındaki kahramanlar ve motiflerle örülüdür. Bu romanlarda yetişkinliğe henüz adım atan genç kız kahramanlar Japon kültürel değerleri ve doğaüstü varlıklarla iletişim kurabilme yetenekleri ile doğa ve kadının manevi bağlarını temsil etmektedir. Her iki romanda da genç kızlar/kadınlar ekolojik düzen ile bağlantılı doğaüstü dünyadaki (öteki dünya) manevi güçler ile temas halindedir.

Doğa ve kadın arasındaki iletişim, kadının kutsallığı ile temsil edilir; dolayısıyla kadına kutsal olanla iletişim kurabilme yeteneği verilmesi, kadının toplumdaki konumunu da güçlendirmektedir. Bu eserlerde doğa – genç kız/kadın yakınlığı Japon tarihinde var olan bir gelenek olarak okura aktarılır. Bu doğrultuda çalışmada, Uehashi'nin çocuk ve genç kız kahramanları güçlendirmeyi de amaçlayan bu iki romanı, kız çocuklar, genç kızlar, kadınlar ve doğa arasındaki bağlantıyı yeniden değerlendirmeyi mümkün kılan ekofeminist teori temelinde incelenmektedir. Bu noktada, Alice Curry'nin (2013: 6) *eko feminist söylemin esnekliği ve bütünlleştirici doğasının kadın ve doğanın yanında üçüncü bir analiz kategorisi olarak çocuğu da kapsama alanına dahil etmesi* genç yetişkin romanlarında öznenin kız çocuk kategorisinde olmasının *yapılandırıcı okuma* dahilinde ele alınabileceği önermesini destekler niteliktedir. Nitekim Uehashi'nin iki romanında da kız çocuk kahramanlar doğa-toplum ilişkisinin koruyucusu, devam ettiricisi konumundadır. Aynı zamanda (doğaya içkin) tanrı ya da tanrı-insan arasında araftaki varlıklar ile bağlantı kurabilir, sihir gücüne de sahip olabildiğinden çevresini kötü ruhlardan koruma görevini de yerine getirir. Dolayısıyla animistik inanç sisteminin de çeşitli tezahürleriyle bağlantısı karşımıza çıkar.

Her iki romanda da genç kızların animistik inanç sistemiyle bağlantılı yapıları, Japonya'da özellikle eski çağlardaki kadının gücünün doğayla bütünlşik olduğu bir sistemde insan dışı dünya ile olan bağlarına göndermede bulunur. Bu çalışmanın amacı, Japon edebiyatının çağdaş yazarlarından Nahoko Uehashi'nin genç yetişkin okur için Japon geleneksel değerlerinin sürdürülmesi ve sosyal, biyo-sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına dayalı daha şefkatli bir dünya düzenini romanlarında nasıl işlediğini ortaya koymaktır. Dolayısıyla çalışmada şu sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır: Japon animistik inanç sistemi ile genç kızlar ya da kadınların doğa ile ilişkisi romanlarda nasıl işlenmektedir? Yazar ataerki yapı karşısında kadının kutsallığını nasıl sağlamıştır? Japon tarihinde kadının kutsal yönü romanlarda nasıl işlenmektedir?

Yukarıdaki sorular çerçevesinde çalışmada öncelikle temel alınacak teori ve yöntem üzerinde durulmuştur. Yöntem bölümünün ardından “Genel Hatlarıyla Ekofeminist Teori” başlığı ile teorinin genel çerçevesi ele alındıktan sonra yazarın gençlik edebiyatına katkısına odaklanan “Çok Ödüllü Yazar Nahoko Uehashi ve Gençlik Edebiyatı” başlığı altında Japon gençlik edebiyatındaki yeri ile ilgili bilgi verilmiştir. “Nahoko Uehashi'nin İki Romanında Animistik Yapı, Doğa-Kadın İlişkiselliği ve Sınırdaki Olmak” başlığı ile animistik inanç sistemi ve kadının doğa ile iletişimi ele alınmış, “Romanlarda Japon Kadının Spiritüel Konumuna Retrospektif Bir Bakış” bölümünde ele alınan iki romandaki kadın kahramanlar aracılığıyla Japon tarihinde manevi gücü temsil eden kadın profili ele alınmış ardından sonuç kısmında genel bir analiz yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışma, Nahoko Uehashi'nin *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* ve *Koteki no Kanata* romanları aracılığıyla Japon tarihindeki kadının konumunu ekofeminist bir bakış açısıyla ele almaktadır. Japon kadınının ekolojik denge ve animist yapı ile olan uyumu incelenmiştir. Ekofeminist teorinin edebi alanda kullanımında Zapf (2008: 853), edebi ekoloji ve metin etiği birleşiminde dört temel unsurun mevcut olduğunu belirler:

- 1) Anlatı tarzının, yalnızca sistematik-teorik bir düzeyde yeterince araştırılmayacak etik meselelerin somut örneklendirilmesi için bir ortam sağlamak için gerekli olduğu yollar sunar,
- 2) Her zaman kişisel perspektifler aracılığıyla dolayımlanan bir bilgi biçimi olarak edebiyatın, etik ile insan öznesi arasındaki kopmaz bağı yansıma yolları sunar; ancak bu özne, salt bilişsel bir ego olarak değil, çoklu karşılıklı ilişkilere dahil olan somut, bedensel bir benlik olarak anlaşılmalıdır;

¹ Bu çalışmada romanın 2000 yılı Kaiseisha baskısından yararlanılmıştır.

- 3) Kurgusal metinlerde başka hayatların imgesel olarak sahnelenmesinin, benlik ve öteki arasındaki diyalojik karşılıklı bağımlılığın ve bunun ötesinde “ötekinin farklılığının” ve başkalığının hayata geçirilmesi için etik bir alan yaratır,
- 4) Edebiyat ve sanat yalnızca ahlaki ideolojilerin illüstrasyonları değil, aynı zamanda karmaşık dinamik yaşam süreçlerinin sembolik temsilleridir.

Dolayısıyla edebi metinlerin doğa-insan ilişkisi ya da insan-insan olmayan varlıklar arasındaki etik değerler ve ilişkinin çoklu yönleri gibi birçok bağlamda edebi inceleme için ekofeminist yaklaşımların aydınlatıcı olduğu düşünülebilir. King, ekofeminizmin önerdiği yönlerden biri olarak şu açıklamayı yapar:

Doğa kültür ikiliğinin kültürün bir ürünü olmasına rağmen yine de erkek kültürüne katılarak kadın doğa bağlantısını kesmeden sezgisel, manevi ve rasyonel bilgi biçimlerini bütünleştirerek hem bilimi hem de büyüü kucaklayacak farklı türde bir kültür ve politika yaratmak için özgür, ekolojik bir toplum tasavvur etmek ve yaratmak amacıyla bir bakış noktası olarak kullanabiliriz (King, 1989: 23).

King’in bu saptamasına uygun biçimde, Uehashi’nin bu iki fantastik romanı, doğa bilinci ve kadının manevi gücünü birleştirir. Oldukça eski dönemlerdeki kadının büyüsel, spiritüel gücünü çağdaş döneme taşır. Doğadaki çeşitli varlıkların bağlantı içinde olduğu bir dünya tahayyülü sunar. Çağdaş Japonya’da fantastik kurgusuyla Japonların kökenlerine, antik dönemlerdeki kadınların şamanistik özelliklerine atıfta bulunur. Ataerkil sistemin dayattığı toplumsal yapı karşısında doğa-kadın ilişkiselliğini ön plana çıkarırken, genç kız kahramanlar nihayetinde ataerkil sistemin etkisinden kurtulamaz. Ancak, bu ataerkil yapının baskın çıkmasının çevre ve insan ilişkisine olumlu bir dönüşünün olamayacağı çıkarımını sağlar.

Genel Hatlarıyla Ekofeminist Teori

Ekoloji bilimi tüm yaşam biçimleri arasındaki karşılıklı ilişkilerle ilgilenir. Doğayı, insanı ve insan olmayanı uyumlu hale getirmeyi amaçlar (King, 1989: 18). Ekofeminizm ise özgür ve ekolojik bir yaşam tarzı yaratma şeklindeki açık hedefine ulaşmak için toplumsal ekolojinin ihtiyaç duyduğu ekoloji ve feminizm arasındaki bağlantıları geliştirir (1989: 19). Yaygın olarak Françoise d’Eaubonne tarafından 1974 yılında *l’eco-féminisme* teriminin icat edilmesiyle başladığı düşünülen ekofeminizm hareketinin ilk büyük savunucuları 1980’lerde ABD’de ortaya çıkar ve o zamandan itibaren hem coğrafi hem de eleştirel olarak gelişir ve disiplinler arası teoriler içinde sosyal ve politik alanlara doğru genişler (Curry, 2013: 1 - 2).

Ekofeminizmin konumunu feminist dalgalar bağlamında tarihsel süreç boyunca ele alan Özdemir ve Aydemir (2019: 262 - 264) feminizmin başlangıcından itibaren tek çizgi halinde değil, dört temel dalgaya bölünerek, değişim ve dönüşümler geçirerek ilerlediğini belirtirler. Buna göre feminizmin birinci dalgası, Fransız İhtilali’nin ardından ortaya çıkan eşitlik, özgürlük ve insan hakları gibi değerler aracılığıyla filizlenmiş, kadının siyasi hakları için mücadele alanı olmuş; ikinci 1960’lardan 1980’lere dek süren feminizm dalgası ise cinsiyet eşitsizliği üzerinde odaklanarak ataerkil sisteme karşı kadınların özgürleşmesi amacıyla anayasada eşit hak ve özgürlükler, cinsellik ve üreme konusundaki özgürlüklerin sağlanması gayreti olarak görülürken üçüncü dalga daha evrensel, farklı coğrafyalardaki kadınların farklı sorunları olabileceğine dair postmodern çağın çokkültürlü yapısındaki değişkenliğine dikkat çeker. Dördüncü dalgada ise internet ve teknolojinin yayıldığı dönemin kültürel dokusuna atıfta bulunarak sosyal ağların kadın ve çevre sorunlarına dönük uygulama, örgütlenme alanına dönüşmesi üzerinde odaklanır. Dolayısıyla feminizm başlangıcından bu yana yerleştirilmiş taban hareketlerinden küresel değişim savunuculuğuna kadar ölçekleri ve alanları aşan sosyal ve politik aktivizme doğru yönelen teorik bir akademik disiplinin yanı sıra toplumsal değişim için pratik bir hareket olmuştur (Curry, 2013: 2).

Ekofeministler, dünya ekosisteminin birbirine bağlı yaşam ağında rol oynayan ve insan olmayan tüm varlıklara kadar genişletilmesi gerektiğini iddia ederler (Orenstein, 1993: 172). Bu kozmik çevre, aynı zamanda doğanın insanla uyumunu ortaya koyarken kadının konumuna da ayrı bir önem ve atıfta bulunur.

Bu çalışmada çağdaş Japon gençlik edebiyatının ünlü kalemlerinden biri olan Nahoko Uehashi’nin iki fantastik romanı ekofeminizm teorisi çerçevesinde incelenmiştir. Bu bağlamda romanlarda kadının doğa ile bütünleşik yapısı incelenirken aynı zamanda kadının toplumda ayrıcalıklı bir konuma ulaşmasında doğa ile iletişim halinde olmasına dair örnekler sunulmuştur.

Çok Ödüllü Yazar Nahoko Uehashi ve Gençlik Edebiyatı

Batılı uzmanlar gençlik edebiyatını tanımlama konusunda güçlük yaşar. Bu nedenle bu tür farklı isimlerle de anılır: *young adult literature*, *adolescent literature*, *juvenile literature*, *junior books*, *children literature*, *books for teens*, *books for tweens* gibi çeşitli adlandırmalar gençlere yönelik kitaplar, çocuk romanları ile yetişkin romanları arasındaki boşlukta yer alan türü tanımlar (Cole, 2009: 49). Dolayısıyla Özyer'in (2007: 486) tanımıyla *gençlik edebiyatı bir geçiş edebiyatıdır*. Gençlik edebiyatı (Young Adult) türünün özellikleri şöyle sıralanmaktadır: kahraman gençtir, olaylar kahramanın ve onun çatışmayı çözme mücadelesinin etrafında döner, hikâye genç bir yetişkinin bakış açısından ve ağzından anlatılır, genç yetişkinler için yazılmıştır ve özellikle genç yetişkin okurlar için pazarlanmaktadır (Cole, 2009: 49). Her ne kadar gençlik edebiyatı ile ilgili bu gibi özellikler sıralansa da bu türün çeşitliliği göz önünde bulundurulduğunda muhakkak her özelliği barındırması da beklenemez. Zira Nahoko Uehashi her ne kadar gençlik edebiyatı yazarı olarak tanımlansa da belirli bir kesim için yazmadığını şu cümlelerle ifade eder:

Asla belirli bir kesim veya yaş grubunu düşünerek yazmıyorum. Kitaplanımı okumak isteyen herkesin kaç yaşında olursa olsun okuyabilmesi gerektiğine inanıyorum. Birlikte çalıştığım tüm editörler ve yayıncılar kitaplarımın üç farklı yaş düzeyine uygun formatlarda üretilmesini sağlıyorlar. İlkokul çocukları için, okuma kolaylığı sağlaması amacıyla zor olan Kanji karakterlere furigana telaffuzları eklenir; genç okuyuculara yönelik olarak çalışmalarım daha az hiragana içeren, taşınması kolay karton kapaklı kitaplar olarak yayınlanıyor ve yetişkinler için furigana okunuşu içermeyen karton kapaklı versiyonlar üretiliyor (Uehashi, 2021: 14).

Gençlik edebiyatı 1980'lerin sonlarından bu yana edebiyat camiasına giren nispeten yeni bir türdür. Hükümetin aktif genç okuyucu sayısının azalmasından kaynaklanan endişelerine bir yanıt olarak özellikle 2000'li yıllarda gelişmiştir (Doi, 2018: 401-402). Nahoko Uehashi'nin anime dünyasına da uyarlanan fantastik kalemi, Japonların kültürel, tarihsel ve sosyolojik yapısını fantastik kurgu ile okura ulaştırır. Uehashi, yeni fantezi çağının bu rönesansında ortaya çıkar ve *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* romanı ve *Kemono no Sōja*² serisini yazdıktan sonra özellikle bu serinin anime dünyasına uyarlanmasıyla popülaritesi daha da artar (Doi, 2018: 401). Fantastik tür, doğası gereği ikirciklidir; toplumsal normlara eleştirel bir bakış açısı sunabilir ya da tam tersine ayrı bir alanda güvenli bir şekilde kalarak gerçek toplumu etkilemeyen eleştiri ve muhalefet için bir çıkış noktası sağlayarak bir toplumun hâkim değerlerinin güçlendirilmesine katkıda bulunabilir. Fantezinin hem biçimsel hem de ideolojik muğlaklığı modern Japon edebiyatında belirgindir (Suter, 2019: 128).

Yazarın fantastik türdeki *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* romanı 1992 yılında Japon Çocuk Yazarları Derneği Yeni Başlayanlar Ödülü (Japan Association of Writers for Children Newcomer Award)³ alır. Bir başka değerli ödül ise 2020 yılında Japonya Kültürel Antropoloji Derneği tarafından verilen JACSA⁴'dır ve bu ödül yalnızca kültürel antropoloji alanındaki başarıları için değil, aynı zamanda bu ödüle layık görülen yazar kimliğine sahip antropoloji profesörü Uehashi'nin topluma katkılarını da takdir eden bir ödül olması noktasında anlamlıdır. Seçici kurul, bir yazar olarak eserlerinin, bu alandaki bilgi ve yaratıcılığın doğasında var olan potansiyeli geniş bir okur kitlesine aktardığı kanaati ile yazara bu ödülü layık görmüştür. Yazarın aldığı ödül sadece JASCA ile sınırlı değildir.⁵ Çalışmada bahsedilen *Koteki no Kanata* adlı bir diğer fantastik romanı da 2004 yılında Noma Çocuk Edebiyatı Ödülü almıştır. Ayrıca yazar, çocuk edebiyatı alanında en prestijli uluslararası ödül olan Hans Christian Andersen Ödülü'nü de 2014 yılında almıştır.

² Yazarın eserlerinin adlarında geçen “kami” (tanrı ya da manevi ruh) ve “kemono” (canavar) gibi ifadeler başka bir dünyaya ait olan ya da doğaüstü dünyayı çağrıştırmaktadır.

³ 第 25 回日本児童文学者協会新人賞

⁴ 第 15 回日本文化人類学会賞

⁵ Ayrıca diğer eserleri için de çeşitli ödüller almıştır: *Seirei no Moribito* eserine Noma Genç Yetişkin Edebiyatı Ödülü (Noma Juvenile Literature New Face Prize, 1996); Sankei Çocuk Kültürü ve Yayıncılık Ödülü (1997); *Yami no Moribito* eserine Japonya Çocuk için Yazarlar Derneği Ödülü (2000); *Moribito* Serisi ilk üç cildi için Robo no Ishi Edebiyat Ödülü (2001); *Moribito* Serisi için Iwaya Sazanami Edebiyat Ödülü (2002); *Kami no Moribito* eserine Shogakkan Çocuk Edebiyatı Ödülü (2003) ve Çocuk Refahı Edebiyat Ödülü (2004); *Seirei no Moribito* eseri için ABD'de Batchelder Ödülü (2009); *Seirei no Yami* eseri için ABD'de Batchelder Onur Ödülü (2010); *Shika no Ō* eserine Japonya Kitapçılar Ödülü ve Japonya Tıbbi Kurgu Ödülü (2015); *Kemono no Sōja* serisi için Michael L. Printz Onur Ödülü (2020) ve Batchelder Onuru (ABD) (2020), ABD'den CLLI Genç Yetişkin Edebiyatı Çeviri Ödülü (2020); Yoshikawa Eiji Bunko Ödülü (2023) gibi ödüllere layık görülmüştür. (<https://uehashi.com/> Erişim Tarihi: 22.03. 2024)

Uehashi, yazarlığa giden süreçte, çocukluk geçmişinin önemli bir etkisi olduğuna inanmaktadır. Özellikle çocukluk yıllarındaki hatıralar, ona göre hayal gücünü zenginleştiren önemli kaynaklardır: *Her gece annem bana kitap okuduğunda yaşadığım sevinci, masal anlatma yeteneğine sahip olan babaannemin çocukken öğrendiği, hareket ve mimiklerle dolu masalları ve babamın rengarenk resimler yapmasını izleyerek geçirdiğim saatler. Belki de bu nedenle her zaman bir gün bir yazar olacağıma inandım* (Uehashi, 2021: 15) şeklinde açıklar. Bu geçmişindeki arka plan, hikâyeleri seven biri olmasının temellerini oluşturur.

Yazım sürecini, *hikâye yazarken sanki onu çiziyormuş gibi yazarım ve ilk anda çok fazla yazdığımın neredeyse bir fotoğraf gerçekliğinde bir resim ortaya çıkar. Bunu ertesi gün revize ederek fazla satırları siler ve sadece bana gerekli olan satırları bırakma işiyle uğraşırım* (Uehashi, 2017: 24) diye aktaran yazar, oldukça üretken olduğu gibi aynı zamanda kültürel antropoloji alanında akademik bir kimliğe de sahiptir. Elbette oldukça farklı iki meslek grubunu birleştirirken, hikâyeler/romanlar okumayı da bir çeşit saha çalışmasına benzetir:

Bir roman okumak asla gerçek deneyimin yerine geçemez. Yine de başka dünyalardaki karakterlerle ilgili hikâyeler, benim gibi insanların -Japon tarzını norm haline getiren Japonya'da doğup büyümüş bir okuyucunun- önyargılarını geride bırakmasına ve dış dünyayla ilişkilerini keşfetmesine olanak tanıyarak, kendi dünyalarını yeni bir yol olarak düşünme fırsatı yaratabilir. Hikâye okumak bu anlamda bana saha çalışmasını hatırlatıyor (Uehashi, 2021: 39).

Akademik hayatındaki saha araştırmaları, okudukları ve küçüklüğünde dinlediği masallar adeta yazar olmasının zeminini oluşturmuş gibidir. Büyükannesinin anlattığı yerel masallar ve hikâyelerle büyümüş olmasının hayal dünyasını besleyen en önemli kaynaklardan biri olduğunu vurgulayan Uehashi, o dönemlerde dinlediği hikâyelerin büyüsunü her zaman üzerinde hissetmiş gibidir: *Büyükanneimin anlattığı hikâyeler ile günlük hayatın sınırları arasında gidip geldim* (Uehashi & Taki, 2023: 28) diye aktarırken, çocukluğundaki bu hikâyeler ve kalemi arasındaki ilişkiyi şu ifadelerle açıklamaktadır:

Yazdığım hikâyelere *farklı dünyalara dair fantezi* (ハイ・ファンタジー/異世界ファンタジー) adı veriliyor. Gerçekte var olmayan bir dünyayı anlatan hikâyeler olduğu için bazen günlük hayattan uzak, bir rüya hikâyesi gibi görünebilir ancak gerçek fantezinin günlük hayattan daha derin, daha canlı duygulara yol açan anlar yarattığını hissediyorum. En azından büyükanneimin hikâyelerinden aldığım gerçeklik buna yakın gibiydi. Çocukken bu kadar farkına varmazdım ama [...] gerçek duygular doğru bir şekilde anlatıldığında tuhaf hikâyeler bile fantezi gibi gelmiyor. Sanırım bir şekilde günlük hayatla bağlantısı varmış hissi yaratıyor. [...] Hikâyeler böylece günlük hayatıma girdi. Üstelik bu tür şeylere son derece duyarlı bir çocuktum. Büyükanneimle ellerimizi birleştirir dans bile ederdik. Hikâyelerin dünyasına girer, başkahramandan biri oluverirdim. Büyükanneim bana yabancı kedi tarafından büyütülen bebeğin hikâyesini anlattığında, kedi tarafından büyütülen çocuk oluvermiş, [anlatılan] büyük kedinin sırtına sarılarak avcının tüfeğine gözlerimi dikip bakıyor olduğumu hissetmiş olmalıyım. Ve avcı kediyi vurduğunda bu sebeple hıçkırığa hıçkırığa ağladığımı hatırlıyorum (Uehashi & Taki, 2023: 26 – 27).

Dolayısıyla yazarlık hayatının başlamasının arka planında, Japon halk hikâyeleri ve kültürel dokunun hâkim olduğu yerel anlatıların önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda yazarın çocukluk geçmişindeki halk hikâyeleri ve okuduğu fantezi kitaplarının önemli bir yeri vardır.

Nahoko Uehashi'nin İki Romanında Animistik Yapı, Doğa-Kadın İlişkiselliği ve Sınırdaki Olmak

Uehashi'nin iki fantastik romanında Japon kültürüyle iç içe geçmiş ekolojik düzen ile bağlantılı üstün manevi değerlere sahip genç kızlar ve kadın kahramanlar karşımıza çıkar. Doğaya içkin bir hayatın yanı sıra ölümün gizemli sınırı arasındaki öbür dünya ile bağlantılı kahramanlar aracılığıyla kozmolojik düzenin farklı bir tahayyülünü sunarlar. Bu düzende bazı kadınlar doğaüstü yetenekler atfedilen karakterlerdir. Doğa ile iç içe bir hayatın olduğu ve Japon kültürel motiflerinin de sıklıkla yer aldığı her iki romanda da doğa ile bağlantılı olan kadın karakterler aynı zamanda iki dünya (insanların dünyası-ölümünden sonrakilerin dünyası) arasında iletişimi sağlayan figürlerdir. Ayrıca doğa fenomenleri ve tanrıların dünyası ile aracılık edenler ile bu dünya-öbür dünya arasındaki sınırdaki (arafa) varlıklarla iletişim halinde olan da yine kadındır.

Her iki romanda da kadının doğa ile bütünlüklü yapısı toplum düzenindeki ataerkil sistemin etkisi nedeniyle tehlikeye girer. Dolayısıyla kadının kutsallığı sosyal düzen tarafından bir şekilde değişime tabi olmak zorunda

kalır. İnsanın toplumsallaşmasıyla doğanın değişime uğratılmasına benzer biçimde kadının da toplumsallığın etkisiyle değişime tabi olması arasında bir ilişki kurulur.

Koteki no Kanata romanında canlı varlıkların (insanlar, hayvanlar, bitkiler, böcekler vb.) yaşadığı dünya ile öbür dünya arasında iletişimi sağlayan aracı ruhlar (*tsukaima*), bağlantıdaki varlıklar ile bu karşılıklı düzenin sürmesini sağlayan kahramanlar bulunur. Bu durum, rasyonel bir doğa algısının ötesine geçerken insanların sıradan ilişkilerinin oldukça uzağında adeta evrensel bütünlüğün ve evrensel canlılığın önemini kucaklayan animist inanç sisteminin etkisini yansıtır niteliktedir. Animizm, bir dizi farklı olguya, varlığa, temsile, inanca ve uygulamaya atıfta bulunurken, canlı bir doğa fikrinden (panteizm değilse de bir tür panpsişizm) farklı türde *rublar* (tama 霊 veya tamashii 魂) -genellikle tanrılardan (kami 神), atalardan (senzo 先祖), bir ölünün hayaleti (yūrei 幽霊) ve hayaletlerden (yōkai 妖怪) açıkça ayırt edilemeyen- anlatılarına kadar uzanmaktadır. Bu maddi olmayan varlıklar farklı, ancak kısmen örtüşen kültürel alanlara (din, folklor, gelenekler, sanat) aittir ve farklı kökenlere ve kültürel soyağaçlarına sahiptir (Rambelli, 2019: 3).

Dolayısıyla alışılmış dünyevilik yerine sezgilerin, manevi güçlerin, ruhların ve iki dünya arasındaki araçların bulunduğu bir evren ve kozmolojik düzen tahayyülü ile insanı doğadaki varlığının tekilliğinden uzaklaştırır. Benzer şekilde *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* romanında Kishime (ölmeden önce Satome) adlı genç kız Tayata adlı tanrısal özellikteki varlık ile bağlantı halindedir. Tayata ile karşılaşanlar adeta doğayla bütünleşir, doğadaki varlıkların bilincine ulaşır:

Genç [Tayata], iki elini kaldırdı. [...] Soğuk eller Nagatachi'nin avuçları içinde küçücük kaldı. Taşı bile sıkabilecek güçteki Nagatachi tüm gücünü veriyor ama hiç hareket edemiyordu. Bir kayayı itmek gibiydi. Yerin derinliklerine kök salan devasa bir kayayı... Çamur ve çimen kokusu bir yusufçuk gibi yükseldi, ter kokusuyla karışarak ikisini sarmaladı. Nagatachi, gencin bedeninde yeryüzünün gücünün bir girdap gibi aktığını hissetti... Birden, kendi bedeninde de bu muazzam hissi duyumsadı. Gencin gözleri insan gözü değildi. Bu gözler, bembeyaz kocaman gözlere dönüşmüştü; Nagatachi sanki Ay'ı yakından gördüğünü hissetmişti. Bedeninden binlerce ağaç ve ot çıktığını hissetti. Bu ağaçların dallarını titreterek esen rüzgârı, sürünen, koşan canlıları hissetti. Serin akan nehirler, bedeninde küçük, sayılmayacak denli yaşamlar parlıyordu. Nagatachi, bir dağ olmuştu (Uehashi, 2000: 24-25).

Japon bilim insanları kami kavramının nasıl ortaya çıktığını ve geliştiğini açıklamak için çeşitli teoriler geliştirmişlerdir ve bu teoriler içinde en olası açıklama, kami tapınmasının köklerini doğa tapınmasının animistik biçimlerine yerleştirir (Brown, 1993: 328). Bu, modern bilim ve teknolojiye karşıt olan *ilkel* bir dünya görüşünün gerici bir örneği değil; daha ziyade insan ve insandan fazlasının ontolojik olarak ayrılmaz olduğu, sürekli evrim içinde geleceğe dönük olduğu bir söylemdir (Curry, 2018: 59). Bu sistem içinde doğa, insan ve insan dışı varlıkların bütünselliği, *animist ontolojide kendini şekillendirme ve kendini ifşa etme* olarak tanımlanan karşılıklı bir otopoez gerçekleştirir (Stephens, 2010: 210). Animizmde insanlar belirli yerlerde yaşarlar topraktan ve toprağın kucagında filizlenen ve yüzeyinin üzerinde ve üstünde dolaşan sakinlerinden beslenirler. Atalar toprakta yaşarlar-bedenleri toprağın içinde çürümüş, kül olarak dağılmış olsun ya da başka kişilerle yeniden bütünleşebilecek diğer kişiler için bir besin haline gelmiş olsun. Henüz doğmamış olanlar zaten yakınlarındadır ve onları tamamen kendi toplumlarına katacak karşılaşmayı beklemektedir. Mekânlar yalnızca ortam ve ekoloji değil aynı zamanda kişiler, bireyler, failler, aktif ve ilişkisel varlıklar, yaşamın daha geniş ekolojinin katılımcıdır (Harvey, 2006: 109). Bu açıklamaya benzer şekilde *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* romanında insanın ve diğer varlıkların kozmolojik düzenine dair şu pasaj yer alır:

Bu köydeki yer tanrısının barındığı bir anneden dünyaya gelen çok özel bir kız olduğunu söylemişim, hatırlıyor musun? Annelerin bedenlerinde barınan çeşitli ruhlarla doğar çocuklar. Yomena annesinin yediği yomena⁶ adlı otun ruhu annenin bedeninde yaşarken bir insan şekli olarak doğdu. Sugina da öyle. Kişinin önceki hayatı *suginadır*. Ben bir geyiktim. Köyün ormanlarında koşturan dişi bir geyik. İnsanlar, bir insan olarak ömrü bittiğinde bir kez yer altına düşer; bedenleri ormanın toprağına karışır oradan tekrar otlar ve ağaç olarak doğarlar. Bunu insanlar yediğinde bir insan olarak doğar. Ormanlar bizleriz, ölen büyükanne ve büyükbabalarımızın bedenlere dönüşmüş hâlde şimdi yaşadıkları yer... (Uehashi, 2000: 54).

⁶ Bir çeşit aster bitkisi.

Uehashi'nin her iki romanında da doğa tüm canlılarıyla (bu dünya ve ruhların dünyası) karşımızdadır ve en önemli iletişimi sağlayanlar, *kaminma* adı verilen kadınlar koruyucu tanrı anne (*Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure*) konumundadır ya da insanların hislerini algılayabilme ve duyabilme yeteneğine sahip kimsesiz Sayo (*Koteki no Kanata*) gibi genç kız/kadın kahramanlar aracılığıyla sağlanır. Bu kadın figürler doğadan gelen manevi, mistik yapıyı algılayabilir, kimsenin iletişim kurmadığı doğaüstü varlıklarla iletişim kurarak, evlilik ya da duygusal bağ kurar. Aynı zamanda doğaüstü varlıklar evrendeki çeşitliliğin temsili olarak sunulur. Genç kız/kadın karakterler ise doğaüstü varlıklarla iletişim kurarak dünya ile öteki dünya arasındaki bağlantıyı sağlar. Bu durum aynı zamanda bir sınırdaki ya da eşikte olma durumu olarak değerlendirilebilir. Zira genç kızlar doğaüstü varlıklar ile toplum arasında kalarak bir çeşit iletişim kurma görevini de yerine getirirler.

Japonya'da en eski dönemlerde animist inancın olduğuna dair kanıtlar hem antik metinlerde hem de ilkel inançların izlerinin hala var olduğu günümüz geleneklerinde bulunabilir. Sekizinci yüzyıla ait *Nihon shoki*, şeytanlar ve animistik ruhlarla dolu bir dünyayı tasvir eder: “o topraklarda ateş böcekleri gibi parlayan birçok kami ve sinekler gibi vızıldayan kötü kami vardı. Ayrıca konuşabilen ağaçlar ve otlar da vardı.” (Brown, 1993: 328). *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure*, romanının girişi adeta animistik öğelere atıf yaparken kutsal evlilik (*shinken*) inancına da göndermede bulunur:

Eskiden çok eskiden...Güneşin ışınları henüz yeryüzünü aydınlatmadan önce,

Topraktaki su fokur fokur kaynamış, akşam karanlığının içinde ateş böceği alev renginde parlayarak gökyüzüne doğru yükselirken korkutucu ve güzel bir tanrı çıkmıştı. Taşlar ve ağaçlar, fokurdayan su bizlere şöyle dedi:

“Güneşin bembeyaz ışınlarıyla henüz aydınlanmadan önce, tanrılar ve bizlerin nasıl günler geçirdiğini sizlere anlatalım. ...Özellikle, Ay Ormanı Tanrısı ile gönül bağı kuran ve sonunda dağın derinliklerinde kaybolup giden kızın masalını...” (Uehashi, 2000)

Uehashi, doğa ile ilişki içinde olan ve insan olmasına karşın insandan uzaklaşan Tarzan karakterini ilkel insan ile medeni insan arasındaki eşikte durduğu için ilgi çekici bulur. Doğa ile medeniyet arasındaki eşikte bu karakter yazarın doğa ile insan ilişkisini ele almasında önemli bir model olmuştur. *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* ve *Koteki no Kanata* romanlarında eşikteki kahramanlar özellikle doğa-insan uyumunun sağlanmasında belirgin figürlerdir. Doğaya içkin bir hayatın yanı sıra ölümün gizemli sınırı arasındaki öbür dünya ile bağlantılı kahramanlar aracılığıyla kozmolojik düzenin farklı bir tahayyülünü sunarlar. Öte yandan *Koteki no Kanata*'da ise Nobi adlı tilki ruhu baş karakter insanlar ile öbür dünyadaki manevi ruhlar arasındaki sınırdaki doğmuştur. Dolayısıyla sınırdaki olma hali Nobi için bir çeşit *ıstırap* halidir. Baş kahraman tilki ruhu Nobi, genç kız Sayo'ya âşık olur ve insanların dünyasında kalmak ister.

Sınır çizgisinde ya da eşikte durmak medeniyetin nimetleriyle yaşarken aynı zamanda doğayı korumak gerektiği ve çevreyi yok etmenin zararları üzerinde düşünmek anlamına gelirken bu aynı zamanda yazara göre *sınırdaki olmak* anlamına da gelmektedir (Uehashi & Taki, 2023: 76). Zapf (2008: 853 – 855), edebi metinleri de sınırdaki konumlandırır ve kültür-doğa etkileşimini *ekolojik kayguların ve insan türünün etik özdeşliğini bir araya getirildiği yer* olarak tanımlarken bu, edebiyatın eşikte olma konumlandırması, edebiyatın etik ve ekoloji söylemleri arasındaki *diyalog için önemli bir araç ve bağlantı çerçevesi* statüsünü kazandırır.

Ay Ormanı Tanrısı (*Tsuki no Mori no kami*), *kaminma* aracılığıyla insanların dünyasıyla iletişimi sağlar; bu iletişim Tayata adlı tanrısal konumdaki karakter ile Kishime adlı genç kızın ilişkisi ile sürmektedir. Ancak doğa-insan ilişkisinin sürmesi için doğa korunmalıdır. *Kaminma* olan Kishime adlı kahraman tanrıların dünyası ile insanların dünyası arasında sınırdaki, araftadır:

Bu, senin bildiğin gibi erkek bir insanla birlikte olmak değil. O yerin altına geri döndüğüm günden itibaren kendimi sürekli bir sınırdaki bekliyor gibi hissediyordum... Tanrının eşi olabilirdim. Olmayabilirdim de. Sıradan bir hayat yaşayabilirdim belki de... veya Ay Ormanı'nda bir ömür geçirebilirdim. Sürekli belirsizlik içindeydim. Fakat farkına vardım ki iki tarafa da gidemez olmuştum... Bu kadarı yeter. Bu arada kalmışlık artık fazla... (Uehashi, 2000: 173).

Kishime ile Tayata'nın buluşması da yukarıda bahsedilen Nagatachi'nin Tayata'yı gördüğünde hissettiğine benzer biçimde doğa fenomenlerinin muazzam tasvirleriyle sunulur. Doğa adeta insanın önüne tüm ihtişamıyla serilir, Tayata doğanın tüm canlı unsurlarını harekete geçiren, barındıran bir figürdür. Kishime, Tayata'nın doğaya içkin hali karşısında büyülenir:

O esnada hafif bir kargaşa... Rüzgârın esmeye başladığı an gibi sessizliği bozan gürültüler çıktı ve giderek güçlenmeye başladı. Rüzgâr değil; deriden çıkarak bedeninin derinliklerine kadar geçip giden bir şey. Tayata merkezinde, yavaş yavaş köpükler çıkararak dışarı doğru genişliyordu. Altta uzanan otların, yeryüzünün, ağaçların ve bunların içinde yaşayan ormanlar ve hayvanlara varana kadar bu garip nesneyle örtülmüştü ve bu bende bir titreme hissi yaratmıştı. Tayata gözlerini açtı. Gözlerine bakar bakmaz şaşkınlıktan hareket edemedim. Bu gözler artık mağaradaki kadına benzeyen siyah gözler değil; dipten fışkırarak gelen gizemli bir parlaklıkla ışıldayan ateş böceğinin alev rengi gözleriydi. Çevremın bir anda değiştiğini fark ettim. Gözle görülebilen, dokunarak hissedilebilen her şey tamamen değişmişti (Uehashi, 2000: 77 – 78).

Animizde merkezi çıkarımlardan biri, belirli yerlerin ve toprakların hayati önem taşıdığıdır. Plasentalar kişinin daha da büyümesinin samimi ve ısrarcı mekânları haline gelen yerlere gömülür. Törenler diğer katılımcıların da olduğu mekânlarda yapılır (Harvey, 2006: 109) Satome adlı küçük bir kız çocuğu açlık içinde geyik yakalamak isterken hayatını kaybeder. Satome öldükten sonra köydeki *kaminma* onun için bir tören düzenler. Kishime, Satome öldükten sonra onun yerine dünyaya gelen onun ruhuyla doğan kişidir.

Tam karşı kıyıya çıkmıştım ki, ölülerini göndermek üzere giyinmiş kadınlar sıraya girerek beni karşılıyordu. Bu kıyıda *kaminma* büyükanne başta olmak üzere, annem ve teyzelerim, üzerlerinde kanımın olduğu altı kadın bedenimin her yerini küllerle kaplamış, boyunlarına kötü ruhları kovmak için ayı tırnağı takmış, ellerinde ruhumu göndermek üzere bambu demeti tutarak ayakta duruyorlardı... Delicesine bir üzüntü ve keder içinde olduğu görülen annemin gözleri... O kadar zaman geçmiş olmasına rağmen şimdi bile o gözleri hatırlayınca yüreğim parçalanıyor. Hayalet gibi olan kadınların arasından tılsımla kaskatı hale gelen büyükanne *kaminma* öne doğru çıktı, hızla bambu demetini yukarı kaldırarak bana seslendi. Hareket etmeyen, ölünce Ay Ormanı'nda dolaşan, köye geri dönünce yolunu kaybeden ölünün ruhu! [...] Ancak büyükanne benim konuşmama izin vermemişti. Konuşamazsın! Bir kez Ay Ormanı sınırındaki karanlıkta ıslanan insanlar artık aynı kişi olamazlar, dedi (Uehashi, 2000: 81 – 82).

Satome böylece artık ölüler diyarına gönderilirken bu ayın sonrasında Kishime adıyla yaşam döngüsüne katılır. Kishime'nin genç kızlığa adım atmasından sonra tanrısal konumdaki Tayata tarafından eş olarak seçilmesi, köydeki dengeleri değiştirecek bir kararın alınması sürecinin de başlamasına zemin hazırlar. Başkentte altı yıl çalıştıktan sonra köylerine geri dönen ağabeyleri köyün devamlılığı için sarayın emri ile çeltik ekimine başlanması gerektiğini dayatmaları üzerine Tayata ile bağ kuran Kishime insanların emirleri ve doğa ile bağların korunması arasında bir karar almak zorunda kalır. Saraydan gelen emirlere bağlı olarak *ritsuryō* adı verilen sisteme bağlı hale getirilen bu Hayato halkından çeltik ekimine başlanması istenmiştir. İnançları gereği dokunmamaları gereken Kaname bataklığı⁷ da çeltik alanı haline getirilmelidir. Yok olmak ya da doğayı dönüştürmek zorunda kalan halkın bulunduğu çare, sarayın emirleri doğrultusunda doğanın dönüştürülmesi, çeltik ekimine başlanmasıdır. Eğer çeltik ekimi yapılmazsa köy halkı her zaman yaşadığı açlık sorunu ile yüzleşecek, bu sebeple ölümler dinmeyecektir. İnsanlar doğayı şekillendirmeye başladığında ise köyde doğa ile iletişim sağlayan *kaminma* olmak üzere olan Kishime ise Tayata adlı doğa kanunlarının uygulayıcısı ile kurduğu gönül bağından vazgeçmek zorunda kalacaktır. Tayata insan gibi görünen ancak mağaradaki kendi dünyasında yılan formuna dönüşen *kaminin* temsilidir. Annesi ise köyde güzelliği ile ün salan, sıradan bir insan olan Prenses Hōzuki'dir. O da insan formuna dönüşen bir yılan *kamiye* gönlünü kaptırmış, köyden ayrılarak mağarada yaşam sürmeye başlamıştır. Dolayısıyla köyde yılan tapınma geleneği sürmektedir. *Yılanı tapın, miko... Bu köyün en kutsal mikosu mu? Erkeklerin lideri olan Atsukaya'nın kız kardeşi, bu köyü yöneten lider miko. Bu köy ve büyük yılan tanrısı arasında bağ sağlayan...* (Uehashi, 2000: 14).

Ağabeylerinin köydeki hayatın devam etmesi için doğanın değişmesi ve çeltik ekimine başlanması çabalarına Kishime'nin karşı koyamaması sonucunda doğüstü yeteneklere sahip Nagatachi, Ay Ormanı Tanrısı'nı (Tayata) engellemek üzere hiç bilmediği Hate ülkesine gelmiştir. Kishime ona köyün geçmişinden ve Tayata ile olan ilişkisinden bir gece boyunca bahseder. Bu hikâyeyi dinlerken Kishime'ye âşık olduğunu fark eden Nagatachi

⁷ Inari bir efsaneye göre (Shinwa 神話, tanrı hikayesi) Japonya'nın yaratılış zamanındaki kıtlık sırasında gelen bir "tanrıça" olarak kabul edilir. Tanrıçanın beyaz bir tilkinin üzerinde cennetten indiği ve elinde tahıl veya hububat demetleri taşıdığı aktarılmaktadır. Günümüzde pirinç için kullanılan *ine* 稲 ifadesi, bu tahılın adıdır. Ancak bu tahıl pirinç değil, bataklıklarda yetişen bir tür tahıldır. Efsaneye göre eski zamanlarda Japonya su ve bataklık topraklarıydı (Opler & Hashima, 1946: 44).

hava aydınlandığında Kishime'nin Tayata'ya olan duygularına rağmen aldığı karara sinirlenerek tanrıyı engelleme görevinden vazgeçer. Köyün tanrısını, aşık olduğu Tayata'yı bizzat kendisi öldürmesi gerektiğine karar veren Kishime, bu zor kararı gerçekleştirmez. Ancak hiç istemediği halde ağabeyleri, köy halkı ve kararından geri dönerek tanrı ile tekrar savaşmak için dönen Nagatachi karşısında köyün tanrısı Tayata demir kılıçla öldürülür. Romanın sonunda Kishime'nin doğa ile iletişimi de sağlayan Tayata ile olan aşkı son bulurken, doğa-insan arasındaki iletişim kopar. Ancak doğa değiştirilerek çeltik ekimi yapılmaya başlansa da köydeki açlık ve sefalet hali son bulmaz.

Koteki no Kanata'da Nobi adlı baş kahraman bir tilki ruhudur. Dünyada yaşayan büyücüler tarafından ele geçirildiğinde istenen şekle girebilen bu ruh Yuki ülkesine hizmet eden bir büyücü tarafından ele geçirilmiştir. Efendisinin emirlerini uygulamak zorunda olan aracı ruh (*tsukaima*) tilki olan Nobi, insan formuna da dönüşebilmektedir. Japon inanışında tilkinin (kitsune) önemli bir yeri vardır. Tilki, canlı veya cansız hemen hemen her türlü biçimi alabilir (Opler & Hashima, 1946: 46). Tilkinin en sık yaptığı hilelerden biri insan şekline bürünmesidir (Casal, 1959: 6). *Üzücü ama ne yazık ki bu, dünyada sizin kaderiniz. Kulaklarında yankılanan bu ses. Sahibinin tok sesi. Ve tütsünün güçlü kokusu. O andan itibaren şimdiye dek hep aracı ruh (tsukaima) olarak yaşamıştı* (Uehashi, 2003: 22).

Nobi efendisine hizmet etmek için bir savaşçı ile mücadele ederken insan yapımı metal tılsımlı bir kılıçla yaralanır, kan kokusunu alan vahşi köpekler tarafından kovalanırken Sayo adlı bir genç kız tarafından korunur. Sayo, köyün dışında, Yona Ormanı'nın kenarında onu evlatlık alarak büyüten ebe yaşlı bir kadınla yaşamaktadır. Diğer insanlarda olmayan bazı doğaüstü güçleri vardır:

Sayo, insanların kalbindeki sesi duyabiliyordu. Bu duyabilmekten ziyade, insanların kaşlarının ortasından sızıyordu. Burnu iyi koku alan köpeklerin kötü kokulardan uzaklaşabilme yeteneğinin olması gibi Sayo da sıradan insanların düşüncelerini hissedebilme -kendisine *kalbin kulağı* derdi- özelliğine sahipti. Fakat çok fazla insanın arasında olduğunda zaman zaman insanların düşüncelerini duyabildiği olurdu. Bundan nefret ediyordu (Uehashi, 2003: 10).

Nobi ile ilk karşılaştığında Sayo 12 yaşındadır. Sayo da sıradan insanların düşüncelerini hissedebilme, duyabilme özelliğine sahiptir. Bu nedenle kalabalık alanlardan olabildiğince uzak durmaktadır. Nobi kaçarken Sayo'nun kıyafetinden içeri girer, Sayo da av köpekleri tarafından kovalanan Nobi'yi korumak için ormana doğru kaçır. Ormanın içinde Orman Gölgesi (Morikage) konağında yaşayan ve dışarı çıkması yasak olan Koharumarı ile karşılaşır. Hayatlarını kurtardığı için Sayo ona minnet duyar ve arkadaş olurlar. Bu arada konuta yabancı girmesi yasaktır ancak çukur bir delik aracılığıyla konuta girilebilmektedir. Bu delikler Koharumarı hariç konutta yaşayanlar tarafından bilinmemektedir. Koharumarı da Sayo'ya konuta geçmenin böyle mümkün olabileceğini söyler. Bu deliklerin Yuki ülkesi büyücülerini tarafından düşman oldukları komşu ülkedekilerin alanlarına nüfuz etme biçimi olduğunu bilmemektedirler.

Köyün erkeklerinin dağa çıkıp orak biçtikleri, ateş yakarak tarla açtıkları, ilk dağa giriş aktivitesi gerçekleştirdikleri gece Sayo tuhaf bir rüya görür. Parlak yeşil tüylü bir ötleğen bacadan aşağı inerek Sayo'nun yatağına kadar gelir. Sayo saçından bir tel koparıldığını hisseder. Ötleğen uçtuğunda Sayo da gökyüzüne doğru yükselmeye başlar. Bir yandan da ateşin yanında kendi uyuyan haline bakmaktadır. Uzak bir diyara doğru yol alırlar. Orada erik ağaçlarının çiçklendiğini görür. Henüz bahar yeni yeni gelmiş olmasına rağmen binlerce erik çiçeği vardır. Sabahın ilk ışıklarıyla bir at kişnemesi duyar. Köyden birilerinin atı kaçtı diye düşünür. Bahçeye ekilen ürünlerin üstüne basarak tahrip etmemesi için hemen dışarı çıkar. Ancak bu at Sayo'nun rüyasını gördüğü Kairō adlı kişi tarafından gönderilen attır. Sayo bu ata biner. Atın üstünde rüyada gördüğü yere doğru ilerlemektedir. Güneş artık tepeye ulaştığında gözlerinin önünde rüyasında gördüğü erik koruluğu göz alabildiğine uzanmaktadır. Artık Sayo, Umegae Konutuna girmiştir. Dairō onu karşılar. Bu bahçeli konut artık Sayo'nun eski hayatına veda edişidir. Çünkü bu Umegae konutu sakinleri, Sayo'nun küçük yaşta kaybettiği annesi Hanano'nun geçmişini bilen kişilerdir. Hanano, öldürülene kadar beyliği koruma büyüsünü bilen tek kişi olarak kalmıştır. Ancak artık konağı koruma görevi için Sayo'dan yardım talep etmek üzere onu çağırışlardır.

Sayo konağın manzarası karşısında büyülenir; gördüğü manzarada kendi yaşadığı küçük ev de dahil olmak üzere Orman Gölgesi konağı (Morikage Yashiki), Akşam Ormanı (Yona no Mori) hepsi görünmektedir. Sayo gözlerini kaleye çevirdiğinde, Adı Bahar Ülkesi (Haruna no Kuni) feodal beyi Yūji no Harumachikō'nun kalesi olduğunu öğrenir. Bu ülkenin topraklarının sahibi olan feodal beydir. Shiraone Dağları, dağın kenarından ise Senba Nehri akmaktadır. O manzarayı oluşturan kişi Dairō'nun babasıdır. Bu arada Sayo'nun gözüne bazı ufak siyahlıklar

takılır. Bu ufak siyahlıklar karanlığın kapılarıdır. Dairō'nun babası tarafından korunma amaçlı kullanılan ogi tekniğinin yıkıldığı yerler karanlık kapı olarak görünmektedir. Bu karanlık kapılar ülkenin batı komşusu (*nishidonari*) Yuki ülkesi (Yuki no Kuni) büyücüleri tarafından yapılmıştır. Yuki ülkesinin feodal beyi Yuki no Moritada, Yūji no Harumachikō arasında kan bağı vardır. Harumachikō'nun babası Masamochikō'nun küçük kardeşi Yoshitada, Moritada'nın babası olduğundan iki feodal bey kuzendir. Ancak Yuki ülkesinin beyi ile Yūji ülkesi arasında yıllardır süregelen (Wakasa arazileri) toprak kavgası vardır. Yenmek yenilmek arasındaki kanlı savaşları kazanabilmek için ülkenin feodal beyine sadakat yemini eden büyücüler vardır. Ancak büyücülerin nesilleri neredeyse tükenmiştir. Dairō'nun babası kimsenin bilmediği bir teknik olan ogi tekniği ile sadece ülkeyi koruyabilmiştir. Fakat bir başka ülkeden geldiği için Japonya'daki toprakların ruhları ile iletişim kuramaz; bu topraklardaki varlıklarla iletişim kurabilen Sayo'nun annesi Hanano sayesinde tekniğini uygulayabilmiştir. Sayo'nun annesi Hanano mükemmel bir şekilde *duyabilme* yeteneğine sahiptir: *Annenin adı Hanano idi ve mükemmel bir duyabilme yeteneğine sahipti. Bitkilerde barnan rubun seslerini bile ayırt edebilir; duyduklarını insanlara aktarabilirdi* (Uehashi, 2003: 84). Dolayısıyla Dairō'nun babası *deniz'in karşı kıyısından* gelen biri olduğu için yabancı bir ülkedeki canlılarla iletişim sağlayamamaktadır. Bu iletişim yine şamanistik özelliğe sahip olan -Hanano-aracılığıyla sağlanmaktadır.

Sayo bu dünyada araf denen bir yer vardır. Bu dünya ile tanrıların yaşadığı dünyanın sınırında manevi güçleri olan yaratıkların yaşadığı derin ormandır. Ancak arafta duran, manevi gücü olan yaratıkları çağırabilmek yalnızca büyücülerin başarabildiği bir teknik. Benim bile gözlerime inanamadığımı anlamışsındır. Sadece beş kızın arafa saklanarak beni koruduğunu gözlerimle gördüm çünkü (Uehashi, 2003: 85 – 86).

Hanano ve Dairō'nun babası güçlerini birleştirerek beyliği korumuşlardır. Dairō'nun babası öldükten sonra ülkelerini diğer ülkeden koruyabilecek kimse kalmamıştır. Ayrıca Hanano da düşman ülke büyücüleri tarafından öldürülmüştür. Dolayısıyla manzarada görülen karanlık delikler, diğer ülke büyücüleri tarafından açılan gizli kapılardır. Bu kapılardan -eğer karanlığı bulurlarsa- öbür dünya ile iletişim kuran aracı ruhlar büyücülerinin emri ile geçebilmektedir. Bunlardan biri de ileride beyliğin başına geçmesi için korunan Koharumaru'nun konutundadır.

Yūji'nin evini gözlemlemek üzere görevlendirilen Nobi adlı aracı ruh, beş yıl boyunca orada bulunur ancak önemli bilgi getirmez. Bunun üzerine arafa geçerek sihirli bir flütle iki aracı ruh daha çağırır. Dolayısıyla Yuki ülkesinin yaşlı büyücüsü Kuna'nın artık üç aracı ruhu vardır: Tamao, Nobi ve Kageya. Tamao büyüleyici güzellikte bir kadın, Nobi temiz korkusuz simaya sahip bir genç, Kageya ise dikkatli orta yaşlı bir erkek görünümündedir. Bir süre sonra Nobi dışındaki diğer iki aracı ruh, Yūji klanının soyunu devam ettirecek olan kişinin Koharumaru olduğunu büyücü Kuna'ya bildirir. Bu bilgiyi bilen Nobi'nin sır sakladığı ortaya çıkar. Bu arada Koharumaru'nun gizlendiği konuttaki karanlık deliği de fark etmişlerdir. Ancak bir süre sonra bu delik düşmanların geçişinin önlenmesi amacıyla Dairō ve Suzu büyü yapmaya çalışırlar ancak başarılı olamazlar. Sayo, kendisinde gizli olan güç sayesinde karanlık delikleri hiç farkına varmadan kapatır:

Uzattığı parmaklarının üzerinde ateş böceğinin alev rengine benzer bir ışık vardı ve sanki ışığa tepki veriyormuş gibi karanlık kapının çevresinden bir çiy yükselmeye başladı. Ağaçların yaprakları, her çimin tek tek yaprağı, taşlardan, topraktan, böcekler usul usul sallanmaya ve yükselmeye başladı; bu yükselen bir duman misali ışıktı; fakat bu ışık tütsü veya büyü nedeniyle yayılan bir ışık değil bu topraklarda doğan varlıkların Sayo'nun elinde karışmasıydı. Bu çiy ile sarmalanırken Sayo, karanlık kapıya doğru yürüdü (Uehashi, 2003: 134).

Sayo doğadaki enerjii hissedip yönlendirebilmektedir ayrıca arafa da geçebilmektedir. Ruhsal alandan fiziksel alana metamorfoz geçirek insanlar aleminde de bulunabilen ve insan gibi davranabilen bu ruh hayvanı Nobi, efendisine itaat etmekle yükümlü olmasına rağmen, zamanla Tōta adını taşıyan insan formuna geçtikçe Sayo'ya âşık olur ve efendisine ihanet etmeye başlar. İtaatsizliğin cezası ölümdür.

Koharumaru'nun Yūji ülkesinin beyi ilan edildiği törende kılıcı eline alan Koharumaru, Yuki beyliğinin efendisi Yuki no Moritada'ya saldırmak isterken onu koruyan aracı ruhlar araya girer; bunların arasında tuhaf bir şekilde Nobi de vardır. O olayda Koharumaru hafif yaralanırken Nobi ciddi şekilde yaralanarak araftaki dünyasına geri döner. Nobi'nin araya girme sebebi Koharumaru'ya gelebilecek saldırının önüne geçmektir. Sayo da Nobi'nin sırtında arafa girer:

Arafin pusu ile ıslandığından olsa gerek, Nobi'nin sırtı hayvan derisi gibi kokmaya başladı. İnsanlara görünebilse de gerçekte bir tilki ruhu idi. Nobi ve Sayo farklı varlıklardı ve doğdukları yerler de yaşamaları gereken yerler de farklıydı. Ürperten bu soğuk hüznün yüreğinin derinliklerinde büyüyordu. Sayo, sımsıkı kapattığı gözlerinin ardında uzanan geniş karanlığa bakıyordu (Uehashi, 2003: 267).

Sayo ve Nobi ikisi de artık araftadır; Nobi'nin efendisi de peşlerinden gelir. Sayo'yu da kendi emrine almaya çalışır ancak Sayo kabul etmez. Bunun üzerine Sayo'yu emrindeki Tamao'yu öldürtmeye çalışırken Sayo büyücüyü etkisiz hale getirir. Sonunda Tamao, Sayo'nun eline flütü tutuşturur. *Gözlerini kapatıp nefesini üfledi. Birden bedeni vücudundan sıyrılarak karanlık deliğin içine doğru kayıp gitti. Koptuğu karanlığın içinde dolaşan bir ışık görüldü. Sayo bu ışığa atlayıp gitti* (Uehashi, 2003: 335). İki beylik arasında Wakasa arazileri üzerindeki anlaşmazlık çözülemeyince ülkenin hükümdarı bu araziye kendi himayesine alır. Sayo da artık Nobi ile birlikte arafta yaşam sürmeye devam eder. İnsanlar alemindekiler tarafında bazı insanlara zaman zaman görünürler. Sayo ve Nobi sakura ağacının altında, sakuralar açtığında insan formunda hükümdar tarafından da görünür.

Romanlarda Japon Kadının Spiritüel Konumuna Retrospektif Bir Bakış

Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure romanında kadının kutsal gücü temsil ettiği bir gelenek olarak nesilden nesile aktarılan *kaminma* (tanrıların dünyası ile insanlar arasında iletişimi sağlayan doğaüstü güce sahip şaman kadınlar) geleneği, kadının antik dönemdeki şamanistik kültürel kimliğinin bir yansıması olarak sunulur. Bu, Japon tarihindeki *miko*⁸ geleneğinin temsili olarak değerlendirilmesini mümkün kılar. Günümüzde miko adı verilen kişiler kutsal kadın, kadın şaman, mabet kadını gibi anlamlara da gelen, Şintoist tapınaklardaki bekar, dul ve evli olan kadın ritüel görevlilerine verilen addır (Karaoğlu, 2023: 345). Romanda *Kaminma* adlı kadın figürler animistik inanç sistemi içinde doğaya içkin tanrı ile insanlar arasındaki iletişimi sağlamaya görevlidir. Romanda öteki dünya ile yaşayanların dünyası arasında iletişim kuranlar *miko* olarak bilinen kadınlardır. Japonya'da ilkel Şintoizm'de miko hem tanrı olarak tapınılan hem de kendilerini tanrı olarak gören kişilerdi. Öte yandan Şamanizm'de bir şaman her zaman insanlar ve tanrılar, ruhlar arasında bir aracı olmuştur (Fairchild, 1962: 19). Şintoizm, eski Japon halkının doğaya duyduğu saygıdan doğmuştur (Yamakage, 2006: 47). Şintoizm, tüm insanların, hayvanların ve hatta cansız nesnelere ruhlarla sahip olduğunu ve kami olma potansiyeli barındırdığını ileri sürer (Yamakage, 2006: 45).

Romanda tanrısal olanla kurulan iletişim, kutsal güç ya da tanrısal konum olarak nitelendirilebilecek kami ile evlilik (*shinken* 神婚) ya da bir çeşit bağ kurma aracılığıyla daha da güçlendirilmektedir. Ancak kami ile genç kızlar arasındaki evlilik ya da bağlar kadın için arafta kalma durumu yaratmasına karşın doğa ile insanlar arasındaki uyumun da sürmesini sağlayan önemli bir ilişki biçimi olarak ön plana çıkmaktadır. Japon inanış sistemi içinde, insanın kutsal olan ile bağ kurma güdüsünün bir temsili niteliğinde olduğu düşünülebilecek bu inanış biçiminin önemli bir örneği koruyucu ruh veya tanrı – insan evliliği biçiminde karşımıza çıkmaktadır. *Shinken* olarak ifade edilen bu inanışın çeşitli tezahürleri kutsal evlilik hikayesi (*shinkontan* 神婚譚) biçiminde Amami Okinawa gibi güney adalarında Şintoist mitoloji dünyasının özelliklerini anlatan folklorik imgelerden biridir (Hosaka, 2001: 1).

Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure romanı da ilkel dönem inanışlarından biri olan bu ilahi evliliklere dair temsilleri sunar. Nagatachi'nin annesinin bir yılan tanrı ile evliliği, Prenses Hözuki, Kishime gibi karakterler tanrı ile evlilik ile ilişkilidir. Miko kavramı bizi Japon tarihinde bu adalar üzerindeki ilk kadın lider figür olarak Çin kayıtlarında Japon adalarındaki ilk devlet yapılımasının başındaki isim olarak adı geçen Himiko'ya götürür:

Himiko'nun kimliği de hararetili tartışmaların konusu olmuştur. Akademisyenler Himiko adını kişisel bir isimden ziyade bir unvan olarak yorumlama eğilimindedir. Çinliler Japoncadaki hime-miko, hi-miko veya hi-mieko adlandırmasına benzer biçimde bir ifadenin çevirisini yapmış olabilir. Bu Himiko'nun onun kraliyet soyuna, bir şaman (miko) olarak dini işlevine veya tanrı kültüyle olan bağlantısına gönderme yapıyor olabilir. Himiko gerçekten de bir şaman gibi görünmektedir, Çince metin onun *gui dao* (Japoncada

⁸ Günümüzde Şinto tapınaklarında çalışan genç rahibeler için kullanılan bu terim, geçmişte “ruhu ele geçirme”, “kami ile aracılık etme” vazifeleri olduğu düşünülen kişilere denirdi. İngilizcede bu kelime genellikle “tapınak bakırcısı” olarak çevrilir, ancak farklı yerlerde genellikle “kadın şaman” veya “ilahi kadın” ifadesi de kullanılmaktadır.

kidō), yani hayaletlerin yolunu uyguladığını ve bununla Wa halkını⁹ büyülediğini belirtmektedir. Wei zhi¹⁰'nin yazarının bu terimle tam olarak neyi kastettiği açık değildir, ancak akademisyenler Çin ve Kore yarımadasında yaygın olan ve genellikle kadınlar tarafından gerçekleştirilen tarım ve şifa ayinlerinin yanı sıra ilahi olanlar ve ölümlerin ruhlarıyla iletişim kuran ve adak ayinlerini içeren çağdaş uygulamalara işaret etmişlerdir (Ambros, 2015: 12 – 13).

Romanda Kyūshū bölgesindeki Hate Ülkesinde yaşayan Hayato halkı¹¹ özelinde, Jōmon döneminin (M.Ö. 14.000 – M.Ö. 300) sonlarından Yayoi dönemine (M.Ö. 300 – M.S. 300)¹² doğru ilerleyen ve doğayı insan eliyle şekillendirmenin ilk basamağı olarak tarım toplumuna geçiş, doğa hakimiyetinden insan hakimiyetine doğru bir değişimin de temsili olarak sunulur. Jōmon dönemi avcılık, toplayıcılık ve balıkçılığın hâkim olduğu bir dönemdir. Bu döneme dair eserlerin en çarpıcı yönü, neredeyse hepsinin abartılı göğüsleri ve şiş karınlarıyla hamile kadınları temsil ettiği düşünülen insan figürleridir. Bu figürlerin birçoğunun yerleşim yerlerinin yakınlarında ortaya çıkması ve taş korunaklar ile korunmuş olmaları ya da taş yığınlarının üstüne yerleştirilmeleri onların ibadet nesnelere olarak kasıtlı şekilde ayrı tutulduklarını düşündürmektedir (Brown, 1993: 329 - 330).

Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure romanında Hate ülkesinde *kaminma* adlı kutsal olan ile temas kuran kadınlar vardır. Ancak bölgede ilkel yaşamını sürdüren Hayato halkı için dönemsel değişim emri verilir ve tarım hayatına geçmeleri emredilir; bu durum kadın-doğa ilişkisini baltalayan önemli bir gelişmeye işaret eder. İnsan doğayı biçimlendirmeye başladıkça *kaminma* geleneği -tanrı ile kadın evliliği- son bulur. Bu arada Japonya'daki bölgesel farklılık ve dönemsel değişimin de izlerine rastlanır. Özellikle erkek egemen yapı ve hükümetin *ritsuryō* sistemini hayata geçirmesi 7. Yüzyılın sonlarına denk gelir. Japon tarihine bakıldığında, özellikle 5. yüzyıldan itibaren Yamato hükümdarlarının, önce Nara ovasında ve daha sonra ötesinde daha fazla toprak ve daha fazla insan üzerinde hakimiyetlerini genişletmek ve sürdürmek için tasarladıkları sistemde çok daha açık bir şekilde, yüzyıllar sonra ve kayda değer bir değişimin ardından, Çin'den alınan *ritsuryō* hukuk sistemine dahil edilen yerel birimler ve ofisler ağının yükselişi (Brown, 1993: 133) karşımıza çıkar. Yayoi dönemi M.Ö. 300 – M.S. 300 bazı kaynaklarda M.S. 400 yıllarına denk gelir. *Ritsuryō* sisteminin yedinci yüzyılın sonlarında başladığı düşünülürse, güneyde Yayoi dönemine henüz geçen Hayato halkı ile saray çevresi arasındaki tarihsel farklılık net bir şekilde görülmektedir. Esasında romanda Çin etkisine dair göndermenin özellikle *ritsuryō* sisteminin ülkede yayılım göstermeye başlaması, demir kullanımının başlaması gibi tarihsel değişimlere yer verilmesi, Asya kıtasından gelen etkinin zaman içinde Japon adalarında hâkim olma sürecine işaret eder. Japon devlet sistemine ve dolayısıyla Japon adalarına yayılımına dair bu gönderme, Japon adalarındaki inanç sistemine dair değişimi ve çeşitliliği de sembolize eder.

Öte yandan *Koteki no Kanata* romanında insanların dünyası ile öteki dünya arasındaki eşikte yaşayan Nobi adlı tilki ruhu¹³ vardır ve bu tilki ruhu ile iletişim kuran Sayo adlı genç kız karşımıza çıkar. Sayo ve annesi Hanano'nun doğüstü yetenekleri vardır. Japonya'nın karşısındaki ülkeden gelen Dairō adlı karakterin babası, Yūji adlı beyliği Yuki beyliğine karşı koruma görevini yerine getirebildiği için konutta ikamet edebilme hakkı kazanmıştır. Dolayısıyla Japonya'nın komşusu bir ülkeden getirilen tılsımlı güçlerin Japonya'daki beylerin iktidarlarını korumada önemli bir işlevi yerine getirdiği, spiritüel gücün iktidarın yanında onu korumada etkili olduğu görülmektedir:

Ailem denizin ötesindeki bir ülkede imparatorun hizmetinde bu tarz teknikleri kullanarak imparatoru koruyordu. Bir gün büyük bir savaş patlak verdi ve emrindeki ülke yıkıldı. Bu nedenle büyük denizi

⁹ Wa halkı olarak bahsedilenler Japonlardır. Japonya'dan bahseden ilk Çinli tarihçiler, bu insanlardan Çince Wo, Japonca Wa olarak bahsetmiş ve çok sayıda ileri kabile veya şefliğin varlığını ima etmişlerdir (Brown, 1993: 48).

¹⁰ M.S. 3. Yüzyılda yazılan Çince tarihi kayıt.

¹¹ Japonya'nın güneybatısındaki Satsuma'da bir Endonezya halkı olan Soo kabilesi olduğu anlatılmaktadır. Silah olarak mızrak ve kalkan kullanan bu halk, derilerinde dövme ve renklendirme yapmışlardır. Bu halk, eski tarih kitaplarında adı geçen Hayato (ya da Kumaso) halkıdır (Hayashi, 2020: 29). Romanda geçen Hayato halkının erkeklerinin derilerinde dövme olması yönüyle, Uehashi'nin bu tarihsel detaya dikkat çektiği görülmektedir.

¹² Geleneksel görüş, Güney Japonya'da son Jōmon döneminin M.Ö. 1000 civarlarında başladığı ve pirinç ve belki de metallerin tanıtıldığı sıralarda, M.Ö. 3. yüzyılda sona erdiği (Brown, 1993: 77).

¹³ Tilki'ye Japoncada *kitsune* 狐 denir. Ancak, genellikle O-inari diye ifade edilir. O-saygı ifade eden bir ön ektir (Opler & Hashima, 1946: 45). Japonya'da tilkiler geleneksel olarak Inari Dağı ve Fushimi Inari Tapınağı ile ilişkilendirilir (Kimbrough, & Shirane, 2018: 311). Erken modern dönemde yayılan Inari inançları, ruhlara sahip olma (tsukimono), şanslı tanrılar (fukugami) ve mucize bahşeden kami (hayarigami) kavramlarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır (Smyers, 1999: 21).

geçerek kaçtı. Karşı kıyıda gelenler nerede olurlarsa olsunlar şüphesiz karşılanırlar. Bir yere yerleşerek rahat etmek zordur, müreffeh bir hayat da geçirmezler kolay kolay. Fakat babam bu ülkenin koruyucusu olarak karşılanması sayesinde bizler bu Umegae konağında yaşayabilmiş, kademli vassallarla aynı geliri alabilmiş olduk (Uehashi, 2003: 81).

Romanda iki beylik arasındaki toprak kavgasında beyliğin topraklarını korumak için kıtadan gelen yabancı kişinin bildiği teknik etkili olmuştur:

Babam denizin öteki kıyılarında bu ülkeye geldiğinde, artık bir kişi dışında büyücü kimse kalmamıştı. O da öldükten sonra Yuki ülkesinin büyücülerinin saldırdığı *tsukaima* (büyücüye yardım eden aracı ruh)¹⁴ tarafından akraba ya da vassalı öldürülen ve sıkıntıya düşen Harumachikō, babama bu ülkeyi koruması ricasında bulunmuştu... Babam, *ogi* denen bir tekniği kullanabildiğinden (Uehashi, 2003: 81).

Ancak *denizin karşı kıyısından gelen Dairō*'nun babası için Japonya yabancı bir ülkedir. Dolayısıyla bir kişinin yardımını alarak dağların ve nehirlerin tamamını koruyabilme tekniği uygulayabilmiştir. Bu kişi Sayo'nun annesi olan Hanano'dur ve mükemmel bir şekilde *duyabilme* yeteneğine sahiptir. Bu duyabilme yeteneği doğadaki bitkiler ve hayvanlarla iletişim kurabilme yeteneği olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla beyliğin konutunun korunmasında dışarıdan gelen yabancıların bildiği teknik yeterli olmamış, Sayo'nun annesinin şamanistik gücü sayesinde düşman güçlere karşı korunma mümkün olmuştur. Ancak Hanano, Hakage adında, ruhunu komşu ülkenin büyücüsüne sunarak karşılığında hayvanların kalbi ve gücü kendisine verilen bir büyücü tarafından öldürülür. Dolayısıyla Sayo, Ayano adında Dairō'nun babasının eski arkadaşı tarafından evlat edinilir. Dairō duyguları engelleyebilen bir büyü yapmasından dolayı Ayano ile araları bozulur ve uzaklaşırlar. Ayano, köy sınırında uçra bir yerde gözlerden uzakta Sayo'yu büyütür. Sayo bu büyükanne ile yaşarken ondan birçok bilgi öğrenmiştir. Büyükanne her ne kadar yaşadığı köye bir başka köyden gelmişse de özellikle tıbbi bitkiler konusunda bilgili olması, dışarıdan biri olarak köyde dışlanmasının önüne geçmiştir.

Ri'dekiler dışarıdan gelenlerden nefret eder ancak, tam o zamanlar Nishihata'da bir kadın zor doğum nedeniyle kıvrılırken köydeki yaşlı kadınların başaramadığını söylediler. Büyükanne yardım etti. [...] Büyükanne muhteşemdir. Pazara gittiğimde diğer köy sakinlerine varana kadar dedikodusu yayılmıştı. Köyde büyükanne sayesinde doğumda ölen kadın kalmadı diye... [...] Büyükanne hem tıbbi bitkileri iyi bilir hem örgü konusunda çok iyidir (Uehashi, 2003: 29).

Sayo 15 yaşına geldiğinde, büyükanne hayatını kaybeder. Artık tek başına kalan Sayo tarım işiyle uğraşmakta, tıbbi bitkiler toplayarak ve ebelik yaparak yaşamını sürdürmektedir. Ebelik yaparak geçinirken zaman zaman köydekiler için bitkilerden ilaç yapımı, hastalıkları defetme büyülerinden anladığı için köydekiler ondan yardım istemeye giderler. Ebe (*toriage onna*), köyde insanlar tarafından talep edilmekte, saygı görmektedir. Ancak, aynı zamanda ebe, *iki elini kana bulayıp diğer dünyadan çocukları tutup çıkararak kişidir*. Bu inanış nedeniyle köyün kadınları arasında çeşitli söylentiler de vardır. Ebe kadınlar öbür dünyadan çocuk getirdikleri gibi öbür dünyaya çocuk da gönderebilir; doğum gibi aynı zamanda bir tarafı ölüme de dayanır. Ölüm ve doğum öteki dünyaya yakındır. Kiri başkalarına bulaştırmaması için her zaman temkinli olunmalıdır. “Şinto inanışında ölüm ve kan *kegare* olarak görülür ve bunlardan kaçınılması gerekir” (Yamakage, 2006: 37).

Köydekiler bize saygı gösterirler ama korkarlar. Bu yüzden bizler köyün en uzak yerinde yaşarız. Doğum yaklaştı diye haber vermeye gelenler muhakkak iki kişi gelmeye dikkat etmezler mi? Cenazeye dokunmakla aynı şey olmalı mı? Doğum da ölüm de öteki dünyaya yakındır. Tek başına gitmek tehlikeli olduğundan çağırılmaya muhakkak iki kişi gitme alışkanlığı vardır ya. Bizler, bizlerden korkulduğunu akıldan tutmalıyız. Öyle ya. İnsanlara kirlilik bulaştırmamak için her zaman dikkatli oluruz. Ateş kiri aldığı gibi başkalarına da ulaştırabilir. Kirliliği aynı ateşin çevresinde yemek yerseniz diğer insanlar da kirlenir (Uehashi, 2003: 60).

Ataerkil formuyla insan türü, diğer türler ve gezegen üzerinde egemenlik kurma hakkına sahip olduğuna dair bilinçli bir inanca sahip olan tek türdür. Paradoksal olarak, insan türü tamamen insan dışı doğaya bağımlıdır. Doğanın geri kalanı olmadan yaşayamayız; biz olmadan doğa yaşayabilir (King, 1989: 24). King, “Kadın nefreti ve doğa nefreti birbiriyle yakından bağlantılıdır ve birbirini güçlendirir” der ve bu bağlamda feminizm ve

¹⁴ Japonya'da bazı büyücülerin tilki hizmetkarları yakalamak için ilk kez Shinano'daki Izuno Dağı'nda kullanılan ve bu nedenle Izuna-tsukai olarak bilinen bir yöntemi kullandıkları söylenir (Casal, 1959: 22).

ekolojinin birbirine ihtiyaç duyduğunu ifade eder (1989: 18). Uehashi de eserlerinde genellikle doğa/dünya ile insanın diğer varlıklarla ilişkisinin yanı sıra dünyadaki ekolojik düzen tasavvuru ile ilgilenmektedir:

“İnsanlara göre dünya nedir?”, “dünyaya göre insanlar nedir?” Bu iki soru birbirine benzemekle birlikte oldukça farklıdır: ilkinin resmeden pek çok insan var ancak ikincisi aynı zamanda dünyayı tasvir etmek için de gerekli ve ben bu ikisini birleştiren bir şekilde resmeden çalışmalara ilgi duyuyorum (Uehashi, 2017: 57).

Uehashi'nin bu evrensel tahayyülü aynı zamanda savaşlara, doğanın tahrip edilmesine bir direniş olarak okunabilir. Örneğin Japonya II. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir endüstrileşme sürecine girmiştir. Bu hızla endüstrileşen, savaşlarla temsil edilen erkek egemen bir düzenin ardından Amerikan işgal yılları ile yeni bir demokrasiye doğru adım atan Japonya'da da pasifizm yönünde ciddi bir değişim yaşanır. Napier (1996: 55 - 57) *savaş sonrası Japonya'sında Meiji dönemine göre bile çok daha köklü bir kültürün yeniden örgütlenmesi sürecinin yaşandığını ve kadınların daha çok ön plana çıktığını* vurgular. II. Dünya Savaşı, sadece insanların değil aynı zamanda insanın doğayı tahrip ettiği dolayısıyla varlıkları yok eden, ihlal eden sistem olarak düşünüldüğünde, savaş sonrası Japonya ikliminin ardından Japon endüstrileşmesinin yarattığı olumsuz etkiler (Minamata Olayı vb.) yeni bir çevresel duyarlılığın da oluşmasına zemin hazırlamıştır. Uehashi, bu çevresel duyarlılığı küçük yaşta keşfeder:

10 yaşlarımda iken hızlı ekonomik büyüme dönemi nedeniyle kaybedilenler konusunda pişmanlığın da yaşandığı bir dönemdi. Televizyonda medeniyetin doğayı tahrip ettiği uyarılarıyla dolu programların olduğu çok sayıda yayın yapılıyordu. Savaş ve çevre kirliliğinin dünyanın en büyük iki sorunu olduğu sıklıkla işleniyordu (Uehashi & Taki, 2023: 74).

Uehashi'nin çalışmada ele alınan iki romanında da animist çerçevede doğa ile iletişim halindeki kadınlar, ölümden sonraki yaşama insanların dünyasındaki yaşam arasındaki ilişki, insanlar ve ruhların ilişkisi, hayvanlar ile insanlar arasındaki bağlantılar gibi spiritüel yönlerden ağır basan nitelikler taşır. Bu spiritüel ilişkinin kadın bağlantılı olması, kadınların doğa ve doğaüstü güçle ilişkisi Japonya'nın geçmişindeki şamanistik yönüyle ilişkilendirilir. Yazar özellikle kadınsal içgüdüler ile doğa arasındaki ilişkiye dikkat çekerken dünya-öteki dünya inancına dair kültürel yapıya dair temsillere de yer verir.

Sonuç

Uehashi'nin animistik yerel geleneklere sahip Japon toplumunun yerel yaşayış biçimini estetize eden romanları, modernizm sonrası çevresel duyarlılığa bağlı bir söylem ve tahayyül oluşturmaya olanak tanıdığını göstermektedir. Araştırmada bahsi geçen her iki romanda kadın karakterlerin doğa-insan birlikteliğinin manevi aracılığını temsil etmesi durumu, Japonya'nın tarihsel kökenlerine kadın perspektifinden bakışı da simgelemektedir. Bu romanlarda kadının doğa ile bütünleşik (şamanistik yönü de dahil olmak üzere) ve aynı zamanda kutsallığının korunduğu yönler resmedilir. Dolayısıyla Uehashi, Japon tarihinde kadına atfedilen doğaüstü gücü romanlarıyla yeniden gün yüzüne çıkarır. Özellikle Japon tarihinde miko adlı şamanistik özelliğe sahip kadınlara göndermeler dikkat çeker. Manevi, spiritüel güce sahip bu kadınlar doğa ile iletişim yönleriyle sıradan insanlardan ayrılır.

Özellikle Japonya'da savaş sonrası sürece hâkim olan hızlı ekonomik ilerleme, doğa bilincini yeniden gündeme getirmiştir. Yazarın özellikle bu hızlı endüstrileşme döneminde kaleme aldığı iki fantastik romanı *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* 1991 yılında yayımlanırken diğer romanı *Koteki no Kanata* 2003 yılında yayımlanır. Her iki romanda da kadın/genç kız karakterlerin doğaüstü yetenekleri ve doğa ile yakınlığı dikkat çeker. Bu durum doğa-kadının bağlantısını estetize ederken ritsuryō sistemi ve bataklıkların piriç ekimi için yönetim emri ile kullanılması manevi ortamdan uzaklaşılmasına, manevi/doğaüstü ruhları kaçırdığına işaret etmektedir. Bir diğer deyişle bataklığın piriç ekimi için kullanılması, doğa ile ilişkinin zedelenmesiyle bağlantılandırılır.

Yazarın her iki romanında da kadın, doğa ile bütünleşir, doğa ile iletişim halindeki genç kız kahramanlar manevi güce sahiptir ve bu durum onları toplumun diğer kesimlerinden ayırırken, statülerini erkek karşısında yüceleştirir.

Modern öncesi Japon toplumunda doğa, insan, insan üstü varlıklar temelli yaşam biçiminin modernleşme ve savaşların ardından çevreden uzaklaşma/yabancılaşma durumuna dönük bir yapıya dönüştüğü ifade edilebilir. Bu durumun, Japon kadının tarihsel süreçte değişen konumuna da örtük bir gönderme yaptığı, böylece kadın ve erkeğin zamanla değişen güç dengelerine de üstü kapalı bir eleştiri olarak değerlendirilebilir. *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* romanında doğanın değişmesi için girişimde bulunan erkek egemen yapıya karşı manevi güç ile temas

halinde olan son kaminma, miko karşı koyamadığında doğanın değişimi ve dolayısıyla tahribatı başlarken; *Koteki no Kanata* romanında ise artık erkek egemen sınıf yapısının hâkim olduğu savaşan beylikler arasında Sayo, aracı ruh Nobi ile iletişim halindedir ancak artık kadının Şamanist, büyülü gücünün nadir görüldüğü bir dönem yaşanmaktadır.

Japon toplumunda eski dönemlerden itibaren kadınların doğaüstü güçleriyle animistik yapıya hizmet edişini sembolize eder. Özellikle doğadaki varlıkların seslerini işitip onlarla bütünleşmeleri bu animistik yapının temsilidir. Özellikle doğa fenomenleri ile olan yakın bağları, insanlardan uzak doğaya yakın bir yapı sergiler. Aynı zamanda incelenen iki romanda da kadın ve doğa üzerindeki ataerkil sistemin kültürel-toplumsal yapı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Hükümet ya da siyasi erk tarafından dayatılan bazı kültürel normların kadınların kutsal, spiritüel gücü üzerindeki etkisinin yanı sıra doğanın tahrip edilmesi ile de ilişkilendirilebilir. Doğa, erkeklerin ısrarı ile dönüştürülür ya da klanlar arasında devam eden savaşlar, büyüünün etkisiyle daha tahripkâr bir hal alırken genç kızlar bu ataerkil yapıya doğadaki sadeliği ve masumluluğu yansıtır şekilde direnirler. Japon tarihinde ataerkil yapının egemen hale gelmesi, toplumsal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle savaş, insanın doğaya yaptığı en büyük tahribattır; aynı zamanda endüstrileşme ve hızla sanayileşme gibi gelişmeler de doğanın bozulmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla Uehashi, bu iki romanında kadınların manevi gücünü ön plana çıkaran tarihsel temellere ve doğayla iç içe animistik inanç sistemine vurgu yaparak çevresel bütünlüğün farkındalığına dikkat çeker.

Kaynakça

- Ambros, B. R. (2015). *Women in Japanese religions*, New York and London: New York University Press.
- Brown, D. M. (Ed.). (1993). *The Cambridge history of Japan: Ancient Japan*. (Vol. 1) Cambridge University Press.
- Casal, U. A. (1959). The goblin fox and badger and other witch animals of Japan. *Folklore Studies*, 18, 1-93.
- Cole, P. B. (2009). *Young adult literature in the 21st century*. Boston : McGraw-Hill Higher Education.
- Curry, A. (2013). *Environmental crisis in young adult fiction: A Poetic of Earth*, New York: MacMillan.
- Curry, A. (2018). "The trees, they have long memories": Animism and the ecocritical imagination in indigenous young adult fiction. (Ed.) John Stephens, Celia Abicalil Belmiro, Alice Curry, Li Lifang, Yasmine S. Motawy, *The Routledge Companion to International Children's Literature*, London, New York: Taylor & Francis Group.
- Doi, Y. (2018). The moribito series and its relation to trends in Japanese children's literature, John Stephens with Celia Abicalil Belmiro, Alice Curry, Li Lifang and Yasmine S. Motawy (Eds.), *The Routledge Companion To International Children's Literature* içinde, (s. 399 – 409). Routledge.
- Fairchild, W. P. (1962) Shamanism in Japan, *Folklore Studies*, (21), 1 – 122.
- Harvey, G. (2006). *Animism respecting the living world*. New York: Columbia University Press.
- Hayashi, F. (2020), *Jimmu Tenno Jissai Ron* [神武天皇實際論], Tokyo: Haato Shuppan.
- Hosaka, T. (2001). Kagomori to amagoi: Shinkontan seisei no Kisō (tokushū: Ryūkyū Okinawa bungaku to kokka) 籠もりと雨乞い : 神婚譚生成の基層 (特集-琉球・沖縄文学と国家) Special Issue: Ryukyū-Okinawa Literature and the Nation, *Nihon Bungaku*, 50 (1), 1 – 9.
- Karaoğlu, Y. (2023). Japon yeni dinî hareketi Ōmoto'nun mabet görevlileri, ritüel kavramları ve ibadetleri. *Amasya İlahiyat Dergisi* (21), 341 – 384.
- Kimbrough, K., & Shirane, H. (Eds.). (2018). *Monsters, animals, and other worlds: a collection of short medieval Japanese tales*. Columbia University Press.
- King, Y. (1989). The ecology of feminism and feminism of ecology, Judith Plant (Ed.). *Healing the Wounds: The Promise of Ecofeminism* içinde (s. 18 – 28). Philadelphia & Santa Cruz: New Society Publishers.
- Napier, S. (1996). *The fantastic in modern Japanese literature: The subversion of modernity*. London: Routledge.
- Opler, M. E., & Hashima, R. S. (1946). The rice goddess and the fox in Japanese religion and folk practice. *American Anthropologist*, 48(1), 43-53.

- Orenstein, G. F. (1993). Toward an ecofeminist ethic of shamanism and the sacred, C. J. Adams (Ed.) *Ecofeminism and the Sacred* içinde (s. 172–190). New York: Continuum.
- Özdemir, H., & Aydemir, D. (2019). Ekolojik yaklaşımlı feminizm/ekofeminizm üzerine genel bir değerlendirme: kavramsal analizi, tarihi süreci ve türleri. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 2(2), 261-278.
- Özyer, N. (2007). Türkiye’de gençlik edebiyatı, Sedat Sever (Ed.) *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu* içinde (s. 485 – 489). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Rambelli, F. (2019) Introduction: The invisible empire: spirits and animism in contemporary Japan, Fabio Rambelli (Ed.) *Spirits and Animism in Contemporary Japan: The Invisible Empire* içinde (s. 1 – 15). London: Bloomsbury Publishing.
- Smyers, K. A. (1999). *The fox and the jewel: Shared and private meanings in contemporary Japanese inari worship*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Stephens, J. (2010). Impartiality and attachment: ethics and ecopoiesis in children’s narrative texts, *International Research in Children’s Literature* 3(2), 205– 216.
- Suter, R. (2019). The spirit(s) of modern Japanese fiction. Fabio Rambelli (Ed.) *Spirits and Animism in Contemporary Japan: The Invisible Empire* içinde (s. 127 – 141). London: Bloomsbury Publishing.
- Uehashi, N. (2003) *Koteki no kanata* [弧笛のかなた], Tokyo: Rironsha.
- Uehashi, N. (2017). *Monogatari to aruite kita michi: intabyū to supūchi & essei shū* [物語と歩いてきた道: インタビュー・スピーチ&エッセイ集], Tokyo: Kaisei-sha.
- Uehashi, N. (2021). My creative writing process and cultural anthropology: what sparks the flame of mental associations, trans. Cathy Hirano, *JRCA*, 22 (1): 9 – 53.
- Uehashi, N.& Taki, H. (2023). *Monogataru koto, ikiru koto* [物語ること、生きること], (11. Basım), Tokyo: Kodansha.
- Uehashi, N. [1991] (2000). *Tsuki no mori ni kami yo nemure* [月の森に、カミよ眠れ], Tokyo: Kaiseisha.
- Yamakage, M. (2006). *The essence of Shinto: Japan's spiritual heart*. Kodansha International.
- Zapf, H. (2008). Literary ecology and the ethics of texts. *New Literary History* 39(4), 847–868.

EXTENDED SUMMARY

The aim of this study is to explore how contemporary author Nahoko Uehashi's novels portray a more compassionate world order for young adult readers, rooted in the maintenance of Japanese traditional values and the elimination of social and bio-social inequalities. In this context, her fantastic novels such as *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* (1991) and *Koteki no Kanata* (2003) are examined. These works intertwine heroes and motifs between two different universes such as human and non-human, or world and otherworld. In these novels, young female protagonists on the cusp of adulthood represent Japanese cultural values and the spiritual connection between nature and women through their ability to communicate with supernatural beings. The communication between nature and woman is represented by the sacredness of woman; hence, granting women the ability to communicate with the sacred also empowers their position in society. The closeness between nature and young girls/woman is conveyed to the reader as a tradition that exists in Japanese history. Accordingly, this study analyses Uehashi's two novels, which also aim to empower their young female protagonists, through an ecofeminist theory. This theoretical framework allows for a re-evaluation of the connection between young girls, women and nature. For this purpose, the ecofeminist criticism method is used in this study. *Ecofeminists claim that the world ecosystem should be extended to all non-human beings that play a role in the interdependent web of life* (Orenstein, 1993: 172). This cosmic environment, while simultaneously revealing the harmony of nature with humanity, also grants a special significance and reference to the position of women.

In both novels, the girl characters protect and maintain the balance between nature and society. At the same time, they can connect with gods (inherent in nature) or beings in the liminal space between gods and humans. Since the girl character can also possess the power of magic, she also fulfills the duty of protecting the environment from evil spirits. The cohesion of young girls being connected to animistic beliefs in Japan, particularly in ancient times, highlights a special link between women and non-human world. This connection is rooted in the idea that women, especially young girls, possess a unique ability to interact with the spiritual world.

Uehashi is not only highly productive writer but also has an academic identity in the field of cultural anthropology. The author's fantastic novel *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure* received the Japan Association of Writers for Children Newcomer Award in 1992. Another fantastic novel, *Koteki no Kanata*, received the Noma Children's Literature Award in 2004. Uehashi also received the Hans Christian Andersen award, the most prestigious international award in the field of children's literature in the world, in 2014.

She believes that her childhood background has an important influence on the process of becoming a writer. Especially the memories of her childhood years have been important sources that enrich her imagination. She emphasizes that growing up with local tales and stories told by her grandmother were the most important sources that fed her imagination, Uehashi seems to have always felt the magic of the stories she listened to at that time.

In Uehashi's two fantastic novels, we encounter young girls and female characters with superior spiritual values linked to the ecological order, intertwined with Japanese culture. They present a different imagination of the cosmological order through protagonists connected to the afterlife, existing between a life immanent to nature and the mysterious border of death. In this order, some female characters are endowed supernatural abilities. In both novels, where life is intertwined with nature and Japanese cultural motifs are frequently included, female characters connected to nature are also the figures who bridge communication between the two worlds. In *Tsuki no Mori ni Kami yo Nemure*, the tradition of Kaminma, shamanic women with supernatural power who bridge communication between the world of gods and humans, is presented as a representation of women's shamanistic cultural identity in ancient times. This tradition, passed down through generations, highlights women as embodiments of sacred power. This makes possible to consider it as a representation of the miko tradition in Japanese history. The female figures known as *Kaminma* are responsible for facilitating communication between the god inherent in nature and humans within the animistic belief system. This communication is further strengthened through marriage (shinkon) or some kind of bond with kami, which can be characterized as a sacred power or divine position. In *Koteki no Kanata*, Sayo also possesses the ability to feel and hear the thoughts of ordinary people. Her mother, Hanano, can hear the sounds of beings in nature such as plants, and can communicate these sounds to people. In particular, Sayo and her mother Hanano reflect

different dimensions of communication with nature, while female miko shamans, in their capacity as Kaminma, represent another dimension of the nature-woman relationship by marrying kami, figures of divine power. While the specific beliefs associated with young girls in animism have evolved over time, the core idea that young girls possess a special connection to the spiritual and natural world remains a significant aspect of Japanese culture. In particular, hearing the voices of beings in nature and integrating with them represents this animistic structure. This situation can be interpreted as an implicit reference to the changing position of Japanese women in history, and thus as an implicit critique of the shifting dynamics between women and men over time.

JAPONYA'DA HRİSTİYANLIK KARŞITLIĞI VE YASUI SOKKEN'İN BENMŌ ESERİ (1873)

ANTI-CHRISTIANITY IN JAPAN AND YASUI SOKKEN'S BENMŌ (1873)

Hülya DEVECİ
Erciyes Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Japon Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
hulyakarasu@erciyes.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2463-1339

ÖZ

Geliş Tarihi:
20.07.2024

Kabul Tarihi:
04.09.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler
Japon Edebiyatı,
Hristiyanlık, *Benmō*,
milli birlik, Yasui
Sokken

Keywords
Japanese Literature,
Christianity, *Benmō*,
National Unity,
Yasui Sokken

Tokugawa Dönemi (1603-1868)'nden itibaren iki yüz elli yılı aşkın bir süre uygulanan yasaklar ve cezalardan dolayı, Hristiyanlık Japon toplumunda korku, öfke ve şüphe uyandırmıştır. Japonların tecrübe ettiği bu tarihi süreç, bilginlerin eserlerine yansımıştır. Bu eserler Hristiyanlık karşıtlığının teorik zeminini oluşturmuştur. Bu karşıtlık ülkenin Batı ile etkileşiminin arttığı Meiji Dönemi'nde de devam etmiş ve Japon bilginler Hristiyanlığın ülke için bir tehdit unsuru olduğuna dair görüşlerini içeren eserler kaleme almışlardır. Bunlardan birisi Tokugawa Dönemi'nin sonlarında yaşamış, Meiji Restorasyonu'na tanıklık etmiş Konfüçyüsçü bilgin Yasui Sokken (1799-1876)'in 1873'te yazdığı *Benmō* (弁妄)'dur. Bu eser, Meiji Dönemi'nin başlarında Hristiyanlığa verilen güçlü tepki olarak kayda geçmiştir. Eser, Batılılar tarafından dikkate alınmış, İngilizce'ye çevrilmiş ve argümanları tartışılmıştır. Yasui Sokken, Obi Hanı'na bağlı Konfüçyüsçü bir bilgin ve öğretmendir. Çince çevirisinden okuduğu Kitab-ı Mukaddesi, *Benmō* eseriyle eleştirmiştir. Bu makalede Sokken'in *Benmō* eseri örneklemeden Meiji Dönemi'nin ilk yıllarında Japonlar açısından Hristiyanlığın hangi yönlerinin anlaşılabilir, çelişkili olduğu ve ülkenin güvenliğini ve birliğini hangi yönlerden tehdit ettiği konusu incelenmiştir.

ABSTRACT

Christianity aroused fear, anger and suspicion in Japanese society due to the prohibitions and punishments imposed for more than two hundred and fifty years starting from the Tokugawa Period (1603-1868). This historical process experienced by the Japanese is reflected in the works of scholars. These works formed the conceptual basis of anti-Christianity. The opposition continued during the Meiji Period, when the country's interaction with the West increased, and Japanese scholars wrote works containing their views that Christianity was a threat to the country. One of these is *Benmō* (弁妄), written in 1873 by Yasui Sokken (1799-1876), a Confucian scholar who lived at the end of the Tokugawa Period and witnessed the Meiji Restoration. In this article, from the sample of Sokken's *Benmō* work, in the early years of the Meiji Period, the issues of which aspects of Christianity were incomprehensible and contradictory for the Japanese and which threatened the unity and security of the country were examined.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1519510>

Atf/Cite as: Devci, H. (2024). Japonya'da hristiyanlık karşıtlığı ve Yasui Sokken'in *Benmō* (弁妄) eseri (1873). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 35-50.

Giriş

Japonya’da Tokugawa Dönemi (1603-1868)’nden itibaren iki yüz elli yılı aşkın bir süre uygulanan yasaklar ve cezalardan dolayı, Hristiyanlık Japon toplumunda korku, öfke ve şüphe uyandırmıştır. Japonların tecrübe ettiği bu tarihi süreç, Japon bilginlerin eserlerine yansımıştır. Bu eserler Japonya’da Hristiyanlık karşıtlığının teorik zeminini oluşturmuştur. Tokugawa’dan beri süregelen karşıtlığı 1868’de kurulan Meiji Hükümeti de devam ettirmiştir.

“Hristiyanlık adı verilen kötü din’ katı bir şekilde yasaktır. Şüpheli kişiler, gerekli mercilere ibbar edilecek ve ibbar edenler ödüllendirilecektir (Cary, 1909, s. 66).”

Bu yasak gereği Hristiyanlığa ilgi duyanlar ve misyonerlere yardım edenler tutuklanarak cezalandırılmıştır. Meiji Hükümeti, kurulduğu dönemde Nagazaki’deki dört bine yakın Katolik Hristiyanı sürgüne göndermiştir. (Annual Report of ABCFM, Proposed Occupation Of Japan, 1869, s. xxxviii).² American Board’un Çin’deki misyoneri Henry Blodget, Japonya ziyareti esnasında bir genç Japon’un kendisine *“birkaç bin kadın ve çocuğun şehirde bir depoda bir iki gün tutulduktan sonra bir gemiye bindirilerek götürüldüğünü”* söylediğini not etmiştir (Annual Report of ABCFM, Japan Mission, 1870, ss. 81-82). 30 Haziran 1871’de yine American Board misyoner üyelerinden Orramel H. Gulick (1830-1923)’in Japonca öğretmeni Ishikawa Einosuke, evinde Kitâb-ı Mukaddes çeviri nüshaları bulunduğu gerekçesiyle Kobe’de tutuklanmıştır. Ayrıca onun Hristiyan olmayan eşi bu durumu yetkililere ihbar etmediği için tutuklanmıştır. ABD Hükümeti, Ishikawa’nın serbest bırakılmasını talep etse de Kasım 1872’de Ishikawa Kyoto’da ölmüş ve ardından eşi serbest bırakılmıştır (Annual Report of ABCFM, Japan Mission, 1871, s. 77; Cary, 1909, s. 73; Ritter, 1898, ss. 28-29).

Japonya’ya ilk gelen Protestan misyonerlerin tuttukları notlar Japonya’nın o dönemki duruma dair bilgiler içermektedir. 1870’de American Board misyoneri Daniel Crosby Greene (1843-1913) Japonya’daki bu durumu *“Hristiyanlık yasağı devam ediyor ve gittiğim her şehirde yasak levhaları var. Hristiyanlık katı bir şekilde yasak”* şeklinde ifade etmiştir (Annual Report of ABCFM, Japan Mission, 1870, 81-82). Church Mission Society³ üyesi C. T. Warren, İngilizce öğrettiği bir sınıfta *“The Christian Reader”* başlıklı ders kitabını kullandığını ve sınıftaki öğrencilerden birinin, herhangi bir sorun ile karşılaşmamak için kitabın üzerinde yazılı “Christian” kelimesini karaladığını rapor etmiştir. Ayrıca Warren, yabancılar arasında hükümetin casusları bulunduğunu, bu casusların resmî bir görevi bulunmayan ve ticaret ile uğraşmayan yabancıları takip ettiğini, misyonerlere dostça yaklaşarak onların yaptıkları ile ilgili yetkililere rapor verdiklerini not etmiştir. İngiliz diplomat Francis Otthiwell Adams (1825-1889), 23 Haziran 1868’deki Edo (Tokyo) tecrübesini kaleme aldığı *History of Japan II* başlıklı kitabında yabancı karşıtlığından dolayı Japon muhafızla birlikte sokakta yürüdüklerini aktarmıştır (Verbeck, 1883, s. 32). Bu durumdan rahatsızlığını dile getiren bir ABD’li din adamına Iwakura Tomomi (1825-1883),⁴ bunun sadece Japonya’yı ilgilendiren bir sorun olduğunu söylemiştir (Annual Report of ABCFM, Japan Mission, 1871, 75-76; Gordon, 1901, s. 5).⁵

Hristiyanlık yasağının esnetilmesine yönelik ilk adım 1873’de ülkedeki yasak levhalarının kaldırılmasıyla atılmıştır. Ancak Hristiyanlığın Japon toplumu için patolojik bir sorun olarak görülmesi, Meiji Dönemi boyunca da devam etmiş, bilginler misyonerlere ve Hristiyanlığa yönelik karşıtlıklarını eserlerinde yansıtmışlardır. Bunların ilk örneklerinden biri Yasui Sokken’in 1873’te kaleme aldığı *Benmō* (弁妄) eseridir. Bu makalede ömrünün büyük bir kısmını Tokugawa gelenekleri içinde geçiren Konfüçyüsçü bilgin Sokken’in Hristiyanlığın hangi yönlerini anlaşılabilir bulduğu ve neden ülkenin güvenliğini ve birliğini tehdit ettiği konusu sorgulanmıştır. Teolojik tartışmalara girmeden Sokken’in *Benmō* eseri örnekleminde Meiji Dönemi ilk yıllarında Japonya’da Hristiyanlığa

¹ Tokugawa Dönemi’nde barbarların dini veya kötü öğretisi anlamında *jakyō* 邪教 ya da *jahō* 邪法 kelimesi yaygın olarak kullanılmaktaydı. Deveci, 2023, s. 290

² American Board Commissioners for Foreign Missions ABCFM adıyla 1810’da ABD’de kurulan Protestan misyoner topluluğu. American Board 1869’da Japonya’ya ilk misyonerini göndermiştir.

³ 1799’da İngiltere’de kurulan misyoner topluluğu.

⁴ Tokugawa Dönemi’nin sonları ve Meiji Dönemi’nin başlarında devlet siyasetine yön veren ve Meiji Hükümeti’nin kurulmasında önemli adımlar atan siyaset adamı. Iwakura Tomomi liderliğinde kurulan Iwakura Heyeti, 23 Aralık 1871’de Japonya’dan yola çıkmış ve ABD, Avrupa ve dünyanın çeşitli yerlerine resmi ziyaretlerde bulunmuştur. Bakınız: June, 1961.

⁵ Meiji Dönemi Hristiyanlık karşıtlığı ile ilgili şu çalışmalar incelenebilir. Kiri Paramore, Anti-Christian Ideas and National Ideology: Inoue Enryō and Inoue Tetsujirō’s Mobilization of Sectarian History in Meiji Japan, 2009. Hazama Yoshihiki, Ishinki ni Okeru Han-Yasoron to Nashonarizumu, 2018.

yönelik eleştirilerin ve tepkilerin temel noktalarına ulaşmak amaçlanmıştır. Japonya’da Hristiyanlık propagandasına engel olan durumlar Batılı misyonerlerin temel meselelerindendi. Ülkedeki muhafazakâr tutumun ve şüpheli tavırların yanı sıra özellikle dine ve teolojik tartışmalara ilgisizlik bu engellerin başında gelmiştir (Deveci, 2021; Deveci, 2023, ss. 543-545). Bu oryantalist bakış açısına karşılık Yasui Sokken’in *Benmō* eseri, Japon geleneğinde yetişmiş birinin Batı kültürünü hangi yöntemle yorumladığı ve eleştirdiği konusunda bir örnek sunmaktadır.⁶

Japonya’daki Hristiyanlık karşıtlığı şüphesiz tarihi tecrübenin bir sonucudur. Bu sebeple birinci bölümde bu karşıtlığa sebep olan tarihi süreç incelenmiştir. İkinci bölümde ise Sokken’in *Benmō* eseri içeriği analiz edilmiştir.

Japonya’da Hristiyanlığa Yönelik Tepkinin Tarihi Arka Planı (1600-1867)

Japonya’da Hristiyanlık, *Societas Iesu* adlı misyoner topluluğu üyelerinden Francis Xavier’in 1549’da Kagoshima’ya gelmesiyle yayılmaya başlamıştır. Misyonerlerin Japonya’ya geldiği yıllar *Sengoku Jidai* (1467-1603) denilen iç savaş dönemi idi. Bu savaş sürecinde kendilerine güvenli yer arayan misyonerler ülkenin iç bölgelerine ulaşmaya çalışsalar da, faaliyet alanlarını Kyūshū Adası ile sınırlı tutmak zorunda kalmışlardır (Elisonas, 2008, s. 304; Norihisa, 2017, s. 26; Miyazaki, 2003, ss. 5-6).

Japonya’da Hristiyanlığın yayılmasını kolaylaştıran sebepler vardı. Misyonerler Goa’daki istasyonlarından Japonya’ya ulaştıkları için, Japonlar onların Hindistan’dan geldiğini ve Budizm’in bir mezhebini yaydığını düşünmüşlerdir. Portekizli Goa Valisi, Yamaguchi bölgesinin derebeyi Ōuchi Yoshitaka (1507-1551)’ya resmi bir mektupla birlikte saat, züccaciye ürünleri ve gözlük gibi hediyeler göndermiştir. Ōuchi Beyliği, eşyaları *Tenjiku* (天竺)’dan veya *Tenjikunin* (天竺仁)’den gelen hediyeler şeklinde kaydetmiştir. *Tenjiku*, Japonya’nın güneybatısında yer alan ve Buddha’nın doğum yeri olarak kabul edilen Hindistan topraklarına verilen addı. Ayrıca misyonerler, ilk yıllarda Hristiyanlık öğretilerini Budizm’in kavramlarını kullanarak tercüme etmişlerdir. Örneğin, cenneti Budizm’in *Jyōdo* (浄土); tek tanrıyı, Shingon mezhebindeki baş kami *Dainichi* (大日); insanın bilgisini aşan kâinat düzenini *Tendō* (天道) ile açıklamışlardır.⁷ Hristiyanlığın ülkede yayılmasını kolaylaştıran diğer bir sebep, ahiret inancıydı. İç savaş döneminde zor bir süreçten geçen Japonlar açısından, ölümden sonra cennet vaadi ümit kaynağı olmuştur. Bir başka sebep ise kitlesel din değiştirmedir. Hristiyanlığı kabul eden derebeyiler, tebaalarını Hristiyan olmaya zorlamışlar ve bölgede kitlesel kabullenme gerçekleşmiştir (Ōhashi, 2016, s.126). Toyotomi Hideyoshi’nin 1587’de getirdiği kısıtlamalara kadar, Osaka’da Hristiyanlığın yaygınlaştığı hatta İmparatorluk saray mensuplarından Hristiyanlığa hoşgörü ile bakanların bulunduğu bilinmektedir (Elison, 1988, s. 110). Dahası *Tenshō* Heyeti (*Tenshō Kenō Shisetsu*-天正遣欧使節)⁸ ve *Keichō* Heyeti (*Keichō Kenō Shisetsu*-慶長遣欧使節)⁹ Avrupa’ya gönderilmiştir. İlişkiler, Hristiyan Japonların Roma’da Papa ile görüşme olanağına sahip olacak kadar gelişmiştir (Ōhashi, 2016, s. 126).

17. yüzyılın başlarında ülkede güçlenen Tokugawa Ieyasu (1543-1616) her ne kadar Hristiyanlığı yayma faaliyetlerinden rahatsızlık duysa da¹⁰ misyonerlere nezaket göstermiş, dış ticaretin gelişmesi açısından Japon tüccarların din değiştirmesine hoşgörü ile bakmıştır (Boxer, 1967, ss.308- 309). Ticarî kazanç sebebiyle Batılı

⁶ Türkiye’de doğrudan Japonya’da Hristiyanlık konusunu tarihi, dini ve edebi açılarından değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır. Buna, Esenbel’in “*Japonya’da Hristiyanlığın Tarihi: Kabul ve Katliam*”; Kuşçulu’nun “*Japonya’da Hristiyan Misyoner Hareketleri (1542-1587)*”; Aygül’ün “*Japonya’nın Gizli Hristiyanları: Kakure Kirishitan Cemaati ve “Budist Kitabı Mukaddes”*”, Barlak’ın “*Abdurreşid İbrahim’in Japonya’da Hristiyan Misyonerliği Karşısındaki Tutumu*”; Deveci’nin “*1883 Osaka Protestan Misyonerleri Konferansı: Japonya’da Hristiyanlığın Yayılmasının Önündeki Engeller Konusu*” başlıklı eserleri emsal teşkil etmektedir (Esenbel, 1998; Kuşçulu, 2007; Aygül, 2024; Barlak, 2020; Deveci, 2021).

⁷ Ancak bu durumun karmaşaya neden olacağını düşünmüşler, daha sonra tanrıyı *Deus* şeklinde tanıtarak Budizm’den Hristiyanlığı ayırmaya çalışmışlardır. Bakınız: Racel, 2011, 43.

⁸ Hristiyan Derebeyi Ōtomo Sōrin (1530-1587) tarafından Roma’daki Papa ile görüşmek üzere gönderilen heyet. Şubat 1582’de Nagazaki’den yola çıkan heyet, 1584’te Madrid’e, 1585’te Roma’ya ulaşmıştır. 1590’da Japonya’ya dönmüştür. Bakınız: Igawa, 2020.

⁹ Sendai Derebeyi Date Masamune (1567-1636) tarafından Avrupa ile ticari ilişkileri geliştirmek üzere gönderilen heyet. Ekim 1613’te Oshika Yarımadası’ndan çıkan heyet, 1614’te Madrid’e, 1615’te Roma’ya ulaşmıştır. Eylül 1620’de ise Japonya’ya dönmüştür. Bakınız: Horie, 2021.

¹⁰ Hristiyanlara yönelik daha sıkı tedbirler Tokugawa Ieyasu’nun Edo’da (Tokyo) iktidarını kurduğu 1600lü yılların başında alındı. 1602’de Ieyasu’nun Filipinler Genel Valisine yazdığı bir mektupta misyonerlik faaliyetlerini yasaklama niyetini açıkça belirttiği bilinmektedir. Buradan Hristiyanlığın yasaklanmasının Tokugawa’nın ilk dönemlerinden itibaren yürüttüğü bir politika olduğu anlaşılmaktadır. Tokugawa, 1605’te Edo’da ve ertesi yıl Osaka’da Hristiyanlara yönelik önlemler aldı. Ōhashi, 2016, 126.

misyonerlere hoşgörü ile bakılsa da başta imparatorluk sarayı olmak üzere, Hristiyanlığın yayılmasından ve Kyūshū Adası'ndaki gelişmelerden rahatsız olan yöneticiler vardı. Hristiyanlığı yasaklayan ilk emirleri 1565'te İmparator Ogimachi (1517-1593) getirmiştir. Saray yönetimi, misyonerler Japonya'ya ayak bastığından beri onları kabul etmeyi reddetmiştir. Ülkedeki rakiplerini yenerek 1585'te *daijō daijin* (太政大臣) unvanını alarak ülkede gücünü ispatlayan Toyotomi Hideyoshi (1536-1598) de 1587'de Hristiyanlığa yönelik kısıtlamalar getirmiştir. Bu rahatsızlığın temel sebeplerinden biri Hristiyanlığın kendinden başka dinleri yok sayan tutumuydu. Hristiyanlığı kabul etmek demek, ülkedeki Şinto ve Budist tapınaklarının göz ardı edilmesi anlamına geliyordu. Bu durum ülkedeki düzeni bozacaktı. Daha önceki yıllarda Budizm ve Konfüçyüsçülük gibi yabancı öğretiler Japonya'da yayılmıştı. Ancak biri diğerini ortadan kaldırmamıştı. Hristiyanlığı kabul ederek diğer dinî grupları yok saymak, Japonların tecrübe etmediği bir durumdu. Diğer rahatsızlık veren durum ise misyonerlerin Japon halkını kışkırtarak ayaklanmaya teşvik etmesiydi. Bu sebeplerden dolayı Hideyoshi Hristiyanlığa kısıtlamalar getirmiş, ülkedeki dinî yapıyı tehdit etmeyenlerin, bu yapıya saygı duyanların ticaretine ve seyahatine izin vermiştir (Ōhashi, 2016, s. 126; Elison, 1988, ss. 109-110).

Bu kısıtlamalar, Tokugawa Yönetimi ile yasaklara, misyonerleri sınır dışı etmeye, Hristiyanlara yönelik cezalara dönüşmüştür. Misyonerlere ve Hristiyanlığa yönelik şüpheler 17. yüzyılın başlarında artmıştır. Japonlar, Asya'daki misyonerlik faaliyetlerinin Avrupalı ülkelerin sömürge faaliyetlerinin bir parçası olduğunun farkındaydılar (Antoni, 2016, s.38). Misyonerlerin askeri yardımlarla Nagazaki'yi istihkâma zorlaması, Batılı tüccarların Kyūshū Adası'ndaki derebeyilere silah yardımında bulunması, Tokugawa'yı tedirgin etmiştir. Ona göre, böyle bir durum Kyūshū Adası'nda kendisine meydan okuyan bir birlik ortaya çıkaracaktı. Ayrıca Arima Harunobu (1567-1612) gibi misyonerlerle işbirliği içinde olan derebeyilerin toprak ve gelir elde etmek için çevirdikleri entrikalar, Hristiyanların çeşitli suçlara bulaşması, Hristiyanlığın ülkede kınanması ve engel olunması gereken bir din olduğuna dair söylemleri arttırmıştır (Boxer, 1967, ss. 315-317).

Ayrıca Hristiyanlığın girişiyle mevcut sosyal düzenin bozulmasından endişe duyulmuştur. Japonya'da derebeyi-tebaası ve derebeyiler arası bir ittifak veya işbirliği kurulurken usulen bir sözleşme yapılırdı. Bu usulde her iki taraf Şinto ve Budist tanrılarına yemin ettiklerine dair bir belge hazırlardı. Bu belgede Japonya'daki Şinto ve Budist tanrılarının isimleri sıralanırdı. Buna karşılık Hristiyanlar, böyle bir geleneği göz ardı edeceklerdi. Hristiyanlığın yayılımını kabul etmek demek, tanrılara yemin edilerek inşa edilen sosyal düzenin bozulması anlamına gelmekteydi. Diğer sebebi ise Kyūshū Adası'ndaki derebeyilerin Hristiyanlığı kullanarak bölgede özerk bir yönetim kurma eğilimi idi. Bu, Tokugawa'nın merkezi bir yönetim kurma amaçları ile çelişmekteydi (Ōhashi, 2016, s. 127). Bu sebeplerle Tokugawa Yönetimi, 1614'te misyonerlerin sınır dışı edilmesine, Hristiyanlığın tamamen yasaklanmasına ve tüm kiliselerin kapatılmasına dair emir yayımladı. Bu emirde yabancıların kötü öğretileri ülkede yayarak kuralları yok saydıkları, ülkeyi ele geçirecekleri, böyle bir durumun bir felaket olacağı ve Hristiyanlığın yok edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Boxer, 1967, ss. 317-318; Ōhashi, 2016, s. 128). Misyoner kayıtlarında Ocak 1614'te dönemin Hristiyan nüfusu 700,000 şeklinde geçmesine rağmen, günümüzde bu sayının abartılı olduğunu düşünülmektedir. Araştırmacılar, 17. yüzyılın başlarında Hristiyan Japonların nüfusunun 300.000 civarında olduğu konusunda hem fikirdedirler. Bu dönemde Japonların toplam nüfusunun 15.000.000 olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre Hristiyanların genel nüfusu oranı %2'di. Bu Hristiyan nüfus Kyūshū'nun kuzeybatısında yoğunlaşmıştı (Ōhashi, 2016, s.125; Boxer, 1967, ss. 320-323).

1614'ten itibaren Hristiyanlığı ülkeden çıkartmak için çeşitli uygulamalar yapıldı. Hristiyanlığa dair resim ve unsurlar kaldırıldı, misyonerlerin bütün resmi mülkiyetleri ellerinden alındı, kiliseler yıkıldı, misyonerler ülkeden kovuldu. Hristiyanların toplu şekilde hareket etmeleri, gösteriler ve törenler düzenlemeleri yasaklandı. Kyūshū'daki Hristiyan Japonlara uygulanan işkencelerin ardından onlar ya dinlerinden döndüler ya saklandılar ya da ülkenin çeşitli bölgelerine dağıldılar (Boxer, 1967, ss. 327-331, ss. 357- 361, s. 389). Tokugawa Yönetimi'nin ülkeden Hristiyanlığın etkisini ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetleri 1630'da ilan ettiği emirlerle arttı. 1630'da Batı dillerinde yazılmış kitapların ithal edilmesini yasaklayan bir ferman yayımlandı. 1633 ile 1636 yılları arasında, Japon gemilerinin deniz aşırı yerlere yelken açmasını yasaklayan fermanlar yayımlandı. Ayrıca yurtdışında yaşayan Japonların ülkeye dönmeleri de yasaklandı (Blusse, 2003, s. 24).

Hristiyanlara yönelik yasaklar, 1637'deki Shimabara-Amakura Ayaklaması'ndan sonra ciddi boyutlara ulaştı. Shimabara ve Amakusa'da yaklaşık 30,000 Hristiyan Japon, Amakusa Shirō (1621-1638) adında 15 yaşındaki bir genç samuray liderliğinde silahlı bir ayaklanma başlattı. Bu ayaklanmanın iki sebebi vardı. İlki Hristiyanlık yasağı, diğeri ise derebeyilerin katı yönetimi idi. Ülkede Hristiyanlara uygulanan yasak ve işkenceler ile ülkedeki kıtlık ve

derebeyilerin katı yönetimi Japonları zor durumda bırakmıştı. Onlar, bu zor günleri yaşamalarının sebebinin Hristiyanlığı terk etmeleri olduğunu düşündüler ve ayaklanma çıkardılar. Bu ayaklanmadan sonra derebeyleri, Hristiyanlığı topraklarında temizlemek için kararlı adımlar attılar (Öhashi, 2016, s. 128). 4 Ağustos 1639'da, ülkeye Batılı gemilerin girişini yasaklayan emir çıkarıldı. Bu emre uymayanların başlarının kesileceği konusunda uyarılar yapıldı (Blusse, 2003, s. 27). 6 Temmuz 1640'da Portekizliler, Macao'daki ekonomik varlığını tehdit eden yasaklara itiraz etmek için geldiğinde gemideki herkes tutuklandı ve 61 Portekizli öldürüldü (Hageman, 1942, s. 154).

Shūmon Aratame (宗門改) ve Inouye Chikugo no kami Masashige (1585-1661)

1639'dan itibaren uygulanan tedbirler, Hristiyanlık ve Batı ile olan etkileşimi en aza indirmiştir. 1640'da *Shūmon aratame* (宗門改) adı verilen politika geliştirildi. Bu, halkın dini inançlarını ve nüfusu kontrol etmek, Hristiyanlığın ülkeden izini silmek için oluşturulmuş, ülkede 1873'e kadar uygulanmıştır (Suzuki, 2017, ss. 48-49) 1640'tan itibaren *Shūmon aratameyi* icra etmek için Inouye Chikugo no kami Masashige (1585-1662) görevlendirilmiştir. Inouye'nin öncelikli amacı, misyonerlerin ülkeye girişini önlemektir. Çünkü Hristiyanlara umut veren ilişki ağı ortadan kaldırılmalıydı. Gemileri denetlemek için Kyūshū'nun batı kıyısı boyunca inşa edilen 23 gözetleme istasyonu sayesinde kıyıya uğrayan gemilerin denetimleri yapıldı. Bu istasyonlarda yabancı gemilerin gelişini bildiren gözlemciler vardı. Onlar, gemi kıyıya geldiğinde inceleme yapıp rapor yazıyorlardı. Ayrıca gemilerde Hristiyanlığa dair herhangi bir kitap veya yazı olup olmadığını kontrol ediyorlardı. Bulduğunda derhal yetkililere haber veriyorlardı. Diğer tarafından Hristiyanlık ile ilişkinin tamamen kesilmesi için Japonların ülke dışına çıkmasına izin verilmedi (Hageman, 1942, 155-156; Kinoshita, 1998).

Ülkedeki mevcut Hristiyanları tespit etmek için *fumi-e* (踏絵) adı verilen uygulama geliştirildi. *Fumi-e* Meryem ve İsa'nın resimlerinin bulunduğu plakları ayaklar altına alma töreniydi. Bu, *Shūmon aratame*'nin önemli bir kısmını oluşturuyordu. Tören, sıradan halk için tapınakta, köyün beyi için ise yöneticisi huzurunda yapıldı. Askerlere ise kalelerde uygulandı. Aileler beş kişilik gruplar halinde *fumi-e* törenine çağrıldı, her bir aile üyesinin Meryem ve İsa'nın resimlerinin bulunduğu plaklara ayak basması emredildi. Görevliler, herhangi bir tereddüt belirtisi olup olmadığını görmek için uygulamayı yakından izledi. Hristiyanlığa dair eşyaların ve kitapların evin gizli bölmelerine yerleştirildiği şüphesiyle ev aramaları yapıldı. Ayrıca mezarlar açıldı ve cesetlerin üzerinde Hristiyanlığa dair bir şey olup olmadığına bakıldı (Hageman, 1942, s.157)

Inouye açısından Hristiyanlık'tan dönmüş bir Japon, ölü bir Hristiyan'dan öncelikliydi. Bu sebeple O, çeşitli işkencelerle Hristiyanları dinden döndürmeye çalışmıştır. Ayrıca Hristiyanlara yapılan zulüm karşısında tanrıların onları kurtarmak için hiçbir şey yapmadığı söylenerek Hristiyanlığın gerçek bir din olmadığını iddia etmiştir (Hageman, 1942, ss.157-159). Bunun karşısında misyonerler, tanrının her daim kendisine inananlarla birlikte olduğuna dair öğütler yazmışlardır.¹¹ Yaptıklarıyla başarılı olduğunu düşünen Inouye, 1657'de Nagasaki'nin Kori kırsal bölgesinde ortaya çıkan ayaklanmayla Hristiyanlığın henüz ülkeden temizlenmediğine şahit olmuştur. Inouye, 1658'de görevinden ayrılmış ve yerini Hojo Awa no Kami'ye bırakmıştır. Inouye, görevinin sonunda 1658'de *Kiristo-ki* (契利斯督記)'yi yazmıştır (Hageman, 1942, s. 27). Inouye bu eserini, görevleri Hristiyanlığın ülkeye girişini engellemek ve Hristiyanları tutuklamak olan çalışanlara rehber niteliğinde hazırlamıştır. Bu eserde 19 yıllık süreçte Hristiyanlığı ülkeden kovma yöntemlerinin ayrıntıları titizlikle aktarılmıştır. Hristiyanlığın girişini engellemek için Çin ticaret gemilerinin denetiminden, Hristiyanları tespit etmeye yönelik yöntemlerden, Hristiyanlığın yayıldığı yerlerin listesinden, son misyonerlerin akıbetinden, bazı misyonerlerin inançlarından vazgeçmeye nasıl ikna edildiğinden ve Hristiyan öğretisinin özetinden bahsedilmiştir (Latourette, 1941, 88-89). Ayrıca eserde görevlilerin yeminleri, Kyūshū Adası'ndaki nöbet istasyonlarının listesi, Hristiyanları ihbar edenlere verilen ödül listesi yer almaktadır. Bu açıdan eser, 17. yy'da Japonya'da Hristiyanlık tarihi için temel kaynak niteliğindedir (Boxer, 1967, s. 337).

¹¹ Misyonerler, *The Exhortations to Martyrdom* (Mazlumlara Tavsiyeler) başlıklı yazılarla, Hristiyan Japonları teselli etmeyi amaçlamışlardır. Bu yazılarda tanrının Hristiyanlara zulmedilmesine neden izin verdiğini, zulüm edenleri neden cezalandırmadığını, ne kadar işkence altında bile olsalar İsa'yı inkâr etmenin büyük günah olduğunu, işkenceler altında ölenleri cennetle şerefleneceğini anlatmışlardır. İşkenceler ne kadar şiddetli olursa olsun cehennemdeki acının daha büyük olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca şehitlik mertebesine ulaştırarak eylem ve davranışları sıralamışlardır. Bunlardan bazıları; Hristiyanlığı yaymak, misyonerleri korumak, işkenceye uğrayanlara yardım etmek, kamilerin ve hotokelerin önünde diz çökmeyi reddetmekti. Boxer, 1967, 341-342

Bu tarihi tecrübe, Japon bilginlerin eserlerine yansımıştır. Eserler Hristiyanlık karşıtlığının teorik zeminini oluşturmuştur. Bu eserlerde Hristiyanlığın ülkedeki düzeni ve güvenliği tehdit eden yönlerine dikkat çeken ifadeler ve içerdiği çelişkiler yer almaktadır. Ayrıca bu eserlerde Hristiyanlığı yaymanın, Batılı ülkelerin savaşırsız bir şekilde bölgeleri işgal politikası olduğuna dair bir farkındalık mevcuttur. Tokugawa Dönemi'nden Hristiyanlık karşıtlığının yansıdığı başlıca eserler kronolojik olarak şu şekildedir: Fucan Fabian (1565-1621)'nin 1620'de yazdığı *Ha Daisu* (破提字子); 1658'de Inoue Chikugo no kami Masashige (1585-1662)'nin rehber niteliğinde hazırladığı *Kiristo-ki* (契利斯督記); Arai Hakuseki'nin 1715'te yazdığı *Seiyōkibun* (西洋紀聞); Tadano Makuzu (1763-1825)'nin 19. yüzyılın başlarında yazdığı *Kirishitan-kō* (キリシタン考); Aizawa Seishisai (1872-1863)'nin 1825'te yazdığı *Shinron* (新論) eserleri'dir (Orii, 2019; Schrimpf 2008; Gramlich-Oka, 2004; Devenci, 2023). Ayrıca Meiji Dönemi'nin ilk yıllarında Budist din adamları da Hristiyanlığın argümanlarına karşılık vermişlerdir. Bu kişilere “hurafeleri, kötülüğü defeden Budist din adamları” manasında *Bajasō* (破邪僧) adı verilmiştir. Bu karşıtlıkta öne çıkan din adamı Higuchi Ryūon (1800-1885)'dir (Hazama, 2023).

Yasui Sokken (1799-1876) ve *Benmō*'nun İçeriği

Bu eserlerin bir uzantısı olan *Benmō*'yu 1873'te Yasui Sokken yazmıştır. Sokken, Obi Hanlığı'na¹² bağlı Konfüçyüsçü bilginidir. Miyazaki'de doğmuş ve Edo Dönemi'nin sonlarında yabancılara yönelik yasakların arttığı yıllarda (1789-1801) ve Meiji Restorasyonu sürecinde sadece Japonya'da değil, Qing Hanedanı (Çin) ve Joseon Hanedanı (Güney Kore) bilginleri arasında da tanınıyor ve “Japonya'nın en önde gelen bilgini” manasıyla *Nihon Zuiichi no Gakusha* (日本随一の学者) şeklinde nitelendiriliyordu. O, yalnızca Konfüçyüsçülüğe değil aynı zamanda Batı araştırmaları, tarım ve tıp konularına da ilgilidir.¹³

Sokken, *Benmō*'yu 74 yaşında *kanbun* (漢文)¹⁴ ile yazmıştır (Katsujirō, 2009, s. 14.) *Benmō* (弁妄) kelimesi, Konfüçyüsçü bilginler tarafından herhangi bir öğretiyi ve hurafeyi eleştiren metinlerin başlığı olarak sıklıkla kullanılmıştır.¹⁵ Sokken'den önce de Konfüçyüsçü bilginler Hristiyanlığa yönelik eleştiriler getirmiştir. Ancak Sokken'in eseri, Kitab-ı Mukaddes'in Çince tercümesine¹⁶ kelimesi kelimesine aktarmalar yaparak, onun mantıksal çelişkilere işaret etmesi bakımından önemlidir. Aizan Yamaji (1866-1917)¹⁷, Sokken'i “*Hristiyanlığa ilk darbeyi vuran kişi*” şeklinde nitelendirmiştir. O, Hristiyanlığı henüz tanımadığı dönemde *Benmō*'yu okumuş, ondan çok etkilenmiştir. Ona göre bu eser, Japon düşüncesi çerçevesinde Hristiyanlığı eleştiren en bilgece eserd (Yamaji, 1999, s.75).

Eserin önemi, Shimazu Hisamitsu (Saburō) (1817-1887)'nin *Benmō*'nun önsözündeki ifadelerinden anlaşılmaktadır.

“Batı milletinin yeteneğine hayran olan hemşerilerimiz, bayranlıklarını İsa'ya inanmaya kadar götürmüşlerdir. Onlar, büyük kötülük içeren bu dinin tüm ülkeye yayılmasından yanadır. İsa'nın dininin hataları, açıklanmaya gerek kalmayacak kadar açıktır. Ancak bu dinin öğretileri o kadar çekice ve inandırıcı ki, insanlar saptırılmaya yatkındır. İşte bunlar, çürütülmeye ihtiyaç duymadıkları gerekçesiyle yalanlanmadan bırakılırsa, bu dinin mensuplarının gücü ve nüfuzu giderek artacak ve sonunda bütün dünya kavimlerini teslim alacaklardır (Sokken, 1875, preface).”

¹² Günümüzde Miyazaki'nin güney kısmını kapsamaktadır.

¹³ [知の巨人 安井息軒 – 宮崎市 安井息軒記念館・安井息軒旧宅ホームページ \(yasuisokken.jp\)](http://yasuisokken.jp/) (01.07.2024)

¹⁴ Han Hanedanı Dönemi Çin metinleri ve edebiyatı anlamına gelmektedir. Japonya'da Kanji adı verilen Çince ideogramların kullanıldığı metin. Bakınız: *Nihongo Daijiten*, Kodansha,1989.

¹⁵ <https://yasuisokken.jp/event/%E6%81%AF%E8%BB%92%E4%BC%9A%E8%AA%AD%E2%85%B0%E3%80%8E%E5%BC%81%E5%A6%84%E3%80%8F%E8%A9%B3%E8%A7%A3%E3%83%BB-%E4%BB%A4%E5%92%8C5%E5%B9%B4%E5%BA%A6%E8%A8%98%E5%BF%B5%E9%A4%A8%E8%AC%9B%E5%BA%A7/> (01.07.2024)

¹⁶ Sokken, Batı dillerinden herhangi birini bilmediği için okuduğu Kitab-ı Mukaddes Batı dillerinden değildi. Kitab-ı Mukaddes'in ilk Japonca tercümesi Nathan Brown (1807-1886)'nin Hiragana çevirisi *Shinyakuzensho* (志無也久世無志与) ile James Curtis Hepburn'nun kurduğu çeviri grubunun hazırladığı *Shinyakuzensho* (新約全書)'dur. Bu iki çeviri Nisan 1880'de yayımlandığı için Sokken'in bu çevirileri okuma imkânı bulunmamaktadır. Dolayısıyla *Benmō*'yu yazdığı süreçte eline geçen Kitab-ı Mukaddes, Çince çevirisi olması muhtemeldir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Katsujirō, 2009, 15.

¹⁷ Japon tarihçi. 1886'da vafiz olmuştur.

1873'te hükümete danışmanlık yapan Hisamatsu'ya göre Batılı öğretilerin müptelası olanlar, Konfüçyüsçülüğün değerlerini anlamıyor ve onun faydasız olduğunu düşünüyorlardı. Öyle ki onların bu hayranlığı cumhuriyet rejimini savunacak kadar ileri gitmişti. Eğer Japonlar, Hristiyanlıktan vazgeçmezlerse anne-babasız ve efendisiz kalacaklardı (Yamaji, 1999, s.76). Bu nedenle “*bu dinin sapteliğini ortaya çıkarmak için vakit kaybedilmemeliydi.*” O, Japonların zihinlerinde Hristiyanlığın etkisini dağıtacağını düşünerek Sokken'in eserini övmüştür. Bu kitabı yazan Yasui'yi *doyūsha* (同憂者) ifadesini kullanarak onu “ülkesi için kaygılanan bir vatansever” şeklinde nitelendirmiştir (Sokken, 1875, preface). Hisamatsu, bu eseri halkın okuması için Japonca'ya çevrilmesini önermiştir. Böylece *Benmō wakai* (弁妄和解) başlığı ile Japonca'ya tercüme edilmiştir. *Benmō*, misyonerler tarafından güçlü bir tepki olarak değerlendirilmiş, 1875'te John Harington Gubbins (1852-1929) ¹⁸ tarafından İngilizce'ye çevrilmiştir. Bu eserin İngilizce'ye çevrilmesindeki amaç, eğitimi bir Japon'un Hristiyanlığın telkin ettiği öğretilere karşılık itirazlarını göstermektir. Onlara göre bu eser Japonların Hristiyanlığı kabul etmesinin önünde duran engellere ışık tutabilirdi (Sokken, 1875, preface). Aynı yıl The Japan Weekly Mail dergisinde İngilizcesi yayımlanmıştır (Paramore, 2009, s.121). Dünya çapında dergiyi takip edenler tarafından okunmuş, yaygınlaşmıştır. Sokken'in bu esere yönelik ilk eleştiriler ise 1881'de Hristiyan din adamı Hiraiwa Yoshiyasu (1857-1933) tarafından *Benmō Hihyō* (Benmō Eleştirisi/ 弁妄批評) başlığı ile *Rikugō Zasshi* dergisinde yayımlanmıştır. ¹⁹

Sokken, *Benmō*'yu yazma niyetini birinci bölümde şu şekilde ifade etmiştir:

“*Batı kitabının çelişkileri korkunç ve dayanıksızdır. Onun argümanları yetersiz ve herhangi bir çürütmeye bile ihtiyaç duymamaktadır. Fakat cabil halk bu kitaba inanıyor ve ölene kadar inançlarını sürdürüyorlar. Bu durum karmaşanın kaynağıdır* (Sokken, 1875, s.1)”

Böyle bir tehdit karşısında, Hristiyanlığın içerdiği çelişkileri anlatmanın elzem olduğunu düşünmüştür. Sokken, Kitab-ı Mukaddes'i “asılsız, temelsiz, uydurmaca” anlamına gelen *benmō fukei* (妄誕不經) kelimesiyle nitelendirmiştir (Katsujirō, 2009, s.15).

Benmō'nun birinci bölümde Kitab-ı Mukaddes'teki evrenin yaradılışı, Nuh Tufanı ve ahiret yaşamı ile ilgili eleştirilerini yazmıştır. İkinci bölümde Konfüçyanizm'in evrenin düzeni için gerekliliği, atalara itaat ve saygının önemi ve Hristiyanlığın, bu öğreti ile uzlaşamaz olduğunu anlatmıştır. Ayrıca yine bu bölümde İsa'nın insanlığı kurtaracağına dair iddialarını inandırıcı bulmadığını açıklamıştır. Üçüncü bölümde İsa'nın ölümüne değinmiş, ölümü hakkındaki hikâyeleri inandırıcı bulmadığını ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Dördüncü bölümde Hristiyanlığın ülke için neden tehdit oluşturduğunu, beşinci bölümde Sokken kendi dünya görüşünü açıklamıştır. Bu beş bölüme, iki ayrı bölüm eklemiştir. Ek bölümün ilki *Kishinron* (鬼神論)'da, evrenin yaradılışını mantıksal ve olgusal bir çerçevede açıklamıştır. Ek bölümün ikincisi *Yobō Seiron Kyōwa Seijisbo* (與某生論共和政事書) başlıklı bölümde, ABD ve Fransa'nın cumhuriyet rejimini analiz etmiş ve eleştirmiştir (Yamaji, 1999, s.76).

Eser Hristiyanlığın eleştirildiği ilk beş bölüm dikkate alınarak incelenmiştir. Bu beş bölüm ise iki temada kategorileştirilmiştir. Bunların ilki Sokken'in Kitab-ı Mukaddes'in içeriğindeki yaradılış, Nuh tufanı, ahiret inancına yönelik eleştirilerdir. Diğeri ise Hristiyanlığın Japonya için neden tehdit edici bir unsur olduğudur. Bu iki kategori üzerinden metin incelenmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'in İçeriğine Getirdiği Eleştiriler

Sokken, eserindeki “dünya yönetimi açısından Konfüçyüs'ünkinden başka üstün bir öğreti yoktur” ifadesiyle (Sokken, 1875, ss. 27-29), Konfüçyüsçülüğün Japonya'nın geleceği için vazgeçilmez bir öğreti olduğunu ifade etmiştir. O, dünyada insanlar dâhil bütün varlığın kendilerine ait statüleri olduğu ve bu statülere göre hareket ettiğini düşünmüştür. Ona göre varlıkların statüleri dışında hareket etmesi, kargaşa meydana getirecektir. Örneğin, dünyanın hareketleri Güneş'e bağlıdır. Her ikisi kendine özgü bir kurala göre döner. Dünya kendi etrafında dönüşü ile gece gündüzü ortaya çıkarır. Dünya güneşin etrafında dönüşünü 365 günde tamamlar ve bir yılı oluşturur. Bu dönüşü ile dört mevsim ortaya çıkarır. Bu mevsimlerle dünyadaki hayat ve varlık var olur, olgunlaşır. Güneşin etkisinin ulaşmadığı yeryüzünde hiçbir şey meydana gelmez. Bu kâinatın düzeni ilk çağlardan

¹⁸ 1871-1908 yılları arasında Japonya'da görev yapan İngiltere elçilik görevlisi ve diplomat.

¹⁹ <https://yasuisokken.jp/event/> ; 1881 yılının Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül, Kasım ve Aralık sayılarında yer almıştır. Bakınız: https://crd.ndl.go.jp/reference/entry/index.php?id=1000236679&page=ref_view (16.06.2024)

beri vardır ve hiçbir şekilde değişikliğe uğramamıştır. Bu nedenle güneş yeryüzünün efendisidir ve üstün güç olarak ağaçların yeşermesini, kurumasını emreder ve dünyada bolluğa ya da kıtlığa sebep olur. Bu sebeple dünyayı yaratan güneştir. Ayrıca varlığı meydana getiren ve ona canlılık veren *kei* 氣 gücü vardır. İki türlü *kei* vardır. Güneş tarafından sağlanan *yokei* (陽氣) eril unsurları meydana getirirken, ay tarafından sağlanan *inkei* (陰氣) dişil unsurları meydana getirmektedir. Ay, kendi ışığını yayamaz, güneşten aldığı ışığı yansıtır. Dünyanın ay tarafından aydınlatılması, bir odanın ayna ile aydınlatılması gibidir. Ay, hareketleri açısından dünyaya bağlıdır. Dünyada, dişilikle ilişkili şeyler aya bağlıdır (Sokken, 1875, s.29).

Bu dünya görüşü ile Sokken, Hristiyanlığın dişilerin doğumu ve yaratılış hakkındaki öğretisini çelişkili bulmuştur.

“Yani eğer Havva yasak meyveyi yemeyeydi doğum sancularına mahkûm olmayacaktı. Doğanın baştan sona tutarlı olan genel sistemi, bize doğumun eşlik etmediği bir yaratılış olamayacağını öğretiyor. O zaman Havva yasak meyveyi yemeyeydi çocuk doğurmayacaktı. Peki, nasıl olur da tanrı, insanın kendi türünü üretemeyeceğini önceden bilerek yaratmış ve böylece kendisine hiç bitmeyen bir yaratma görevi yüklemiş olabilir?” (Sokken, 1875, ss. 2-3; Yamaji, 1999, ss. 77-78).”

Ayrıca Eski Ahit’te yer alan Havva’nın cennetten kovulması ve dişilerin doğum sancısı ile cezalandırılması hikâyesini aktararak bunu inandırıcı bulmamıştır. Eski Ahit’te Havva’nın cennetten kovulmasına neden olan olaya yer vererek, “Tanrı, yılanı yarattıktan sonra onun Havva’yı kandırmasına ve yasak meyveyi ona yedirmesine izin verdi, eğer öyleyse, kötü olan yılanı neden yarattı?” sorgulamasıyla tanrının sorun ortaya çıkaran bir varlık olarak sunulduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Ona göre eğer Havva yasak meyveyi yemekle suç işlediyse bu hatanın cezalandırılması doğrudur. Bu suçun cezası olarak bütün kadınlara doğum sancısı verildiğine dair açıklamalara ise; sadece Havva’yı değil, gelecek nesildeki tüm kadınları bu suçtan dolayı doğum sancuları yaşatarak cezalandırmanın adaleti gözetmeyen bir tavır olduğu çıkarımını yapmıştır. Ayrıca evrende tüm canlıların erkek ve dişî türü vardır. Dişî hayvanlar doğum sırasında acı çekmelerini gerektirecek ne suç işlediler? şeklinde sorgulamalarıyla Hristiyanlığın tanrısının adil olmadığını dile getirmiştir (Sokken, 1875, ss. 2-3; Yamaji, 1999, ss. 77-78).

Sokken’in dile getirdiği çelişki ise evrenin ve insanın yaratılışı ile ilgilidir. O, her şeyden önce var olan tanrının (Yehova) evreni 6 günde yarattığını, yedinci günü dinleme günü yaptığını, kendi suretinde bir Âdem adını verdiği insanı ve Âdem’in derin uykuda olduğu bir zamanda ondan bir eş yarattığını, ona Havva ismini verdiğini ve bu iki insana dünyanın hükümrانlığını bahşettiğini aktarır. Burada tanrının yüce ve soyutluğunun kavranabileceğini, fakat bu kadar yüce bir varlığın evrende küçük bir insanı neden kendi suretinde yarattığını sorgulamıştır. Evrende insandan daha büyük ve evrene hayat veren varlıklar olmasına rağmen, küçük bir varlık olan insanın tanrı suretinde yaratılmasını inandırıcı bulmamıştır. Üstelik Eski Ahit’te insanı topraktan yarattığına dair açıklamalarda, insanı yaratmak için yüce bir tanrının malzemeye ihtiyaç duymasını çelişkili bulmuştur. Bunun yanı sıra insandan daha büyük varlıklar olan dünyanın, güneşin, ayın ve diğer her şeyin hangi maddelerden yapıldığına dair bilgi vermemesini eleştirmiştir (Sokken, 1875, s.2).

Ayrıca, Kitab-ı Mukaddes’teki Nuh Tufanı ile ilgili çelişkileri dile getirmiştir.

“Yehova yeryüzündeki insanların kötü olduğunu düşündü, onları yarattığı için pişman oldu ve yeryüzündeki böceklerle kadar her şeyi yok etmeye karar verdi. Ancak Nuh adında bir adamın dürüstlüğünden memnun kaldı ve ona önceden büyük bir gemi inşa ettirdi. Nuh, karısını, çocuklarını ve tüm canlılardan bir çift erkek ve dişiyi yanına alarak bu gemiye bindirdi. Yeryüzü sular altında kaldı ve gemilerde kalanlar kurtuldu. Tüm canlılar öldü. Daba sonra sular çekildi ve Nuh’un üç oğlunun farklı yerlerde yaşamasına izin verildi. Yehova’nın yaptığı ne kadar korkunç bir şiddet eylemi! Dünyanın kötülüğü ne kadar büyük olursa olsun, bütün insanların bu kadar ahlaksız olması mümkün değildir. Mutlaka aralarında iyi olanlar da vardır” (Sokken, 1875, ss. 4-5). ”

Ona göre tanrı insanlara doğruyu öğretmeden, büyük-küçük suç ayrımı yapmadan, onların hazırlıksız kaldıkları bir anda, hayvanları, kuşları bile umursamadan hepsini boğdu. Nuh’a olan sevgisi nedeniyle önceden ona bir gemi yaptırdı ve böylece onun felaketten kurtulmasını sağladı. Böyle bir varlık nasıl tanrı ve evrenin hükümdarı olabilir? “Bütün bunlara rağmen, Yehova kibirli ve buyurgan bir tavırla şöyle diyor: Ben insanlar arasında ayırım yapmayan biriyim! Soruyorum buna kim inanır?” (Sokken, 1875, s. 5; Yamaji, 1999, ss. 77-78).” şeklinde ifadeleriyle Hristiyanlığın telkin ettiği tanrı tasvirlerini adaletsizlikle ve kötülükle ilişkilendirerek eleştirmiştir.

Sokken, Hristiyanlığın ahiret yaşamı ile ilgili iddialarını eleştirmiştir. Bu eleştirisine Konfüçyüs’ün “Yaşadığım dünyayı benüz anlayamıyorum; bir sonrakini bilmem nasıl mümkün olabilir?” sözüyle başlar. Ona göre eğer ahirette bir

yaşam mümkünse bu saf ruhun yaşamıdır. Başka türlü mümkün değildir. Çünkü insan, bilgileri sadece bedeninin deneyimine göre edinir. Tat alma, görme, işitme ve koklama eylemleriyle dış dünyaya temas eder, bu temastan gelen bilgilerine göre karar verir ve hareket eder. Öyle ki insanların rüyalarında duydukları acılar, mutluluklar ve deneyimleri bile gerçek dünyadaki deneyimleriyle ilişkilidir. Beden açısından imkânsız olan durumlar rüyalarda da temsil edilemez. İnsan öldüğünde ise bu temas ortadan kalkar. Vücut ölümcül bir şekilde yaralanırsa dış nesnelere olan ilişkisi sona erer; yani beş duyu işlevlerini kaybeder. Ruh bedenden ayrılırsa ne hazzı ne de acıyı tadar (Sokken, 1875, s.15). Bu nedenle, Sokken'e göre ahirette insanların duyularını, acılarını ve mutluluklarını yaşayacağı bir hayat mümkün değildir.

Hristiyanlığın Japonya için Tehdit Oluşturan Yönleri

Sokken'e göre, "Japonların atalarının, ebeveynlerinin, bağlı bulunduğu beyinin ve Japon imparatorlarının geçici olduğunu; asıl saygı, sevgi ve itaatin yalnızca tanrıya ve İsa'ya beslenebileceğini" telkin eden bir Hristiyanlık, Japonlar için tehdit ediciydi. Bu, ataya saygı ve bağlılık ilkesiyle kurulan hiyerarşik sosyal düzeni yıkan bir düşünceydi. Hristiyanlığa inananlar, sadece tanrıya ve İsa'ya itaat besliyorlar ve atalarına ve ebeveynlere kötülük yapmaktan, onlara başkaldırmaktan asla çekinmiyorlardı. Onlar babasına, beyine ve imparatora itaatsizce tutum takınsalar da Hristiyanlığın öğretilerine aykırı davranmıyorlardı. Bu din, Japonlar ile ebeveyni, yöneticisi, imparator arasında yabancılaşma ve ayrışma meydana getiriyordu. Bu inanç öyle bir boyuta taşınıyordu ki hiçbir ceza onlara korku vermiyor, hiçbir servetin onlar için kıymeti kalmıyordu. Gerçekçi olmayan bu din ile Japonların zihinleri yoldan çıkıyor, onlar ülkenin gerçekliklerinden uzak yaşıyorlardı. Ölümden sonraki hayatta mutluluk vaatleri, gerçek yaşamı değersiz hale getiriyor, atalara saygı ve itaati (*chūkō* 忠孝) küçümsüyordu. Bu nedenle Sokken "İsa'nın öğretisi kibirli ve övünçlüdür. Hiçbir ülkenin hükümdarının otoritesine boyun eğmez. .. Korktuğum, bu dinin benimsenmesi durumunda ülkenin örf ve adetlerinin ortadan kalkması ve karışıklık çıkmasıdır (Sokken, 1875, ss.12-14, ss. 21-23)" şeklinde Hristiyanlığa tepkisini ortaya koymuştur.

Ona göre Hristiyanlığın benimsenmesi gerektiğini söyleyenler; ülkenin dağılmasını, insanımızın öldürülmesini isteyen, efendinin ve ebeveynin bir gün bile huzur içinde hak ettikleri mevkiyi yaşamalarını engellemeye çalışan adamlardır. Eğer Hristiyanlık engellenir ve yasaklanırsa, Hristiyanlar büyük bir direnç gösterecek ve yetkililere direnecektir. Bunun nedeni Hristiyanların İsa uğruna öldürüldüğünde, kendilerine cennet vaat edilmesidir. Hristiyanlığın ahiret inancı, Japonya'nın iç huzurunu tehdit eden bir unsurdur. Nitekim ahiret inancının neden tehlikeli olduğunu Batıların geçmişinden de anlaşılmaktadır. Hristiyanlık uzun yıllar Batı topraklarında kavgalara ve iç savaşlara sebep olmuştur. Bu kavgaların sebebi mezhepler arası çekişmelerdir. Çekişmeye sebep olan şey ise Hristiyanlığın içinde bazı küçük öğreti farklılıklarıdır. Bu küçük farklılıklar sebebiyle birbirlerini acımasızca yok edercesine öldürmüşlerdir. Bundan dolayı Sokken, bu dinin ülkede karışıklık çıkaracağını, ülkeyi dağılmanın eşiğine getireceğini düşünmüş ve acil önlem alınmasını istemiştir. (Sokken, 1875, s. 24).

Buna karşılık ülkenin huzuru ve düzeni için Konfüçyüsçülüğün *chū* (忠) ve *kō* (考) ilkelerinin uygulanması çağrısında bulunmuştur. O, *chūkō* ilkeleriyle ülkedeki her bir bireyin dünyadaki ve toplumdaki konumunu tayin edildiğini ve insanlara konumlarına göre sorumluluk yüklenerek toplum düzeni sağlandığını düşünmüştür. Ona göre, bu ilkeler ataya, yöneticiye saygı ve bağlılığı telkin etmektedir. İnsanı annesi ve babası dünyaya getirir. İnsanın bakımı ebeveynine ve yöneticisine (beyine) aittir. İnsan dünyada bundan daha büyük bir iyilik göremez. İnsan kendisine bahşedilen bu iyiliğin karşılığını vermelidir. Devletin en yüksek ve en yüce memurlarından en alt düzey memurlarına kadar herkes *Chūkō* ilkesi gereğince hareket etmelidir. Bu kuralları sadece kendi ülkenizde uygulamak yeterli değildir, tüm dünyayla ilişkilerimizde de bunlara uyulmalıdır. Bu öğretiler evrensel olarak uygulanırsa, tüm insanlar evlerinde huzur içinde yaşayacak ve herkes huzur içinde olacaktır. Bu *chūkō*, yaşayan insanın uyması gereken ilkedir (Sokken, 1875, ss. 11-12).

Sonuç

Japonya'nın Batılı ülkelerle ilişkisinin bir ayağını Hristiyanlık ve Batılı misyonerler oluşturmaktadır. Japonya'da hoşgörü ile kabul edenler olsa da zamanla Hristiyanlığa tepkiler de ortaya çıkmıştır. 17. yüzyılın başlarında yoğunlaşan tepkiler, ilerleyen zamanlarda Hristiyanlara yönelik yasaklara, cezalara dönüşmüştür. Bu yüzyılda Hristiyanlığın Batılıların sömürgecilik faaliyetlerinin bir uzantısı olduğuna dair bir bilinç oluşmuştur. Onların Hristiyanlıkla Japonları ayartarak ülkede ayaklanma çıkaracağından, var olan düzeni bozacağından endişe

duyulmuştur. Karşıtlık ülkenin kapılarının yeniden Batı'ya açıldığı Meiji Dönemi'nde de devam etmiştir. Meiji Dönemi Hristiyanlık yasağının esnetildiği bir dönem olsa da ülkedeki bilginler Hristiyanlığa yönelik karşıtlıklarını kaleme aldıkları eserlerinde dile getirmişlerdir. Onun ülkenin sosyal ve siyasi iklimi ile uyumlu olmadığını, ülkedeki cahil halkı ayartarak karmaşaya sebep olacağını, çelişkili bir öğreti olduğuna dair görüşlerini aktarmışlardır. Hristiyanlığı ülke için patolojik bir problem olarak görmüşlerdir.

Yasui Sokken'in *Benmō* eseri, bu karşıtlığa dikkat çekici bir örnek sunmaktadır. Sokken Konfüçyüsçü gelenekte büyümüş bir bilgindi. Çince çevirisinden okuduğu Kitabı Mukaddes'e *Benmō* eserinde eleştiriler getirmiştir. Bu, Meiji Dönemi'nde başında Hristiyanlık karşıtlığının temel noktalarını içeren bir eserdir. Sokken *Benmō*'yu, ülkede halkın Hristiyanlıkla ayartılacağı ve bu durumun gelecekte karmaşaya sebep olacağı endişesiyle yazmıştır.

Benmō'da dikkat çektiği husus, Hristiyanlığın yaratıcı tanrısının çelişkili ve adaletsiz bir tutum içinde olmasıdır. Onun bu tutumunu Havva ve Âdem'in cennetten kovulması ve Nuh Tufanı kıssasıyla açıklamıştır. Âdem ve Havva'nın cennetten kovulmasına sebep olan Havva'nın bir yılan tarafından kandırılması kıssasında, Sokken "Tanrı, yılanı yarattıktan sonra onun Havva'yı kandırmasına ve yasak meyveyi ona yedirmesine izin verdi, eğer öyleyse, kötü olan yılanı neden yarattı?" ifadesiyle tanrıyı çelişkili ve sorun üreten bir varlık olarak yorumlamıştır. Ayrıca Ona göre eğer Havva yasak meyveyi yemekle suç işlediyse bu hatanın cezalandırılması doğrudur. Fakat sadece Havva'yı değil, gelecek nesildeki tüm kadınları bu suçtan dolayı doğum sancuları yaşatarak cezalandırmanın adaleti gözetmeyen bir tavidir. Ayrıca evrende tüm canlıların erkek ve dişi türü vardır. "Dişi hayvanlar doğum sırasında acı çekmelerini gerektirecek ne suç işlediler?" şeklinde sorgulamalarıyla Hristiyanlığın tanrısının adil olmadığını dile getirmiştir. Nuh Tufanı kıssasında ise tanrının büyük-küçük suç ayırımı yapmadan, insanların hazırlıksız oldukları bir anda dünyayı sular altında bırakmıştır. Nuh'a olan sevgisinden ona bir gemi yaptırmış ve böylece onun felaketten kurtulmasını sağlamıştır. Ona göre, böyle adaletsiz tanrı nasıl evrenin hükümdarı olabilirdi? Bu şekilde Hristiyanlığın telkin ettiği tanrı tasvirlerini adaletsizlikle ilişkilendirerek eleştirmiştir.

Sokken'in dile getirdiği çelişki evrenin ve insanın yaradılışı ile ilgiliydi. Evrendeki her şeyi yaratan bir varlığın, insanı kendi suretinde yaratmasını inandırıcı bulmamıştır. Evrende insandan daha büyük ve evrene hayat veren varlıklar olmasına rağmen, tanrının insanı kendi suretinde yaratması ikna edici değildi. Ayrıca insanı topraktan yarattığına dair Eski Ahit'te bilgi bulunmasına rağmen, evrendeki diğer varlıkları hangi maddeden yaptığını açıklanmamasını eleştirmiştir. Sokken, ayrıca ölümden sonraki ahiret yaşamının mümkün olamayacağını açıklamıştır. Ona göre, yaşam insanların duyuları ve deneyimlerine bağlıdır. Duyuların ve deneyimlerin bulunmadığı bir ortamda bir yaşamdan bahsedilemez. Bu sebeple Sokken'e göre ahirette insanların duyularını, acılarını ve mutluluklarını yaşayacağı bir yaşam mümkün değildir.

Sokken'in özellikle vurguladığı husus, Hristiyanlığın ülkedeki siyasi ve sosyal düzeni tehdit etmesiydi. Sokken'e göre, Hristiyanlığın "Japonların atalarının, ebeveynlerinin, bağlı bulunduğu beyinin ve Japon imparatorlarının geçici olduğunu; saygının, sevginin ve itaatın yalnızca tanrıya ve İsa'ya beslenebileceğini" telkin eden öğretileri Japon toplumu için tehdit ediciydi. Bu, ataya saygı ve bağlılık ilkesiyle kurulan hiyerarşik sosyal düzeni yıkan bir düşüncedir. Ayrıca Ona göre ahiret hayatındaki mutluluk vaatleri, gerçek yaşamı değersiz hale getirmekte, atalara saygı ve itaati küçümsemektedir.

Öneriler

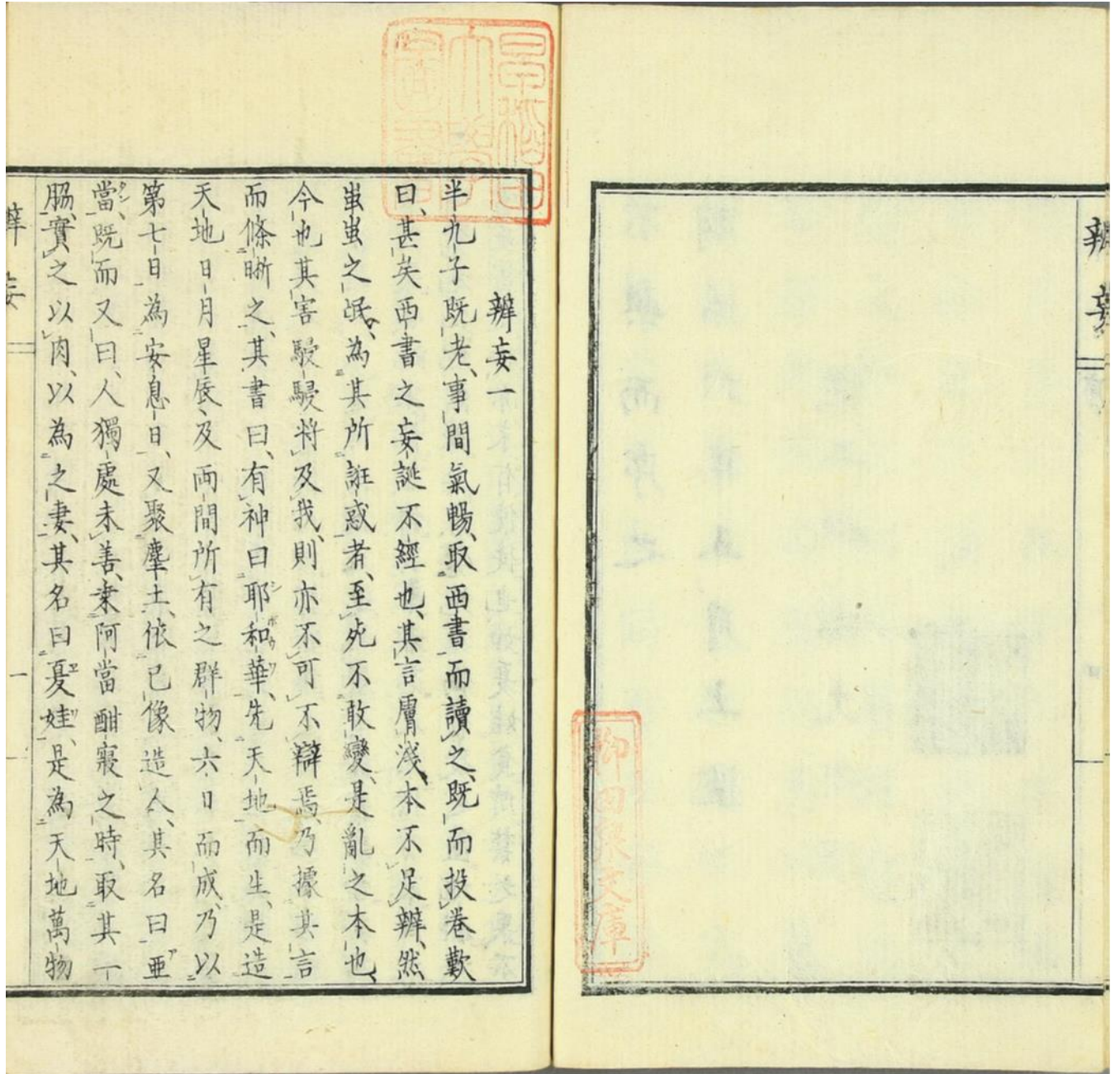
Japonya'nın Batılı ülkelerle etkileşimi ve Batılılaşma sürecinin bir ayağını Hristiyanlık oluşturmaktadır. Misyonerlerin ülkedeki faaliyetleri Hristiyanlığı yaymanın yanı sıra Batılı düşünce ve kavramların ülkeye girişinde etkili olmuştur. Bu etkileşimin tarihi, sosyal, edebiyat ve dinler tarihi alanlarında disiplinler arası çalışmalarla aydınlığa kavuşturulması, bölgeyi anlamak açısından önem arz etmektedir.

Ayrıca Japonların Batı'ya olan tepkisi ve ona karşılık muhafazakâr bir tutum geliştirmesinin sebeplerinden birisi, Hristiyanlığın ülkede yayılmasıdır. Bu noktada Hristiyanlığın Doğulu bir toplum olan Japonlar açısından tehdit oluşturduğu durumların geniş kapsamlı eserlerin içerik analizi yöntemiyle incelenerek kavramsal farklarının ortaya konması gereklidir.

Kaynakça

- Annual Report of ABCFM, Japan Mission. 1870.
- Annual Report of ABCFM, Japan Mission. 1871.
- Annual Report of ABCFM, Proposed Occupation Of Japan. 1869, xxxviii.
- Antoni, K. (2016). *Kokutai-Political Shinto From Early-Modern to Contemporary Japan*. Eberhard Karls University.
- Aygül Susuz, M. (2024). Japonya'nın Gizli Hristiyanları: Kakure Kirishitan Cemaati ve Budist Kitabı Mukaddes. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 28, 409-427.
- Barlak, H. (2020). Abdurreşid İbrahim'in Japonya'da Hristiyan Misyonerliği Karşısındaki Tutumu. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* No. 1, 188-197.
- Blusse, L. (2003). The Grand Inquisitor Inoue Chikugo no Kami Masashige, Spin Doctor of the Tokugawa Bakufu. *Bulletin of Portuguese-Japanese Studies* No. 7, 23-43.
- Boxer, C.R. (1967). *The Christian Century in Japan 1549-1650*. University of California Press.
- Cary, O. (1909). *History of Christianity in Japan*. H. Revel Company.
- Deveci, H. (2023). Japonya'da Kokutai (Milli Birlik) Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Muhtevası. *Bilimname*, Sayı 49, 269-300.
- Deveci, H. (2021). 1883 Osaka Protestan Misyonerleri Konferansı: Japonya'da Hristiyanlığın Yayılmasının Önündeki Engeller Konusu. *Kare*, Sayı 12, 104-134.
- Deveci, H. (2023). Japonya Hristiyan Bir Ülke Olacak mı? Tartışmaları: Rus-Japon Sürecinin The Japan Evangelist, Kirisutokyō Sekai, Shinjin, Rikugō Zasshi Dergilerine Yansımaları (1902-1909). *Tarih İncelemeleri Dergisi* Sayı 38. 523-556.
- Elison, G. (1988). *Deus Destroyed: The Image of Christianity in Early Modern Japan*. Harvard University Press.
- Elisonas, J. (2008). Christianity and the Daimyo. *The Cambridge History of Japan*, Cilt 4. Ed. John Whitney Hall, James L. McClain içinde (ss. 301 – 373). Cambridge University Press.
- Esenbel, S. (1998). Japonya'da Hristiyanlığın Tarihi: Kabul ve Katliam. *Haçlı Seferleri ve XI Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri* (ss.133-144). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Gordon, M.L. (1901). *The Story of the American Board's Mission in Japan. 1869-1899*. ABCFM.
- Gramlich-Oka, B. (2004). Kirishitan-Kō by Tadano Makuzu: A Late Tokugawa Woman's Warnings. *Bulletin of Japanese-Portuguese Studies*, No.8. 65-92.
- Hageman, E. (1942). The Persecution of the Christians in Japan in the Middle of the Seventeenth Century, *Pacific Historical Review*, No. 11, 151-160.
- Hazama, Y. (2018). Ishinki ni Okeru Han-Yasoron to Nashonarizumu. *Ajia Kirisutokyō Tagensei Kenkyūkai*, 16, 153-173.
- Hazama, Y. (2023). Meiji Shoki no Bajazō to Kirisutokyō-Higuchi Ryūon no Seisho Rikai to Sono Eikyō. *Ajia Kirisutokyō, Tagensei Kenkyūkai*, Dai 21 Go, 55-73.
- Horie H. (2021). Kechō Kenō Shisetsu Haken no Igi to Sono Kōtei ni Kansuru Suru Ikkōsatsu, *Senshū Daigaku Jinbun Kagaku Kenkyūsho Geppō*, No. 313, 45-73.
- Igawa, K. (2020). Tenshō Kenō Shisetsu no Shikagaku. *Waseda Rilas Journal*, No.8, 357-363.
- June, M.M. (1961). *The Iwakura Embassy and The Unequal Treaties, 1871-1873*. [Doctoral dissertation, The Columbia University]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Kinoshita, F. (1998). "Mortality Crises in the Tokugawa Period —A View from "Shūmon Aratame-Chō" in Northeastern Japan" *Japan Review*, No.10, 53-71.
- Koga Katsujirō (2009). Yasui Sokken no Chosaku: Yasui Sokken Kenkyū (5). *Waseda Shakai Kagaku Sōgō Kenkyū*, No. 10. 1-24.
- Kuşçulu, A. (2007). "Japonya'da Hristiyan Misyoner Hareketleri (1542-1587). *Bilimname*, 13, 139-151.

- Latourette, K.S. (1941). Reviewed Work: Kirishito-ki und Sayo-Yoroku. Japanische Dokumente zur Missionsgeschichte des 17. Jahrhunderts by Gustav Voss, Hubert Cieslik. *The Far Eastern Quarterly*, 88-90.
- Miyazaki K. (2003). Roman Catholic Mission in Pre-Modern Japan. Mark R. Mullins (Ed.), *Handbook of Christianity in Japan* içinde (ss. 1-19). Brill.
- Nibongo Daijiten*. (1989). Kodansha.
- Norihisa, S. (2017). *Nihon Kirisutokyō-shi, Nenpyō de Yomu*. Kyōbunkan.
- Ōhashi Y. (2016). 16-19 Seiki Nihon ni Okeru Kirishitan no Juyō Kinsei. *Senpuku Kokubungaku Kenkyū Shiryōkan Kiyō*, No. 12, 123-134.
- Orii, Y. (2019). The Limits of a Confrontational Approach: Fabian Fukansai's Critiques of Neo-Confucianism and Christianity. *Frontiers of Philosophy in China*, Vol. 14, 181-200.
- Paramore, K. (2009). Anti-Christian Ideas and National Ideology: Inoue Enryō and Inoue Tetsujirō's Mobilization of Sectarian History in Meiji Japan. *Sungkyun Journal of East Asian Studies*, Vol. 9 No.1, 107-144.
- Racel, M.N. (2011). *Finding Their Place in the World: Meiji Intellectuals and the Japanese Construction of an East-West Binary 1868-1912*. [Doctoral dissertation, Georgia State University]. ProQuest Dissertations and Theses Global.
- Ritter H. (1898). *A History of Protestant Missions in Japan*. The Methodist Publishing House.
- Schrimpf, M. (2008). The Pro- and Anti-Christian Writings of Fukan Fabian (1565-1621). *Japanese Religions*, No. 33, 35-54.
- Sokken Y. (1875). *Benmō* (Trans. John Harington Gubbins). Japan Mail Office.
- Suzuki N. (2017). *Nihon Kirisutokyō-shi, Nenpyōde Yomu*. Kyōbunkan.
- Verbeck, G.F. *History of Protestant Missions in Japan*. Proceeding of the General Conferance of the Protestant Missionaries of Japan. Yokohama, April 1883.
- Yamaji, A. (1999). *Essays on the Modern Japanese Church: Christianity in Meiji Japan* (trans. Graham Squires). Ann Arbor: The University of Michigan.

Benmō'nun orijinali Japonya'nın Ulusal Kütüphanesi'nden (*Kokuritsu Kokkai Toshokan*)'dan edinilmiştir.

"BEMMO"

OR

"AN EXPOSITION OF ERROR,"

(BEING A TREATISE DIRECTED AGAINST
CHRISTIANITY)

BY

YASUI CHIUHEI,

(A Yedo Scholar)

WITH A PREFACE BY

SHIMADZU SABURO.

YOKOHAMA:
PRINTED AT THE "JAPAN MAIL" OFFICE.
1875.

Otis Cary Led.
The Materials
for the
Japan
Mission
of the
American Board
1873-1917
Vol. 1

Doshisha Üniversitesi, Teoloji Fakültesi Kütüphanesi'ndeki ABCFM misyoneri Otis Cary'nin derlediği "The Materials for the Japan Mission of the American Board 1873-1917 Vol. 1" arşiv kaynağından edinilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Although the Meiji Period was a period when the ban on Christianity was relaxed, scholars in the country expressed their opposition to Christianity in their works. They expressed their views that it is not compatible with the social and political climate of the country, that it will cause chaos by seducing the ignorant people in the country, and that it is a contradictory doctrine. They saw Christianity as a pathological problem for the country.

Yasui Sokken's *Benmō* provides a striking example of anti-Christianity. This work was noted as a strong reaction to Christianity in the early Meiji Period. His work was taken into consideration by Westerners, translated into English and its arguments were discussed. Yasui Sokken is a Confucian scholar and teacher affiliated with the Obi Han. He criticized the Bible, which he read in Chinese translation, with his work *Benmō*. Anti-Christianity in the work is divided into two thematically. The first of these is his criticism of the contradictions in the content of the Bible. The other is why Christianity is a threatening religion for Japanese society. In this article, from the example of Sokken's *Benmō* work, the issues of which aspects of Christianity were incomprehensible and contradictory for the Japanese in the early years of the Meiji Period and which threatened the security and unity of the country were examined.

The point he drew attention to in *Benmō* was that the god of Christianity had a contradictory and unfair attitude. He gave examples of this in the Christian story of Eve and Adam being expelled from paradise and Noah's Flood. In the story of Eve being deceived by a snake, which caused Adam and Eve to be expelled from heaven, Sokken "After creating the serpent, God allowed it to deceive Eve and make her eat the forbidden fruit. If so, why did he create the evil serpent?" He interpreted God as a contradictory and problem-producing being. Moreover, according to him, if Eve committed a crime by eating the forbidden fruit, it was right to be punished for this mistake. However, Punishing not only Eve, but all women in the next generation by making them experience birth pains for this crime, was an attitude that did not respect justice. Additionally, all living things in the universe have male and female species. What crime did female animals commit that required them to suffer during birth? He stated that the God of Christianity is not fair with his questions like this. In the story of Noah's Flood, God flooded them without making any distinction between big or small crimes, and without caring about animals or birds, at a time when they were unprepared. Because of her love for Noah, she had the ship built for Noah and thus saved him from the disaster. According to him, how could such a being be god and ruler of the universe? He criticized the depictions of God inspired by Christianity by associating them with injustice.

The other contradiction expressed by Sokken was about the creation of the universe and man. He did not find it credible that a being who created everything in the universe would create humans in his own image. Although there were beings in the universe that were larger than humans and that gave life to the universe, it was not convincing that he created humans in his own image. He also criticized the fact that although there is a statement in the Old Testament that He created man from soil, it is not explained what material he made other beings in the universe from. Sokken also explained that an afterlife after death is not possible. According to him, life depends on people's senses and experiences. It is not possible to talk about life in an environment where there are no senses and experiences. Therefore, according to Sokken, it is not possible for people to experience their senses, pain and happiness in the afterlife.

What Sokken particularly emphasized was that Christianity threatened the political and social order in the country. For this, he called for the implementation of the *chū* (忠) and *kō* (考) principles of Confucianism. He thought that with the principles of *chūkō*, the position of each individual in the world and in society was determined, and social order was ensured by assigning responsibilities to people according to their positions. These principles inculcate respect and loyalty to ancestors and rulers. According to him, a person is born by his mother and father, and his care belongs to his parents and the clan. One cannot see greater good in the world than this. A person must repay this kindness bestowed upon him. According to Sokken, doctrine of Christianity stating that "Japanese ancestors, parents, rulers and Japanese emperors are temporary; His teachings that "true respect, love and obedience can only be given to God and Jesus" were threatening to Japanese society. This was an idea that destroyed the hierarchical social order established by the principle of respect and loyalty to ancestors. Those who believed in Christianity only obeyed God and Jesus and never hesitated to do evil to their ancestors

and parents or to rebel against them. This religion created alienation and separation between the Japanese and their parents, ruler, and emperor. This belief was carried to such a level that no punishment frightened them, and no wealth had any value for them. With this unrealistic religion, the minds of the Japanese were going astray, and they were living far from the realities of the country. Promises of happiness in the afterlife devalued real life and belittled respect and obedience to ancestors. With these motives, Sokken revealed his reaction to Christianity.

TÜRK VE JAPON ÜTOPYALARI: YURDA DÖNÜŞ VEYA YURDUN KAYBI
TURKISH AND JAPANESE UTOPIAS: BACK TO THE HOMELAND OR LOSS OF HOMELAND

Nuray AKDEMİR

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Yabancı Diller Fakültesi

nuray.akdemir@asbu.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1621-3935

ÖZ

Geliş Tarihi:

31.07.2024

Kabul Tarihi:

19.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Ütopya

Meiji

Cumhuriyet

Haruo Satō

Memduh Şevket

Esendal

Keywords

Utopia

Meiji

Republic

Haruo Satō

Memduh Şevket

Esendal

Ütopya, İngiliz yazar ve devlet adamı Thomas More'un 1516 yılında yayımlanan *Utopia* adlı eseriyle edebiyatta bir tür olarak ilk kez ortaya çıkmıştır. More'un 16. yüzyılda İngiliz toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamındaki sorunlarına eleştirel bir yaklaşım getirerek, tamamen rasyonel sınırlar içerisinde alternatif bir toplum modeli önerdiği *Utopia* tarzında bir roman modernleşme süreçlerinin başladığı Tanzimat ve Meiji Dönemleri öncesi Türk ve Japon edebiyatlarında yazılmamıştır. Bu türde romanlar her iki edebiyatta da Batı'nın yoğun etkisi altında modernleşme dönemlerinin yaşandığı 19. yüzyılda yazılmaya başlamıştır. Bu dönemde her iki ulusta da ilk çevirilerin özellikle Batı edebiyatından ütopyaların olması dikkat çekicidir. Bu ütopyalar hem Türkiye'de hem de Japonya'da başta ideal modern bir toplum inşası için entelektüel araçlar olarak düşünülse de zaman içinde Batı ütopyalarının temel ilkelerini ve ideallerini, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarına uygun bir şekilde dönüştürmüşlerdir. Bu bağlamda Haruo Satō'nun *Güzel Şehir* ve Memduh Şevket Esendal'ın *Yurda Dönüş* ütopyaları incelenerek, her iki eserin kendi ulusal kimlikleri ve toplumsal dinamikleri çerçevesinde Batı ütopyalarının nasıl adapte edildiği ve yeniden şekillendirildiği analiz edilecektir. Satō ve Esendal, kendi kültürel bağlamlarını dikkate alarak, modernleşme sürecindeki toplumlarına yönelik eleştirilerini ve ideal toplum modellerini sunmuşlardır.

ABSTRACT

Utopia first emerged as a genre in literature with the work *Utopia* by the English writer and statesman Thomas More, published in 1516. More's novel *Utopia*, in which he critically approached the problems in the social, economic and political life of English society in the 16th century and proposed an alternative society model within completely rational boundaries. This work pre-existed comparable texts in the corpus of Turkish (Tanzimat period) or Japanese (Meiji period) literature, which occurred in parallel with modernization processes. The Utopian genre began for Turkish and Japanese writers in the 19th century, in a similar way, when modernization was a key historical feature in both literatures. In the modernization period, when translations from Western literature were made, features of Western utopias became noticeably disseminated. Although they were initially considered as intellectual tools for the construction of an ideal modern society in both nations, they transformed the basic principles and ideals of Western utopias in a way that were deemed appropriate to their own cultural and historical contexts over time. In this environment, Haruo Satō's *Beautiful Town* and Memduh Şevket Esendal's *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland) utopias will be examined to analyze how both works adapted and reshaped Western utopias within the framework of their national identities and social dynamics. Satō and Esendal presented their critiques of their societies in the modernization process and their ideal society models, taking into account their own cultural contexts.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1526051>

Atf/Cite as: Akdemir, N. (2024). Türk ve Japon ütopyaları: Yurda dönüş veya yurdun kaybı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 51-65.

Giriş

Ütopya, İngiliz yazar ve devlet adamı Thomas More'un 1516 yılında yayımlanan *Utopia* adlı eseriyle edebiyatta bir tür olarak ilk kez ortaya çıkmıştır. Romanda tasvir edilen ideal devletin adı olan *Utopia*, More'un Yunancadan türettiği bir kelimedir: “Her şeyin iyi olduğu yer” anlamına gelen *Eu-topia* ve “olmayan yer” anlamına gelen *u-topia* (Davis, 2017). Japoncada ütopya kelimesini *Nihon Kokugo Daijiten* sözlüğüne göre gerçekte olmayan hayali toplum anlamına gelen 理想郷 (*risōkyō*- hayali yer) karşılmaktadır. Ancak edebiyatta bir tür olarak ütopya kavramından bahsedilirken ユートピア (*yūtopia*) şeklinde Japoncaya aktarılmıştır. Benzer şekilde Türkçede de ütopya kavramı Yunanca kökenli olarak Türkçeye geçmiştir. Krishan Kumar ütopya’yı “mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak” olarak tanımlar (Kumar, 2005, s.9).

More, *Utopia*'da 16. yüzyılda İngiliz toplumunun sosyal, ekonomik ve siyasal yaşamındaki sorunlarına eleştirel bir yaklaşım getirerek alternatif bir toplum modeli önerir. Romanın anlatıcısı Raphael Hythloday, Kral Utopus tarafından kurulan hayali ada ülkesi Utopia'ya yaptığı yolculukta ideal toplumun özelliklerini detaylı bir biçimde tasvir eder. Bu toplumda eşitlik ön plandadır, bireysel mülkiyet yoktur, tarım en önemli geçim kaynağıdır ve herkes tarımı öğrenmek durumundadır, çalışma süreleri sınırlıdır ve insanlar sanat gibi kendilerini geliştirebilecekleri aktivitelere yönlendirilirler, ortak yemekhanelerden yemekler yenilir, aynı kıyafetler giyilir, sevgi ve hoşgörünün sağlandığı bir toplumdur. Komünal bir düzen ve sosyalist devlet anlayışının sağlandığı *Utopia*'da, toplumsal düzenin ve eşitliğin sağlanması amacıyla bireysel özgürlüklerin toplum çıkarları için geri planda bırakılması baskıcı ve denetimci bir yönetim sisteminin varlığını da göstermektedir.

İdeal bir toplumun hayali olan ütopya anlayışı More'un *Utopia*'sından önce de mitlerde, sözlü geleneklerde ve halk şarkılarında vardır ancak bu ütopya Lyman Tower Sargent'in söylediği gibi insan çabası olmadan, gerçek üstü varlıklar aracılığı ile birliğin, güvenin, ölümsüzlüğün, zenginliğin, insan ve hayvan dostluğunun olduğu bir yaşamın tahayyülü olmasıdır ve genellikle geçmişle ve ölümden sonraki yaşamla ilgilenirler. Ancak Batı'da Orta Çağ'dan Modern Çağ'a geçildiği on altıncı yüzyılda rönesans, hümanizm ve reformasyonun tüm Avrupa'yı etkisi altına almasıyla insanın kendi aklı, gücü ve çabası ile yaratabilecekleri hayali toplumları ortaya çıkarmıştır. More'un *Utopia*'sı tamamen rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarım sunarak edebi türün de başlangıcı olur ve türün bugün tanımlanan biçimsel özelliklerini belirlemiştir (Sargent, 1994). Kumar, *Utopia*'nın Avrupa edebiyatında ve Amerika'da bir temel oluşturarak ütopya alanının sınırlarını etkili bir biçimde belirleyen özel bir edebi icat olduğunu belirtir (Kumar, 2005, s.45).

Batıda Ernst Bloch (*Das Prinzip Hoffnung*, 1938-1947), Ruth Levitas (*The Concept of Utopia*, 1990), Tom Moylan (*Demand the Impossible*, 1986), Krishan Kumar (*Utopia and Anti-utopia in Modern Times*, 1987), Lyman Tower Sargent (*The Three Faces of Utopianism Revisited*, 1994), Darko Suvin (*Defined by a Hollow: Essays on Utopia, Science Fiction and Political Epistemology*, 2010) gibi ütopya çalışmalarına katkı sağlayan birçok önemli yazar ve düşünürün ütopya hakkındaki genel görüşleri ütopya'nın insan üstü güçlere ihtiyaç duyulmadan tamamen rasyonel sınırlar dahilinde insansı özellikler taşıyan bir toplumun kurgulanmasıdır.

More'dan sonra yazılan François Rabelais'nin *Gargantua ve Pantagruel'in Hayatı* (*La vie de Gargantua et de Pantagruel*, 1532-1564), Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi* (*La città del Sole*, 1602), Francis Bacon'ın *Yeni Atlantis* (*New Atlantis*, 1627), Francis Godwin'in *Aydaki Adam* (*The Man on the Moon*, 1638), Cyrano de Bergerac'ın *Ay Devletleri ve İmparatorlukları* (*Les États et Empires de la Lune*, 1655), *Güneşe Devletleri ve İmparatorlukları* (*États et Empires du Soleil*, 1662); Gabriel de Foigny'nin *Jacques Sadeur'ün Maceraları* (*Les aventures de Jacques*, 1676), François Fénelon'un *Telemakhos'un Maceraları* (*Les aventures de Telemaque*, 1699), Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1719), Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (*Gulliver's Travels*, 1726) gibi örnekler edebi bir tür olan ütopya'yı dâhil edilmektedir. Bu eserlerin ortak özellikleri, Kumar'ın da ütopya tanımında yer verdiği biçimiyle, tamamen insanın özgür iradesine dayanan gerçeküstü öğeleri ve gücü dışlayan, yalnızca bu dünyadaki malzeme ile ve bu dünyada bir mekanda inşa edilmiş ideal toplumları tasvir etmeleridir.

Ütopya kavramı, birçok araştırmacı tarafından benzer biçimde tanımlanmış olmakla birlikte, Batı kültürüne özgü olduğunu öne sürenler ile evrensel bir kavram olarak kabul edenler arasında iki farklı görüş bulunmaktadır. Krishan Kumar, Seiji Naita ve Isao Uemichi gibi önde gelen araştırmacılar, ütopyanın tamamen Batıya ait bir kavram olduğunu savunurken; Lyman Tower Sargent, Kaori Kawabata ve Jacqueline Dutton ütopya'nın evrenselliğini öne sürmektedir.

Kumar, ütopyanın Batı kültürüne ait bir kavram olduğunu şu sözlerle açıklar: “Ütopya, evrensel değildir. Yalnızca Hristiyan ve klasik dönem mirasına sahip olan toplumlarda, yani Batı’da görünür. Diğer toplumların görece bir bollukla cennetleri, bir adalet ve eşitlik Altın Çağı’na yönelik ilkeci mitleri, Cokaygne tipi fantezileri, hatta mesiyaniğin inançları vardır, ütopyaları yoktur” (Kumar, 2006, s.39).

Japon araştırmacılar Seiiji Nuita ve Isao Uemichi, Japonya’nın Batı’dan izole olduğu dönemde ülkede ütopya kavramı ve örneklerinin varlığından söz edilemeyeceğini öne sürmüşlerdir (Koon-ki, 1991, s.202). Nuita, 1971 yılında yayımlanan “Japonya ve Batı’da Geleneksel Ütopya: Karşılaştırmalı Bir İnceleme” adlı makalesinde, Japonların Batı ile etkileşimlerinden sonra Batı standartlarında ütopyalar üretmeye başladıklarını; Japonların “bilinç enerjisi” nin doğadan ayrışamadığı ve bu nedenle Japon ütopyalarının Batı normlarına dayalı olarak şekillendiğini belirtmiştir (Dutton, 2017, s.319). Ancak Dutton’un elde ettiği kanıtlar pek çok kültürün Batı tasarılarına karşılık gelmesi de ideal zaman veya mekâna ilişkin ütopyik eserler yazdıklarını gösterir. Batı dışındaki topraklarda gerçek ve süregelen bir ütopya geleneği üretebilen tek ülkenin Çin olduğunu savunmaktadır. Klasik Japon ütopyalarında ise Çin edebiyatı, Konfüçyanizm, Budizm, Şintoizm ve Edo dönemi *ukiyo* düşüncesinin belirgin etkileri gözlemlenmiştir. Edebiyat araştırmacısı Ishikawa Tōru da *Klasik Japon Edebiyatında Ütopya (Nihonkotenbungaku no Yūtopia)* adlı çalışmasında *Takekōri Monogatari*, *Tennin Yōubou*, *Tenninnyōubou*, *Sagoromomonogatari*, *Chūsei Takekōri Setsuwa*, *Tamatsukuri Monogatari*, *You Kibi Ōyüksū*, *Horai Monogatari* gibi klasik Japon ütopyalarını inceler. Bu ütopyaların More’un Utopia’sından farklı olarak insan üstü güçler, tanrısal varlıklar, kötü ruhlar, cennet cehennem tasvirleri, ay’da yaşam, kutsal kıyafetler gibi tamamen gerçeklikten uzak fantastik unsurlar barındırmaktadır. Ayrıca Şintoizm, Taoizm, Budizm ve Konfüçyüsçülük’ün etkileriyle bu ütopyik metinlerdeki temalar da zamanla değişmiştir. Özellikle Tokugawa dönemi boyunca Budist sutraları ve Lao Tzu, Chuang Tzu ve Lieh Tzu gibi Taoist figürlerin yoğun etkisi vardır (Davis, 1992, s.222). Diğer bir araştırmacı Huai-Hsuan Huang (2018), “Distinguishing Patterns of Utopia and Dystopia, East and West” adlı çalışmasında Batı ve Doğu’nun ütopya ve distopya anlayışları arasındaki farkları incelemiştir. Huang, Doğu ütopyalarında Batı’nın aksine iyinin kötüye ve kötünün iyiye dönüşümünü içeren sonsuz döngüsellikten bahseder. Bu döngüsellik, Doğu felsefesinin, özellikle Budist prensiplerinin, yeniden doğuş ve karma anlayışlarının yanı sıra Taoizm’deki yin-yang felsefesinin etkileriyle şekillendiğini ileri sürer.

Türk edebiyatında da Japon edebiyatında olduğu gibi Batılılaşma dönemine kadar Batılı anlamda ütopyaların varlığından söz edilemeyeceği görüşü yaygındır. Engin Kılıç bunun nedenini şu sözlerle açıklar:

“19. yüzyıla kadar Osmanlı düşüncesinde Antik Yunan’dan gelen çevrimsel zaman kavrayışının egemen olmasından dolayı, Tanrı böyle olmasını istediği için böyledir ve dolayısıyla herhangi bir yenilik bozulma olarak algılanacaktır. Bu felsefenin hâkim olduğu bir kültürde doğal olarak alternatif toplum modelleri geleneğinin var olması beklenemez” (Kılıç, 2004, s.73).

Batılı olmayan toplumlarda çoğunlukla dinsel düşünce sisteminin egemen olmasından kaynaklı Doğu’da ütopyacı geleneğin olmadığını savunan Kumar’ın görüşlerine karşı Kılıç, Antik Yunan felsefesinden kaynaklı olarak ütopya geleneğinin oluşmadığını söyler. Bu durum Doğu ve Batı ayrımı bakış açısıyla ütopyaların değerlendirilemeyeceğini de gösterir. Hilmi Yavuz ise Edward Said’in “merkezdeki metin (Kur’an), Arapça olduğu ve İnciller ve Torah’tan (Eski Ahid’in ilk beş kitabı) farklı olarak üniter ve tamamlanmış olarak verildiği için (Müslüman toplumlarda) metinsel gelenekler restore edici değil, destekleyici olmuşlardır: ‘Bütün Öteki metinler, taklit edilemez olan Kur’an’a göre, ikincildirler.’ düşüncesini ‘alternatif bir dünya yaratma ya da verili Dünya’yı değiştirme veya çoğaltma arzusu’nun bulunmadığı şeklinde yorumlamıştır (Canbaz-Yumuşak, 2012, s.52).

Sargent ise “Ütopyacılığın Üç Farklı Yüzünün Yeniden Değerlendirilmesi” (*The Three Faces of Utopianism Revisited*, 1994) adlı makalesinde ütopyaların yalnızca Hristiyan Batı’nın bir ürünü olmadığını belirtmekte, ancak biçimsel özelliklere sahip bir edebiyat türü olarak Thomas More ile özdeşleşen ütopyaların Hristiyan Batı’da yaygın olduğuna işaret etmektedir (Sargent, 1994, s.2). Ütopyaların Batı ile sınırlandırılmasının belirgin bir şekilde hata olduğunu savunan ve onları yalnızca Hristiyanlık geleneği ile tanımlayan Sargent, özellikle Çin ve Arap geleneklerinde Batı ile temasa geçmeden önce de ütopyaların var olduğunu ifade etmektedir (Sargent, 1994, s.19). Sargent görüşlerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Ütopyacılık genel bir insan olgusudur.
2. Her kültür beden (haz) ütopyaları yaratmıştır.

3. Hristiyan Batı dışında şehir ütopyaları ve hatta bağımsız ütopya gelenekleri vardır.
4. Thomas More özel bir edebi biçim yaratmıştır ve bu tür hızla yayılmıştır; More'un icadının önemi türe verdiği biçimin evrensel olarak kabul görmesidir (Sargent 1994:19).

Sargent'a göre tanımsal bir problem nedeniyle ütopyaların yalnızca Batı'da var olduğu düşünülmektedir. Doğu'nun kendi kültürü, felsefesi ve arzularıyla ürettiği ütopyaların olduğu kabul edilse de Doğu'da More'un *Utopia*'sına benzer bir örnek bulunmamaktadır.¹ Japonya ve Osmanlı'da ise More'un ütopyasına yakın ütopyaların yazıldığını söyleyebileceğimiz zaman modernleşmenin/Batılılaşma döneminin başladığı 19. yüzyıldır. Bu yüzyılda her iki ülkede de edebiyat yoğun bir şekilde Batı etkisi altına girmiştir. Çeşitli şekillerde gerçekleşen bu etkileşimde çeviri faaliyetleri büyük rol oynamış, roman, hikâye, tiyatro gibi Batı'ya özgü edebi türler, romantizm, realizm gibi edebi akımlar çeviri aracılığıyla bu edebiyatlara girmiştir. Özellikle çevirileri yapılan ilk edebi metinlerin arasında Fenelon'un *Telemakhos'un Başından Geçenler*, Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1880) ütopyaların olması yeni bir toplumun ve kültürün inşası gibi yeniden oluşumların yaşandığı ve kendi ütopyalarını yaratma derdindeki her iki ülkede ideolojik bir araç olarak da kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu makalede de rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarım sunan, bireylerin ve toplumların ideal yaşam düzenini oluşturmak için akılcı ve uygulanabilir çözümler sunan ütopya anlayışı üzerinden metinler incelenecektir.

Türkiye ve Japonya'nın Batılılaşma Dönemlerinde Edebiyat

19. yüzyıl, Japonya'da Meiji Dönemi (1868-1912), Osmanlı'da ise Tanzimat Dönemi (1839-1876) ile Batılılaşma hareketlerinin başladığı bir yüzyıldır. Her iki imparatorluk, idari ve hukuk sistemlerinden eğitime, ekonomiden askeriyeye, sosyal ve kültürel yaşamlarına kadar birçok alanda Batı'yı örnek alarak reformlar gerçekleştirmiştir.

Japonya'da Meiji döneminde Tokugawa Şogunluğu'nun yerine Meiji İmparatoru geçerek feodalizm kaldırılmış, 1889 yılında Meiji anayasası ilan edilmiştir. Bu dönemde Batı'dan Japonya'ya getirilen uzmanlar ve Batı'ya gönderilen öğrenciler sanayi, teknoloji, eğitim, sanat gibi birçok alanda modernleşmenin sağlanmasında önemli roller oynamışlardır. Osmanlı'da ise Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile Batılılaşmanın ilk somut adımları atılmış, Meiji'de olduğu gibi Batı'dan gelen uzmanlar ve Batı'ya gönderilen öğrenciler Batılılaşma hareketlerinin bir parçası olmuşlardır. Her iki "Doğulu" toplumun Batılılaşma hareketlerinde ortak noktalar bulunsa da Esenbel (2000)'in söylediği gibi, Meiji Japonları ve Osmanlı Türkleri Batı olgusunu farklı biçimlerde karıştırıp farklı Batı/Doğu karışımları kurmuşlar ve "Batılı olmayanlar" gibi pek de anlamlı olmayan bir şekilde tanımlanan bu halklar 20. yüzyılın tarihsel eklektik modellerini yaratmışlardır.

Batılılaşma süreçlerinin yaşandığı bu dönemlerde edebiyat da Batı'nın büyük etkisi altındadır. Japon edebiyatı Meiji döneminde Budizmin büyük etkisinden sıyrılmış, "daha az önemli" olarak düşünülen düz yazı ve roman Batı edebiyatının etkisiyle daha önemli bir yere sahip olmaya başlamıştır (Kato, 2012). Dönemin edebiyat araştırmacısı Tsubouchi Shōyō (1859-1935) modern Japon edebiyatının temellerini atan önemli eleştirmen ve çevirmenlerden biridir. Shōyō, Tokyo Üniversitesi Batı Edebiyatı bölümünde öğrenciyken Japon roman kurgusunu yeniden düşünerek *Romanın Özü* (Shōsetsu no Shinzui, 1885) başlıklı kitabını yazmıştır. *Romanın Özü*'nde Batı edebiyatına atıflarda bulunarak Batılı romanın nasıl yazılması gerektiğini detaylı bir şekilde açıklamıştır. Kitabın ilk bölümünde, teorik bilgileri ele alarak anlatının gelişimini açıklar; sonraki bölümlerde, kurgu, yapı ve karakterler üzerine pratik önerilerde bulunur ve roman yazma tekniği ile romanın insan yaşamına katkılarını tartışır. Romanın biçim ve içerik olarak nasıl yazılması gerektiği üzerinde duran Shōyō, çalışmasında tam olarak realist romanın tanımını yapmıştır. Japonya'da bir eğlence aracı olarak görülen romanın Batı'daki önemine dikkat çeker. Japon edebiyatında ilk kez *junbungaku* (saf edebiyat) terimini kullanan Shōyō, romanın çok seslilik ve metinsellik içermesi gerektiğinin üzerinde durur (Luchsinger, 2000:24). Shōyō'nun bu eleştiri kitabına örnek olarak gösterilecek Batılı anlamdaki ilk modern roman Futabatei Shimei'nin *Sürüklenen Bulutlar* (Ukigumo, 1887-89) adlı eseridir. Shimei'nin eseri klasik edebiyat dilinin basmakalıp sınırlamalarından uzak ve sözlü dil ve yazılı dilin birleştirilmesi girişiminin ilk örneklerindedir (Kato, 2012).

Batı edebiyatının incelenmesi ve yurt dışında eğitim gören Japon yazarlar ile Batılı dillerden Japoncaya yapılan çeviri faaliyetleri özellikle hız kazanmıştır. Meiji dönemi öncesindeki Edo döneminde (1603-1868) Japonya'nın

¹ Bu konu "'Batılı Olmayan" Distopya: Ōe Kenzaburō, Tawada Yōko, Murakami Ryū" adlı doktora tez çalışmamda daha ayrıntılı bir biçimde tartışılmaktadır.

politik stratejileri nedeniyle yalnızca Hollanda ile ticaret amacıyla temaslar sürdürülmüş, dolayısıyla çeviri faaliyetleri de genellikle Hollandaca üzerinden yapılmıştır. Ancak 1860'larda Japonya'nın dış dünyaya açılmasıyla İngiltere, Fransa, Almanya ve Amerika'nın önde gelen Batılı güçler olduğunu fark eden Japonlar, Hollandacanın yerini İngilizce, Fransızca ve Almancaya bırakmış ve bu dillerde sözlükler yazılmaya başlanmış, çeviri çalışmaları hız kazanmış, 1862 yılında ise Yokohama'da Fransızca Dil Okulu açılmıştır (Sukehiro, 1989). Disraeli veya Bulwer Lytton gibi bilimkurgu türünde eserler yazan yazarların politik romanları, Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1850), Pieter Harting'in *Anno 2065. Een blik in de toekomst* (1865), Fenelon'un *Telemakhos'un Başından Geçenler* (1879), Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1880), Friedrich Engels'in *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* (1880), Thomas More'un *Ütopya'sı* (1881), Paul Vernier'in *La chasse aux Nihilistes* (1882), Alexandre Dumas'nın *Memoires d'un medecin* (1882) ve William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* (1890) gibi aralarında ütopik eserlerin de bulunduğu Batı edebiyatından birçok eserin çevirisi 19. yy. sonlarında yayımlanmıştır. Batı'dan yapılan ütopik eserlerin çevirilerinin, Japon politik bilincini aydınlatacağı ve Japon yaşam standartlarını iyileştireceği düşünülerek Japon liderlerinin Batı tarihi ve edebiyatından ütopya kavramı ve politikasını çeviri eserler aracılığıyla anlamaya çalıştıkları kabul edilmiştir (Yoriko, 2006). 1892 yılında, Thomas More'un *Ütopya* eseri, Inoue Tsutomu (1850-1928) tarafından *Ryō Seifu-dan* (İyi Bir Devlet Hakkında) başlığıyla çevrilmiştir. Bu çeviri, Inoue'ye sosyal reformların gerçekleştirilmesi konusunda okurları bilinçlendirme amacıyla yapılmıştır. Inoue'nin ardından, Ogiwara Kengai 1893'te *Risoteki Kokka* (İdeal Devlet) başlığıyla, Mikami S. (kimliği belirsiz bir çevirmen) ise 1913'te *Yutopia* başlığıyla çevirisini yayımlamıştır. Mikami'nin çevirisi, esere sadık kalan en doğru çeviri olarak değerlendirilir. Inoue gibi Mikami de çevirisinin sosyal reformlar için bir model teşkil ettiğini savunmuş ve *Yutopia* başlığıyla, ütopya teriminin Japonya'da bilinmeye başladığını, Batı edebiyatı okuyan Japonlar arasında yaygınlaştığını belirtmiştir. Sosyal reformların yaşandığı Meiji Japonya'sında, *Ütopya* ve ütopya kavramı tanınmış ve yaygınlaşmıştır (Koon-ki Ho, 1991, s. 214).

Sonrasında ise Tsubouchi Shōyō (1884), Chōmin Nakae (1888), Kōda Rohan (1900) Tetchō Suehiro (1849-1896) gibi Japon yazarlar kendi ütopyalarını yazmaya başlamışlardır. Tetchō Suehiro'nun demokratik bir hükümet, modern teknoloji ve silahları anlattığı *Setchūbai* (*Karda Erik*, 1886) adlı romanı türün önemli örneklerinden gösterilir. Suehiro'nun diğer eserleri *Nijusannen Mirai Ki* (*A Future Record of the Year 1890*), *Kakan'o* (*A Nightingale Among the Flowers*, 1888-9), *Nanyō no Daibarān* (1891); Yano Ryukei'nin *Ukeshiro Monogatari* (1890), Sudō Nansui'nin *Kyokujitsu no Hatafū* (1887), Ushiyama Ryosuke'nin *Nihon no Mirai* (1884), Suigura Jugō'nun *Hankai Monogatari* (1886) adlı çalışmaları bu dönemde yazılan eserlere örnek olarak gösterilebilir (Akdemir, 2022).

Japonya'nın aydınlanma dönemi Meiji döneminde daha iyi bir toplum yaratmak için Batı'nın ideolojisi, teknolojisi, sanatı ve edebiyatı Japonya'ya ithal edilmiştir. Bu dönemde daha iyi bir toplumun anlatıldığı ütopik eserler de devletin Batılılaşmasını destekleyen veya Japonya'nın Asya'da ilerlemesini destekleyen eserler olarak değerlendirilir ve *seiji shōsetsu* (politik roman) olarak tanımlanır (Moichi, 2006). Ütopyaların mevcut düzene eleştirel bakış açısı ile yazılan ve alternatif bir ideal toplum yarattıklarını düşünürsek bu dönem yazılan eserlerin ütopya değil de propagandist politik romanlar olduğunu söyleyebiliriz.

Modern Japon edebiyatında Batılı anlamda ütopyaların ortaya çıktığı dönem sanayileşmenin hızla ilerlediği 1912-1926 tarihlerine denk gelen Taishō dönemidir. Taishō döneminde, emperyalist bir güç olma yolunda ilerleyen Japonya'da milliyetçilik ve militarizm güçlenmiş, sanayileşme, teknoloji ve kentleşmede hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerle yaşam tarzlarında da büyük değişimler yaşayan Japon bireyi yerel kültürden uzaklaşarak yabancılaşma sorunu yaşamaya başlamıştır. Yaşanılan bu sorunlar Meiji döneminde rejimi destekleyen metinlerin aksine mevcut döneme daha eleştirel yaklaşan Batı tarzı ütopya geleneğine daha yakın metinlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Bu dönemde bireyi yok sayan otorite sistemine ve kentleşmeye karşı bir tepki olarak bir grup yazar hem edebiyatta hem de yaşam tarzlarında sosyalist ütopyayı benimsemiştir. Japon yazar Mushakooji Sanaetsu 1918 yılında *Atarashikimura* adlı ütopik bir köy kurmuştur. Thomas More'un *Ütopya'sına* benzeyen bu köyde sanat ve kültür ön plandadır, çalışma saatleri düşürülmüş ve komünal bir yaşam oluşturulmuştur. Yine Taishō dönemi yazarlarından Arishima Takeo (1878-1923) ve Miyazawa Kenji (1896-1933) de kendi ütopyalarını gerçekleştirdikleri komünler kurmuşlardır. Miyazawa Kenji'nin 1926 yılında kurduğu *Rasuchijin Derneği* gençlere tarım dersleri ile edebiyat ve sanat seminerlerinin düzenlendiği bir topluluktur. Bir diğer yazar Kenjiro Tokutomi de Tolstoy ile görüşmesinden ilham alarak kırsala taşınıp *Doğa ve Yaşam* (1920) adlı ütopik eserini yazmıştır. Bu dönem kurulan bir başka komün topluluk ise 1905 yılında Tenko Nishida tarafından Kyoto'da oluşturulan *Ittoen* (Işık Bahçesi)'dir (Trahair, 1999, s.202). Bu topluluk doğa ile uyum içinde

yaşandığında paraya ve mülke ihtiyaç olmayacağı inancındadır. Günümüzde de hala var olan bu topluluk Doğa, Tanrı ve Buda öğretileri ışığında kendi ilkelerini yaşatmaya devam etmektedir. Hristiyan hümanizmi, Budist iyimserliği, Tolstoy, Edward Carpenter, William Morris gibi 19. ve 20. y.y. Batılı yazarlar tarafından desteklenen hümanist düşüncelerin bu yazarları etkiledikleri ve ütopya düşüncelerini besledikleri söylenebilir (Yiu, 2008). Bu dönemde yazılan ve Japon edebiyatının ilk ütopyalarından olan eser Haruo Satō'nun *Utsukushiki Machi* (Güzel Şehir, 1919) adlı eseridir.

Türk edebiyatında ütopyanın serüveni de Japon edebiyatında olduğu gibi modernleşme sürecinde başlar. Elbette çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, farklı milletler, inançlar ve kültürlerden oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşma süreci Japonya ile farklı süreçlerden geçmiştir. İnalçık, Türkiye'de modernleşme hareketinin asırlarca geriye uzandığını ancak Atatürk'ün radikal modernleşme fikri ile, sadece maddi ve teknik unsurlarda değil, Türk cemiyetinde attitude'de -hayat görüşü ve davranışlarda- modernleşme kavramı ile modernleşme yoluna girdiğini söyler (İnalçık, 1963, s. 626). Batı ile etkileşimi çok daha uzun bir geçmişe dayanan Türkiye'de Batı edebiyatının yoğun etkisi 19. yüzyılın ikinci yarısında Japon edebiyatında olduğu gibi Batı'dan yapılan çeviriler ile mümkün olmuştur. Tanzimat döneminde 1840'lı yıllardan sonra başlayan çeviriler roman başta olmak üzere yeni türlerin Türk yazın geleneğine tanıtılmasına aracı olmuştur (Yazıcı, 2005, s.46). Bu dönemde Fransız edebiyatı ve Fransızca Japon aydınlarının olduğu gibi Türk aydınlarının en çok ilgi gösterdikleri alan olmuş, Batı'ya ilk gönderilen öğrenciler Fransa'ya gönderilmiş ve yeni tarz okullarda Fransızca eğitimi verilmeye başlamıştır (Gariper, 2018, s.13). Türkçeye çevrilen ilk eserler arasında Fransız yazar François Fenelon tarafından yazılan *Les Aventures de Telemaque* adlı ütopyik eser yer alır. 1862'de ilk çevirisi yapılan eserin 1881'de yeniden çevirisi yapılmıştır. Sonrasında Daniel Defoe'nun *Robinson Cruoe'su*, *Robenson Hikayesi* (1864) ve *Hikaye-i Robenson* (1886) olarak iki kez çevrilmiş; *Votaire'in Micromegas* ilk olarak 1869 yılında Türkçeye Ermeni harfleriyle "Hikaye-i Filozoffiye-i Mikromega" adıyla çevrilmiş, ardından tefrika çevirisi 1871 yapılmış; *Swif'tin Guliver'in Gezileri*, *Guliver'in Seyahatnamesi* (1872) ve *Gülliver'in seyahatnamesi* yahut, *Cüceler memleketinde* (1913) başlıkları ile çevrilmiştir (Elgül, 2011, s.73). Yapılan ilk çeviriler Türk yazın dünyasında Batılı edebi anlayışın yerleşmesinde önemli rol oynarken ilk çevirilerin çoğunluğunun ütopyalardan oluşmasının, gerileme döneminde kendine yeni bir model arayan Osmanlı'da, Meiji'de olduğu gibi ideolojik bir amaca hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Özellikle bu eserlerin tekrar çevirilerinin yapılması da eserlere verilen önemi göstermektedir. Yine de modernleşme döneminde Japonya ile karşılaştığımızda ütopyik edebiyatın kanonik eserlerinin, başta türe ismini veren More'un *Utopia'sının* çevrilmemiş olması ilginçtir. *Utopia'nın* ilk çevirisi Tercüme Bürosu tarafından -sadece bir kısmı- çevrilerek Tercüme dergisi tarafından yayımlanmış ve bu çeviride de yanlış anlamalara neden olan değişiklikler yapılmıştır (Elgül, 2011, s.7). Bir bütün olarak *Utopia'nın* ilk çevirisi 1964'te yapılmıştır. Elgül (2011), yazarların ütopyik düşüncenin etkisini çevirilerle değil de orijinal metinlerinde yansıtmayı tercih etmelerini, yabancı fikirlerin ve türlerin belirli bir kültürel sisteme girmesinin daha yaygın bir düşünce olabileceğini söyler. Esenbel'in de belirttiği gibi her iki ülke "tam bir Batılı" olma amacını paylaşırsa da "Japon ve Türkler'in Batı kültürü ile yarattıkları tarihsel serüvenin ortaya çıkardığı eklektik kültür yapıları özdeş değildir" (Esenbel, 2000). Ütopyaların çevirileri ve yorumlanması da her iki kültürde farklı olmuştur.

Ütopyalar çeviriler aracılığıyla ve yazarların orijinal dillerinden okumaları ile Tanzimat yazarlarının dikkatini çekmiştir. Bu türün mevcut döneme karşı getirdiği eleştiri ve bilim hayranlığı ile ilk ütopyalar Tanzimat döneminde ortaya çıkmış ve yazarlar genellikle ütopyalarını "rüya" başlığı altında yazmışlardır (Arslan Kaynardağ, 2009). Kılıç, Tanzimat dönemi ütopyalarını Genç Osmanlılar ve 1908 sonrası dönemde yazılan ütopyalar olarak ikiye ayırır ancak her iki dönem ütopyalarının Türkçülük- İslamcılık- Osmanlıcılık gibi ideolojileri değişen oranlarda yansıtmaya araçları olduğunu belirtir. Bu ütopyalara örnek olarak Ziya Paşa'nın *Rüya'sı*; Namık Kemal'in *Rüya'sı* (1872); Ziya Gökalp'in *Kızıl Elma'sı* (1913); Halide Edip Adıvar'ın *Yeni Turan* (1912); Molla Davutzaade Mustafa Nazım Erzurumi'nin *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Rüyeyi* (1913); Hasan Ruşeni'nin *Ruşeni'nin Rüyası: Müslümanların "Megali İdeası" Gaye-i Hayaliyesi* (1915); Yahya Kemal'in *Çamlar Altında Muhasebe* (1913)'sini gösterir. *Rüyada Terakki ve Medeniyet-i İslamiyeyi Ruyet* dışında yazılan bu eserlerin yazıldığı dönemde iktidarda bulunan İttihat ve Terakki'ye eleştirel yaklaşmadıklarını dahası öne çıkardıkları ideolojiyi destekler nitelikte olduklarını söyler (Kılıç, 2004). Bu dönemde ütopyik köyler kurgulayan Japon yazarlar gibi kendi yaşamlarında ütopyayı deneyimlemek isteyen bir grup yazar yaşadığı dönemin gerçeklerinden kaçma planı kurar. *Servet-i Fünun'un* temsilcilerinden Tefik Fikret, Mehmed Rauf, Hüseyin Kadri, Dr. Esad Paşa, Hüseyin Cahit, Süleyman Nesip ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Yeşil Yurt ideali ile Yeni Zelenda'ya göç etmeye karar vermişlerdir. Bu plan maddi imkânsızlıklar başta olmak üzere birkaç nedenden

dolayı gerçekleşemeyince Hüseyin Kazım Kadri, Manisa'nın Sarıçam Köyü'nde çiftçilikle geçinebilecekleri Yeşil Yurt hayallerini gerçekleştirmeyi teklif etmiştir (Kaynardağ, 2009). Ancak ütopyik köyler kuran Japon ütopycacıların aksine Türk ütopycacıları bu hayali gerçekleştirmez. Bu ütopya Tefvik Fikret'in Yeşil Yurt (1899) ve Mersiye adlı şiirleri ve Hüseyin Cahit'in Hayat-ı Muhayyel (1897) öyküsü ile yazıya aktarılır. Hayat-ı Muhayyel, mülkiyet kavramının olmadığı, çalışmanın, okumanın ve sanatın değerli olduğu ve insanların karşılıklı bir paylaşım içinde oldukları sosyalist bir toplum yapısı vardır (Kaynardağ, 1993). Thomas More'un Utopia'sı ile Tommaso Campanella'nın Güneş Ülkesi etkisinde ütopyasını yazan Hüseyin Cahit "Gizli gizli okuduğumuz Utopie, Cite du Soleil gibi eserler, ruhlarmızda, 'senin', 'benim' düşünceleri olmadan kardeş gibi, hakiki bir insan gibi, bir arada yaşamak ve temiz bir toplum oluşturmak isteğini uyandırmıştı" sözleriyle Batı ütopycalarından etkilendiğini belirtir (Kaynardağ, 1993).

Tanzimat dönemi sonrasında ütopycaların yoğun yazıldığı dönem Cumhuriyet dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesi ile başlayan bu dönemde Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde gerçekleştirilen geniş kapsamlı reformlar uygulanmıştır. Saltanat ve halifeliğin kaldırılması, 1924 Anayasası ve Medeni Kanun'un (1926) kabul edilmesi ile Cumhuriyet'in temelleri atılmış; harf devrimi ile Latin harflerine geçilmiş, modern eğitim kurumları kurulmuştur. Tarımda modernleşme çalışmaları yapılmış, sanayi teşvik kanunları çıkarılmış, kadınlara seçme ve seçilme hakları tanınmıştır (1930-1934). İnalçık'ın sözleri ile "Bu dönemde rasyonel devlet, ekonomik-sosyal hayatta, eğitimde ve kültürde belirli bir amaca göre düzenleyici devlet anlayışının uygulamasına başlamıştır." (İnalçık, 1963, s. 631) Edebiyat da toplumsal ve siyasal değişimlerin etkisiyle şekillenmiştir. Edebiyatçılar rejimin faaliyetlerini geniş kitlelere duyurmak ve benimsetmek üzerine bir misyon edinmişlerdir (Oğuzhan, 2007, s.120). Batılılaşma ütopycasının gerçekleştirilmesi olarak görülen Cumhuriyet döneminde ve bu anlayış içindeki yazarlarla ütopycaların alternatif toplumlar yaratarak mevcut topluma ve rejime eleştirel yaklaşımları beklenemez. Meiji dönemi ile önemli bir noktada buluşan Cumhuriyet Türkiye'sinde ütopycalar rejimin kontrolü altındadır. Kılıç da kültürel ve düşünsel yaşamı doğrudan kendi kontrolüne alan tek partili bu dönemde rejimi destekleyen ütopycaların yazıldığını söylemektedir. (Kılıç, 76) Bu dönemde yazılan önemli, ütopyik özellikler taşıyan eserlere örnek olarak, Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesi* (1930), Raif Necdet Kestelli'nin *Semani İhtiras* (1933), Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Ankara* (1934) Memduh Şevket Esendal'ın *Yurda Dönüş* (1940), Peyami Safa'nın *Yalnızız* (1951) örnek gösterilir.

Güzel Şehir ve Yurda Dönüş'te Ütopycik Unsurlar

Köklü reformlarla modernleşme döneminin yaşandığı iki ülke Japonya'da ve Türkiye'de yazılan ilk ütopycalar arasında Haruo Satō'nun (1892-1964) *美しき町* (*Utsukushiki Machi*- Güzel Şehir, 1920) ve Memduh Şevket Esendal'ın (1883-1952) *Yurda Dönüş* (1940) adlı eserleri vardır. Haruo Satō ve Memduh Şevket Esendal kendi toplumlarının modernleşme ve reform süreçlerini eleştirel ve destekleyici bakış açılarıyla değerlendirerek ideal toplum tasarımlarını okuyucuya sunar. Her iki eserde doğayla uyumlu kent yaşamı, tarımın önemi, insanlar arası eşitliğin sağlanması, paranın ve mülkiyetin değersizleştirilmesi ve komün yaşam gibi ütopycacı düşüncenin evrensel temaları işlenir.

Güzel Şehir'in yazarı Satō, Japonya'nın modernleşmede ve sanayileşmede hız kazandığı Taishō döneminde (1912-1926) yazmaya başlamıştır. Roman, şiir, deneme, film senaryoları ve drama gibi birçok alanda önemli eserler veren Satō, Japon edebiyatının en önemli yazarlarından biridir. Klasik Japon ve Çin şiirleri ile yazı stilini geliştiren Satō, Nietzsche, D'Annunzio, Marx, Flaubert, Joyce ve Dante, William Morris gibi Batılı yazarlar, Akutagawa Ryūnosuke ve Tanizaki Cunichiro gibi Japon yazarlardan etkilenmiştir. Keio Üniversitesi'nde Fransız Edebiyatı bölümünde okuyan Satō, Oscar Wilde'ın şiirlerini de Japoncaya çevirmiştir (Gerbert, 1996). Farklı türlerde yazdığı fantastik, ütopyik ve distopyik eserlerle erken modern dönemde Japon edebiyatını zenginleştirmiş, 1919'da modern edebiyatın ilk ütopycalarından biri olarak bilinen *Güzel Şehir*'i ve yine ilk distopyalarından biri olarak bilinen *Nonsbaran Kayıtları*'nı (1929) yazmıştır. Satō'nun eserleri yirminci yüzyılın başlarında modernleşme ile değişen dönüşen Japonya'yı ele alır. Kentleşme, sanayileşme, teknoloji, sınıf problemi, yabancılaşma gibi birtakım problemleri Batılı yazarların da yoğun etkisiyle oldukça modernist bir biçimde eserlerinde ifade etmiştir. Exley, Satō'nun eserleri ile yerinden edilmiş bireylerden oluşan bir ulusu, ortak bir estetik duyarlılık aracılığıyla yeniden entegre etmeye çalıştığını belirtir (Exley, 2010).

Güzel Şehir, kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı sosyo ekonomik kaygılarla yazdığı bir eserdir. Bu eseri yazdığı dönemde Japonya Asya'da Batılı güçlerle ittifaka girerek emperyalist bir güç olma yolunda ilerlemiş, gemi yapımı, demir çelik gibi ağır sanayi dallarında gelişmiş ve sanayileşme ile şehirlerdeki nüfus yoğunluğu da artmıştır. Özellikle Tokyo'nun nüfusu 1900 yılında bir buçuk milyonken 1920 yılında iki milyonu aşmıştır (Kato, 2012:725). Tokyo'daki bu nüfus artışı işsizlik, yoksulluk, konut problemi ve sınıf çatışması gibi sosyoekonomik birçok sorunu da beraberinde getirmiş, kentteki yabancılaşma, kaygı ve huzursuzluk çağını da başlatmıştır. Modernleşme öncesi ismi Edo olan Tokyo'nun fiziksel olarak inşası, dönüşümü, gelişimi Meiji'nin başlarından itibaren hep devam etmiş ve özellikle 1923 Büyük Kanto Depreminden sonra eski şehir Edo'dan izler daha da silinmeye başlarken insanlar ve kent arasındaki bağ da giderek zayıflamıştır. Sürekli değişen kent manzarasının ve kimliğinin edebiyatta temsilleri de oluşmaya başlamıştır. Dönemin önemli yazarları Nagai Kafuu, Akutagawa Ryunosuke, Tanizaki Junichiro ve Sato Haruo gibi birçok yazarın metinlerinde kent, özellikle Tokyo imgesi karşımıza çıkmaktadır. Saburo Kawamoto, Maeda Ai, Kobayashi Hideo, Kojin Karatani gibi birçok araştırmacı da modernleşme dönemi yazarlarının metinlerinde yaptıkları kentsel okumalar sonucunda kentleşme ile gelen travmatik bir köksüzlüğe ve *furusato* yani memleket kaybına, yaşadıkları yer ile bağların zayıflamasına ve kentsel belleğin kaybına dikkat çekmişlerdir (Dodd, 2016). Edo'dan giderek uzaklaşan Tokyo'nun bir sanayi şehrine dönüşmesi ve çılginca gelişimi deneysel edebiyat yazarlarının zamanı ve mekânı yeniden yapılandırmak için yeni anlatı stratejileri ve yeni bir dil geliştirmelerini gerektirmiştir (Yiu, 2009). Satō, anlatı içinde anlatı, metinlerarasılık, resim, mimari ve edebiyatı bir araya getirerek oluşturduğu ütopyası *Güzel Şehir*'de hem bir ütopya yaratmış hem de edebiyatta yeni yöntem ve biçimleri denemiştir.

Güzel Şehir, annesi Japon babası Amerikalı olan Kawasaki adlı genç bir adamın Amerika'dan gelerek Tokyo'nun merkezinde ütopyik bir şehir kurma planını anlatır. Bu "tuhaf ama hoş plan"ı E. adlı bir ressam ve Paris'te mimarlık üzerine incelemeler yapmış T. adlı bir mimar ile hayata geçirmek ister. İlk olarak, şehrin çizimleri ve maketi hazırlanacak, ardından Tokyo'nun merkezinde uygun bir alan bulunarak satın alınacak ve bu ideal şehir somut bir gerçeklik haline getirilecektir.

"Güzel Şehir'i yaşayan ve hareket eden büyük bir sanat eseri olarak düşündüm. Tıpkı tanrılar için tapınaklar inşa etmenin eski insanlara göre kutsal olması gibi insanlar için ev inşa etmenin de kutsal bir kavram olduğunu düşünmeye başladım. Uzun ömürlü taş evlerden oluşan büyük bir şehir hayal ettim" (Satō, 1973, s.58).

Kawasaki şehri planlarken iki ana kaynaktan ilham alır. İlk olarak Edo dönemi (1603-1868) ressamı Shiba Kōkan'ın eserinden etkilenir. Kōkan'ın 'Nakasu Manzarası' adlı resimdeki gibi şehri Sumida Nehri'nin kıyısına, Tokyo'dan bağımsız bir şekilde kurmayı planlar. Resimdeki yeşil doğa manzarasının içinde küçük evler, renkli kıyafetleriyle yürüyen insanlar ve köpek gibi detaylar ilham kaynakları arasındadır. Kawasaki'nin ilham aldığı ikinci kaynak ise, çalışmalarını yaparken ressam ve mimarın esinlenmesi için okuduğu William Morris'in *Hiçbir Yerden Haberler* adlı ütopyasıdır. Japon bir ressam ve Batılı bir yazarın sentezi şeklindeki bu ütopyada tasarladığı ideal şehrin ve toplumun ayrıntıları şu şekildedir:

- Kasaba yolu bir halka oluşturacak şekilde kıyı şeridini takip etmeli, evler bu halka üzerinde yer almalı ve ortadaki boş arazide her evden görülebilecek bir bahçe bulunmalı, böylece doğa ile iç içe olmalı.
- Toplamda yüz tane olacak evlerin kendine özgü tasarımı olmalı ancak bir kale gibi de bütün olarak uyum içinde olmalıdır.
- Evler sade, gösterişten ve lüksten uzak, iki katlı ve küçük olmalıdır.
- Evler ahşaptan inşa edilmeli, dış görünüşleri tamamen Batı tarzında olmalı ancak iç mekânları geleneksel Japon evleri gibi tasarlanmalıdır.
- Bu evlerde birbirlerini seçen evli çiftler yaşamalı, bu çiftlerin ilk evliliği olmalı ve çocuk sahibi olmalı.
- Hayvanlara karşı sevgi beslemeliler ve herkesin evcil hayvanı olmalıdır.
- Burada yaşayanlar en çok yapmak istedikleri işleri yapmalı, ataları gibi para için değil, keyif için çalışmalı, bu şekilde çok daha başarılı olabileceklerdir
- Şehirde tüccarlar, hükümet yetkilileri ve ordu bulunmamalıdır.
- Asla nakit işlem yapılmamalı, şehrin dışında paranın idare edilebileceği bir yer ayarlanmalıdır.

Kawasaki ayrıca kasabada gaz yağı yerine elektrik kullanımını ön görmektedir. Şehrin elektrikle aydınlatılması planlanmakta olup, bu elektrik kaynağının Tokyo'ya bağımlı olmaması ve gelecekte bilim insanlarının kendi elektriklerini üretebilecekleri bir seviyeye ulaşmaları hedeflenmektedir. Kawasaki “zamanın ters takla attığını görmek hoşuma gitmiyor. Bu nostaljiden başka bir şey değil. Önümüze bakmalı, gözlerimizi geçmişe dikmemeliyiz” ifadesiyle kendi içinde bir çelişki yaşamaktadır. Edo dönemi resminden aldığı ilamla geçmişle bağ kurmaya çalışırken, teknolojiyi geri plana atmamakta ve modernleşme ile nostalji arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır.

“Günümüz makineleri tamamen mükemmel hale geldiğinde onları çalıştıracak güç artık insanların sağlığını durmadan çürüten devasa fabrikalara bağlı olmayacak. Nasıl ki, nazik, iyi beslenmiş evcilleştirilmiş vahşi hayvanlar, atlar, inekler güçlerini zarifçe insanların hizmetinde kullanıyorlar, her türlü makinenin kullanımı da kolaylaşacak ve verimli şekilde kullanılacaklar. İnsanların el sanatlarında kullanışlı makineleri olacak. O zaman makine sanayi vazgeçilmez olacak. Sanatı teşvik edecek ve biz tüm (sanatın hizmetinde olan) makine fabrikalarına sanatın militarizmi diyebiliriz” (Satō, 1973, s. 53).

Satō, dönemin gelişmekte olan sanayisine ve teknolojisine eleştirel yaklaşarak, bunların insan sağlığına zarar vermeden daha insancıl ve sanatsal bir şekilde kullanılmasını vurgular. Teknolojinin sanatı destekleyen bir araç olarak kullanılabilmesi bir gelecek vizyonu çizmektedir. Kawasaki, nostaljik ve Batılı unsurlarla ütopyasını oluşturduğu ideal şehirde tek umudun da insanda olduğunu şu sözlerle ifade eder:

“Biz ona ancak şekil verebiliriz. Güzel Şehir'in gerçekten güzel ve mutlu bir yer haline gelip gelmeyeceği, yalnızca orada yaşayanların kalbi belirleyecektir” (Satō, 1973, s.55).

Kawasaki'nin planı modernleşme unsurlarından vazgeçmeden, gösterişten uzak, aileye, doğaya ve hayvana değer veren ne tam anlamıyla Batılı ne de tamamen geleneksel Japonya olarak nitelendirilebilecek bir şehir kurgulamaktır. Eserin yazıldığı dönem modernleşme sürecinin hızlandığı, ağır sanayinin geliştiği ve Japonya'nın dünya pazarında aktif rol aldığı bir dönemdir. Bunun yanı sıra, sanayi şehirlerine göçlerin hızlanması işsizlik ve ekonomik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Kawasaki'nin neden bir ütopya yaratmaya çalıştığını da şu sözlerinden anlayabiliriz:

“Şu an içinde yaşadığımız toplum, paranın sınırsız gücüyle grotesk bir temel üzerinde grotesk şekillerdeki kemerlerden oluşan tehlikeli ve çirkin bir yapıdır. Ancak, iki bacaklı kanatsız hayvan olan insan bu tuhaf yuvada sakin bir şekilde yaşamaktadır. İyileştirme çağrısında bulunanlar bile başka bir grotesklik eklemekten başka bir şey yapmamaktadır” (Satō, 1973, s.54).

Satō, kanatsız hayvan figürü olarak gördüğü insanın doğanın düzenine uyumsuz, tuhaf bir varlık olduğunu ima ediyor. Toplumsal reformların durumu daha da kötüye götürmesini, paranın toplum üzerindeki baskısını ve bu baskının yarattığı bozuk düzeni eleştiriyor.

Japonya büyük sanayileşme sürecinden geçerken Tokyo'nun aşırı büyümesi, kirlenmesi dönemin birçok yazar ve eleştirmeninin dikkatini çekmiştir. Sinema ve edebiyat eleştirmeni Saburo Kawamoto, Tokyo'nun kentsel okumasını yaptığı *Taisho Genei* (Taisho İlizyonları) adlı kitabında Tokyo'yu Meiji dönemi öncesi yani modernleşme öncesi Edo ile karşılaştırır. “Başlangıçta Sumida nehri vardı. Ancak Meiji nesli onu yok etti ve yerine kara merkezli bir Tokyo koydu” (Dodd, 2016) diyerek Tokyo'nun modernleşme sürecinde yaşadığı dönüşümü eleştirir ve bu dönüşümün şehir dokusu üzerindeki etkilerini vurgular. Aynı şekilde Nagai Kafu 1909'da yazdığı ve modernleşen Japonya'ya ve Tokyo'ya eleştiriler getirdiği *Sumidagawa* adlı romanında Sumida nehrini Meiji'nin sorunlarından kaçtığı nostaljik bir yer olarak gösterir. Eleştirmen Maeda Ai, *Text and the City* adlı kitabında Nagai Kafu, Higuchi Ichiyo, Kawabata Yasunari gibi birçok yazarın metinleri üzerinden kent yaşamı ve metin ile kent arasındaki yenilikçi bağlantıları inceler ve kökleri tamamen maddi şeylere dayanan bir şehir anlayışının yükseldiğini gözlemler. Bir başka edebiyat eleştirmeni Kobayashi Hideo da *Kokyō o ushinatta bungaku* (Kayıp Evin Edebiyatı) başlıklı kısa makalesinde yirminci yüzyılın ilk yarısında insanlar ve mekân arasındaki bağların giderek zayıfladığına yönelik bir eleştiri getirir. Sumida Nehri'nin kıyısına kurulan ve maddi olanın değersizleştiği doğanın korunup önem kazandığı *Güzel Şehir*'de de tekrar Tokyo ile bağ kurma arayışına girildiğini söyleyebiliriz.

Kawasaki'nin üç yıl süren ortak çalışma sonucunda başında beri yalan söylediği ve gerçek amacının *Nisi Dominus Frustra* (Her Şey Boşuna, Tanrı Olmadan) adlı romanını yazmak olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Kawasaki'nin asıl hedefinin, ressam ve mimar ile birlikte tasarladığı ütopyayı daha gerçekçi bir tarzda kitabında

anlatmaktır. Ayrıca Kawasaki ütopyasının yaratım sürecini sadece kayıt altına almamış “gerçekleşmesi olanaksız tasarı” fikrini de vurgulamıştır. Satō, *Güzel Şehir* ile ütopyanın doğasında var olan imkansızlığı anlatı içinde anlatı tekniği ile vererek ütopya türüne yenilikçi bir katkı da sağlamıştır. Satō'nun yaklaşımı, ütopya kavramının teorik ve pratik sınırlarını sorgulayarak, okuyucuyu ütopyanın hem cazibesi hem de paradoksları üzerine düşünmeye sevk eder.

Satō, *Güzel Şehir* adlı eserinde modernleşme döneminde ortaya çıkan sorunları eleştirel bakış açısıyla ele alırken, Memduh Şevket Esendal (1883-1952) Türk edebiyatının ilk ütöpik örneklerinden biri olan *Yurda Dönüş*'ü farklı bir motivasyonla ancak benzer temaları işleyerek kaleme almıştır. Cumhuriyet döneminde önemli görevlerde bulunmuş ve Fransızca, Farsça, Arapça dillerine hâkim olan Esendal, edebiyatta gündelik yaşamı, Anadolu insanını, toplumsal değişimi ve Batılılaşmayı konu alan öyküleri ile dikkat çekmektedir. İngiliz devlet adamı yazar Thomas More gibi siyasetle ve toplumla iç içe olan Esendal'ın metinlerinde de dönemin toplumsal düzeninin yansımalarını ve kendi ideal toplum önerisini görmek mümkündür.

Esendal'ın eserlerini yazdığı Cumhuriyet döneminde, sanayi kuruluşlarının ve fabrikaların kurulması, demiryolu inşasının başlaması, kadınlara seçme ve seçilme hakkının kazandırılması ve kırsal kesimde eğitim ve tarımın gelişimi için Köy Enstitülerinin kurulması gibi köklü değişimler yaşanmıştır. Esendal'ın bu dönemin ihamıyla kaleme aldığı *Yurda Dönüş*'te Cumhuriyet ütopyasının gerçekleştiği bir ülke tasviri yer almaktadır.

Öykü “Uzakça Doğu'da yıllarca bulunduktan, gezdikten, çalıştıktan, epeyce de para kazandıktan sonra yurdumuza dönüyorum.” cümlesiyle başlar. Öykünün anlatıcısı bir doktordur; kendi ülkesinden uzun süredir uzakta Doğu'da yaşamış, Doğu şehirlerinden aldığı ipekler, kürkler ve bir de hizmetlisi Govalı ile yurduna dönmüştür. Onu çıktığı bu yolculuktan daha çok döndüğünde ülkesinin değişimi şaşırtmıştır. Genellikle Rönesans ve erken dönem ütopyaları, coğrafi/yolculuk ütopyaları olup, keşfedilmemiş ülkelere, ıssız, haritada olmayan adalara ve gezegenlerde kurulur (Pohl, 2017). Çıkan yolculuklarda keşfedilen coğrafyalardaki bilinmez, ıssız yerlerde ötekinin keşfi ön plandadır. More, *Utopia*'sını Amerigo Vespucci, Kristof Kolomb ve Angelo Poliziano'nun yeni dünyaların ve yeni halkların keşfini anlattığı mektuplardan esinlenerek yazmıştır. Ancak *Yurda Dönüş*'te anlatıcı uzak hayali bir adada ütopyayı keşfetmemiştir; Doğu'daki (daha sonra buraların Asya şehirleri olduğunu öğreneceğiz) yolculuğundan sonra onu her açıdan şaşırtacak derece -her ne kadar buraya kendini yabancı ve öteki hissetse de- ideal bir ülke ile karşılaşır. Esendal'ın öyküsü klasik ütopyaların tersine bilenmeyen bir adada değil, anlatıcının tanıdığı fakat dönüşüm geçirmiş yurdunda ideal toplumun izlerini arar.

“Buralarda yaşamak ne kadar kolaylaşmış, nasıl rahatlamış. Buraya kadar geçtiğim yerlerde büyük, iri, kocaman yapılar görmedim. Yalnız ne yana baksanız evler, bağlar, bahçeler ve şenlik gözden kaybolmuyor. Ben yurdumuzdan çıktığım yıllarda buraları hemen de boş ovalardı. Nasıl olmuş da bu yerler dolmuş, anlayamadım” (Esendal, 2023, s.32).

“Uzakça Doğu” ile başlayan öykü Doğu ve Batı ikilemini de ortaya çıkarmış, gezdiği yerlerle sürekli kıyaslamalar yapması ütopyanın Batılılaşma ile ilişkisini de düşündürmektedir. Esendal'ın Doğu yolculuğundan gelen bir karakter yaratmasının nedeni Doğu'nun egzotik algısını da değiştirmek olabilir. İngiliz yazar Lady Mary Wortley Montagu'nun *Turkish Embassy Letters* (Türk Konsoloslüğünden Mektuplar) adlı ütopyasında Doğu'nun ütopyacı arzu ve imgelem aracı olarak kullanılmasının (Pohl, 2017) aksine, Esendal'ın anlatısı Doğu'nun egzotik ve mistik algısını eleştirel bir bakış açısıyla yeniden değerlendirmektedir.

Anlatıcı ülkesine döndüğünde arkadaşına Doğu şehirlerinde yaşadığı maceraları anlattıktan sonra arkadaşı “neyse, artık kurtuldun ya, dedi, yurdumuz seni çabuk dinlendirir. Bir daha da böyle biçimsiz yerlere gitmeye kalkışmazsın!” (Esendal, 2023, s.34) diye yorum yapar. Yurdunda artık mülkiyet kavramına ve paraya karşı tutum tamamen değişmiş, Doğu'da kazandığı paralar ve kaçırıldığı ipekliler ile kürklerin burada yaşayan insanlar için hiçbir önemi kalmamıştır. Anlatıcı, ““Bunları nerede, nasıl çıkaracağım? Kimlere satacağım? Bir büyük tase! Nasıl da çabucak değiştim. O gezdiğim, bulunduğum yerde doğru, haklı, güzel, iyi olan şeylerim buraya gelince haksız, kötü, çirkin oluverdi! Şimdi otomobilimi, bu sevgili makineyi görmek bile istemiyorum” (Esendal, 2023, s.30) diyerek kendi değerler sisteminin ve önceliklerinin ne kadar köklü bir değişim geçirdiğini ifade etmektedir. Bu yeni yurttan artık kendi kendine yeterli, kooperatifçiliğin desteklediği ve doğa ile insan yaşamının öncelendiği bir yaşam söz konusudur. Bu durum Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçlerinin bir yansımasıdır; bu süreçler toplumsal değerlerin yeniden tanımlanmasını ve bireysel çıkarların

yerine kolektif çıkarların önem kazanmasını sağlamıştır. Esendal'ın ütopyası yalnızca bir toplumsal düzen eleştirisi değil aynı zamanda dönemin ideallerini ve umutlarını yansıtan bir vizyon sunmaktadır.

Anlatıcının karşılaştığı “yeni” yurttan uygarlık ve toplum, ahlaki ve etik değerlere dayalı bir temele oturtulmuş olup, bireylerin mutluluğunu, refahını ve huzurunu garanti altına almak için ideal koşullar oluşturulmuştur. Yaşanan gelişmeler daha detaylı bir şekilde şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Doğanın korunduğu sağlıklı bir kentleşme vardır. İnsanlar doğayla uyumlu bir şekilde tek katlı bahçeli evlerde yaşamaktadır.
- Kooperatifçilik ilkelerine dayalı ekonomik ve sosyal örgütlenme biçimi vardır.
- İnsanlar arasında toplumsal sınıf farklılıkları yoktur, -hangi mesleği yaptıklarına bakılmaksızın -toprak sahibi olarak, tarımla uğraşarak ve üretime katkıda bulunarak eşit fırsatlar elde etmektedirler.
- Yerli üretimi teşvik eden fabrikalar kurulmuştur.
- Kadınlar sosyal yaşamın tüm alanların hak ve özgürlüklerini kazanmışlardır, toplumsal cinsiyet eşitliği sağlanmıştır.
- Teknoloji alanında kaydedilen önemli ilerlemeler arasında demiryollarının inşası ve modern otomobillerin yaygın kullanımı bulunmaktadır.
- Eğitim kurumları olarak fakülteler ve laboratuvarlar kurulmuştur; bireylerin eğitim seviyeleri yüksek tutulmuş ve yabancı dillerde etkili iletişim yetenekleri geliştirilmiştir.
- Sanata değer verilerek halk evlerinde düzenlenen sanatsal etkinlikler kültürel yaşamın önemli bir parçası olmuştur.
- Bireyler evlilik ve aile kurma konularında teşvik edilmektedir.
- Bireyler şık ve temiz giyinme konusunda özen göstermekte ve estetik değerlere önem verilmektedir.

Yurda Dönüş'teki ütopyik unsurlara bakıldığında Cumhuriyet döneminin politikalarıyla belirgin bir uyum sağlandığı görülmektedir. Kılıç (2004), Esendal'ın bu öyküsünün 1930'lar ve 40'larda Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından vurgulanan “köycülük” ideolojisinin bir savunusu olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir.

“Aykut Kansu'nun belirttiği gibi bu hareket, köy hayatıyla ilgisi olmayan yönetici kadronun, istikrarlı ve durağan yaşantıyı esas alan korporatist düzenin kırsal alanda nasıl sağlanabileceği sorusuna cevap arar” (Kılıç, 2004, s.85). Esendal'ın ütopyasını “köycülük”, “köycü” veya muhafazakar kavramlarının ötesinde ütopyik edebi bir metin olarak değerlendirdiğimizde *Yurda Dönüş*'te, More'un *Utopia*'sı veya Satō'nun *Güzel Şehir*'i gibi tarıma dayalı medeniyetin temellendirildiği, bireylerin ortak amaçları doğrultusunda iş birliği yaptığı kooperatifçilik sisteminin önemsendiği, doğaya saygılı ve uyumlu bir yaşamın sağlandığı, eğitime sanata değer veren, kadın erkek eşitliğinin sağlandığı bir toplum tasvir edilmiştir.

Yurda Dönüş'te anlatıcının dikkatini çeken ve eleştirel bakış açısıyla yaklaştığı önemli bir unsur, kadının toplumdaki değişen yeridir. Gümrükte bir kadınla karşılaşan anlatıcı, “hangi şeytanın aklına geldi buraya bir kız koymak!” (Esendal, 2023, s.18) sözleriyle durumu kabullenemediğini ifade eder. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bu ülkede kadınlar eğitim, kamu hizmeti, üretim ve sanat alanlarında aktif roller üstlenmişlerdir. Feminist ütopya kategorisine dâhil edilebilecek *Yurda Dönüş*, dönemin kadınlarına yönelik politikalarını destekleyen bir perspektif sunar.

Dönemin siyasetinde önemli roller üstlenen Esendal, ütopyasında da yaşanan gelişmelerinin etkisi altındadır ve yarattığı ütopya aracılığıyla bu gelişmeleri ileriye taşımaya amaçladığı söylenebilir. Bununla birlikte öykünün anlatıcısının tüm bu gelişmeler karşısında hissettiği yabancılaşma ve değersizlik hissi de eserde hicivsel bir üslupla dile getirilmiştir. Bu bağlamda Esendal'ın anlatısı modernleşme sürecine eleştirel bir bakış açısı sunarak toplumsal değişimin birey üzerindeki etkilerini de yansıtmaktadır:

“Kendimi bir yabancı memlekette sanıyorum Bu köylü kızları, çok kırmalı, kırmızı eteklikleri, bu başlarına toplanmış örgülü saçları ile bize benzemiyor. Bu kara pantolonlu, ak gömleklilikli, sırtlarına geniş kollu şayak ceketler giymiş oğlanlar bana, sanki yabancı görünüyorlar. İçimdeki bu yabancılıktan sıkılıyorum. Kimse beni tanımıyor. Doğrusunu söylemeliyim ki, gezip, yaşayıp alıştığım Asya şehirleri şimdi bana daha can sever, daha yakın gibi geliyor” (Esendal, 2023, s.42).

Genellikle distopyalarda kendini dışlanmış ve öteki hisseden kahraman, bu kez bir ütopyanın içinde aynı duyguları yaşamaktadır. Doğu'dan yurduna gelen anlatıcının yaşadığı bu durum, Esenbel'in de ifade ettiği gibi Batılılaşmanın birey üzerinde yarattığı gerilimle ilişkilendirilebilir. Esenbel bu durumu şu sözlerle ifade eder:

“Bu iki toplumda Batılı kültür öğelerinin kullanımının, çağdaş birey kimliğinin oluşumunda birey için yeni gerilimler getirdiği oldukça açıktır. ... Çağdaş Japon ve Türk bireyi, çağdaş Batı'nın öngördüğü bireyin kimliğinin algılanmasında akılsal ve duygusal ayırımının yarattığı psikolojik gerilimi taşımak zorundaydı; ilaveten kendi kültürel ve kişisel kimlik duygusunu korumak ihtiyacı duymaktaydı. Öte yandan, Batı yaşamının benimsenmesiyle, “alaturka” yaşamın kendi “duygusal” alanlarının bu tipte Batılılaşan çağdaş bireyler için gittikçe kapanması, bireyin “çifte gerginlik”li kimliğinin pekişeceğini ima etmektedir.” *Yurda Dönüş*'te de anlatıcının hızla dönüşen toplumsal normlar ve değerler karşısında kendini konumlandırma ve uyum sağlamadaki zorlukları ifade edilmektedir.

Esendal'ın ütopyasının dönemin ideolojik gelişmelerini desteklediği açıktır; bununla birlikte eserde insan üstü güçlere ihtiyaç duyulmadan tamamen rasyonel sınırlar dahilinde insansı özellikler taşıyan bir toplumun kurgulanması evrensel ütopyacı düşüncenin ilkeleri ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

Ütopya araştırmacısı Nicole Pohl, ütopya ile ilgili şöyle bir yorumda bulunur “ütopyanın biçim, işlev ve içeriği tarihsel olarak değişiklik gösterse de ütopyayı tanımlayan temel özellikler sabit kalır: Tanıma, harekete geçirme ve dönüştürme arzusu” (2011, s.72). Bu bağlamda Satō ve Esendal'ın kurguladıkları ütopyalar, bu sabit özellikler çerçevesinde toplumsal ve kültürel bağlamlara göre şekillenmiştir.

Sonuç

Satō ve Esendal kendi dönemlerinin toplumsal ve politik etkilerini dikkate alarak hem tepkisel hem de destekleyici bir tutumla ütopyalarını oluşturmuşlardır. Her iki ütopya da mülkiyet kavramının ve paranın değersizleştirilmesini savunurken, doğa ile uyumlu, gösterişten uzak yaşam tarzını teşvik eder. Ailenin önemini vurgulayan bu eserler, sanayi ve teknolojinin insan yaşamını kolaylaştıracak ve doğaya zarar vermeyecek ölçüde gelişmesini ön plana çıkarır. Ayrıca, en temel olarak insanların keyifle çalışabilecekleri ve mutlu bir şekilde yaşayabilecekleri toplumsal düzeni hedefler.

Satō'nun ütopyası, Tokyo'nun tam merkezinde, Tokyo'dan radikal bir şekilde ayrılan, nostaljik ama modern unsurları da içinde barındırır. Bu ütopya, Tokyo'nun kapitalist bir şehre dönüşümüne ve paranın toplumsal değerlerin önüne geçmesine karşı açık bir eleştiri niteliğindedir. Satō, modernleşmenin getirdiği kirlilik, yoğunlaşma ve tüketim kültürüne karşı bir alternatif sunarak, doğa ile uyumlu, gösterişten uzak ve toplumsal dayanışmaya dayalı bir yaşam önerir. Bahçeli tek katlı evlerin ön planda olduğu bu ütopya, büyük yapılarla ve aşırı kentleşmeye karşı bir duruş sergiler, sanayi ve teknolojiyi insan yaşamını kolaylaştıracak birer araç olarak değerlendirir, mülkiyet ile paraya önem vermez. Ayrıca *Güzel Şehir*'de tasarlanan ütopyanın anlatıcının hazırladığı *Nisi Dominus Frustra* (Her Şey Boşuna, Tanrı Olmadan)adlı kitabın bir kaydı niteliğinde olacaktır ve hiçbir zaman gerçeğe dönüştürülemeyecektir. Satō'nun anlatı içinde anlatı tekniği ile ütopyanın “gerçekleşmesi olanaksız tasarı” fikrini vurgulaması ütopya türüne yenilikçi bir katkı da sağlamıştır.

Esendal'ın ütopyası ise Cumhuriyet dönemi aydınlanmacı politikalarını destekleyici bir tavır sergileyerek bu politikaların sınırlarını zorlar. Esendal'ın ütopyası her ne kadar ideal modern bir toplum inşası için entelektüel bir araç gibi görünse de Cumhuriyet ideallerini daha ileriye taşıyarak ideal bir toplumun nasıl oluşabileceğini tasvir eder. Bu ütopya, modernleşme sürecindeki sosyal reformların tamamlanmasıyla ortaya çıkabilecek en yüksek ideal toplumu betimler. Esendal'ın önerdiği sistem, bireysel ve toplumsal eşitliği güçlendirici unsurları içerir, kolektif yaşamı savunur, tarımın, sanatın ve eğitimin insan yaşamındaki önemini vurgular, ekonomik eşitsizliklerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmeye yönelik bir vizyon sunar. Rasyonel sınırlar içerisinde toplumsal tasarımlarını oluşturan bu yazarlar, Batı ütopyalarının temel ilkelerini ve ideallerini, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarına uygun bir şekilde dönüştürmüşlerdir.

Kaynakça

Akdemir, N. (2022). “Batılı Olmayan” Distopya: *Öe Kenzaburō, Tawada Yōko, Murakami Ryū* (Yayımlanmış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

- Canbaz Yumuşak, F. (2012). Ütopya, Karşı-Ütopya ve Türk Edebiyatında Ütopya Geleneği. *Bilgi*, 61, 47-70.
- Davis, J. C. (2017), Tomas More'un *Utopia*'sı: Kaynaklar, Miras ve Yorumlama. G. Claeys (Ed.), Cambridge Edebiyat Araştırmaları *Ütopya Edebiyatı*, (ss. 37-70). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Dodd, S. (2016). Space and Time in Modern Japanese Literature, L. Douglas (Ed.), *Routledge Handbook of Modern Japanese Literature*, (ss. 13-25). Routledge.
- Dutton, J. (2017), "Batılı Olmayan" Ütopya Gelenekleri, G. Claeys (Ed.), *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*, (ss. 313-359). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Elgül, C. (2011). *A Utopian Journey in Turkish: From non-translation to retranslation*. [Yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Esenbel, S. (2000). Türk ve Japon modernleşmesi: 'Uygarlık süreci' kavramı açısından bir mukayese, *Toplum ve Bilim*, 84, 18-36.
- Esendal, M. Ş. (2023). *Uzak Bir Ülke*, Yapı Kredi Yayınları.
- Exley, C. (2010). The Crypt in the City: Satō Haruo's Monument to E. A. Poe. *Japan Review*, 22, 125-135.
- Gariper, C. (2018). Türk Edebiyatının Yenileşmesinde Çevirinin Rolü ve Recep Vahyî'nin Batı Dillerinden Yaptığı Çeviriler. *Aydın Türklük Bilgisi*, 4(7), 11-28.
- Gerbert, E. (1996). *Beautiful Town Stories and Essays by Sato Haruo*. University of Hawai'i Press.
- Huang, H. H. (2018). Distinguishing Patterns of Utopia and Dystopia, East and West, [Doctoral dissertation, The University of South Florida]. Digital Commons
- İnalçık, H. (1963). Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, *Belleten*, 27(108), 625-632.
- Kato, Ş. (2012). *Japon Edebiyatı Tarihi*, (O. Baykara, Çev.), Boğaziçi Üniversitesi Yay.
- Kaynardağ, A. (1993). Türk Yazın ve Düşünce Tarihinde Ütopya. *Varlık*, 1025, 12-13.
- Kılıç, E. (2004). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Edebi Ütopyalara Bir Bakış. *Kitaplık*, 76, 73-87.
- Koon-ki, H. (1991). Japanese Search of Happiness: A Survey of the Utopian in Japan. *Oriens Extremus*, 34(1), 202-214.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık*, (A. Somel, Çev.), İmge Kitabevi Yayınları.
- Kumar, K. (2006). *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşıütopya*, (A. Galip, Çev.), Kalkedon Yayınları.
- Maeda, A. (2004). *Text and the City Essays on Japanese Modernity*. Duke Univesrty Press.
- Moichi, Y. (1999). Japanese Utopian Literature from the 1870s to the Present and the Influence of Western Utopianism. *Utopian Studies*, 10(2), 89-97.
- Oğuzhan, A. Ü. (2007). Türkiye'de Modernleşmenin Oluşumu ve Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma Olgusu: "Kiralık Konak", "Sözde Kızlar", "Yaprak Dökümü", *Türk Yılı Araştırmaları Yıllık-Belleten*, 55(1), 111-144.
- Pohl, N. (2017). More'dan Sonra Ütopyacılık: Rönesans ve Aydınlanma. G. Claeys (Ed.), *Cambridge Edebiyat Araştırmaları Ütopya Edebiyatı*, (ss. 71-111). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sargent, L. T. (1994). The Three Faces of Utopianism Revisted, *Utopian Studies*, 5(1), 1-37.
- Satō, H. (1973). Utsukushiki Machi. *Satō Haruoshū Shinchosha Nihonbungaku* 12, Shinchosha.
- Trahair, R. C. (1999). *Utopias and Utopians: An Historical Dictionary*, Westport, Greenwood Publishing.
- Tōru, I. (2008). *Nihonkotenbungaku no Yūtopia, Yūtopia no Bungaku Sekai*, Keio Universty Press.
- Urgan, M. (2018), Thomas More'un Yaşamı ve Utopia'nın İncelenmesi, *Utopia*, Türkiye İş Bankası Yayayınları.
- Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yui, A. (2008). Atarashikumura: The Intellectual and Literary Context of a Taishō Utopian Village. *Japan Review*, 20, 203-230.
- Yui, A. (2008). A new map of hell: Satō Haruo's dystopian fiction. *Japan Forum*, 21, 53-73.

EXTENDED SUMMARY

Utopia first emerged as a genre in literature with the work *Utopia* by English writer and statesman Thomas More, published in 1516. With *Utopia*, More brought a critical approach to the problems of social, economic and political life in English society in the 16th century, and proposed an alternative model of society within completely rational confines. The concept of utopia, which is the dream of an ideal society, have existed in myths, oral traditions and folk songs before More's Utopia, but these utopias contained superhuman powers and fantastic elements. In the sixteenth century, when the Middle Ages passed into the Modern Age in the West, the renaissance, humanism and reformation influenced all of Europe, and features of imaginary societies emerged where people could actualize their own intelligence, power and efforts. More's *Utopia* presented a social design within this comprehensive rationality, thus shaping the beginning of this literary genre and establishing the formal characteristics of the genre as defined today. By establishing a foundation for Utopia in European literature and in America, he effectively established the boundaries of the utopian field.

In Turkish and Japanese literature, utopia was not written before the Tanzimat and Meiji periods, when the modernization processes began. This type of literature began to be written by Turkish and Japanese writers in the 19th century, during the period of modernization. In these modernization periods, when translations from Western literature became more accessible, translations of Western utopias were intensively made. In both countries, utopias such as François Fenelon's *The Adventures of Telemachus* and Jonathan Swift's *Gulliver's Travels* were among the first translations made. It is thought that the purpose of translating utopias was to be seen as tools of intellectuals in the construction of an ideal modern society. While they were thought to be reflecting ideologies such as Turkism-Islamism-Ottomanism, in varying degrees during the Tanzimat period, the utopias of the Republic period of Turkey are evaluated as utopias, supporting the Republic regime. Similarly, in Japan's enlightenment period, the Meiji period, the ideology, technology, art and literature of the West were imported to Japan in order to create a better society. Utopian works describing a better society during this period were also considered to be works that supported the Westernization of the state or support Japan's expansionism in East and South East Asia.

Over time, Turkish and Japanese writers who transformed the basic principles and ideals of Western utopias in accordance with their own cultural and historical contexts have also made unique, innovative contributions to the utopia genre. In this context, Haruo Satō's *Beautiful Town* and Memduh Şevket Esendal's *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland) utopias are examined and analyzed to follow how Western utopias are adapted and reshaped within the framework of their own national identities and social dynamics.

Satō, the author of *Beautiful Town*, began writing during the Taishō period (1912-1926), when Japan was gaining momentum in modernization and industrialization. He expressed problems such as urbanization, industrialization, technology, class problems, and alienation in his works in a very modernist manner, with the heavy influence of Western writers. *Beautiful Town* is a utopian work written with the socio-economic concerns created by urbanization and industrialization. Satō's utopia, located in the very center of Tokyo, radically separates itself from the unexamined Tokyo, while containing nostalgia and modern elements. This utopia is an open criticism of Tokyo's transformation into a capitalist city and the rise of industrial money which superceded social values. Satō offers an alternative to the pollution, centralization and consumer culture brought about by modernization, and depicts a life in harmony with nature, far from ostentation - and based on social solidarity. This utopia, where single-story houses with gardens are at the forefront, takes a stance against large buildings and excessive urbanization, evaluates industry and technology as tools that will make human life easier, and does not value property or money. In addition, within the utopia envisioned in *Beautiful Town* is the book *Nisi Dominus Frustra* (All in Vain Without God) prepared by the narrator, presenting a contradiction which never internalized the ability to be realized. Satō's narrative-within-a-narrative technique and his emphasis on the idea of "impossible design" in utopia, have also made an innovative contribution to the utopia genre.

While Satō addressed the problems that emerged during the modernization period with a critical perspective in his work, Memduh Şevket Esendal (1883-1952) wrote *Yurda Dönüş* (Back to the Homeland), one of the first utopian examples in Turkish literature, with a different, facilitative motivation, but by dealing with similar themes. Esendal, who held important positions of politics, education, diplomacy and education, during the formation of the Turkish Republican period, while being fluent in French, Persian and Arabic, drew attention in literature with his stories that deal with daily life, the Anatolian people, social change and Westernization. It

is possible to see the reflections of the social order of the time and his own ideal, societal proposals within the texts of Esendal, which was intertwined with politics and society - reminiscing the English statesman and author, Thomas More.

Diverging with Satō, Esendal's utopia supports the enlightenment-influenced policies of the Turkish Republican period and extends the boundaries of these policies. Although Esendal's utopia seems like an intellectual tool for the construction of an ideal modern society, it takes the ideals of the Republic further and describes how an ideal society can be formed. This utopia describes the highest, ideal society that can emerge complete with social reforms, in the modernization process. The system proposed by Esendal includes elements that strengthen individual and social equality, defends collective life, emphasizes the importance of agriculture, art and education in human life, and constructs a vision aimed at preventing economic inequalities and gender inequality.

These writers, who create their social designs within a framework of rational designs, have transformed the basic principles and ideals of Western utopias in a way that contributes to their own cultural and historical contexts.

OSMANLI VE JAPON AYDINLARI ÜZERİNDE J. J. ROUSSEAU ETKİSİ
J. J. ROUSSEAU'S INFLUENCE ON OTTOMAN AND JAPANESE INTELLECTUALS

Yasemin YAZICI

Erciyes Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi

yaseminndavarci@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3110-8300

ÖZ

“Düzenlemeler” manasında kullanılan Tanzimat Dönemi Osmanlı’da; 1868’de başlayan Meiji Dönemi ise Japonya’da ideolojik hareketlerin yoğun olarak görüldüğü dönemlerdir. Her iki ülke de Batılı Aydınlanma fikirlerinden uzak kaldığı için, toplumsal değişimler bu ideolojileri araştırmayı gerekli kılmıştır. Özgürlük, eşitlik, egemenlik, doğa durumu gibi birçok kavram temelinde Milliyetçilik ve liberalizm gibi ideolojileri derinden etkileyen Rousseau, Osmanlı ve Japon entelektüellerinin siyasi modernleşme programlarına rehberlik etmiştir. Bu çalışmada, 19. yüzyıl Osmanlı ve Japon düşünce dünyasında Rousseau’un etkisi kaleme alınmıştır. Rousseau’ya ait siyasi kavram haritası üzerine inşa edilen fikirlerin yanı sıra, kendisine yöneltilen eleştiriler de çalışmanın odak noktasıdır. Makalenin temel amacı ise, Osmanlı ve Japon modernleşmesinin ideolojik kökenlerini ve niteliklerini Rousseau çerçevesinde anlayabilmektir. Bu doğrultuda, mikro ölçekte Rousseau etkisine odaklanarak makro ölçekte Osmanlı ve Japon modernleşmesinin fikri alt yapısını anlamamızı sağlayacak karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, Rousseau’nun toplum sözleşmesi, egemen, halk egemenliği, doğa durumu, özgürlük, eşitlik vb. siyasi kavramlar ekseninde, Osmanlı ve Japon entelektüellerini etkilediği tespit edilmiştir. Ayrıca, edebiyat alanında da Rousseau etkisinin görüldüğü, çalışmanın bir diğer sonucudur.

ABSTRACT

The Tanzimat Period in the Ottoman Empire and the Meiji Period in Japan were transformative eras marked by intense ideological movements. Since both countries remained far away from Western Enlightenment ideas, social changes made it necessary to research these ideologies. Rousseau, a pivotal thinker of the Enlightenment, profoundly influenced concepts such as freedom, equality, sovereignty and the state of nature. His ideas shaped the modernization efforts in both the Ottoman Empire and Japan. In this study, Rousseau's influence on the 19th century Ottoman and Japanese thought was examined. In addition to the ideas built on Rousseau's political concept map, the criticisms directed at him are also the focus of the study. The main purpose of the article is to understand the ideological roots and characteristics of Ottoman and Japanese modernization within the framework of Rousseau. In this direction, a comparative method was used to enable us to understand the intellectual infrastructure of Ottoman and Japanese modernization on a macro scale, focusing on the Rousseau effect on a micro scale. As a result of the study, it was determined that Rousseau's political theories significantly shaped Ottoman and Japanese intellectuals, influencing political ideologies and literature.

Geliş Tarihi:
19.07.2024

Kabul Tarihi:
19.08.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Devleti
Japonya
İdeoloji
Edebiyat
siyasi düşünce
Jean Jacques
Rousseau.

Keywords

Ottoman Empire
Japan
Ideology
Literature
political thought
Jean Jacques
Rousseau.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1524006>

Atıf/Cite as: Yazıcı, Y. (2024). Osmanlı ve Japon aydınları üzerinde J. J. Rousseau etkisi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 66-78.

Giriş

Modernleşmeyi beraberinde getiren ideolojik oluşumlara Osmanlı ve Japonya penceresinden baktığımızda, “düzenlemeler” (Mardin, 2009: 9) manasına gelen Tanzimat Dönemi Osmanlı’da; kapıların dış dünyaya açıldığı Meiji Dönemi de Japonya’da kilit noktadır. Hem Osmanlı hem Japonya için şu açıktır ki 1800’lü yılların ortasına dek her iki ülke de Batılı Aydınlanma düşüncelerinden oldukça uzak kalmıştır. Yaşanan isyan hareketleri, yönetim ve bürokrasideki bozulmalar, Batı’nın yakından tanınmaya başlanması gibi birçok neden artık her iki ülkede de reform hareketlerini gerekli kılmıştır. Her iki ülkedeki Batı algısına baktığımızda uygarlaşma kavramının Batılılaşma ile eş değer tutulduğu, diğer yandan geleneklere bağlı kalınmasını gerekli gören fikirlerin de dikkat çektiği, ilerleme anlayışının vurgulandığı, bireysel özgürlüklerin veya devletin gücünün ön planda tutulması gerektiği (Berkes, 1975: 194) yönünde ideolojik çeşitlilikleri görmekteyiz. Ancak, Osmanlı ve Japonya’daki reformları kıyasladığında Niyazi Berkes, iç ve dış politikadaki sorunlar, gericilik akımları gibi nedenlerden ötürü, Osmanlı yenileşme hareketlerinin Japonya’dan daha zor ilerlediği görüşündedir. Ayrıca, her iki ülkedeki Batı uygarlığı meselesini, Japonya’da Batı etkisi başlamadan önce “ulus” anlayışının varlığına dayandırarak kıyaslamıştır (Berkes, 1975: 24, 259). Dolayısıyla, Osmanlı ve Japonya’da Batılı ideolojilerin odaklandığı temel kavramlarda da farklılıklar olduğunu söyleyebiliriz.

Osmanlı ve Japonya’daki modernleşme programının fikri temellerine baktığımızda, bir entelektüel hareket veya akımın temsilcileri olan, fikirlerini bu hareketten besleyerek toplum ve devlet için bir formül ortaya koyan entelektüelleri ele almak önemlidir. Rusya’da ortaya çıkan “Entelijansya” ya benzer bu aydın grupların Japonya’da ortaya çıkışı 1873 olarak kaynaklarda geçmekte iken (Masaaki, 1958: 1), 19.yüzyıl Osmanlı’daki aydın gruplar Yeni Osmanlılar, Jön Türkler, İttihatçılar vb. şeklinde anılmaktadır (Türe, Türe, 2017: 329). Bu yüzyılda gerçekleşen toplumsal değişikliklerin Batılı düşüncelerin incelenmesine duyulan ihtiyacı doğurduğu söylenebilir. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan fikirlerin ve milliyetçilik başta olmak üzere bu ideolojilerin fikri temellerini ortaya koyan Rousseau gibi düşünürlerin, bu aydın grupların modernleşme programına rehberlik ettiğini söyleyebiliriz. Fakat Mardin tarafından savunulan, Fransız İhtilali düşüncelerinin Osmanlı’da doğrudan açık bir kabul görmediği düşüncesini belirtmemiz gerekmektedir (Mardin, 2009: 192). Çünkü Japonya’ya baktığımızda da aynı şekilde doğrudan Fransız İhtilali düşüncelerinden ziyade, ardından gelen milliyetçilik ve liberalizm gibi akımların modernleşme programında daha etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Jean Jacques Rousseau’nun (1712-1778) fikir dünyasını kısaca özetleyecek olursak, Cenevre doğumlu ahlak ve siyaset felsefecisi olan Rousseau, kendi kendini yönetme idealine hayranlık duymuş, genel irade savunusu temelinde milliyetçiliğin fikir öncüleri arasında görülmüştür. Ancak milliyetçiliğin yanı sıra liberalizm, sosyalizm, anarşizm gibi ideolojileri de etkilediği araştırmalarda kabul görmektedir (Heywood, 2015: 224), (Moriarty, 2019: 226). Özellikle, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan “ulus devlet” ve “ulusal vatandaşlık” anlayışı temelinde Rousseau’nun, genel irade ve milli egemenlik savunusu, Milliyetçilik ve vatandaşlık düşüncesini ve dolayısıyla Fransız İhtilali’ni büyük ölçüde etkilemiştir. Eserlerinde 18. yüzyıl Fransa’sının egemen değerlerine ve yapılarına yönelik radikal eleştiriler sunan düşünür, Voltaire, Diderot gibi dönemin önemli düşünürlerinden kopmuş ve mevcut düzenin hedefi konumuna gelmiş, ilerleme düşüncesi, söylev yazıları, Toplum Sözleşmesi gibi eserleri ağır eleştiri toplamıştır. 1749 yılında hapiste olan Diderot’ya ziyarete giderken yolda insanın doğası gereği iyi olduğu kurumlar tarafından yozlaştırıldığı düşüncesi üzerine aydınlanma yaşadığını belirtir (Moriarty, 2019: 226). Aydınlanma düşüncelerine eleştirel yaklaşan Rousseau’nun felsefesi iki temelde ortaya çıkar. İlk olarak insanın geçmişte sahip olduğu özgürlükten yola çıkarak bireyi iradesine dayalı bir politika üzerine kurulu gelecek tasavvur etmiştir (Cevizci, 2017: 372). Temel amacını “Niyeti, insanları oldukları gibi, yasaları da olabilecekleri gibi ele alıp, toplum düzeninde güvenilir ve haklı bir yönetim kuralı bulunup bulunmayacağını araştırmaktır” (Rousseau, 2015: 3) şeklinde açıkladığı Toplum Sözleşmesi eserinde de özgürlük argümanını, bu doğa durumu anlayışıyla ele almıştır. Ancak insanın en erdemli ve iyi olduğu doğa durumuna geri dönmesinin imkansız olması nedeniyle, Toplum Sözleşmesi kavramı altında bu duruma en yakın olan özgürlük ve eşitlik yanlısı devletin varlığını savunmuştur. Toplum Sözleşmesini kısaca şöyle tanımlamaktadır: “Her birimiz bütün varlığımızı ve gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünün bölünmez bir parçası kabul ederiz.” (Rousseau, 2015: 15). Kısacası insan doğasına dayanan meşru ve güvenli bir toplum biçimi tasarlama argümanı ortaya koyan Rousseau, bireylerin özgür iradeye sahip olduğu ölçüde eylemlerinde de doğal bir egemenliğe sahip olduğunu savunmuştur. Ancak Toplum Sözleşmesinde birey, toplum içinde bu egemenliği kaybeder ve bunun tek çözümü bir bireye veya bir gruba değil toplulukta bulunan kolektif egemenliğin bir payı karşılığında doğal egemenliğinden vazgeçmektedir (Moriarty, 2019: 229). Bu doğrultuda, Rousseau’nun fikirlerinde en önemli unsurlardan biri halk

egemenliği düşüncesidir. Düşünür, halkın yasa yapma sürecinde doğrudan yer alması gerektiğini ve aynı zamanda kuvvetler birliğini savunmuştur (Kanadoğlu, Gümüş, Şahin, 2023: 3).

Bu çalışma, Jean Jacques Rousseau'nun bilhassa siyasi düşüncesinin Osmanlı ve Japon düşünürler üzerindeki etkisine ve nasıl anlaşıldığına odaklanmaktadır. Bu inceleme sadece olumlu manada etkisini değil, Rousseau'ya yönelik olumsuz eleştirileri de içermektedir. Dolayısıyla çalışmanın evren ve örnekleme olarak, Osmanlı ve Japon düşünürlerinde Fransa etkisi Rousseau özelinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda literatür taraması yapıldığında Osmanlı ve Japon düşünce dünyasındaki yerine ayrı ayrı değinen çalışmalar mevcuttur. Örneğin Hilmi Ziya Ülken tarafından kaleme alınan “Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi” (Ülken, 1994), Niyazi Berkes’in “Türk Düşününde Batı Sorunu” (Berkes, 1975) başlıklı eseri, Şerif Mardin’in “Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu” (Mardin, 2009) adlı çalışması Osmanlı düşüncesinde Rousseau'nun etkilerini içeren temel eserlerdendir. Ayrıca Rukiye Akkaya'ya ait “Osmanlı Türkçesinde J. J. Rousseau Araştırmaları” (Akkaya, 2022) başlıklı eser ve “19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda J. J. Rousseau Düşüncesine Giriş” (Akkaya Kia, 2011) adlı makale, doğrudan Osmanlı entelektüelleri üzerindeki Rousseau etkisini ele almaktadır. Özavcı (Özavcı, 2011) ve Öztürk'ün (Öztürk, 2002) makaleleri de yine Osmanlı düşünce ve edebiyat dünyasında Rousseau'yu incelemiştir. Japonya'da Rousseau etkisine baktığımızda ise çalışmaların yoğun olarak Rousseau'daki siyaset ve düşünce kavramları üzerine eğildiğini görmekteyiz. Meiji dönemi önemli düşünürlerinden Nakae Chōmin' ait “Minyaku Yakka” (Chōmin, 1984) Toplum Sözleşmesi'nin Japonca'daki ilk temel çevirisi olarak literatürde yer almaktadır. Kōichirō'nun çalışması da (Kōichirō, 2012) Chōmin'in Rousseau'ya ait sözleşme, toplum, egemenlik gibi terimleri nasıl tercüme ettiğine odaklanmıştır. Ikkan (Ikkan, 1992-1993) da benzer biçimde “yurttaşlık” teriminin kullanımı ekseninde çalışmasını oluşturmuştur. Yonehara da (Yonehara, 1986) Fukuzawa Yukichi gibi önemli Japon düşünürler üzerinde de Rousseau etkisine değinmiştir. Kuwabara (Kuwabara, 1970) çalışmasında, Rousseau düşüncesini Nakae Chōmin ve Andō Shōeki gibi düşünürler ekseninde bir bölüm olarak ele almıştır. Japon siyasi düşüncesinde Rousseau'nun etkilerini ele alan önemli çalışmalardan biri de Dufourmont'un “Rousseau in Modern Japan” (Dufourmont, 2023) başlıklı makalesidir. Masaaki (Masaaki, 1958) ise Meiji düşüncesine odaklandığı kitabında, Japon entelijansiyasının etkilendiği düşünce ve akımlarda Rousseau'ya sıklıkla atıfta bulunmuştur. Ancak literatürde her iki ülkenin entelektüelleri üzerinden bir mukayese yapılmadığı görülmüş ve bu çalışma bu boşluğu doldurmak niteliğiyle seçilmiştir. Temel amacımız, etkileri günümüze kadar devam eden Osmanlı ve Japonya'daki modernleşme döneminin fikrî temellerini çözümleyebilmektir. Çalışmanın temel problemi ise hem Japonya'da hem Osmanlı'da modernleşme dönemleri esas alınarak, her iki ülkenin siyaset düşüncesine yön veren entelektüeller üzerindeki Rousseau etkisinin bilhassa hangi kavramlar temelinde gerçekleştiğini ve yine bu etkinin siyasi arenada ne kadar yer bulabildiğidir.

Makalemizde, farklı nitelikteki varlıkların benzer ve farklı yönlerini, nedenleriyle birlikte ortaya koymayı amaçlayan karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. “Belirli olayların ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan fonksiyonel faktörleri sınıflandırmayı ve açıklamayı hedef alan bir araştırma metodu” (Aydın, Hanağası, 2017: 60) olarak tanımlanan bu yöntemi kullanarak çalışmamızda mikro ölçekte entelektüeller üzerinde Rousseau etkisi ele alınarak makro ölçekte Osmanlı ve Japon siyasi modernleşmesinin fikrî alt yapısını anlaşılmasına çalışmaktayız.

XIX. Yüzyıl Osmanlı ve Japonya'da Entelektüel Düşünce

Japonya'nın 1853 yılında dışa açılmasıyla birlikte Avrupa ve Amerika ile kurulan ilişkilerle Japonya'nın bu ülkelerdeki endüstri ve uygarlık hakkında çok az bilgiye sahip oldukları görülmüş, Asya'nın birçok bölgesinde sömürgeler kuran Batı ile mücadele için savunma ve modernleşme ihtiyacı fark edilmiştir. Batı ile imzalanan eşit olmayan anlaşmaların ilgası temel hedefiyle Batı'yı araştırmak üzere Iwakura Heyeti Avrupa ve Amerika'ya giderek burada geniş çaplı incelemelerde bulunmuş ve “Bunmei Kaika (Medeniyet ve Aydınlanma)” hareketi doğrultusunda modernleşme programına öncülük etmişlerdir (Sicim Kaplan, 2023: 760). Milliyetçilik akımının da etkisiyle Batı ile mücadele meselesine odaklanan siyasetçi ve düşünürler, bir devrimden ziyade değişim ve gelişim amacıyla düşünce ve eylemlerine yön vermişlerdir. Milli bağımsızlık, ulus hakları (国権 kokken) gibi kavramlar üzerine inşa edilen modernleşme programı, Batı'da görülen sürecin aksine kısa zamanda, kendi özgün yapısını ortaya koyarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle 1870-1880 yılları arasında Batı dillerine hakim olmak ve bu dillerden mümkün olduğunca çeviri çalışmaları yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Dufourmont, 2023: 245). Japonya'da mevcut “aile devleti” yapısından hoşnut olmayan entelektüeller, devlet meseleleri üzerine Batılı siyaset düşünürlerinin teorilerine yönelmişlerdir. Örneğin çalışmamız açısından önemli düşünürlerden biri Japonya'da “Doğu'nun Rousseau'su” olarak bilinen Nakae Chōmin'dir. Japonya'ya Rousseau düşüncesini

tanıtın en önemli şahsiyet olan Chōmin'in Türk düşüncesi açısından da önemi, Namık Kemal ile yakın dönemlerde ders aldıkları Fransa'daki hocaları Acollas aracılığı ile Rousseau'nun fikir dünyasına yönelmeleridir (Yazıcı, 2022: 11). Japonya'da Rousseau'nun yanı sıra araştırılan düşünürlere baktığımızda örneğin Mori Arinori'nin Mill ve Spencer üzerine çalışarak "Religious Freedom in Japan" başlıklı eseri yazdığını görüyoruz¹. Benzer şekilde Nishi Amane'nin de Mill'den etkilendiği, Nakamura Masanao tarafından Mill'in "On Liberty" eserinin "Jiyū no Ri" başlığı altında, Hobbes'un "Leviathan" eserinin "Shuken-ron" adıyla tercüme edildiği bilinmektedir. Ayrıca, Rousseau'nun fikirlerini aşırı ve yıkıcı bulan kesimler için Disreali, ılımlı, ilerici ve parlamenter siyaseti sunan alternatif bir isim olmuştur (Masaaki, 1958: 112, 115, 119, 151, 196).

Osmanlı Devleti'nde Batılılaşmanın çıkış noktasına bakıldığında, Batı'ya karşı askeri yenilgiler ile birlikte 18. yüzyılın başlarında askerlik alanında, yüzyılın sonlarına doğru devletin diğer kurumlarında ve 1820'lerden itibaren de düşünce alanında ortaya çıktığı görülmektedir (Kuran, 2004: 143). Mardin'e göre Batılı siyaset fikirlerinin Osmanlı Devletine girişi, ilk başlarda doğrudan Batılı düşünürlerin eserleri vasıtasıyla değil, Platon'un "filozof hükümdar idesi" ve aydınlanma düşüncesinden kaynağını alan ve "Merkezi devletin gücünü artırmak için geliştirilen devlet yönetimi bilgisi ve tekniği" şeklinde tanımlanan (Usta, 2018: 68, 71) "kameralizm" aracılığıyla gerçekleşmiştir². Avrupa devletleri dışında Batı'da daimi elçilikleri ilk kuran devletin Osmanlı olduğunu belirten Ercüment Kuran da Bernard Lewis'e atıfla bu elçiliklerin bilhassa Batı'yı inceleyen devlet adamları yetiştirilmesi ve Batılılaşma sürecinin ilerleyişi açısından ilk önemli adımlardan biri olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca bu elçiliklerde görev alan ve Batı'nın ilmi ve fikri yapısını inceleyen gençler Tanzimat'ın öncüleri kabul edilmektedir. Batı'nın siyaset düşüncelerinin Osmanlı'ya gelişi "tebaanın iyi idareye hakkı olduğunu" Viyana elçisi Sadık Rifat Paşa ve "dın hürriyeti ve kanun önünde eşitlik ve emniyet fikirlerini" savunan Paris elçilik katibi Mustafa Sami aracılığıyla olduğu ifade edilmektedir. Avrupa'yı yakından inceleyen devlet adamları, askerî başarısızlıkların ardından fikri alanda da yeniliklere gidilmesini savunmuş 1839'da başlayan ve Mardin'in "ana vasfı Batı taklitçiliği" şeklinde tanımladığı Tanzimat hareketi bunun başlangıcı olmuştur (Kuran, 2004: 12, 14, 22-23). Batı medeniyetinin örnek alınması noktasında Berkes'in "Fransız uyduculuğu" (Berkes, 1975: 178) şeklinde eleştirdiği ilişkilerin ardından, Fransız Aydınlanma düşüncesinin Osmanlı üzerindeki etkileri 18. yüzyıl başları ve 19. yüzyıl ortalarına denk gelmekte olup zaman içerisinde Batının idari askerî, toplumsal, siyasi vb. yapısı dikkatle incelenmeye başlanmıştır. Ebuzziyat Tevfik'in Yeni Tasviri Efkâr Gazetesindeki "Meşrutiyet fikri bize Fransa'dan gelmiştir. Nitekim Avrupa'da başka memleketler de bu fikri Fransa'dan öğrenmişlerdir. Bugün (1908) elde ettiğimiz şeyleri Fransızların siyasi eserlerine borçluyuz" (aktaran Ülken, 1994: 59) sözleri Osmanlı düşünündeki Fransa etkisini doğrudan gösterir niteliktedir. Bu dönemde diplomatik ilişkiler sürdürülmüş, elçiler tarafından sunulan raporlarda Avrupa'daki ilerleme ve gelişmeler hakkında kayıtlar tutulmuştur. Yine bu dönemde Aydınlanma düşüncesini savunan çeşitli gruplar ortaya çıkmıştır. Örneğin, Kethudazade Arif Efendi öncülüğünde kurulan grup ilk aydınlar grubu olarak anılmaktadır. Bunun yanı sıra Yeniçerilerin kaldırılmasıyla eğitim kanadında ve özgürlük, eşitlik vb. kavramlara odaklanan akımlar görülmektedir. 19. yüzyıl ortalarına baktığımızda, eğitim, idari, askerî vb. birçok alanda reform çalışmalarını görmekteyiz ve özellikle Genç Osmanlılar köklü değişimlerin öncüleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1860'larda Avrupa'ya giden Genç Osmanlılar, hükümetin reform politikalarına karşıt bir program arayışına girmişlerdir ve en önemli tartışma noktası egemenlik konusu olmuş, milliyetçilik, anayasal demokrasi vb. siyasi bir bilinç ortaya çıkmıştır. Bu grubun özellikle anayasalcılık hareketleri sonucunda 1876 Kanun-ı Esasi yayınlanmıştır. (Mardin, 1989: 62-71). Bu anayasa çalışmalarında "Namık Kemal versiyonu" ve "Mithad Paşa versiyonu" şeklinde iki yaklaşımın olduğu öne sürülmektedir. Fakat 13 Şubat 1878'de II. Abdülhamid tarafından parlamentonun dağıtılmasıyla devam eden süreç bazı yazarlarca "istibdat" olarak adlandırılır da Şerif Mardin, II. Abdülhamid Dönemi'nde de yeniliklerin devam ettiği hatta Jön Türklerin Batılı ideolojileri Tanzimat'ın devamı olan bu süreçte edindiği görüşündedir. Jön Türkler gibi "milletin uyandırılması" nı savunan padişah karşıtı grupların "hürriyet kuramı" nı "kalkınma kuramı" olarak tanımlamaktadır. Öte yandan Şinasi Batılı laiklik fikirlerine üzerine derinlemesine incelemelerde bulunan, Aydınlanma düşünceleri neticesinde hürriyet fikrinden etkilenen ilk isimlerden biri olarak karşımıza çıkar. Şinasi'nin "hürriyet" kavramından önce vurguladığı temel ilkeler "adalet, halk ve hikmet (bilgelik) tir. Ülken'e göre Şinasi yazılarında açıkça bir Batılı düşünürden bahsetmese de fikir dünyasında Montequieu,

¹ <https://archive.org/details/religiousfreedom00mori/page/8/mode/2up> (Erişim tarihi: 01. 07. 2024)

² <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ilyas.sucu/129638/006%2019.%20Y%C3%BCzy%C4%B1da%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20Ak%C4%B1mlar%C4%B1%20ve%20Osmanlı%C4%B1%20Devleti.%20C5%9Eeri%20Mardin.pdf> (Erişim tarihi, 26. 06. 2024).

Vondorcet, Voltaire, Renan gibi düşünürlerin etkisi hissedilmektedir (Ülken, 1994: 67). Benzer biçimde Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi gibi isimler Batı'nın politikalarına karşı Osmanlı'nın zayıf kaldığı görüşüyle milliyetçilik anlayışıyla gelişen bir “direnme hareketi” nin gerekliliği konusunda hem fikirdir. Ayrıca bu dönemde Hürriyet, İbret gibi gazete yayınları aracılığıyla Batı'ya ve Dünya'ya bakış sağlanmıştır³.

Meiji Dönemi Japon Aydınlarında J. J. Rousseau Etkisi

Giriş bölümünde bahsettiğimiz Japon entelijansiyasının alt tabakaları arasında 1873 öncesinde de görülmektedir. Ancak Masaaki, 1873 öncesini bilinçli olmayan entelijansiya, bu tarihten sonrasını ise vatansever, Japonya'nın dışı açılım ve modernleşmesinde öncü eğitilmiş ve bilinçli aydın grup olarak ayırmaktadır. Edo Dönemi'nde ortaya çıkan Mitogaku, Kokugaku, Rangaku gibi akımlardan bilhassa Batı'daki ilerleme ve gelişmeleri inceleyen Rangaku alimleri için devlet meseleleri ve ulusal savunma esas odak nokta olmuştur. Meirokusha adı verilen bu ilk bilinçli topluluk uygarlık ve aydınlanma hareketinin öncü kolu olmuştur. Kültürlü, eğitilmiş bu aydın kesimin her alanda Batı'ya olan ilgileri ilerleyen nesillerde artık bilimden ziyade siyaset teorileri, özgürlük ve insan hakları savunusu gibi konulara yönelmiş, Özgürlük ve İnsan Hakları Hareketi'nin egemenlik tartışmaları ile siyasi meseleler esas kaygıları haline gelmiştir. Yine bu hareketle birlikte doğal haklar kavramı apaçık bir gerçek olarak kabul edilmiş, Rousseau ve Mill'in eserlerinden yapılan alıntılar her iki düşünürün eserlerinin doğrudan çevirileri ile devam etmiştir (Masaaki, 1958: 2, 54, 134, 136, 146). İlk dalgası 1870'lerden itibaren başlayan Rousseau çevirileri arasında Nakae Chōmin tarafından doğrudan Fransızcadan tercüme edilen Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi eseri, Özgürlük ve İnsan Hakları Hareketi savunucuları tarafından büyük saygı gösterilen bir eser olmuştur. Fransa'da, hocası Acolas sayesinde Rousseau'dan derinden etkilenen Chōmin, Rousseau'nun fikirlerini Japonya'ya tanıtan öncü bir isim olması nedeniyle “Doğu'nun Rousseau'su” olarak anılmıştır. Toplum Sözleşmesi eserinin yanı sıra, Rousseau'nun “Bilim ve Sanatlar Üzerine Söylev” eserini “Hikaika-ron 非開花論” başlığı ile tercüme etmiştir. Japonya'da “Butsugaku-juku” adıyla kurduğu okul, Japon siyasetinin önemli isimlerini yetiştirmiş, yayınlarıyla Aydınlanma düşüncelerinin halkın belleğinde yerleşmesini amaçlamıştır. Bu yayınlar arasında çalışmamız açısından da önem arz eden “Seiri Sōdan (Siyasi İstisareler - 政理叢談)” dergisi Rousseau'nun fikirlerine odaklanmanın yanı sıra aşamalı bir reform savunusu da ortaya koymuştur. Şunun da altını çizmek gerekir ki Rousseau'nun bilhassa Toplum Sözleşmesi eseri dönemin Özgürlük ve İnsan Hakları hareketi temsilcilerinin yanı sıra ilerleyen dönemlerde sosyalizm düşüncesinin önemli isimlerini de etkilemiştir. Heimin Gazetesi'nde yayınlanan “Nasil Sosyalist Oldum” başlıkla yazıda Sakai Toshihiko'nun şu sözleri dikkat çekmektedir:

“Çocukluğumda edindiğim ilk fikirlerin Konuşmalar'dan (Analects), Mencius'dan kısacası Konfucyüsçülük'ten kaynaklandığını söylemeye bile gerek yok. Daha sonra Toplum Sözleşmesi'nden, insan hakları teorisinin tamamından ve Fransız devrim tarihinden etkilendim” (Masaaki,1958: 330)

Bu noktada Rousseau'nun fikirlerinin doğrudan Japon sosyalizmini etkilediğini söylemekten ziyade, sosyalist isimlerin fikrî alt yapısını Rousseau gibi aydınlanma düşünürleri, Özgürlük ve İnsan Hakları Hareketi düşünsel yapısı vb.nin bir bütün olarak şekillendirdiği kanaatindeyiz.

Meiji Dönemi önemli düşünürlerinden Fukuzawa Yukichi'nin özgürlük üzerine görüşlerine bakıldığında “Siyasi özgürlük yasalardan doğar ve yasalar olmasa özgürlük de olmaz” düşüncelerinden yola çıkıldığında Yonehara, Fukuzawa'daki Toplum Sözleşmesi vurgusuna değinmektedir (Yonehara, 1986: 83).

Ayrıca Nishibe, Rousseau-Fransız Devrimi-demokrasi-Nakae Chōmin-savaş sonrası demokrasi çizgisinde ele aldığı çalışmasında, Toplum Sözleşmesi eserinin II. Dünya Savaşı'na kadar tehlikeli olarak görüldüğü görüşünü ortaya koymuştur. Ayrıca aynı çalışmasında Fransızca “la république” sözcüğünü “kamu işleri” veya “tüm halkı ilgilendiren meseleler” anlamı bağlamında “共和 (kyōwa – cumhuriyet)” sözcüğü ile birlikte ele almıştır. Yine

kavram karşılaştırması açısından Nakae Chōmin'in “良心の論 (ryōshin-ron- vicdan teorisi)” kavramının Rousseau'daki “acıma duygusu” ya da “vicdan” şeklinde tercüme edebileceğimiz “pitié” kavramını yansıttığı görüşündedir (Nishibe, 2013: 68, 70, 75). Chōmin özelinde şunun altını önemle çizmeliyiz ki düşünür,

³<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ilyas.sucu/129638/006%2019.%20Y%C3%BCzy%C4%B1da%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20Ak%C4%B1mlar%C4%B1%20ve%20Osmanl%C4%B1%20Devleti.%20C5%9Eeri%20Mardin.pdf> (Erişim tarihi, 26. 06. 2024).

Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi eserini tercüme ederken bazı kavramları Japon düşüncesine göre sadeleştirme-uyarlama yoluna da gitmiştir. Bunun en önemlilerinden biri, egemenlik ve egemen kavramı için “kun (君) ve kunken (君権)” terimlerini kullanmasıdır. Bunu da Yanabu doğrudan çeviri yerine kavramın anlamına odaklanılması açısından “Kanji Bunshōgo” şeklinde tanımlamıştır (Yanabu, 2004: 26). Dufourmont ise Chōmin'in kullandığı kun (君) kavramını, “bir araya gelmiş yurttaşların tümü” olarak ele aldığı ve böylece Japonca'da kun (君) terimine yeni bir anlam türettiği görüşündedir (Dufourmont, 2023: 249). Kavram çalışmalarından bir diğeri de Kōichirō'nun keiyaku (契約 sözleşme) terimi ve minyaku (民約) kavramı üzerine değerlendirmesidir. Burada Nakae Chōmin'in keiyaku yerine minyaku terimini tercih etmesini Kōichirō egemen ve halk arasında değil bireyler arasında yapılan bir sözleşme düşüncesine dayandırmaktadır. Ayrıca temel sözleşme manasında doğal özgürlükleri koruyan bireysel bir eylemi ifade eden yaku (約 söz, anlaşma) teriminin, Çin ve Japon düşüncesinde var olan düzen ve barış için gerekli olduğu düşüncesini vurgulamıştır (Kōichirō, 2012: 153, 157) Bu görüş, Konfüçyüs düşüncesine bağlılığı bilinen Chōmin'in bu kavrama verdiği önemin fikrî alt yapısını çözümleyebilmemize yardımcı olmaktadır. Siyasi düşünce kavramlarının yanı sıra Chōmin'in Rousseau'dan etkilendiği ilgi çekici bir husus da vergilendirme sistemi düşünceleridir. Rousseau, köylüyü koruyan, vergilendirmedeki eşitsizliğin önüne geçmeyi hedefleyen, adil bir “artan oranlı vergi” sistemi savunucusudur (Ağdemir, 2018: 20). Duforumont, Chōmin'in ekonomik yol haritasında vergilendirme düşüncelerinin, doğrudan Rousseau'nun “artan oranlı vergilendirme” düşüncesinin ilhamıyla gerçekleştiği görüşündedir (Dufourmont, 2023: 257).

Rousseau'nun Japon entelektüelleri üzerindeki etkisini incelerken, Japonya'da natüralist akımın ve romantizmin temsilcilerinden Shimazaki Tōson'a da değinmemiz gerekmektedir. 1906 yılında kaleme aldığı ve başlıca romanlarından biri olan Hakai'de Rousseau etkisi görülmektedir. Yazar, Rousseau'nun “İtirafı”ını ilk okuduğunda hissettiklerini şöyle aktarmaktadır:

“O günlerde çeşitli zorluklar çekiyordum ve Rousseau ile ilk karşılaştığımda depresyondaydım. Kitap ile ilgilendikçe o zamana kadar farkına varmadığım benliğimi (jibun) ortaya çıkardığını hissettim. Bu kitap sayesinde belli belirsiz bile olsa modern insanın düşünce tarzını ve doğaya doğrudan nasıl baktığını anlamaya başladığımı hissettim” (aktaran Song, 2016: 632).

Masaaki de Tōson'un alışlagelmiş roman ve şiirlerden ziyade liberal ve özgür düşünceli Rousseau tarafından aydınlatıldığı ve kişiliğinin en derinlerinde Rousseau ile tanıştığı görüşünü şu alıntı ile sunmaktadır:

“Rousseau'nun İtirafı'nı okuduğumda, bir kahramanın ya da büyük bir adamın yaşam öyküsünü okuduğumu hissetmedim. Onun İtirafı, son tahlilde bizimkine benziyor; bunlar zayıf bir adamın, hayal kırıklığına uğramış, umutsuz bir adamın hayatının kayıtlarıdır. Onca büyük adam arasında onu en yakınımız, bir nevi amcamız gibi hissederiz... İtirafı'nı açıp her sayfada kendimizi keşfedebiliriz” (Masaaki, 1958: 411).

Japonya'da Rousseau'nun bilhassa Toplum sözleşmesi kavramına eleştiriler de söz konusu olmuştur. Bu isimlerden Nishi Amane'in eleştirisi toplum sözleşmesi kavramının “evrensel bir ilke “olduğu görüşüne yöneliktir. Aynı zamanda Kato Hiroyuki başta olmak üzere doğal haklar teorisine de ciddi eleştiriler gelmiştir. Kato'nun Rousseau'ya eleştirisi, hayali düşüncelerin savunucusu olduğu yönündedir. Doğal haklar teorisinin kanıtlanabilecek tarihsel bir gerçek olarak ortaya konmasının mümkün olmadığı görüşündedir. Ayrıca evrim doktrininden yola çıkarak insan hakları teorisine de eleştiriler sunmuştur (Masaaki, 1958: 139, 147, 155-156).

Nishi Amane gibi Ueki Emori de “Minken Jiyū Ron” yazısında Rousseau'yu şu sözlerle eleştirmektedir:

“Rousseau'ya göre insan özgür doğar ve özgür bir hayvan olarak adlandırılabilir. Dolayısıyla özgürlüğün toplumsal yasalardan ve kurallardan geldiği yönündeki ifadeler tam tersidir, insana özgürlüğü bahşeden doğadır. Eğer insanlar bu doğal bahşedilmişliği kabul etmezlerse, bu hem doğaya karşı büyük bir günah sayılır, hem de kendilerine karşı büyük bir utanç olur. Ayıp sadece alınmaması gereken şeyleri almak değildir! Hırsızlık ayıptır, yalan söylemek ayıptır, zina yapmak ayıptır; halkın doğal hakkı olan özgürlük hakkını almaması da aynı şekilde büyük bir ayıptır!” (aktaran Masaaki, 1958: 145).

Masaaki, Ueki Emori'nin, Rousseau'nun uygarlığa yönelik eleştirisini ve romantizmini görmezden geldiği ve toplumsal sözleşme teorisini feodalizm ve mutlakiyetçiliğe karşı bir silah olarak kullandığı görüşündedir (Masaaki, 1958: 146).

Rousseau ve diğer Aydınlanma düşünülerinin fikirleri ışığında ortaya çıkan egemenlik tartışmaları üzerine özellikle Mainichi ve Nichi Nichi gazetelerinde farklı görüşler sunulmuştur. Bunlardan en önemlileri, hükümdarın egemenliğin merkezinde olması, doğrudan halkın egemenliği, egemenliğin halk meclisinde olması ve devletin organik olduğu düşüncesinden yola çıkılarak onu kontrol edecek bir başın egemen olması gerektiği görüşü en dikkat çekenleridir. Ayrıca Nichi Nichi gazetesi Rousseau'nun teorilerini "iyileşme arzusu değil, devrimci değişim umudu" şeklinde niteleyerek eleştirmiştir (Masaaki, 1958: 149). Egemenlik tartışmaları ile ilgili olarak, anayasa taslağının hazırlanmasından sorumlu yetkililerden Inoue Kowashi, 1881 yılında Rousseau'nun düşüncelerini hedef alan şu sözleri dile getirmiştir:

"Avrupa'daki aşırı tezler toplum sözleşmesinin (minyaku) toplumun kökeninde olduğunu egemenliğin millete ait olduğunu ve hukukun pleblerin isteklerine göre oluştuğunu söylüyor. Uzun süre Doğu'da izole olan ülkemiz yabancı ülkelerle ilişkiler kurmuş ve o zamandan itibaren bu aşırı tezler sınırları aşarak şehirlerde ve kırsalda ıskı hızıyla yayılmıştır (...) Ülkede huzursuzluk yaratan, kutsal fermanı (1881) gasp eden ve ona hakaret eden cumhuriyetçi düşünceyi benimsemeyeceğiz" (aktaran Dufourmont, 2023: 246).

Egemenlik tartışmaları ile ilgili Rousseau karşıtı görüşlerden biri de Fukiōi Gencihirō'dan gelmiştir. Hükümet yanlısı isimlerden biri olarak Genichirō sözleşme kuramına şu sözlerle karşı çıkmıştır:

"Toplum Sözleşmesi teorisinden türeyen bu sapkın tezlerine kökenine saldırmamız gerekiyor. Rousseau'ya göre toplumun örgütlenmesi bir sözleşmeye dayalıydı ve ilkel zamanlarda ne egemen ne de tebaa vardı. Milletın üyeleri her biri aynı konumda, biri halkı, diğeri hükümdarı tayin ederek kurulmuş bir toplumu örgütleyen sözleşmeyi birlikte akdettiler. Hükümdar hükümdar olarak, halk da halk olarak eylemlerini ihlal ederse o zaman sözleşme bozulur ve millet ilkel zamanlara dönerek yenisini yapmak zorunda kalırdı (...) Bugün ülkemizde aşırı ve tehlikeli teorisyenler bunu iddia ediyor ve bu radikaller söylemlerini buna dayandırıyor (aktaran Dufourmont, 2023: 247-248).

Rousseau'nun fikirlerine yönelik Japonya'da ortaya çıkan eleştirilerin aslında Rousseau'yu yorumlamak ile ilgili olduğu kanaatindeyiz. Bunun en belirgin özelliklerinden biri, Fukumoto Nichinan'ın Rousseau'daki doğa durumunu eleştiren şu sözleridir:

"Geçmişteki bir bilim adamı özgürlük ile ilgili şunları söylüyor: Vahşiler zamanında insanlar tam bir özgürlük içindeydi. O zamanlar insanlar yiyecek bulmak için dağlarda ve ovalarda avlanıyor ve kaynaklardan su içiyordu. İnsanlar öfkeyle, savaşmak için mızraklarını aldılar ama hükümetleri ve yasaları yoktu ve başkaları tarafından denetlenmiyordu. Böylelikle her şeyi canlarının istediği gibi yapabilirlerdi. Bu tez bir açıdan doğrudur ama oldukça hatalı olduğunu da kabul etmek gerekir" (aktaran Dufourmont, 2023: 245).

Burada Nichinan'ın yasaya dayanan bir özgürlük ve denetleyici mekanizma gerekliliği açısından Rousseau ile ortak paydada bulunduğu ancak doğa durumu anlayışına tepkiyle yaklaştığını görmekteyiz.

Nakae Chōmin'in Rousseau'daki kral halk ortak yönetimini onaylayan görüşüne bir eleştiri olarak, günümüz çalışmalarına baktığımızda Nishibe tarafından Rousseau'nun kral-halk ortak yönetim teorisinin Meiji imparatorluk sistemine yönelik siyasi bir uzlaşma olarak görülmemesi gerektiği görüşü dikkat çekmektedir. (Nishibe, 2013: 71).

XIX. Yüzyıl Osmanlı Aydınlarında J. J. Rousseau Etkisi

Osmanlı düşünce dünyasının Rousseau'ya bakış açısını anlamak için Tanzimat veya 19. yüzyıl öncesi ve sonrası şeklinde iki dönemi ele almalıyız. 19. yüzyılın başlarında Rousseau bilhassa doğa durumu düşüncesi sebebiyle "insanı dört ayaklı hayvan seviyesine indirgeyen bir tanrıtanımaz", "sapkın bir Frenk" şeklinde anılırken Tanzimat dönemi nesli Rousseau'yu okumuş, eserlerini tercüme etmiştir. Öztürk, Rousseau'ya yönelik ağır eleştiri yazılarından olumlu fikir yazılarına dönüşü "Osmanlı sekülerizasyonunun bir başansı" şeklinde yorumlamaktadır (Öztürk, 2002: 69).

Akkaya Kia, Rousseau'nun fikirlerinin Genç Osmanlılar ve Jön Türkleri neden etkilediği sorusuna iki cevap vermektedir. İlki, Rousseau'nun insanın doğasına değinen kalemindeki romantizmin etkili olduğu görüşündedir. İkinci olarak da, Rousseau'nun uygarlık eleştirisini Osmanlı'nın Batı'ya duyduğu endişeyi destekleyen bir görüş olduğu kanaatindeyiz. Hatta düşüncelerini bir adım daha ileri taşıyarak, Jön Türklerin Rousseau'da kendilerinden izlere rastladıklarını dile getirmiştir (Akkaya Kia, 2011: 130-135).

Yazılı metinlerde Rousseau'nun ilk nasıl ele alındığına bakıldığında, III. Selim tarafından Avusturya'ya (çalışmalarda Nemçe adıyla geçmektedir) gönderilen Ebubekir Ratıp Efendi'nin seyahat notlarında geçtiği görülmektedir. Öte yandan tercüme heyetinde yer alan Ethem Pertev Paşa tarafından da Rousseau'dan kısa

çeviriler yapılmıştır. Ayrıca doğrudan Türkçe kaleme alınan eserlerin yanı sıra “Rifâ’a Râfi Tahtavi” gibi önemli şahsiyetler vasıtasıyla Arapça yoluyla da Rousseau’nun fikirlerinin okunduğu görülmektedir (Akkaya Kia, 2011: 130-132). Şunun altını çizmek gerekir ki, 19. yüzyıla kadar Rousseau’ya karşı görülen tepkisel yaklaşım, onun şahsından ziyade Fransız İhtilali ve devrim düşüncesinin yankılarına karşı ortaya koyulan bir tepkidir. Bu tepkileri göz önüne seren önemli bir metin Reisülküttap Atıf Efendi tarafından kaleme alınan “Avrupa Muvazene-i Politikıyesi” dir (Öztürk, 2002: 69). Rousseau’nun fikirlerinin Fransız İhtilaline giden yolda etkileri göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı’da da bu tehdit endişesi ile Rousseau’ya yönelik ithamların nedeni daha açık anlaşılabilir. Bu noktada Akkaya Kia, felsefeyi dinden uzaklaşma şeklinde algılayan gelenekselci düşünceye ve yanı sıra Avrupa’nın Osmanlı’ya yönelik tutumuna karşı tepkilere bakıldığında Rousseau eleştirilerinin “gericilik” veya “Batı karşıtlığı” olarak yorumlanmasını “tarafgir” yaklaşım olarak değerlendirmektedir (Akkaya Kia, 2011: 130-132).

Tanzimat Dönemi’ne geldiğinde ise Batı ilimlerini incelemek üzere bilhassa Fransa’ya gönderilen öğrenciler elbette Aydınlanma Düşüncesi ve Rousseau’nun fikirlerini de incelemişlerdir. Ülken, Tanzimatçıların Batı ideolojilerine yönelmeleriyle yankı bulan özgürlük ve eşitlik ideallerini Osmanlı’nın bütünlüğünü tehlikeye atan unsurlar olarak görmektedir (Ülken, 1994: 56). Tanzimatçı isimlerin Batı’yı “taklit” yoluyla örnek almalarına karşı olarak çıkan Yeni Osmanlılar, liberal ve milliyetçi düşünceleri savunmakla birlikte Rousseau, Montesquieu gibi önemli Batılı düşünürlerin fikirlerini ve Fransız İhtilali ile ortaya çıkan özgürlük ve eşitlik ideallerini İslami düşünce ile sentezleyen bir görüş ortaya koymuşlardır (Kuran, 2004: 24,36, 60). Mardin, bu sebeple Yeni Osmanlıları “...hem Türkçe okuyan halkın entelektüel donatımının Aydınlanmacı kısmının fikirlerini hazırlayan ilk insanlardı ve hem de bu fikirlerle İslam arasında bir sentez meydana getirmeye çalışan ilk düşünürlerdi” şeklinde tanımlamaktadır (Mardin, 2009: 10). Yeni Osmanlılar arasında Namık Kemal başta olmak üzere Ziya Paşa, Şinasi gibi birçok önemli şahsiyet “vatan, vatan sevgisi, akıl, yasa, eşitlik, yasanın üstünlüğü, doğal haklar, sosyal sözleşme” (Akkaya Kia, 2011: 132) vb. kavramlar üzerine yazılar kaleme alarak halkın belleğinde de bu kavramların yer etmesini amaçlamışlardır. Münif Paşa, Ahmet Mithat Efendi gibi isimler Rousseau’nun eserlerinden tercümeleyip ortaya koymuşlardır⁴. Özellikle “Emile” eseri Jön Türkler tarafından eğitim noktasında başvurduğu önemli bir eserdir. Rousseau’nun Emile eserinin ilk kez Ziya Paşa tarafından yapılan çevirisinin önsözünde eğitimin önemine, Rousseau’nun yaşamına, Osmanlı’da eğitimdeki noksanlıklara ve en önemlisi Osmanlı’daki toplumsal sorunların temelinde yatan eğitim problemlerine değinmiştir (Apaydın, 2001: 144). Dolayısıyla Ziya Paşa’nın Emile çevirisinde⁵ kaleme aldığı bu önsöz, siyaset düşüncesinin yanı sıra eğitim ve toplumsal sorunların temellerinin anlaşılması noktasında önem arz etmiştir. Ziya Paşa’nın doğa durumu, sözleşme teorisi, genel irade, eğitim gibi kavramlara yönelik düşünce ve teorileri, kullanmış olduğu “cemaat” teriminin “cemiyet” kavramı ile mukayesesi, kendisindeki Rousseau etkilerini ortaya koyacak biçimde çalışmalarda ele alınmıştır (Mardin, 2009: 381, 388). Bu isimlerden bilhassa Namık Kemal halk egemenliği başta olmak üzere “vatan sevgisi, millet, hukuk düzeni, insan tabiatının iyiliğine duyulan güven, doğal terbiye” gibi kavramlara yoğun olarak yönelmiş, yazılarında sosyal sözleşme kuramına değinmiştir (Akkaya Kia, 2011: 133). Turan Namık Kemal’in Toplum Sözleşmesi’ni “İslam devlet anlayışı ve biat” açısından değerlendirdiğini belirtmiştir (Turan, 1982: 13). Şerif Mardin de “Genç Osmanlıların Düşüncesi” adlı çalışmasında Namık Kemal’in halk egemenliği kavramını Rousseau’dan edindiğini ortaya koymuştur (Kuran, 2004: 60). Ayrıca, her ikisindeki ortak söylemler göz önünde bulundurulduğunda, Namık Kemal’in bahsettiği “manevi şahsiyet” kavramının Rousseau’daki “Manevi ve kolektif birlik” ifadesini karşıladığı düşünülmektedir (Mardin, 2009: 369). “Umumî Hukuk” başlıklı yazısında, toplumun diğer toplumlarla ve kendi üyeleriyle ilişkisini ve açıklarken, “Bir toplum, kendini bileştiren bireylerden ayrı değildir” sözüne atıfla Rousseau düşüncesini özetlemiştir (Ülken, 1994: 102). Namık Kemal’in başta Rousseau olmak üzere Batılı siyaset düşüncelerini İslami çizgide buluşturan fikirleri, “hürriyet” düşüncesini “insanların güvenlik ve varlığını egemene devrettikleri pactum subjectionis” (Yalvaç, 2007: 129) fikri ile birleştirme olarak yorumlanmaktadır (Mardin, 2009: 326). Namık Kemal ile ilgili şunun altını çizmek gerekir; “Vatan şairi” olarak bilinen Namık Kemal, Fransız Devrimi ideolojisini, Rousseau’nun fikirlerini doğrudan benimsemeyip, İslamcı çizgideki siyaset düşüncesini liberal, milliyetçi, demokratik görüşlerle sentezlemiştir. Ayrıca, her ne kadar halk egemenliği konusunda Rousseau’nun çizgisini

⁴ Mecmuayı Ebüzziya Dergisinde yayınlanan Rousseau çevirileri için bkz: Öztürk, 2002.

⁵ Şerif Mardin, Ziya Paşa’nın bu çeviriye 1855 yılında “Sarayı Hümayun” a katip olarak atandığı dönemde başladığını tahmin etmektedir (Mardin, 2009, 375).

takip etse de güç kullanımına dayalı çoğunluğun genel iradesi fikrine karşı çıkmıştır. Bunu destekler nitelikte “Meşveret Usulu Hakkında Mektuplar” da şu sözleri dikkat çekmektedir:

“Rousseau... ‘galip hükümeti tetkik ederken, eğer galilik hak ise, halkın da hükümet elinden zorla iktidarı almaya hakkı vardır; hak değilse hükümetin zorla iradeyi alması haksızdır’ diyor. Eğer hak kuvvetten ibaretse dağa çıkan eşkiyanın saltanat iddiasına hakkı olmak gerekir.” (aktaran Ülken, 1994: 105).

Öte yandan, Namık Kemal’in düşüncelerinde, Montesquieu’daki gibi bir yönetim türleri sistemi olmadığı gerekçesiyle, bir Rousseau eleştirisi de göze çarpmaktadır (Mardin, 1989: 72, 332, 341).

Rousseau eleştirilerinden biri de Ahmet Şuayıp tarafından yapılmıştır. Pozitivist düşünce mensuplarından olan Şuayıp’ın Rousseau’ya karşı temel eleştirisi teorilerin bilimsel esaslara dayanmıyor olmasıdır. Bunu ifade eden sözlerini Ülken şöyle aktarmaktadır:

“Devletin kökleri hakkında Joseph de Maistre ve Comte de Bonald’ın mezhep *hypostase*’leri üzerine kurulmuş düşüncesi tartışmaya bile değmez, ilmî esaslara dayanmamaktadır. Nitekim başında J. J. Rousseau olduğu halde demokratik teoriler de böyledir.” (aktaran Ülken, 1994: 163).

Rousseau’nun Türk fikir dünyasına etkisi incelenirken Atatürk’ün fikirlerine olan etkisine değinmek önem arz etmektedir. Bu noktada çalışmamız için milli hakimiyet, tam bağımsızlık, özgürlük, eşit vatandaşlık, cumhuriyet gibi kavramlar önemlidir. Çalışmalarda Atatürk’ün Fransız İhtilali’nin fikrî temellerini incelediği ve bilhassa milli egemenliğe dayalı devlet düşüncesine önem verdiği ortaya konmuştur. Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi eserinde geçen “Her birimiz bütün varlığımızı ve bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi bütünü bölünmez bir parçası kabul ederiz” (Rousseau, 2015: 15) ifadesine atıfla Köylü, Atatürk’ün idealinde yeni devlet yapısı ve reformalar üzerinde Rousseau’nun fikirlerinin etkili olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Atatürk’ün Rousseau’yu Namık Kemal üzerinden incelemeye başladığı ve ilerleyen yıllarda Rousseau ve diğer Fransız düşünürleri doğrudan Fransızca olarak okuduğunu ifade etmiştir (Köylü, 2019: 118). Atatürk ve Rousseau’nun fikirlerini bağdaştırıldığı bir diğer önemli husus, halk egemenliğinin gerçekleşebilmesi için bireyin özgür olması gerektiği fikridir. Ulu Önder’in Rousseau’yu okuduğuna dair bilgiler Atatürk’ün Söylev ve Demeçlerinde açıkça yer almaktadır (Arsan, Borak, Kocatürk, 1997). Dünder da Anıtkabir’de, Kiyoshi Karl Kawakami’nin “Le Japon et la Paix Mondiale (1920) kitabında 30 ve 31. sayfalarında, Japon genç liberallere de ilham kaynağı olan Montesquieu, Rousseau, Bentham, Mill, Mirabeau gibi isimlerin Atatürk tarafından altını çizdiğini belirtmektedir (Dünder, 2024: 107). Rousseau’daki kuvvetler birliği düşüncesinin izlerinin, Atatürk’ün egemenlik tartışmalarında meclis hükümeti savunusunda görüldüğü bazı çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Ulu Önder’in “Hakikatte Efendiler, tabiatte Efendiler, âlemde Efendiler taksim-i kuva yoktur. Yani irade-i milliye ile ifade ettiğimiz kuvvette taksimi kuva yoktur” sözleri Atatürk’ün Toplum Sözleşmesi eserinden etkilendiği şeklinde yorumlanmaktadır (Kanadoğlu, Gümüş, Şahin, 2023: 15, 16). Atatürk’ün özgürlük düşüncesinde Rousseau’nun etkisini açıklarken, Turan “Fransız Yurttaş Hakları Bildirisi” ndeki yasa ile sınırlandırılmış bir özgürlük tanımı ile Atatürk’ün “Vatandaş Hakları İçin Medeni Bilgiler” kitabında yazdığı bölümdeki “...Başkasının hak ve özgürlüğü ve ulusun ortak yararı, kişisel özgürlüğü sınırlar. Kişisel özgürlüğü sınırlandırma devletin de adeta esası ve görevidir...Çünkü bu sınır ancak yasa yoluyla saptanır ve belirtilir” (aktaran Turan, 1982: 15) ifadelerin benzer görüşü yansıttığı kanaatindedir.

Atatürk’ün Rousseau’nun fikirlerinden etkilendiği görüşlerine çeşitli eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştirilerin kuvvetli dayanaklarından biri, Söylev ve Demeçlerde yer alan şu ifadelerdir:

“Jean Jacques Rousseau’yu baştan nihayete kadar okuyunuz. Ben bunu okuduğum vakit, hakikat olduğuna kail olduğum, bu kitap sahibinde iki esas gördüm. Birisi bu ıstırap, diğeri bir cinnettir. Merak ettim. Ahvali hususiyesini tetkik ettim anladım ki: hakikaten bu adam mecnun idi. Ve hali cinnette bu eserini yazmıştır. Binaenaleyh; çok ve çok istinad ettiğimiz bu nazariye böyle bir dimağın mahsulüdür” (Arsan, Borak, Kocatürk, 1997).

Sonraki yıllarda Türk düşünce dünyasında Rousseau etkisini ortaya koyan araştırmalardan biri de Özavcı’nın Ahmet Ağaoğlu üzerindeki Rousseau etkisini ortaya koyan çalışmasıdır. Ağaoğlu’nu etkileyen iki önemli Rousseau etkisi kısaca şu şekilde sıralanabilir: Fransız Devrimi’ne giden süreçte Rousseau’nun yazar olarak rolü. Ağaoğlu, edebiyat ve felsefenin Fransa’daki etkisinin Türkiye’de de model olduğunu düşünmüştür. Ayrıca genel irade ve liberal ahlak anlayışında da düşünürün etkisi gözlemlenmektedir. Öte yandan Ağaoğlu’nun düşüncelerinde Durkheim aracılığı ile Rousseau’daki bireycilik anlayışı da dikkat çekmektedir. Ayrıca bireyin genel iradede özgür olabilmesi için özel iradeden uzaklaşması fikri bizi yine Rousseau düşüncesine götürmektedir (Özavcı, 2011: 142-143, 145).

Türk entelektüellerin düşünce dünyasında Rousseau'nun etkisi sadece siyaset düşüncesi ve kavramları ile sınırlı kalmamış, edebiyatta da kendini göstermiştir. Öztürk'ün Abdülhak Hamit'in Sahra şiirindeki Rousseau etkisini incelediği araştırmasında, Rousseau'daki doğa durumu anlayışının şair üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca Türk şiirinde "ben anlayışı" nın, "biz" yerine "ben" kavramının geçmesi, Rousseau'daki özne kavramı ile bağdaştırılmıştır (Özavcı, 2011: 155, 158).

Sonuç

Osmanlı ve Japon düşünür ve edebiyatçıları üzerindeki Rousseau etkisini incelediğimiz bu makalede, öncelikle bu etkinin her iki ülkede de aynı dönemlerde yoğunlaştığını tespit etmiş bulunmaktayız. Bunda Fransa'ya eğitim ve araştırma amaçlı giden şahsiyetlerin Rousseau ve diğer aydınlanma düşünürlerinin fikirlerini incelemeleri etkili olmuştur. Toplumsal ve siyasal gelişmelerin gerekli kıldığı bu incelemeler neticesinde hem Japonya'da hem Osmanlı'da Batılı düşünce ve sistemlerin kopyalanarak alınmadığı, kendi karakteristik yapısını ortaya koyan bir modernleşme programına öncülük ettiği her iki ülke için de geçerlidir. Hem Osmanlı Devleti hem Japonya'da modernleşmenin fikri alt yapısını oluşturmaya çalışan aydınların ortak özelliklerine bakıldığında vatanseverlik bilinci ön plana çıkmaktadır. Fransız İhtilali düşüncesinden doğrudan etkilenmemekle birlikte, ihtilalin getirdiği milliyetçi ve liberal fikirler üzerine kendi ideolojilerini inşa ettiklerini görmekteyiz. Fikirlerine kaynaklık eden eserlere bakıldığında ise Rousseau özelinde Toplum Sözleşmesi ilk dikkati çeken eserlerden biridir.

Çalışmamızın kilit ismi olan Rousseau'nun her iki ülkenin aydınlarını özellikle siyasi düşünce açısından etkilediği noktaları incelediğimizde, şöyle bir kavram haritası çıkarmış bulunmaktayız: Hem Batı ile mücadelede hem de ülkenin siyasi modernleşme programında, Rousseau'nun özgürlük, eşitlik, egemenlik, halk egemenliği, doğal haklar, ulusal egemenlik, genel irade, sözleşme, özgürlüğün yasalarla sınırlandırılması kavramları her iki aydın grupta da ortak biçimde görülmüştür. Bunun yanı sıra Rousseau'nun vergilendirme ve eğitim üzerine görüşleri de modernleşme programının bu boyutlarında yeni bakış açılarının ortaya konmasında etkili olmuştur. Ayrıca Rousseau'daki romantizm akımının edebiyatçıların kalem ve fikir dünyalarında da önemli yer edindiği görülmüştür.

Osmanlı ve Japon düşünürlerinde Rousseau'ya doğrudan bir hayranlık ve fikirlerini koşulsuz kabul elbette mümkün değildir. Kendisine yönelik çeşitli eleştirileri yine kavramlara indirgediğimizde, Toplum Sözleşmesi, egemenlik ve doğal haklar yine ortak terimle olarak karşımıza çıkmıştır. Rousseau'nun söylem ve fikirlerinin Osmanlı ve Japonya'da etkisinin şöyle sıralayabiliriz:

-Benimsenen Kavramlar

- Özgürlük, eşitlik, egemenlik, halk egemenliği, doğal haklar, ulusal egemenlik, genel irade, sözleşme, özgürlüğün yasalarla sınırlandırılması vb.

Eleştirilen Kavramlar

- Toplum sözleşmesi, doğal haklar, egemenlik vb.

Neticede, kendi ülkesinde dahi ağır eleştirilerle karşılaşan Rousseau, özellikle yukarıda belirtmiş olduğumuz kavramlar üzerinden Osmanlı ve Japonya'nın düşünce ve edebiyat çevresinde kendisinin lehine ve aleyhine yankı bulmuştur. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, Osmanlı ve Japonya'da ülkeyi ileriye taşıma gayreti içinde bulunan, modernleşme idealleriyle yeni bir oluşum tasavvur eden düşünür ve yazarlar için Rousseau, söylem ve düşünceleriyle, fikirlerinin beslediği ideolojilerle, kendi özgün fikir haritalarını çizebilmeleri yolunda önemli kaynaklardan biri olmuştur.

Kaynakça

- Ağdemir, Z. (2018). Montesquieu ve Rousseau'da Vergiler: Kısa Bir Giriş. *Abi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 6-23.
- Akkaya Kia, R (2011). 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda J. J. Rousseau Düşüncesine Giriş, *Littera Edebiyat Yazıları Jean Jacques Rousseau Özel Sayısı Cilt:31(Haz. Ertem C. Stern M)*, Ürün Yayınları.
- Akkaya, R. (2022). *J. J. Rousseau Araştırmaları*, Der Yayınları, İstanbul.
- Apaydın, M. (2001). Ziya Paşa'nın Emil Çevirisinin Önsözü. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(7).
- Arsan, N. & Borak, S. & Kocatürk, U. (1997). *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Aydın, K. & Hanağası, U. B. (2017). Sosyoloji ve Siyasal Araştırmalarda Karşılaştırmalı Yöntem, *KOSBED* 33:57-86.
- Berkes, N. (1975). *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Cevizci, A. (2017). *Aydınlanma Felsefesi*, Say Yayınları, İstanbul.
- Chōmin N. (1983), *Nakae Chōmin Zenshū* 1, Iwanami Shoten.
- Dufourmont, E. (2023). Rousseau in Modern Japan (1868–1889): Nakae Chōmin and the Source of East Asian Democracy. In *Rousseau Today: Interdisciplinary Essays* (pp. 239-259). Cham: Springer International Publishing.
- Dündar A.M. (2024). Atatürk and Japan, *Global Perspectives on Japan* No:7.
- Heywood A. (2015). *Siyasi İdeolojiler* (çev. Levent Köker), Ankara: BB101 Yayınları.
- Ikkan, M. (1992). “Rusō no ‘Citoyen’ to Nakae Chōmin no ‘Shi’”. *Osaka Daigaku Daigakuin Hōgakukenkyūka*, 42/1992-1993, Dai 2-3, s. 903.
- Kanadoğlu, O. K. & Gümüş, C. & Şahin, B. N. (2013). Atatürk’ün Egemenlik Anlayışı ve Egemenlik Anlayışlarının Türk Anayasalarına Yansımaları, *TBB Dergisi*.
- Kōichirō, M. (2012). Nakae Chōmin ni okeru “yaku” to “hō”, *Nihon Shisōshi* No. 79, 29-469.
- Köylü, M. (2019). Mustafa Kemal Atatürk’ün Ulus Devleti, Egemenlik ve Bağımsızlık Anlayışına Fransız İhtilali Fikir Akımlarının Etkisi, *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt/Vol. 5, Sayı/No. 1.
- Kuran, E. (2004). *Türkiye’nin Batılılaşması ve Millî Meseleler*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kuwabara, T (1970). *Rusō Ronshū*, Iwanami Shoten, Tokyo.
- Mardin, Ş. (1989). Fransız Devriminin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkisi (çev. Kemal Berkarda), *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, Cilt 10, Sayı 2-3.
- Mardin, Ş. (2009). *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Masaaki, K. (1958). *Japanese Thought in the Meiji Era*, Pan-Pacific Press, Tokyo.
- Moriarty M. Jennings J. (2019). *Rousseau*, The Cambridge History of French Thought (ed. Moriarty M.), Cambridge University Press,
- Nishibe, S. (2013). *Nakae Chōmin Hyakumen no Gokai*, Kabushiki Kaisha, Tokyo.
- Özavcı, H. O. (2011). Cumhuriyetin Entelektüel Kaynakları: Jean Jacques Rousseau ve Ahmet Ağaoğlu, *Littera Edebiyat Yazıları Jean Jacques Rousseau Özel Sayısı Cilt:31 (Haz. Ertem C. Stern M)*, Ürün Yayınları.
- Öztürk, N. (2002). XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatında Voltaire ve Rousseau Çevirileri, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* Sayı:12.
- Usta, S. & Akıncı, A. (2018). Bir Alman Yönetim Yaklaşımı Olarak Kameralizm. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 67-86.
- Türe, C. F. & Türe, İ (2017). Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Entelijansiyası İçinde “İttihatçılar”ın Düşünsel Temelleri, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Turk & Islam World Social Studies* Yıl: 4, Sayı: 10.
- Rousseau, J. J. (2015), *Toplum Sözleşmesi* (çev. Vedat Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sicim Kaplan, E. (2023). Pan-Asyacılık: Okakura Tenshin (Kakuzō) ve Asya Algısı”. *History Studies* 15, sy. 4.
- Song, T. H. (2016). Rousseau’s Confessions, the I-novel of Japan, and the confessional novel of Korea, focusing on Futon by Tayama Katai and Mansejeon by Sang-seop Yeom. In *Forum for World Literature Studies* (Vol. 8, No. 4, pp. 630-642). Wuhan Guoyang Union Culture & Education Company.
- Turan. Ş. (1982). *Atatürk’ün Düşünce Yapısını Etkileyen Olaylar, Düşünürler, Kitaplar*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Ülken H. Z. (1994). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul.
- Yalvaç, F. (2007). Rousseau’nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(14), 121-160.
- Yazıcı, Y. (2022). *Nakae Chōmin’in Eserlerinde Asya Algısı ve Pan Asyacılık*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yonehara, K. (1986). *Nihon Kindai Shisō to Nakae Chōmin*, Kabushiki Kaisha, Japan.

<https://archive.org/details/religiousfreedom00mori/page/8/mode/2up> (Erişim tarihi: 01. 07. 2024).

<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ilyas.sucu/129638/006%2019.%20Y%C3%BCzy%C4%B1da%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20Ak%C4%B1mlar%C4%B1%20ve%20Osmanl%C4%B1%20Devleti,%20%C5%9Eerif%20Mardin.pdf> (Erişim tarihi, 26. 06. 2024).

<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ilyas.sucu/129638/006%2019.%20Y%C3%BCzy%C4%B1da%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce%20Ak%C4%B1mlar%C4%B1%20ve%20Osmanl%C4%B1%20Devleti,%20%C5%9Eerif%20Mardin.pdf> (Erişim tarihi, 26. 06. 2024).

EXTENDED SUMMARY

Ideologies that aim to move societies forward and guide the pioneers of modernization through concepts and theories are critical and developmental in nature. In this regard, in the Tanzimat Period of the Ottoman Empire, where modernization programs gained momentum; The Meiji Period, when the doors were opened to the outside world, is also a key point in Japan. Social and bureaucratic changes, rebellion movements, and recognition of the West have necessitated a close examination of Western ideologies. The modernization program of both countries was based not on the direct acceptance of Western ideas and institutions, but on their interpretation according to traditions and core structure. Therefore, there are differences in the basic concepts of modernization in the Ottoman Empire and Japan. When we look at the intellectual foundations of modernization, it is important to examine the intellectuals who aim to move society and the state forward. We can say that the ideas that emerged with the French Revolution and thinkers such as Rousseau, who laid out the intellectual foundations of these ideologies, especially nationalism, guided the modernization program of these intellectual groups.

In this study, Rousseau's influence on thinkers and writers in the Ottoman Empire and Japan is discussed. Rousseau, who was one of the pioneers of the ideology of nationalism based on the idea of general will, also influenced ideologies such as liberalism and socialism in an intellectual sense. This review includes not only the positive effects but also the negative criticisms towards Rousseau. Our main aim is to analyze the intellectual foundations of the modernization period in the Ottoman Empire and Japan, whose effects continue until today. The main problem of the study is, based on the modernization periods in both Japan and the Ottoman Empire, on the basis of which concepts Rousseau's influence on the intellectuals who shaped the political thought of both countries took place and to what extent this influence found a place in the political arena.

Japanese thinkers, who shaped their ideas around concepts such as national independence and national rights, also realized the need to master Western languages and to carry out translation studies from these languages as much as possible. For example, Nakae Chomin, known as the Rousseau of the East, is one of the first names to introduce Rousseau to Japan by translating Rousseau's Social Contract and writing down Rousseau's concepts and thoughts in his writings. It is noteworthy that Chomin, instead of directly translating the concepts used by Rousseau, simplified them according to Japanese thought. In addition, Rousseau's influence on the defenders of the Freedom and Popular Rights Movement, thinkers and writers such as Fukuzawa Yukichi and Shimazaki Toson; Criticisms of Rousseau by people such as Nishi Amane and Kato Hiroyuki also reveal the ideological diversity of the period. Rousseau's influence in the Ottoman world of thought differs before and after the Tanzimat period. It is seen that Rousseau, who was criticized especially for his idea of the state of nature in the early 19th century, had an impact on the shaping of the political ideologies of thinkers and writers of the Tanzimat period and after. Among the New Ottomans, many important figures such as Namık Kemal, Ziya Pasha, Şinasi, "homeland, love of homeland, reason, law, equality, the rule of law, natural rights, social contract" etc. By writing articles on concepts, they aimed to ensure that these concepts were remembered by the public. Names such as Münif Pasha and Ahmet Mithat Efendi made translations of Rousseau's works. In addition, the romanticism movement in Rousseau also had an impact on literary figures. While examining Rousseau's influence on the Turkish intellectual world, it is important to mention his influence on Atatürk's ideas. At this point, concepts such as national sovereignty, full independence, freedom, equal citizenship and republic are important for our study. There are opinions that Atatürk studied Rousseau in terms of concepts such as national sovereignty and general will. However, on the other hand, there are various criticisms regarding the views that Atatürk was influenced by Rousseau's ideas.

As a result, when we examine the points where Rousseau influenced the intellectuals of both countries, especially in terms of political thought, the concepts of freedom, equality, sovereignty, popular sovereignty, natural rights, national sovereignty, general will, contract, limitation of freedom by law were seen in common in both intellectual groups. In addition, it has been seen that the romanticism movement in Rousseau has gained an important place in the writings and intellectual worlds of literary figures. When we reduce the various criticisms against him to concepts, Social Contract, sovereignty and natural rights again appear as common terms.

MIYAZAWA KENJİ'NİN AME NI MO MAKEZU ŞİİRİNİN
YAPISÖKÜMCÜ ANALİZİNDE KATAKANA VE İKTİDAR

KATAKANA AND POWER IN THE DECONSTRUCTIVE ANALYSIS OF MIYAZAWA KENJI'S
POEM AME NI MO MAKEZU

Melek ÇELİK

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Eğitim Fakültesi

kabamelek@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2706-0188

ÖZ

Geliş Tarihi:
17.07.2024

Kabul Tarihi:
21.11.2024.

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Miyazawa Kenji,
Japon edebiyatı,
Ame ni mo Makezu,
Japon şiiri,
Katakana göstergeler

Keywords

Miyazawa Kenji,
Japanese literature,
Ame ni mo Makezu,
Japanese poem,
Katakana signs

Türkçe alan yazında Japon şiiri hakkında yapılan araştırmaların sayısı son derece azdır. Bu nedenle Japon şiirinin en önemli eserlerinden olan Ame ni mo Makezu şiirini ele almak Türkçe alan yazına katkı sağlayacaktır. Çalışmada Büyük Japon İmparatorluğu'nun 20. yüzyıl başlarındaki politikalarını göz önünde bulundurarak, Japon şair ve yazar Miyazawa Kenji'nin Ame ni mo Makezu adlı şiiri incelenecektir. Şiirin kanji ve katakana kombinasyonu ve de kögotai/konuşma dili tarzında yazılmış olmasının, o dönemin iktidarı ve ideolojik yapısı bağlamında ifade ettiği anlam ortaya çıkarılacaktır. Şiirde betimlenen coğrafi yönler, kanaatkarlık, vejetaryen beslenme, saz çatılı bir kulübede yaşama gibi göndermeler, Jacques Derrida'nın yapısökümcü yöntemiyle çözümlenmiştir. Şiirin asıl konusunun ideal Japon insanı ve Japonya'nın dünya devletleri ile kurması gereken ideal ilişki olduğu açığa çıkarılmıştır. Kenji'nin Japon militarizmini dolaylı olarak eleştirdiği, Sibiryaya ile Mançurya'daki Rusya-Çin-Japonya davasının bitirilmesi için bir seslenişte bulunduğu ortaya çıkarılmış, Japonoloji alanına Türkçe kaynak teşkil edebilecek bir çalışma yapılmıştır.

ABSTRACT

The number of studies on Japanese poetry in the Turkish literature is extremely low. Therefore, examining the poem Ame ni mo Makezu, one of the most important works of Japanese poetry, will contribute to the Turkish literature. In this study, the poem Ame ni mo Makezu by Japanese poet and writer Miyazawa Kenji will be examined, considering the policies of the Great Japanese Empire in the early 20th century. The meaning expressed by the combination of kanji and katakana and the fact that the poem was written in the kögotai/colloquial style in the context of the power and ideological structure of that period will be revealed. The geographical aspects described in the poem, references such as contentment, vegetarian diet, living in a thatched hut were analyzed with Jacques Derrida's deconstructive method. It was revealed that the main subject of the poem was the ideal Japanese person and the ideal relationship that Japan should establish with the world states. It was revealed that Kenji indirectly criticized Japanese militarism and called for the end of the Russia-China-Japan feud in Siberia and Manchuria, and a study was made that could constitute a Turkish source for the field of Japanology.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1518061>

Atıf/Cite as: Çelik, M. (2024). Miyazawa kenji'nin ame ni mo makezu şiirinin yapısökümcü analizinde katakana ve iktidar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 79-96.

Giriş

Japon edebiyatı, Türk akademik yazında 2000'lerden itibaren gözle görünür bir yere sahip olmaya başlamıştır. Japon şiiri ise merak uyandıran ancak henüz yeterince incelenmemiş bir alan olmayı sürdürmektedir. Modern Japon şiirine ilişkin Erdemir'in (2011) yazıları ile Doğan'ın (2022) çalışması bu alanda öncü niteliktedir. Bu çalışma, Japonya'da en çok bilinen ve uzun yıllar ders kitaplarında da yer almış olan *Ame ni mo Makezu* (雨二毛 負ケズ) şiirini ve şairi Miyazawa Kenji'yi (宮沢賢治) (1896-1933) 1930'lar Japonya'sının tarihi, sosyokültürel, politik ve ideolojik perde arkası temelinde ele alarak öncelikle Türkçe bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

1868'de başlayan Meiji yönetiminin modernizasyon hareketinin çıkış noktası, Amerika ile imzalanan eşit olmayan şartlara dayanan ticari anlaşmalardı (Kasaya, 2021). Bunlar, Büyük Japon İmparatorluğu'nun (1868-1945) sloganı olduğu üzere, *zengin bir devlet ve güçlü bir ordu* sahibi olma ideolojisinin itki gücü olmuştur. Bu nedenle imparatorluk, modernizasyon politikalarının ve yapılan reformların başarılı olduğunu Batılı güçlere göstermek istiyordu. Bu esasında Batılı güçler tarafından sömürge haline getirilme tehlikesinden en hızlı kaçış yolu idi. Japonya'da 1868'de başlayan batılılaşma ve modernizasyon hareketleri, Japonya'yı Asya'nın merkezi kabul ederek, Batılı güçlere karşı koymak ve Asya'da bölgesel bir güç olarak Japon İmparatorluğu yönetimindeki düzeni sağlamayı amaçlamıştı. Maeda (2022), dünya için 19. yüzyıl Avrupası nasıl bir güç merkezi ise Japonya da Asya'nın *Avrupası* olarak Uzak Doğu'da iktidarın merkezi olmaya çalışmıştır. Diğer yandan 1868'lerden itibaren Japonya modernizm, milliyetçilik, militarizm ve yayılcılık ideolojilerini benimsedi. Bu temeller üzerinde Japon halkından olan ulus devlet ile sömürge halkı olan imparator tebaası oluşturulmaya çalışıldı (Kin, 2009). Japon İmparatoru'na sadık bir tebaa yetiştirmek de Meiji Dönemi'nin (1868-1912) eğitimindeki temel ideolojisi oldu. Japon halkının her bir bireyinin vazifesi imparatora tapmak, onun için canını feda etmek, ona kanının son damlasına kadar hizmet etmek ve sadık bir tebaa olmaktır. Bu tanrısal imparator ideolojisi Japon halkı için yaşamın anlamı haline gelmişti (Maeda, 2002: 16-17). Ancak diğer yandan Avrupa'dan ithal düşünce yapısındaki emperyalizm, sömürgecilik, dünyayı biz ve öteki olarak ikiye ayırarak yorumlamak, dönemin yazınının da temel özelliklerinden bir tanesi oldu (Maeda, 2002: 27). Kenji'nin yaşadığı Japonya 1880'lerden itibaren modern çağı yakalamaya çalışan, yayılmayı başlatmış, militarist bir düzendi.

Japon İmparatorluğu'nun kültür politikalarındaki modernizasyon ve milliyetçilik doğal olarak yazında da etkilerini gösterdi. 1868'den itibaren Japon edebiyatı Batılı modern düşünce ve yazını tanıyıp onu yakalamak ve aydınlanmak adına bir çeviri fırtınasının içerisinde girdi. 1878'de Jules Verne'in *Seksen Günde Devri Alem* adlı eseri, 1884'teki Shakespeare'in ve 1892'deki Andersen'in Japonca çevirileri bunların ilk örneklerindedir. Bu yıllarda bir kargaşanın içerisinde romantizm, realizm, natüralizm, anti-natüralizm yan yana var oldu. Klasik Japon şiiri ise serbest Batılı şiirle tanıştı. Almanya'daki eğitiminden dönen Mori Ōgai'nin 1889'daki *Hatrat* (於母影) adlı Avrupa şiirinden çevirileri, Kitamura Tökoku'nun 1889'daki serbest tarz yazılmış *Esirin Şiirleri* (楚囚之詩), Yosano Akiko'nun 1901'deki *Dağın Saçları* (みだれ髪) gibi eserleri modern Japon şiirinin ilk yıllarının başlıca eserleridir. Miyazawa Kenji'nin yaşadığı dönemde Japon edebiyatı Doğulu-Batılı dikotomisi içerisinde kendi yolunu bulmaya çalışan bir yazındı.

Ancak Japon yazınında 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ile yükselen militarist ve milliyetçi ideoloji ortamında, yazarlar istedikleri gibi kalem oynatamaz hale geldiler. Örneğin Okiura'nın kaydettiği gibi Nagai Kafū'nun *Fransa Hikayesi* (ふらんす物語) adlı eseri 1909'da yasaklandı ve bunu takip eden yıllarda yazarlar eserlerinde imparatorluğun politikaları dışına çıkmadan var olmanın yollarını buldular (Okiura, 1996:177). Bilindiği gibi 1945'te Büyük Japon İmparatorluğu sona erdi. 1900'lerin başlarından 1945'e kadar Japon yazını devletin sistematik tasfiyesine maruz kalmamak için imparatorluk ideolojileri çizgisini aşmadan yoluna devam etti. Miyazawa Kenji hakkında da ne imparatorluk ideolojilerini destekler ne de bunlara karşı çıkar bir kalem oynatışından uzun yıllar bahsedilmemekteydi. Akutagawa Ryūnosuke gibi usta yazarlar ise çok dikkatli okumalarla anlaşılabilir ve üstü oldukça kapalı bir şekilde imparatorluğun militarist ve kolonyal politikalarına eleştiriler getirdiler (Kō, 2021). Bunlar son zamanlardaki araştırmalarla ortaya çıkarıldı. Kenji'nin eserleri ile imparatorluk ideolojilerinin ilk bakışta fark edilmeyen ilişkisi henüz pek ele alınmamış bir sorundur.

Miyazawa Kenji, Japon edebiyatında *dōwa* yani çocuk hikayeleri ve şiirleri ile adı anılan büyük edebi kimliklerden birisidir. Akutagawa, Ibuse Masuji, Kikuchi Kan ve Kawabata Yasunari gibi modern Japon edebiyatının doğuş

yıllarının ustaları ile yakın yıllarda dünyaya gelmiştir. Günümüzde okunmaya ve yabancı dillere de çevrilmeye devam edilen Japon edebiyatının dünya çapındaki temsilcilerindendir.

Kenji, Meiji Dönemi'nin ortalarında, 1896'da Japonya'nın kuzeyindeki Iwate Eyaleti'nde doğdu. Bu dönem baş döndürücü bir modernizasyon ve batılılaşma çağının tam ortasıydı. Oldukça varlıklı bir ailenin çocuğuydu. O zamanlar Japon İmparatorluğu, Şintoizmi devletin dini (kokka shintō) ilan etmiş olsa da Kenji evde Budist sutraların okunduğu bir aile ortamında, yazları ise Budizm eğitimlerine katılarak yetişti. 1918'de Morioka Tarım ve Ormancılık Lisesi'ni bitirdi, 1921'de Tokyo'ya giderek burada çocuk hikayeleri yazdı. Kız kardeşi Toshi'nin hastalanmasıyla tekrar Iwate'ye döndü. Hienuki Tarım ve Ormancılık Okulu'nda öğretmen olarak çalışmaya başladı. 1922'de Toshi'nin ölümü sonrasında ona atfen şiirler yazdı, 1924'te *Baharda Ashura* (春の修羅), *Siparişi Çok Restoran* (注文の多い料理店) gibi meşhur eserlerini çıkardı. 1926'da çalıştığı okuldan ayrıldı, tek başına insanlardan uzak münzevi bir hayat yaşamaya başladı. Bu sırada *Rasu Chijin Kyōkai* (Rasu Çiftçiler Birliği) adlı bir tarımı geliştirme derneği kurdu. Yazılar yazmaya devam etti ve 1928'de çiftçilerin özellikle pirinç yetiştirme alanında eğitimi için çok yoğun bir şekilde çalıştı. 1931'de hasta yatağında *Ame ni mo Makezu* adlı şiirini yazdı ancak adı duyulmamış bir yazar olarak 1933'te 37 yaşında yaşama veda etti.

Kenji ve eserleri, ölümünden sonra meşhur olmuştur. Yaşadığı zamanlarda sadece *Baharda Ashura*, *Siparişi Çok Restoran* gibi bir iki eseri basılmıştır. *Galaktik Trenyolu'nda Gece Vakti* adlı çocuk romanı, günlükleri ve birçok yazısı da aynı şekilde kardeşi ve etrafındakilerin desteğiyle yine Kenji'nin ölümünden sonra bastırılmıştır. Yaşadığı dönemde isimsiz bir edebiyatçı olan Kenji'nin, özellikle *Ame ni mo Makezu* şiiri 1940'larda iktidar yanlısı bir söylem olarak yorumlanmıştır. Ancak aynı eser savaş sonrasında demokratik bir toplum kurmayı hedefleyen Amerikan yönetiminin onayıyla ders kitaplarına konmuştur. Daha sonra 2011 Büyük Doğu Japonya Depremi döneminde şiir yeniden gündeme gelmiştir. Bir diğer ifadeyle bahsi geçen şiir, Japonya'nın militarist tarihine atıfta bulunan bir metindir.

Bu çalışmanın temel sorusu ise Miyazawa Kenji'nin *Ame ni mo Makezu* şiirinin Büyük Japon İmparatorluğu'nun 1930'lara doğru gelişen ideolojik yapısı ile nasıl bir ilişkisinin olduğudur. 1931'de yazıldığı için şiirin yazıldığı dönemin sosyopolitik yapısını ve bu yapıya karşı şairin duruşunu ortaya koyması beklenir. Bunun için öncelikle Derrida'nın yapışöküm kuramı şiirin çözümlemesinde kullanılmak üzere tanıtılacak, ardından şiirin kanji ile katanadan oluşun ve konuşma dili (*kōgotai*) yazı stiline ideolojik yönü ele alınacak, ardından metnin göstergeleri ve bunların metaforik anlamları analiz edilerek sonuca bağlanacaktır. Kenji'nin *Japonya'dan Öyküler* (2012) ve *Galaktik Samanyolunda Bir Gece* (2023) adlı iki eseri Türkçeye çevrilmiştir. Erdemir (2011) ve Çokbilir (2021) dışında ise şair hakkında bir inceleme yapılmadığı görülmektedir. Çalışmanın 1930'lardaki Japon edebiyatı, şiiri ve Miyazawa Kenji hakkında Türkçe literatürdeki büyük boşluğu doldurmaya katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Ayrıca çalışmada *Ame ni mo Makezu*'nun oluşturduğu imaj, yazıldığı dönemin sosyopolitik atmosferi içerisinde analiz edilecektir. Şiir günümüze kadar bir şekilde *Budizm'e göre ideal insan ve onun dünya ile kurması gereken ilişkiyi* anlattığı tezi temel alınarak incelenmiştir. Bu parametreler *ideal Japon insanı* ve *Japonya'nın dünya devletleri ile kurması gereken ideal ilişki* düzlemine taşınarak, şiir yapışökümcü bakışla okunacaktır. Şiirdeki göstergeler Büyük Japon İmparatorluğu ve onun 1930'lara kadarki sosyopolitik, ideolojik, kültürel ve coğrafi örüntüsü içerisinde yorumlanacaktır. Şiirde geçen doğa koşulları, coğrafi yönler, kanaatkârlık, kendini feda etme, vejetaryen beslenme, günde dört kâse esmer pirinç yemek, çatısı sazlıklardan yapılmış bir kulübede yaşamak, pasif bir karakter olmak ile ilgili göstergeler, tarihselleştirilerek çözümlenecektir.

Yöntem

Yapışöküm/deconstruction, postyapısalcı felsefenin öncülerinden Jacques Derrida'nın bir kelimenin harflerinin sıralamasını değiştirmekle başladığı, metinde/tekste anlamın ve gerçekliğin mutlaklığını sorgulayan bir felsefedir. Derrida sözcük, metin, edebiyattan hareket ederek güzel sanatlara kadar yayılan bir araştırma alanı açmıştır.

Yapışökümcü analizde kelimelerdeki harflerin sıraları değiştirilir, cümlede ise sözcüklerin dizilişi değiştirilir, şiir analizlerinde dizelerin yapısı ve doğal olarak kafiyeler bozulur. Yani metindeki unsurlar ait oldukları yerden alınarak daha uzağa taşınır. “*Derrida metni çözümlerken görünmeyen, ötelenen, dışlanan varlık alanlarını ortaya çıkararak,*

kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur. Yapıbozum çalışmaları, kesinlik barındırmayan, çok yönlü yorumlar olarak biçim kazanmıştır. Bu eylemler ve devingenlik nedeniyle yapıbozumda, metin, anlam hakkında net bir yargıya varmak, kesin bir söylem geliştirme ihtimali ortadan kalkmaktadır” (İlhan, 2023: 286). Burada yapısöküm mutlak doğruluğun devre dışı bırakıldığı bir düşünme yöntemi olarak ortaya çıkmaktadır. Basite indirerek yapısökümün yöntemi için pratik bir örnekleme şu şekilde mümkündür: Bir binayı metin ve tuğlaları onun bileşenleri/göstergeleri olarak düşünürsek, yapısöküm binanın tuğlalarını birer birer söküp daha sonra bu tuğlalarla başka bir düzlemde, -yeniden inşa eden öznenin son derece subjektif edimleriyle- yeni bir bina inşa etmektir. İkinci subjektif bina, ilk binanın temel yapı unsurlarının/göstergelerinin farklı bir kombinasyon ve düzlemde taşıdığı yeni anlamlardan örülmüş olur. Burada metindeki göstergelerin ilk bina metaforundaki tuğlalar olduğuna dikkat edilmelidir. Ele alınan metnin göstergeleri ana malzemedir. Onları kullanarak, göstergelerin gösterilenlerinin farklı boyutlarda farklı birleştirmelerle sahip olabileceği yeni anlamların bulunmasıdır ideal. Okuyucu ya da yorumcu, yazı merkezli çalışabilen bu kuramda, metnin göstergelerini yeni ve farklı düzlemlere taşıyarak orada yeniden yapılandırıp farklı anlamları metne yükleme işini yapar. Tüm bu edimlerin sonucunda ise *anlamın değişkenliği* ortaya çıkar. Aydınalp (2017:156), anlamın yolculuğunu “*Derrida’da yapı söküm bir anlam açılımı, sürekli ertelenen, kararsız ve dağılmış anlamın genişlemesine tabi olan yazı sorunsalına dair bitmez bir sorgulama ve dönüşüm hareketidir*” şeklinde açıklamaktadır. Bir diğer ifadeyle göstergelerin yerleşik anlamları terk edilir yine de bunlardan hareketle sınırsız bir yeni anlamlar dünyası açılımı sağlanır.

Edebiyat ve şiirde ise bir eserin sadece estetik kaygılarla okunmasının dışına çıkılarak, metin yazıldığı zamanın sosyolojik, sosyopolitik, kültürel ya da ideolojik düzlemlerine taşınarak yeni bir çözümleme ve anlamlandırma gerçekleştirilir. Yapısöküm metni yeniden ve daha farklı bir boyutta anlamlandırma yolu olduğu için edebi eserlerin çok daha geniş analizini mümkün kılar. Bu işlemde ana malzeme olarak metindeki tuğlalar/göstergeler kullanılır. Kenji’in geniş hayal dünyasının ürünü olan eserleri, göstergeleri açısından bağlama göre farklı anlamların okunmasına çok seslilik özelliğinden dolayı oldukça elverişlidir. Mesela Kubota & Kimura (2014) da Kenji’nin şiirinin savaş öncesinde emperyalist ideolojiyi destekleyen bir eser olarak okunurken; savaş sonrasında demokratik ortamında barış yanlısı bir metin olarak yorumlanmasının tarihini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Kenji’nin şiirinde göstergelerin ilk anda verdikleri imaj, şiirin yazıldığı 1931 yılına kadar olan şairin hayatı ve dönemin sosyopolitik ve ideolojik konteksti içerisinde ele alındığında farklı bir anlam yapısına sahip olabilir. Şiirde doğu-batu-güney-kuzey olarak geçen coğrafi yönlerin göstergelerini, 1931 yılına gelindiğindeki Büyük Japon İmparatorluğu’nun coğrafya ve mekân algısı düzlemine taşıyarak okursak bu gösterenlerin dönemin ideolojik yapısına güçlü göndermeler yaptığı ortaya çıkacaktır. Aynı şekilde şiirdeki *ben* anlatıcının bu dört bir yönün her birine giderek yardıma muhtaç halklara yardım eli uzatma isteğinin yanı sıra kavga ve davaların durması dileği de vurgulanmaktadır. Bu gönderme de şiirin yazıldığı zamandaki Japon İmparatorluğu’nun yayılmacı politikalarının söylemlerine üstü kapalı göndermede bulunmaktadır. Japon Ordusu’nun yayılma hareketleri ve *hakko ichi u/*sekiz yönü bir çatı altına alma ya da *dai toa/*Büyük Asya düşüncesi ile bağlantı kurularak okunduğunda şiir için kayda değer bir *anlam değişkenliği* gerçekleşecektir. Bunu sağlamak için ise öncelikle esere ilişkin temel bilgiler, şekilsel özellikler ve yazı stili gibi morfolojik faktörler ele alınacak, daha sonra eserin anlam ve imaj dünyası incelenecektir. Derrida’dan hareketle şiirde geçen doğa koşulları, coğrafi yönler, aza kanaat etme ruhu, vejetaryen beslenmek, günde dört kâse esmer pirinç yemek, çatısı sazlıktan yapılmış bir kulübede yaşamak, dünyaya ve insanlara karşı pasif bir karakter olmak ile ilgili göstergeler analiz edilecektir. Analizde şiirin anlam ve imaj dünyası, 1931 yılına kadar olan Kenji’nin yaşamı ile Japon İmparatorluğu’nun sosyopolitik, ideolojik yapısı ve coğrafya algısı düzlemine taşınacak, daha subjektif bir şekilde metin yeniden inşa edilerek şiirden okunabilecek yeni anlamlar ortaya konulacaktır.

İktidarı Katakana ile Göstermenin Anlamı

Ame ni mo Makezu, Kenji’nin 1931 yılına ait not defterinde, sağ üst köşesinde üç kasım tarihi yazılı olarak, şairin ölümünden sonra arta kalan eşyalarının arasından bulunmuştur. Doğal olarak, Kenji’nin eseri yayınlama konusundaki düşüncesi bilinmemektedir. İlk defa 21 Eylül 1934’te *Iwate Nippō Gazetesi*’nde yayınlanmış, daha sonra 1944’te Miyazawa Kenji’nin Bütün Eserleri’nin altıncı cildinde basılmıştır.

Ame ni mo Makezu şiiri, *ben* anlatıcı tarafından, her dizesinde anlatıcının olmak istediği insanın özelliklerini tasvir eder ve son dizesinde “*İşte ben böyle bir insan olmak istiyorum*” diyerek bitirilen bir şiirdir. Yazın soğuğu, kışın sıcaklığı, rüzgârlar, kar ve yağmura yenilmeyen, sağlam bir bedene sahip olan, arzulardan uzak, kendisini asla hesaba

katmayarak benlik iddiasından ve kendinden vazgeçen, fedakâr, öfkelenmeyen, her daim sessizce gülümseyen bir insan olmak ister anlatıcı. Günde dört kâse esmer pirinç ve az bir sebze ile beslenerek, sazlıktan yapılmış çatısı olan küçük bir kulübede dünyadan uzak yaşamak istemektedir. Doğuya giderek hasta çocuklara bakmak, batıya giderek yorgun annelerin sırtındaki pirinç destelerini taşımak, güneye giderek ölmek üzere olan insanların son anlarında yanlarında olmak, kuzeye gitmek ve orada kavga eden, birbirinden davacı olan insanların kavgayı bırakmasını ve anlaşmazlıkları bitirmek arzusundadır. Ayrıca kuraklıkta ağlamak, yazın gelen soğuklarla telaşla etrafa koşuşturarak tarım ürünleri için çabalamak doğadan gelenlere teslimiyet göstererek katlanmak niyetindedir. Çevresindeki insanlar tarafından çok da önemsenmeyen, insanların işe yaramaz dediği ancak kimseye de zararı olmayan bir insan olmak istiyorum diyerek anlatıcı şiiri bitirmektedir. Şiirde itaatkâr, teslimiyetçi, çevreye karşı şefkatli, sosyal düzende ise oldukça pasif, arzu ve isteklerini öldürmüş, aza kanaat eden, lüks bir hayattan uzak, beslenmede kanaatkâr, yaşam alanı ya da toplumsal statüde yüksek hedefleri olmayan bir yaşam *benin* idealidir. Yani düz bir okuma ile şiirde anlatıcı, kendi *ideal insan* modelini tanımlamaktadır. *Ame ni mo Makezu*'nun şekilsel olarak en ikircikli özelliği şairin sadece kanji ve katakana kombinasyonunu kullanmasıdır. Şiirin genel şekilsel özelliklerine bakıldıktan sonra bu kısımda kanji ve katakana kombinasyonu ile nereye varmak istendiği yapısökümcü bir bakışla tartışılacaktır. Öncelikle bu şiirin şair tarafından konmuş bir başlığı yoktur ancak ilk dizesinden hareketle şiirin ilk dizesi olan *Ame ni mo Makezu* adıyla anılmaktadır. Şiirde bent ya da kıta da yoktur, orta uzunlukta, serbest bir tarzda yazılmıştır. Ancak 5-7-5 hecelik *baiku* ya da 31 hecelik *tanka* gibi klasik Japon şiirinin hece sayısının etkileri de görülmez. Dizelerde hece sayısı 7-7-25-10-5... şeklinde devam eden düzensiz bir yapıya sahiptir. Noktalama işareti hiç kullanılmamıştır ve otuz dizeden oluşmaktadır. Yalın, akıcı bir üslupla *konusma dili tarzında* telaffuz kıymeti yüksek, ahenkli bir Japonca ile yazılmıştır. Şiir sessiz okunacak türden bir yazı değildir, tam aksine sesli okunmaya uygun yazılmıştır. Adeta büyük bir *topluluğa hitap eden* bir duruşu vardır. *Ben* anlatıcı kendi iç dünyasının amaçlarını, ideallerini anlatırken kitlelerin hislerine katılacağı bir duruş sergilemektedir. Sürükleyici, ikna edici, sessiz bir gayreti harekete geçirici, öğretici metni havasındadır. Yoğun bir imge yapısına sahiptir, bu da yapısökümcü yorumları şiire davet eder. Bu nedenle de neyi söylediği ve nasıl söylediği bir arada değer kazanmaktadır. Okuyucu şiirde çok derinlikli olan felsefi bir içe bakışla karşılaşır.

Baştan itibaren dizelerde *ideal insan* sıfatları art arda sayılmış, son dizedeki “*Böyle bir insan olmak istiyorum*” ifadesindeki “*istiyorum*” ile bütün bu dizeler tek bir cümle haline getirilmiştir. Yani bütün dizeler olunmak istenen insanın özelliklerini birer birer betimler ve son dizede bunlar tek çatı altında toplanarak ne tür bir insanın *ideal insan* olacağı net bir resmi çizilmiştir. Hızlı bir okumada metnin noktalama işareti bulundurmuyuşu ve cümlelerin sonlarının getirilmemiş olması, okurken durmadan devam eden bir süreklilik ve döngü sağlar. Bu yönü ile metin, devri daim eden bir Budist mandalasını andırır. Şekilsel olarak değil ancak anlamsal olarak şiirdeki Budist dünya görüşü ve felsefe birçok araştırmada da vurgulanmıştır (Kubota & Kimura 2014, Nonomiya 2012).

Şiirin metinsel ve göstergesel yönden göze çarpan ilk özelliği ise *hiragana* kullanılmadan sadece *kanji* ve *katakana* kullanarak yazılmış olmasıdır. Ancak bu yazı stili dönemin Japonca edebiyat dünyasına bakıldığında biraz göze batan, kuşku uyandıran bir manzara sergilemektedir. 1930’larda kanji ve hiragana kullanılması daha olası bir tercihti. Fakat Japon iktidarının benimsediği Asya’da yayılma ideolojisi ile katakana kullanımının doğrudan bir ilişkisi vardır.

“Meiji Hükümeti 1 Numaralı Fermanı “Resmî Belgelerin Şekli” (1886) ile kanji ile katananın birlikte kullanıldığı yazı sistemini kullanıma geçirmişti. Bu kanji ile katakana karışımı yazı stili, fermanlar, kanunnameler, resmî belgeler gibi türlerde kullanıldı, diğer yandan ise “*Mançurya Olayı*”ndan itibaren *anakarada ilerlemek için Japon dilindeki katakana daha basit ve yayılması kolay bir dil olarak Asya’nın her yerinde yaygınlaştırıldı*” (Kubota & Kimura, 2014: 157). Yani Japonca’nın iki üç çizgiden oluşan katakana ile yazılması, okunması ve öğrenilmesi daha kolaydı. Japonya’da iktidar katanayı kanjiye nazaran daha kolay olduğu için anakarada dilsel yayılma ideolojisinin bir aygıtı olarak kullandı. Yani o dönemde bir metnin katakana ile yazılması özel bir imaj oluşturmaktaydı. Dönemin ataerkil ve maskülen militarist yapısının yazı dilindeki sembolü katakana idi. Bu nedenle katakana Japon iktidarının önemli bir göstergesiydi.

Dikkate değerdir ki şiirle ilgili günümüze kadar gelen araştırmalarda, Kenji’nin yalnızca bu eserinde hiragana kullanmayı sadece kanji ve katakana kombinasyonu ile yazdığı kayda geçirilmiş, diğer eserlerinde bu tür bir metin yazmadığı vurgulanmıştır. Buna rağmen metnin bu göstergesel özelliğinin ne anlama gelebileceğinin analizi Japon araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiş, şiirin anlamsal yorumuna odaklanan bir araştırma geleneği günümüze dek sürdürülmüştür. Acaba Kenji’nin şiirindeki kanji ve katakana kombinasyonundan oluşan yazı stili

ne gibi bir anlam taşıyabilir? Bunu kavramak için öncelikle Japonca'nın edebi metinlerinin hangi yazı sistemi ve stili ile yazıldığına bakmak gerekir.

Çoğu dilin bir tek alfabesi olmasına rağmen, Japonca'da bir tek alfabe yoktur. Dört ayrı yazı sistemi karışık bir şekilde ve bir arada kullanılır. Japonca yazılı ifadeler hakkında Okugakiuchi (2010: 89), "*Japonca kanji, hiragana ve katakana olmak üzere üç ayrı yazı sistemine sahiptir. Bu, Japonca'da bir tek sesin kanji, hiragana ve katakana ile olmak üzere üç ayrı yazılı ifadesinin mümkün olduğu anlamına gelmektedir*" demektedir. Yani Japonca bir ifade, kanji (Çin karakterleri) hiragana ve katakana olmak üzere üç ayrı yazı sistemi ile yazılabilir-Latin harflerini de ekleyerek bunun aslında dört ayrı sistemi olduğunu belirtmek gerekir-. Kanjiler resimden oluşmuştur ve Çin'den alınmıştır. Bunlar temelde, kelime köklerine benzer ve tek başına anlam taşır, hiragana ile katakana hecelerden oluşan iki ses alfabesidir -sıralama sayıları gibi fonksiyonlarla kullanılsalar da- ve karakterler tek başlarına kelime anlamı oluşturmazlar, yalnızca bir sesi karşılarlar. Tarihsel olarak bakıldığında kanjiler Çin'den alınmış ve bunlar kullanılarak 720'de yazılan Kojiki ile ilk Japonca yazılı eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Hiragana ve katakana da 700'lerin başlarında Çin karakterlerinden bazılarının çizgi sayı bir iki çizgiye düşürülüp, oldukça basitleştirilerek Japonlar tarafından oluşturulmuştur. Ancak hiragana daha çok kadınlar tarafından kullanılmıştır. Katakana ise Çin'den gelen ve Çince olan Budist metinlere açıklamalar yazmak için ve daha çok erkek Budist rahipler tarafından kullanılmıştır. (Shūeisha, 2013: 19). Katakana tarihsel olarak da ataerkil, maskülen ve erkeklerin dünyasına ait bir yazı stili olarak Japon tarihinde modern zamanlara kadar gelmiştir denilebilir. Dahası 1868 sonrasında resmî belgelerin dilinde kanji ile katakana yer almış, katananın icat edildiği zamandan itibaren sahip olduğu maskülen hegemonya, modern İmparatorluk Japonya'sının söylemlerinin de bir göstereni olarak kullanılmıştır.

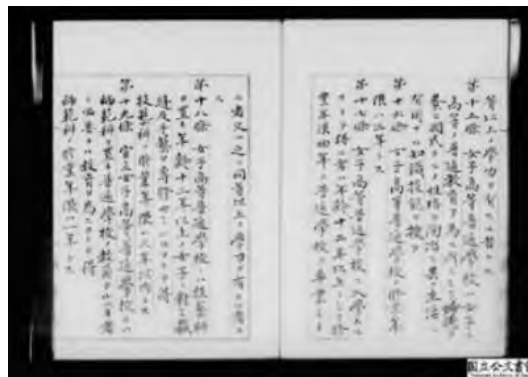
Okugakiuchi (2010: 89) katakana ile yazılan ifadelerin kendilerine has bir anlam sistemi oluşturduğunu, bilişsel dilbilim açısından ortaya çıkarmıştır. Katakana harfler tek başlarına anlam taşımasa da kelime ve ifadelerin katakana ile yazılması bilişsel bir anlam taşır. Yani gösterge olarak katananın kullanılması sıradan bir edim değildir, bilişsel açıdan ve gösterilenin oluşturduğu imaj açısından bir fark yaratır. Birinci olarak edebi bağlam ve ikinci olarak da ideolojik bağlamda bu farkın ne olduğu tartışılabilir.

Öncelikle edebiyata bakarsak, "*Japonlar'ın kanjinin edebi eserlere uygun olduğunu düşünmesi doğal olabilir. (...) Standart düşünülendiğinde Japonların yazdığı metinlerin ana unsuru kanji ve kanadır (özellikle hiragana), çünkü bunlarla [diğer alfabeler ile] kıyaslandığında kanjinin edebi amaçlara daha uygun olduğu düşünülmektedir*" (Murakoshi, 1998: 17). Japon yazısının kökleri Çin yazısı ve kültüründen beslenmiş olduğundan, edebi yazın kanji ile başlamıştır. Daha sonra buna Japonların oluşturduğu hiragana ve katakana eklenmiş ve Japonca bu üçü ile yazılarak modern zamanlara kadar gelmiştir. Az önce değinildiği gibi katakana daima daha spesifik bir alanda yaşamıştır. Ancak Japonca yazılarda kullanılan *alfabeler* kendilerine has bir *imaj ve atmosfer* oluşturabilecek güce de sahiptir. "*Karakterlerin kendilerine musallat olan alışlagelmiş imajları ve atmosferleri, karakter seçimini inisiyatifli gerçekleştirerek, yeni bir imaj ya da atmosfer oluşturmak, bir tür eki oluşturmayı hedeflemek amacı ile kullanılır ve bir işe koşulur*" (Murakoshi, 1998: 25). Yani Japonca'daki yazı sistemleri manipülatiftir. Hangi karakter sisteminin kullanıldığı yazının imajını da belirler. Bu her üç yazı sistemi için de geçerli olan bir kuraldır ve üçünün de ayrı ayrı temsil ettiği bir mesaj vardır demektir. Diğer yandan "*Japonca konuşanlar waka şiirleri ve günlük yaşamla ilgili şeyler için "hiragana" ve "konuşma dili"ne yakın yazı stillerini kullanırlar, uzmanlık alanlarındaki bilgiler ve kamusal konular hakkında "katakana" ve "kanji" göstergelerinin "konuşma dili" ne yakın göstergelerle kullanılmasının yerinde olduğu şeklinde soyut bir algıyı toplumu oluşturanlar bilinçsiz bir şekilde paylaşmaktadırlar*" (Lee, 2022: 2). 1945 öncesinde yani şiirin yazıldığı dönemlerde de katakana yazı sistemini kullanmak yazıya daha da spesifik bir imaj ve atmosfer katmaktaydı: "*Başka bir deyişle, "katakana" notasyonunun bir metin içerisinde "bilgi", "kamu", "telgraf" ve "konuşma/sesleniş" ile ilgili "nitelikleri" güçlendirmesi kuvvetle muhtemeldir. Bunun "yazı stili" ve "içerik" ile iç içe geçerek özelliklerini daha güçlü bir şekilde hissettirdiği düşünülmektedir*" (Lee, 2022: 45). Bu çalışmaya dayanarak II. Dünya Savaşı öncesi söz konusu olduğunda, katakana kullanımının üzerinde durulması gereken ikircikli bir gösterge seçimi olduğu kolaylıkla söylenebilir. Metni özellikle katakana ile yazmak zaten başlı başına bir mesaj taşır. Lee'nin (2022) araştırması 1900'lerden 1945'e kadar olan döneme ait çok sayıda medya, ders kitapları ve yayınlarını incelemiş ve yazı stili olarak, kanji ile katakana kombinasyonunun *bilgi veriyorum/kamuya duyuruyorum/telgraf yazıyorum/birilerine sesleniyorum* demek olduğunu net bir şekilde ortaya koymuştur. Yani Kenji, kamuya yaptığı bir bilgilendirmeyi, seslenişi, bir telgraf gibi taşradan göndermeye çalışmıştı. Muhtemelen imparatorluk başkenti Tokyo da bu telgrafla gönderilen mesajın alıcısı olan yerd.

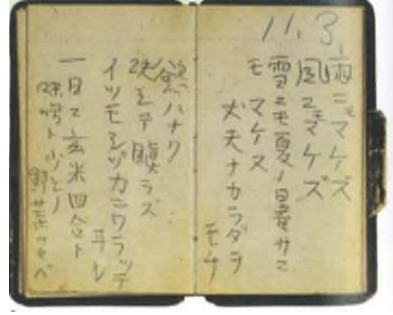
Bu kamuya sesleniş yorumunu destekleyici birkaç resmî belgeye göz atalım. Kronolojik olarak Görsel 1’de resmî bir belge olan 1890 yılına ait Eğitim Fermanı, Görsel 2’de 1911 yılında imparatorluğun Kore Yarımadası’nda eğitim sistemini düzenlemek için yayınladığı 1.Chōsen Eğitim Fermanı bulunmaktadır. Görsel 3’te ise 1931 yılı *Ame ni mo Makezu* şiirinin yazılı olduğu Kenji’nin not defteri yer almaktadır. Kanji ve katakana kombinasyonu ile yazılmış resmî belge ve duyuru örneklerini çoğaltmak oldukça kolaydır. Verilen üç görselden ilk ikisi fermanlardır. İmparatorluk tarihinin erken tarihlerinden itibaren resmî belgeler ve kanunnamelerin yazı stili, kanji ve katakana kombinasyonudur ve bunlar dilsel olarak konuşma diline (*kōgotai*) yakındır. Kenji’nin şiiri de konuşma diline yakındır ve şiir bu resmî belgelerin, kamuya yapılan bilgilendirme metinlerinin, uzaktaki birilerine bir durumu haber veren telgrafların, kanunnamelerin, birilerine bir şeyi aktarmak istemi edimi olan *sesleniş* göstergeleriyle yapılandırılmıştır. Yani şiir, kanji ve katakana kombinasyonu ve konuşma dili stili ile 1868’lerden itibaren kurulan Büyük Japon İmparatorluğu tebaasının toplumsal hafızasında yer alan resmî belgelerin ve kanunnamelerin imajı ile yapılandırılmıştır. Bu nedenle de Japonların toplumsal hafızasındaki resmî belgelerin stilini şiire entegre ederek metin içerisinde *bilgi*, *kamu*, *telgraf* ve *sesleniş* gibi Lee’nin (2022: 45) tanımladığı nitelikleri taşıyan bir sesleniş mevcuttur. Diğer yandan 1945’ten sonra bu stil ötelenmiş, emperyal geçmişi hatırlattığı için ikircikli bir yazı stili olarak görülmüştür:

Görsel 1. 1890 Yılı, İmparatorluk Eğitim Fermanı (Japonya Mili Kütüphanesi Dijital Arşivi’nden alınmıştır. <https://www.digital.archives.go.jp/das/image-j/M0000000000001724211>)

Görsel 2. 1911 Yılı, 1.Chōsen Eğitim Kanunnamesi (Japonya Mili Kütüphanesi Dijital Arşivi’nden alınmıştır. [https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?KEYWORD=&LANG=default&BID=F000000000000006285&ID=M0000000000001748169&TYPE=&NO=\)](https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?KEYWORD=&LANG=default&BID=F000000000000006285&ID=M0000000000001748169&TYPE=&NO=)))

Görsel 3. Kenji'nin not defterinde bulunmuş olan *Ame ni mo Makezu* şiiri. (Günümüz Japonya ders kitaplarından alınmıştır. Kaynak: Shūeisha (2013))

“Savaştan [İkinci Dünya Savaşı] sonra, katakana notasyonunun kolaylıkla, savaş öncesi ve anti-demokratik bazı görüntüleri çağrıştırdığı bir ortam vardı. *Ame ni mo Makezu*'nun notasyonunun biragana'ya çevrilmiş olduğu ders kitaplarının çoğunun 1955'ten önceki incelemelerde onaylandığını göz önünde bulundurursak, o dönemde metnin katakana notasyonunun çağrıştırmaya meyilli olduğu olumsuz imajı, metinden koparmaya çalışan editörlerin, zamanın koşullarına göre hareket ettiklerini görmek mümkün değil midir?” (Kubota & Kimura, 2014: 157).

Burada 1945'ten sonraki ders kitaplarında şiirdeki katakana notasyonunun hiragana ile değiştirildiği ortaya konmuş ancak savaş öncesi ve anti-demokratik imaj konusunda başka bir tartışma yapılmamıştır. Buradan hareketle bir sağlama yapılabilir. 1945'te Büyük Japon İmparatorluğu'nun savaştan yenik ayrılması, sömürge topraklarının tamamen kaybedilmesi ve Amerikan işgali ile sonuçlanmıştır. Amerikan yönetimi döneminde 1946'da 27 uzmandan oluşan Amerikan Eğitim Misyona Heyeti ilk grubu (Beikoku Kyōiku Shisetsudan) Japonya'ya gelmiştir. Bu heyet köklü değişiklikler yaparak demokratik bir eğitim sisteminin kurulması için düzenlemeler yapmıştır (Özşen, 2020: 47). Yapılan çalışmalardan sonra ise de yalnızca Amerikan heyetinin onayından geçen ders kitapları kullanılmaya başlanmıştır. Kenji'nin şiiri ise savaş öncesinin ideolojik söylemini eleştirirken katakanayı özellikle kullanmıştır. Editörlerin ders kitaplarında kullanılacak metin için Kenji'nin şiirde kullandığı katakanalarını silerek yerine hiraganaları yazmaları, şiirin gerçekten de savaş öncesinin *sesleniş* ve *kanunnameler* gibi yukarıda tartışılan resmî belgelerin formatlarını güçlü bir şekilde yansıttığının da sağlaması olmaktadır. Yani Kenji'nin şiirinde kanji ile özellikle katakana kullanması, savaş öncesinin ideolojik yapısını temsil etmektedir. Savaş sonrasında Amerikan yönetiminin demokratik bir toplum yapısı kurmaya çalıştığı dönemde ise editörler şiirin metnini zamana uydurarak eserin göstergesel yapısındaki militarist imparatorluk düzeni anımsatan yapısına müdahale etmişlerdir. Oysa bu göstergesel özellik şiirin en dikkat çekici noktasıdır.

Şekilsel özelliği açığa çıkmış olan metnin, bu noktada içerdiği *bilgi* ve temel kaygısının ne olduğu sorusuna bir cevabın bulunması gerekir. Yani Kenji'nin neye dair bir *ferman* yazdığı, kime ne için *seslenişte* bulunduğu, kime neyi haber vermek istediği sorgulanmalıdır.

Şiirin işte tam da bu noktada, Kenji'nin münzevi bir hayatı seçerek sırtını döndüğü, 1920'lerin *Showa modernitesi*, Japon toplumu ve iktidarın ideolojik yapısı ile bunların kurduğu sosyopolitik ve ideolojik düzene karşı duran bir *sesleniş* olarak düşünülmesi mümkün olabilir mi sorusu akla gelir. Yani Kenji, iktidarın kanji ve katakandan oluşan *sesleniş* şeklini şekilsel olarak taklit etmekte ancak bir sonraki bölümde tartışılacağı gibi ideolojik olarak iktidar ile aynı yöne gitmemektedir. Onun *sesleniş* iktidardır. Zaten Kenji memleketi Iwate'ye dönerek Japon kırsalına yerleşmiş, imparatorluk başkentine bir defa ayak bastıktan sonra buraya bir daha uğramamıştır. Bu nedenle yönetim merkezi Kenji için fiziksel olarak da ancak bir mektup ya da telgraf gibi bir metin aracılığı ile ulaşılması mümkün olan bir mesafe ötesidir. Bir sonraki bölümde şiirdeki söylemin, yazıldığı zamanın sosyopolitik bağlamı ve iktidarı ile olan ilişkisi içinde ele alınacaktır.

1930'larda Japonya'dan Doğu-Batı-Kuzey-Güney'e Gitmenin Politik Anlamı

Ame ni mo Makezu'nun anlatsında içerik olarak düz bir okuma ile anlaşılabilir iki tema vardır. Birincisi ideal insan, ikincisi ise ideal insanın dünya ile kurması arzulan ideal ilişkidir. Aşağıda şiirin tamamı her bir dizeye sırasıyla numara verilerek gösterilmiştir. Günümüz ders kitaplarında (Shūgakusha, 2013: 155) şiirin orijinal Japonca metni şu şekilde halen okunmaktadır (numaralandırma ve çeviri yazara aittir):

雨ニモマケズ/Ame ni mo makezu/Yağmura da yenilmeyen

1:雨ニモマケズ/Ame ni mo makezu/Yağmura da yenilmeyen

2:風ニモマケズ/Kaze ni mo makezu/Rüzgâra da yenilmeyen

3:雪ニモ夏ノ暑サニモマケヌ/Yuki ni mo natsuno atsusa ni mo makenu/Kara da yazın sıcaklığına da yenilmeyen

4:丈夫ナカラダヲモチ/Jōbuna karada wo mochi/Sağlam bir vücuda sahip olup

5:慾ハナク/Yoku wa naku/Arzusu olmayan

6:決シテ瞞ラス/Kesshite okarazu/Asla sinirlenmeyen

7:イツモシヅカニワラツテヱル/Itsu mo shizukani waratteiru/Her zaman sakince gülen

8:一日ニ玄米四合ト/Ichi nichini genmai yon gō to /Günde dört kâse esmer pirinç ile

9:味噌ト少シノ野菜ヲタベ/ Miso to sukoshi no yasai wo tabe /Miso ve biraz sebze yiyen/

10:アラユルコトヲ/Arayurukoto wo / Olan biten şeyleri

11:ジブンヲカンジョウニ入レズニ/Jibunwo kanjyō ni irezuni/Kendini hesaba katmadan

12:ヨクミキキシワカリ/Yoku mi kikishite wakari/İyice görüp iyice dinleyerek

13:ソシテワスレズ/ Soshite wasurezu/ Ve de unutmadan

14:野原ノ松ノ林ノ蔭ノ/Nohara no matsuno Hayashi no kage no /Kırlardaki çam koruluklarının gölgesindeki

15:小サナ萱ヅキノ小屋ニヱテ/Chisana kayabuki no koya ni ite/Saz çatılı küçük bir kulübede kalarak

16:東ニ病氣ノコドモアレバ/Higashi ni byōki no kodomo areba/Doğuda hasta bir çocuk varsa

17:行ツテ看病シテヤリ/Itte kanbyō shiteyari/Gidip ona bakan

18:西ニツカレタ母アレバ/Nishi ni tsukareta haha areba/Batıda yorgun bir anne varsa

19:行ツテソノ稲ノ束ヲ負ヒ/Itte sono ine no taba wo oi/Gidip onun pirinç demetlerini sırtına alan

20:南ニ死ニサウナ人アレバ/Minami ni shinisōna hito areba/Güneyde ölmek üzere olan biri varsa

21:行ツテコハガラナクテモイイトイヒ/Itte kowagaranakute mo ii yo to ii/ Yanına gidip korkmana gerek yok diyen

22:北ニケンクワヤソショウガアレバ/Kita ni kenka ya soshōga areba/Kuzeyde bir kavga ya da bir dava varsa

23:ツマラナイカラヤメロトイヒ/Tsumaranai kara yameroto ii/ Anlamı yok, o yüzden bırakın bunları diyen

24:ヒドリノトキハナミダヲナガシ/Hiderino tokiwa namida wo nagashi/Kuraklık olunca gözyaşlarını döken

- 25:サムサノナツハオロオロアルキ/Samusano natsu wa oro oro aruki/Soğuk yaz olursa telaşla yürüyen
26:ミンナニデクノボートヨバレ/Minna ni deknobō to yobare/Herkesin bir baltaya sap olmaz dediği
27:ホメラレモセズ/Homerare mo sezu/Hiç övülmeven
28:クニモサレズ/Ku ni mo sarezu/ Kimseye acı vermeyen
29:サウイフモノニ/Sōiu mono ni/İşte böyle biri,
30:ワタシハナリタイ/Watashi wa naritai/ Olmak istiyorum ben

Şiirin ilk dizelerinde yağmura, rüzgâra, kara, yazın sıcağına yenilmeyen sağlam bir vücut sahibi olmak, arzuları bertaraf etmek, öfkeden uzak sakin kalabilmek ve her zaman sessizce gülümseyebilen bir insan olabilmek istenmektedir. Şiirin başında, yağmur, rüzgâr, kar ve yazın sıcağı ile kast edilen birincil anlamlarıyla doğa olayları olduğu söylenebilir. Fakat burada insanı çevreleyen dış koşullar ile bu koşulların çevrelediği bedeninin ilişkisine odaklanıldığında, çetin şartlarda sağlam duran bir insan modeli çizilmektedir. Şiirdeki bu manzara, eleştirmenler tarafından Budizm felsefesi ile örtüşmesi ve Kenji'nin hem aile çevresi hem de bireysel olarak yoğunlaştığı Budizm inancına son derece önem vermesi ile birleştirilmiştir. Bu bağlamda *Ame ni mo Makezu*, Budizm'in yaşam felsefesini muhteşem bir şekilde temsil eden bir eser olarak değerlendirilmiştir. Şiirin Kenji'nin Budist dünya algısı açısından yapılan okumalarında, bu dizelere arzulardan, öfkeden, insani ve bedensel zaafardan uzaklaşmanın idealize edildiği öne sürülmektedir. Sugawara'nın (1999) araştırması, şiirin tüm dizelerinin Budist felsefe ekseninde yazıldığından çok emin olan bir duruş sergilemektedir:

“Öncelikle girişte “yağmur”, “rüzgâr”, “kar”, “yazın sıcağı” kelimeleri alınmış, bunlar ise nesnel olarak “rüzgârla yağmur”, “rüzgârla kar” “aşırı sıcaklar” gibi doğanın büyük unsurlarını ifade etmektedir ve bunlar Buda'nın “ıstırap” öğretisinde görülen, hayatta insanın karşılaşacağı çeşitli ıstıraplar anlamına gelmektedir. Bu nedenle de bu tür ıstıraplara yenilmeyen yüksek bir beden gücüne ve ruh gücüne sahip olarak bunlarla başa çıkılmalıdır diye ifade edilmekte ve burada da Budizm'in ninniku [dış dünyadan gelen zorluklara sabır etme], jyojin [sebat ile devam etmek], kenko[sağlam irade], futaiten [yılmadan devam etmek] öğretilerini görebiliriz.” (Sugawara 1999: 83)

Burada ilk kısımlar örnek gösterilse de Sugawara şiirin tamamını Budist terminolojiye göndermeler yapan göstergeler olarak çözümlenmektedir ve Budizm'in “ideal insan” profilini çizen bir şiir olarak *Ame ni mo Makezu*'yu değerlendirmektedir. Doğumundan itibaren dönemin Devlet Şintoizmi politikası içerisinde de olsa yoğun bir Budizm inancı ortamında yaşamış ve ömrü boyunca Budizm'i temel yaşam felsefesi yapmış olan Kenji düşünüldüğünde bu şekilde Sugawara'nın şiirde Budist felsefe düsturlarını görmesi şaşırtıcı değildir. Şiirdeki dış dünyanın zor şartlarına karşı sabırla mücadeleye devam eden sağlam irade, Budist felsefenin dünya hayatının bir acıdan ibaret olduğunu ve bu acıya karşı sebat ve tahammül gösterilmesi şeklindeki hedefini en güzel şekilde kelimelere dökmektedir. Ancak burada dikkatlerden kaçan nokta, *ben* için ıstıraplara yenilmeyen yüksek bir beden gücüne ve ruh gücüne sahip olmanın neden gerekli olduğu, şiirdeki “ninniku [dış dünyadan gelen zorluklara sabır etme] jyojin[sebat ile devam etmek]” duruşunu gerekli kılan dış dünyada mevcut muhtemel zorluklar ve baskın güçlerin var olduğudur. Bunlar varsa Kenji için yaşadığı zaman ve çevre *ninniku* ve *jyojin* gerektiren katlanması zor bir ortam olmalıdır. Dahası şiirdeki *ben* anlatıcı gibi Kenji'de şiiri yazdığı zaman artık Japon toplumundan kendisini soyutlamış tek başına yaşamaya başlamıştı. Öyleyse yaşadığı zamanın sosyopolitik koşullarında Kenji'nin soyutlanmasına neden olanın ne olduğunu bulmak gereklidir.

Örneğin, şiirde dize 14 ve 15'te “Kızlardaki çam koruluklarının gölgesindeki/Saz çatılı küçük bir kulübede kalarak” ifadesinde, *ben*'in yaşam alanı, çok eski zamanlardan beri taşrada Japon insanının hemen hemen hepsinin içerisinde yaşadığı saz çatılı küçük bir kulübeyi temsil etmektedir. Oysa ülkede medeniyet ve aydınlanma (*bunmei kaika*) ideolojisi ile 1880'lerden itibaren, ahşap Japon mimarisinin yerini batı tarzı betonarme binalar almış, özellikle 1910'lardan itibaren modern binalar hızla ve büyük bir gururla artırılmış, günlük yaşamda Batılı bir hava esmeye başlamıştır. Japonya modern ile tanışmıştır. Dahası 1919'da Birinci Dünya Savaşı'nın bitişinden sonra,

Japonya savaş ekonomisi ile güçlenmiş, *modern kızlar ve modern erkekler (moga moboi)*, tam anlamıyla Batı tarzı binaların, ulaşım araçlarının, alışveriş merkezlerinin içerisinde, fötr şapkalar ve yuvarlak gözlükler, rahat elbiseler ile boy göstermeye başlamıştır. “Japonya’da 1930’ların başı modern kelimesinin temsil ettiği bir dönemdi. Büyük Kantō Depremi’nden sonra “(...)imparatorluk başkentinin yeniden inşası” ile gelişen kent kültürü ile harmanlanarak, 1930’ların başında kitlelere yayılan modernite, genel olarak Shōwa modernizmi olarak anılıyor ve tüketim toplumu, modern kız, modern erkek ifadeleri ile sembolize ediliyordu. Hedonistik ve yozlaşmış bir yanı da vardır ve buna kültürel özellikleri nedeniyle erotik-grotesk- nonsense kültürü de deniyordu” (Chō, 2016: 377-378). Yani 1930’lara doğru Kenji’nin içerisinde yaşadığı toplum Shōwa modernizmini yaşıyordu. Nüfusun şehirlerde yoğunlaştığı, tüketim toplumunun oluşmaya başladığı, modern kent kültürünün ortaya çıktığı zamandı. 1925’te yayına başlayan radyo unsuru vardı. Yine aynı yılda Toplum Huzurunu Koruma Kanunu çıkarıldı. Modern kent yapısının huzursuzluğuna karşın, saz çatılı bir Japon köy evinde yaşamayı idealize eden Kenji, metropol ve modernizmin Japonya’da doğurduğu beton binalarda yaşamının hayalini kurmamaktadır. Kenji 1921’de Tokyo’ya giderek çocuk hikayeleri yazmaya başlamış, yedi ay kadar orada kalmış ancak kız kardeşi Toshi’nin hastalanmasıyla geri dönmüştür. Varlıklı bir ailenin oğlu olmasına rağmen Shōwa modernizminin yayıldığı imparatorluk başkentine bir daha uğramamıştır. Dahası insanlardan da uzaklaşarak tek başına yaşamayı, kendi ekip diktikleri ile beslenmeyi seçmiş, köylülere pirinç yetiştiriciliği ve tarım ile ilgili eğitimler vererek ömrünü tamamlamıştır. Yani Kenji, Shōwa modernizminin yaşam alanı olan modern Japon şehirleri ile barışık değildir. Tüketim toplumuna karşın Kenji sadeliği idealize etmektedir.

Shōwa modernizmi sadece şehir düzeni ve kılık-kıyafette görülen bir dalga değildi; Batı tarzı restoranların ve yemeklerin de popülerleştiği, et yemeklerinin yavaş yavaş evlere girdiği bir dönemdi. Beslenme ile ilgili olarak şürde de 8. ve 9. dizelerde “Günde dört kâse esmer pirinç ile/Miso ve biraz sebze yiyen” lüks ve şatafattan uzak bir hayat idealize edilmekte. Burada esasında pirinç ve sebzedden oluşan Japonya’nın Budist beslenme tarzı görülebilir. Ancak Meiji ile başlayan medeniyet ve aydınlanma hareketinden sonra Japonya’da et yeme kültürünün başladığını hatırlamak gerekir. Kenji ise pirinç ve sebze ile beslenen bir diyeti idealize etmekte. Ayrıca et yemek ile öldürmek ona göre aynı anlama geldiği için Kenji vejetaryen diyetini seçmiştir. O dönemde popüler hale gelen et yemekleri, Kenji’nin ideal insanının menüsünde yer almamakta. Diğer yandan Kenji Budist bir duruşla bir canlıyı öldürerek yemenin bir vahşetten ibaret olduğunu düşünür, daha da önemlisi, et yemeyi Batı kültürü ve sömürgecilik ile imgesel olarak birleştirir. Kenji kişisel hayatında da üzerinde son derece durduğu yemek konusunu eserlerine yansıtmakta, *yemek yemek* edimi üzerinden birçok metafor oluşturmaktadır. Örneğin 1924 yılında çıkan *Siparişi Çok Restoran*’da Kenji, İngiliz askerleri gibi giyinmiş iki beyefendinin Batı tarzı bir restorana girdiği bir hikâye anlatır. Bu iki avcı, yani iki *etobur*, restoranın havasına bakarak içeride asillere yaraşacak lüks bir yemek yemeyi hayal ederken, restoran bu iki avcıyı pişirerek yemeye çalışır. Eserdeki Batılı asker, Batı yemekleri restoranı, lüks restoran gibi paradigmalara Batıdan gelen et yeme kültürünün ve Batı kültürünün insanın bedenini/etini en sonunda yemeye yani tüketmeye doğru götürdüğü mecazı vardır. Tomoda (2014) bu insan yiyen restoran hikâyesi ile Kenji’nin 1910’lardan başlayarak Japonya’nın şehir kültürü, reklam sektörü ve tüketimin yükselişe geçtiği Shōwa modernizmi zamanlarının eleştirisinin nasıl yaptığını ortaya koymaktadır. Batı taklidi bir tüketim çılgınlığının Kenji tarafından mahir bir üslupla eleştirildiğini kanıtlamaktadır. Batının varlığı 1850’lerden itibaren Japonya’yı sömürgeleştirmek üzere gelmesinden sonra Japonya’nın üzerinde hep hissedilmiştir. Japonya Batılı güçler/*seijo rekekyo* tarafından yenmemek yani Batı sömürgesi olmamak için *zengin bir devlet ve güçlü bir ordu* kurma gayretine gitmiştir. Batı tarafından bir lokmada yutulmaktan kurtulan Japonya, Asya’nın Avrupası olmaya çalışmış, Asya’da sömürgeleştirenleri oluşturarak onları *yemek* ideolojisine bürümüştür.

Siparişi Çok Restoran’da anlatılan hikâye, iki avcının et yemek için avlanmaya çıkmalarına dairdir. Bu iki avcı et yiyebileceklerini sandıkları bir restorana girerler. Restoranın içerisindeki tabelalarda ise giysilerinizi çıkarın, bedeninizi yıkayın, vücudunuza bolca yağ sürün gibi komutlar yazılmıştır. Yani iki avcı, farkında olmasalar da restoran tarafından en sonunda pişirilip yenmeye hazır hale getirilmekteledir. Buradaki metafor ise tam anlamı ile ava gidenlerin avlanması deyimindeki bir feci sona işaret etmektedir. Budist Kenji için *etoburluk* ve yemek metaforu aslında sömürge kurmak/avlanmak demektir. Japonya’nın yayılmasını *etoburluk* olarak gören Kenji eserlerinde bunu derin metaforlarla eleştirmektedir. Meiji sonrasında Japonya’ya gelen *etoburluk* ve yine aynı şekilde Meiji sonrasına Japonya’ya gelen sömürgecilik Kenji’nin dünyasında benzer türde bir saldırganlıktır. Dünyanın diğer kısımlarını sömürge ya da koloni haline getirmek yani oralarda, *Siparişi Çok Restoran*’daki iki beyefendi gibi avlanmak yani sömürgeleştirenlerden fayda elde etmek, onların etini yemek ile aynı şeydir. Buna ek olarak, Büyük Asyacı ve Japon militarizminin destekçisi olarak bilinen Budist Pak Topraklar Mezhebi’nin Honganji Tapınağı Başrahibi de olan Otani Kōzui’nin adı, Kenji’nin *Ziyafet* adlı şiirinde geçmektedir. Eserde Kenji, Otani’yi

eleştirmekte, onu Annan'a yani Japon imparatorluğunun Büyük Asyacılık ideolojisi kapsamında yönetim altına almaya çalıştığı Güney Doğu Asya'daki şehirlere giden ve orada “*yılan eti yiyen beyefendi*” olarak anlatılmaktadır (Fukada, 2020:183). Ötani Kōzui Osmanlı döneminde Türkiye'ye de gelmiş, önemli bir Budist lider ve aynı zamanda tacirdir. Ancak adının bazı yolsuzluklara karışması nedeniyle tapınaktaki görevinden ayrılmıştır (Fukada, 2020: 183). Kenji'nin Ötani hakkındaki yazdıkları ve O'nu etoburluk üzerinden eleştirmesi de şairin imparatorluk ideolojilerinin yayılmacı yönüne eleştirel baktığını destekler niteliktedir.

Kenji'nin diğer bir eseri olan “*Ay Işığındaki Elektrik Direkleri*”nde Kyoichi adında bir çocuğun bir tren istasyonunun yakınındaki demiryolu raylarında yürürken aniden telefon direklerinin askerlere dönüştüğünü ve askerini şarkılar söyleyerek kuzeye doğru yürümeye başladıklarını anlatan bir hikâye”dir (Yonechi, 2013: 133). Bu eser “*İlk bakışta çocuklara yönelik gibi görünen, Kenji'nin çocuk hikâyesi, aslında Sibiry'a asker çıkarılması eleştirisinin dolup taşıdığı savaş karşıtı bir hikâyedir*” (Yonechi, 2013: 145) denmektedir. Yonechi (2018), Kenji'nin çocuklara yönelik gibi görünen başka eserlerinde de savaş karşıtı söyleminin devam ettiğini ortaya koymuştur. Bu eserde de askerlerin kuzeye doğru yürümeye başlaması ayrıntısı *Ame ni mo Makezu* ile örtüşmekte, kuzeydeki bir olaya Kenji'nin odaklandığını ortaya koymaktadır.

Burada hatırlanması gereken diğer bir önemli husus da Kenji'nin zorunlu askerlik muayenesi geldiğinde askere gitmekten kaçınmak istemesidir. Nakamura, bireylerin artık imparatorluk ideolojisinin içerisine tek taraflı olarak cepheye çekildiklerini ve Kenji'nin bu ortamda Büyük Japon İmparatorluğu'nun Sibiry'a yapacağı asker çıkarmasında bölgeye gönderileceğinden duyduğu endişeyi mektuplarında dile getirdiğini ortaya çıkarmış ve eklemiştir: “*Kenji'nin zorunlu askerlik muayenesine tabi tutulduğu zamanın Japonya'nın askeri politikasında önemli bir dönüm noktasına denk geldiğini teyit etmek isterim. 30 Mart 1918'de, Birinci Dünya Savaşı tecrübelerinden yola çıkılarak “Zorunlu Askerlik Nizamnamesi Değişikliği” (24 Sayılı Kanun) çıkarılmıştır (Aralık 1919'da yürürlüğe girmiştir).*” (Nakamura, 2010: 63)

Zorunlu Askerlik Nizamnamesi'nde yapılan değişiklik, Japon İmparatorluğu'nun işgal edeceği topraklarda artan asker ihtiyacını karşılamak ve yayılmacı politikayı güçlendirmek içindi. Zaten 1 Mart 1919'da sömürge Kore Yarımadası'nın halkı ayaklanmıştı. 1931'de ise Japonya Mançurya'da çıkan kargaşaların ardından burada bir devlet kurmuştu. Bu Japon İmparatorluğu'nun adalardan çıkarak Çin ve Rusya'ya yani anakaraya doğru yayılması için en büyük adımlardan birisi olmuştur. Sibiry'a bir Japon askeri olarak gitmek istemeyen Kenji, nihayetinde muayeneye girmiş ancak sağlık durumu nedeniyle askere alınmamıştır. Fakat şiirinde dört bir yöne gitmek arzusu vardır bu yönler ise dönemin coğrafya algısı içerisinde düşünüldüğünde coğrafi yönlerden çok Japonya'yı çevreleyen sömürge toprakları ile ilgilidir.

Şiirin 16-23 arasındaki dizeleri kilit noktadır. Kenji burada şöyle demektedir:

“*Doğuda hasta bir çocuk varsa /Gidip ona bakıp/Batıda yorgun bir anne varsa/Gidip onun pirinç demetlerini sırtına alan/Güneyde ölmek üzere olan biri varsa/Yanına gidip korkmana gerek yok diyen/Kuzeyde bir kavga ya da bir dava varsa/ Anlamı yok, o yüzden bırakın bunları diyen*”

Burada üstünkörü bir bakışla Doğu-Batı dikotomisi ile medeniyeti *ötekine* götüren, güçlü/erkek Batı ile zayıf/kadın Doğu şemasının, Japonya ve onun ilhak ettiği Asya ülkeleri formatına uyarlanmış olduğu yargısına gidilebilir. Yani Japonya'nın Büyük Asya ideolojisi, Asya halkına aşılana lider Japonya ya da *Asya'da bütünleştirici kimlikteki Japonya* tahayyülü akla gelebilir. Zaten 1940'lara gelindiğinde şiir bu yönde yorumlanmıştır (Kubota & Kimura, 2014). Ancak bu kurguyu bozan “*Kuzeyde bir kavga ya da bir dava varsa/ Anlamı yok, o yüzden bırakın bunları diyen*” şeklinde ifade eden Kenji'nin, başka coğrafyalara gitmede hümanist bir duruşu onaylaması fakat “*kavga ya da dava*” söz konusu olunca bunu anlamsız bularak bundan vaz geçilmesini istemesidir. Kenji şiirde sadece bu dizelerde “*yamero/bırakın*” şeklinde güçlü bir emir kipi kullanmıştır ve bu kavga ile dava karşısındaki tutumu şiirde yüksek sesle verilmektedir. Kenji kuzey yani Sibiry ve Mançurya'daki savaşlara karşı dur emri vermek istese de dönemin Japon yönetimi Asya'da tahakkümü kutsallaştırmaktadır. 1910'lardan sonra *Hakkō ichi u/ sekiz yönü bir çatı altına alma* şeklindeki klasik eserlerde geçen söylem canlandırılmış ve Japonya'nın Asya Ortak Refah Alanı'nı kurması ile kalmayarak tüm dünyayı kutsal bir kan taşıyan Japon İmparatoru'nun erdemli yönetimi altında birleştirmesi ideolojisi baskın hale gelmiştir. “*Japonya ülkesi dünyayı kurtarma amacı için vardır, imparatorun kutsal kanının devamlığından ziyade dünyanın kurtarılması denen kutsal görevin yerine getirilmesi için vardır. Demek oluyor ki*

Japonya'daki on binlerce yıl aynı kanı devam ettiren imparatorun eşinin benzerinin olmayışı, dünyayı fethetmeyi hedefleyen hükümdarlarinkinden farklı olarak, dünyanın erdemle bir çatı altında birleştirilmesini hükümdarlık sistemi ile gerçekleştirilmesinin garantisini verir” (Hayashi, 2022: 61) şeklinde bu ideoloji açıklanabilir. Bu son derece baskın ve güçlü metin Kenji'nin yaşadığı dönemdeki Japonya'nın güç merkezlerinin dünya coğrafyasına bakışını anlamak için oldukça aydınlatıcı bir söylemdir. Yani dünya coğrafyası Japon İmparatoru'nun kutsal kanı ve erdemi ile fethedilmelidir. Batılı sömürgecilikteki medeniyeti, eğitimi ve aydınlanmayı götürme bahanesi mevcutken; Japon İmparatorluğu'nda kutsal kanın sahip olduğu erdem ile bütün dünyanın birleştirilerek tebaa haline getirilmesi nihai hedef olarak belirlenmiştir.

Şiire geri dönersek, dört bir yöne gitme söyleminde, esasında düz okumada ortaya son derece yardımsever ve herkesi kanatları altına alarak destekleyen bir *ideal insan* vardır. Bu insanın söylemi dört bir yöne giderek oradaki insanları kanatlarının altına almak istemesi, Japonya'nın *bakkō ichi u* ideolojisinin romantik yanı ve de Büyük Doğu Asya Ortak Refah Alanı düşüncesi ile örtüşmektedir. Yani Kenji, Japonların Asya'nın birliği ülküsünü sadece romantik ve Budist bir ütopyacılıkla -ki Japonya'nın yayıldığı toprakların hemen hemen hepsi Budisttir- olumlamaktadır. Zaten daha önce de değinildiği gibi *bakkō ichi u* söyleminin çıkış noktasında Asya halklarını bir erdemli çatı -Japon İmparatorluğu- altında bir araya getirme söylemi vardır. Ancak zamanla Japonya özellikle de Kantō Ordusu militarist bir saldırganlığa yönelmiştir. Batıda Kore Yarımadası 1910'da resmen ilhak edilmiş ancak Koreliler'in tepkisi 1 Mart İsyanı 1919'da tam da Kenji'nin askere alınacağı yıllarda patlamıştı. Sahalin 1875'te, Çin topraklarından ise Tayvan ve Liadong Adaları 1895'ten itibaren Japon yönetimine alınmıştı. Bu yönlerden en ilginç olanı ise Kenji'nin “*Kuzeyde bir kavgaya da bir dava varsa/ Anlamı yok, o yüzden bırakın bunları diyen*” şeklinde yazmasıdır. Şiir tam da 1931 yılında yazılmıştı. Mançurya ise Tokyo'ya göre kuzey-batı yönündedir. İmparatorluğun yayılmacı politikalarını doğrudan yazamayan Kenji, burada güçlü bir gönderme yapmaktadır. “*Kuzeyde bir kavgaya da bir dava varsa*” denen şey ise Çin, Japon İmparatorluğu, Rusya ve Batılı Devletlerin Mançurya davasıdır. Kurtlar sofrasında paylaşılamayan Mançurya topraklarının ve onu vadettiği Sibirya Demiryolu, zengin madenler kavgası ve davanın kaynağıdır. Japonya ise anakaraya doğru yayılmada Mançurya'yı önemli bir üs olarak görmektedir. “*Nitekim Hisae Sawachi'nin 14 Sai: Foteen romanında da bahsedildiği gibi savaş öncesi dönemde Japonya'nın sömürge politikasını destekleyerek militarist tavrına yakın duran halk ve gençler de savaşın ardından derin bir pişmanlık yaşamıştır*” (Salğar, 2022). “Mançurya Olayı'nın ardından Çin ile başlayan hesaplaşmalar 1932'de Shanghai Olayı'nı ateşlemiş, tansiyon giderek yükselmiş, 1937'de ise Japon-Çin Savaşı başlamış Mançurya davasında en sonunda Japonya galip gelmiştir. Japon yayılması 1945'e kadar sürmüştür.

Diğer yandan Japon ordusunun Mançurya başta olmak üzere yayıldığı bölgelerde can kaybı kaçınılmazdır. Ancak “*Budizm'in vejeteryanlık ile ilişkisine bakıldığında “cana kıymamak” Budizm'deki yasaklardan biridir. Can almama, reenkarnasyon, yaşam döngüsü gibi kavramlar Jainizm, Budizm, Hinduizm gibi Hindistan kökenli dinlerde açıkça görülmekle birlikte, Budizm'e inanan Miyazawa'nın bu kavramlarla erkenden tanışma şansı bulduğuna şüphe yoktur*” (Çokbilir,2021: 20). Kenji'nin “*Kuzeyde bir kavgaya da bir dava varsa/ Anlamı yok, o yüzden bırakın bunları diyen*” biri olmak istiyorum diyerek karşı çıktığı olay Japonya'nın Asya anakarasına çıkarak Japonya-Rusya-Çin üçgeninde Mançurya ve de Sibirya'daki hegemonik savaştır. O nedenle de bütün bu anlamı olmayan kavgaya karşın şiirde “*bırakın bunları*” diye bir *sesleniş* katakana kullanımıyla mümkün kılınmış ve vurgulanmıştır. Ancak o dönemde Japonya dünyada önemsenen, hatta dünyayı imparatorun kutsal kanı yönetimindeki bir çatı altında toplamak isteyen bir hegemonya ve militarist, kolonyal bir *arzu*ya sahiptir. Yani Batılı güçlere kendini ispatlamak ve Uzak Doğu'da iktidarın merkezi olmak istemektedir. Kenji'nin Japon ordusunun militarist öfkesine karşı “*Asla sinirlenmeyen*”, uluslararası güç dengelerinin içerisinde önemsenmek isteyen duruşuna karşı “*Herkesin bir baltaya sap olmaz dediği*”, “*Hiç övülmeyen*”, Mançurya'daki toprak ve sömürge kavgalarında “*Kendini hesaba katmayan*”, militarist hareketlerle kan döken değil de “*Kimseye acı vermeyen*” bir Japonya'yı idealize etmektedir.

Ancak militarist Japon yönetimi altındaki topraklarda kan da dökülmüştür. Kenji ise Japon militarizminin sebep olduğu bu acıların farkındadır ve bu nedenle “*Kimseye acı vermeyen*” ifadesi Japon militarizminin eleştirisi olarak okunmalıdır.

Ayrıca şiirdeki *ben* kendini kanıtlama davasında değildir. Oysa Japonya o dönemde, Batılı güçlere kendini ispatlamaya ve Japonya'nın gücünü göstermeye 1880'lerden itibaren büyük bir şevkle atılmış, bir benlik iddiası sürdürmüştür.

Yukandaki tartışmaya dayanarak şöyle bir kaniya varılabilir: Kenji'nin ütopyası Japonya'nın et yemeyi yani sömürgeciliği bırakarak kendi pirinci ve sebzeleri ile yetinmesi, modern betonarme yaşam alanlarına değil

geleneğindeki ahşap ve saz çatılı küçük Japon evlerine geri dönmesi, en çok da Buda heykellerindeki gibi “*Her zaman sakinçe gülen*”, Batı kültürün etkisiyle Japonya’nın içerisine girdiği yanlışları “*İyice görüp iyice dinleyerek*”, “*Ve de unutmadan*” ifadelerinde olduğu gibi özüne döndüğü dünyadır. Yani 1868 sonrasında medeniyet ve aydınlanma hareketleri ile Japonya’nın ideolojik anlamda ve pratikte içerisine girdiği iştah ve arzusu çok olan bu öfkeli kolonyal saldırganlıktan vazgeçerek, sadece kendi topraklarında pirincini ve sebzesini yiyerek mütevazı, sakin, kendi halindeki yaşamında olmasını istemekte, ülkesinin gittiği yolu bırakarak önceki yaşantısına dönmesini istemektedir.

Nihayetinde *Ame ni mo Makezu* metni yazıldığı dönemdeki Japon İmparatorluğu’nun militarist yönelimlerindeki tahakküm arzusuna dolaylı ifadelerle yapılan bir karşı duruş ve sesleniş olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Kenji’nin *Ame ni mo Makezu*’su Derridacı bir okuma ile ele alındığında 1931 yılı ve yazıldığı döneme ait göstergeleri yoğun olarak barındıran bir eser olarak karşımıza çıkar. Kanji ve katakana kombinasyonu ve konuşma dili kullanılması, 1930’ların Japonya’sında bir kamuya sesleniş imajı taşımaktadır. Yönetimin kanunnamelerinin dili de Kenji’nin şiiri ile aynıdır. Kenji iktidarın bu silahını ona karşı doğrularak iktidara seslenmek ve onun militarist politikalarını eleştirmek için kullanmıştır. Şiir Büyük Japon İmparatorluğu tebaasının toplumsal hafızasında yer alan resmî belgelerin ve kanunnamelerin imajını tekrarlamaktadır. Ancak dönemin ideolojik yapısı ortamında Kenji doğrudan bir iktidar eleştirisinden kaçınmıştır. Şiirin morfolojik yapısı ve dört bir yana giderek Japon sömürge yönetiminin sebep olduğu kavga ve davaların bitirilmesini ve Japonya’nın modern öncesindeki yaşam tarzına dönmesini istemektedir. Kenji Japon toplumundan soyutlanarak yaşaması ile benzer bir şekilde Japon militarist ideolojisinin kültür ortamından da soyutlanmak istemektedir. Bu nedenle de şiirde kullanılan kanji ve katakana kombinasyonu sıradan bir seçim değildir. Bu metnin kamuya bilgi veren bir sesleniş olduğu ve durdurulması gereken kuzeydeki kavga ve davalar karşısında pasif bir karşı koyuş yerine geçtiği anlamına gelmektedir. Kenji’nin işgal ve işgal savaşlarına karşı duruşunu son derece kapalı bir yolla ifade etmesi, onun aynı ortamda eser veren diğer yazarlarla metin örüntüsündeki üstü kapalılık yönü ile benzerliğini gösterir. Japon İmparatorluğu’nun Shōwa modernizmi, lükse yönelişi ve hegemonya arzusu Kenji tarafından soğuk bakışlarla karşılanmaktadır. Dört yöne giderek *ötekilere* medeniyeti götürme arzusu gibi bir yanlış ile yorumlanabilecek olan bu şiir, aslında 1930’lardaki Sibiryaya asker çıkarmalar, Çin-Rusya-Japonya ve Batılıların Marçurya’daki çıkar çatışmaları, Büyük Japon İmparatorluğu’nun Asya ve dünyaya yönelik işgali ile çıkar çatışmaları karşısındaki Kenji’nin eleştirel bakışını ortaya koyan göstergeler bütünü olarak yapışökümcü bir bakışla okunabilir. Kenji *Ame ni mo Makezu*’da, Batılılaşma ve militarizm öncesindeki saz çatılı evlerde pirinç ve sebze yiyerek *etoburluktan* yani sömürgecilikten uzak yaşayan insanı ideal Japon İmparatorluğu insanı olarak hayal etmektedir. Buna ek olarak Japonya’nın dünya devletleri ile kurması gereken ideal ilişkide, diğer hakların topraklarına sadece yardım etmek için giden ancak hiçbir ülkeye *acı* vermeyen, yük olmayan yani sömürgeci militarist bir güç unsuru olmayan bir Japonya’yı idealize edilmektedir.

Kenji ve eserlerinin her biri, henüz Türkçe yazılan çalışmalarda pek ele alınmadığı için daha kapsamlı bir biçimde incelenmeyi beklemektedir. Asyalı bir halk olan Japonların modernizasyon sürecinden geçişleri diğer Asyalı bir halk olan Türkler açısından benzer tecrübeleri barındırmaktadır. Bu tecrübeler tarih bağlamında bir nebze ele alınmış olsa da edebiyat alanında karşılaştırmalı çalışmaların nitel ve nicel olarak miktarı artırılmalıdır.

Kaynakça

- Aydınalp, E. B. (2017). Jacques Derrida’da yazı ve anlam oyunu. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 151-160.
- Chō, Y. (2015). 1930 Nendai no teikoku nihon ni okeru modanizimu no shoyōso -kukan, medhia, shokuminchi- [Yayımlanmamış doktora tezi]. Nagoya Üniversitesi.
- Chō, Y. (2015). 1930 Mendai shoki no taishū goraku zasshi ni okeru jōsei-zō -modankei zasshi to romanthikku rabu ideorogī wo jiku ni. *Nibongo Bungaku*, 72, 376-400.

- Çokbilir, B. (2021). Miyazawa Kenji ve Vejetaryenlik -Öyküleri Odağında Bir İnceleme- [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi. Doğan, G. (2022). Korona virüs algısının Japon kısa şiiri senryülardaki yansımaları -beyaz yakalı senryü eserleri üzerinden-. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 53, 81-101.
- Erdemir, A. V. (2011). Miyazawa Kenji. *Olimpos Kültür Sanat Dergisi*, 2, 26.
- Erdemir, A.V. (2014). Japon Şiiri. Gerçek Edebiyat. <https://www.gercekedebiyat.com/haber-detay/japon-siiri-doc-dr--ali-volkan-erdemir/2156>
- Fukada, A. (2020). The influence of Buddhism on education in modern Japan: by analyzing the criticism of buddhist “Kouzui Ōtani” by Kenji Miyazawa. *Kindai Bungaku Forumu*, 29, 180-191.
- Hayashi N.(2022). “Greater east asia war” and “hakkō ichi u”: the final world war to withdraw from the modern world system. *Kenkyūkihō*, 33(2), 55-86.
- İlhan, S. (2023). Yapıbozum ve sanatta postmodern pratikler. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 13 (2), 382-395.
- Kasaya, K. (2021). One study on “unequal treaty” problem of the late tokugawa period. *Osaka Gakuin Daigaku Hōgaku Kenkyū*, 47 (1,2), 1-37.
- Kin, M. (2009). A study on the kōkoku shinmin gymnastics in colonial korea. *Sapporo Daigaku Sogoronso*, 28, 85-97.
- Kōbunruishū Dai Yonjū Hen https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?LANG=default&BID=F000000000000005603&ID=&NO=&TYPE=JPEG&DL_TYPE=pdf
- Kōbunruishū Dai Sanjū Hen <https://www.digital.archives.go.jp/DAS/meta/listPhoto?KEYWORD=&LANG=default&BID=F000000000000006285&ID=M0000000000001748169&TYPE=&NO=>
- Ko, I. (2021). Akutagawa Bungaku ni Okeru Teikokushugi Hihan no Saikentō :Sono Shisōno Tenkai to Tokuchō wo Megutte. Hakuteisha
- Kubota H. & Kimura, Y. (2014). Kenji Miyazawa image in the Japanese language textbook after world war :transformation of the ideal personality. *Bulletin of the Educational Research and Development*, 23, 151-159.
- Lee, J. (2022). Katakana hyōki no “kinō” ni kansuru ikkōsatsu [Yayımlanmamış doktora tezi]. Osaka Üniversitesi.
- Maeda, K. (2022). “Teikoku” ishiki to bungaku”. *Nihon Bungaku Shiyō*, 65, 15-27.
- Murakoshi, Y. (1998). Fukuzatsuka saretā nihongo no moji hyōki. *Mojibunkaron Atomi Eibungaku*, 12, 11-35.
- Nakamura, S. (2010). Chōhei kihisha toshite no Miyazawa Kenji -chōhei kensa to sono shūhen. *Kokubungaku Kenkyū* 160, 62-73.
- Nonomiya, N. (2012). Ame ni mo makezu: sobokuna inori. *Daibōrin*, 79, 92-96.
- Okiura, K. (1996). Nagai Kafū no “kindai Nihon bunmei” hihan wo megutte: sono hanjidaiteki shi sono kontekusuto. *Kokusai bunka ronshū*, 14, 173-199.
- Okugakiuchi, K. (2010). Hyōki no imi ni tsuiteno ikkōsatsu:shintaisei to imējino kanten kara. *Gengo Gakka Ronshū*, 16, 79-92.
- Özşen, T. (2020). Modern Japon eğitim sisteminin tarihi temelleri üzerine değerlendirme: Meiji'den Shōwa'ya 1868-1950 Arası Döneme Bakış. Eğitimde Kuram Ve Uygulama, 16(1), 36-52.
- Satō, K. (2016). Kindai nihon no bunka keisei to honyaku -nashonarizumu to nashonaru aidenthithi no sōshutsu-. *Sōgō Bunkagaku Ronshū*, 5, 1-6.
- Shūgakusha, H. (Ed.). (2013). *Shin Kokugo Binran*. Shūgakusha
- Sugawara, Y. (1999). Miyazawa kenji no bukkyō sekai-“ame ni mo makezu”kō. *Zen Kenkyūjyo Kiyō*, 28, 77-90.
- Salğar, H. (2022). Hisae Sawachi'nin 14 sai: fōteen romanında militarizm algısı ve gyokusai kavramı. *Şarkiyat Mecmuası*, 41, 159-80.

- Tomoda, T. (2014). Yamanekotachi no keiei senryaku -miyazawa kenji “chūmon no ōi ryoriten”ron-”. *Shindai Kokugo Kyōiku*, 23, 1-10.
- Yonechi, F. (2013). Kenji Miyazawa’s “thetelegraph poles on a moonlit night” and the dispatch of troops to siberia: the relationships between takuboku’s tanka, “carmen”, and “war and peace”. *Journal of Policy Studies*, 14(2), 133-147
- Yonechi F. (2018). Kenji Miyazawa’s anti-warfairytale “karasu no hokuto shichisei” (the great bear of the crows). *Journal of Policy Studies*, 19, 19-35.

EXTENDED SUMMARY

In Turkish academy, Japanese literature studies began to become visible after the 2000s. There is a large empty space in the study of modern Japanese poetry. From this point of view, discussing *Ame ni mo Makezu* (1931), the best-known poem of the poet Miyazawa Kenji, which is one of the strong examples of modern Japanese poetry and has been included in textbooks for many years, will contribute to the field.

While analyzing the poem, examining the historical, political, sociopolitical and cultural context of the Great Japanese Empire until 1931, when the poem was written, will bring a perspective on modern Japanese poetry and the conditions that created it.

In the first step of the study, the dominance race between Meiji Japan and the Western Powers was mentioned: Western Powers became the biggest rivals in the ideological structure of the Meiji administration after 1868, which desired to have a rich state and a strong army. Having to make a choice between falling into a colonial position and dominating the colonies, Japan's efforts to prove itself to these Western Powers resulted in the formation of a Greater Asianist, expansionist and militarist ideological structure.

In the second step of the study, the literary world of Japan in the early 20th century and Kenji's position in this world were discussed. It is emphasized that the nationalist and militarist ideological structure of the empire created an environment of oppression in the literary world of the period. Kenji was born in Iwate, in the midst of the dizzying age of modernization and westernization. He grew up in an environment where Buddhist practices were intense. He stayed in Tokyo for a very short time, then moved away from people and continued to live alone by engaging in agriculture. Kenji was one of the pens discovered after his death. Especially the poem *Ame ni mo Makezu* was included in textbooks during the American occupation period and took place in textbooks for many years.

In the third step of the study, the analysis of the signs of the poem and its content analysis were carried out using Jacques Derrida's deconstruction theory. Poetry was examined with the deconstructionist method. The image created by *Ame ni mo Makezu* was analyzed within the sociopolitical atmosphere of the first quarter of the 20th century. First of all, in the history of Japanese literature and in this period, the mainstream of the literature consists of kanji and hiragana. However, in *Ame ni mo Makezu*, Kenji used a combination of kanji and katakana, as well as *kegotai*/colloquial language. Here, this writing style, which presents an ambivalent situation, is analyzed. At this point, it was revealed that the documents containing the combination of kanji and katakana and the spoken language were official documents such as imperial edicts and legal codes. Based on this, it has been revealed that Kenji uses the language of documents in his poetry, which carries meanings such as conveying information, sending a telegram, and calling. At this point, it has been concluded that Kenji actually constructed this poem to address and send a message to the society and power of the period. In order to clarify the content of the address made through the poem, the content of the poem was analyzed from a deconstructionist perspective, and the dismantled signs of the poem were combined to give a new meaning by returning them to the historical context of the 1930s of the Great Japanese Empire.

In the analysis of the content of the poem, the indicators in the poem related to natural conditions, geographical aspects, contentment, self-sacrifice, vegetarian nutrition, eating four bowls of brown rice a day, living in a hut with a roof made of rice straw, and being a passive character were focused on and their meanings were analyzed. The introduction part of the poem, which desires to be a person who cannot be defeated by rain, wind, snow and summer heat, was accepted as a text expressing Buddhist philosophy. However, in this study, it was put forward that the *Shōwa* modernism of Kenji's time, which was copied from the West, the consumption-centered life style, and the militaristic tendencies of the empire, represented by carnivory in poetry, were the difficulties mentioned. As supporting factors, it was emphasized that Kenji equated eating meat with the act of killing and the consumption of colonies by Western powers, and that he wrote about this with the metaphor of carnivory in his Works such as *A Restaurant of Many Orders* and *The Telegraph Poles on a Moonlight*. In addition, it was revealed that Kenji's criticism of the Buddhist priest Ōtani Kōzui, who was a Great Asianist and actively supported Japan's trade with Asian countries, was actually a criticism of Japanese colonialism, again using the metaphor of carnivory. Kenji's refusal to go to Siberia as a Japanese soldier showed that he did not want to be a part of the militaristic practices of the government and that he was against the practices. In particular, it has been revealed that the lines in the poem, "If there is a fighter a lawsuit in the north/There is no point, so leave them alone",

referto the feud of China, the Japanese Empire, Russia and the Western States towards Siberia and Manchuria in the north at that time.

ERDAL GÜVEN'İN HOŞÇAKAL MAYUMİ VE YUMİ-İSTANBUL'DA BİR GEYŞA ADLI
ROMANLARINDA JAPONYA VE JAPONLAR

JAPAN AND THE JAPANESE IN ERDAL GÜVEN'S NOVELS TITLED HOŞÇAKAL MAYUMİ
AND YUMİ-İSTANBUL'DA BİR GEYŞA

Ece SERRİCAN KABALCI

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ecesserrican@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-3050-1717

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

15.07.2024

Kabul Tarihi:

10.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Ertuğrul Fırkateyni
Türk-Japon ilişkileri
Japonya
Kültür

Keywords

Ertuğrul Frigate
Turkish-Japanese
relations
Japan
Culture

14 Temmuz 1889'da İstanbul'dan hareket eden Ertuğrul Fırkateyni, 7 Haziran 1890'da tarihî yolculuğunu tamamlayarak Japonya'ya ulaşmıştır. Görevini tamamladıktan sonra 15 Eylül 1890'da Yokohoma Limanı'ndan İstanbul'a gitmek üzere yola çıkmış ancak 16 Eylül'de yakalandığı fırtına yüzünden Oshima kayalıklarına çarparak batmıştır. Yaşanan faciadan sadece 69 kişi sağ kurtulmuştur. Kazazedelere bölge halkı yardım etmiş, Japon halkı Ertuğrul şehitleri adına yardım kampanyaları düzenlemiş, Japon İmparatoru kurtulanların İstanbul'a ulaştırılmasıyla bizzat ilgilenmiştir. Türk ve Japon milletini derinden etkileyen Ertuğrul Fırkateyni'nin tarihî yolcuğu ve yaşanan facia, edebî anlatılarda da yer bulmuştur. Erdal Güven'in *Hoşçakal Mayumi* ve *Yumi-İstanbul'da Bir Geyşa* adlı romanları Ertuğrul Fırkateyni'nin yolculuğuna odaklanan ve kaza hakkında kayda geçen tarihî gerçekleri aktaran edebî eserlerdir. Bu çalışmada; yazarın, söz konusu iki eserinde Japonya'ya ve Japonlara özgü millî, dinî ve kültürel değerleri roman kurgusu içinde hangi yönleriyle ele aldığı incelenmiştir.

Ertuğrul Frigate, which was departed from Istanbul on July 14, 1889 and reached Japan on June 7, 1890. It departed from Yokohoma Port to Istanbul on September 15, 1890 but it crashed into the Oshima cliffs due to the storm it caught on September 16. Only 69 people survived the disaster. The people of the region helped the survivors, the Japanese people organized aid campaigns on behalf of the martyrs of Ertuğrul, and the Japanese Emperor personally took care of the delivery of the survivors to Istanbul. The historical journey and disaster of Ertuğrul Frigate, who deeply affected the Turkish and Japanese nations, also found a place in literary narratives. Erdal Güven's novels *Hoşçakal Mayumi* and *Yumi-İstanbul'da Bir Geyşa* are literary works that focus on Ertuğrul Frigate's journey and convey the historical facts recorded about the accident. In this study, it was examined in which aspects of the national, religious and cultural values specific to Japan and Japanese dealt within the fiction of the novel in the author's aforementioned two works.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1516558>

Atf/Cite as: Serrican Kabalci, E. (2024). Erdal Güven'in Hoşçakal Mayumi ve Yumi-İstanbul'da Bir Geyşa adlı romanlarında Japonya ve Japonlar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 97-111.

Giriş

II. Dünya Savaşı felaketine rağmen siyasi ve ekonomik bir dünya gücü olmayı başaran Japonya, modern başarı öykülerinden birini yazmıştır. Geleneksel değerlerin özünü koruyan Japonya, Doğu'nun ve Batı'nın etkilerine direnmiştir (Meyer, 2019: 1-2). Asya'nın doğu ucunda bir ada ülkesi olan Japonya, coğrafi konumu nedeniyle istila ve dış baskılardan korunmuş, öte yandan dış dünya ile ilişkilerini istediği şekilde biçimlendirmiştir. Çinliler ve Koreliler başta olmak üzere Asya milletleriyle ilişki kuran Japonlar, Avrupa'dan ilk kez Portekizlileri tanımış; ilerleyen dönemlerde İspanyollar ve Hollandalılar ile temas etmişlerdir (Akbaş, 2012: 178).

Japonya'da Türkiye hakkındaki ilk bilgiler Çin kaynaklarından edinilmektedir. Japonların, Türklerle ilk karşılaşmaları 13. yüzyıl Moğol saldırıları sırasında gerçekleşmiştir. Türklerin de yer aldığı Kubilay Han yöntemindeki Moğol ordusu, Orta Asya ve Çin'i fethettikten sonra Japonya'ya uzanmak istemiş ve bu bölgede çatışmalar yaşanmıştır (Erdemir, 2014: 18). Kobe'deki Kosetsu Sanat Müzesi'nde bulunan *İnebahtı Savaşı Resmî* adlı tablo esas alındığında Japonya'da Türk algısının 16. yüzyıl sonlarında başladığı düşünülmektedir. 1571 İnebahtı Savaşı'nı konu alan resim, Portekizli tacirler tarafından Japonya'ya getirilmiştir. Araştırmalara bakıldığında Nishikawa Joken, 1695'e yayımlanan eserinde Türkiye'yi *Turkein* olarak belirtmiş ve Türkleri, Hollandalılara benzetmiştir. Arai Hakuseki, *Sairan İgen* (1713) adlı kitabında Türkiye için *Toruka* ifadesini kullanmıştır (Erdemir, 2009: 61). Shiraiwa Kazuhiko, Türkiye'nin *Toruko* adıyla ilk kez Edo Dönemi olarak bilinen Tokugawa Dönemi (1600-1868) ortalarında fark edildiğini söylemektedir. İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler ise, Batılı ülkelere tanınan kapitülasyonların ve Rusya'nın topraklarını genişletme tehdidinin ortaya çıktığı 19. yüzyılda başlamıştır. Meiji Dönemi'nde (1868-1912) Avrupa seyahatlerinin ortak durağının İstanbul olmasıyla Japonlar, Türkiye hakkındaki bilgileri birinci elden gözlemlemeye ve öğrenmeye başlamışlardır. Böylece siyasi ve askerî anlamda başlayan ilişkiler, İstanbul ziyaretleri sırasında edinilen bilgilerin aktarıldığı makale ve seyahatnameler sayesinde kültürel boyuta taşınmıştır (Erdemir, 2014: 18-22).

Kapılarını dış dünyaya açan ve Batı'daki gelişmeleri yakından takip etmek isteyen Japonya, Batı'ya heyetler göndermiştir. Bu heyetlerden biri olan Iwakura Heyeti'ne katılan Fukuichi Genichiro (1841-1906), İstanbul'a gelen ilk Japon olarak bilinmektedir. Genichiro, İstanbul gezisi hakkında herhangi bir hatırat kaleme almadığı için Türkiye'ye dair düşünceleri bilinmemektedir. 1876 yılında ziyaret ettiği Türkiye ile ilgili gözlemlerini *Man'yu Kitei* (1877) adlı eserinde kaleme alan Nakai Hiroshi, Türkiye'yi ziyaret eden ikinci Japon ünvanına sahiptir. İki ülke arasındaki ilişkiler yoğunlaştıkça Türkiye'ye gelen Japon sayısı da artmıştır. 1899 yılında Türkiye'yi gezen Japonlardan biri olan Ienaga Toyokichi, *Nishi Ajia Ryokōki* adlı hatıratını yazarak Japon toplumunda Türkiye imajının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu dönemdeki en önemli isimlerden biri de İstanbul'a gayriresmî elçi sıfatıyla gelen Yamada Torajiro'dur. Japonya'ya döndükten sonra Türkiye ile ilgili anılarını *Toruko Gakan* (1910) adlı kitabında toplamıştır. *Toruko Gakan*'da, Türkiye'de yaşadığı süre içinde gördüğü sosyal ve kültürel hayatı anlatmıştır. Resmî anlamda Türkiye hakkındaki gözlemlerini aktaran kişi ise, Takashiro Kobayashi adlı diplomattır. 1942-1946 yılları arasında Türkiye'de yaşayan Takashiro Kobayashi, *Isutanburu no Yoru* (1948) adlı eserinde Türkiye'ye dair gözlemlerini anlatmıştır. Eserde; tarih, siyaset ve ekonomi gibi birçok alanda farklı konuları ele almıştır (Sicim Kaplan, 2021: 285-286).

Bu eserlerin yanı sıra Türk-Japon ilişkilerini en fazla etkileyen olay, 1890 yılında Japonya'ya dostluk ziyareti için gelen ve zorlu bir yolculuk sonrası batan Ertuğrul Fırkateyni felaketidir. İmparator Meiji'nin kardeşi Prens Komatsu ve eşinin 1887'da gerçekleştirdikleri İstanbul ziyaretinin ardından II. Abdülhamit, Japonya ile sıkı ilişkiler kurmak amacıyla Osmanlı fırkateyni Ertuğrul'u, Komutan Osman Bey ve 609 mürettebatı ile 1889'da Japonya'ya gönderir. Asya sularında yaşanan aksiliklere rağmen Ertuğrul, 1890 yılında Japonya'ya ulaşır. İmparatorluk ailesi ve yetkililerle olan görüşmelerini tamamlayan ekip, dönüş yolunda fırtınaya yakalanır ve gemi batar. Hayatta kalan 69 kişi, Japon hükümeti tarafından İstanbul'a gönderilir. Ertuğrul faciası, iki ülke arasında duygusal bir bağ kurulmasını sağlamış, Japonlarla Türkler arasındaki ilişkiyi "ortak soylu savaşçı bir mirasa sahip Asyalıların dostluğu" şekline sokmuştur (Esenbel: 2019: 288-290). Ertuğrul'un batmasından sonra gemi mürettebatının cesetlerinin ve eşyalarının denizden çıkarılması, Japon halkının yardım faaliyetleri düzenleyerek şehit aileleri için para toplaması II. Abdülhamit'i memnun etmiştir. Bu memnuniyetini para yardımında bulunmak, çalışmalarda yer alan Japonların isimlerini öğrenerek onlara nişanlar vermek şeklinde göstermiştir (Ulusan Şahin, 2001: 80).

Ertuğrul Fırkateyni faciası dönemin Japonca gazete ve dergilerinde de yer bulmuştur. Bu yayınlar, Japon halkına yaşanan faciayı aktarabilmek için yarışmışlardır. Gazeteler sadece haberleri bildirmekle kalmamış, şehit aileleri

için yardım kampanyası da başlatmışlardır. Facianın şehitleri ve sağ kurtulanlar Japon İmparatoru'nun misafirleri kabul edildiğinden gazeteler de Japonların dostluk ve sevgisini göstermek için kampanyayı ilk sayfalarından duyurmuşlardır (Misawa: 2008: 163). Ertuğrul Fırkateyni faciası hakkında Japonya'daki gazete ve dergilerde çıkan haberleri inceleyen Nobuo Misawa, tüm yayınlarda ilk başta Ertuğrul felaketine karşı derin bir sempati ve acıma duygusunun ön plana çıktığını hatta duyguların hümanizm patlaması olarak kabul edilebileceğini belirtir. Japon toplumunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı özel bir yakınlık olduğunun altını çizer. Bu his hem Japonya'nın hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ülkeleriyle eşit olmayan diplomatik antlaşmalar yaşadığı ve bu durumun her iki ülkeyi de aynı potada buluşturduğunu vurgular (Misawa, 2003: 15). Misawa'ya göre, Ertuğrul felaketi Japon halkı arasında milliyetçi duygulara bağlı güçlü bir kamuoyu yaratmıştır. Ancak bu duygular sadece "Avrupa ülkelerine karşı antipati veya rekabet"e bağlıdır (2003: 17).

Ertuğrul Fırkateyni'nin tarihî yolculuğuna dair bilgi aktaran kişilerden biri de Yamada Torajiro'dur. *Nihon Shimbun* ve *Tokyo Nichinichi Shimbun* gibi gazetelerde yazılar yazan Yamada Torajiro, dönemin aydınlarıyla yakın ilişkiler kuran entelektüel bir yazar olarak kabul edilir (Erdemir, 2011: 137). Uzun yıllar Türkiye'de kalan ve iki ülke arasındaki ilişkilerde etkili olan Yamada Torajiro'nun Ertuğrul Şehitliği'nde yapılan tören vesilesiyle 30 Ekim 1928 tarihinde Japon gazetelerinde *Hatırat* başlığıyla yayımlanan bir yazısı vardır. Japonya'da yayımlanan bu yazının Fransızca tercümesi Türkiye'ye gönderilmiş ve M. Fehmi tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya'ya yaptığı ziyaretle başlayan yazı, yaşanan facianın ardından yaşananları da anlatan dikkate değer bir belgedir. Yamada Torajiro, *Kishu Yarımadası Önünde Felaket* başlıklı bölümde, kaza hakkında anlatılan bilgileri şu şekilde aktarır (Ulusan Şahin, 2004: 95):

16 Eylül'de, akşamın saat dokuzuna doğru, Higashi-Muro mıntıkasında, Wakayama Vilayeti'nde, Oshima nahiyesinin yakınında kain Kashinosaki fenerinde bir adam, bir ecnebi birdenbire meydana çıktı. Çınlıçplaktı, kanın aktığı yaralarla mesturdu. Havf ve heyecana düşmüş olan fener bekçisi kim olduğunu sordu, fakat meçhul adamın kendisine söylediklerini anlayamadı; yalnız kazazede bir bahriyeli ile işi olduğunu anlıyordu; ona ecnebi yelkenli gemilerini musavver bir tablo gösterdi ve kazazede eliyle dört direkli bir Türk yelkenlisini gösterdi; beğçi muhtelif memleketlerin bayraklarını gösterdi ve artık biliyor ki bu kazazede Türk filusunun bir gemicisidir. (akt. Ulusan Şahin, 2004: 97)

Ertuğrul Fırkateyni kazası hakkında süreli yayınlarda yayımlanan haberlerin dışında yaşanan felakete bizzat şahit olmuş kişilerin hatıraları da bulunmaktadır. Bu kişilerden biri gemi mürettebatından Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali Balkır'dır. Mehmed Ali Bey'in hatıraları *Haftalık Mecmu'a*'da 3 Ocak 1927'de *Ertuğrul ile Japonya'ya Giden ve Boğulmaktan Kurtularak Aydete Muvaffak Olan Mütekaid Babriye Kaymakamı Mehmed Ali Bey'in Mübeyyic Hatıraları* adıyla Hikmet Şevki Bey tarafından kaleme alınarak tefrika hâlinde yayımlanmıştır (Sürmeli, 2023: 176). Japonya'daki görevini tamamlayan Ertuğrul Fırkateyni'nin İstanbul'a dönmek üzere yola çıktığında yakalandığı fırtınanın canlı tanığı olan Mehmed Ali Bey, *Canınızı Kurtarın* başlığı altında ölümle nasıl yüz yüze geldiklerini ve kazanın nasıl gerçekleştiğini şu şekilde anlatmıştır:

Artık fener göründü diye hepimiz sevinmeye başlamıştık. Fakat orada iki boğaz vardı. Bir kör boğaz, diğeri de asıl boğaz... Bizim kılavuzumuz olmadığından kör boğaza girmişiz. Feneri sağımıza alacağımız yerde, solumuza almışız. Boğaza girdik. Biraz ilerleyince karşımızda sahil bulduk. Şimdi dönmek lazımdı. Fırtına bütün dehşetiyle devam ediyordu. Bir manevra ile dönüp fırtınanın üzerine gitmek lazımdı. Bu mümkün mü? Zaten geminin en iyi havada ancak beş altı mil seyrettirecek makineleri vardı. Bu makine bir manevra için konulmuştu. Yelken açmak mümkün olmadığı zamanlar bu makinelerle manevra yapardık. Makineler tabiatıyla manevradan sonra o müthiş fırtınaya mukavemet edemedi. Gemi kıçın kıçın gitmeye başladı. Armayı soyduk. Fakat idare ettiremedik. Çift demir attık. Bilek kalınlığında olan bu zincirler alelade iplik gibi kesiliyordu. Artık hiçbir ümit kalmamıştı. Uzaktan süvarinin sesi geliyordu: - Canınızı kurtarın... Canınızı kurtarın... (akt. Sürmeli, 2023: 183)

Ertuğrul Fırkateyni faciası ile farklı bir boyut kazanan Türk-Japon ilişkileri, 1925 yılında yerini diplomatik ilişkilere bırakmıştır. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra Türkiye ile Japonya'nın ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 1970'lerden sonra gerçekleştirilen resmî ziyaretler, ikili temaslara ortam hazırlamıştır (Sadıklar, 1991: 30). Kazada hayatını kaybeden şehitler anısına, kazanın olduğu yere üç anıt dikilmiştir. Oshima Adası'nda yapılan Ertuğrul Deniz Şehitleri Anıtı, şehitlerin gömüldükleri mezarların buldukları yerdedir. Her yıl kazanın yaşandığı gün, anıtın bulunduğu yerde anma töreni düzenlenmektedir (Sicim, 2023: 190).

Yaşanan facia üzerine ilk olarak Bahriye Subayı Süleyman Nutki tarafından *Musavver Ertuğrul Fırkateyni Faciası* isimli bir kitap yayımlanmıştır (Misawa, 2010: 180). 1327/1911 tarihli bu eserin ana gövdesini daha önce *Ceride-i Bahriye*'de yayımlanmış olan Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya seyahatine ilişkin yazılar oluşturur. Bu yazılar arasında gemi kumandanı Osman Paşa'nın yolculuk sırasında gönderdiği telgraf ve mektuplar da bulunur. Süleyman Nutki, tefrika edilen bu yazıları kitap hâline getirirken yaşanan faciayı ve sonrasındaki gelişmeleri kendi yorumuyla okuyucuya aktarmıştır (Korkmaz, 2021: 184-185). Türk-Japon ilişkilerini derinden etkileyen Ertuğrul Fırkateyni faciası, aynı zamanda edebî eserlerde de yer bulmuştur. Bu eserler aracılığıyla tarihî bir olay roman kurgusuyla okuyucu ile buluşturulmuştur. Ertuğrul Fırkateyni ile ilgili Türk edebiyatındaki ilk roman, Burhan Arif Ongun'un yazdığı *Üç Babriyelinin Sevgilileri* (1970) adlı eserdir. Bunun dışında; Erdal Güven'in *Hoşçakal Mayumi* (2002) ve *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* (2010), İskender Pala'nın *Aşkname* (2007), Erdoğan Şimşek'in *Gurbette Senda Gözyaşları* (2008), Sunay Akın'ın *Önce Kadınlar ve Çocuklar* (2011), Yasemin Bülbül'ün *Son Saltanat Ertuğrul* (2012), Ziya Şakir'in *151 Nolu Şehit-Ertuğrul Faciasında Bir Aşk Hikâyesi* (2014), Sevim Koyunoğlu'nun *Ertuğrul Faciası* (2014) adlı eserleri bulunmaktadır. Ayrıca Behçet Necatigil'in *Ertuğrul Faciası* (1995) adında radyo oyunu bulunmaktadır (Sicim, 2018: 50).

Bu çalışmada, Erdal Güven'in birbirinin devamı olarak kaleme aldığı *Hoşçakal Mayumi* ve *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanlarında yer alan Japonya'ya özgü unsurlar üzerinde durulmuştur. İki roman, tarihî bilgiler dışta tutularak incelenmiş, Japonya'ya ve Japon toplumuna ait hangi özelliklerin ön plana çıkarıldığı tespit edilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda *Hoşçakal Mayumi*'de; sumo güreşçileri hakkında bilgi verildiği ve sumo müsabakalarının anlatıldığı, geysalık sanatının inceliklerinin ele alındığı, Japon kültüründe önemli bir yeri olan çay seremonilerine yer verildiği görülmüştür. Japonya'yı ve Japonları anlatan bu romanın devamı niteliğinde olan *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı eserde ise, Japonların Türk milleti ile olan benzerlikleri ön plana çıkarılmıştır. Özellikle soy-kültür-din yönünden iki milletin de ortak değerlere sahip olduğunun vurgulandığı görülmüştür.

Hoşçakal Mayumi'de Japon Kültürü

Erdal Güven, *Hoşçakal Mayumi* adlı romanında tarihî gerçekliğiyle Ertuğrul Fırkateyni'ni ve hayalî kişiler olduğunu belirttiği Teğmen Nureddin ile Geysa Mayumi arasındaki aşkı anlatır. Kitabın başında yer alan *Yazarın Notu* bölümünde, Ertuğrul'un battığı yer olan Kuşimoto Adası'na ilk gittiği 1994 yılında romanı yazmaya karar verdiğini belirtir. Ada halkından, Kuşimoto'ya ne zaman bir Türk gelse mutlaka yağmur yağdığını, bu yağmurların şehit denizcilerin sevinç gözyaşları olduğuna inanıldığını öğrenir. Anma töreninde ve Japonya'da bulunduğu süre içerisinde adaya her gittiğinde yağmur yağdığını görünce Ertuğrul hakkında araştırma yapmaya başladığını dile getirir. Tarihî bir olayı kurgulayarak roman formunda okuyucuyla buluşturduğunu özellikle belirtir. Ayrıca şehitlerin aziz ruhuna duyduğu saygıdan dolayı roman başkışisi Nureddin'in tamamen hayal ürünü olduğunu vurgular (Güven, 2002: 5).

Babası da denizci olan Nureddin, küçüklüğünden beri denizci olmak ve babasının gittiği uzak limanlara gitmek isteyen bir gençtir. Hayallerini gerçekleştirmesine, Bahriye Mektebi'nden teğmen olarak mezun olmasına az bir zaman kalan Nureddin, Haliç'te demirli gemiler arasından özellikle Ertuğrul'u beğenmektedir. 1863 yılında Sultan Abdülaziz döneminde Kasımpaşa tersanelerinde yapılan, makine ve buhar kazanları İngiltere'de monte edilen, 80 metre uzunluğunda, 18 metre genişliğindeki bu üç direkli yelkenli aynı zamanda buhar kazanlı güçlü bir fırkateyn olarak dikkatini çekmektedir. Ancak Haliç'e hapsedildiğinden tuzlu suyun içinde ahşabı çürümüş, yelkenleri yırtılmış, buhar kazanı paslanmış.

Romanın başlangıcında, Haliç'te demirlenip çürümeye bırakılmış gemilerin varlığına Nureddin'in hayalleri üzerinden dikkat çekilmiştir. II. Abdülhamit'in emriyle buraya getirilen gemiler, zamanında yedi düvele korku salan Osmanlı donanmasının yadigârlarıdır. II. Abdülhamit'in donanmayı Haliç'e demirletmesinin en geçerli sebebi borçlanarak kurulan donanmanın Osmanlı-Rus Savaşı'nda varlık gösterememesidir. Bunun dışında olası sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

“1. Donanmanın kendisini de amcası Abdülaziz gibi tahttan indireceği korkusu.

2. Donanmayı yenilemek ve yaşatmak borçlanmak demektir. Osmanlı Devleti'nin eski borçlarını temizlemek, yeniden borçlanmamak arzusu.

3. Ruslara taviz vermek.

4. İngilizlerle dost geçinmek” (Ulusan Şahin, 2001: 47).

Nureddin'in hayran olduğu ve mürettebatı olmak için hayaller kurduğu Ertuğrul, uzun zamandır limanda demirli olmasına rağmen ihtişamı ile ön plana çıkan bir gemidir. Romanda teknik özelliklerine de yer verilen Ertuğrul, II. Abdülhamit'in emriyle İmparator Meiji'ye hediyeler ve liyakat madalyaları sunmak için seçilir. Büyülü Uzakdoğu seferi için hazırlanan Ertuğrul'un savaş gemisi görüntüsünü yumuşatmak adına mürettebatında öğrencilere yer verilmesine karar verilir. Ertuğrul'un uzun bir seferi tamamlayabileceği şüpheli olsa da en gösterişli gemi olması ve Osmanlı tersanelerinde yapılmış olması nedeniyle Bahriye Nazırı tarafından bu gemi seçilmiştir. Japonya'yla yakınlaşmanın önemli bir adımını oluşturan bu seferde önce Marmaris'e uğrayacak olan gemi oradan Port Said'e gidecek, Süveyş Kanalı'nı geçtikten sonra Cidde ve Kamerun limanlarına, Aden üzerinden Bombay'a ve daha sonra Singapur ve Hong Kong yoluyla Japonya'nın Yokohama Limanı'na ulaşacaktır.

Romanda Ertuğrul Fırkateyni'nin seçimi, gemi komutanı olarak Albay Osman Bey'in seçilmesi, yapılan hazırlıklar, mürettebatın belirlenmesi, hareket zamanı, seferde yaşanan aksilikler, geçilen limanlar hakkında tarihî bilgiler yer alır. Tarihî bilgilerin dışında yazar, şehitlerin ruhlarını rahatsız etmemek adına hayalî olarak seçtiğini belirttiği Nureddin'in bu sefere dâhil olmasını ve yaşadıklarını kurgular. Babasız büyüyen Nureddin, kendisini oğlu gibi gören Komutan Osman Bey'i babası yerine koyar ve kaderlerinin ortak yazıldığına inanarak bu sefere çıkar. Ertuğrul, İstanbul'dan ayrılırken romanda *Küçük Geysa* başlığı açılarak Yumi'nin hayatının anlatımına geçilir.

Yumi'nin babası Tanaka-san bir sumo güreşçisidir. Mahallî turnuvalarda adını duyuran Tanaka-san, sumoyu bıraktıktan sonra bir restoran açmış, bir de sumocuların yetiştiği yer olan bir *beya* almıştır. Yumi'nin annesi Bayan Yuko, sumocuların bakımından sorumludur. Gündelik işlerde ailesine yardım eden Yumi'nin hayatı, annesinin ölümünün ardından babasının tekrar evlenmesiyle tamamen değişmiştir. Yumi ile ilk başta iyi geçinen üvey annesi, kendi çocuğu doğduktan sonra ona eziyet etmeye başlamıştır. Baba Tanaka-san kızının çektiği eziyeti, *beyayla* ilgilenilmediği için güçten düşen sumocuları, geçim sıkıntısı çektiirdiği insanları yani kendi hatası yüzünden yaşananları gördükçe içine kapanmıştır. Japon kültüründe her suçun bir cezası olduğundan hatasının bedelini canıyla ödeyerek onurunu kurtarmaya karar vermiştir.

Sosyal düzenin korunması ve bireyin utançtan kurtulmasının en uç noktası intihar eylemidir. Japonlar arasında niyet ya da karar intiharı olarak adlandırılan bu intihar şeklinin en tanınmış uygulayıcıları samuraylardır. Sadakate ve onurlu yaşam tarzına önem veren samuray için herhangi bir suçtan temizlenmenin yolu intihardır (Nureeva, 2020: 45). İntihar, Japon kültüründe olumlu bir eylem olarak görülür ve törensel bir yapıya sahiptir. Japonların 800 yıllık bir geçmişe sahip olan bu rituel intihar törenine *seppuku* adı verilir. Düşmanın eline düşmekten kurtulmak için Japon savaşçıları tarafından yapılan *seppuku* özellikle savaşçı samurayların tercih ettiği bir intihar şeklidir. *Seppuku*, kelime anlamı olarak karnın yarılması ve kesilmiş göbek anlamına gelmektedir (Köse ve Aslan, 2019: 15). Japon geleneginde karın; cesaret, cömertlik, açık yüreklilik ve erdem kaynağı olarak görüldüğünden bu eyleme *seppuku* adı verilmiştir (Sümer, 2016: 106). Japon kültüründe samuraylarla özdeşleşen *seppuku* temelde insanın utanç duygusundan kurtulmak ve onurunu yüceltmek için kendi hayatından vazgeçme yöntemidir. Dinî ve ahlaki açıdan intihara olumsuz bir anlam yüklemeyen Japonya, en yüksek intihar oranlarına sahip ülkelerden biridir. *Hoşçakal Mayumi*'de de Yumi'nin babası Tanaka-san'ın, onurunu kurtarmak için hayatından vazgeçmesi aslında Japonların intihar eğilimine bir göndermedir.

Babasının ölümünden sonra tutunacak bir dalı kalmayan Yumi, nereye gideceğini bilmeden yollarda koşar, yorgunluktan bayılır ve gözlerini açtığında kendini İzumi'nin evinde bulur. İzumi, sokak ortasında baygın bir şekilde yatan Yumi'yi evine getirdiğini anlatır ve kendisini şu şekilde tanıtır:

Bak küçük tamago, “gei” sanat ve gösteri demektir “şa” ise insanlar. İkisini birleştir bakalım. Ne çıkıyor ortaya? Geysa, yani “insanlara hizmet sanatçısı”. Burası da bir okiya, yani geysaların yaşadıkları ev. Ben de bu evin okami-sanıyım, yani annesi. Bu evde her şeyden ben sorumluyum. Evde yaşayan tüm geysalar, maikolar (genç geysa adayı), tamagolar (çırak geysa), herkes benim çocuğumdur. (s. 64)

Yumi'nin hayat hikâyesini dinleyen ve ona üzülen İzumi, Yumi'yi çırak geysa yani *tamago* olarak evine kabul eder. Tokyo'da Asakusa Tapınağı yakınlarında yer alan geysa mahallesi Ningyocho'da bulunan bu *okiyada* iki geysa, iki *maiko* (genç geysa adayı), iki *tamago* (çırak geysa) ve İzumi vardır. *Maikolar* gösterilerde geysalara yardım ederek işin inceliklerini öğrenir, *tamagolar* ise evdeki herkesin işlerini görmektedir. Geniş bir bahçede bulunan *okiya*, bir ailenin kontrolünde bulunur. Geysalar burada *okiyanın* sahibi olan aileyle birlikte yaşar. *Tamagolar* farklı binada kalmasına rağmen İzumi'nin gözbebeği olan Yumi de geysaların yanına alınmıştır. Yumi'nin çekici ve güzel bir

kız olması gejša adayı olarak seçilmesinde etkili olmuştur: “Evin en güzel kıızıydı Yumi, çekik gözkapaklarının altında iri gözleri, yuvarlak, yumuşak hatlı güleç bir yüzü, küçük göğüsleri ve daracık bir kalçası vardı. Kimono giyerken poposuna yastık koymasına gerek kalmayacak kadar düzgün vücut hatlarına sahipti” (s. 59).

Ortaokulu bitirdikten sonra aileleri tarafından bu evlere getirilen kızlar, iyi bir gejša olabilmek için okula gönderilir, dans ve müzik eğitiminin yanı sıra psikoloji dersi de alırlardı. Yumi de burada yaşamaya başladıktan sonra hem okuluna devam eder hem de *şamisen* adı verilen geleneksel müzik aletini çalmayı öğrenir. Gejša Omagari’ye hizmet eden Yumi, sekiz yaşındayken geldiği bu evde on iki sene geçirdikten sonra yirmi yaşındayken *maiko* (genç gejša adayı) olur. Renklerin anlamının değişimi anlamına gelen *maikoluğa* geçiş gecesinde, gejšalarınkine göre daha renkli ve parlak olan kimonosu giyer. Yumi’nin *maiko* olduğu gecede İzumi, onu konuklarına Mayumi olarak tanıtmış ve gejšalar dünyasında ona yeni bir isim vermiştir. Mutluluktan uçan Mayumi, en mutlu olduğu gece İzumi’nin ölümüyle sarsılmıştır. İzumi’nin ölümünden sonra *okejyanın* sahibi olan Omagari ile yas tutan Mayumi, kardeşi gibi sevdiği gejšanın yanından ayrılmamıştır. Omagari de kendisinden sonra Tokyo’nun en meşhur gejšasının Mayumi olacağını söyleyerek onu bu hayata hazırlamıştır.

Japonya’nın önemli simgelerinden olan gejšalar, özel ziyafet ve toplantılarda misafirlere hizmet etmesi için profesyonel olarak eğitilmiş kadınlardır. 11. yüzyılda savaşçıları eğlendiren kadınların ortaya çıkmasıyla başladığı düşünülen gejša geleneği, 17. yüzyılda popüler olmuştur. Giydikleri kimonolar, eski Japon stilinde taranmış saçları ile gejšalar; şarkı söyleyerek ve klasik Japon dansları ederek misafirlerini eğlendirir. Gejšanın en büyük amacı konuklarına hoş vakit geçirtmektir. Bunu da sanat gösterileri yaparak gerçekleştirmektedir. *Şamisen* denilen Japon gitarını ve *tuzumi* denilen küçük Japon davulunu çalan gejšalar; şarkı söylerler ve çiçek düzenleme sanatı *ikebanaya* hâkimdirler. Ayrıca gejšalar, duygularını gizlemek için yüzlerini beyaza yakın solgun bir renkte, dudaklarını ise kıpkırmızı boyarlar. Başarılı bir gejša artistik kabiliyete, güzelliğe, nezakete ve çekiciliğe sahip olmalıdır (Kitamura, 2007: 75-77).

Güzelliği ile dikkat çeken Yumi, Mayumi ismini almasıyla birlikte Tokyo’nun en meşhur gejšası olmak için yıllarca çalışır. Omagari’nin yardımı ve himayesi sayesinde çay davetlerinin aranılan ve en çok kazanan gejšası olur. Japonya’nın önde gelen kişilerinin düzenlediği davetlere katılan Mayumi, herkesi kendisine hayran bırakır. Hayranları arasında Yakuza grubu Yamağuçilerin oğlu da vardır. Mayumi’ye olan aşkını ilan eden delikanlı, onunla sevgili olmak ister. Mayumi bu teklife kesin bir cevap vermez ama bu sayede birçok ünlü bürokrat ve iş adamının özel gecelerine Omagari ile birlikte çağrılmaya başlar.

Japon mafya örgütü olan Yakuza, dünyanın en eski ve yerleşik organize suç örgütlerinden biridir. Yakuza ismi Japon kâğıt oyunu Oicho-Kabu’dan gelmektedir. Oyundaki en kötü el; ya (8), ku (9) ve sa (3) kartlarından oluşur ve bu kartların toplamı sıfır olarak kabul edilir. Bu sayıların sırasıyla Japonca telaffuz edilmesi ile Ya-ku-za oluşur ve “en çok beceri en az şans” anlamında kullanılır. Kendini soylu ve onurlu bir tarihin mirasçısı olarak kabul eden Yakuza; Japon tarihi, kültürü ve askerî geleneklerinin bir parçası olarak şekillenmiştir. Samurayların katı disiplin, cesaret ve fedakârlık gibi niteliklerini Yakuza’da bulmak mümkündür (Argun, 2014: 158). İnsanlara yaklaşımı, alt üst ilişkisi, piramit şeklindeki örgütlenişi, katı kuralları, devleti ve ülkeyi her şeyden üstün tutuşu ve örgüt üyelerinin görüntüsü ile Yakuza, ender bir yapıya sahip suç örgütlerinden biri olarak kabul edilir (Fırınçoğulları, 2020: 50). Romanda Yakuza’nın Japon mafya örgütü olduğu dile getirilmiş ancak örgütün işleyişi ya da eylemleri hakkında başka bir bilgi verilmemiştir. Gücü, otoriteyi ve zenginliği temsil eden örgütün veliahtlarından birinin Mayumi’yi beğendiği belirtilmiş ancak bu ilişkinin devamı getirilmemiştir.

Japonya’nın en meşhur gejšalardan biri olan Mayumi bir gün, Osmanlı İmparatoru II. Abdülhamit’in, İmparator Meiji’ye iyi niyetlerini sunmak için gönderdiği Ertuğrul Fırkateyni’nin komuta heyeti için düzenlenecek olan bir geceye davet edilir. Bu gecede ilk kez Nureddin ile karşılaşacak olan Mayumi, tüm hayatını değiştirecek bir gece yaşayacağından habersiz bir şekilde hazırlanmaya başlar. Zorlu geçen on bir ayın ardından Japonya’ya varan Ertuğrul Fırkateyni’nin üst düzey mürettebatı için düzenlenen bu geceden önce Osman Paşa, Nureddin ile birlikte şehri gezmeye çıkar. İlk olarak Tokyo’nun en büyük Budist tapınağı olan Asakusa Tapınağı’na gezerler.

645 yılında yapılmış olan Senso-ji Tapınağı, Tokyo’da bulunan eski bir Budist tapınağıdır ve Kannon’a ev sahipliği yaptığı için Asakusa Kannon olarak da adlandırılır. Efsaneye göre balıkçı iki kardeş balık avlarken ağlarına kutsal kabul edilen Kannon heykeli takılır. Kannon, hastaları iyileştiren ve yardım dileyen herkesin sesini duyabilen merhamet tanrıçasıdır. Heykelin saklandığı yere daha sonra Senso-ji Tapınağı yapılır (<https://www.senso-ji.jp/english/>). Asakusa Tapınağı’na gördükten sonra şehrin işlek caddelerinde gezen Osman Paşa ve Nureddin, şehir turu sırasında Japon toplumu ile Türk toplumu arasında benzerlikler olduğunu

da görür. Japonların Hibiya Caddesi'nden geçip en kalabalık alışveriş bölgesi olan Ginza'ya ulaştıklarında dükkânların önünde duran ayakkabıları görünce şaşırırlar. Onlara eşlik eden Mihmandar Bay Niva, şu şekilde bir açıklama yapar: “Japonya’da dükkânların içi, tatami dediğimiz hasır yer kaplamalarıyla örtülüdür. Tatamiler, ayakkabıya basılırsa çabuk aşınır, bu yüzden de dükkân sahipleri ayakkabılarını çıkartmadan kimseyi içeri almazlar. “Kültürleri bize ne kadar benziyor değil mi Nureddin,” dedi Osman Paşa” (s. 149).

Türklerle benzer bir alışkanlığa sahip olan Japonlar ayakkabı ile eve girmedikleri gibi tapınaklara, bazı restoran ve mağazalara girerken de ayakkabılarını çıkarırlar. Türk evlerinde ön plana çıkan halı ve kilimin yerini Japonya’da *tamami* almıştır. Geleneksel Japon tarzı odalarda kullanılan *tatami*, zemini yumuşatması ve ısı kaybını önlemesi için tercih edilir. Pirinç samanı saplarından yapılan *tatamiler* dışında sıkıştırılmış tahta kıymığı ve köpükten yapılanları da bulunmaktadır. Romanda *tatami* ve halının kullanım alanlarının benzerliğinden bahsedilerek kültürler arasındaki benzerliğe dikkat çekilmektedir.

Japon toplumunun ve insanının kendine özgü yani ulusal karakteri hakkında yapılan çalışmalarda ortak bazı yargıların oluştuğuna dikkat çeken Güvenç’e göre, duruma ve koşullara göre birbiriyle çelişik davranışlar içine girebilen Japonlar, genellikle aşağıdaki üç maddede toplanabilecek davranış özelliği sergilemektedir:

- a. İş ilişkilerinde duyarlı bir yakınlık, yumuşaklık, hoşgörü ve anlayış,
- b. Aile ilişkilerinde aşırı bir düzen, kuralcılık ve töreye bağlılık,

c. Yarışta ve savaşta fanatizme varan bir aşırılık, acı çekmekten ya da acı çektirmekten sanki zevk alan bir küstahlık, sertlik ve kabalık (2002: 40). Sıralanan bu özellikler göz önüne alındığında, roman içerisinde daha çok hane içi ilişkilerin ön planda tutulduğu ve Japonların töreye olan bağlılıklarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir.

Türk ve Japon kültüründeki benzerliklerin dışında farklılıklara da şahit olan Nureddin ve Osman Paşa’ya, insanların selamlaşma biçimi şaşırtıcı gelmiştir. Japonya’nın kültürel geleneklerinden biri, el sıkışmak ya da sarılmak yerine eğilerek selam vermektir. Güvenç’in *Japon Kültürü* adlı eserinde yer verdiği bilgilere göre, Japonya’daki günlük hayatın en dikkat çekici davranışı belden eğilerek verilen selamdır. Seslenme, selamlaşma, hâl hatır sorma, özür dileme, tanışma ve ayrılma sırasında Japonlar karşılıklı selam vermektedirler. Selam yalnızca başla değil, beden belden yukarısını öne doğru eğerek gövdeyle verilmektir. Görgü kuralı gereği selamlaşan kişilerin birlikte ve aynı dereceyle eğilmeleri beklenmektedir (2002: 135). Teması sifıra indiren ve kişisel alanın korunmasına katkı sağlayan bu selamlaşma biçimi birçok millet için olduğu gibi Türk toplumuna da yabancıdır.

Japonya’da buldukları süre içinde bu kültürü yakından tanımaya çalışan Nureddin, geysaların hizmet ettiği bir davete katılır ve burada Mayumi ile tanışır. Çekik gözlü Japon kızına karşı bir şeyler hissettiğini anlayan Nureddin, ertesi gün Tokyo Körfezi’nde yapılacak olan kürek yarışlarında bir kez daha Mayumi ile bir araya gelir. Koyu bir muhabbete dalan Mayumi ile Nureddin, yarışın ardından sumo müsabakalarına gitmeye karar verir. İlk kez sumo güreşi izleyen Nureddin, bu sporu güreşe benzetir. Rakibinin dengesini kaybetmesini sağlayarak vücudunun herhangi bir kısmını mindere değdirmenin ya da ringin dışına atmanın hedeflendiği sumoda kazanmak için ringin içinde kalmak gerekmektedir. İzlediği müsabakayı güreşe benzeten Nureddin, gördüğü her şeyi kendi kültürüyle karşılaştırarak Mayumi’ye anlatır. Güzel geysadan gözlerini alamayan Nureddin, Yokohama’da demirli olan gemiye dönmek zorunda olduğu için üzülür. Bu yüzden, görüşebilmeleri için Mayumi’yi gemiye davet eder. Nureddin gittikten sonra hasretine dayanamayan Mayumi, Omagari ile birlikte onu ziyaret eder. Ziyaretin ardından onları tren istasyonuna götürmek için gemiden ayrılan Nureddin, iki geysanın ziyaret etmek istediği bir eve davet edilir. İki gencin rahatça görüşebilmesi için ayarlanan bu ziyarette Mayumi, Nureddin’e özel bir gösteri sunar. Nureddin’e hünerlerini göstermesi ve onu etkilemesi adına düzenlenen bu çay töreni ikisinin yalnız kalmasını sağlar. İki sevgili o günden sonra Nureddin Tokyo’ya geldikçe Omagari’nin kiraladığı evde buluşmaya başlar.

Nureddin, Mayumi ile Japonların *maçça* adını verdikleri çayı içmeye alışır. İlk içtiğinde bu çayın “çamur gibi” olduğunu düşünen Nureddin, zamanla bu çaya alışır ve Mayumi ile olan buluşmalarında bu çayı içmeden duramaz. Hatta bir gün Mayumi’nin henüz eve gelmediğini görünce kendi *maçça* demler. Mayumi, onun bu davranışına hem şaşırır hem de sevinir. Çünkü Japon erkeklerinin ev işleriyle ilgilenmediklerini, eşlerine karşı kaba olabildiklerini görmüştür. Nureddin’in onlar gibi olmaması Mayumi’yi sevindirir. Mayumi’nin zihninden geçen bu kısa karşılaştırmanın ardından Japon kültüründe çay seremonisinin önemli olduğu belirtilir. Özellikle geysaların hizmet ettiği çay davetlerinde aynı yere ikinci kez dudak değdirmekten kâseyi ya da bardağı döndürerek içme geleneği vardır.

Japon çay seremonisine *cha-no-yu* adı verilir ve Zen Budizmi'nin etkisi ile yeşil çay tozunun bazı geleneksel kurallar bütünü içinde hazırlanmasını, hazırlanan çayın servisini ve içilmesini içerir. *Cha-no-yu*, Türkçe'de *çay için sıcak su*; *sado* ve *chado* ise çay yolu/sanatı olarak bilinir. Çayın Japon kültüründeki önemi, bunun bir efsane olarak anlatılmasından da anlaşılır. Söylenceye göre 6. yüzyılda Darma adındaki Budist keşiş, meditasyon sırasında uykuya daldığı için göz kapaklarını keserek kendini cezalandırır (Erdemir, 2010: 106). Daha sonra yaşananlar ise şu şekilde aktarılır:

(...) Darma'nın göz kapakları toprağa kök salmıştır. Darma, göz kapaksız kocaman gözleriyle, her göz kapağından harika bir bitkinin boy attığını görür. Bu, dünyanın daha önce ya da en azından özelliklerinden haberdar olmadığı çay bitkisinden başka bir şey değildir. Darma yaprakları yer yemez tuhaf bir canlılık ve neşe hisseder, üstelik canlılığını da geri kazanmıştır. Darma, çay yapraklarının o zamana dek bilinmeyen etkisini anlata anlata bitiremediği için, bu soylu bitkinin ünü çabucak yayılır ve eşsiz yaprakların kullanımı yaygınlaşır. (akt. Erdemir, 2010: 106)

8. yüzyıla kadar ilaç olarak kullanılan çay, Budist Keşiş Saicho tarafından 9. yüzyıl başında Japonya'ya getirilmiştir. Başlangıçta saray çevresinde ilgi gören çay, Keşiş Eisai (1141-1215) döneminde önem kazanmıştır. Keşişlere, Zen meditasyonunda uyanık kalabilmeleri için tavsiye edilen çayın 12. yüzyıldan itibaren *maçça* adlı yeni bir türü geliştirilmiştir. 15. yüzyıla gelindiğinde bir seremoniyle sunulan çay; asalet, estetik ve dinî özellikler taşımaya başlamıştır. Buna da *çay yolu* yani *sado* denilmiştir. Japonya'nın dış dünyaya kapandığı 17. yüzyılda çay, toplumun her kesimine yayılmıştır (Erdemir, 2010: 106-107).

Hareket ve sükûnun birbirini dengelediği çay seremonisi, uyumlu ve ölçülü hareketlerin oluşturduğu dingin bir ritüeldir. Yavaş ilerleyen bu ritüelde sadelik, estetik ve zarafet dolu hareketlerle huzura ulaşmak amaçlanır. Kendine has ekipman ve kurallarla adım adım hazırlanan bol köpüklü yeşil çayı içmeden önce uyulması gereken son bir ritüel daha vardır: Ele alınan kâseyi içmeden önce sağdan sola doğru çevirmek. Böylece hem kâsenin güzelliği karşı tarafa tamamen gösterilir hem de bu hareketle bereket diğerleriyle de paylaşılır (Yiğit, 2021: 81-82). Geysa Mayumi'nin Nureddin için düzenlediği özel çay seremonisinde bardağı çevirerek içmesi bu geleneğin uygulanışına bir örnektir. Nureddin ile gelecek planları yapan Mayumi için *maçça* hazırlamak ve sevdiği erkek ile birlikte içmek en büyük mutluluktur. Nureddin, buluştukları bir gün Mayumi'ye kendisiyle evlenerek İstanbul'a gelmesini teklif eder. Bu teklife şaşırarak Mayumi, bunca sene emek verdiği geysalığı bırakıp gitmek istemez ama sevdiği erkeği de kaybetmeyi göze alamaz. Mantiği ve duyguları arasında bocalayan Mayumi, Nureddin'in teklifini kabul eder. Önce sadece misafir olarak İstanbul'a geleceğini daha sonra evlenmeyi düşünebileceğini söyler.

Yumi-İstanbul'da Bir Geysa'da Türk-Japon Karşılaştırması

Mayumi'ye evlilik teklif eden Nureddin, onunla sözleştikten sonra İstanbul'a dönmek için Ertuğrul Fırkateyni'ne geri döner. Dönüş yolunda fırtınaya yakalanan Ertuğrul'un kayalıklara çarpıp parçalanmasının ardından denizde yaşanan can pazarının anlatımıyla başlayan roman, Nureddin ve bazı arkadaşlarının yüzerek karaya ulaşmalarının ardından yaşananları anlatır. Bir ışık görüp oraya doğru yüzen kazazedeler için Kuşimoto Adası'nın ucunda bulunan fener kurtarıcı olmuştur. Kazadan kurtulan altmış dokuz denizci, köylülerin yardımıyla hayata tutunmuştur. Japon milleti; yaralıların tedavisi, şehit olanların denizden çıkarılması ve defnedilmesi ile yakından ilgilenmiş, yaşanan facia manevi yönden iki toplumu birbirine bağlamıştır.

Romanda, kazazedelerin ailelerine ulaştırılmak üzere yardım kampanyası düzenleyen Torajiro Yamada, Nureddin'in en yakın arkadaşı olarak tanıtılmıştır. Türk-Japon ilişkilerinin kurulmasında önemli bir rol üstlenen Torajiro Yamada, tarihî kaynaklarda yer alan gerçek bir kişidir ancak anlatı içerisinde roman kişisi olarak yer almıştır. Torajiro Yamada, kazazedeler için toplanan bağışları getirmek için geldiği İstanbul'da uzun süre kalmış ve belirli aralıklarla Japonya'ya gitmiştir. 19. yüzyılda İstanbul'da yaşayan yabancılardan biri olan Yamada, samuray sınıfından gelen elit bir aileye mensuptur. İyi bir eğitim alan Yamada, Türkler ile ilişki kurmakta zorlanmamış, kurduğu ilişkiler sayesinde güven kazanarak ticaret yapmıştır. İstanbul'da Nakamura Mağazası adında bir dükkân işletmiş, Japon sanat ürünleri ve porselenleri satmıştır.

Eserde roman kişilerinden biri olarak yer alan Yamada'nın; İstanbul'a geldikten sonra Türkçe öğrenip Müslüman olduğu ve Abdüley Yamada Paşa ünvanı aldığı belirtilir. Ancak bu konuda yapılan çalışmalarda, Yamada'nın İslamiyet ile ilişkisi tartışmalıdır. Yamada'nın İslam dinine sempati duyduğu ve bilgi sahibi olduğu bilinmektedir. Ancak birçok araştırmacı, Yamada'nın Müslüman olduğuna dair bir kanıt olmadığını kabul etmektedir (Erdemir,

2009: 87-88). Yamada, *Toruko Gakan* adlı kitabında bu konuyla ilgili şunları dile getirmiştir: “Türklere yakınlaştım, din adamları ile sohbet ettim. İslamiyet’i araştırmak için fazla zaman ayıramasam da Müslümanların düşünce yapıları ile geleneklerini tamamıyla anladığımı düşünüyorum; onlarla aynı duyguları hissediyorum” (akt. Erdemir, 2009: 98).

Dinî inancı hakkında farklı görüşlerin öne sürüldüğü Yamada, romanda Müslüman bir paşa olarak yer alır ve Nureddin ile birlikte Türklerin menfaatini korumaya yönelik görevler üstlenir. Nureddin’in güvendiği ve en yakın arkadaşı olarak gördüğü Yamada, roman içerisinde ön planda yer alan kişilerdendir. Türk-Japon karşılaştırmalarında Türkleri Nureddin, Japonları Yamada temsil eder. Onların diyalogları iki kutbu birbirine yakınlaştırmayı hedefler. Romanın başlangıcında anlatılan facianın ardından kazazedeler için Yamada’nın seferber olduğu ve bir yardım kampanyası başlattığının belirtilmesi, Yamada’ya olumlu nitelikler yükler. Ayrıca Japon köylülerin, II. Abdülhamit’in kendilerine teşekkür etmek amacıyla gönderdiği altınları geri çevirmeleri, okuyucu gözünde Japon halkına yönelik bir sempati de uyandırır. Yazar tarafından oluşturulan bu olumlu atmosfer Nureddin ve Yamada arasında geçen diyaloglarla pekiştirilir. Nureddin ve Yamada kendi aralarında Japonların bu davranışını değerlendirirken aslında her iki toplumun da aynı şekilde davranacağı konusunda hemfikir olurlar. Buradan hareketle, Türk ve Japon milletinin benzer davranışlarda bulunacağını, manevi yönden benzer özellikler taşıdıklarını düşünürler. Bu düşünceler şu şekilde vurgulanmaktadır: “Japon köylülerin davranışını Doğu kültüründe “olması gereken” olarak tanımlayıp normal karşılayan Yamada, “Aynı kaza küçük bir Osmanlı kasabasında olsa acaba Türkler yardım ettikleri Japon misafirlerinden para alırlar mı? diye sordu. Yamada haklıydı, hiçbir Türk köylüsü bu durumda karşılık beklemez “Tanrı misafiri” der, baş tacı yapardı” (s. 93).

Sonuç olarak Japon köylülerin reddettiği altınların kazazedelerin ailelerine gönderilmesine karar verilir. Ayrıca arama kurtarma çalışmaları sırasında bulunan cesetlerin çoğu balıklar tarafından yenildiği için Japon balıkçılar Türk denizcilere saygılarından tek besin kaynakları olan bu balıkları avlamama kararı alır. Üç ay boyunca köylülerinin balık yemeyeceği duyurulur (s. 99). Japonların duyarlı davranışları ve yaşanan acıya ortak olma istekleri, iki milleti birbirine yaklaştırmıştır. Bu facia, Japon halkının yüreğinde önemli bir yer işgal etmiş, yaşananları anlatan birçok şiir yazılmıştır. Daikichi Izumi tarafından yazılan ve Naisi Uchigaki tarafından bestelenen ve aşağıda alıntılanan şiir, bu olayın halkın bilinç altında nasıl yaşadığını göstermesi açısından dikkat çekicidir:

Güneş hüznle battı.
Uzakta bir yıldız parlıyor,
Deniz çok azgın.
Beyaz anıtın gölgesi karanlığa düşüyor.
Sonsuz teessürle dua ediyoruz,
Ruhların huzuru için;
O cesur gemicilere ve şanlı Ertuğrul’a.
O çığgın fırtınada,
Kaybolan harp gemisini yutan dalgalar,
O geceki gibi yüksek.
Ne acı, biz artık gemiyi göremiyoruz.
Kumano bölgesinde Koshino sahillerinde
Facianın balıkçılar yerini gösterirler.
Ve o gecenin korkunç amansız
Fırtınasını hep anlattılar.
Acısını kalbimizde duyacağız her zaman
Seneler geçse bile.
Ertuğrul’u biz asla unutamayacağız,
Çocuklarımıza her an anlatacağız onları (Turanlı, 2008, aktaran Çetindaş, 2016: 283-284).

Tüm yaşananlar birbirine çok uzak olan iki ülkeyi birbirine yaklaştırır. Doğu’da Japonya, Batı’da Osmanlı; birbirine çok benzeyen bu iki imparatorluk kaynaşmaya başlar. Kazayı gazete haberinden öğrenen Mayumi, Nureddin’in hayatta olduğunu öğrendikten sonra yardım kampanyasına destek olmak için bir dans gecesi düzenler ve tüm kazancını bağışlar. Son dansını yaptıktan sonra artık geysalık yapmayacağını, Nureddin ile İstanbul’a gideceğini söyleyerek asıl ismi olan Yumi’yi kullanmaya başlar. Onun bu kararını Nureddin memnuniyetle karşılar ve İstanbul’da kendisini bekleyeceğini söyleyerek yola çıkar. Japonya’da düzenlenen yardım kampanyasını yürüten ve çok merak ettiği İstanbul’a, kazadan kurtulan Türklerle birlikte gelen Yamada, Nureddin’in misafiri olur. Onun başı sarıklı, çift kılıçlı hâlini görmek hem de Nureddin’e hoş geldin demek için tüm komşular evde toplanır. Yamada’nın şaşkınlığını gören Nureddin, şu şekilde bir açıklama yapma gereği duyar:

“Bizde uzun yoldan gelen olunca konu komşu herkes hayırlı olsuna gelir.” Yamada, Nureddin’in lafını bitirmesine izin vermeden cevap verdi: “Yok ben ona şaşırıyorum, aynı Japonlar gibi siz de bir yabancı gördünüz mü işi gücü bırakıp onu seyrediyorsunuz. Baksana bütün misafirler sanki bir sirk hayvanıymışım gibi beni seyrediyor.” (...) “Yamada, Nureddin’in bozulduğunu anlayınca onu rahatlatma ihtiyacı hissetti. “Aman ne büyütüyorsun, siz de aynı manzarayla karşılaşmadınız mı? Hatırlasana, Tokyo sokaklarında dolaşırken bütün Japonlar sizi görmek için etrafınızda dolaşmadı mı? İşte al sana bir kültürel benzerlik daha. Ben sana diyorum Türkler ile Japonlar aynı soydan geliyor. Görürsün bak, bizden sonraki kuşaklar bunu ispat edecek.” (s. 110-111)

Türkler ve Japonların aynı soydan geldiğini vurgulayan Yamada, her fırsatta iki kültür arasında benzerlikler olduğunu söyler. Bu düşünceler romanda şu şekilde ifade edilir:

Yamada, Türkler ile Japonlar arasında mutlaka etnik bir ortak payda olduğuna inanıyor ve bir dönemler her iki ırkın da Orta Asya’da beraber yaşadıklarını iddia ediyordu. Ve kendi tezini ispat edebilmek için Nureddin’den öğrendiği yarım yamalak Türkçe’yi örnek gösteriyordu. “Baksanıza Paşam, gramatik olarak Türkçe ve Japonca aynı. Ben günlerdir gözlemliyorum; bu iki toplum mutlaka akraba” diyordu. (s. 118)

Yamada sık sık Türkler ve Japonların Orta Asya’da beraber yaşadığını, birbirine yakın ırklar olduğunu ileri sürer. Bu düşüncesini, Türklerin ve Japonların temelde aynı inanca sahip olduğunu kanıtlamaya çalışarak güçlendirmek ister. Şinto ve Şamanizm arasındaki benzerliklere şu şekilde dikkat çeker: “Japonların dini inancı Şinto, aslında öğrendiğim kadarıyla eski Türk uygarlıklarının inandığı din olan Şamanizm’le büyük benzerlik gösteriyor. Şintoizm’in temeli millet kavramına dayanır. İmparator, Güneş Tanrısı’nın oğludur ve yeryüzündeki en önemli tanrıdır. Herkes ona tapar derecesinde bağlıdır” (s. 172).

Şinto, Tanrı anlamına gelen *Şin* ve yol anlamındaki *To* kelimelerinden oluşur. İki sözcük birleşerek Tanrı Yolu anlamına gelen bir sözcük oluşturur (Bayrakdar, 2007: 96). Şintoizmin tarihi MÖ 7. yüzyıla kadar gider. Eski insanların şeytanlardan ve doğüstü güçlerden korkması, kendilerini korumak için Tanrılara sığınması sonucu ortaya çıkmıştır. Şintoizm’de birbiriyle hem kardeş hem de karı koca olan Gök (Baba Tanrı) ile Yer (Ana Tanrı), bütün Japon adalarını ve diğer Tanrıları doğurmuştur. Binlerce Tanrı olduğu söylenen Japonya’da; dağ, ırmak, ağaç, ateş, gök, fırtına ve yağmur tanrıları vardır. İmparator, Güneş ilahesinin torunudur ve onun atalarının ruhları en başta gelen ruhlardır (Kitamura, 2007: 133). Şintoizm’in en temel kavramı, Tanrı kavramını da içine alan *kami*dir. *Kami*nin geniş bir anlam çerçevesi vardır. *Kami*; manevî varlıklar, yüce ve üstün güçler, kutsal varlık ve ruhlar anlamına gelir. Ruhlar, melekler, tanrı/lar gibi görünmeyen bütün varlıkların genel adı olarak kullanılır. Yani Şintoizm’de tanrı/lar *kami*lerdir ancak her *kami* tanrı değildir. Farklı özelliğe ve güce sahip olan *kami*ler arasında iyi *kami*ler olduğu gibi kötü *kami*ler de vardır. Bazı araştırmacılar *kami* ile Eski Türk inançlarındaki *kam* kavramının benzerliğinden yola çıkarak bunların, kaynağını Orta Asya dillerinden alan ve benzer anlama gelen kavramlar olduğunu ileri sürmektedir (Şenavcu, 2022: 77). Japonların en çok önemstedikleri/tapındıkları ve adına *kami* dedikleri olgu ile Orta Asya kökenli Türk soylu kavimlerin kadim inançları arasında yer alan *kam* kelimesinin aynı kökten olabileceği yönünde düşünceler vardır. Buna göre *kami*, tıpkı *kam* gibi Kuzey veya Orta Asya orijinelidir. *Kam* ve *kami* kavramları; kutsalla kurulan ilişki bağlamında üstün olan, fazilet sahibi, yüce, mistik, otoriter ve aşkın olan anlamlarını tarih öncesi devirlerden bu yana değişmeden koruyabilmiştir (Karataş, 2020: 310).

Romanda, eski din ve töreler bakımından birbirine benzetilen iki ülkenin Batı karşısındaki durumları da değerlendirilir. İki yüz yıl boyunca Batı’ya kapalı kaldıktan sonra sadece yirmi yıl içinde modern bir yapıya sahip

olan Japonya'nın, Türkiye için önemli bir örnek olduğu belirtilir. Japon reformlarının başarısının sırrının, halkla doğrudan temasta olmak ve bu teması din adamları aracılığıyla yapmak olduğu; bu yolda ilerlemenin önemli olduğu vurgulanır. Japonya örneğinde olduğu gibi millî devlet ile millî orduya destek veren milliyetçi bir toplumun küllerinden doğacağı inancının, Türk milleti için de geçerli olduğu belirtilir. Temel değerlere bağlı kalarak yükselme ve çağdaşlaşma hedefinin başarıyı getirdiğinin altı çizilir.

Yumi-İstanbul'da Bir Geysa'da, Nureddin ve Yumi arasındaki ilişkiye dair çok az bilgiye yer verilir. Romanın ilk bölümlerinde, facianın ardından İstanbul'a dönen ve Osmanlı Bahriyesi'nin en genç paşası olarak Heybeliada Bahriye Okulu Kumandanlığı'na atanan Nureddin'in, Heybeliada'da bir köşk kiraladığı ve sevgilisi Yumi'nin gelmesini beklediği belirtilir. Japonların saygılı davranışları ve geleneklerine olan bağlılıkları nedeniyle Yumi'nin İstanbul'a çabuk alışacağını düşünen Nureddin, bir yandan da annesinin rızasını aldığı için rahattır. Annesi bir Japon gelini olmasına ses çıkartmamış sadece genç kızın Müslüman olmasını dilemiştir. Her şeyi arkasında bırakıp aşkının peşinden giden Yumi'nin İstanbul'a gelişi görkemli olmuştur. İstanbul'a bir geysa olarak adım atmak isteyen Yumi'yi gören herkes şaşırmıştır. O an romanda şu şekilde anlatılmıştır: "Yumi, kiraz çiçeği desenli kimonosu, ipek kuşağı, yapılı saçları yüksek topuklu parmak arası terlikleriyle Tophane Rihtımı'na ayak bastığında Tophane'de hayat durdu. Yük taşıyan hamallar bile gözlerini ayırmadan bu yabancı kıza bakıyorlardı" (s. 139).

İstanbul'a geldikten sonra Türkçe öğrenen ve Müslüman olan Yumi, Nureddin ile evlenmiştir. Evlendikten sonra cemiyet hayatına ağırlık veren Yumi'nin, İstanbul sosyetesine katıldığı ve kayık yarışlarına merak saldığı söylenmiş ancak ayrıntılara yer verilmemiştir. Nureddin'in görevi gereği Japonya'ya geri dönen Yumi'nin memleketindeki yaşantısı ya da kocasıyla olan ilişkisi de anlatılmamıştır. Romanda ağırlıklı olarak Ertuğrul Faciası sonrası iki ülke arasında yaşanan siyasi gelişmelere yer verilmiştir. Roman başkışısı Nureddin tarafından kurulduğu belirtilen ve Balkanlar'da, Anadolu'da ve tüm Asya'da örgütlenen Kara Ejder teşkilatının Kuvâ-yı Milliye'ye nasıl dönüştüğü anlatılmıştır. Ayrıca romanda; Tokyo'da Türk ve İslam Cemiyeti'nin kurulması, bir Türk mahallesi oluşturulması ve Tokyo Camii'nin yaptırılması gibi konular işlenmiştir. Bu yönüyle *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* romanının ana başlıkta vurgulanan Yumi'nin hayatından bağımsız bir kurguya sahip olduğunu; romanda, başlığın altında yer alan "Japon Kara Ejder Teşkilatından Kuvayı Milliye'ye..." ifadesini açıklayıcı bir anlatım benimsendiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

Erdal Güven'in *Hoşçakal Mayumi* ve *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanları, Ertuğrul Fırkateyni'nin tarihî yolculuğuna sadık kalarak kaleme alınan ve arka planda Japonya'ya ve Japonlara dair özelliklere yer veren iki eserdir. Türk ve Japon milletinin hafızasında yer edinen tarihî bir olayı roman kurgusunda hikâyeleştiren bu romanlarda; Japonya'ya ve Japonlara özgü millî, dinî ve kültürel değerleri bulmak mümkündür.

Hoşçakal Mayumi'de, Japonya denildiğinde akla ilk gelen unsurlardan olan sumo güreşçileri ve geysalar okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Babası sumo güreşçisi olan Mayumi'nin geysalığa başlaması ve bu sanatın inceliklerini öğrenerek mesleğinde ilerlemesi anlatılırken geysalık hakkında ayrıntılı bilgi verilmektedir. Romanda geysalığın anlatıldığı bu bölümlerin öğretici birer metin niteliği taşıdığı görülmektedir. Ayrıca Japon kültüründe önemli bir yeri olan çay ve geysaların misafirlerine çay servis ettikleri çay seremonileri, Mayumi'nin hayatı özelinde Japonya'nın vazgeçilmez kültür değerleri olarak romanda yer almaktadır. Japonya ile özdeşleşen ve dünyaca ünlü bir örgüt olan Yakuza mensuplarını bir çay davetinde buluşturan yazar, Japonya'nın kültür mozağını oluşturan unsurları okuyucuya tanıtmaktadır. Buna göre sumo güreşleri, geysalar, çay seremonisi ve Yakuzalar; *Hoşçakal Mayumi* adlı eserde yer alan Japon kültürüne özgü temel unsurları oluşturmaktadır.

Hoşçakal Mayumi'de ana hatları ile tanıtılan Japonlar, *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanda Türk milleti ile olan benzerlikleri üzerinden değerlendirilir. Özellikle Türk ve Japon milletinin manevi yönden benzer özellikler taşıdığına dair örneklerle yer verilir. Romanda geçen diyaloglarda Türkler ile Japonların aynı soydan geldiğinin savunulduğu, iki milletin temelde aynı inanca (Türklerde Şamanizm, Japonlarda Şintoizm) sahip olduğunun ileri sürüldüğü görülür. Ayrıca birbirinden uzak iki ülkenin Batı karşısındaki durumunun benzer olduğu, her iki ülkenin de millî değerlere bağlı kalarak ilerleyebileceği vurgulanır. Temel değerlere bağlı kalarak yükselme ve çağdaşlaşmanın Japonya'nın başardığı, Türkiye'nin ise örnek alması gerektiği bir strateji olduğu vurgulanır. *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanda özellikle iki ülke arasındaki siyasi ilişkilere, Anadolu'da ve tüm Asya'da örgütlenen Kara Ejder teşkilatının Kuvâ-yı Milliye'ye nasıl dönüştüğüne geniş bir yer verilir.

Sonuç olarak her iki romanın da odak noktasını Ertuğrul Fırkateyni'nin batışı ve sonrasında yaşanan tarihî ve siyasi olaylar oluşturur. Erdal Güven, geçmişte yaşanan olayları tarihî gerçekliğe sadık kalarak anlatır. Hatta şehitlerin aziz ruhunu incitmek adına roman başkışisinin tamamen hayal ürünü olduğunu özellikle vurgular. Roman başkışisi Nurettin'in hayatı anlatılırken adı geçen tarihî kişilerin dışında yer alan tek kişi Mayumi'dir. Mayumi ve Nurettin arasında yaşananlarla roman kurgusunu oluşturan yazar, Japonya ve Japonlar hakkında verdiği bilgilerle bu toplumun özünü oluşturan unsurları vurgular. Bilgi vermeyi amaçlayan bu bölümlerde, açıklayıcı ve nesnel bir anlatım kullanıldığından öyküleyici anlatım biçiminden uzaklaşır. Bu kullanım tarihî ve siyasi bilgilerin aktarımı ile birleştiğinde, *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanda daha yoğun olmak üzere, iki roman da bilgilendirici birer metin olarak okunabilir. Söz konusu bilgi aktarımı Ertuğrul Fırkateyni hakkında bilgi sahibi olmayan okuyucuyu tarihî gerçekliklerle yüzleştirmiş ancak metni roman türünün özelliklerinden uzaklaştırmıştır. Bu noktalar göz önüne alındığında *Hoşçakal Mayumi* ve *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* adlı romanları; Ertuğrul Fırkateyni'ne dair tarihî bilgilere yer veren, Japonya ve Japonlar hakkında öne çıkan millî, dinî ve kültürel değerleri ayrıntılı bir şekilde açıklayan iki eser olarak kabul etmek mümkündür.

Kaynakça

- Akbay, O. H. (2012). Bir Japon aydınının gözünden Türkler-Nagase Hösuke'nin Türkiye izlenimleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 177-190.
- Argun, U. (2014). Mafya ve şiddet: Japon mafya örgütü Yakuza'da şiddetin değişen boyutları. F. Irmak ve E. Darcan (Ed.), *Şiddet Suçlarında Yaklaşımlar ve Trendler* içinde (ss. 147-170). Adalet Yayınevi.
- Bayraktar, M. (2007). *Türkler ve Japonlar*. Tek Ağaç Eylül Yayıncılık.
- Çetindaş, D. (2016). Türk edebiyatında Ertuğrul Fırkateyni faciası. *Turkish Studies*, 11(4), 279-298.
- Erdemir, A. V. (2011). Yamada Torajirō ve Türkiye. *Folklor/Edebiyat*, 17(67), 137-142.
- Erdemir, A. V. (2009). İstanbul'da bir Japon tarihçi-Tokutomi Sohō'nun mektuplarında on dokuzuncu yüzyıl Türkiye imgeleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 59-68.
- Erdemir, A. V. (2010). Genel hatlarıyla Cha-No-yu. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(29), 42-52.
- Erdemir, A. V. (2014). *Japonya'da Türk imgesinin oluşumu (1890-1914)*. Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Esenbel, S. (2019). *Japon modernleşmesi ve Osmanlı*. İletişim Yayınları.
- Fıncioğulları, S. (2020). Organize suçlar ve mafya. D. A. Arslan (Ed.), *Suç Sosyolojisi* içinde (ss. 45-59). Paradigma Akademi Yayınları.
- Güven, E. (2002). *Hoşçakal Mayumi*. Remzi Kitabevi.
- Güven, E. (2010). *Yumi-İstanbul'da bir geysa*. Doğan Kitap.
- Güvenç, B. (2002). *Japon kültürü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karataş, H. (202). Japon halk dini geleneğinde kami kültü. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 13(79), 307-319.
- Kitamura, P. (2007). *Hayaller ülkesi Japonya*. Erko Yayıncılık.
- Korkmaz, M. (2021). Aydın ve müteşebbis bir bahriye subayı: Süleyman Nutki Bey'in hayatı (1854-1924) ve eserleri. *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 170-195.
- Köse, A. ve Arslan, F. (2019). Sosyolojik bir olgu olarak intihar. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43(1), 1-20.
- Meyer, M. W. (2019). *Japonya tarihi (Hanedanlık döneminden günümüz Japonyası'na)* (L. Deadato, Çev.). İnkılâp Kitabevi.
- Misawa, N. (2003). Relations between Japan and the Ottoman Empire in the 19th century/ Japanese public opinions about the disaster of the Ottoman Battleship Ertuğrul (1890), *Ajames*, 18(2), 9-19.
- Misawa, N. (2008). Ertuğrul Faciası'na dair hakikatler, *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, 4, 159-164.

- Misawa, N. (2010). Abdülhamid dönemi için kritik bir teferruat: Japon kaynakları ışığında Ertuğrul faciası. *Düşünen Siyaset*, 27, 179-194.
- Nureeva, M. (2020). *Japon popüler kültüründe ölüm olgusu: Çağdaş Japon sineması örneği* [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Sadıklar, T. (1991). *Zirvedeki Japonya*. METEKSAN.
- Senso-ji'nin Tarihi*. (2016). <https://www.senso-ji.jp/english/>
- Sicim Kaplan, E. (2018). Toruko Gunkan Erutü-rurugō no Kainan ve Üç Bahriyelinin Sevgilileri adlı eserlerde Ertuğrul Fırkateyni faciası. *SEFAD*, 40, 45-60.
- Sicim Kaplan, E. (2021). Japon Çocuk Edebiyatı'nda Ertuğrul Fırkateyni olayı ve Türk algısı. M. Dünder (Ed.), *Prof. Dr. Pulat Otkan Anısına – Sinoloji, Japonoloji ve Koreanoloji Makaleleri* içinde (ss. 285-310). Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Sicim Kaplan, E. (2023). Abdülhamid'in rüyası Ertuğrul. *International Journal of Language and Translation Studies*, 3(2), 188-194.
- Sümer, N. (2016). Antik ve ilkel toplumlarda intihar olgusu. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 83-116.
- Sürmeli, S. (2023). Ertuğrul Faciası'ndan kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır)'ın hatıraları. *History Studies*, 15(2), 171-196.
- Şenavcu, H. İ. (2022). Şintoizm'deki tanrı inancının Japon sosyal yaşamına etkisi. *Eskişen*, 46, 73-88.
- Ulusan Şahin, F. Ş. (2001). *Türk-Japon ilişkileri (1876-1908)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ulusan Şahin, F. Ş. (2004). *Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya yolculuğuna dair bir belge*. 19(1), 93-99.
- Yiğit, M. (Ağustos 2021). Japon çay seromonisi. *Hayat Memat Dergisi*, 80-83.

EXTENDED SUMMARY

Japan, which is an island country at the eastern end of Asia, is a country protected from invasion and external pressure due to its geographical location. Japan, which shapes its relations with the outside world in the way it wants, has managed to become a political and economic world power despite the World War II disaster. Japan wrote one of the modern success stories preserving its traditional values.

The first information about Turkey was obtained from Chinese sources in Japan. The first encounter of the Japanese with the Turks took place during the 13th century Mongol attacks. However, it is thought that the Turkish perception in Japan began at the end of the 16th century. Political relations between the two countries, on the other hand, began in the 19th century, when the capitulations granted to Western countries and the threat of expanding Russia's territory emerged. With the Meiji Period (1868-1912), the Japanese recognized Turkey with the common stop for European travels being Istanbul. While Japan, which is an Asian country, is modern enough to deal with Western countries, its adherence to its traditions and customs has created a positive perception of this country among the Turks. With the Ottoman frigate Ertuğrul disaster that took place in 1890, the friendship relationship that started between two geographically distant countries, left its place to diplomatic relations in 1925.

The sinking of the Ertuğrul Frigate on September 16, 1890, after it struck the Oshima cliffs during its return journey from Japan to Istanbul, had a profound impact on Turkish-Japanese relations. Following a visit to Istanbul by Emperor Meiji's brother Prince Komatsu and his wife in 1887, Sultan Abdulhamid II dispatched the Ottoman frigate Ertuğrul to Japan in 1889 under the command of Commander Osman Bey and with a crew of 609, aiming to strengthen bilateral ties. While returning from successful negotiations in Japan, the frigate encountered a storm that led to its sinking. 69 survivors of the crew were rescued and repatriated to Istanbul by the Japanese government. Local communities provided assistance, and the Japanese organized relief efforts in honour of the Ertuğrul martyrs. In remembrance of those lost in the tragedy, three monuments were erected at the site of the accident. The Ertuğrul Sea Martyrs Monument on Oshima Island stands over the graves of the martyrs, serving as a solemn location for an annual commemoration ceremony held on the anniversary of the accident.

The tragedy forged a deep emotional bond between Japan and Turkey, significantly enhancing their official relations. The aftermath of the accident brought the Japanese and Turks closer together, a connection that resonated through literary works which brought this historical event vividly to readers. Burhan Arif Ongun's *Üç Babriyelinin Seygîlileri* (1970) stands as the first novel depicting the Ertuğrul Frigate. Additionally, works like Erdal Güven's *Hoşçakal Mayumi* (2002) and *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* (2010), İskender Pala's *Aşkname* (2007), Erdoğan Şimşek's *Gurbette Sevda Gözyaşları* (2008), Sunay Akın's *Önce Kadınlar ve Çocuklar* (2011), Yasemin Bülbül's *Son Saltanat Ertuğrul* (2012), Ziya Şakir's *151 Nolu Şebit-Ertuğrul Faciasında Bir Aşk Hikâyesi* (2014), and Sevim Koyunoğlu's *Ertuğrul Faciası* (2014) further explore the impact of this event. Additionally, Behçet Necatigil's radio play *Ertuğrul Faciası* (1995) adds to the cultural significance of the tragedy, ensuring its remembrance through various forms of art and literature.

This study highlights Erdal Güven's novels *Hoşçakal Mayumi* and *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa*, which he wrote as interconnected narratives. In the *Author's Note* section of *Hoşçakal Mayumi*, Güven emphasizes his commitment to portraying the historical reality of the Ertuğrul Frigate incident. He also clarifies that the central character, Nureddin, is a fictional creation born out of reverence for the martyrs' sacred memory. *Hoşçakal Mayumi* details the preparations of the Ertuğrul frigate for its journey to Japan, the events during the voyage, the observations of the delegation while in Japan, and Nureddin's encounter with Mayumi. In contrast, *Yumi-İstanbul'da Bir Geysa* investigates into the aftermath of the Ertuğrul frigate disaster, exploring its impact on the characters and the evolving dynamics between them.

In two novels recounting a historical event significant to the Turkish and Japanese nations, the author explores the journey of the Ertuğrul Frigate and faithfully portrays the documented facts surrounding the accident. In the background, the author provides insights into Japan and its cultural nuances. Through this exploration, the novels highlight distinctive national, religious, and cultural elements specific to Japan, underscoring their significance within the narrative.

In *Hoşakal Mayumi* the novel intensely presents iconic elements of Japanese culture, such as sumo wrestlers and geishas, which are often the first associations with Japan. The story begins with Mayumi, whose father was a sumo wrestler, transitioning into the world of geishas, mastering its intricacies to advance in her profession. Detailed insights into the life and art of geishas are provided, offering instructive passages within the narrative. The novel also highlights the profound cultural significance of tea ceremonies, where both tea and geishas play central roles in Japanese traditions. Mayumi's life is intricately woven into these cultural practices, emphasizing their indispensable role in Japanese society. Furthermore, the author brings together members of the Yakuza, a renowned organization synonymous with Japanese identity, during a tea gathering, showcasing the diverse elements that form Japan's cultural mosaic. Thus, *Hoşakal Mayumi* underscores sumo wrestling, geishas, tea ceremonies, and the Yakuza as fundamental and distinctive components of Japanese culture, enriching the novel with these cultural landmarks.

In *Hoşakal Mayumi*, the Japanese people are introduced with a focus on their societal framework. In *Yumi-İstanbul'da Bir Gejša*, similarities between the Japanese and Turkish nations are explored. The novel illustrates spiritual parallels, suggesting that both cultures share common traits. Dialogues in the narrative suggest that Turks and Japanese might share a lineage and similar beliefs; Shamanism for Turks and Shintoism for Japanese are cited as examples. The novel underscores that both nations face similar challenges from Western influences and emphasizes the importance of adhering to national values for progress and modernization. Japan's successful strategy in this regard is highlighted as a potential model for Turkey.

RELATIONS BETWEEN JAPAN AND THE OTTOMAN EMPIRE IN WESTERN PRESS ON THE EVE OF THE FIRST WORLD WAR

BATI BASININDA BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ OSMANLI DEVLETİ – JAPONYA İLİŞKİLERİ

Can Eyüp ÇEKİÇ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

caneypucekic@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6253-9464

ÖZ

Geliş Tarihi:
23.07.2024

Kabul Tarihi:
23.09.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Osmanlı Japonya
İlişkileri,
1904-1905 Japon-
Rus Savaşı,
II. Abdülhamid,
II. Meşrutiyet,
Kapitülasyonlar

Keywords

Japan Ottoman
Relations,
Russo-Japanese
War of 1904-1905,
Abdulhamid II,
Young Turk
Revolution,
Extraterritorial
Rights

1878'de II. Abdülhamid tarafından askıya alınan Osmanlı Meclisi, Jön Türk Devrimi'nin ardından nihayet 17 Aralık 1908'de yeniden toplandı. Bu önemli olay vesilesiyle, her Avrupa gücü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ezeli düşmanı Rusya da dahil olmak üzere tüm ülkeler tebrik mesajları gönderdi - Japonya hariç. Japonya'dan bir tebrik mesajının gelmemesi, özellikle Japonya'nın feodal bir devletten ilerici bir güce dönüşerek II. Abdülhamid ve Jön Türkler için ilham kaynağı olması nedeniyle Osmanlılar için şaşırtıcıydı. Bu hayranlık, 1905'te Japonya'nın Rusya'ya karşı kazandığı zaferle zirveye ulaştı ve Doğulu ve Hristiyan olmayan bir ordunun bir Avrupa rakibine karşı zaferini simgeliyordu. Buna rağmen, Japon hükümeti Osmanlılara karşı mesafeli bir duruş sergiledi. Japonya, Birinci Dünya Savaşı sırasında Britanya ve Rusya ile ittifak kurdu ve İstanbul'un işgali sırasında çıkarlarını korumak için ancak savaştan sonra Osmanlı başkentine bir elçi gönderdi. Japonya, 1908'de neden bir mesaj göndermedi? Japon hükümeti, Osmanlılarla diplomatik ilişkiler kurmaktan neden kaçındı? Bu makale, Japonya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında Birinci Dünya Savaşı arifesinde bir ittifakın önündeki engelleri oluşturan çıkar çatışmaları ve siyasi kültürlerin rolünü araştırmayı amaçlamaktadır.

ABSTRACT

Suspended by Abdulhamid II in 1878, the Ottoman Parliament finally reconvened on December 17, 1908, following the Young Turk Revolution. On this momentous occasion, messages of congratulations were sent by all nations, including every European power and Russia, the archenemy of the Ottoman Empire—except for Japan. The absence of a congratulatory message from Japan was surprising to the Ottomans, especially considering Japan's rapid modernization, which had transformed it from a feudal state into a progressive power, serving as an inspiration to both Abdulhamid II and the Young Turks. This admiration peaked with Japan's victory over Russia in 1905, symbolizing an Eastern and non-Christian army's triumph over a European rival. Despite this, the Japanese government maintained a distant stance towards the Ottomans. Japan aligned itself with Britain and Russia during the First World War and only sent an envoy to the Ottoman capital after the war to protect its interests during the occupation of Istanbul. Why did Japan fail to send a message in 1908? Why did the Japanese government refrain from establishing diplomatic ties with the Ottomans? This article aims to explore how conflicting interests and political cultures prevented an alignment between Japan and the Ottoman Empire on the eve of the First World War.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1521216>

Atf/Cite as: Çekiç, C. E. (2024). Relations Between Japan and the Ottoman Empire in Western Press on the Eve of the First World War. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 112-122.

INTRODUCTION

Contrasting Diplomatic Strategies

Japan

Since 1902, Japan had been bound by an alliance with Great Britain, known as the Anglo-Japanese Alliance. This agreement required Japan to maintain "strict neutrality" in the event that Great Britain became embroiled in conflict with another power (Hamilton & Herwig, 2012). This strategic partnership was mutually beneficial; it provided Japan with the security of British support while allowing Britain to secure its interests in East Asia without a substantial military presence (Best, 2021: 94-6; Şahin, 2001, p. 104).

Japanese leaders in Tokyo viewed the political and military turmoil in Europe as a potential opportunity to enhance Japan's status on the global stage. The alliance with Britain was particularly significant in this regard, as it not only legitimized Japan's burgeoning role as a major power but also provided a framework within which Japan could pursue its imperial ambitions without direct conflict with Western powers (Best, 2021: 80).

The early twentieth century was a period of intense modernization and military expansion for Japan. The nation sought to position itself as the "chief nation of the Orient," a vision supported by its rapid industrial growth and military successes, such as the victory in the Russo-Japanese War of 1904-1905. This triumph over a European power underscored Japan's military prowess and its capacity to challenge Western dominance in Asia (Jansen, 2002: 448).

Furthermore, Japan's strategic diplomacy during this period involved carefully navigating its relationships with other major powers. The alliance with Britain was not merely a defensive pact; it was a cornerstone of Japan's broader strategy to secure its interests in Asia, including Korea and Manchuria (Jansen, 2002: 439). By aligning with Britain, Japan could counterbalance the influence of Russia and other European powers in the region.

As Europe edged closer to the First World War, Japanese leaders foresaw that the imminent "great confusion" might create a power vacuum in Asia. This potential instability was perceived as a strategic opportunity for Japan to assert its dominance and expand its territorial and economic influence. The alliance with Britain, therefore, was more than a mere act of neutrality; it was a calculated move that enabled Japan to position itself for future conflicts and opportunities on the global stage (Hamilton & Herwig, 2012: 146). By the end of the First World War, as a British ally, Japan found itself on the victorious side, which allowed it to consolidate its status among the world's leading nations, and its economy experienced significant growth as a result (Kösebalaban, 1998: 81).

In summary, the early twentieth century was a transformative period for Japanese diplomacy, characterized by strategic alliances and calculated moves to elevate Japan's international standing (Best, 2021: 163). The Anglo-Japanese Alliance played a crucial role in this strategy, enabling Japan to pursue its ambitions with the backing of a major Western power, and setting the stage for its emergence as a dominant force in East Asia.

The Ottoman Empire

Abdulhamid II, the Sultan of the Ottoman Empire from 1876 to 1909, was significantly influenced by the success of Japanese modernization. The Meiji Restoration, which began in 1868, had rapidly transformed Japan from a feudal society into a formidable modern state. This transformation was particularly notable for its ability to combine Western technological advancements with traditional Japanese culture, a feat that Abdulhamid II admired and sought to emulate within the Ottoman Empire (Worringer, 2004: 214).

Abdulhamid's admiration for Japan extended beyond mere modernization; he viewed Japan's achievements as a non-Western, Asian nation as a potential model for the Ottoman Empire. In a bid to bolster his political strategy, which included the politicization of Islam, Abdulhamid attempted to forge an alliance with Japan. He saw Japan as a potential ally that could be converted to his cause of Islamic unity against Western imperialism. However, this effort largely failed due to Japan's own strategic interests and its secular approach to modernization. The most prominent Japanese intellectuals of the period, such as Yukichi, had favoured a relationship with the West rather than the Islamic world (Esenbel, 2003: 12-3).

An illustrative example of this attempt is reflected in an article from *The Times of India* dated May 29, 1906. The article reports that a congress was to be held in Tokyo on June 1, 1906, where a Turkish mission would attend with both political and religious objectives. The mission, composed of influential Turks, aimed to

negotiate the establishment of Turkish and Japanese embassies in each other's capitals. Moreover, the Sheik-ul Islam declared that Islamism aligned with the religious sentiments of the Japanese and suggested it was the only religion that would be agreeable to them. This reflects a significant misunderstanding of the religious landscape in Japan, which was primarily influenced by Shinto and Buddhism (The Times of India, 1906).

Despite the symbolic significance of the Japanese victory over Russia in the Russo-Japanese War of 1904-1905, which demonstrated that an Eastern, non-Christian power could triumph over a major European empire, Abdulhamid's efforts to align with Japan were complicated by deeper ideological differences. While he admired Japan's military success and its challenge to European dominance, he also perceived Japan as a potential threat to autocracy (Westwood, 1986: 106). Japan's establishment of constitutional governance and reduction of autocratic power stood in stark contrast to Abdulhamid's absolutist rule, creating an ideological conflict.

This ambivalence is evident in Abdulhamid's nuanced views on Japan. On the one hand, he was inspired by Japan's achievements and sought to replicate their modernization efforts within the Ottoman Empire. On the other hand, he was wary of Japan's political reforms, recognizing that they could serve as a catalyst for similar movements within his own realm, potentially undermining his authority. Reflecting this caution, the Sultan ordered strict surveillance of Japanese officers visiting Ottoman territories (Sonat, 2023: 238). Additionally, the Hamidian government's attempt to convert the Japanese to Islam reflects a certain condescension, failing to understand Japan's distinct religious and cultural context. This effort was not only unrealistic but also demonstrated a broader miscalculation of Japan's national identity and strategic priorities (Deringil, 1999: 113).

An article from The Washington Post dated February 26, 1907, highlights the tension between the Ottoman Empire and Japan. It dramatically describes how the strained relations between the two "polygamous courts" of Tokyo and Constantinople led to a suspension of efforts to convert Emperor Meiji and his people to Islam. The article even speculates on the dramatic possibility of a Japanese battleship presenting an ultimatum to the Sultan, illustrating the heightened tensions and the failure of Abdulhamid's regime to establish close relations with Japan (The Washington Post, 1907).

In this light, Abdulhamid's relationship with Japan was complex and multifaceted. While he was inspired by Japan's achievements and sought to align with it for mutual benefit against Western powers, he was also wary of Japan's influence on autocratic rule. This ambivalence highlights the intricate balance Abdulhamid tried to maintain between modernizing his empire and preserving his absolute authority.

A Difficult Relationship

Conflicting Interests

At the turn of the twentieth century, Japan was rapidly asserting itself as a dominant power in Asia. The success of its modernization efforts, combined with its military victories, particularly the Russo-Japanese War of 1904-1905, positioned Japan as a formidable player on the international stage. Japan's ambition was clear: it sought to establish itself as the preeminent power in Asia, capable of influencing regional dynamics and resisting Western dominance (Jansen, 2002: 440).

In contrast, Abdulhamid II of the Ottoman Empire had a different vision for countering European imperialism. Recognizing the threat posed by European powers, Abdulhamid sought to use his position as Caliph, the leader of the Islamic world, to create a united front against imperialist encroachments. His strategy involved leveraging the religious and cultural ties among Muslim communities from Japan to North Africa. By emphasizing the unity of the Muslim Ummah (community), he aimed to foster solidarity and resistance against European expansion (Deringil, 1999: 47).

This policy of using the caliphate as a tool for political and military defence was a cornerstone of Abdulhamid's approach. He believed that by rallying Muslims under the banner of Islam, he could create a defensive line that stretched across the Islamic world, from the Middle East to Southeast Asia and North Africa. This line was intended to act as a barrier to European imperialism, protecting the sovereignty and integrity of Muslim-majority regions (Shaw, 1977: 260).

However, Japan's strategic interests conflicted with Abdulhamid's vision. While Japan was not a direct colonial power like the European nations, its ambitions in Asia were driven by a desire to dominate the region and secure its own economic and political interests (Best, 2021, p. 113). This included expanding its influence in Korea,

China, and Southeast Asia—areas that were also strategically important to Abdulhamid's defensive strategy. The Sultan, keenly aware of global developments, diligently monitored the movements of the Japanese army during the Sino-Japanese War of 1895, closely tracking their progress "by sitting in front of the Far East map" (Birbudak, 2018, p. 213; Aladağ, 2016, p. 581). He even sent a military observer with the Japanese Army during the Russo-Japanese War of 1904-1905 to report on their military operations (Akyüz, 2021, pp. 38-64). On the other hand, being aware of Japan's potential threat to Russian soil in the near future, the Sultan refrained from constructing bilateral relations to avoid provoking Russia (Gönen & Atik, 2015, p. 639).

Moreover, Japan's secular approach to modernization and governance was at odds with Abdulhamid's emphasis on the caliphate and Islamic unity. Japan's alignment with Western powers, particularly through the Anglo-Japanese Alliance, further complicated its relations with the Ottoman Empire. Although Japan and the Ottomans shared common interests in resisting European domination, their methods and underlying motivations were different. Japan was focused on national power and territorial expansion, while Abdulhamid was committed to a broader ideological and religious defence against imperialism (Deringil, 1999: 47).

The conflicting positions of Japan and the Ottoman Empire highlight the complexities of early twentieth-century geopolitics in Asia. While both nations sought to limit European influence, their divergent strategies and objectives ultimately prevented them from developing substantial diplomatic relations. Japan's rise as a secular, modern power contrasted sharply with Abdulhamid's vision of a united Islamic front, leading to an inherent tension in their respective approaches to resisting imperialism.

The Extraterritorial Rights

In the late 19th and early twentieth centuries, Japan sought to secure extraterritorial rights in the Ottoman Empire similar to those enjoyed by European powers (Kayaoglu, 2010:8). These rights, known as capitulations, had been granted to European nations for centuries, allowing them to operate under their own legal systems within Ottoman territories. This system was initially designed to facilitate trade and protect foreign merchants, but it eventually became a symbol of European dominance and Ottoman subjugation (Shaw, 1977: 236).

Despite Japan's rapid modernization and its increasing influence on the global stage, both Abdulhamid II and the Committee of Union and Progress (CUP) resisted granting such rights to Japan. Abdulhamid II, who ruled until his deposition in 1909, was determined to prevent further erosion of Ottoman sovereignty and saw the extension of capitulations to Japan as a threat to his authority and the integrity of the empire (Deringil, 1999: 171).

The refusal to grant extraterritorial rights to Japan was a significant point of contention. The Japanese government perceived this decision as a slight, believing it indicated that the Ottomans did not consider Japan an equal to the European powers. This perception contributed to diplomatic tensions between the two nations. Japan's exclusion from the system of capitulations was interpreted as a failure to recognize its status as a modern and powerful nation (Best, 2021: 427).

An illustrative example of the tension surrounding this issue is provided by The Washington Post in an article dated February 26, 1907. The article describes the quarrel between the Sultan and the Mikado over the subject of capitulations. It highlights how Christian powers enjoyed extraterritorial rights in Turkey, considering it and other Oriental countries as "barbarous states" not sufficiently civilized to exercise authority over foreigners. This international law doctrine had previously applied to Japan, but through significant diplomatic efforts, Japan regained tariff autonomy in 1911, thus elevating itself to the status of a civilized power. Now, Japan sought the same privileges in the Ottoman Empire, but the Sultan vehemently refused, seeing it as an attempt by Japan to assert itself as a great power comparable to Britain, France, and the United States (The Washington Post, 1907).

The article further notes that the Sultan bitterly resented the presence of foreign consular courts in his dominions and the immunity of foreigners from his authority, viewing these as humiliating remnants of past treaties. He was unwilling to extend such indignities to Japan, a non-Christian, Oriental power similar to his own. On the other hand, Japan viewed the refusal as a failure to recognize its achievements and equal status among the world's great powers, reflecting a significant misunderstanding and lack of communication between the two nations (The Washington Post, 1907).

A subsequent article from *The Washington Post* dated May 13, 1907, provides additional context, highlighting the international factors influencing this dispute. The article acknowledges that granting extraterritorial rights to Japan would place the Sultan under pressure to extend similar concessions to other countries. This was particularly significant as the United States recognized Japan's growing global power. The article reports that Japan sought to establish diplomatic relations with Turkey and demanded to be treated on the same footing as the great European powers concerning capitulations. However, the Ottoman government was firmly opposed to extending such privileges to Japan, as this would undermine their recent efforts to restrict and ultimately abolish these rights for foreign powers (*The Washington Post*, 1907).

An article from *The New York Times* dated January 31, 1909, further highlights Abdulhamid's complex views on Japan. It describes how Abdulhamid personally resented Japan's awakening and its military success against Russia. When a Turkish General congratulated him on Japan's victory at Tsushima, Abdulhamid replied with a long face, expressing concern that Japan's defeat of Nicholas II, the only other autocratic monarch in Europe, was causing immense damage to the principle of autocracy. This response, documented in Sir Charles Eliot's book "Turkey in Europe," underscores Abdulhamid's keen awareness of the broader implications of Japan's success on autocratic rule worldwide (*The New York Times*, 1909). The Sultan's disappointment with the Japanese victory over autocratic Russia was not surprising, considering the historical context. It is worth noting that Russia had sent a field hospital to the Ottoman Army during the Greek-Ottoman War of 1897, and in reciprocation, the Sultan sent a field hospital to the Russian Army during the Russo-Japanese War of 1904-1905 (Akarca, 2007: 386).

The situation did not change significantly after the Young Turk Revolution of 1908, which brought the CUP to power. An additional source of disappointment and diplomatic tension arose when the Japanese government failed to send a message of congratulations to the Turkish Parliament on the occasion of its meeting on December 17, 1908. This omission caused much surprise and speculation in the Ottoman Empire. Every great legislature in the world had sent messages of cordial sympathy; the Russian Duma sent three separate messages. The Turkish legislators would have been prouder of a message from Japan than from any other state, with perhaps the single exception of England. According to the writer, this was because the Turks and the Japanese shared many commonalities. Both were Asian nations that had been menaced with subjugation by European races but managed to hold their own and even inflict significant defeats on Europe. Japan's successful modernization and the abolition of extraterritoriality inspired the Ottomans, who hoped to follow a similar path. Both nations were non-Christian, with histories where Christianity had appeared as a significant adversary, and both had Russia as a tremendous adversary (*The New York Times*, 1909).

The disappointment of the Young Turks with the absence of congratulations from Japan is understandable, given their admiration for the Japanese victory in 1905, which served as an inspiration for their own struggle to preserve the Empire. Among historians of Japanese-Turkish relations, the issue of the Russo-Japanese War and its impact on the Ottoman opposition has been extensively studied (see Esenbel, 2011: 150; Kuşçulu, 2022: 209). The *New York Times* correspondent in Istanbul overlooks the potential risks of drawing direct comparisons between the Japanese and Ottoman cases for the Young Turks. The Young Turks were aware that, although the political system in Japan was favorable to their cause, the militaristic symbolism surrounding the Japanese Emperor was a source of anxiety, given their prolonged struggle against the Hamidian Regime (Worringer, 2014: 253).

Further clarifying Japan's failure to send regards, *The New York Times* article elaborates that Japanese diplomats had previously attempted to establish diplomatic relations with the Ottoman Empire (see Levent, 2020: 166). On several occasions, the Turks exhibited a certain coolness towards the Japanese envoys and refused to allow Japan to open an embassy or legation in Constantinople on the same terms as other nations. The Grand Vizier's statement, "We shall be glad to welcome a Japanese mission here, but your consuls will enjoy no extraterritorial powers," underscored this stance. Japan, therefore, felt disrespected and ranked lower than many European nations, which led to their decision to drop all communication with the Sublime Porte in frustration (*The New York Times*, 1909).

The Japanese reaction to the Ottoman refusal to grant extraterritorial rights was one of frustration and anger. Japan viewed the decision as an indication that the Ottomans did not respect Japan's achievements or consider

it on par with European nations. This diplomatic snub further strained relations and contributed to Japan's perception that the Ottoman Empire was not a reliable or respectful partner in international affairs.

On the other hand, the CUP, a group of reformist military officers and intellectuals, was even more committed to abolishing the capitulations altogether. They viewed these concessions as a relic of colonialism that undermined the economic and political independence of the Ottoman Empire. Meanwhile, the Young Turk leaders, including Enver Bey, Talat Bey, Ahmed Cemal Pasha, and Halil Bey, decided that aligning with Germany would best serve their nation's interests. This alliance was seen as a way to establish economic independence, abolish the Anglo-French financial capitulations, and secure the crumbling Ottoman Empire. As Hamilton and Herwig (2012) note, "Germany became their last and unavoidable choice – to establish their economic independence, to abolish the Anglo-French financial 'capitulations,' and to secure their crumbling Empire." By the start of the First World War, the CUP had successfully abrogated many of these capitulations, signalling a move towards greater sovereignty and economic independence (Zürcher, 2004: 125).

In summary, the conflict over extraterritorial rights underscores the complex interplay of power, sovereignty, and international recognition in early twentieth-century geopolitics. While the Ottomans sought to assert their independence and resist imperialist pressures, Japan's demands and subsequent disappointment highlighted the shifting dynamics and emerging tensions among non-European powers during this period. According to Esenbel, Japan and Turkey would wait to establish modern diplomatic relations until the Treaty of Lausanne provided the newly established Turkish Republic the opportunity to abolish foreign concessions (Esenbel, 2003: 19). Only after this point did the two countries manage to construct a relationship independent of the interests of Western powers.

Two Different Worlds

At the turn of the twentieth century, the differences between Japan and the Ottoman Empire were striking, not only in their approaches to modernization but also in how they were perceived by Western observers. Japan's capitalist modernization offered Western commentators an opportunity to reinforce the narrative of Western supremacy by contrasting it against the so-called "immature" East (Özel, 2000: 24). A 1909 article from *The New York Times* provides a biased and possibly exaggerated Western perspective on the character of these two nations, reflecting the prevalent stereotypes and judgments of the era.

According to the article, one of the significant obstacles in establishing a cordial relationship between Japan and the Ottoman Empire was the "inordinate pride" of the Turks. The Turks saw themselves as mighty conquerors spanning three continents, yet they were regarded with contempt by the average Japanese, who viewed them as a degenerate and obsolete race. This perception of the Turks as "useless to themselves and to others" highlights a deep-seated prejudice against a people who once held significant power but were now seen as backward (*The New York Times*, 1909). The Ottoman Empire was often considered to be a dying country in the Far East at the beginning of the twentieth century (Ziomek, 2014: 505). The Ottomans, on the other hand, believed they upheld certain standards of manners and civilization, considering their leadership of the Islamic world.

The article further describes how the average Turk held a strong prejudice against those who did not believe in God, which compounded their negative view of the Japanese. The belief that the Japanese had no God was a significant concern for the Ottoman, overshadowing other diplomatic considerations. However, the Young Turks, many of whom had lived and studied abroad, did not share this theological animosity and genuinely admired Japan. Nevertheless, for the writer, the practical and materialistic nature of the Japanese led them to pay little attention to Turkey, a distant country unlikely to be of immediate use to them (*The New York Times*, 1909).

From the perspective of Western Enlightenment and the Japanese interpretation aligned with it, Japan was seen as a civilized nation because it had successfully Europeanized its ways, adopting Western methodologies and practices (Sakamoto, 2004: 179-192). In contrast, the Ottomans were perceived as backward, lacking methodological knowledge and clinging to outdated traditions. This dichotomy reflects the broader Western attitude towards "civilized" versus "uncivilized" nations, with Japan fitting the former category due to its rapid modernization and the Ottoman Empire fitting the latter due to its perceived stagnation.

The New York Times article also touches upon the idea of kinship between the Turks and the Japanese, suggesting that both peoples might share a distant common ancestry from Southern Mongolia. However, this notion of kinship was not sufficient to overcome the practical considerations of the Japanese. Military experts from Japan, who had visited Turkey, saw no parallel between the Turkish and Japanese revolutions and no resemblance between the races. This pragmatic view further underscored the disconnect between the two nations and their different paths (The New York Times, 1909).

Moreover, the article emphasizes the stark contrast between the orderly, clean, and methodical Japanese and the dirty, disorderly, and demoralized state of the Ottoman Empire. Japanese observers were reportedly astounded by the level of disorganization and corruption in Turkey (for one instance, see Erkin, 2002: 242). The streets were described as chaotic, with narrow footpaths occupied by porters carrying heavy loads and disrupting pedestrians. The Turkish army was seen as corrupt, with officers profiting from foreign orders for ammunition rather than utilizing domestic production capabilities. The reliance on foreign suppliers for military supplies, despite the potential for conflict with these same suppliers, was cited as evidence of Turkey's dire situation. The Japanese were baffled by England's confidence in Turkey, given these numerous issues (The New York Times, 1909).

Worse still, the article ends with a rationalist interpretation of the Ottoman army's weakness and the country's expected failure in an upcoming war. From the writer's perspective, Japan's disinterest in Turkey was rational and strategic, as Turkey, likely to be defeated in a future conflict, did not align with Japan's interests. The article states that the conditions in Turkey were worse than in China, and it criticizes European nations for their misplaced confidence in Turkey. The writer predicts that Austria, supported by Germany, would easily defeat Turkey and its Balkan allies in a war, leading to significant territorial losses for the Ottoman Empire. This bleak outlook further explains Japan's reluctance to engage with Turkey, as aligning with a soon-to-be-defeated nation would not benefit Japan's future interests (The New York Times, 1909; for Japan's expectations for the Ottoman Empire in a future war, see Esenbel, 2014: 258).

To sum up, the New York Times article highlights the deep-seated biases and stereotypes held by Western observers towards both Japan and the Ottoman Empire. While Japan was admired for its successful adoption of European methods, the Ottomans were looked down upon for their perceived backwardness. This Western judgment reflects the broader geopolitical dynamics of the time, where modernization and alignment with Western values were seen as the hallmarks of a civilized nation.

Conclusion

The relations between Japan and the Ottoman Empire on the eve of the First World War were marked by a complex interplay of admiration, strategic interests, and cultural misunderstandings. The Ottoman Empire's fascination with Japan's rapid modernization and military success in the Russo-Japanese War inspired both Sultan Abdulhamid II and the Young Turks. However, the absence of a congratulatory message from Japan following the reconvening of the Ottoman Parliament in 1908 highlighted the underlying tensions and disconnects between the two nations.

Japan's strategic ambitions in Asia, driven by its desire to dominate the region and secure its own economic and political interests, often conflicted with Abdulhamid's vision of using the caliphate to unite the Islamic world against Western imperialism. The Sultan's attempts to forge diplomatic relations with Japan were hindered by Japan's secular approach to modernization and its alignment with Western powers, particularly through the Anglo-Japanese Alliance.

The issue of extraterritorial rights further strained relations. The Ottoman Empire's refusal to grant Japan the same privileges as European powers was perceived by the Japanese as a slight, indicating a lack of recognition of Japan's achievements and status as a modern nation. This diplomatic snub, coupled with Japan's pragmatic and materialistic approach to international relations, led to a significant cooling of diplomatic ties.

Western perspectives, particularly those reflected in contemporary newspaper articles, often portrayed the Ottomans as backward and demoralized, in stark contrast to the orderly and methodical Japanese. This dichotomy highlights the broader Western attitude towards "civilized" versus "uncivilized" nations and underscores the challenges the Ottoman Empire faced in its attempts to modernize and assert its sovereignty.

In conclusion, the failure to establish a robust diplomatic relationship between Japan and the Ottoman Empire on the eve of the First World War was rooted in conflicting strategic interests, cultural misunderstandings, and the broader geopolitical dynamics of the early twentieth century. While Japan's rise as a modern power was admired, the Ottomans' efforts to modernize and resist imperialist pressures were often overshadowed by perceptions of stagnation and decline. These factors ultimately prevented the formation of a cohesive alliance between the two nations, despite their shared interests in countering European dominance.

References

- The Times of India. (1906, May 29). *Japan's New Religion: an Extraordinary Congress*.
- The Washington Post. (1907, February 26). *Turkey and Japan are Quarrelling*.
- The Washington Post. (1907, May 13). *Turkey Blocks Japan*.
- The New York Times. (1909, January 31). *Chagrin in Turkey at Apathy of Japan*.
- Akarca, H. D. (2007). A Reinterpretation of the Ottoman Neutrality During the War. Rotem Kowner (ed.). *Rethinking the Russo-Japanese War, 1904-5. Volume I: Centennial Perspectives*. Brill.
- Akyüz, D. (2021). An Ottoman Staff Officer in the Russo-Japanese War (1904-1905): General Pertev Bey's Impressions and Evaluations. *Global Perspectives on Japan*, No. 4, 38-64.
- Aladağ, H. H. (2016). Osmanlı Devleti Zaviyesinden 1904-1905 Rus Japon Harbi. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, No. 36, 579-606.
- Best, A. (2021). *British Engagement with Japan, 1854-1922: The Origins and Course of an Unlikely Alliance*. Routledge.
- Birbudak, T. S. (2018). The Sino-Japanese War of 1894-1895 and the Ottoman Empire. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol. 37, No. 63, 199-218.
- Deringil, S. (1999). *The Well-Protected Domains: Ideology and the Legitimation of Power in the Ottoman Empire, 1876-1909*. I.B. Tauris.
- Erkin, H. C. (2002). Japon Gezgin Ienaga Toyokichi'nin 1899-1900 Anıları. 238-243. *OTAM*, Vol. 13, 238-243.
- Esenbel, S. (2003). Japanese Perspectives of the Ottoman World. Esenbel & Chiharu (eds.). *The Rising Sun and the Turkish Crescent: New Perspectives on the History of Japanese-Turkish Relations*. Boğaziçi University Press.
- Esenbel, S. (2011). *Japan, Turkey and the World of Islam: the Writings of Selçuk Esenbel*. Global Oriental.
- Esenbel, S. (2014). Friends in Opposite Camps of Enemies from Afar: Japanese and Ottoman Turkish Relations in the Great War. Minohara, Tze-ki Hon & Dawley (eds.). *The Decade of the Great War: Japan and the Wider World in the 1910s*. Brill.
- Gönen, H. & Atik, K. (2015). "Turkish-Japanese Relations: a Descriptive Assessment." Işıksal, H. & Örmeci, O. (eds.). *Turkish Foreign Policy in the New Millennium*. Peter Lang.
- Hamilton, R. F., & Herwig, H. H. (2012). *Decisions for War, 1914-1917*. Cambridge University Press.
- Jansen, M. B. (2002). *The Making of Modern Japan*. Harvard University Press.
- Kayaoğlu, T. (2010). *Legal Imperialism: Sovereign and Extraterritoriality in Japan, the Ottoman Empire, and China*. Cambridge University Press.
- Kösebalaban, H. (1998). Japon Grand Stratejisi: Yirminci Yüzyıl Japon Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Vol: 5, No: 2, 57-98.
- Kuşçulu, A. (2022). Osmanlı Dergilerinde Japonya 1868-1912. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Vol: 3, No: 44, 201-228.
- Levent, S. (2020). Japanese Knowledge about Muslims from the Meiji Restoration to Today: Islamic World in the Context of a Trans-National Space. *Cibannüma: Taib ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, Vol: 6, No: 1, 163-176.
- Özel, M. (2000). İktisadi Oryantalizmin Sonu: Çin, Hind ve Osmanlı Ekonomilerine Yeni Bakış. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, Vol: 8, No: 1, 1-28.
- Sakamoto, R. (2004). Race-ing Japan. Roy Starrs (ed.). *Japanese Cultural Nationalism: at Home and in the Asia-Pacific*. Brill.

- Shaw, S. J. (1977). *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975*. Cambridge University Press.
- Sonat, R. (2023). Bir Japon Yüzbaşısının İzinde Japonya'nın Yakın Doğu Açılımını Okumak: Yüzbaşı Haroşiya Hirayama'nın 1906 Yılı'nın Son Demlerinde İstanbul'dan Basra'ya Uzanan Yolculuğu ve Anlattıkları. *Gazî Akademik Bakış*, Vol: 16, No: 32, 231-247.
- Şahin Ulusan, F. Ş. (2001). *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Westwood, J. N. (1986). *Russia Against Japan, 1904-1905: A New Look at the Russo-Japanese War*. State University of New York Press.
- Worringer, R. (2004). Sick Man of Europe or Japan of the Near East? Constructing Ottoman Modernity in the Hamidian and Young Turk Eras. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, No. 2, 207-230.
- Worringer, R. (2014). *Ottomans Imagining Japan: East, Middle East, and Non-Western Modernity at the Turn of the Twentieth Century*. Palgrave Macmillan.
- Ziomek, K. L. (2014). The 1903 Human Pavilion: Colonial Realities and Subaltern Subjectivities in Twentieth-Century Japan. *The Journal of Asian Studies*, Vol. 73, No. 2, 493-516.
- Zürcher, E. J. (2004). *Turkey: A Modern History*. I.B. Tauris.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Birinci Dünya Savaşı arifesinde Japonya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler, zıt diplomatik stratejiler, karşılıklı hayranlık ve kültürel yanlış anlamalar açısından ilgi çekici bir örnek sunar. II. Abdülhamid ve daha sonra Jön Türkler, Japonya'nın hızlı modernleşmesi ve askeri başarısını taklit edilmesi gereken bir model olarak görmüşlerdir. Bu hayranlık, 1904-1905 Rus-Japon Savaşı'nda Japonya'nın Rusya'ya karşı kazandığı zaferle zirveye ulaşmıştır; bu zafer, Doğulu ve Hristiyan olmayan bir gücün büyük bir Avrupa imparatorluğuna karşı galip gelebileceğini göstermiştir.

1908 Aralık ayında, Jön Türk Devrimi'nin ardından Osmanlı Meclisi, 1878'den bu yana ilk kez yeniden toplandı. Bu önemli olay vesilesiyle, tüm dünyadan, her Avrupa gücü ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ezeli düşmanı Rusya da dahil olmak üzere tebrik mesajları geldi. Ancak, Japonya'nın tebrik mesajı göndermemesi, yıllar içinde gelişen karşılıklı hayranlık göz önüne alındığında Osmanlılar için sürpriz oldu. Bu yokluk, iki ülke arasındaki diplomatik gerilimlerin altında yatan nedenleri ortaya koydu.

Japon hükümetinin Osmanlılara karşı mesafeli duruşu birkaç faktörden etkilenmiştir. 1902'den beri Japonya, İngiltere ile yaptığı İngiliz-Japon İttifakı ile bağlıydı; bu anlaşma, İngiltere'nin başka bir güçle savaşa girmesi durumunda Japonya'nın "katı tarafsızlık" sürdürmesini gerektiriyordu. Bu ittifak, Japonya için stratejik olarak önemliydi; Japonya'ya İngiliz desteği sağlayarak Doğu Asya'da kendi çıkarlarını takip etmesine olanak tanıyordu. Japon liderler, Avrupa'daki siyasi ve askeri kargaşayı Japonya'nın küresel sahnedeki statüsünü yükseltmek için bir fırsat olarak gördüler ve İngiltere ile olan ittifak, Japonya'nın büyük bir güç olarak rolünü meşrulaştırdı.

Japonya'nın Asya'daki hedefleri, Kore, Çin ve Güneydoğu Asya'da nüfuzunu genişletmeyi içeriyordu; bu bölgeler aynı zamanda II. Abdülhamid'in savunma stratejisi için de stratejik öneme sahipti. Sultan, küresel gelişmeleri yakından takip ederek, 1895'teki Çin-Japon Savaşı sırasında Japon ordusunun hareketlerini basından izledi. Daha sonra 1904-1905'teki Rus-Japon Savaşı sırasında Japon askeri manevralarını raporlamak üzere Miralay Pertev Paşa'yı Japon ordusunda gözlemci olarak görevlendirdi. Abdülhamid, Japonya'nın Batı teknolojik ilerlemelerini geleneksel Japon kültürüyle birleştirme yeteneğini hayranlıkla izledi ve Japonya'yı Batı emperyalizmine karşı İslam birliği davasına katılabilecek potansiyel bir müttefik olarak gördü.

Ancak, Japonya'nın stratejik çıkarları sık sık Abdülhamid'in vizyonuyla çelişiyordu. Japonya, Avrupa ülkeleri gibi doğrudan bir sömürge gücü olmasa da, bölgedeki hakimiyet arzusu ve kendi ekonomik ve siyasi çıkarlarını güvence altına alma isteğiyle hareket ediyordu. Ayrıca, Japonya'nın laik modernleşme ve yönetim yaklaşımı, Abdülhamid'in halifelik ve İslam birliği vurgusuyla çelişiyordu. Bu ideolojik fark, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da karmaşık hale getiriyordu.

Önemli bir anlaşmazlık noktası da kapitülasyonlar meselesiydi. Japonya, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa güçlerinin sahip olduğu ayrıcalıklara benzer ayrıcalıklar elde etmeye çalıştı. Kapitülasyonlar, yabancı güçlerin Osmanlı topraklarında kendi hukuk sistemleri altında faaliyet göstermelerine izin veriyordu ve bu sistem, başlangıçta ticareti kolaylaştırmak ve yabancı tüccarları korumak amacıyla tasarlanmış olsa da, sonunda Avrupa egemenliğinin ve Osmanlı boyunduruğunun bir sembolü haline gelmişti. II. Abdülhamid ve Jön Türkler, Japonya'ya bu tür haklar vermeye karşı çıktı; kapitülasyonların genişletilmesini, Osmanlı egemenliğine ve imparatorluğun bütünlüğüne yönelik bir tehdit olarak gördüler.

Japonya'ya ayrıcalıklar vermeme kararı, Japon hükümeti tarafından bir küçümseme olarak algılandı; bu, Osmanlıların Japonya'yı Avrupa güçleriyle eşit görmediklerini gösteriyordu. Bu algı, iki ülke arasındaki diplomatik gerilimlere katkıda bulundu. 1908'deki Jön Türk Devrimi'nden sonra durum önemli ölçüde değişmedi. Japon hükümetinin, Osmanlı Meclisi'nin 17 Aralık 1908'deki toplantısında bir tebrik mesajı göndermemesi ek bir hayal kırıklığı ve diplomatik gerilim kaynağı oldu. Dünyanın her yerindeki büyük yasama organları sıcak mesajlar göndermişti; Rus Duması üç ayı mesaj göndermişti. Türk milletvekilleri, belki de tek istisna olarak İngiltere'den daha çok Japonya'dan bir mesaj almaktan gurur duyardı. Çünkü Türkler ve Japonlar birçok ortak noktayı paylaşıyordu; her iki Asya ulusu da Avrupa ırklarının boyunduruğuna girme tehdidi altında kalmış, ancak yine de kendi başlarına kalmayı ve Avrupa'ya büyük yenilgiler yaşatmayı başarmışlardı. Japonya'nın başarılı modernleşmesi ve kapitülasyonların kaldırılması Osmanlıları etkilemişti ve onlar da benzer bir yol izlemeyi umuyordu. Her iki ulus da Hristiyan olmayan ve tarih boyunca Hristiyanlığın yerli halklar için büyük bir düşman olarak görüldüğü bir geçmişe sahipti ve her ikisi de Rusya'yı büyük bir düşman olarak görüyordu.

Jön Türklerin, Japonya'dan gelen tebriklerin yokluğundan duydukları hayal kırıklığı anlaşılabilir bir durumdur, zira 1905'te Japonya'nın zaferi, imparatorluğu koruma mücadelelerinde kendi davaları için bir ilham kaynağı olmuştur. Japon-Türk ilişkileri tarihçileri arasında, Rus-Japon Savaşı'nın ve Osmanlı muhalefeti üzerindeki etkisinin önemi geniş çapta incelenmiştir. Ancak Jön Türklerin, Japonya'nın siyasi sisteminin davalarına uygun olmasına rağmen, Japon İmparatoru etrafındaki militaristik sembolizmin, Sultan Abdülhamid Rejimine karşı uzun süren mücadeleleri göz önüne alındığında bir kaygı kaynağı olduğu göz ardı edilmiştir.

New York Times makalesi ayrıca Japon diplomatların Osmanlı İmparatorluğu ile diplomatik ilişkiler kurma girişimlerini de açıklamaktadır. Çeşitli vesilelerle, Türkler Japon elçilere karşı belirli bir soğukluk göstermiş ve Japonya'nın diğer uluslarla aynı şartlarda İstanbul'da bir elçilik veya legasyon açmasına izin vermemiştir. Sadrazam'ın "Burada bir Japon heyetini ağırlamaktan memnuniyet duyarız, ancak konsoloslarınızın hiçbir ayrıcalıklı yetkisi olmayacak" ifadesi bu durumu özetlemektedir. Japonya, bu nedenle, birçok Avrupa ülkesinden daha düşük bir konumda olduğu için saygısızlık hissetmiş ve tüm iletişimi öfkeyle kesmeye karar vermiştir.

Japonya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na kapitülasyon hakları vermemesi, Japonya'da hayal kırıklığı ve öfke yaratmıştır. Japonya, bu kararı Osmanlıların Japonya'nın başarılarını takdir etmedikleri veya onu Avrupa uluslarıyla eşit görmedikleri şeklinde yorumlamıştır. Bu diplomatik küçümseme, iki ülke arasındaki ilişkileri daha da germiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun uluslararası ilişkilerde güvenilir veya saygılı bir ortak olmadığı yönündeki Japonya algısına katkıda bulunmuştur.

Öte yandan, reformcu askeri subaylar ve entelektüellerden oluşan Jön Türkler, kapitülasyonları tamamen kaldırmaya daha da kararlıydılar. Bu imtiyazları, Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve siyasi bağımsızlığını zayıflatan sömürgeciliğin bir kalıntısı olarak görüyorlardı. Jön Türk liderleri, uluslarının çıkarlarına en iyi hizmet edecek olanın Almanya ile ittifak kurmak olduğuna karar verdiler. Bu ittifak, ekonomik bağımsızlığı sağlamak, İngiliz-Fransız mali kapitülasyonlarını kaldırmak ve çökmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nu güvence altına almak için bir yol olarak görülüyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Jön Türkler bu kapitülasyonların çoğunu başarılı bir şekilde kaldırmış, daha büyük egemenlik ve ekonomik bağımsızlığa doğru bir adım atmışlardı.

Özetle, kapitülasyonlar üzerindeki çatışma, 20. yüzyılın başlarındaki jeopolitikte güç, egemenlik ve uluslararası tanınmanın karmaşık etkileşimini vurgulamaktadır. Osmanlılar bağımsızlıklarını korumaya ve emperyalist baskılara direnmeye çalışırken, Japonya'nın talepleri ve ardından gelen hayal kırıklığı, bu dönemde Avrupalı olmayan güçler arasındaki değişen dinamikleri ve ortaya çıkan gerilimleri gözler önüne sermiştir. Esenbel'e göre, Japonya ve Türkiye modern diplomatik ilişkiler kurmak için Lozan Antlaşması'nın yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne yabancı imtiyazları kaldırma fırsatı vermesini beklemek zorunda kalacaklardı. Ancak bu noktadan sonra, iki ülke Batılı güçlerin çıkarlarından bağımsız bir ilişki kurmayı başardı.

II. ABDÜLHAMİT DEVRİNDE OSMANLI-JAPONYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA ERTUĞRUL FİRKATEYİNİN BATIŞI VE H.1308/M. 1891 YILINDA ALMANYA VE JAPONYA'DAN GELEN RESMİ GÖREVLİLERE YAPILAN HARCAMALAR

THE SINKING OF THE ERTUĞRUL FRIGATE WITHIN THE CONTEXT OF OTTOMAN-JAPANESE RELATIONS DURING THE REIGN OF ABDULHAMID II AND EXPENDITURES MADE FOR OFFICIAL REPRESENTATIVES FROM GERMANY AND JAPAN IN THE YEAR OF H.1308/M. 1891

Meral ŞAHİN

Yozgat Bozok Üniversitesi/ Ortak Dersler Bölümü

meral.sahin@yobu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8937-1128

ÖZ

Geliş Tarihi:
25.07.2024

Kabul Tarihi:
19.10.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler
Osmanlı Devleti
Japonya
Ertuğrul Firkateyni
II. Abdülhamid
Masraf Defteri

Keywords
Ottoman Empire
Japan
Ertuğrul Frigate
Abdulhamid II
Expense Ledger

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid (1876-1909) yüzyılın getirdiği koşullar altında Rusya ve İngiltere karşısında bir müttefik devlet arayışı içerisinde olmuştur. Türk-Japon dostluk ilişkilerinin gelişmesine vesile olan adım böylece atılmış, Japon İmparatorunun gönderdiği heyete karşılık vermek ve ikili ilişkileri geliştirmek amacıyla deniz kuvvetlerinden oluşan bir heyetle bu ziyarete karşılık verilmiştir. II. Abdülhamid, saltanatı boyunca eğitim ve öğretim faaliyetlerine son derece önem vermiş, pek çok eğitim kurumu onun destek ve teşvikiyle öğretime başlamıştır. Kazada pek çok gemi personeli hayatını kaybetmiştir. Batan gemiden sağ kalanları İstanbul'a getirmek üzere Japonya'dan gelen iki gemideki resmi görevlilere İstanbul'da buldukları süre içerisinde yakın ilgi ve alaka gösterilmiştir. Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan H.1308/M.1891 tarihli ve 14537 numaralı Hazine-i Hassa'da kayıtlı bulunan bir defter kullanılmıştır. Defterin içeriğinde Ertuğrul Firkateyni'nin batması sonrası kazadan kurtulmuş bulunan gemi personeli İstanbul'a getiren iki vapur ile gelen Japon üst rütbeli komutanlar ve diğer subaylardan oluşan personele yapılan harcamalar kaydedilmiştir.

ABSTRACT

The Ottoman Sultan Abdulhamid II (1876-1909) sought an ally against Russia and England, under the conditions brought by the century. This led to the development of friendly relations between Turkey and Japan, and a naval delegation was sent in response to the delegation sent by the Japanese Emperor and to further develop bilateral relations. Throughout his reign, Abdulhamid II placed great importance on education and teaching activities, with many educational institutions starting operations with his support and encouragement. Many crew members lost their lives in the disaster. Two ships carrying official representatives from Japan came to Istanbul to bring the survivors of the sunken ship, and these officials were given close attention and care during their stay in Istanbul. This study uses a ledger registered in the Hazine-i Hassa (Privy Purse) dated H.1308/M.1891 and numbered 14537, located in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of State Archives. It records the expenditures made for the personnel, including high-ranking Japanese commanders and other officers, who came with two ships bringing the survivors of the Ertuğrul Frigate to Istanbul.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1522516>

Atıf/Cite as: Şahin, M. (2024). II. Abdülhamid devrinde Osmanlı-Japonya ilişkileri bağlamında Ertuğrul firkateyni'nin batışı ve h.1308/m.1891 yılında Almanya ve Japonya'dan gelen resmi görevlilere yapılan harcamalar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 123-149.

Giriş

Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki siyasi, askeri, ekonomik, stratejik v.b. ilişkiler hakkında bu güne kadar pek çok araştırma eseri ve çalışma yapılmıştır. Araştırmanın kuramsal çerçevesi olarak bugüne kadar işlenmemiş spesifik bir konu ele alınmıştır. Araştırma konusunun ana teması Japonya'ya gönderilen Ertuğrul Firkateyni'nin Japonya sularında bir kaza neticesi batması sonrası kurtulan askeri personeli İstanbul'a getiren Japon askeri personele yapılan harcamalar ile konu sınırlı tutulmuştur. Başlangıçta konu ile ilgili olarak okuyucu kısaca bilgilendirilmek istenmiştir. Her iki devletin siyasi ve kültürel ilişkilerine kısaca yer verilmiştir. Bu yapılırken alanda en güncel kaynakların taranmasına özen gösterilmiştir. Ancak her bilimsel çalışmada olduğu gibi eksiklerin olması kaçınılmazdır. Çalışmada sosyal bilimlerde çokça kullanılan tümevarım metodu kullanılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan H.1308/M.1891 tarihli ve 14537 numaralı Masârifat Defteri okunarak belgeler ayrıldıkları çeşitli kalemlerine/bölümlerine göre tasnif edilmiştir. Defterin okunması sonrası elde edilen veriler bir bütünlük oluşturacak şekilde analiz edilmiştir. Burada yapılan harcamaların miktarı iki ülke ilişkilerine Osmanlı Devleti'nin verdiği değer açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır. Nihai olarak bu çalışmanın temel problemi; kazadan kurtulan Osmanlı Deniz Kuvvetlerine ait askeri personeli İstanbul'a getiren Hiei ve Kongo isimli iki geminin mürettebatının İstanbul'da ağırlanması sırasında yapılan harcamaları ele almaktır. Devletin ne kadar ve hangi kalemler üzerinden ne oranda harcama yaptığı gösterilmek istenmektedir.

Harcamaların dağılımlarından yola çıkarak İstanbul'da malzeme satın alınan esnaf ve nitelikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ağırlama alanları olarak seçilen mekânların nitelikleri konuklara verilen değer açısından irdelenmeye çalışılmıştır. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda bu defterin kullanılmamış olması sebebiyle bu çalışmanın literatürdeki ilgili boşluğa katkı sunması hedeflenmektedir. Ana kaynak olarak kullanılan Osmanlı Arşivi'nin yanı sıra ilgili dönemde kaleme alınan eserler ile ikinci elden tetkik eserlerden oluşan literatür çalışması ile mümkün olduğunca daha rasyonel sonuçlara ulaşılmak hedeflenmiştir. Çalışma, Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki ilişkilere dair mevcut bir boşluğa katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

XIX. yüzyılın getirdiği koşullar, Osmanlı Devleti ve Japonya'yı yakınlaştırmıştır. 1838 tarihinde İngiltere ile imzaladığı Baltalimanı Antlaşması'nın getirdiği zorluklar, Osmanlı Devleti'ni İngiltere ve Rusya karşısında bir müttefik devlet arayışı içerisine itmiştir. Batılı Devletler'in Japonya'ya da benzer şekilde eşit haklar tanımayan antlaşmalar imzalatmaları iki ülkenin birbirleri ile yakınlaşmasına vesile olmuştur. (Nagata, 2001: 574). Bir anlamda her iki devletin kader birliği ettiği savı kuvvet kazanmaktadır. Japonya'nın dış dünyadan kopması ve kapılarını tekrar dış dünyaya açarak kendine dayatılan eşit olmayan antlaşmalarla mücadele etmesi kolay olmamıştır. (Dündar, 2011: 14-16). Bu sancılı geçen süreç Japonya'nın kendi dinamiklerinin harekete geçmesiyle neticelenmiştir.

Bir Uzak Doğu ülkesi olan ve Asya'nın en doğusunda yer alan Japonya tarihi süreçte Osmanlı Devleti açısından kendisine oldukça uzak bir konumdadır. Bugüne kadar Japonya ile ilgili olarak pek çok araştırma eseri hazırlanarak yayınlanmıştır: Aslan, (2023), Sicim, (2013), Küçükyalçın, (2013); Güvenç, (1983); Şahin, F. Ş. U. 2001, Kaplan, (2019). Japonya Tarih-i Siyâsisi eserinin yazarı olan Dr. Ichikawa; Avrupalıların Japonya ile imzaladıkları antlaşmaların Japonya'yı müstakil bir devlet olmaktan çıkartıp Avrupalıların adeta sömürgesi haline getirdiğini ifade etmektedir. Hiçbir Avrupalının Japon mahkemelerinde yargılanamayacağı, Japonlar ile Ecnebler arasındaki davaların Avrupalı konsolosluklarda görüldüğünü, nadir de olsa hapis cezası verilen Avrupalıların cezalarının konsolosluklarda yerine getirildiğini ve mahkemelerde Japonlara çok hakaret edildiğini ifade etmektedir. (Ichikawa, 2007: 16). 1868 ile 1890'lı yıllar arasında Japonlar, Batı ülkeleri ile imzaladıkları kapitülasyon antlaşmalarını gözden geçirerek egemenlik haklarını da koruyan yeni ve eşitlikçi bir antlaşma arayışı içerisindeydiler. (Esenbel, 2012: 272). Nitekim hızlı bir ivme yakalayan Japonlar, Armaoğlu'nun deyiimiyle 1894-1895 yıllarından sonra Avrupalıların karşısına sömürgeleşmiş bir ülke olarak değil, sömürgeci bir devlet olarak çıkacaklardır. (Armaoğlu, 1984: 91). Japonya dış dünyaya kapılarını açarak eşit koşullarda antlaşmalar imzalamakla birlikte Batıdaki gelişmeleri yakından takip etme imkanına sahip olmuş bu bağlamda Avrupa ve Amerika kıtalarına pek çok heyetler göndermiştir. (Kaplan, 2019: 25-26).

Her iki devlet arasındaki yakınlaşma sonrasında, XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne ilgi duyan Japonlar, Meiji Restorasyonu sonrasında resmi temaslar kurmak için yeni arayışlar içerisine girmişler ve toprakları Balkanlar ile Yakın Doğu'ya kadar yayılmış olan Osmanlı Devleti'ne karşı bir sempati duymuşlardır denilebilir. (Esenbel, 2012: 271). Japon İmparatoru olan Meiji, Japonya'yı çağdaşlaştıracak hareketleri başlatarak yeni bir dönemin kapılarını

aramıştır. (Arslan, 1992: 16). XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Meiji Reformu adı verilen bir takım köklü değişikliklerle Japonya'da feodal sisteme son veren Meiji, eğitim, idari ve askerlik alanlarında reformlar yapıp Avrupaya öğrenciler göndermiştir. Diğer yandan da Avrupadan uzman ve teknisyenler getirtmiştir. Tokugawa Döneminde yaşanan yaklaşık iki buçuk asırlık kapanma politikasının aksine Meiji yönetimi içe kapanmak yerine yabancıların sahip oldukları imkânları elde etmeye çalışmışlardır. (Lee & İlhan, 1989: 23-24). Meiji aydınlarının ekonomik ve sosyal hedeflerinin oldukça büyük olduğu anlaşılmaktadır. Güçlü büyük bir devlet ve güçlü bir Japon ekonomisi kurmak ancak böyle bir sistemin altyapısını oluşturmakla mümkün olabilirdi. Meiji hükümeti, sanayiye verdiği önem kadar altyapı yatırımlarına da büyük önem vermiştir. (Akkemik, 2019:197-198).

1904-1905 Rus-Japon Savaşı'na kadar olan dönemde Rusya hem Japonya hem de Osmanlı Devleti için bir tehdit kaynağı oluşturmaktaydı. Bu nedenle de Japon heyetleri Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti ile askeri ve ekonomik konularda ittifak kurmak için girişimlerde bulunmuşlardır. 1904-1905 yıllarında Rusya ile karşı karşıya gelmişler ve savaşı Japonya kazanmıştır. Bu gelişme, 93 Harbi'nde Rusya karşısında mağlup olup gururu incinen Osmanlı Devleti için bir nevi umut ışığı olmuştur (Dündar, 2011: 14-16). XIX. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısında aldığı yenilgilerin bir nebze olsun hafifletilmesi ve acıların dindirilmesi 1905 Japon-Rus Savaşı sonucunda meydana gelen gelişmeler neticesinde olmuştur denilebilir. (Öztan, 2011: 83).

Japon İmparatoru Meiji ile Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid devrinde her iki ülke de dünya siyaset tarihine son derece önemli katkılar sağlamışlardır. (Sicim, 2013: 7-11). Japonya'da iktidarda olan Meiji hükümetinin 1871 tarihinde Osmanlı Devleti'ne heyet göndermesi ikili ilişkilerin gelişmesinin başlangıcını oluşturmuştur. (Lee & İlhan, 1989: 23-24). Daha sonra 1880 yılında Japonya'dan ikinci bir heyet Osmanlı topraklarına gelmiştir. Ancak bunca çabaya karşın iki ülke arasında resmi bir anlaşma imzalanamamıştır. (Nagata, 2001: 574). Bu durum Sultan II. Abdülhamid'in temkinli ve İngiltere'yi rahatsız etmeyecek dış politikası ile izah edilebilir. Batıya açılan Japonya'da sanayi hızla gelişmeye başlamıştır. Ticaret yapmak için dışarıya açılmaya başladıklarında bu faaliyetler çerçevesinde de 1881 yılında Osmanlı Devleti ile bir ticaret anlaşması yapma girişiminde bulunmuşlardır. (Uçarol, 2010: 313).

Japonya İmparatoru'nun yeğeni olan Prens Komatsu'nun pek çok Avrupa ülkeleri, ABD ve Çin'i de kapsayan ziyaretleri çerçevesinde 1887 yılında Osmanlı Devleti'ni ziyaret etmesi Hironau Matsutani tarafından Türkiye ile Japonya arasında resmî ilişkilerin başladığı tarih olarak nitelendirilmektedir. (Matsutani, 2009: 27). Bu ziyaret sırasında Komatsu, Japonya'nın en yüksek nişanı olan Krizantem Nişanı'nı Sultan II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Ziyaret öncesi Osmanlı kamuoyunda Japonya ile ilgili yer alan bilgiler Japonya coğrafyası, iklimi v.b. genel bilgiler niteliğindeydi. (Aslan, 2023: 114). II. Abdülhamid, Japonya'nın Çarlık Rusya'sına karşı önemli bir Osmanlı müttefiki ve kuvveti olabileceğini düşünmüştü. (Arslan, 1992: 9).

Bu ziyarete ve hediyelere karşılık vermek isteyen Sultan, Bahriye personellerinin tecrübelerini artırmak amacıyla Miralay Osman Bey komutasındaki 650 kişilik Ertuğrul Firkateyni'ni Japonya'ya göndermiştir. (Nagata, 2001: 574). Firkateynin İstanbul'dan yola çıkması İslam coğrafyasını Sultanın gemisinin varlığından haberdar etmek ve Müslüman ülkelerin koruyuculuğuna ilişkin Halifenin gücünü hissettirmek amacını taşımaktaydı. (Aslan, 2023: 114). Bu ziyaret vesilesiyle Güney Asya Müslüman toplumlarının Sultan/Halife'ye olan ilgi ve sevgilerini yoğunlaştırdıkları Batı'ya ve özellikle İngiltere'ye gösterilmiş olmaktadır. Dolayısıyla Sultan II. Abdülhamid'in Ertuğrul Firkateyni'ni göndermesindeki hedef ve beklentilerine ulaşılmaktaydı. (Mütercimler, t.y: 6).

Osmanlı deniz kuvvetlerine teknik yardımda bulunan bir İngiliz mühendisin görüşüne göre Ertuğrul Firkateyni bu zorlu yolculuğa uygun olmayan bir gemiydi. (Esenbel, 2012: 289). Ertuğrul Firkateyni'nin baş çarkçısı olan İngiliz Binbaşı Hearty Bey geminin yolculuk için hazır olmadığını bir raporla Bahriye Nezareti'ne bildirmiştir. (Arslan, 1992: 26). Ertuğrul Firkateyni'nin 1889-1890 yıllarında Japonya'da bulunması Avrupalıların sömürgecilik faaliyetlerinin artış gösterdiği bir döneme tekabül etmektedir. Ertuğrul Firkateyni dönüş yolculuğu sırasında 16 Eylül 1890 gecesi Japonya'nın Honshu Adasının güneyinde yer alan Kushimoto'da tayfunu yakalanarak batmıştır. Ertuğrul Firkateyni mürettebatının tam olarak kaç kişi olduğu belli değildir. Ancak kurtulanların 69 kişi olduğu kesin olarak bilinmektedir. Matsutani gemide toplam 650 kişi olduğunu belirtmektedir. (Matsutani, 2009: 27-28). Kongo ve Hiei Firkateynlerinin sağ kalan 69 bahriyeliyi 1891 yılı Ocak ayında İstanbul'a getirmeleri sonrasında iki ülkenin yakınlaşarak Türk-Japon ilişkilerinin başlaması konusunda öncülük ettiği kabul edilmektedir.

Ertuğrul Firkateyni'nin batışının İstanbul'da geniş yankıları ortaya çıkmıştır. (İlgaz F. & İlgaz H, 2012: 138-141). Sultan II. Abdülhamid'in Japonya'ya gönderdiği Ertuğrul Firkateyni gidiş yolculuğu sırasında İngiliz ve Fransız

sömürgesi olan Bombay, Singapur, Saigon ve Hong-Kong'da Müslüman olan halkla buluşma ve temas halinde olmuştur. Gemi personelinin Japonya seyahati boyunca gezi güzergâhında Müslüman halkın ibadetine katılmaları büyük yankı uyandırmıştır (Esenbel, 2012: 290; Toğral, 2010: 147; Mütercimler, t.y: 38-40). Ertuğrul Firkateyni'nin İstanbul'dan yola çıkışından geri dönüşüne kadar geçen sürede neler yaşandığı ile ilgili olarak da gemi personelinden Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali Bey hatıralarını kaleme almıştır. (Sürmeli, 2023: 171-195).

Türk-Japon siyasi ilişkileri Ertuğrul Firkateyni'nin batması sonucunda samimi dostlukların kurulmasına vesile olmuştur. Gösterilen çabalara karşın, iki ülke arasındaki ilişkilerde siyasi olarak bir ilerleme bir türlü sağlanamamıştır. I. Dünya Savaşı'nda Japonya İtilaf Devletleri yanında yer almıştır. Osmanlı Devleti'nin İtilaf devletleri karşısında yenilmesiyle Osmanlı Devleti ile arasındaki ilk resmî anlaşma Mondros Mütarekesi olmuştur. (Dündar, 2011: 15).

Japon gemileri, Osmanlı Deniz Kuvvetleri'ne ait Ertuğrul Firkateyni'nin batması sonrası kazada kurtulan mürettebatı da beraberlerine alarak İstanbul'a getirmek üzere yola çıkmışlardır. Ayrıca, mürettebat için düzenlenen bağış kampanyalarında toplananları da getirmekteydiler (Aslan, 2023:115-116). Gemiler 2 Ocak 1891 tarihinde İstanbul'a ulaşarak Dolmabahçe Sarayı önüne demirlemişlerdir. II. Abdülhamid 83 gün süren seyahat sonrasında gelen Japon denizcilerini Dolmabahçe Sarayı'nda ağırlamış ve gemi komutanlarını huzura kabul ile ikinci rütbeden Mecidi Nişanı vermiştir (Arslan, 1992: 83, 91-92).

Japonya'dan gelen heyet başta Sultan II. Abdülhamid olmak üzere görüşmeler yapmıştır. Sultan, ikili siyasi ilişkileri geliştirmek amacıyla Japon heyetten birkaç görevliyi İstanbul'da bırakmalarını istemiştir. Yapılan müzakereler sonrasında Japonlar askeri uzman yerine bir gazeteci olan Shotaro Noda'yı İstanbul'da bırakmışlardır. (Cihan & Hülagü, 2011: 20).

Sultan II. Abdülhamid, İstanbul'a gelen Japon mürettebattan bazı personelin Harbiye'deki askeri öğrenciler için Japonca öğretmesini talep etmiştir. Kalmayı kabul eden mürettebat ise İstanbul'da oyuncak ve süs eşyası üzerine bir mağaza açmak için çalışma içerisinde olmuşlardır. Bu personel Osmanlı Devleti ile Japonya arasında gayri-resmi elçilik görevi üstlenmişlerdir. (Aslan, 2023:287). 10 Şubat 1891 tarihinde İstanbul'dan ayrılan gemiler 10 Mayıs 1891 tarihinde Japonya'ya ulaşmışlardır. (Şahin, 2004: 96).

Defterin Tanıtımı:

İnceleme konusu yapılan defter, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan H.1308/M.1891 tarihli ve 14537 numaralı masarifat defterdir. Fon kodu Hazine-i Hassa Defterleri (HH. d.) olarak kaydedilmiştir. Defterin tarihi H. 13.09.1308 olarak kaydedilmiş olup miladi takvime göre M. 22.04.1891 ve Rumi takvime göre ise R. 10 Nisan 1307 tarihine karşılık gelmektedir.

Defter toplamda altı varaktan oluşmasına rağmen iki varak boştur. Defterin üzerinde fiziksel özellikleri ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Karton kapaklıdır. Rengi kiremit kırmızısıdır. Defterin ortadan ikiye katlanmasından dolayı kapak kısmı yıpranmıştır. Ortadan ikiye açıldığında yeşil bir kurdele ile varakların birbirine bağlandığı görülmektedir. Saklama koşullarından kaynaklı olduğu düşünülen yıpranmalar ve kenarlarında yırtılmalar olduğu görülmektedir. Defter çizgili olarak düzenlenmiştir.

İki nolu varakla başlayan defterin girişinde "*Kazâzede olan Ertuğrul Firkateyni Hümayını zâbitân¹ ve efrâdından² kurtulmuş olanları hâmilin³ iki kat'a vapur ile Der-saadete⁴ vürüd iden Japonya ümera ve zâbitânıyla Almanya İmparatoru hazretleri tarafından zât-ı şevket-meâb⁵ hazreti tâc-dâriye⁶ bir seyf takdimine me'muren gelen miralay⁸ rütbesindeki zât için vuku'bulan masârifâtun⁹ mikdarını hâvî defterdir.*" ifadesi yer almaktadır (BOA. HH. d. 14537: 2).

¹ Subaylar (Devellioğlu, 2015: 1356).

² Askerî erler, tek olanlar, birler (Devellioğlu, 2015: 233-234).

³ Hâmil olarak, hâmil olduğu halde, taşıyarak (Devellioğlu, 2015: 370).

⁴ İstanbul

⁵ Şevket-penâh, şevketin ait olduğu, şevketin bulunduğu yer, pâdişah (Devellioğlu, 2015: 1160).

⁶ Taçlı, taç giyen, padişah, şehensah, hükümdar (Devellioğlu, 2015: 1181).

⁷ Kılıç, (Devellioğlu 2015: 1105).

⁸ Albay

⁹ Harcanan paralar, giderler (Devellioğlu, 2015: 673).

Harcama Kalemleri

Defterde harcama kalemleri belirli başlıklar altında toplanmıştır. Bu kalemlerden birisi Muzika-yi Hümâyün kışlasında yapılanları içermektedir. Muzika-yi Hümâyün; Osmanlı Devleti'nde orduya zabitan temin etmek amacıyla 1834 tarihinde Maçka'da açılmış, okulda musiki eğitimi yanında Sultanın hizmetinde bulunacak kimselerin eğitilmesi de planlanmıştır.¹⁰ (Özcan, 2020: 420).

Tablo'nun en solundaki sütunda malın kimden alındığı bilgisi bulunmaktadır. Sırasıyla onun yanında alınan malın cinsi veya yaptırılan el emeğinin ne olduğu ifade edilmektedir. Fiyatları guruş¹¹ ve santim¹² cinsinden gösterilmiştir. Ölçü birimi olarak endaze¹³, kese¹⁴, aded biçiminde sıfatlar kullanılmış, el emeği ile yaptırılan işçilik için ise yevm¹⁵ kelimesi kullanılmıştır. Malın ne kadar alındığı miktar cinsi ile gösterilmiştir. Tutarı guruş ve santim olarak hesaplanmış, en sağdaki iki sütuna ise toplam harcamanın guruş ve santim cinsinden miktarı kaydedilmiştir.

Tablo 1. Muzika-yi Hümâyûn Kışlasında Ferik Süleyman Paşa Odasına Sarf Olunan Harcamaların Dağılımı¹⁶

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Ölçü Birimi	Mikdar	Tutarı		Genel Toplamı	
		Guruş	Santim			Guruş	Santim	Guruş	Santim ¹⁷
Sahancıyan	Istanpalı ¹⁸ Halı	5	75	endaze	18 / 2	104	93.5	-	-
Sahancıyan	Pûşide ¹⁹ lik Bez	4	-	endaze	4	16	-	-	-
Toma Efendi	Eski Sade Potul	6	50	endaze	14	91	-	-	-
Mevkufeten	Zile Kilimi	mevkûf ²⁰	-	endaze	60	-	-	-	-
Hasırcı Ali Efendi	İskenderiye Hasır	1	75	endaze	103	180	25	-	-
Hasırcı Ali Efendi	Hasır Şişesi	0	17	aded	50	8	50	-	-
Hasırcı Ali Efendi	Hasır Potulu	2	75	kese	0.5	1	37.5	-	-
Hasırcı Ali Efendi	Hasırcı Kalfası	17	-	yevm	2	34	-	-	-
Hasırcı Ali Efendi	Yüzdeki hesabıyla Hasır nakliyesi	-	-	-	-	3	60	-	-
Toplam	Terzi ve Yorgancı boyaları	-	-	-	-	120	-	559	66

En yüksek harcama kalemi 103 endaze ile İskenderiye Hasır alımı için gerçekleştirilmiştir. Bunun için harcanan tutar 180 guruş 25 santim'dir. İkinci sırada Terzi ve Yorgancı boyaları gelmekte bunun için toplam 120 guruş

¹⁰ Harcamaların yapıldığı deftere "Evrâkıyla keşf defteri maliye kaleminde idiği" notu düşülmüştür. Fî 24 Kanûn-ı Sâni sene (1)306 tarihinin yanında "Nakden bâzî nâden abîz olunan" ibaresi ve miktar olarak 2.000 guruş yer almaktadır.

¹¹ Liranın yüzde biri değerinde Türk parası bkz; (Türkçe Sözlük, C. 1, 1988: 936). Almanca grossiden alınmıştır. Kırk paradan mürekkep ve liranın yüzde biri kıymetinde Osmanlı sikkesi. Vaktiyle bakır ve metalik sikkesi olup şimdi yalnız gümüşten bir küçük ve güzel sikkedir. (Şemseddin Sâmî, 2015: 750).

¹² Herhangi bir birimin yüzde biri, metre santimi, kuruş santimi gibi bkz; (Türkçe Sözlük, C. 2, 1988: 1256). Yüzde bir, Frankın yüzde biri olan Fransız akçesi ki iki paradan eksikçedir. Hesapta kolaylık olmak için Osmanlı kuruluşunu da yüz santim itibar ederler ki, bu mefrûz santimin iki buçuğu bir para demektir. (Şemseddin Sâmî, 2015: 550-551).

¹³ Altmış santimetrelilik bir ölçü, ölçek (Devellioğlu, 2015: 253). Arşının bez basma vesaire ölçmeye mahsûs küçük cinsi ki, 60 santimetredir. (Şemseddin Sâmî, 2015: 142).

¹⁴ Kise, cepte taşınan akçe vaz'ına mahsus küçücük torba, para kesesi, diğer bazı şeylerin kumaş vesaireden kılıfı, kese akçe vaktiyle 500 kuruştan ibaret meblağ (Şemseddin Sâmî, 2015: 945).

¹⁵ Gün, eyyâm; (Şemseddin Sâmî, 2015: 1213).

¹⁶ (BOA. HH. d. 14537: 2).

¹⁷ Yüz santim 1 guruşa tekabül etmektedir.

¹⁸ Pamuktan ma'mul örme eşya (Resmi Gazete, No: 2415, 31 Mayıs 1933: 2571).

¹⁹ Örtülmüş, örtü; pûşi ise askerlerin başlarına sardığı ince sarık, özellikle tersane kalyoncularıyla topçular tarafından kullanılır ve çıplak başa sarılırdı. (Devellioğlu, 2015: 1016).

²⁰ Vakfedilmiş (Devellioğlu, 2015: 738).

harcanmıştır. Daha sonra ise İstanbullu Halî'ya ödenen tutar 104 guruş ve 93.5 santimdir. Eski Sade Potul 91 guruş, Hasırcı kalfasına ödenen 34 guruş, Pûşîdelik bez 16 guruş, Hasır şişesi 8 guruş 50 santim, yüzde iki hesabıyla hasır nakliyesine ödenen 3 guruş 60 santim, Hasır Potulu ise 1 guruş 37.5 santim'dir. Toplam harcama toplamı ise 559 guruş 66 santimdir.²¹

Alınan malların ödeme kalemlerinde en büyük payı 227 Guruş 72.5 santim ile Hasırcı Ali Efendi'ye yapılan ödeme oluşturmaktadır. 120 guruş Terzi ve Yorgancı boyaları için yapılmış, Sahancıyan'a 120 guruş 93.5 santim ve Toma Efendi'ye ise 91 guruş ödeme yapılmıştır.

Tablo 2. Muzika-yı Hümâyûn Kışlasında Japonlara Verilen Ziyafet Salonuna Yapılan Harcamaların Dağılımı²²

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Ölçü Birimi	Mikdar	Tutarı		Genel Toplam	
		Guruş	Santim			Guruş	Santim	Guruş	Santim
Ziyafet Salonuna/ Behran Efendi	Beyaz Sade Potul ²³	62	-	top	5.5	341	-	-	-
Ziyafet Salonuna/ Sahancıyan	Beyaz Sade Potul	68	-	top	7	476	-	-	-
Hamam Camekanına/Franko	Pûşîdelik Bez	6	-	metre	3250	195	-	-	-
Hamam Camekanına/Debboy	Sade Potul	62	-	top	1	62	-	-	-
Ziyafet salonuna/ Debboy/ ²⁴	Sade Potul	62	-	top	2	124	-	-	-
Hamam Camekanına/ Debboy	Sade Potul	56	-	top	3	168	-	-	-
Hamam Camekanına/ Hasırcı Ali Efendi	Tunus Hasır	1	32.5	endaze	131	173	57.5	-	-
Hamam Camekanına /Hasırcı Ali Efendi	Hasır Şişesi	-	17	aded	200	34	-	-	-
Hamam Camekanına /Hasırcı Ali Efendi	Hasır Potulu	2	75	kese	3	8	25	-	-
Hamam Camekanına /Hasırcı Ali Efendi	Hasırcı Boyası	17	-	yevm	2	34	-	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına /Hasırcı Ali Efendi	Yüzde ikiden nakliyesi	-	-	-	-	3	47	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına /Hasırcı Ali Efendi	Tunus Hasır	1	32.5	endaze	1.931 Yevm 2	2.558	90.5	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına /Hasırcı Ali Efendi	Yüzde ikiden nakliyesi	-	-	-	-	51	17	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına/Hasırcı Ali Efendi	Hasırcı Boyası	17	-	yevm	14	238	-	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına /Hasırcı Ali Efendi	Hasır Şişesi	-	17	aded	200	34	-	-	-
Ziyafet salonu ve kumaşlarına /Hasırcı Ali Efendi	Hasır Çivisi	2	75	kese	8	22	-	-	-
Debboy ²⁵	Beyaz Tente	5	50	top	6	33	-	-	-

²¹ Guruş toplandığında 557, santimler toplandığında 266 yapmaktadır; Yüz santim 1 guruşa tekabül etmesi dolayısıyla 200 santim 2 guruş yapmakta 66 santim de artmaktadır.

²² (BOA. HH. d. 14537: 2).

²³ Belden aşağı giyilen giyecek; Uçkur (Göktaş, 2012: 91).

²⁴ Kanûn-ı Sâni sene 1306'sı icmalinde görülecek.

²⁵ Kanûn-ı Sâni sene (1)306 icmalinde görülecek.

Yorgancılar	Terzi								
	Yorgancı	-	-	-	-	785	-	5.341	37
	boyaları								

Muzika-yı Hümâyûn kışlasında Japonlara verilen ziyafet salonuna yapılan harcamalar kapsamında; en yüksek meblağ 2.558 guruş 90.5 santim ile Tunus hasırı alımına harcanmıştır. Sırasıyla 785 guruş ile terzi ve yorgancı boyaları alımına, 817 guruş ile beyaz sade potul, 354 guruş ile sâde potul, 238 guruş ile hasırcı boyası, 195 guruş ile pûşîdelik bez, 173 guruş 57.5 santim ile Tunus hasırı gelmektedir. En düşük meblağlı alınan kalem ise yüzde ikiden nakliyesi hesabıyla 3 guruş 47 santim nakliye giderleri tutmaktadır.

Mal alımında en fazla meblağ ödemesi Hasırcı Ali Efendi'ye, 3.157 guruş 36.5 santim olarak yapılmıştır. 785 guruş ile yorgancılar, 341 guruş Behran Efendi'ye, 476 Sahancıyan'a, 387 guruş Debboy harcamalarına ve 195 guruş Franko'ya ayrılmıştır. Muzikâ-yı Hümâyûn kışlasında Japonlara verilen ziyafet salonuna yapılan genel toplam harcama miktarı 5.341 guruş 37 santim'den oluşmuştur.

Tablo 3. Dolmabahçe Misafirhanesi İçin Sarf Olunan Harcamaların Dağılımı (Kısım 1)²⁶

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Miktar	Tutarı		Genel Toplam		
		Guruş	Santim		Guruş	Santim	Guruş	Santim	
Debboy ²⁷	Eski sade potul / ...	7	-	barde	40	<u>280</u>	-	-	-
	Boğcaları/bohça için				28				
	Nakl-i Yekûn	-	-	-	-	280	-	5.901	03
Akif Bey ²⁹	Yeşil ve kırmızı bez	3	75	metre	176	660	-	-	-
Fehmi Efendi	Değnek	-	75	aded	50	37	50	-	-
Fehmi Efendi	Değnek	1	50	aded	40	60	-	-	-
Fehmi Efendi	Muşamma ³⁰	8	-	metre	5	40	-	-	-
Arif Ağa	Sarı	-	75	aded	90	67	50	-	-
Arif Ağa	Sarı	-	87.5	aded	23	20	12.5	-	-
Yahudi	Sancak direği uçlarına	muhtel	-	aded	166	170	-	-	-
	teneke	if							
Fehmi Efendi	Lüha ³¹	50	-	aded	3	150	-	-	-
Parsih	Bahçedeki yerler için								
	bordür saire esmanı/Bir	-	-	-	-	282	-	-	-
	kıta katora ³² mucebince								
Parsih	Diğer bir kıta katora								
	mucebince misafirhane	-	-	-	-	726	-	-	-
	sobalarına odun esmanı								
Saatçi Mihran	Merbut bir kıta sened								
	mucebince mevcut	-	-	-	-	400	-	-	-
	saatlerin tamiri								
Yahudi	Cam silici buhurdilere	10	-	yevm	8	80	-	-	-
Akif bey	Nân-ı Aziz ³³ bahası	1	-	kese	10	10	-	-	-
Behrân Efendi	Kalın sarık esmanı	muhtel	-	aded	3	10	-	-	-
	if								
Akif Bey	Yeşil ve Kırmızı bez	4	-	metre	25	100	-	-	-
Toma	Mermer Şahi	30	-	top	1	30	-	-	-
Behrân Efendi	Elmas tas sarfiyesi	25	-	aded	4	100	-	-	-
Behrân Efendi	Elmas tas konyak kadehi	16	25	aded	4	65	-	-	-
Behrân Efendi	Tatlı kasesi	10	-	aded	5	50	-	-	-
Behrân Efendi	Su kadehi	5	-	aded	4	20	-	-	-
Behrân Efendi	Konyak kadehi	4	-	aded	6	24	-	-	-

²⁶ Muhasebe kaleminin 16 Kanûn-ı Sâni sene (1)306 tarihli tezkiresi zeyline heyeti idareden yazılan karar kanunı sani sene (1)306 icmalinde bir kıta olarak mahalli yeddine verilmiştir. (BOA. HH. d. 14537: 2-4).

²⁷ Mart sene (1)306 icmalinde görülecek.

²⁸ Yük ağırlık veren şey

²⁹ Muzıkada verilen ziyafet için sancak bezi

³⁰ Muşamba, su geçirmeyen yağmurluk veya kalın bez; Bir tarafına kauçuk vela yağlı boya sürülerek su geçirmeyecek duruma getirilen kalın bez (Türkçe Sözlük C. II, 1988: 1046).

³¹ Gümüş, bahşis, hediye

³² Kâse, <https://hintce-turkce.cevirsozluk.com/ceviri10/220779789-katora> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).

³³ Ekmek

Behrân Efendi	Burma su sürahisi	21	-	aded	2	42	-	-	-
Behrân Efendi	Burma konyak sürahisi	10	-	aded	3	30	-	-	-
Behrân Efendi	Tabak	25	-	aded	1	25	-	-	-
Behrân Efendi	Çiçekli su kadehi	5	-	aded	2	10	-	-	-
Behrân Efendi	Çiçekli mezelik konyak kadehi	6	-	aded	6	36	-	-	-
Behrân Efendi	Sapun ³⁴	30	-	düzine	2	60	-	-	-
Behrân Efendi	Sapun	30	-	düzine	0.5	15	-	-	-
Behrân Efendi	Sapun	27	-	düzine	0.5	27	-	-	-
Behrân Efendi	Sapun	36	-	düzine	0.5	36	-	-	-
Behrân Efendi	Lavanta	15	-	aded	3	45	-	-	-
Behrân Efendi	Lavanta	90	-	düzine	2	180	-	-	-
Behrân Efendi	Abdesthane ta'adadı	3	50	paket	10	35	-	-	-
Behrân Efendi	12	-	aded	1	12	-	-	-
Behrân Efendi	Nakliyesi	-	-	-	-	8	-	-	-
Behrân Efendi	Bir alanda çamaşur katheriyesiyle nakliye ve masarifi-i müteferrikası	-	-	-	-	75	-	-	-
Toplam						4.018	12.5	5.901	03

Tablo 4. Dolmabahçe Misafirhanesi İçin Sarf Olunan Harcamaların Dağılımı (Kısım 2)³⁵

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Mikdar	Tutarı		Genel Toplam	
		Guruş	Santim		Guruş	Santim	Guruş	Santim
	Nakl-i Yekûn			-	4.018	12.5	5.901	03
	Çarşeb ³⁶ -ı	5	-	aded	76	380	-	-
	Nat'hriye ³⁷							
Aşçı Anastasin	Tabak çarşebi	-	-	aded	148	-	-	-
Aşçı Anastasin	Ketan/Keten baha vusûlü	-	-	aded	316	-	-	-
Aşçı Anastasin	Bez	-	-	aded	74	-	-	-
Aşçı Anastasin	Yasdık gılafi ³⁸ /kılıfı	-	-	aded	7	-	-	-
Aşçı Anastasin	Kolalı gömlek	-	-	aded	84	-	-	-
Aşçı Anastasin	Yakalık	-	-	aded	59	-	-	-
Aşçı Anastasin	Fanıla don	-	-	aded	23	-	-	-
Aşçı Anastasin	Mendil	-	-	aded	31	1300 ³⁹	-	-
Aşçı Anastasin	Pike Yorgan	-	-	aded	2	-	-	-
Aşçı Anastasin	Çorab	-	-	çift	11	-	-	-
Aşçı Anastasin	Fanıla Gömlek	-	-	aded	13	-	-	-
Aşçı Anastasin	Ketan/Keten	-	-	aded	8	-	-	-
	Çaket/Ceket							
Aşçı Anastasin	Gön ⁴⁰ lük	-	-	aded	6	-	-	-
Aşçı Anastasin	Ketan Pantolon	-	-	aded	7	-	-	-
Aşçı Anastasin	Bezm ü sofrâ örtüsü	-	-	aded	21	-	-	-
Aşçı Anastasin	Destemal ⁴¹	-	-	aded	155	-	-	-
					965			
Hamallar	Dolmabahçe hamalları marifetiyle eşyaların birleşdirme ücreti.	8	-	hamaliye	31	248	-	-
Düğmecî Aron	Karyolaların tathiriye ve tamir ücreti	-	-	-	-	70	-	-

³⁴ Sabun

³⁵ Muhasebe kaleminin 16 Kanûn-ı Sâni sene 1306 tarihli tezkiresi zeyline heyeti idareden yazılan karar Kanûn-ı Sâni sene (1)306 icmalinde bir kıta olarak mahalli yeddine verilmiştir. (BOA. HH. d. 14537: 2-4).

³⁶ Çâr-şeb: Çarşaf, giyilen, (Devellioğlu, 2015: 173).

³⁷ Yemek yemek veya başka bir iş için yere serilen örtü.

³⁸ Gılaf: Kılıf, kın muhafaza (Devellioğlu, 2015: 332). Bir şeyi korumak için kendi biçiminde özel kap bir şeyin üstünü kaplayan kısım

³⁹ Tabak çarşebi ile destemal arasındaki meblağın toplamını ifade etmektedir.

⁴⁰ Tabaklanmış deri, her çeşit meşin sahtıyan (Türkçe Sözlük, C.1, 1988: 560).

⁴¹ Elbezi (Devellioğlu, 2015: 203). El ve yüz silmeye yarayan şamata, peşkir, yağlık. <https://www.haberyildizi.com/destimal-i-serif-nedir>(Erişim Tarihi: 24.07.2024).

Akif	Perakende olarak vernik fırça	-	-	-	-	72	50	-	-
Dolmabahçe hamalları	Eşyaların mahallerine vaz'ında vuku' bulan hamaliye	15	-	hamaliye	6	90	-	-	-
Dolmabahçe hamalları	Muzika kışlasına nakl olunan eşyaların hamaliyesi	1	50	hamaliye	25	37	50	-	-
Dolmabahçe hamalları	Muzika kışlasına nakl olunan eşyaların hamaliyesi sancakları	1	50	hamaliye	26	39	-	-	-
Bedros	Muzika kışlasına sofra bezlerinin tathiriyesi	40	-	aded	2	80	-	-	-
Akif Bey	Müdür Akif Beyin Yıldız'a ve mahall-i saireye azimet ve adresinde araba ücreti	-	-	-	-	125	-	-	-
Dolmabahçe hamalları	Beyoğlu'na gidüb gelince sofra bezleri hamaliyesi	5	-	hamaliye	2	10	-	-	-
Dolmabahçe hamalları	Sairlerine hamaliyesi	-	-	-	-	20	-	-	-
.....	Misafirhane eşyalarının birleşdirilmesinde vuku' bulan hamaliye	12	-	hamaliye	20	240	-	-	-
.....	Misafirhane eşyalarının birleşdirilmesinde vuku' bulan hamaliye	20	-	hamaliye	1	20	-	-	-
Arabacıya	Hasırların kışlaya naklinde muhacir arabası ücreti	-	-	-	-	5	-	-	-
Fehmi Efendi	Perakende masarif	-	-	-	-	13	75	-	-
Akif Ağa	Perakende mesarif	-	-	-	-	4	-	-	-
Akif Ağa	Amerikan bezi esmânı	1	-	endaze	20	20	-	-	-
Nikonun hamalları	Peşkir/ Niko'nun hamalları	muhtel if	-	hamal	22	280	-	-	-
Hademeler	Hademe Akif kalemi ve Bedros Ağaların elbise bahasına /Kışla için	-	-	-	-	900	-	-	-
Fehmi Efendi	Bayrak sarfı esmanı	-	-	-	-	80	-	-	-
Toplam						8.052	87.5	5.901	03

Tablo 5. Dolmabahçe Misafirhanesi İçin Sarf Olunan Harcamaların Dağılımı (Kısım 3)⁴²

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Mikdar	Tutarı		Genel Toplam		
		Guruş	Santim		Guruş	Santim	Guruş	Santim	
	Nakli Yekûn	-	-	-	-	8.052	87.5	5.901	03
Akif Bey	Ahmed bey mağazasına iade olunan hamaliyelerin araba ücreti ⁴³	-	-	-	-	20	-	-	-
İstavri	Marangoz kalfası	20	-	yevm	6	120	-	-	-
İstavri	Marangoz İstavri	25	-	yevm	2	50	-	-	-
Terzi ve Yorgancı	Yorgancılar	20	-	yevm	44.5	890	-	-	-
İstavri	Abdesthaneler için muşamma'/muşamba esmanı	-	-	-	-	20	-	-	-

⁴² Muhasebe kaleminin 16 Kanûn-ı Sâni sene (1)306 tarihli tezkiresi zeyline heyeti idareden yazılan karar Kanûn-ı Sâni sene (1)306 icmalinde bir kıta olarak mahalli yeddine verilmiştir. (BOA. HH. d. 14537: 2-4).

⁴³ Muhasebe kaleminin 16 Kanûn-ı Sâni sene (1)306 tarihli tezkiresi zeyle heyet-i idareden yazılan karar yazıldığına Kanûn-ı Sâni sene (1)306 icmalinden rabt olunarak muhasebe kalemine verilmiştir.

İstavri	Cıla ⁴⁴ vire-saça nat'a ⁴⁵ esmanı	-	-	-	-	40	-	-	-
İstavri	Paketlerin Cıla ⁴⁶ ücreti ⁴⁶	-	-	-	-	45	-	9.237	87.5

Grup halinde verilen eşyalar listesinde yer alan; tabak çarşebi, keten baha vusûlü, bez (okunamadı), yasdık kılıfı, kolalı gömlek, yakalıklı, fânîla don, mendil, pike yorgan, çorab, fanîla gömlek, keten ceket, gönlük, keten pantolon, bezm ü sofa örtüsü, destemal için 1300 guruş ile bu kalemde ödeme yapılmıştır.

Bunları sırasıyla; yeşil ve kırmızı bez için 760 guruş, bir kıt'a katora mucebince misafirhane sobalarına odun esmanı 726 guruş, merbut bir kıt'a senet karşılığında saatlerin tamiri 400 guruş, çarşeb-i nathıriyesi ise 380 guruş tutarındadır. Bahçedeki yerler için bordür saire esmanı bir kıt'a katora için 282 guruş, Lavanta 225 guruş, sancak direği uçlarına teneke 170 guruş, Lüha için 150 guruş ve sabun için 138 guruş'tur. Diğer mallar ise 100 guruş ve altında tutardadır.

En düşük ücretli olanlar 10 guruş tutarıyla nân-ı aziz bahası, kalın sarık esmanı ve çiçekli su kadehi'dir. Bir diğer harcama kalemi ise; eşyaların temizlenmesi, verniklenmesi, boyanması, cilalanması, taşınması, araba ücretleri, çeşitli mekanlara nakliye, hamallara ödenen ücretler ve diğer perakende masraflardan oluşmaktadır.

Tablo 6. Satın Alınan Eşyadan Alacakları Olan Esnafların Listesi⁴⁷

	Guruş	Santim	Guruş	Santim
Nakl-i Yekûn	-	-	2.000	-
Zırde ⁴⁸ muharrer ⁴⁹ kesânın ⁵⁰ bâkiye-i matlûbları ⁵¹ olub hazinece tesviyesi ⁵² iktiza ⁵³ eden	-	-	-	-
Sahancıyan Artaki Efendi	596	93.5	-	-
Divid'den alınan eşya esmânı ⁵⁴	667	-	-	-
Mösyö Franko	195	-	-	-
Toma Efendi	121	-	-	-
Mübâyaacı ⁵⁵ Hiran Efendi	1.790	-	-	-
Hasırcı Hacı Ali Efendi	3.385	09.5	-	-
Sobacı Parsih Ağa	2.183	-	-	-
Hademe ⁵⁶ Akif Ağa	72	50	-	-
Aşçı Anastasin/Anastasia	200	-	-	-
Dolmabahçe hamalları	280	50	-	-
Düğmecî Aron	70	-	-	-
Terzi yorgancı boyası	905	-	-	-
Doğramacı İstavri	1.315	-	-	-
Doğramacı Ropin Efendi	2.355	-	-	-
Mefrûşât ⁵⁷ idaresi marifetiyle perâkende olarak sarf olunan eşya esmânı olub idare-i mezkure itası lazım gelen	4.216	87.5	18.352	90.5
Toplam	-	-	20.352	90.5

⁴⁴ Parlatma, parlaklık (Devellioğlu, 2015: 160).

⁴⁵ Sofra bezi, meşinden yapılan döşek (Devellioğlu, 2015: 948).

⁴⁶ Muhasebe kaleminin 16 Kanûn-ı Evvel sene (1)306 tarihli tezkîresi zeyle heyet-i idareden yazılan karar bade'l-kayd Kanûn-ı Sâni sene (1)306 icmalinden rabt olunarak muhasebe kalemine verilmiştir.

⁴⁷ (BOA. HH. d. 14537: 5).

⁴⁸ Alt, aşığı (Devellioğlu, 2015: 1385).

⁴⁹ Yazılmış, yazılı, tahrir olunmuş (Devellioğlu, 2015: 779).

⁵⁰ Kimseler, kişiler, insanlar, (Devellioğlu, 2015: 586).

⁵¹ Taleb edilen, istenilen, aranılan şey, alacak (Devellioğlu, 2015: 678).

⁵² Berâber etme, düz etme, düzleme (Devellioğlu, 2015: 1273).

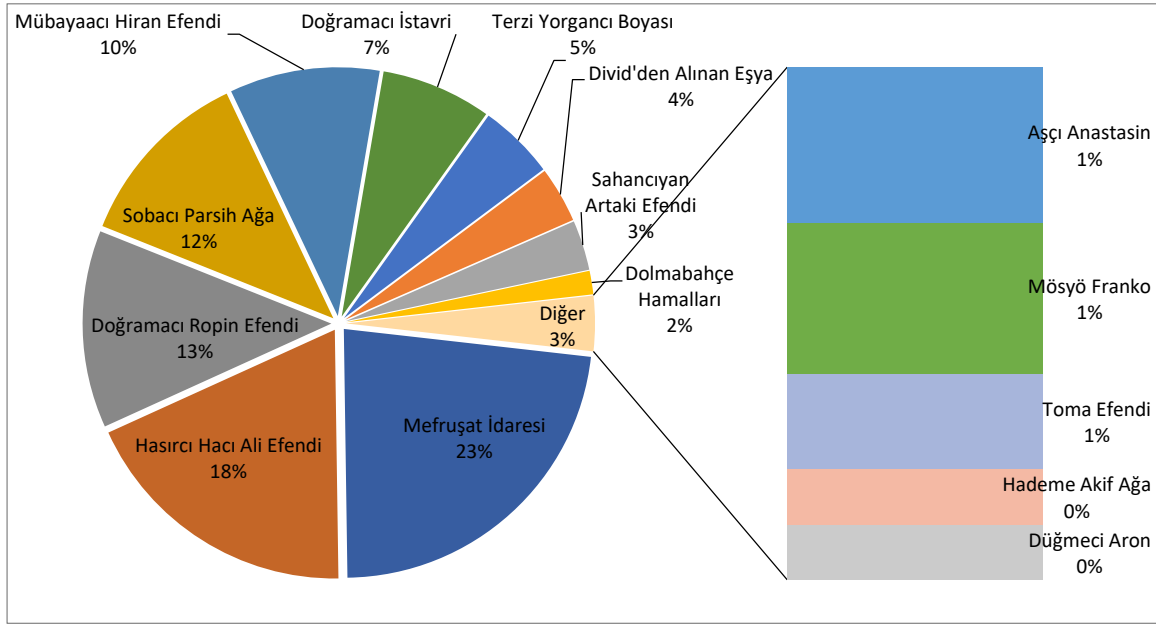
⁵³ Lâzım gelme, gerekme, lâzım getirme, gerektirme, ihtiyaç, gereklilik, işe yarama (Devellioğlu, 2015: 489).

⁵⁴ Bedeller, kıymetler, değerler (Devellioğlu, 2015: 267).

⁵⁵ Satın alma (Devellioğlu, 2015: 817).

⁵⁶ Hizmetçiler, odacılar (Devellioğlu, 2015: 354).

⁵⁷ Kilim, seccade, koltuk, kanepeler, v.s. gibi ev döşemeye yarayan eşya (Devellioğlu, 2015: 695).

Grafik 1. Hazineden Alacaklı Olan Esnafın Dağılımı⁵⁸

Masarıfat defteri incelendiğinde mefruşat idaresi, Hasırcı Hacı Ali Efendi ve Hademe Akif Ağa dışında diğer alışverişlerin çoğunlukla gayrimüslim esnafından yapıldığı görülmektedir. En yüksek ödeme 4.216 guruş ile Mefruşat idaresine ve en düşük ise 70 guruş ile Dügmeçi Aron'a yapılmıştır.

Tablo 7. Almanya'dan Kılıç Takdimine Memuren Kasr-ı Hümayûna Gelen Miralay Zât İçün Vuku' Bulan Harcamaların Dağılımı⁵⁹

Kimden Alındığı	Malın Cinsi	Fiyatı		Mikdar	Tutarı		Genel Toplam		
		Guruş	Santim		Guruş	Santim	Guruş	Santim	
Parsih	Merbuta bir kıta kantor mucebince	-	-	-	-	1.175	-	-	-
 esmanı								
Behrân Efendi	Ketan/keten peşkir tathîriyesi ⁶⁰	3	-	aded	20	60	-	-	-
Behrân Efendi	Havi tathîriyesi	2	50	aded	34	85	-	-	-
Behrân Efendi	Masa örtüsü tathîriyesi	5	-	aded	3	15	-	-	-
Dolmabahçe hamalları	Nakl olunan misafirhane eşyalarının nakliyesi	2	50	hamaliye	78	195	-	-	-
Behrân Efendi	Bez tathîriyesi	1	-	aded	4	4	-	-	-
	Müdür Arif beğın altı defa' kasr-ı mezkûre azimet vuku'unda araba ücreti	-	-	-	-	85	-	1.619	-
..... Efendi	Misafirhane eşyasından mobilya								

⁵⁸ (BOA. HH. d. 14537: 5).

⁵⁹ (BOA. HH. d. 14537: 5).

⁶⁰ Tathîr, temizleme, paklama (Devellioğlu, 2015: 1213).

	takımlarına cila' ve tamir ücreti/ Bir kıta kantoriye mucebince zuhur olunan	-	-	-	-	2.355	-	-	-
Marangoz İstavri kalfaları	Misafirhane eşyasından mobilya takımlarına cila' ve tamir ücreti	20	-	eyyam	62	1.240	-	3.595	-
Toplam		-	-	-	-	-	-	20.352	90.5

Sultan II. Abdülhamid'e sunulmak üzere Almanya İmparatorundan kılıç getirip takdim eden Miralay/Albay rütbesindeki kişi için harcama kalemlerinden ne tür harcama yapıldığı ifade edilmektedir. Müdür muavini Hamdi imzasıyla son sayfada yer alan bilgiden; Kazâzede olan Ertuğrul Firkateyn-i Hümâyûnu zâbitan ve efrâdından kurtulmuş olanları hâmilen Dersa'adete vürûd⁶¹ iden Japonya ümera ve zâbitanı ile Almanya İmparatoru Hazretleri tarafından zât-ı şevketmeab⁶² Hazreti Tacdâriye bir seyf⁶³ takdimine memuren gelen Miralay rütbesindeki zât için Dolmabağçe/Dolmabahçe misafirhanesiyle Mûzîkâ-yı Hümâyûn kışlasında verilen ziyafet ve Kasr-ı Hümâyûnda vuku' bulan masârifât⁶⁴ bâlâda⁶⁵ mukarrerât⁶⁶ muharrer⁶⁷ olduğu vechile yirmi bin üçyüz elli iki (20.352) guruşa bâliğ olmuş, buna mahsûben hazineden nakden ahz olunan ikibin guruşluk tenziline⁶⁸ bakiyesi olub tesviyesi iktiza iden on sekiz bin üç yüz elli iki (18.352) guruşun⁶⁹ altıyüz altmış yedi guruşu düyundan ahz olunub sarf olunan eşya esmânî⁷⁰ ve küsur on yedi bin altı yüz seksen beş guruşu dahi balada muharrer kesânın bakiye-i matlûbları⁷¹ bulunmuş dört kıta' kaftor merbutan/merbuten⁷² takdim kılınmış olmağla ol babda emr ü ferman hazreti men lehü'l-emrindir. Fî 19 Mart Sene (1)307⁷³ ifadesi ile toplam harcama miktarının 20.352 guruş olduğu tenzili ile birlikte 18.352 guruşa indiği görülmektedir. Toplam harcama miktarının 20.352 guruş olduğu ancak yine hesapların idare heyeti tarafından incelenerek karara bağlanması gerektiği belirtilmektedir.⁷³

Sonuç

Japonya, Uzak Doğu'da Pasifik Okyanusu'nda yer alan bir ada devletidir. Osmanlı Devleti ile arasında oldukça uzak bir mesafe bulunmaktadır. Gelişen ikili ilişkiler çerçevesinde mesafelerin her iki devlet arasında siyasi, ekonomik, kültürel, askeri vb. gibi ilişkilerin kurulmasına engel olamadığı görülmektedir. Japonya'nın Rusya karşısında gösterdiği başarılar, Osmanlı Devleti'nde kurtuluş umudu olarak görülmüştür. Bunda hiç kuşkusuz bu dönemde güçlü bir Panislamist söylem ve siyasi çabasının oluşturulma motivasyonu da etkili olmuştur.

Bir gemi kazası ve sonrasındaki gelişmeler Osmanlı Devleti ile Japonya arasındaki ikili ilişkileri iyi bir seviyeye getirmiş bunun etkileriyle günümüze kadar süren bir dostluğun başlangıcını oluşturmuştur. XIX. yüzyıl koşulları içerisinde Avrupa kıtasındaki ülkeler başta olmak üzere pek çok dünya devleti sömürgecilik faaliyetine

⁶¹ Geliş, gelme, varma, yetişme (Devellioğlu, 2015: 1344).

⁶² Şevket-penâh, şevketin bulunduğu yer, padişah (Devellioğlu, 2015: 1160).

⁶³ Kılıç, tığ (Devellioğlu, 2015: 1105).

⁶⁴ Harcanan paralar, giderler (Devellioğlu, 2015: 673).

⁶⁵ Yüksek, yukarı, üst, yüce (Devellioğlu, 2015: 78).

⁶⁶ Kararlaştırılmış şeyler, kararlar (Devellioğlu, 2015: 791).

⁶⁷ Yazılmış, yazılı (Devellioğlu, 2015: 779).

⁶⁸ İndirtme, azaltma, aşağı düşürme (Devellioğlu, 2015: 1260).

⁶⁹ Zikr olunan yigirmi bin üç yüz elli iki guruş doksan buçuk santim mevaki küsur bulunduğu anlaşmış olmağla buna mahsuben verilen iki bin guruşun tenziliyle küsûru bulunan on sekiz bin üçyüz elli iki guruşun icra-yı muamele-i muhasebesi hususen muhasebeye havalesi lüzumu tezkîr kılınan. Fî 10 Nisan Sene (1) 307

⁷⁰ Bedeller, kıymetler, değerler (Devellioğlu, 2015: 267).

⁷¹ Taleb edilen, istenilen, aranan şey, alacak (Devellioğlu, 2015: 678).

⁷² Raptedilerek, bağlanmış olarak (Devellioğlu, 2015: 717).

⁷³ Muhasebeye; 19 Mart Sene 1317; İş bu defter mucebince vuku' bulan yigirmi bin üç yüz elli iki guruş doksan buçuk santim masarifâtın hesabları tedkik olunarak muvafık bulunmuş ise de masarif-i makbuzunun tesviyesi hususunda evvel emirde heyet-i idarece taht-ı karara alınması iktiza ider. Fî 25 Mart Sene (1)307.

başlamıştır. Gelişen sanayilerine hammadde bulmak ihtiyacı toprakları geniş devletler üzerindeki egemenlik kurma isteklerini geliştirmiştir. Her devlet kendisine hayat alanı olabileceğini düşündüğü devletler üzerinde siyasi, ekonomik ve askeri baskı unsurlarını kullanarak hâkim olmaya çalışmıştır.

Rusya hem Osmanlı Devleti ve hem de Japonya için bir tehdit unsuru hâline gelmiştir. Başta İngiltere ve Fransa üzere sömürgeci politikalar takip eden kimi ülkeler Osmanlı Devleti ve Japonya üzerinde koşulları oldukça ağır kapitülasyonlar uygulamışlardır. Bu uygulama her iki ülke tarafından da tepkiyle karşılanmıştır. Bu gelişmelerden dolayı güçlerini birleştirerek birlikte hareket etme politikası için diplomatik arayışlar içerisine girmişlerdir.

Japonya'dan gelen heyetlere Sultan II. Abdülhamid karşılık vermek istemiş ve Ertuğrul Firkateyni'ni Japonya'ya göndermiştir. Dönüş yolculuğu sırasında talihsiz bir kaza geçiren Osmanlı bahriyesine ait gemi Japonya'nın yakın ilgi ve desteğini görmüştür. Mürettebatının büyük kısmı hayatını kaybetmiştir. Hayatta kalanlar ise Hiei ve Kongo isimli iki gemi ile İstanbul'a getirilmiştir.

Japonya'dan gelen gemi personeli ile Almanya'dan Sultan II. Abdülhamid'e kılıç hediye etmek için gelen resmi görevliler Osmanlı Devleti tarafından en iyi şekilde ağırlandı. Dolmabahçe Sarayı, Kasr-ı Hümayun, Müzikayı Hümayun kışlası gibi mekânlar gelen konuklar için hazırlanmış, tefriş edilmiş, gelen misafirlere Türk konukseverliği en iyi şekilde gösterilmiştir. Resmi konutların konuklar için hazırlanması gelen görevlilere verilen önemi göstermektedir. Döneminin ağır ekonomik sıkıntılara rağmen hiçbir masraftan kaçınılmadığı anlaşılmaktadır. 1891 yılının ekonomik fiyatları malların değerlerinin bilinmesi açısından da önem arz etmektedir. Fiyat birimi olarak guruş ve santim kullanılmıştır.

Harcama kalemleri için en fazla ödeme yapılan müesseseler olarak birinci sırada %23 ile Mefruşat İdaresi gelmektedir. Bunu %18 ile Hasırcı Ali Efendi, %13 ile Doğramacı Ropin Efendi, % 12 ile Sobacı Parsih Ağa, %7 ile Doğramacı İstavri, %5 Terzi ve Yorgancı boyası ödemeleri, %4 ile Divid'den alınan eşya, %3 ile Sahancıyan Artaki Efendi ve %2 ile Dolmabahçe Hamalları gelmektedir. Daha küçük kalemler ise %3'lük bir dilim oluşturmaktadır. Ticari faaliyetler üzerinde yoğun olarak gayrimüslim Osmanlı tebasının etkin olduğu anlaşılmaktadır.

Harcama kalemlerinde ismi geçen mefruşatın döneminin temel özelliklerini yansıtmaları dikkat çekmektedir. Hemen her eşyanın gelen konuklar için yeni olarak satın alındığı görülmektedir. Sanayinin ortaya çıkmasıyla üretilen malların kullanılmadığı daha çok doğal ve organik yöntemlerle elde edilen mefruşat malzemesinin kullanılması son derece dikkat çekicidir. Terzi, yorgancı, boyacı, bezci, hasırcı, aşçı, hademe, düğmeci, şişeci, sarıkçı, sobacı, saatçi, kuyumcu, mücevherci, camcı, nalburcu, aktarı, nakliyecisi, manifaturacı, hamal, tamirci gibi çok farklı meslek gruplarından alışveriş yapıldığı anlaşılmaktadır.

Ölçü birimleri olarak endaze, kese, top, metre, aded, düzine, paket türünden farklı nitelikteki enstrümanlar kullanılmıştır. Bunlar arasında metre gibi modern ölçü birimleri olduğu gibi eski dönemden kalan ölçü birimlerinin kullanılması ölçü birimlerinin bir standarda sahip olmadığını göstermektedir. Dönem içerisinde hamallara büyük oranda görev düştüğü ve kendilerinin bilinen bir isimlerinin olması da dikkat çekmektedir. Örneğin "Dolmabahçe Hamalları" gibi.

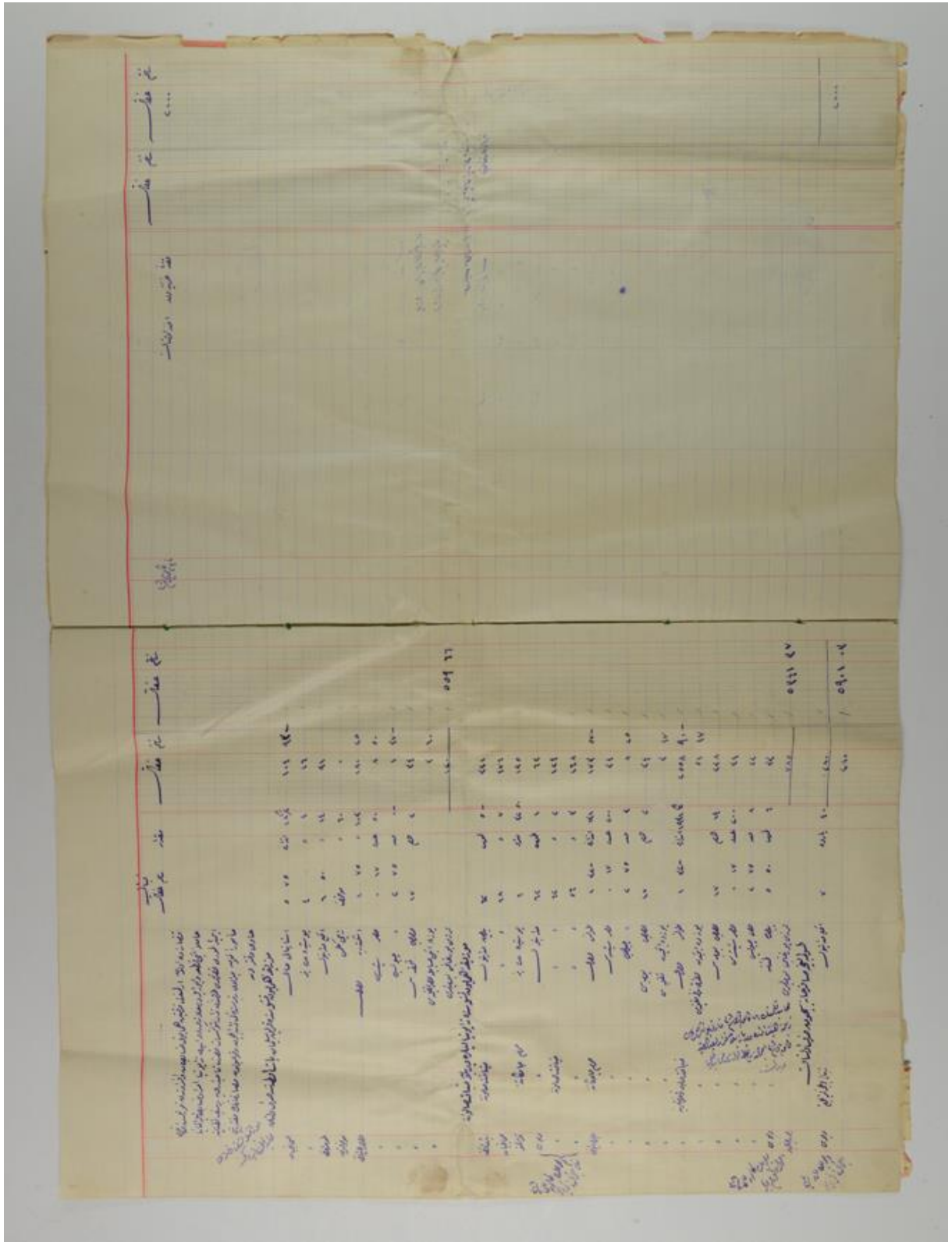
Bir insanın günlük yaşamda kullandığı özel eşyaların hemen tamamının satın alındığı ve konuklara hediye olarak verildiği görülmektedir. 19. Yüzyıldaki hediye geleneğinin modern çağdaki hediye geleneklerinden tamamen farklılık arz ettikleri de açıkça görülmektedir. Örneğin; konuklara ikram edilen, mendil, kolalı gömlek, fanila don, pike yorgan, çorap keten pantolon gibi eşyalar bu bağlamda son derece dikkat çekicidir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti ve Japonya aralarındaki mesafeler uzak olsa da karşılıklı olarak ikili ilişkilerini ve duygusal bağlarını geliştirmeye çalışmışlardır.

Kaynakça

- Akkemik, K, A. (2019). *Japonya'nın İktisadi ve Sosyal Tarihi Savaş Öncesi Dönem (~1945)*, C. 1, (Yayına Hazırlayan: Cem Tüzün), Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Armaoğlu, F. (1984). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları No: 252, Tarih Dizisi No: 17, 2. Baskı, Ankara.

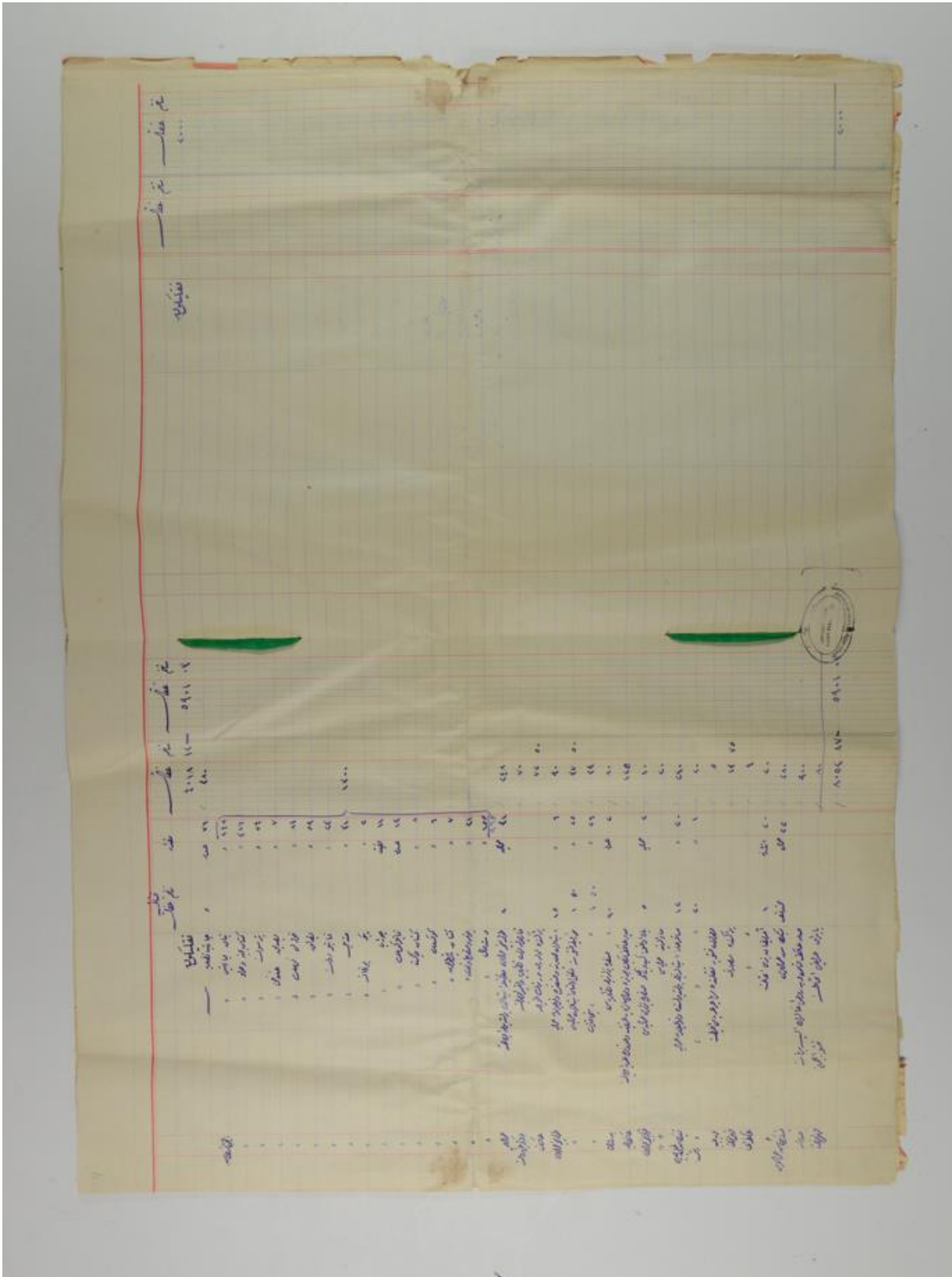
- Aslan, C. E., (2023), *Geç Osmanlı Dönemi Basınında Bir Merak Unsuru ve Rol Model Olarak Japonya*, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Arslan, M. M., (1992). *1890 Ertuğrul Faciası*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BOA. HH. d. Hazine-i Hassa Defterleri, 14537. (H. 13.09.1308/M. 22.04.1891/R. 10 Nisan 1307).
- Bir Dostluk Öyküsü Belgelerle Türk-Japon İlişkileri*, (2011). (Haz. Cihan, A. & Hülâgü, M. M. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Aralık.
- Devellioğlu, F. (2015). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lâgat Eski ve Yeni Harflerle*, Aydın Kitabevi Yayınları, 31. Baskı, Ankara.
- Dündar, A. M., (2011). *Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Japonya'nın Orta Asya Politikaları-Rapor*, (Ed: M. Yılmaz), Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi No: 9, Ankara, Ekim.
- Dündar, A. M. (2011). *Panislamiizm'den Büyük Asyacılığa: Osmanlı İmparatorluğu, Japonya ve Orta Asya*, Ötüken Neşriyat Yayınları No: 654, 2. Basım, Kasım İstanbul.
- Esenbel, S. (2012). *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları*, İletişim Yayınları No: 1712, Tarih Dizisi No: 71, 1. Baskı, İstanbul.
- Göktaş, H. (2012). *191 Numaralı Isparta Şer'iyye Sicili (H. 1282-1283/M. 1865-1867)'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Güvenç, B. (1983). *Japon Kültürü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
- Ichikawa, *Japonya Tarih-i Siyasîsi*, (2007), (Haz: Dündar, A. M. & Eriş, M. Ü.), Türk-Japon Kültürünü Araştırma ve Dayanışma Derneği Kültür Yayınları, Ankara,
- Ilgaz, A. H. F.& Ilgaz, H. (2012) *Ertuğrul Firkateyni*, Türk Şehitlikleri İmar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Kaplan E. S., (2019). *İkinci Dünya Savaşı Öncesi Japonya'nın Güney Siyasetinde Nanshinron (1868-1945)*, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Japon Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Küçükyalçın, E. (2013). *Samuraylar Çağı Dönüm Noktalarıyla Japon Tarihi*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Lee, H.& İlhan, İ. S. (1989). *Osmanlı-Japon Münasebetleri ve Japonya'da İslamiyet*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Matsutani, H. (2009). *Japonya'nın Dış Politikası ve Türkiye*, T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları No: 26, Temmuz, İstanbul.
- Mütercimler, E. (t.y.). Ertuğrul Faciası 21. Yüzyıla Doğru Türkiye-Japonya İlişkisi, Alfa Basım Yayınları,
- Nagata, Y. (2001). Japonya: Japonya-Osmanlı İlişkileri, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul, 574-576.
- Özcan, N. (2020). Muzıka-yi Hümâyun, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 420-422.
- Öztan, G. Gürkan. (2011). Ezeli Düşman İle Hesaplaşmak: Türk Sağında Moskof İmgesi, *Toplum ve Bilim*, S. 121, Birikim Yayınları, İstanbul, 79-99.
- Resmi Gazete, No: 2415, 31 Mayıs 1933, s. 2571.
- Sicim, E. (2013). *Türkiye'deki Japon Algısına Bir Kaynak Olarak Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Ertuğrul Firkateyni Faciası*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doğu Dilleri ve Edebiyatları (Japon Dili ve Edebiyatı) Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Sürmeli, S. (2023). Ertuğrul Faciasından Kurtulan Çarkçı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır)'ın Hatıraları, *History Studies*, Volume: 15, Issue: 2, Mayıs, 171-195.
- Şahin, Ş. U. (2004). Ertuğrul Firkateyni'nin Japonya Yolculuğuna Dair Bir Belge, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIX, Sayı: 1, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İzmir, Temmuz, 93-99.
- Şahin, F. Ş. U. (2001). *Türk-Japon İlişkileri (1876-1908)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

- Şemseddin Sami, (2015). *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, (Haz: Gündoğdu, R. & Adıgüzel, N. & Önal, E. F.), İdeal Kültür Yayıncılık, 4. Baskı İstanbul.
- Toğral, T. (2010). Osmanlı Sarayı'nda Japonlar ve Eserleri, *Millî Saraylar Kültür-Sanat-Tarih Dergisi*, Sayı: 6, Türkiye Büyük Millet Meclisi Millî Saraylar Daire Başkanlığı Yayını, İstanbul, 145-157.
- Türkçe Sözlük*, (1988). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları No: 549, Yeni Baskı, C. 2, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Uçarol, R. (2010). *Siyasi Tarih (1789-2010)*, Der Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 8. Basım, İstanbul.
<https://hintce-turkce.cevirsozluk.com/ceviri10/220779789-katora> (Erişim Tarihi: 22.07.2024).
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0007.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0061.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0062.jpg>(Erişim Tarihi: 16.07.2024).
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0080.jpg>(Erişim Tarihi: 16.07.2024).
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0081.jpg>(Erişim Tarihi: 16.07.2024).
<http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0079.jpg>(Erişim Tarihi: 16.07.2024).

Belge 1. Hazine-i Hassa Fonu Masârifât Defteri/vr.2a/vr.2b. 74

74 (BOA. HH. d. 14537: 2).

Belge 3. Hazine-i Hassa Fonu Masârifât Defteri/vr.4a/vr.4b.⁷⁶

⁷⁶ (BOA. HH. d. 14537: 4).

Resimler

Resim 1. Ertuğrul Firkateyn-i Hümayûnu⁷⁸

⁷⁸ <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91242---0007.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).

Resim 2. Ertuğrul Firkateyn-i Hümayûnu Heyet-i Zâbitanı⁷⁹

⁷⁹ <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0061.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

Resim 4. Japonya Ertuğrul Şehitliği⁸¹

⁸¹ <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0080.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).

Resim 5. Japonya'da Ertuğrul Şhitliği⁸²

⁸² <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0081.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).

S. Makamı
FOTOGRAF
KOTE

Resim 6. Japonya Kaşunizaki’de İcrâ Olunan Dua Alayının İç Taraftan Görünüşü⁸³

⁸³ <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91222---0079.jpg> (Erişim Tarihi: 16.07.2024).

EXTENDED SUMMARY

In the Ottoman Empire, the 17th century was a period of stagnation, the 18th century was a period of decline, and the 19th century was a period of disintegration. The 19th century was a turbulent time for the Ottoman Empire, filled with upheavals in every area, especially politically. During this era, the Ottoman Empire had to deal with both internal and external problems. As İlber Ortaylı puts it, this century was the empire's longest century. The challenging process greatly strained the state, forcing it to spend its material resources on solving these issues.

In foreign policy, the state had to contend with the great powers of the era, primarily England, France and Russia, and tried to overcome numerous political, economic, legal and military problems. Starting especially from 1878, the major powers began to believe that the Ottoman Empire would no longer be able to survive. The period of following a policy of balance was now in the past, and these powers entered a race to claim the largest share of the Ottoman Empire's territories, which they believed would soon disintegrate. The Ottoman Empire was sought to be turned into a colony. On the other hand, Germany and Italy, which had newly completed their national unification, took action to establish dominance over the territories held by the Ottoman Empire. Their aim was to seize the vast lands of the Ottoman Empire in Asia, Europe and Africa and turn them into their own colonial territories. The developing Western industry had a significant need for raw materials. Therefore, they saw the Ottoman Empire both as a source of raw materials and an open market.

Between 1876 and 1909, Sultan Abdulhamid II, who occupied the Ottoman throne, was under intense pressure from European states. The Treaty of Ayastefanos signed in 1878, followed by the Treaty of Berlin, left the Ottoman Empire in a difficult situation in many areas, including politically, militarily and economically. Trying to keep the Ottoman Empire standing with a policy of balance, Sultan Abdulhamid II sought new allies outside of the Western states.

Japan chose to open up to the West and engage in competition through the reforms implemented in its country. The period known as the Meiji Restoration marked the beginning of Japan's development and the attainment of economic independence. The threat posed by Russia to both Japan and the Ottoman Empire necessitated the unification of the two states. Following these developments, the two states felt the need to join forces against Western countries as well. The first delegation from Japan arrived in 1871. Later, in 1880, a second delegation came to Istanbul for talks. Although the Japanese sought to sign a trade agreement in 1881, this development did not result as they had hoped.

Prince Komatsu, the nephew of the Emperor of Japan, visited the United States and European countries within the framework of bilateral relations, and later in 1887, he visited Istanbul and presented his gifts to Sultan Abdulhamid II. Following a cautious foreign policy from both political and diplomatic perspectives, Sultan Abdulhamid II aimed to reciprocate the visit while carefully considering the diplomatic relations he had established with Western states.

For educational purposes, it was decided to send the Ertuğrul Frigate, belonging to the Ottoman Navy, to Japan as part of a visit. Although there were other ships in the navy, there was a debate on whether the Ertuğrul Frigate was suitable for a Far Eastern voyage, but ultimately this ship was sent. Osman Bey, who spoke several languages, was assigned to this task. Along with him, all the naval officers who graduated that year participated in the trip to gain experience. During its voyage, the ship visited ports under Ottoman rule as well as port cities that were British and French colonies, where it garnered great interest. The ship, which engaged in worship with the local Muslim population and received significant attention wherever it went, reached Japan after a very long journey. On the return journey, the Ertuğrul Frigate encountered a typhoon and met with a tragic accident, sinking in the ocean off the coast of Japan. Although not certain, it is believed that only 69 military personnel survived out of over 600 crew members.

The primary aim of this study is to examine the expenditures made during the hosting of the personnel of two ships, Hiei and Kongo, which brought the surviving military personnel of the Ottoman Navy back to Istanbul after the accident. This study, in a sense, serves as a testament to Turkish hospitality, revealing where the guests were hosted, what expenses were incurred for them, what gifts were given, and from which budget items these expenses were made. It addresses the expenditures made to host both the guests from Japan and the military personnel of Colonel rank who came from Germany to present a sword to the Sultan.

As the main source for this study, an expense ledger in the fund of Hazine-i Hassa (Privy Purse) Ledgers dated H. 1308/M. 1891 with number 14537 found in the Ottoman Archives of the Presidency of the Republic of Turkey, Directorate of State Archives, was used. The ledger consists of 6 sheets, two of which are blank. The study employs the deductive method. Documents were read and classified according to their subjects, and the expenses made at Dolmabahçe Guesthouse, Kasr-ı Hümayûn and Muzıka-yi Hümayûn barracks were identified. This study aims to shed light on a small political, military, economic and cultural segment of the last quarter of the 19th century.

The expenses made to demonstrate traditional Turkish hospitality during a period when the Ottoman Empire was under economic hardship are noteworthy. In response to the Japanese government's close attention to the personnel of the sunken Ertuğrul Frigate and their courtesy in bringing the injured military personnel to Istanbul, the Ottoman Empire mobilized all its resources to fulfill an important responsibility in the historical process.

ATOM BOMBASININ TÜRK BASININDAKİ AKİSLERİ
THE EFFECTS OF THE ATOMIC BOMB IN THE TURKISH PRESS

Suna ALTAN

İğdir Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

suna.altan@igdir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7388-30-14

ÖZ

Geliş Tarihi:

10.06.2024

Kabul Tarihi:

26.06.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Atom Bombası
Basın
Japonya
Savaş
Türkiye

Keywords

Atomic Bomb
Press
Japan
War
Turkey

II. Dünya Savaşı, 1939 yılında Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle başlamış ve 1945 yılında Japonya'nın teslim olmasıyla sona ermiştir. Asya'da Japon yayılmacılığına karşı çıkan Amerika, çatışmalara tamamen son vermek adına, savaşın sonlarına doğru, 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya ve 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye attığı atom bombaları, Japonya'nın teslimiyetine giden süreci hızlandırmıştır. Atılan bombalar tüm dünyada şok etkisi yaratmıştır. Atom bombasının kullanılması dünya tarihinde bir dönüm noktasını olmuştur. Bu tarihi olay dünyadaki tüm gazeteler gibi Türk ulusal basınında da geniş yankı uyandırmıştır. 1945 yılında Türk ulusal basınında yayın yapan 7 gazete dünya tarihinde dönüm noktasını yaratan olayı gün be gün manşetlerine taşımıştır. Çalışmada, bombalama öncesinde yaşanan gelişmeler kütüphane malzemeleri incelenerek temellendirme yapılmıştır. Birincil kaynak olarak ele aldığımız 7 gazete de incelenerek atom bombasının atılması, yarattığı tahribat, Japonya'nın durumu, Amerika ve İngiltere'nin olaya yaklaşımında basının bakış açısı ve olaylara yaklaşımı, atom bombasının ve savaşın sonunun Türk ulusal basınında ne kadar geniş ve derin bir şekilde ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABSTRACT

World War II began with Germany's invasion of Poland in 1939 and ended with Japan's surrender in 1945. America, which opposed Japanese expansionism in Asia, accelerated the process leading to Japan's surrender with the atomic bombs dropped on Hiroshima on 6 August 1945 and Nagasaki on 9 August 1945 towards the end of the war in order to put an end to the conflicts completely. The bombs created a shock effect all over the world. The use of the atomic bomb was a turning point in world history. This historical event had a wide repercussion in the Turkish national press as well as newspapers all over the world. In 1945, 7 newspapers published in the Turkish national press carried the event that created a turning point in world history to their headlines day by day. In the study, the developments before the bombing were justified by analysing library materials. By analysing the 7 newspapers that we took as primary sources, it was tried to reveal the dropping of the atomic bomb, the destruction it caused, the situation of Japan, the perspective of the press in the approach of America and England to the events, and how wide and deep the atomic bomb and the end of the war were covered in the Turkish national press.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1499121>

Atf/Cite as: Altan, S. (2024). Atom bombasının Türk basınındaki akisleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 150-163.

Giriş

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'ya ağır koşullar dayatan Versay antlaşması, Almanya'ya ağır ekonomik ve askeri kısıtlamalar getirdi. Bu durum, Almanya'da büyük bir hoşnutsuzluk ve intikam arzusu yaratmıştı. Zaman içerisinde Almanya'nın ekonomik ve askeri olarak zayıflatılması, ülkede milliyetçi ve revizyonist hareketlerin güçlenmesine neden olmuştu. Almanya'da, 1920'lerden itibaren başlayan ekonomik krizler ve siyasi istikrarsızlıklarla birlikte, 1930'larda artan ekonomik kriz ve toplumsal huzursuzluk döneminde, Nazi Partisi'nin popülaritesi artmıştı. 1933'te Hitler, Almanya'nın Şansölyesi olarak, hızla tüm siyasi muhalefeti bastırarak diktatörlük kurmuştu. Hitler, Almanya'yı yeniden silahlandırdı ve Alman halkının istediği eski Alman gücünü geri getirme çalışmalarına hız vermişti (Stone,2019:30). 1933 yılında Reichstag yangını sonrasında çıkarılan bir acil durum kararnamesiyle Hitler, yetkilerini artırarak Almanya'da otoriter bir rejim kurulmasını sağlamıştı. Daha sonra 1934 yılında Cumhurbaşkanı Paul Von Hindenburg'un ölümü üzerine, Hitler cumhurbaşkanlığı görevini de devralarak Almanya'nın tek lideri olmuştu. Hitler'in hedefleri arasında Almanya'nın sınırlarını genişletmek ve "Lebensraum" (yaşam alanı) elde etmek vardı. Hitler, ülkenin sınırlarını genişletmek için saldırgan bir dış politika izlemeye başlamıştı. Bu amaç kapsamında Hitler, ilk olarak Fransa'nın Saar bölgesinde plebisitle Almanya'ya dahil edilmesini sağlamıştı. Genişleme politikası yürüten bir diğer devlet olan İtalya ise 1935 yılında Habeşistan'ı işgal etmişti. Bu işgale Milletler Cemiyeti beklenen sert tepkiyi vermeyince Hitler daha da cesaretlenerek Ren bölgesini işgal etmişti. Hitler, Almanları tek çatı altında toplama amacı doğrultusundaki hareketinde yönünü Avustralya'ya doğru çevirmiş ve 12 Mart 1938'de Avusturya'yı işgal etmişti (Weisiger: 106-107). Hitlerin Avustralya'daki girişimlerine Milletler Cemiyeti tarafından herhangi bir tepki gösterilmemişti. Bu defa Hitler, Çekoslovakya'yı işgal etme hazırlığı başlamıştı. İşgal hazırlığı devam ederken Hitler, Polonya'nın Danzig bölgesiyle de ilgilenmeye başlamıştı. İngiltere ve Fransa, Nazi Almanya'sının Polonya'ya yönelik tehditleri konusunda kayıtsız kalmamışlardı. Bu tehditler karşısında İngiltere ve Fransa, Polonya'ya garanti vermişlerdi. Bu garantiye göre, eğer Polonya'nın bağımsızlığı tehdit altında olursa, İngiltere ve Fransa askeri yardım sağlayacaklardı (Akşin, 2014:224) İngiltere ve Fransa yaşanan sorunları diplomatik yollarla çözüme girişiminde bulunmuşlardı. Yapılan görüşmeler neticesinde Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya arasında Münih antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmada, Almanya'nın Çekoslovakya üzerindeki taleplerine bazı tavizler verilmiş ve toprak paylaşımı yapılmıştı. Ancak Hitler, bu antlaşmaya sadık kalmamış, tüm Almanları tek bir devlet altında birleştirmek için Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmişti (Mason,1964:71). Bu sırada Mussolini de Arnavutluk'u işgal etmiş ve Arnavutluk işgali sonrasında, Almanya ve İtalya arasında 22 Mayıs 1939 tarihinde Çelik Paktı (Steel Pact) olarak bilinen bir anlaşma imzalanmıştı. Bu ittifak savaşın daha da genişlemesine neden olacaktı. Hitler ve Mussolini faşist liderler olarak benzer ideolojilere sahiptiler bu yüzden de siyasi olarak yakın ilişkiler kurmuşlardı. Tüm bu yaşananlarda Sovyetler Birliği ise tüm bu yaşananlar karşısında, Almanya'nın saldırganlığından endişe duyuyor ve savunma önlemleri almaya çalışıyordu. Almanya ve Sovyetler Birliği, birbirine saldırmayacaklarını taahhüt eden bir pakt imzalamışlardı. Bu pakt, aynı zamanda Polonya'nın Almanya ve Sovyetler Birliği arasında bölüşülmesini öngörmüştü. Aslında bu anlaşma, Almanya'nın Polonya'ya saldırısını kolaylaştırdı (Altan, 2023:50). Hitler, Danzig (Gdansk) bölgesi ve Polonya'ya olan ilgisini eyleme dökmeye karar vermişti. Çekoslovakya'nın işgal edilmesiyle birlikte Polonya'nın işgali açık bir hedef haline gelmişti. 1 Eylül 1939 tarihinde, Almanya resmen Polonya'yı işgal etmiş ve bu işgalle Almanya'nın saldırgan politikalarını durdurmak isteyen İngiltere ve Fransa'nın 3 Eylül 1939'da Almanya'ya savaş ilan etmişti (Lukacs, 1989:168-69). Bu ilanla birlikte, II. Dünya Savaşı resmen başlamıştı. Savaş yalnızca Avrupa'da değil Asya'da da yaşanmıştı. Japonya, tıpkı Almanya ve İtalya gibi yayılcı bir politika izleyerek Asya'da işgallere başlamıştı. Japonya'nın Asya'daki tavrı dünya savaşında Amerika ile karşı karşıya gelmesine ve asrın en büyük felaketini yaşamasına neden olmuştu. Çalışma, 1930 yılından itibaren başlayıp 1945 yılına kadar geline süreçte Japonya'nın Asya'da yürütmüş olduğu yayılcı politikanın neticesinde Japon-Amerika çatışmasının sonunu getiren atom bombasının atılması ve bu bombanın Türk ulusal basındaki akislerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç neticesinde çalışma, Amerika-Japon çatışması ve atom bombasının basındaki akisleri olarak iki başlıkta altında yürütülmüştür.

Atom Bombasına Gidilen Süreçte Pasifikte Amerika-Japonya Çatışması

Japonya, 1930 yılı itibarıyla artan nüfusuna karşın kaynaklarının yetersiz kalması nedeniyle kaynak sağlamak adına yayılmacı politikalar izlemeye karar vermişti. Bu politikaların temelinde de Japonlar tıpkı Almanlar gibi yaşam alanı amaçları olmuştur. Japonlar bu amaçları doğrultusunda hareket etmeye başlamış ve ilk hedef olarak ta kendilerine Mançurya'yı seçmişlerdi. Bunun nedeni de ekonomik olarak bazı zenginliklere sahip bir yer idi. Soya fasulyesi, soya yağı, kömür, ormanlar ve kereste açısından oldukça zengin olan Mançurya, dünya soya fasulyesinin yılda %63'ünü, yılda 9 milyon ton kömür, ormanlardan yılda 4 milyar m³ kereste elde ediyordu. Bu elde edilen ürünlerin de en büyük alıcıları arasında Japonya da yer almıştı (Armaoğlu, 2018:177; Sicim Kaplan, 2024:85). Mançurya'nın zenginlikleri, Japonya'nın hedeflerini buraya yöneltmesine neden olmuştu. Japonya, öncelikle Mançurya'nın ekonomisine katkı sunmak adına yatırımlar yapmaya başlamış ve ekonomik sisteme yerleşmişti. Zamanla içeride gücünü artırmasıyla birlikte 1931 yılında Hükümet ile Japonya arasında ufak gerginlikler ve anlaşmazlıklar çıkmaya başlamıştı. Ufak gerginlikler neticesinde Mançurya demiryolunun tahribatı konusunda yaşanan anlaşmazlık çatışmaya ve sonrasında da Japonya'nın 1932 yılında Mançurya'yı işgaline neden olmuştu. Bu işgal Milletler Cemiyeti'ne taşınmış ancak cemiyet beklenen tepkiyi vermemişti (Hart, 2020:275). Milletler Cemiyeti'nin tepkisizliği ve uluslararası arenanın sessizliği Japonya'nın Asya'daki yayılması faaliyetlerini cesaretlendirmişti. Japonya, öncelikle Milletler Cemiyetinden ardından da Washington anlaşmasından çekilmiştir. Artık hakimiyet alanını genişletmek için daha hızlı hareket edilebilecekti (Kissinger, 1995: 286-87). Japonya almış olduğu cesaretle Mançurya'dan sonra yönünü Çin'e çevirmişti. Japonya, kominizim tehlikesine karşın Çin'i korumak adına iş birliği yapmak istemiştir. Bu iş birliğinde asıl amaç Çin'i kontrol altına almaktır. 1937 yılında ülkede bulunan işbirlikçilerle Çini istila için hareket edilmiştir. Marko Polo köprüsü üzerinde ufak bir anlaşmazlık neticesinde çatışma meydana gelmiştir. Çatışmada iki taraftan da ölen ya da yaralanan olmamasına karşın işgal için geçerli bir bahane olmuştur. Japonya bu gerekçe ile Pekin'i işgal etmişti. Çin, bu işgal karşısında Milletler Cemiyetine başvurmuş ancak istenilen sonucu alamamıştır (Armaoğlu, 2018: 207; Craft, 1999: 577).

Japonya'nın Asya'da sürdürdüğü yayılmacı politikalar devam ederken 1939 yılında Avrupa merkezli II. Dünya Savaşı başlamıştı. Bu savaşta Japonya, Almanya ve İtalya ile aynı amaç etrafında birleşiyordu. Bu birleşme neticesinde 27 Eylül 1940'ta Japonya, Almanya ve İtalya arasında üçlü anlaşma imzalanmıştı. Anlaşmaya göre, Japon-Çin anlaşmazlığı veya Avrupa'daki mücadelede taraf olmayan bir ülkenin saldırısına uğradıklarında bu üç ülke birbirine yardım etmek zorundaydı (Paine, 2017: 148). Japonların Asya'da izlemiş olduğu genişleme politikası, Amerika'yı rahatsız etmişti. Çünkü Amerika da bu coğrafyada üs sahibi olmak ve bazı ülkelerin yönetiminde etkin olmak istiyordu. Japonların güneye yayılması hareketi, Amerika'nın himayesinde bulunan Filipinler'i tehdit etmeye başlamıştı. Amerika, Japonya'ya karşın Çin'inde koruyuculuğunu üstlenmişti. Amerika'ya göre Japonya'nın yayılmasını engellemek yeterli değildi, işgal etmiş olduğu yerlerden de çekilmesi gerekiyordu (Keegan, 2019:251). Japonya'nın yayılmacı politikasından dolayı Amerika'nın rahatsızlığı iki ülke arasında gerilime neden olmuştu. Japonya, Fransa'nın içinde bulunduğu zayıflıktan yararlanarak Fransız Hindişin'in koruyucu işgalini gerçekleştirmişti. Bu durumdan rahatsız olan Amerika, Japon birliklerinin çekilmesini talep etmişti. Ancak Japonlar bu teklifi ret etmişti. Bu defa Amerika, Britanya ve Hollanda ile iş birliği yaparak Japonya'ya ticaret ve petrolde ambargo koymuşlardı. Bu ambargo Japonların ekonomilerinin ve sanayisinin ciddi yara almasına neden olmuştu. Ambargonun kaldırılması konusunda iki ülke arasında müzakereler başlamıştı. Görüşmelerde Amerika, Japonya'nın hem Hindişin'den hem de Çin'den tamamen çekilmesini istemişti. Amerika'nın isteklerine karşın Japonya'nın bu istekleri kabul etmesi mümkün görülmemişti (Hirohito, 1992:205; Dockrill, 1992:328) Bu görüşme sonrasında iki ülke arasında savaş resmen başlamıştı. Japonya, Amerika'nın Asya'da izlemiş olduğu politikaları tersine çevirmek ve bölgede hakimiyetini tamamen sağlamak adına çalışmalara başlamıştı. Amerika'da Japonları durdurmak adına çalışmalara başlamıştı. Amerika, Japonların kodlarını okumayı başarmıştı. Japonların saldırgan bir plan içinde olduklarını ve bu konuda da sert bir tutum sergileyeceklerini öğrenmişti. Japonya, vakit kaybetmeden harekete geçmişti. Amerika'ya ağır bir darbe vuracağını düşündüğü bir baskın planlanmış ve bu plan Japon İmparatoru Hirohito tarafından onaylanmıştı. Japon saldırı Pearl Harbor deniz üssüne yapılacaktı. Korumiral Chuichi Nagumo komutasındaki donanma Hawaii'nin kuzeyinde bulunan deniz üssüne doğru yola çıkmıştı. Japon filosu komutanı Yüzbaşı Mitsuo Fuchida, Amerikan donanmasının Demirli olduğunu görünce de filoya saldırı kodunu bildirmiş ve üsse iki dalga halinde 1.5 saat süren bir saldırı

gerçekleştirmişti. Bu baskında Amerika'nın kaybı 3.581 kişi, Japonlar ise 130 kişidir (Roucek, 1943: 645-46; Gompert, 2014: 103). Yapılan saldırı ve kayıpların fazlalığı Amerika'da şok etkisi yaratmıştı. Japonya ise yapmış olduğu baskına karşın istediği başarılı sonucu elde edememişti. Amerika'nın güçlü sanayisi donanmanın araç kayıplarını kısa zamanda toplamış ve gücüne kavuşmuştu. Bu sırada Başkan Roosevelt, kongreye hitap ederek, Japonya'ya derhal savaş ilan edilmesini talep etmişti. Bu talep kabul görmüş ve alınan karar neticesinde Amerika, Japonya'ya savaş ilan etmişti. Böylece Amerika II. Dünya Savaşı'nda resmen yer almıştı. Japonlar, Amerika'nın Pearl Harbor baskınına karşılık vereceklerini düşünmüşler bu konuda hazırlık yapmaya başlamışlardı. Bu düşünceleri yersiz değildi. Amerika, Japonların sanayi merkezlerini vurarak zarar vermeyi planlamışlardır. Bu plan doğrultusunda Amerikan bombardıman uçakları Tokyo, Kobe, Yokosuka, Yokohama, Nagaya'daki hedefleri vurmuşlardı. Amerikalılar bu saldırı ile Japonların sanayisine çok fazla zarar verememiş fakat saldırıyla halkına psikolojik zarar vermişlerdi. Bu saldırıyla Amerika Pearl Harbor saldırısının karşılığını vermişti (Özal, 2021:503). Amerikan-Japon güçleri artık sık sık çatışacaklardı. Japon ve Amerikan güçleri 1942 yılının mayıs ayında Mercan Denizi Muharebesi'nde karşı karşıya gelmişlerdi. Bu muharebe, II. Dünya Savaşı'nda uçak gemilerinin çarpıştığı ilk büyük deniz savaşı olarak öne çıkmıştı. Her iki taraf da zayıf istihbarat nedeniyle birbirlerinin tam gücünü ve konumunu doğru bir şekilde tespit edememişti. Bu durum, iki ülkenin tüm gücüyle savaşmasını zorlaştırdı ve muharebenin sonucunu büyük ölçüde etkilemişti. Mercan Denizi Muharebesi, her iki taraf için de büyük bir kesin zafer getirmemişti. Ancak, Japonların ilerleyişine önemli bir darbe vurulmuş ve Müttefiklerin savunma hattı güçlendirilmiştir (Özal, 2021:503). Mercan Denizi muharebesinde istediğini tam olarak alamayan Japonya, bu defa Amerika'nın pasifik filosuna karşı bir harekate girişmişti. Bu amaçla Japonya ile Amerika arasında Midway Muharebesi yapılmıştı. Bu harabe Pasifik savaşının dönüm noktasını oluşturmuştu. Japonya bu muharebede 4 uçak gemisi ile eğitimli pilotlarının %70'ini kaybetmişti. Japonya'nın bu kaybı Amerika'ya üstünlük sağlayacaktı. Bu yenilgi neticesinde Japonya II. Dünya Savaşı sırasında Güney Pasifik'te stratejik bir üstünlük elde etmeyi hedefledi ve bu bağlamda Yeni Gine'ye yönelmişti. Japonya'nın amacı, bu bölgedeki adaları ele geçirerek ABD'nin Güney Pasifik ile iletişimini kesmek olmuştu. Bu hedef doğrultusunda Japon ve Amerikan kuvvetleri arasında önemli çatışmalar yaşanmıştı. Bunlardan en önemlisi, Solomon Adaları'ndaki çatışmalardı. Japonya, 1942 yılında Yeni Gine'nin doğusundaki adaları ele geçirmeye çalışmıştı. Bu harekâtın amacı, Avustralya ile ABD arasındaki tedarik hatlarını kesmek ve bölgedeki stratejik üstünlüğü ele geçirmek olmuştu. Japonya, Yeni Gine'deki Port Moresby'yi ele geçirmeye çalışmış, ancak bu hedefe ulaşamamıştı. Kokoda Yolu üzerindeki çatışmalar, Japonların ilerlemesini durdurmuş ve Müttefik kuvvetlerinin Yeni Gine'deki direnişini güçlendirmişti (Hart, 2020; 476 ve 488-490).

Solomon Adaları'ndaki en kritik çatışma, Guadalcanal Muharebesi olmuştu. 1942-1943 yılları arasında süren bu muharebe, Pasifik Savaşı'nın dönüm noktalarından biriydi. Bu savaşta Japonlar çok fazla asker kaybı yaşamışlardı. ABD, Guadalcanal'ı ele geçirerek Japonya'nın ilerlemesini durdurdu ve Pasifik'te stratejik bir üstünlük sağlamıştı. Bu yenilginin ardından Japonlar, Yeni Gine'deki varlıklarını güçlendirmeyi ve kuzey Solomon Adaları'nda Gilbert ve Marshall kadar bir savunma hattını tutmayı planlamışlardı. Amerika'da buradaki üstünlüğünü korumak hedefinde olmuştu. Japonlar ilk saldırıyı gerçekleştirdiler müttefik saldırılarında Lae ve Solomon'daki Japon üslerine saldırmış ve Ardında Gilbert, Marshall Mariana iki ülke arasındaki çatışmalar devam etmişti. Akabinde Amerika'nın Filipinler'de kontrolü geri almasıyla Japonya savaşta kayıplarını arttırmaya başlamıştı (Anderson, 1957:225-26). Amerikan kuvvetleri Japon anakarasını meydana getiren adalara yaklaşmışlardı. Ancak Amerika burada büyük bir direnişle karşılaşmışlardı. Bu direnişlerle Amerikan askerlerinin kaybı her geçen gün daha fazla olmaya başlamıştı. Japon direnişi ve artan kayıplar Amerika'yı tedirgin etmeye başlamıştı. Amerika özellikle kayıplar konusunda kamuoyunun büyük tepkiler vereceğini düşünmüş ve bu durumu kökten halletme yolunu seçmişti. Bu kökten çözüm de atom bombası idi. Bu konu ilk kez Potsdam konferansında dile getirilmişti. Amerikan lideri ile Sovyetler Birliği lideri arasında geçen konuşmada Truman, Stalin'e ilk atom bombası deneyinin yapıldığını söylemiştir (Paterson, 1972:229). Bu söylemin ardından Amerika için Japonya'yı durdurmanın tek bir yolu kalmıştı oda atom bombasını kullanmaktı. Amerika bombanın yapımını büyük bir gizlilik içinde yürütmüştür. Amerikan-İngiliz ortak çalışmasında bilim adamlarından oluşturulan ekipler bomba için uzun bir süre gizlilik içerisinde çalışmış ve son aşamaya getirmişlerdir. Çalışmaların tamamlanmasının ardından deneyinin de başarıya ulaşmasıyla birlikte kullanıma hazır hale gelmiştir (Moore, 1958:80-83). Çalışmaların tamamlanmış olmasıyla birlikte Amerika, Japonya'yı Pasifikte tamamen durdurmak için

atom bombasını kullanmaya karar vermiştir. Tarihler 6 Ağustos 1945'i gösterdiğinde tüm dünya güne Japonya'ya atılmış olunan atom bombasının haberiyle uyanmıştır.

Atom Bombasının Türk Basındaki Akisleri

6 Ağustos 1945 yılında Amerika, Japonya'ya ilk atom bombasını atmıştı. Bombanın atılmasının 1. gününde Türk ulusal basını tıpkı tüm dünyada basınında olduğu gibi bu habere fazlasıyla yer vermiştir. 7 Ağustos 1945 tarihinde Tan gazetesi “*Şehirleri Yerinden Sarsacak Bomba*” başlıklı manşetiyle bombayı gündemine alarak, Atom bombasının 16 saat önce bir Amerikan uçağı tarafından Hiroşima üzerine atıldığını bildirmiştir. Atılmış olunan bombanın 20 tonluk bir bomba olduğunu ve gücünün 20 bin ton dinamitle eş değer olduğunu dile getiren gazeteye göre, bu bomba ve yaratacağı yıkıcı etkisi yeni bir devrin başlangıcı olacaktır. Gazete bombanın nasıl yapıldığını, hangi aşamalardan geçildiği ve nasıl kullanıldığı konusunda Başkan Truman'ın yapmış olduğu açıklamalara yer vererek aktarmıştır. Habere göre, Japonya'ya atılmış olunan bomba İngiliz ve Amerikan bilim adamlarının ortak çalışmaları neticesinde ortaya çıkarılmıştır. Bomba ile birlikte Amerikan silahlı kuvvetlerine büyük bir kudrete sahip yenilik bahşedilmiştir. Bununla da sınırlı kalınmayacak, yeni kudretlere sahip daha güçlü bombalar da imal edilecektir. Atom bombası 1939 yılından itibaren üzerinde çalışılan bir konu olmuş, 1942 yılına kadar Amerikan ve İngiliz bilim adamları çalışmalarını daha da yoğunlaştırmışlardır. Atom bombalarının imali için kurulan fabrikalarda 65.000 kişinin çalışmış ve bomba imali için 2 milyar dolar harcanmıştır. Bu bomba sayesinde Japonya nerenin işgalinde olursa olsun anında durdurula bilinecekti. Japonya'ya bu bombanın uyarısı da 26 Temmuz Postam konferansında yapılmıştır. Japon milletinin kitle halinde imha edilmesi meselesi orada da görüşülmüştü. Ancak Japonlar uyarıları ve teklifleri ret etmişlerdi. Amerika Birleşik Devletleri atmış olduğu bu atom bombasını başka eller kötüye kullanmasın diye kendisinde sır olarak saklayacağını sözünü vermiştir. Gazete, İngiliz başbakanının da bu konuda yapmış olduğu konuşmasına yer vermiştir. İngiliz başbakan açıklamasında atom bombası yapılırken İngiltere'nin payına vurgu yapmış ve atomun parçalanması ile meselesinin halinden doğacak muazzam imkanların göz önünde tutulmasına dikkat çekmiş olduğu aktarılmıştır (Tan, 7 Ağustos 1945:1 ve 2). Ulus gazetesi ise “*Taribin en müthiş tabrik kudreti şimdi müttefiklerine emrinde Japonya'ya ilk atom bombası atıldı*” manşetiyle olayı gündemine almıştı. Gazete, atılmış olunan bombanın 10 tonluk, 20 bin dinamitle eşdeğer olmasından ötürü, dünya üzerinde kimsenin görmediği şiddetli bir tahribatı Japonların göreceğini beyan etmişti. Atom bombası buluşu ile de Tan gazetesiyle aynı görüşü paylaşarak, tahribat konusunda yeni bir çağın açıldığını dikkat çekmişti. Gazetede, Hiroşima'ya atılmış olunan ilk atom bombasının yaptığı hasar hakkında bir fikir beyan etmenin şimdilik imkansızlığını dile getirmiş, çünkü bomba hedefe varır varmaz toz ve dumandan oluşan kalın bir tabaka oluşmuş ve bu tabaka henüz kalkmadığı için hasar gözlemlenememişti. Gazete Amerikan Harbiye Bakanlığında alınan bilgi neticesinde bu bombanın infilak kuvvetinden dolayı harbin kısılmasında büyük rol oynayacağını iddia etmişti (Ulus, 7 Ağustos 1945). Cumhuriyet Gazetesi, “*20.000 ton dinamite muadil tek bomba*” manşetiyle atom bombasını gündemine alarak, İngilizler ve Amerikalıların tahribat konusunda yeni ve korkunç bir devri açan atom bombasını icat etmiş olduklarından ve bu icadı da Japon şehri olan Hiroşima'da kullandıklarını bildirmişti. Gazete, ilk atom bombasının dünyanın en büyük bombasından 2000 kat fazla tahribat yapacağına dikkat çekerek, bu hususta bombanın Hiroşima şehrini ne hale getirdiğini yoğun dumandan dolayı anlaşılmadığını bildirmişti. Gazete, Başkan Truman'ın bombaya dair açıklamalarına da yer vererek, bombanın tahribat bakımından hakiki bir inkılap yaratacak yepyeni bir silah olduğunu ve bu bomba kâinatın cevherinde bulunan kudretten yapılmış olduğu sözlerini aktarmıştır. Bunun yanında haberde, bomba imalinde bulunan İngiliz bilim adamlarına da yer vererek, bomba imalinde önemli görevler yürütmüş olan İngiliz bilim adamlarının Nobel ödüllü olmalarına dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet, 7 Ağustos 1945:1 ve 3). Tanin gazetesi, “*Fenni eşsiz bir mucize*” başlıklı manşetiyle atom bombasını gündemine taşımıştır. Gazete, Amerikalıların Japonlara karşı yeni keşfettikleri korkunç tahribat yapan atom bombasını kullanmaya başladıklarının haberi ile birlikte, Hiroşima şehrine atılmış olunan 10 tonluk bir atom bombasının etkisi, ağırlığı ve imaliyle ilgili de bilgiler verilmiştir (Tanin, 7 Ağustos 1945). Son Posta gazetesi, “*Amerikalılar Japonya'ya yeni keşfedilen müthiş bir bomba atmaya başladılar*” başlıklı manşetiyle bombanın haberini vermiştir. Gazete, diğer gazeteler gibi Amerikan ordusu Hava Kuvvetleri tarafından pazar günü Japon ordusunun bir üssü olan Hiroşima'ya atılmış olan atom bombasının ağırlık ve tahribatından bahsetmiş ancak Hiroşima'da hala kalın bir bulut ve toz tabakası bulunduğunu bombanın hasarının

henüz gözlemlenemediğine dikkat çekmiştir. Başkan Truman'ın konuşmasından kesitler sunarak, bombanın asıl maddesinin uranyum olmasına ve bombanın uzak doğudaki harpte doğrudan kullanıldığına da dikkat çekmiştir. Ayrıca haberde, Atom bombasının keşfinde İngiliz- Amerikan ortaklığına da vurgu yapılarak, İngilizlerin bu iş için bilim adamlarından oluşan bir heyet oluşturmuş olduklarını ve 1941 yılında Amerika'ya da ayrı bir heyet giderek silahın imalini hızlandırmak için Amerikalı heyet ile birlikte çalışmış oldukları dile getirilmiştir (Son Posta, 7 Ağustos 1945:1 ve 3). Vakit gazetesi, “*Dünyanın en korkunç silahı bulundu: atom bombaları*” başlıklı manşetiyle olaya değinmiştir. Gazete, İngiliz ve Amerikalıların ortak çalışmasının ürünü olan atom bombasını tarihin en korkunç silahı olarak nitelendirmiştir. Amerikan kuvvetleri tarafından Japonya'ya karşı kullanılmış olunan korkunç silahın, harp silahları içinde en müthiş ve tesirli silah olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca atom bombasının atıldığı Hiroşima hala çok duman bulutu içinde bulunduğundan Japonya'daki tesiri henüz öngörülebilir bilinemediği dile getirilmiştir (Vakit, 7 Ağustos 1945). Akşam gazetesi, “*Yeryüzünden harp kalkıyor mu*” başlıklı manşetle atılan bombanın haberini duyurmuştur. Gazete, bombanın patlama anından ve etkilerini betimleyerek aktarmıştır. Habere göre ilk atomik bomba patlayınca evvela kör edici bir ışık ortalığı kaplamıştır. Bu ışık en parlak güneş ışığından çok fazlaydı ve buna müteakip müthiş bir patlama olmuştur. Patlama o kadar şiddetliydi ki 10 kilometre uzakta ayakta bulunan iki kişi müthiş tazyik neticesinde yere serilmiştir. 200 kilometre uzaktaki bir şehirde bulunan kör bir kız parıltıyı görmüş ve bu nedir diye sormuştur. Müthiş patlamadan sonra 13.000 metre yüksekçe kadar bir bulut yükselmiş ve bu bulut diğer bütün bulutları dağıtmıştır. Bomba çok derin bir çukur açmış üzerine bomba atılan beton kule tamamen buhar haline gelerek ortadan kaybolmuştur (Akşam, 7 Ağustos 1945).

Atom bombasının atıldığı ikinci günde ise Cumhuriyet gazetesi “*Bütün dünyada heyecan ve korku*” manşetiyle olayın ikinci gününde yaşananları aktarmıştır. Gazete 3 haber başlığı altında olayın farklı boyutlarına ve gelişmelerine yer vermiştir. Gazete ilk olarak, bu bombanın harbin veya dünyanın sonu olacağı konusunda fikir beyan etmiştir. Amerikalılar bombayı bulduktan sonra kullanıp kullanmama konusunda 4 ay boyunca etmiş oldukları tereddütten bahsetmiştir. Çünkü bombanın yaratacağı korkunç sonuçlar ilerleyen tarihlerde Amerika'nın yüzüne vurulabilecektir. Gazete, bombanın sadece Amerikalılarda olmasından dolayı harp sahasındaki hâkimiyetlerini sık sık dile getirmelerine dikkat çekmiştir. Cumhuriyet gazetesi ikinci güne dair haberlerin ikincisinde, olayın mağduru olan Japonya'dan bahsetmiştir. Japon kabinesinin toplandığını ve kabineye yeni bir ultiatom verileceğinin bilgisini paylaşmıştır. Gazete, Atom bombasının atıldığı şehirden hala herhangi bir haber alınmadığından ve Japon radyosunun resmi tebliğinden bahsetmiştir. Radyo, Amerikalılar tarafından atılmış olunan bombanın yeni bir tip bomba olduğunu, tahribatın çok büyük olduğunu, bombanın etkisini araştırmak ve tahribatı oraya çıkarmak için uzmanların bombanın atıldığı şehre gitmiş olduklarını bildirmiştir. Gazetenin üçüncü haberi ise atom bombasının gelecekteki durumu ile ilgili olmuştur. Habere göre atom kudreti devri resmen başlamıştı. Atom, tıpkı su, kömür, benzin gibi endüstride yeni bir çığır açacak kudrette idi. Yeni dönemde endüstride su, kömür ve benzinin yerini tutacaktır. Bu yeni buluş özellikle hava, kara ve deniz ulaşımında muazzam bir güce sahip olunmasına yaracaktır. Bunun yanında atom bombası bilinen harp usullerine son verecektir. Devrin atom kudretinin buluşunu yapmak ve ilerleyen dönemlerde insanlığın faydasına daha çok yaracak şekilde kullanmak önem arz etmiştir. Ancak tabii bunun bir de kontrol dışı kullanımı riski de bulunmaktadır. Bu bombayı üretmiş olan bilim adamlarının da en büyük endişesinin bu olduğuna dikkat çekilmiştir (Cumhuriyet, 8 Ağustos 1945:1 ve 3). Cumhuriyet gazetesi yazıların haricinde duruma farklı bir bakış açısı getirerek konuya dair bir karikatür de yayınlamıştır. Bu karikatürde parmaklık arkasında olan bir Nazi askeri dışarı bakarken atom bombasının Japon asker üstüne düştüğüne şahit oluyor. Karikatür altındaki yazıda da “*eski Almanya şöyle söylüyor bana niyet sana kısmet*” söz yer almıştır. (Cumhuriyet, 8 Ağustos 1945). Gazete bu karikatürle aslında bir konuya dikkat çekmiştir. Savaşı başlatmış olan Naziler milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Bombanın yapımında aslında Nazilere karşı kullanılacağı düşünülmüş olmasına karşın Amerika Japonya'ya kullanmıştır. Gazete de bu durumu karikatürle ortaya koymuştur. Son Posta gazetesi ise, ikinci günün haberinde “*Hiroşima'ya ilk atom bombası atıldıktan sonra Japonya'ya ultiatom verilecek*” manşetiyle durumun seyri hakkında bilgi verilmiştir. Gazete verilen ultiatomu da paylaşmıştır. Ültimatonda şöyle denilecek “*size teslim olmak için 48 saat mühlet veriyoruz. Aksi takdirde Japon milleti ortadan kalkacaktır*” gazeteğe göre Japonlar teslim olmazsa atom bombalarının tesiri o kadar müthiş olacak ki müttefik kuvvetler hiçbir mukavemet görmeden istilaya başlayabileceklerdi. Gazete, Amerikan ve İngiliz basının görüşlerini de halka aktarmıştır. Özellikle bombanın

imalinde bulunan iki devletin ulusal basının olaya bakış açısı gözler önüne serilmek istenmiştir. Amerikan gazetelerine göre dünya milletleri şimdi barış içinde birleşmiş olarak yaşayamazlarsa hiç yaşayamayacaklardır. Şu anda tam barış zamanıdır bu durumda ya bu harbin ya da dünyanın sonu olacaktır. Yine bu gazetelere göre dünya bir gecede şeklini değiştirmiştir. İnsanlık bu büyük kuvveti tahriplerin yerine başka iler içinde kullanılmasının iyi dilekleri dile getirilmiştir. Son Posta gazetesine göre bu yeni bomba aslında tüm dünya siyasetini baştan aşağı değiştirecek ve dünyada bu defa artık dünya barışı için daha farklı görüşmeler ve biraz da tehdit vari bir barışlar ortaya çıkabilecektir (Son Posta, 8 Ağustos 1945). Tan gazetesi, “*Atom bombası dünyayı heyecana verdi?*” manşetiyle bu bombanın ya bu harbin veya bu dünyanın sonunu getireceğini dile getirmiştir. Gazeteye göre bombanın atıldığı yerde depremlere neden olabilir, her şeyi de yakıp yıkabilir ve harpleri bitirdiği gibi dünyanın da sonunu getirebilecektir. Gazete, bütün dünya şimdi bu harbin bugüne kadar kullanılan en müthiş bombası olan ve dün Japonya'nın Hiroşima askeri üstüne atılan atom bombasının yaptığı tahribatın genişliğini öğrenmek isteğini de dile getirmiştir. Bombanın atılışından sonra 16 saat geçmiş olmasına rağmen büyük toz ve duman bulutunun hala şehrin üzerinde olması kaygı verici olduğunu endişesi paylaşmıştır. Gazete, İngiltere uçak imalatı bakanlığının bir temsilcisinin dün akşam yapmış olduğu beyanata da yer vermiştir. Beyanatta temsilci; 2.000 kiloluk bombalardan 10 defa daha küçük olan bu atom bombalarının tahrip kudretinin çok daha fazla olduğunu söylemek hiç de abartma olmaz demiştir. Ayrıca bombanın müthiş bir yer depremine de müdahil olabileceği ve hiçbir iz bırakmadan her şeyi yıkıp harap edebileceği söylenmiştir. Almanya'nın böyle bir bombayı ilk defa keşfetmemiş olmasından dolayı şükür edilmesi gerektiği, eğer Almanların bu bombayı bulmuş olsalardı Avrupa'da hiçbir devletin ayakta kalamayacağını söylemiştir. Gazete beyanın yanında bir yandan da bombanın dünya barışına etkisini sorgulayan bir yazıya yer vermiştir. Yazıda, bombanın dünya barışı için hem tehlike hem de nazik bir çalışma olması açısından değerlendirilmiştir. Bu kudretli ve tesirli bomba Amerika'dan başka kimsenin elinde olmaması ve Amerika bilimin son olağan üstü buluşu sayesinde harp sahasında hakimiyet kazanmış olmasına değinilmiştir. Bu durum Amerika'yı güçlü kılmış olduğundan, ilerleyen zamanda Amerika'nın bu gücünü nasıl kontrol edeceği bombanın dünya için nelere kadir olacağını göstergesi olacağı söylenmiştir (Tan, 8 Ağustos 1945:1 ve 2). Vakit gazetesi, “*Hayret ve dehşet*” başlığı ile atom bombası haberine yer vermiştir. Gazete, diğer gazetelerle aynı endişeyi paylaşmış, atom bombasının ya harbi ya da insanoglunu ortadan kaldıracağını söylemiştir. Bombanın atıldığı Japonya'ya yeni bir ultimatom verileceğini ve 48 saat içinde teslim olmazsa Tokyo'nun atom bombalarıyla tahrip edileceğini, buna karşın Japon uzmanların Hiroşima'ya giderek incelemelere başladıklarını dile getirmiştir (Vakit, 8 Ağustos 1945). Gazete, Amerika'ndan ve İngiltere'den gelen haberler ışığında bombaya dair değerlendirmelere de yer vermiştir. Haberde, Londra'da atom bombası fikrinin Alman bir bilim adamından çıkmış olduğunu ve Almanların bu işi başlattığına dikkat çekilmiştir. Bunun yanında bombanın cehennemi bir manzaraya yol açtığı fikride İngiliz basınında fazlasıyla yer bulmuştur. Gazeteler atom bombasının yaratmış olduğu etki ve tahribatı özellikle gözler önüne serilmesi adına korkunç bir hesaplamayı sütunlarına taşımıştır. Özellikle Amerika'nın bu savaştaki duruşu ve savaş sonrasında dünyadaki yön vereceği siyaset ve diğer ülkeler üstünde oluşturduğu etkiye dikkat çekilmeye çalışılmıştır (Vakit, 8 Ağustos 1945: 4). Ulus gazetesi, “*Atom bombasının heyecan uyandırdı?*” başlığı ile atom bombasından bahsetmiştir. Gazete, bütün dünya şimdi bu harbin bugüne kadar kullanılan en müthiş bombası olan ve dün Japonya'nın Hiroşima askeri üstüne atılan atom bombasının yapıldığı tahribatın genişliğini öğrenmek isteğini dile getirmiştir. Gazeteye göre, bombanın atılışından sonra 16 saat geçmiş olmasına rağmen inifalından hasil olan büyük duman ve toz bulutları şehri hala baştan başa kaplamıştır. Japonya'ya atılmış olunan bu bomba kuvveti şimdiye kadarki en müthiş bomba olduğuna vurgu yapılmıştır. 20.000 ton dinamitten daha fazla tahribat yapan bu bombanın yakıcı kudretinin vermiş olacağı tahribat konusunda endişe dile getirilmiştir (Ulus, 8 Ağustos 1945). Gazete İngiliz basının duruma dair söylemlerine de yer vererek, İngiliz basının atom bombasını insanlık için bir ihtar olarak değerlendirdiğini ancak bunun yanında bu başarının milletlerin düşüncelerini sürekli olarak barışa çevirecek midir sorusunu da sorduklarını söylemiştir. Ayrıca atomun parçalanmasından doğacak muazzam kudret ilerleyen zamanlarda daha da belli olacağını ve bu keşfin medeniyet dünyasına etkisinin ne olacağını, bu durum karşısında harp yapmak kudretinin tamamıyla ortadan kaldırmadığı ve insan ırkının iyi niyetle adamların arasında tam bir barış kurulmadığı takdirde insanlık için müthiş bir felaket olacağını öngördüklerini de bildirmiştir (Ulus, 8 Ağustos 1945). Akşam gazetesi, “*Medeniyetin başlangıcı mı yoksa sonu mu?*” manşetiyle diğer gazeteler gibi atom bombasının dünya barışına mı yoksa dünyanın yok oluşuna mı sebep olacağı konusunda düşünceleri ortaya koymaya

çalışmıştır. Gazete bu görüşünü ortaya koyarken İngiliz ve Amerikan basınından kesitler ortaya koyarak yapmıştır. İngiliz basının atom bombasının keşfiyle insanlar bütün dünyayı tahrip etmek imkanını ele geçirmiş olduklarını dile getirmiştir. Asırlarca uğraşarak kurulan medeniyetin istikbali bu keşfin kullanış tarzına bağlı olacağını söylemişlerdir. Amerikan basını ise bu keşiften sonra insanların düşüncelerinde esaslı bir değişiklik olmadıkça insanlığın ayakta kalmasının imkansızlığına vurgu yapılmıştır (Akşam, 8 Ağustos 1945). Akşam gazetesi bu haberlerin haricinde Hiroşima'nın son durumuna da yer vermiştir. Gazete, bombanın Hiroşima'da yaratmış olduğu tahribat ve atlama anında meydana gelmiş olan gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Gazeteye göre, bomba gök gürültüsü gibi bir ses çıkararak yere düşmüş ve çok şiddetli bir patlama meydana gelmiş ve şehir tamamen bir bulut içinde kalmıştır. Şehrin 11 kilometrelik kısmının yani %60'nın tamamen harap olduğu ve 11 kilometrenin dışında kalan yerlerinde büyük hasarlar olduğunu dile getirmiştir (Akşam, 8 Ağustos 1945). Tanin gazetesi, "*Atom bombası harikası*" başlıklı manşetiyle Japonya'nın durumunu gündemine taşımıştır. Gazete, Japon radyosunun bombanın fevkalade zarar yaptığını itiraf ettiğini söylemiştir. Japonlar 48 saatte teslim olmazlarsa Tokyo'nun da bu bombalara hedef olacağını bildirmiştir. Japon Kabilesinin hadiseyi izlemek üzere toplanmış olduğunu ve Amerikan bombasının tecrübesinin nasıl yapıldığı infilakın 450 kilometre uzaklıktan hissedildiği bildirmiştir (Tanin, 8 Ağustos 1945).

Atom bombasının atılmasının üçüncü gününde Son Posta gazetesi bir köşe yazısı ile durum değerlendirmesi yapmıştır. "*Atom bombası*" başlıklı köşe yazısı Mithat Cemal Kuntay tarafından kaleme alınmıştır. Yazıda, bombanın imali ve kullanımı ile birlikte artık savaşlarda ölüm perakendeciliğinin ortadan kalktığını, ölümlerin toptan olduğunu ve bundan sonra sayılarla ilgilenilmeyeceğini dile getirmiştir. Yazar ölüm tabirinin de anlamını yitirdiğini ve ortadan kalktığını söylemiştir. Çünkü devletler ve milletler ölmeyeceklerdi toz halinde ortadan kalkacaklarını söylemiştir. Yazara göre, Atom bombasının birçok kuvveti vardır. 500 milyon İngiliz lirasına mal olan pahalı bir ölümü keşfetmek bir milletin kuvvetidir güneşi görmeyen anadan doğma kör bir kızın 200 kilometre uzakta bu ışığı fark etmesi bu ölüm keşfinin ikinci kuvvetidir. 450 kilometrelik sahada atmosferi değiştirmesi de bir başka kuvvetidir. Ancak ilmin bu korkunç zaferinin bütün bu saydığım kuvvetlerin yanında bir müthiş kuvveti daha vardır ki o da bir devletin bir sırrını saklayabilmesidir. Bir devletin devletliliği esrarını saklaması ile ölçülür resmi sırların kahvehanelerde kulüplerde hasbihal konularında konuşulduğu devletler ağırbaşlı şirketler kadar bile ayakta kalamazlar. Halbuki atom bombası tecrübelerini gazetelerde okuyoruz ki birleşik Amerika'nın en muvaffakiyetle sakladığı devlet sırrıdır işin içinde çalışanlar bile ne için çalıştıklarını bilmemişlerdir diyerek sırrın saklanması öneme vurgu yapmıştır (Son Posta, 9 Ağustos 1945). Ulus gazetesi, bomba sonrasında ortaya çıkan tahribatın bilgisini paylaşmıştır. Gazete, ilk raporlara göre atom bombası atılmış olan Hiroşima'nın yerle bir olduğunu, şehrin tasvir edilemez bir halde toprak olduğu ve bölgedeki tüm canlıların feci şekilde yanarak hayatlarını kaybettiklerini yazmıştır. Şehrin %60'ı tamamı ile harap olduğu, ölü adedinin sayılamayacak derecede çok olduğu, ölümlerin kadın, erkek, hayvan olarak ayırt edilemediğini söylemiştir (Ulus, 9 Ağustos 1945). Cumhuriyet gazetesi ise "*Japonya feryat ediyor*" manşetiyle bombanın tahribatını gündemine taşımıştır. Gazete, Hiroşima şehrinin %61 enkaz yığını haline geldiğini, infilak esnasında bina parçaları 700 metre kadar uçtuğunu, Hiroşima'da feci bir manzara oluşmuş olduğunu, şehirdeki hasar ve zayıatın tarif etmenin mümkün olmadığını bildirmiştir. Habere göre, ölüm miktarının tespit edilmesinin imkânı yoktur. Yararlılar yanıklar içerisinde cesetler arasında kalmışlardır. Cesetlerin kadın veya erkek olduklarını anlamak bile mümkün olmamıştır. Bombanın infilak ettiği anda sokaklarda bulunanlar sıcaktan yanmışlardı. Evlerde olanlar enkaz altında kalıp ezilmişlerdi. Tokyo radyosu Prensesinin de bu saldırıda öldüğünü bildirmiş ve halkına hitap ederek atom bombaları ile yeni hücumlar yapılabileceği ihtimaline karşın halka şehirden uzaklaşmalarına söylemişlerdir (Cumhuriyet, 9 Ağustos 1945:1 ve 3). Vakit gazetesi de "*Atom bombası*" manşetiyle Tokyo radyosunun Hiroşima'da yaşananları anlatmasını aktararak yaşanan dehşeti anlatmıştır. Haberde, Atom bombasının Hiroşima'da yaptığı dehşetli tahribatın şiddetinin ve boyutlarının tahmin edilemez olduğunu, şehirde hayvanlar ve dahil olmak üzere tüm canlılar üstünde büyük bir dehşet yarattığını, cesetler ve yaralıların yanıklardan tanınmaz halde olduklarını bu yüzden de resmi makamların henüz insanca bir kayıt tespit edemediklerini aktarmıştır (Vakit, 9 Ağustos 1945:1 ve 4). Vakit gazetesinde yaşananlar konusunda Hakkı Süha Gezgin tarafından "*görüüp düşündükçe atom bombası*" başlıklı bir köşe yazısı kaleme alınmıştır. Yazıda, bilim adamlarının uzun çalışmaları ve uğraşları sonucunda atomun parçalanmasını sağladıklarını ve fen biliminin şerre vesile olduğunu söylemiştir. Yazıda, zekanın dev hamlesi bu uğurda harcanmakta toptan gizli silahı diye anılan şeylerin

hepsi cehennemden kaçmış zebanilerdi, çalıştılar ve başardılar. Moskova'dan gelen birtakım haberler onların da tabiiyette yeni kuvvetler aradıklarını gösteriyordu. Onlar da denizden ve güneşten enerji alarak karşı durulmaz bir kuvvet elde etmeye çalışıyorlar. Bu kuvveti toplayacaklar ve istedikleri şeyleri alana kadar yakıp yıkacaklardı. Kılıçla zafer kazanılır soğan da doğranır cinayet de işlenir bütün mesele onu kullanacak eli idare eden kafa ve vicdandır. Bugün ilk atom bombası Japon ülkesine atıldı, düştüğü yerde geniş kraterli bir yanardağ belirmiş saçtığı korkunç ışıklar 210 kilometre uzaklıktaki körler bile sezmiştir. Bombanın zarfı bir çelik kule imiş ve bomba patlayınca bu çelik kule çatlamamış paralanmamış su gibi erimemiş tebarür etmişler anlıyor musunuz tebahür etmiş kalın bir çelik kulenin buhar bu oluşu bunu galiba akıllara zarar bir durum. Gönül isterdi ki bu zekâ mucizesi bir müdafaa silahı olsun öyle bir silah ki yeryüzünde başkasına saldırmak isteyenlere ihtiras ve merhametlikle dolu yüreklere de tıpkı çelik kule gibi eritip yıldızlansın bugün silahın gerçek namuslu ellerde bulunduğunu biliyoruz. Fakat dünyada hangi sır sonuna kadar gizliliğini muhafaza edebilecektir bir gün bir yerde ortaya çıkacaktır diyerek bomba konusundaki endişelerini dile getirmiştir (Vakit, 9 Ağustos 1945). Tanin gazetesi, *“Atom bombası”* manşetiyle Japonya'ya açılan harbin manasının nasıl değiştiği konusunda fikirler ortaya koymuştur. Gazete, bombanın Hiroşima şehrinin %60'ını yok ettiğini, uçakların Hiroşima üzerinde dolaşmalarına rağmen atom bombasının düşmüş olduğu sahanın ne hale geldiği hala algılanamamış olmasına dikkat çekmiştir. Gazete, Polonya'ya karşı açılan harbin manasının bu bomba ile değişmiş olduğunu, bomba sayesinde müttefiklerin hiçbir can kaybı vermeden büyük ölçüde tahribat yaptıklarına vurgu yapmıştır. Gazeteye göre, atom bombası icadı barışı koruyacak bir ehemmiyette de olabilir savaşacak olan devletler için bir caydırıcılık da görülebilir. Bu yüzden de dünya barışına katkı sağlayabileceğini de göz ardı etmemiştir. (Tanin, 9 Ağustos 1945). Tan gazetesi, *“Atom bombası”* başlıklı haberinde, bombanın 244.000 nüfuslu Hiroşima şehrini kül ettiğini, infilakının ardından bina parçaları 7000 metre irtifaya kadar fırladığını, şehrin %60'ı yok etmiş olduğunun bilgisini vermiştir. Gazete haberde, bombayı atmış olan pilotun açıklamalarına da yer vermiştir. Açıklamada, *“gözlerimize inanamadık tehlikeyi bildiğim için infilak anında uçağın şehri üzerinden 16 kilometre uzakta bulunmasına dikkat ettim. Altımızda muazzam ve simsiyah bir bulut süratle bize doğru yükseliyordu ve hiçbir şeyi görmenin imkânı yoktu. Az evvel sokakları ve binaları bütün bir şehri gördüğümüz yerde şimdi simsiyah bir çukur vardı”* demiştir. Bunun haricinde Deniz Kuvvetleri teknik uzmanı Yüzbaşı da yapmış olduğu konuşmada da *“müthiş bir ışık göründü hepimiz yerimizden fırladık bütün Hiroşima şehri bir duman halinde göğe yükseliyordu. Ekvla mantar biçiminde ve kaynayan bir kütle gördük bina parçaları 7000 metreye kadar uçtular. Bu kaynaşma 4 dakika sürdü sonra bu mantarı andıran dağ gibi kitlenin ortasından beyaz bir bulut koştı ve 13.000 metre yukarıya doğru yükseldi. Tozlar Girdap halinde şehri kaplamışlardı. Hiroşima'nın 4 etrafından yağmurlar gördük bunlar, herhalde binaların yıkılmasından hava gazı borularının patlamasından meydana gelmiştir”* demiştir (Tan, 9 Ağustos 1945:1 ve 2).

Amerikan askeri kuvvetleri 9 Ağustos 1945 yılında Japonya'ya ikinci atom bombasını atmıştır. Bombanın atılması ulusal basında yer bulmuştur. Bu konuda Akşam gazetesi, *“Bu sabah ikinci atom bombası atıldı”* manşetiyle Japonya'ya atılan ikinci bombanın haberini vermiştir. Haberde, Üstün Uçan Kale Japonya'nın önemli limanlarından olan Nagazaki limanına ikinci atom bombasının atılmış olduğu bilgisini paylaşmıştır. Bomba müthiş bir gürültü ile patlamış ancak bombanın şehirde yaratmış olduğu duruma dair herhangi bir bilginin henüz paylaşılmamış olduğuna dikkat çekmiştir (Akşam, 9 Ağustos 1945). Son Posta gazetesi, *“İkinci atom bombası Nagazaki'ye atıldı”* başlığı ile atılan ikinci bombanın haberini paylaşmıştır. Haberde, Amerikan Hava Kuvvetleri tarafından ikinci atom bombasının sabah saat 4.00'te 230.000 nüfuslu büyük bir deniz üssü olan Nagazaki şehrine atıldığını ve endüstri şehrindeki tahribatın derecesinin henüz belli olmadığını bildirmiştir. Gazete, bombanın yüksek ısısına maruz kalan tüm canlıların yanarak hararetle ölmüş olduklarına dikkat çekmiştir (Son Posta, 10 Ağustos 1945:1 ve 3). Akşam gazetesi, *“ikinci atom bombasının yaptığı tahribat”* başlıklı haberiyle Nagazaki'ye atılmış olunan ikinci atom bombasının yaratmış olduğu tahribat hakkında bilgiler paylaşmıştır. Haberde, bomba atıldıktan 3,5 saat sonra 7 kilometre yüksekliğe varan kalın duman tabakaları şehrin her tarafını sarmış olduğunu, şehrin hala duman içinde ve yer yer yandığını bildirmiştir (Akşam, 10 Ağustos 1945). Tan gazetesi, *“Atom Bombası”* haberiyle tahribattan bahsetmiştir. Haberde, Atom bombasının Japon Deniz Üssü olan Nagazaki'ye atıldığını ve bombanın 150.000 kişiyi bir anda yok ettiğini aktarmıştır (Tan, 10 Ağustos 1945). Cumhuriyet gazetesi, *“Japonlar için kara bir gün”* manşetiyle Japonya'ya atılan ikinci atom bombasının haberini duyurmuştur. Haberde, Amerikan ordunun vermiş olduğu bilgi çerçevesinde ikinci atom bombasının Japonya'nın ehemmiyet itibarıyla 12 en büyük şehirden biri olan Nagazaki'ye atıldığını dile getirmiştir. Gazete, ilk bombada Hiroşima

şehrinde 150.000 kişinin öldüğüne dikkat çekerek, Nagazaki'deki tahribatın boyutlarını düşündürmüştür. Ayrıca bombanın patladığı anda Japonların 2 milyar yani 2 trilyon santigrat derece hararetle ölmüş olduklarını, aslında buna da ölüm demenin garip olacağını çünkü kısa bir zaman zarfında insan vücudundaki milyonlarca atomun infilakıyla vücudun yapısı parçalanıp yok olduğunu bildirerek bu durumun dehşetini ortaya koymaya çalışmıştır (Cumhuriyet, 10 Ağustos 1945:1 ve 3). Tanin gazetesi, *“İkinci Atom Bombası”* başlıklı haberiyle Amerikalıların bu defaki hedefinin 230 bin nüfuslu büyük bir liman şehri olan Deniz Üssü olan Nagazaki olduğunu ve bomba neticesinde Japonların 200 milyar santigrat derece hararetle ölmüş olduklarını bildirmiştir. Haberde şehre dair tahribatın boyutlarına dair herhangi net bir bilginin olmadığını bunun nedeninin de kalın duman ve toz tabakası olduğunu aktarmıştır (Tanin, 10 Ağustos 1945). Vakit gazetesi ise *“Japonya’ya İkinci Atom Bombası Dün Atıldı”* başlığıyla Japonya’ya atılmış olunan bombanın haberini manşetine taşımıştır. Vakit gazetesi de diğer gazeteler gibi Nagazaki şehrindeki tahribatın toz ve dumandan belirlenmediğini ve insanların yüksek hararetle vücutlarının parçalanmış olduğunu dile getirmiştir (Vakit, 10 Ağustos 1945:4).

İkinci bombanın atıldığı ikinci günde bombanın yarattığı etki ve tahribat ulusal basın da devam etmiştir. Bu hususta Tan gazetesi, *“Atomik Bombanın Yaptığı Tahribat”* başlıklı haberiyle bir saniyeden çok az bir zamanda insan vücudu duman olup savrulduğuna dikkat çekmiştir. Haberde, atom bombasının tahribatından bahseden Japonlara karşın, Amerikan Harbiye Bakanlığının durumu kabul etmemesinden bahsetmiştir. Amerikalılara göre bombanın tahribat kuvveti %10’dur ve insanların yüksek sıcaktan saniyeler içerisinde yanıp yok olmaları diye bir şey söz konusu olmamıştır açıklamasına yer vermiştir (Tan, 11 Ağustos 1945). Gazetede atom bombasına dair bir de Zekeriya Sertel’in kaleme almış olduğu yazıya yer vermiştir. Yazıda, *“Dünya büyük bir inkılap arifesindedir. Bütün dünya efkârı atom bombasının keşfi etrafında verilen malumatı büyük ilgi ve merakla takip ediyor bu keşfin harp ve barış üzerinde yapacağı tesirler üzerinde mütalaalar yürütülmüyordu. İnsanlığın bu keşiften sonra ne ebedi bir barışa kavuşacağı veyahut kavuşamayacağını göz almaya mecbur olacağı söyleniyor. Fakat atomik bomba bu büyük keşfin yalnızca bir safhasıdır. Meselenin esası atomun parçalanabilmiş olmasıdır. Çünkü atomun parçalanması yeryüzündeki keşiflerin en mühimidir bir İngiliz mütehasşsının dediği gibi bu keşif tarihin başladığı günden beri yapılan keşiflerin en büyüğüdür buharın ve elektriğin keşfi atomun parçalanması hadisesi yanında çocuk oynacağı sayılacak kadar emniyetsiz kalır çünkü atomun parçalanması ile böyle muazzam bir enerji kaynağı elde edilmiştir ki bunun insanlık hayatında yapacağı inkılapların hududu yoktur”* denilerek atom bombasının hem yaratmış olduğu tahribattan hem de gelecekteki konumuna dikkat çekilmiştir (Tan, 11 Ağustos 1945). Vakit gazetesi, *“Nagazaki’de Binlerce İnsan Duman Haline Geldi”* başlıklı haberiyle Nagazaki’de yaşanan tahribatı aktarmıştır. Gazete, Nagazaki’de binlerce insan duman haline geldiğini, atom bombası uzmanları Beyaz Saray’da acele toplantıya çağırıldıklarını bildirmiştir. Ancak bu toplantıya dair tek kelime edilmemesine dikkat çekilmiştir. Haberde, Amerikan başkanının yapmış olduğu açıklama neticesinde bilgiler verilmiştir. Başkan yaptığı açıklamada, Nagazaki’de Havalimanı harap, liman ise tamamen yok olmuş olduğunu söylemiş ancak Japonların söyledikleri gibi evvela Hiroşima ve şimdi de Nagazaki’de ölen binlerce insanın hararetinden kavrulup öldüklerinin doğru olmadığını söylemini aktarmıştır (Vakit, 11 Ağustos 1945:4). Ulus gazetesi, *“Atom bombasının yaptığı hasarlar”* başlıklı haberinde Nagazaki’ye atılan bombanın yıkımından bahsetmenin yanında Hiroşima’daki yıkımdan da bahsetmiştir. Gazete, Nagazaki limanının baştan başa harap olduğunu bunun yanında Hiroşima üzerine atılan atom bombasının sebep olduğu hasarların gösteren fotoğrafların perşembe günü Harbiye Bakanlığı tarafından yayımlandığını bildirmiştir. Gazeteye göre, hasarda garlar, elektrik ve telefon santralleri, iplik fabrikaları tamamıyla mahvolmuştur. Bütün köprüler hasara uğramış, ikisi tamamıyla yıkılmış, 7’si ciddi suretle zarar görmüştür. 6’sı da kullanılamaz bir halde enkazlıdır. Bu köprülerin hepsi tahrip edilen bölgenin tam merkezinde bulunmaktadır. Haberde, Amerikalıların itirazına da yer verilmiştir. Amerikalılara göre Japonların söyledikleri gibi evvela Hiroşima şimdi de Nagazaki’de ölen binlerce insanın harareten kavrulup öldükleri doğru değildir. Amerikalı yetkililer, bombanın inflak ettiği halde ettiği zaman bombanın güneş kadar bir sıcaklık yarattığını kanül etmemişlerdir (Ulus, 11 Ağustos 1945).

Bombanın atıldığı üçüncü gününde ise ulusal basın bombanın etkilerini yansıtmaya devam etmiştir. Cumhuriyet gazetesi, *“Daha kuvvetli bir atom bombası”* başlıklı haberiyle iki şehre atılmış olunan bombanın karşılaştırmasını yaparak tahribatlardan bahsetmiştir. Haberde, Nagazaki şehrini tahrip eden bombanın Hiroşima’ya atılan bombayı geride bırakmış olduğunu, Nagazaki’ye atılan ikinci bombanın tahrip kuvveti bakımından Hiroşima’ya atılan bombadan çok daha büyük olduğu söylenmiştir. Habere göre Nagazaki’ye atılan bombanın yapmış olduğu

tahrip ilk bombadan daha çok miktarda ölüme neden olmuştur. Bu suretle Japonya'ya karşı iki nevi atom bombası kullanılmış olduğu ilk defa olarak açığa vurulmuş olduğunu bildirmiştir (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1945:3). Son Posta gazetesi, ikinci atom bombasının durumunu karikatürle anlatma yolunu seçmiştir. Karikatürde kullanılan oduncu Aşık, altın babası, ekmekeçi ve züğürt karakterleri üstünden atom bombasını göndermeler yapılmıştır. Bu göndermelerde savaşın yarattığı tahribatla atomun yarattığı tahribat göz önüne alınarak kişilere bir eleştirel yaklaşımıştır. Atom bombasının yaratmış olduğu tahribat ve yine bunun yanında atom bombasının enerji faydaları atom bombasının faydalarından bahseden köşe yazılarına da göndermeler yer almıştır. Bu göndermelerden birinde altın adam karakterini şöyle söylemiştir “*altın adam artık yemeklerinize altın tabaklarda yiyeceksiniz çünkü Atom Enerjisi bunu getirir*” denilerek eleştirel vurgu yapılmıştır (Son Posta, 12 Ağustos 1945:2). Son olarak Vakit gazetesi, Atom bombası ile ilgili Asım Us’un köşe yazısıyla bombaya dair eleştirilere ve yeni dünya düzenine yer vermiştir. Yazıda, bir Amerikan bombardıman uçağının Hiroşima'ya attığı atom bombasının Uzak Doğuda harbi kısalttığını, Japonya'nın tesliminin oldu bittiye getirildiğini bunun yanında Birleşmiş Milletler arasında yeni dünya düzenini kurmak için elini kolaylaştırdığını dile getirmiştir. Yazıda, eğer atom bombası 4-5 ay evvel hazırlanmış ve geçen nisan ayında Japonya üzerinde ilk tecrübesini yapmış olsaydı, San Francisco konferansında Birleşmiş Milletler Cemiyetinin anayasası müzakeresinde tartışmanın %90 münasebetinde önü açılmış ve belki o meşhur veto meselesi bile daha başka bir şekilde hallolurdu denilmiştir. Yazıya göre, Artık dünya barışını korumak için Birleşmiş Milletler Cemiyetinin emrine büyük büyük ordular donanmalar vermeye hiç gerek kalmıyordu. Yalnız atom bombasını kullanan bombardıman uçaklarına bir planın verilmesi bu maksadı sağlamaya yetecektir. Fakat şimdiki halde atom bombasını yapan fabrikalar Amerika'da olduğu için Birleşmiş Milletler Cemiyeti barışın hakiki koruyucusu ve yeni dünya arasında ikileme uygulayacaktır. Bununla beraber bundan sonra yeni dünya nizamını korumak işini de atomların parçalanmasından doğan olağanüstü kuvvetin keşfedilmiş ve insanların tasarrufuna girmiş olmasına göre ayarlamak lazım gelecektir. Çünkü bu dünyada hiçbir ilmi keşif kıyamete kadar herhangi bir milletin tekelinde kalmaz büyük küçük diğer Milletler de o keşfi birer suretle yerine getirecekler. Bu itibarla ile şimdiden atom bombasının dayandığı kuvvet ve teknik unsurlar milletlerin faydalanabilmesini düşünmekte ve yeni dünya düzeni kurulurken milletlerarası münasebetler ona göre esas alınacaktır. Tabii atomun parçalanmasından sonra büyük bir enerji ile neler yapılacağı anlaşıldıktan sonra geleceğe yönelik bazı keşifler de meydana gelecektir muhtemelen milletlerarası ilişkiler kontrol edilecek ve Amerika bu tarzda kontrollerin başında yer alacaktır denilmiştir (Vakit, 12 Ağustos 1945:1 ve 4).

Sonuç

6 Ağustos 1945'te Hiroşima'ya ve 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye atılan bombalar, II. Dünya Savaşı'nın seyrini değiştirdiği gibi savaşında sonunu getirmiştir. Atom bombasının Japonya'ya atılması, dünya çapında olduğu gibi Türkiye'de de büyük yankı uyandırmıştır. Hem savaşın sona ermesi hem de yeni bir çağın başlangıcı olarak görülen bu olay, dünya tarihi açısından olduğu kadar Türkiye açısından da önemli bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Bu husus göz önüne alındığında Atom bombası olayı Türk ulusal basınında geniş yankı bulmuştur. Bomba haberlerini Akşam, Ulus, Cumhuriyet, Vakit, Tanin, Son Posta ve Tan yer vermiştir. Bu gazeteler hem bilgilendirici hem de eleştirel bir bakış açısıyla haberlere yer vermiştir. Haberler, genellikle Amerika'nın Japonya'ya karşı büyük bir güç kullanması ve bunun savaşın gidişatını nasıl etkileyeceği üzerine odaklanmıştır. Bunun yanında haberler çoğunlukla bilgi verme amaçlıydı ve olayın büyüklüğünü anlamaya çalışmıştır. Gazeteler, atom bombasının ne olduğu, nasıl çalıştığı ve etkileri hakkında okuyucularına bilgi vermeye çalışmıştır. Bu tür haberler, Türk halkının bu yeni ve yıkıcı silahın ne anlama geldiğini daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Gazeteler, atom bombasının kullanımının insani boyutuna da dikkat çekmiştir. Hiroşima ve Nagazaki'de yaşanan yıkım ve insan kayıpları, bu silahın ne kadar yıkıcı olduğunu gözler önüne sermiştir. Türk basınında, bu tür bir silahın kullanılması hakkında etik ve insani eleştiriler de yer almıştır. Atom bombasının sadece askeri bir araç değil, aynı zamanda büyük bir insanlık trajedisine yol açtığı vurgulanmıştır. Atom bombasının kullanımı, uluslararası ilişkiler ve gelecekteki savaşların nasıl olacağı konusunda da tartışmalara yol açmıştır. Türk basınında, bu yeni silahın dünya politikasını nasıl etkileyeceği, gelecekteki barışın nasıl sağlanacağı ve nükleer silahların kontrolü konuları da ele almıştır. Ayrıca Türk basınında bomba, savaşın sona ermesi ve

barışın sağlanması umudu olarak yansıtılmıştır. Gazeteler, bombanın savaşın sonunu getirmesi bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirmiştir. Atom bombasının kullanılmasının ardından, Türk basınında bilimin ve teknolojinin geldiği nokta üzerine birçok yorum yapılmış olmasına karşın, bazı gazeteler de, bu keşfin bilimsel anlamda bir dönüm noktası olduğunu vurgularken, aynı zamanda insanlık için büyük bir tehdit oluşturduğunu da belirtmiştir. Türk ulusal basının olayı ele alınış biçimi, yansıtılması ve görüşlerin sunulmasında herhangi bir taraflılık söz konusu olmamıştır. İki ülkenin de durumları ve yaşadıkları süreç ortaya konulmuştur.

Kaynakça

- Akşam, “Medeniyetin Başlangıcı Mı Yoksa Sonu Mu”, 8 Ağustos 1945.
- Akşam, “İkinci Atom Bombasının Yaptığı Tahribat”, 10 Ağustos 1945.
- Akşin, S. (2014). *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Altan, S. (2023). Müttefiklerin Türkiye’yi Savaşa Dahil Etme Çabası: Uluslararası Konferanslar, *Zor Yıllar İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, (ss.41-75) (Ed. Nebahat Arslan Hürü Sağlam Tekir) Aktif Yayınevi.
- Anderson, O. A. (1957). Air War In The Pacific, *The Air Power Historian*, Vol. 4, No. 4, 216-227.
- Armaoğlu, F.(2018). *20 Yüzyıl Siyasi Tarih*, Kronik Yayınları.
- Craft, S. G. (1999). Peacemakers In China: American Missionaries And The Sino-Japanese War, 1937-1941, *Journal Of Church And State*, Vol. 41, No. 3, 575-591.
- Cumhuriyet, “20.000 Ton Dinamite Muadil Tek Bomba”, 7 Ağustos 1945:1 ve 3.
- Cumhuriyet, “Bütün Dünyada Heyecan Ve Korku”, 8 Ağustos 1945:1 ve 3.
- Cumhuriyet, “Daha Kuvvetli Bir Atom Bombası”, 12 Ağustos 1945:3.
- Gompert, D. C. Hans Binnendijk And Lin, B. (2014). Japan’s Attack On Pearl Harbor, 1941, *Blunders, Blunders, And Wars: What America And China Can Learn*, (pp.93-106), RAND Corporation.
- Hart, B. L.(2020). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*. (Kerim Bağrıaçık Çev.) İş Bankası Kültür Yayınları.
- Keegan, J. (2019). *İkinci Dünya Savaşı*, (Samet Öksüz Çev.). Say Yayınları.
- Kissinger, H.(1995). *Diplomacy, Touchstone Book*, New York.
- Lukacs, J. (1989). The Coming Of The Second World War Foreign Affairs, *Council On Foreign Relations*, Vol. 68, No. 4, 165-174.
- Mason, T. W. (1964). “Some Origins Of The Second World War”, *Past & Present*, Oxford University Press On Behalf Of The Past And Present Society No. 29.
- Moore J. W. And Moore, B. M. (1958). The Role Of The Scientific Elite In The Decision To Use The Atomic Bomb, *Problems Social Problems*, Vol. 6, No. 1, 78-85.
- Özal İ. B.(2021). *Kısa II. Dünya Savaşı Tarihi* Timaş Yayınları.
- Paine, S. (2017). *The Japanese Empire*, Cambride University Prens.
- Paterson, T. G. (1972). Potsdam, The Atomic Bomb, And The Cold War: A Discussion With James F. Byrnes, *Pacific Historical Review*, Vol. 41, No. 2, 225-230.
- Roucek, J. S. (1943). American Japanese, Pearl Harbor And World War II, *The Journal Of Negro Education*, Vol. 12, No. 4, 633-649.
- Saki Dockrill, Hirohito, The Emperor’s Army And Pearl Harbor, *Review Of International Studies*, Vol. 18. No.4, 319-333.
- Sicim Kaplan, E. (2024). “Türk Matbuatında Japonya: Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Özelinde Bir İnceleme (1929-1934)”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 62, 83-96.
- Son Posta, “Atom Bombası”, 8 Ağustos 1945

- Son Posta, “2 Atom Bombası Nagazaki’ye Atıldı”,10 Ağustos 1945:1 ve 3
- Son Posta, “2 Atom Bombası”, 12 Ağustos 1945:2
- Stone, N. (2019). *İkinci Dünya Savaşı*, (İbrahim Kapaklıkaya Çev.) Ketebe Yayınları.
- Tan, “Şehirleri Yerinden Sarsacak Bomba”, 7 Ağustos 1945:1 Ve 2
- Tan, “Atom Bombası Japonların 244.000 Nüfuslu Hiroşima Şehrini Kül Etti”, 9 Ağustos 1945:1 Ve 2
- Tan, “Atom Bombası 150.000 Kişiyi Bir Anda Yok Etti”, 10 Ağustos 1945
- Tan, “Atomik Bombanın Yapmış Olduğu Tahribat”, 11 Ağustos 1945
- Tanın, “Fenni Eşsiz Bir Mucize Amerikalılar Japonlara Karşı Yeni Keşfettikleri Korkunç Tahribat Yapan Atom Bombasını Kullanmaya Başladılar”, 7 Ağustos 1945
- Tanın, “Fenni Eşsiz Bir Mucize Amerikalılar Japonlara Karşı Yeni Keşfettikleri Korkunç Tahribat Yapan Atom Bombasını Kullanmaya Başladılar”, 10 Ağustos 1945
- Ulus, “Tarihin En Müthiş Tahrik Kudreti Şimdi Müttefiklerine Emrinde”, 7 Ağustos 1945
- Ulus, “Atom Bombası”, 8 Ağustos 1945
- Ulus, “İlk Raporlara Göre Atom Bombası Hiroşima Yerle Bir Etti”, 9 Ağustos 1945
- Ulus, “Atom Bombasının Yaptığı Hasarlar”, 11 Ağustos 1945
- Vakit, “Atom Bombasının Yaptığı Hasarlar”, 7 Ağustos 1945
- Vakit, “Hayret ve Dehşet”, 8 Ağustos 1945
- Vakit, “Nagazaki’de Binlerce İnsan Duman Haline Geldi”, 11 Ağustos 1945:4
- Vakit, “Atom Bombası”, 12 Ağustos 1945:1 ve 4
- Weisiger, A.(?) “World War II: German Expansion And Allied Response, *Logics Of War*, (pp.105-140) Cornell University Press.

EXTENDED SUMMARY

On 1 September 1939, Germany invaded Poland, an important event that marked the beginning of World War II. This invasion took place as part of Nazi Germany's expansionist policy and triggered a major conflict in Europe. Germany's attack led Britain and France, which had military alliances with Poland, to declare war on Germany. Thus, World War II officially began. This war constituted a turning point in world history. The war, which started in Europe, was also seen in Asia. Japan, just like Germany and Italy, followed an expansionist policy and started occupations in Asia. Japan's behaviour in Asia caused it to confront America in the world war. Because America also wanted to have bases in some countries in the Asian geography and to be effective in the administration of some countries. Japanese expansionism in the geography prevented this aim of America. America's efforts to prevent Japanese expansionism turned into conflicts between the two countries. As of 1940, the America-Japan Conflict started in the Pacific. Japan carried out an attack on America's Pearl Harbor naval base, and immediately after the attack, America declared war on Japan. Thus, the war between the two countries officially started. In the conflicts in the Pacific between 1940-1945, both countries suffered serious losses. America encountered serious resistance in its attack on the Japanese mainland, and the losses on both sides began to increase day by day. In this war, America decided to use the atomic bomb, which was started to be built in 1939 and ready for use in 1945, in order to make Japan surrender. America dropped atomic bombs on Hiroshima on 6 August 1945 and Nagasaki on 9 August 1945. The bomb not only led to the surrender of Japan, but also to the beginning of a new order in world history. This event, which the whole world saw and witnessed for the first time, left its mark on world history. The world press has made a serious effort to share this historical event with the public. The Turkish national press, like the world press, has endeavoured to convey information on the subject to the public and to inform the public. In this study, it is aimed to reveal the dropping of the atomic bomb, which brought the end of the Japanese-American conflict as a result of Japan's expansionist policy in Asia in the period starting from 1930 until 1945, and the effects of this bomb on the Turkish national press. For this purpose, *Ulus*, *Cumhuriyet*, *Tan*, *Akşam*, *Tanin*, *Vakit*, *Son Posta*, which were among the newspapers of the period, were analysed in order to reveal the dropping of the atomic bomb, the destruction it caused, the situation of Japan, the perspective of the press in the approach of America and England to the events, and how broadly and deeply the atomic bomb and the end of the war were discussed in the Turkish national press. While conducting the study, the newspapers, which are primary sources, were examined one by one and the classification of the relevant news was made in the light of dates. The American-Japanese conflicts, which constitute the first stage of the study, were handled in a general framework and the basis of the problem was revealed by researching and analysing the relevant articles and books. In this process, the findings on the subject of the research were tried to be revealed with an interrogative approach within the framework of general historical methodology. As a result of the study, it was determined that the destruction caused by the atomic bomb in Hiroshima and Nagasaki had a wide repercussion in Turkish newspapers, and the horror and great destruction experienced by the people with the effect of the bomb were reported in detail. In addition, the news reports emphasised the enormous destructive power of the bomb and the great human losses, and some newspapers also drew attention to the ethical and humanitarian problems related to the use of the atomic bomb. In such reports, the inhumanity of targeting civilians and large-scale destruction was also emphasised. The use of the atomic bomb had a wide repercussion in the Turkish press and was evaluated from various perspectives. Newspapers have informed the Turkish public and ensured that they follow the process by addressing both the destructive power of this new and frightening weapon and the scientific and ethical problems it brings. When the headlines and comments are analysed, it is seen how widely and deeply the atomic bomb and the end of the war were discussed in the Turkish press.

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE TÜRKİYE VE JAPONYA İLİŞKİLERİNİN PARAMETRELERİ (1930-1939)

PARAMETERS OF TURKEY AND JAPAN RELATIONS BEFORE THE SECOND WORLD WAR (1930-1939)

Yasin ERCİLSİN

İğdır Üniversitesi

Fen Edebiyat Fakültesi

Tarih Bölümü

yasin.ercilsin@igdir.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2090-4237

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

25 Haziran 2024

Kabul Tarihi:

11 Temmuz 2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Japonya,
Türkiye,
II. Dünya Savaşı,
Sovyetler Birliği.

Keywords

Japan,
Turkey,
World War II,
Soviet Union.

Uzun bir süreci kapsayan Türk-Japon ilişkileri İkinci Dünya Savaşı'nın öncesinde de güçlenerek devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı öncesinde Japonya küresel stratejilerini uygulamaya çalışırken, Türkiye ise bölgesel konumunu koruyacak hedefler belirlemiştir. İki ülkenin ilişkileri siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel ölçekte ivme kazanarak devam ederken, savaş geriliminin fazlası ile hissedildiği süreçte bazı kaotik olaylar da yaşanmıştır. Özellikle Sovyet Rusya'nın mevcut siyasi ve stratejik konumu Türkiye ve Japonya ilişkilerinin belirleyici noktası olmuştur. Zira Sovyet Rusya'ya karşı ittifaklar kurmaya çalışan Japonya, Türkiye'yi de bu ittifaklara dâhil etmeye çalışmıştır. Sovyet Rusya'nın Kafkasya, Türkistan ve Asya'daki etkisini kırmak için Panturanizm ve Panislamizm politikalarını kullanmak isteyen Japonya, Türkiye'nin bu bölgelerdeki etkisini kullanmak istemiştir. Makalenin amacı daha önce yapılan çalışmalarda yeterince değinilmeyen konuları tahlil etmektir. Bu çerçevede Türkiye ve Japonya ilişkilerini özellikle yeni arşiv belgeleri ile birlikte incelemektir.

Turkish-Japanese relations, which spanned a long period, continued to strengthen before the Second World War. While Japan was trying to implement its global strategies before the Second World War, Turkey set goals to protect its regional position. While the relations between the two countries continued to gain momentum on a political, social, economic and cultural scale, some chaotic events also occurred during the period when the tension of war was felt. Especially the existing political and strategic position of Soviet Russia has been the determining point of the relations between Türkiye and Japan. Because Japan, which was trying to establish alliances against Soviet Russia, tried to include Turkey in these alliances. Japan, which wanted to use Pan-Turanism and Pan-Islamism policies to break the influence of Soviet Russia in the Caucasus, Turkestan and Asia, wanted to use Turkey's influence in these regions. The aim of the article is to analyze issues that have not been sufficiently addressed in previous studies. In this framework, it is to examine the relations between Turkey and Japan, especially with new archival documents.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1504939>

Atf/Cite as: Ercilsin, Y. (2024). II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye ve Japonya ilişkilerinin parametreleri (1930-1939). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 164-179.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan, Cumhuriyet Türkiye'si döneminde de devam eden Türk-Japon ilişkileri iki asra yakın bir süreci kapsamaktadır. 1871 yılında Japon İmparatorluğu'nun temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Fukuchi Genichiro ilk defa gerçekleşen resmi temasları yürütmüştür (Özyürek, 2016:17) 1887'de Prens Komatsu'nun İstanbul'u ziyaret ederek Sultan II. Abdülhamid'e "İmtiyaz Nişanı" sunması ilişkileri zirveye taşımıştır. Prens Komatsu'nun ziyaretine karşılık Japon İmparatoru Meiji'ye (Mutsuhito) çeşitli hediyeler göndermek isteyen Sultan II. Abdülhamid, Temmuz 1889'da Ertuğrul gemisini Japonya'ya göndermiştir. Eylül 1890'da Japonya'nın Yokohama Limanı'na ulaşan gemi geri dönüş yolunda hâkimiyetini kaybedip gemi kayalıklara çarparak battı. 609 kişilik gemi mürettebatından sadece 69 kişi kurtulabildi (Barlak, 2021:1753). Kurtarılan gemi mürettebatı İstanbul'a gönderilirken, hayatını kaybedenlerin aileleri ve kazanın mağdurlarına Japonya çeşitli maddi yardımlarda bulunmaya devam etti (BOA. İ.HUS.14-62).

Japonya'da her yıl düzenlenen Ertuğrul gemisini anma törenleri Osmanlı İmparatorluğu ve Japon İmparatorluğu'nun ilişkilerini duygusal açıdan güçlendirerek dinamik ilişkiler ağı inşa edilmesinin yolunu açtı (BOA, HR.SFR.3/626-18). Ertuğrul gemisinin geçirdiği kaza ve Türk-Japon ilişkilerinin serüveni Avrupa'nın da dikkatini çekti. Ancak asıl etkisini Rusya'da gösterdi. Zira Osmanlı İmparatorluğu ile Balkanlar ve Kafkasya'da savaştan Çarlık Rusya, Uzak Doğuda ise Japonya ile çekişme içindeydi (BOA. HR. SYS.60-27 & BOA. HR. SYS. 1309-74). Aynı şekilde Rus-Japon ilişkileri de Osmanlı İmparatorluğu için önem arz etmekteydi. Nitekim 1904-1905 yılları arasında yaşanan Rus-Japon savaşları Osmanlı kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve Japonya'nın kazandığı başarı ilgi ile takip edilmiştir (Cevdet, 1905:10-13). Japonya'nın yayılcı siyaseti içinde Yakın Doğu'ya kadar ulaşan ilgisi ve Çarlık Rusya'ya karşı kazandığı büyük başarılar Japonya İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu'nu yakınlaştıran etkenler arasında yer almıştır (Sonat, 2023:232 & Riasanovsky, Steinberg, 2016:417-418 & Kuşçulu, 2023:19-20). Bu süre zarfında Japonya'da yöneticiler değişse de Yakın Doğu stratejisi aynı şekilde devam etmiştir. Nitekim 1912 yılında İmparator Mutsuhito hayatını kaybetti ve yerine geçen oğlu Taisho 1926 yılına kadar tahtta kaldı. 1926'da Japon imparatorluk tahtına geçen Hirohito 1989'a kadar "aydınlanma ve barış dönemi" boyunca ülkeyi yönetti. (Lee Hee-Soo, 2001: 571-573 & Bkz. Fujimoto, 1975).

Japonya'nın Lozan Anlaşması'nı 1924 yılında tanınması ile I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde aksayan ilişkiler tekrar resmîyete büründü. 1926 yılında Tokyo'da Türk-Japon Dostluk Derneği kurulması ile iki ülke arasındaki ilişkiler ivme kazandı. (BCA. 543/44739-215546-3 & Özteke, 2021:1382 & Turp, 2020:656). İki ülkenin karşılıklı gelişen ilişkileri II. Dünya Savaşı'na giden süreçte de devam etti. Çalışmanın amacı da bu süreci inceleyerek daha önce kullanılmayan arşiv kaynaklarının ışığında ortaya çıkan verileri tahlil etmektir. Ayrıca elde ettiğimiz verilere göre Türkiye ve Japonya ilişkileri daha önce yapılan çalışmalarda genellikle iki ülke ekseninde incelenmiş, iki ülke ilişkilerinin seyrini değiştirecek kadar etkin bir konumda bulunan Sovyet Rusya faktörü yeterince ön planda tutulmamış ya da konular sınırlandırılmıştır. Bu çerçeveden hareketle çalışmada Türkiye ve Japonya ilişkilerinde Sovyet Rusya'nın iki ülke ilişkilerine etkisine geniş şekilde yer vermek amaçlanmıştır. Çalışma sınırları dâhilinde Türkiye ve Japonya ilişkilerini farklı bakış açıları ile değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Japonya'nın Küresel Politikaları ve Türkiye'nin Bölgesel Stratejileri

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel bir imparatorluk olma hedefi doğrultusunda politikalarını şekillendiren Japonya, 1854 yılında ABD ile imzaladığı anlaşma neticesinde vizyonunu belirleyecek önemli bir adım attı. Zira Japonya ABD ile imzaladığı Dostluk ve Barış Anlaşması'nın neticesinde dış dünyaya açılmaya başladığını gösterdi. Japonya'nın 1855 yılında Rusya ile 1856 yılında ise Hollanda ile imzaladığı anlaşmalar küresel ve bölgesel ölçekte etkisini gösterdi (Najmuldeen, 2020: 193). Bu çerçevede Japonya, Osmanlı İmparatorluğu ve devamında Türkiye Cumhuriyeti'ne de yakınlık göstererek diplomatik, askerî ve kültürel ilişkiler kurmaya çalıştı. Rusya'nın Uzak Doğu'daki talep ve tehdidine karşılık Avrupa'da müttefik edinme çabasına girişti. 1904-1905 yılları arasında cereyan eden Japon-Rus Savaşı'nın sonunda Japonya, Uzak Doğu'daki hedeflerine engel olarak gördüğü Çarlık Rusya'yı dizginlediğini düşünmekteydi (Kösebalaban, 1998:67). Ancak I. Dünya Savaşı'nda gizli anlaşmalar çerçevesinde devam eden Japon-Rus ittifakı Çarlık rejimin yıkılması ve Sovyet idaresinin kurulmasının ardından tekrar akamete uğradı. Sovyet Rusya ve Japonya'nın çıkarları yeniden karşılıklı tehdit boyutuna ulaştı (Akyüz, 2022:102).

II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Japonya tekrar Sovyet Rusya'ya karşı Avrupa'da müttefik arayışına girişti. Almaya ile Anti Komintern Pakt kuran Japonya, Türkiye ile de müttefiklik zemini oluşturma çabasıydı. 1931

yılında Türkiye'yi ziyaret eden Prens Takamatsu Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk'e Japon kılıcı hediye etmiş ve Türk-Japon Derneğini de himayesine alarak ikili ilişkileri önemseydiğini göstermişti (Matsutani, 1994:29). Ancak Türkiye tarafsız dış politika anlayışına uygun olarak hareket etmekte, bir taftan da bölgesel ve küresel politikaları yakından takip etmekteydi. 1931 yılında Japonya'nın Mukden Olayını bahane ederek Mançurya'yı işgal etmesi Türkiye'nin barış prensiplerine uygun değildi. Zira barış esasına dayanan dış politika anlayışını benimseyerek küresel barışı koruma hedefindeki Türkiye, Cemiyet-i Akvama üye olmayı amaçlamaktaydı. Nitekim Japonya ve Çin hükümetlerine iletilen notalarda iki ülkenin karşılıklı bir şekilde barışı esas alan çözümleri tercih etmesi telkin ediliyordu. Zira Türkiye bölgedeki küresel dengeleri gözetirken Kellogg-Birland Paktı'nın 1928 yılından itibaren dünyaya vaat ettiği; savaşın politik bir esas olarak kullanılmaması düsturunu onaylamış ve neticede 1932 yılında da Cemiyet-i Akvamın bünyesine katılmıştı (Erdem, 2023:695 & Dilek, 2013:152 & Ulaşan, 2008:246).

Türkiye Japonya'ya karşı da diğer devletlere uyguladığı gibi barış temelli bir politika izlemekteydi. Ancak Japonya müttefikleri ile birlikte II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Cemiyet-i Akvamdan çekilmiş, saldırgan bir siyasi anlayışı benimseyerek bu minvalde politikalar üretmekteydi (Halhallı, 2022:24). Bu çerçevede Japonya'nın 1932 yılında Cemiyet-i Akvamdan çekilmesinin en önemli nedenlerinden biri de Mançurya meselesi idi. Japon hükümeti Cemiyet-i Akvamın ABD'nin kontrolünde olduğunu Mançurya'da Çin'den yana alınacak herhangi bir kararın büyük bir savaş doğuracağını ön görmekteydi. Japon hükümetinin amacı Mançurya'da kendi himayesinde kurulacak devleti hemen tanımak ve Çin anakarasında kendi ekseninde bir yapı inşa etmekte (BCA. 30-10-0-0/257-726-2 & BCA. 543/44732-215479-1).

Bağımsız karar alma mekanizmasını harekete geçiren Japonya, Cemiyet-i Akvamdan çekildi. Bu karar bölgesel ve küresel endişeleri iyice arttırırken uluslararası kamuoyunda da büyük yankı uyandırdı. Örneğin Japonya'nın Cemiyet-i Akvamdan çekilme sürecini değerlendiren İngiliz Evenin Standard gazetesi, Türkiye ile Japon hükümetlerinin diplomatik tavırlarını kıyaslamaktaydı. Cenevre'de konuşan Japon Hariciye Nazırı Yösuke Matsuoka'nın tıpkı Lozan görüşmelerindeki İsmet Paşa gibi başını dik tutmak istediğini belirtmekteydi. İsmet Paşa'nın "sınırsız sabrı ve sağırlığı" ile güven verdiğini, Matsuoka'nın ise "güleryüzlü" fakat "sabırsız ve konuşkan" tavrının aynı sonucu vermeyeceğini ifade etmekteydi (BCA. 30-10-0-0/222-498-15/401).

Japonya'nın Türkiye ile ilgili hedefleri Avrupa kamuoyu tarafından takip edilirken Türk Hariciyesi de ikili ilişkiler konusunda oldukça hassastı. Japonya ve Rusya'nın çıkar çatışması yaşadığı bölgelerden biri olan Çin ve Moğolistan konusundaki görüşmelerini Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Baydur 1933 yılında kaleme aldığı rapor ile detaylı şekilde Türk hükümetine aktarmaktaydı. Rapora göre Almanya ve Japonya arasında kalarak iki cepheye büyük bir savaş yaşama endişesini gidermek isteyen Sovyet Rusya'nın Çin ve Moğolistan'daki Japonya'nın taleplerini anlaşarak çözmekten yana olduğunu kaydetmekteydi. Ragıp Bey, Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi Lev Karahan'a dayandırdığı bilgilere göre Japonya'nın Mançurya'da gerilimi tırmandırmak ve askeri güç kullanmaktan yana olmasının Rusya ve Çin'i daha da yakınlaştıracakının altını çizmekteydi (BCA. 30-10-0-0/220-485-3). Bu süreçte Türkiye, Japon ve Sovyet Rusya arasında sınır gerilimlerini de yakından takip etmekteydi. Japonya'nın kuzeyinde bulunan Sovyet Rusya hâkimiyetindeki Kamçatka Yarımadası'nın karasuları meselesi iki ülkenin sorun yaşadığı temel problemlerin başında gelmekteydi. 1933 yılının yaz aylarında üç Japon balıkçının Sovyet Rusya karasularını ihlal ettiği gerekçesi ile öldürülmesi, Japon savaş gemisinin Rus karasularını ihlal ederek olaya müdahale etmesi iki ülkeyi savaşın eşiğine getirdi. Durumu Ankara'ya bildiren Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Ragıp Bey, Sovyet Rusya'nın Japonya'ya olayı protesto eden bir nota verdiğini, ancak gerilimi azaltmak için öldürülen balıkçıların ailelerine tazminat ödemeyi kabul ettiğini belirtiyordu. Fakat iki ülke arasındaki sınır gerginlikleri uzun yıllar devam edecekti. Nitekim Japonya ve Kamçatka Adası arasında uzanan 1200 kilometrelik Kuril Adalarının hâkimiyeti meselesi iki ülkenin gündemini sürekli meşgul edecekti (BCA. 30-10-0-0/248-678-20 & Yeltin, Kaşlılar, 2023:87).

Türkiye Japonya'ya karşı uyguladığı diplomaside Sovyet Rusya faktörünü göz ardı etmemekteydi. Zira Sovyet Rusya Atatürk döneminde uluslararası siyasette Türkiye'yi kendi çıkarlarına uygun şekilde desteklemekteydi. Ancak Türkiye çıkarları doğrultusunda Japonya ile olan ilişkilerini de önemsemekte ve hariciyenin hazırladığı raporlarla Japonya ve Rusya ilişkilerini detaylı şekilde analiz etmekteydi. Örneğin Mayıs 1934'te kaleme alınan raporda Japonya basınında tartışılan Sovyet Rusya ve Çin arasındaki gizli anlaşmaya yer verilmekteydi. Anlaşma beş maddelik çerçeveye dayanmakta ve iki ülkenin karşılıklı olarak "ulaşım ve muharebat" ortaklığını geliştirmeyi

amaçlamaktaydı. Sovyet Rusya'nın Japonya'ya karşı bin ve beş yüz kilovatlık iki büyük telsiz istasyonu kuracağı, Çin'in imarı için karayolları inşa edeceği belirtilmekteydi (BCA. 30-10-0-0/221-490-17).

Bu süreçte Japonya ve Rusya'nın, Türkistan ve Çin'deki ilişkileri Avrupa'daki dengeleri de tehdit edecek boyuta ulaşmıştı. Türk hükümeti Japonya'nın Rusya'yı savaşa zorlamayarak bütün dünyayı saracak geniş bir çatışmanın ortaya çıkma ihtimalini ciddi şekilde ele almaktaydı. Bu çerçevede Rusya'yı batıdan da kuşatmak isteyen Japonya; Almanya, Polonya, Ukrayna ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölgelerde aktif siyaset izlemekteydi. İngiliz basınında çıkan haberlerde Almanya ve Japonya'nın ittifak içinde olduğu Türkiye'nin de bu ittifaka dâhil edilmek istendiği kaydediliyordu. Japonya'nın sadece Türkiye ile yetinmeyip Hindistan'da da İngiliz idaresine karşı büyük bir isyan hareketi tasarladığının altı çizilmekteydi (BCA. 30-10-0-0/221-491-21).

1934 yazında ise Türk-Rus ve Japonya ilişkileri kaotik bir süreçten geçmekteydi. Zira Japonya'nın Türkiye'ye önerdiği, Sovyet Rusya'ya karşı askeri ittifak teklifi Avrupa basınında sürekli tartışılıyor ve iki ülke ilişkilerinin kopma noktasında olduğu vurgulanıyordu. Türk Hariciyesinin de yakından takip ettiği tartışmalarda Japonya'nın ittifak önerisi ve Türkiye'nin tepkisi tüm detayları ile aktarılıyordu. Riga'da Beyaz Rusların çıkardığı gazetelerden Sievodnia, Uzak Doğu'da ortaya çıkacak olası bir silahlı çatışmada Sovyet Rusya'ya üstünlük sağlamaya çalışan Japonya'nın Türkiye'yi yanına çekmek gayesinde olduğunu belirtiyordu. Gazeteye göre Japonya'nın Türkiye'ye; Sovyetlere karşı askeri ittifak teklifinde bulunduğu, karşılığında da Kafkasya'da Türkiye'nin çıkarlarını korumayı vaat ettiği belirtilmekteydi. Türkiye'nin de bu teklifi Rusya'ya ilettiği kaydediliyordu. Japonya'nın Türkiye'ye askeri yardım ve boğazlarda askeri güç bulundurmaya önerdiği belirtilmekteydi. Japonya, Türk-Sovyet Saldırmazlık Anlaşması'nın sona erdirilmesini ummaktaydı. Türkiye bu teklifi Sovyetlere ileterek güven kazanmaya çalışmış fakat bu teklif Sovyet Rusya'yı oldukça tedirgin etmiştir. Nitekim Türkiye'nin Cemiyet-i Akvama katılmasına karşı çıkan Sovyetler Birliği, 1934 yılının yaz sonunda Cemiyet-i Akvama katıldı ve ardından Fransa ile karşılıklı yardım anlaşması için girişimlere başladı (BCA. 30-10-0-0/245-659-17/429 & Aktan, Özçelik, 2023:7293).

Japonya ise Avrupa basınında yer alan Türk, Japon ve Alman ittifakına dair haberlerin Rusya'yı kışkırtma ihtimali nedeniyle Türkiye'ye ittifak teklifinde bulunulmadığını açıkladı. Japonya basınında yer alan haberleri yakından takip eden Türk Hariciyesi Japon hükümetinin kısa sürede Rusya ve olaya müdahil olabilecek diğer ülkelere durumun "yalan" ve "propagandan" ibaret olduğunu bildiren telgraflar göndermeyi planladığı kaydedilmekteydi. Japon Deniz Kuvvetlerinden Koramiral Hajime Matsuhita'nın Türk muhataplarına; mühimmat desteği sağlamak istediği konusundaki teklifinin, ABD ve Avrupa basını tarafından Japon ve Rus ilişkilerine zarar vermek amacıyla çıkartıldığına altı çizilmekteydi. Ancak Sovyet Rusya, Yakın Doğu'da bir dizi ziyaret gerçekleştiren Koramiral Hajime Matsuhita'nın sıradan bir kişi olmadığını bilincindeydi. Zira Koramiral Matsuhita Japon Donanması'nın modernleşme aşamalarında yer almış hatta 1904 ile 1905 yılları arasındaki Japon-Rus Savaşı'na bile katılmıştı. Dolayısıyla Japonya'nın yalanlamalarına rağmen Sovyet Rusya gereken tedbirleri almakta gecikmeyecekti (BCA. 566/250-2155-49 & Smith, 2006:42-67). Türkiye ise Tokyo Maslahatgüzarna gönderdiği uyarı yazısında Sovyet Rusya ve Japonya'nın birbirlerine karşı aldıkları tertibatın yakından takip edildiğine vurgu yaparak, Japonya'nın takip ettiği Asya siyasetine karşı dikkatli olunması talimatını vermektedir (BCA. 543/44745-215329-3).

1937 yılında gerilimin yükseldiği Uzak Doğu'da, Japonya'nın Maçurya bölgesini işgalinin ardından Kuzey Çin'e yönelik düzenleyeceği olası bir askerî harekât Sovyetler tarafından endişe ile karşılanıyordu. Avrupa basınında yer alan haberlerde Japonya'nın Kuzey Çin'e yapacağı askeri müdahaleye karşı Sovyet Rusya'nın sessiz kalmayacağı yönünde bilgiler yer almaktaydı. Rusya'nın Moğol steplerinden topladığı yüz bine yakın orduyu Çin'in Japonya'ya karşı savunulmasında kullanmak üzere hazır tuttuğu ifade edilmekteydi. Türkiye'nin Varşova Büyükelçiliği'nin hazırladığı raporda Moskova'nın şimdilik sadece Moğolistan üzerinde bir hazırlığa giriştiği kaydedilerek, Çin'e yönelik tehdidin artması durumunda alarma geçmesinin kaçınılmaz olduğu vurgulanmaktaydı. Yüz bin kişiden oluşan, çok iyi şekilde donatılmış ordunun savaşa hazır olduğunun altı çizilmekteydi. Japonya'nın ise Ruslara karşılık vermek amacıyla Türkistan'da çok kolay asker toplayabileceği ifade edilmekteydi (BCA. 566/264-259-9 & BCA. 502/23265-101895-1).

Haziran 1937'de Japon, Alman ve İtalyan üçlü paktının kurulmasının ardından Temmuz 1937'de Japonya Çin'e resmen savaş ilan etti. Böylece Sovyet Rusya ve Japonya ilişkileri Çin üzerinden çatışmaya evrilmiş oldu. Çin ve Japonya karşılıklı olarak diplomatik ilişkilerine son verdiler. Çin'in kuzeyini de ele geçirmeye çalışan Japonya bir an önce savaştan netice almaya çalışarak hava saldırılarını yoğunlaştırdı. 1938 yılının ilk aylarında süreci Cemiyet-

i Akvama taşıyan Çin hükümeti uluslararası kamuoyunu da kendi lehine yönlendirmeye çalışmaktaydı. Nitekim Mayıs 1938'de Cemiyet-i Akvama başvuran Çin, Japonya'nın hava saldırılarında "kimyasal silah" kullandığını ve bu durumun uluslararası hukuka aykırı olduğunu deklare etmekteydi. Çin kaynaklarının iddiasına göre onlarca Japon uçağının çocuk ve kadınları gözetmeden saldırılarına devam ettiği kaydedilmekteydi. Bu süreçte Japonya, Türkiye ile müttefiklik umudunu korumaktaydı. Japonya, Stalin Rusya'sının Kafkasya'da Türkler aleyhine yürüttüğü tehcir ve kıyım politikalarının Türkiye'nin Japonya'ya olan itimadını güçlendireceğine dair kamuoyu propagandasına devam etmekteydi (BCA. 515/7528-39537-1 & BCA. 543/ 44745-215331-4 & BCA. 543/44746-214997-35& BCA. 543/44747-215607-17 & Kalkan, 2023: 62).

Türkiye'nin Ordusunu Modernize Etme Çabası ve Japonya'nın Yaklaşımı

Türkiye ve Japonya ilişkilerinin yoğunlaştığı süre zarfında ordusunu modernize etmeye çalışan Türkiye, Japonya'nın askeri yapılanması hakkında geniş malumatlar toplamaktaydı. Türkiye'nin Tokyo Büyükelçiliği tarafından toplanan veriler Hariciye Vekâletine iletiliyordu. 1929 yılı itibariyle Japonya'nın Tokyo, Kobe, Yokohama ve Kanagawa şehirlerinde Bahriye Nezaretine bağlı beş şirketin faaliyet gösterdiği belirtiliyordu. Silah ve mühimmat tedarikinin yanı sıra Türkiye Japonya'ya eğitim personeli göndermekteydi. 1930 yılında Deniz Yüzbaşı Şevket Bey ile Cavit Efendinin askeri eğitim amacıyla Japonya'ya gönderilmesi Reısicumhur Mustafa Kemal Atatürk'ün imzalı kararname ile onaylandı. Yine aynı şekilde Deniz Yüzbaşı Zeki Enver'e eğitimini Japonya'da sürdürebilmesi için 2000 liralık döviz tahsis edilmişti (BCA. 30-18-1-2/14-61-17 & 30-18-1-2 & 56-58-6 & BCA. 543/44740-215537-4 & BCA. 543/44740-215537-7).

Türkiye ve Japonya'nın askeri bir güç olarak Avrupa'nın yanı başında sivrilmesi Avrupa devletlerini endişeye sevk etti. Örneğin 1934'te Avrupa gazetelerinden Le Daily Express'de yayımlanan makalede Türkiye ile Japonya'nın askeri sahadaki yaklaşması ele alınmaktaydı. Japonya'nın Marmara Denizi'nde demir çelik tesisi kurmak istediği, Türk ordusunda kullanılmak üzere muharip gemiler inşa edileceği ifade edilmekteydi. Gazeteye göre Türk deniz ordusunun dizaynında rol almak isteyen Japonya'nın kruvazörlerden oluşan bir Japon filosunun İstanbul'a geldiğini, iki ülke arasındaki askeri iş birliğinin Reısicumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından da onaylandığı belirtilmekteydi. Türkiye'nin Japonya'ya iki adet 100 tonluk savaş gemisi ve gemilere yardımcı deniz birimleri inşa edilmesi konusunda Japonya ile anlaşığı kaydedilmekteydi. Japonya'nın Benito Mussolini'yi de aynı projeler için ikna ettiği vurgulanıyordu. Gazeteye göre Türkiye ve Japonya'nın yaklaşması Sovyet Rusya'yı rahatsız etmekteydi. Gazete, gemilerin hazır olduğunda mürettebatı ile birlikte Kızıl Deniz ve Süveyş Kanalı üzerinden Karadeniz'e ulaşacağı ve daha sonrada Rusya'ya saldıracağını iddia etmekteydi. Gazete, Sovyet hükümetinin mali yardımda bulunduğu Türkiye'nin Sovyetlere karşı oyun oynadığını savunmaktaydı. Rus basınında da Japonya'nın ittifak karşılığında Türkiye'ye Bakü'yü vaat ettiğinin altı çizilmekteydi (BCA. 30-10-0-0/84-556-14/85).

1934 yılında Türkiye'nin Japonya'ya denizaltı siparişi verdiği iddiası Pravda gazetesi kaynaklı haberlerde tartışılmaktaydı. Rusya'nın endişe içinde olduğu değerlendiriliyordu. Türkiye'nin Japonya'dan 10 kruvazör siparişi ettiğini karşılığını ise çeşitli mensucat ürünleri ile ödeyeceği ifade edilmekteydi. Japonya'nın hammaddesini Türkiye'den aldığı ürünleri Avrupa pazarında kâr marjı yüksek bedeller ile satışa sunacağını altı çizilmekteydi. Gazeteye göre Türkiye'nin ilerleyen süreçte yüksek sayıda uçak siparişi vereceği ve özellikle Trakya sınırına tahkimat yapacağı belirtiliyordu. Bu sürecin Türkiye ve Japonya'nın istediği şekilde devam etmesi durumunda Türkiye'nin sınırları ve sahillerinin modern kabiliyeti yüksek silahlar ile donatılacağı vurgulanıyordu. Fransız gazetelerinden La Liberté ise Türkiye'nin on kruvazör siparişinin Akdeniz'deki dengeleri değiştirebileceğini belirtmekteydi. Japonya'nın, hammaddesini Türkiye'den alacağı pamuğu işleyerek Avrupa pazarında söz sahibi olmasından endişe duyulduğu kaydedilmekteydi (BCA. 543/44743-215557-6 & BCA. 543/44743-215557-7 & BCA. 543/44745-215338-6).

Japonya, sadece Türkiye'nin değil İtalya, İspanya, Polonya ve Afganistan gibi ülkelerin ordularını da teknolojik imkânlar ile donatmak ve kendi hâkimiyet ideolojisi çerçevesinde ittifak kurmak amacındaydı. Japon ordusunun vaziyeti hakkında Türk Hariciyesi tarafından Başvekâlete sunulan raporlarda ABD ve Sovyet Rusya tehdidinden dolayı güçlü ve dinamik olmak zorunda olduğu kaydediliyordu. Nasyonal sosyalizmin ülkede deneme aşamasında olduğu fakat halk üzerinde henüz gereken tesiri göstermediği rapor ediliyordu. Ordu kumandanları tarafından ülkenin genel vaziyeti ile ilgili 1934 yılında hazırlanan bildiri, Japon halkının güçlü ve zayıf zümrelere ayrıldığı belirtiliyordu. Ordunun çiftçi ve işçi üzerindeki ezici baskıyı kaldırmak istediği vurgulanarak, hükümetin

politikalarına yön vermek istediğinin altı çiziliyordu. Japon Ordusunun hükümete karşı yayınladığı beş maddelik direktif de “iktisadi vatanperverlik” esasına dayanan ilkelerin prensip edinilmesini tavsiye ettiği belirtiyordu. Alt sınıfların ekonomik istikrara kavuşturulması, milli menfaatler ile çatışmayacak şekilde ferdi girişime izin verilmesi ve ağırlaştırılmış vergi baskısının hafifletilmesi gerektiği vurgulanıyordu (BCA. 30-10-0-0/221-491-23 & BCA. 30-10-0-0/257-730-4 & BCA. 566/309-2261-1 & BCA. 500/ 8199-5231-1).

1934 yılında Türk hariciye kayıtlarına giren Japonya'nın ordu yapısı ve planlaması hakkında hazırlanan uzun raporda, I. Dünya Savaşı'nın teknolojiyi geliştirecek askeri donanımlara zemin hazırladığı belirtiliyordu. Japon teknolojisinin de I. Dünya Savaşı'ndan sonra giderek ivme kazandığı ve vatan savunması fikrine hizmet edecek silah teknolojisinin geliştirilmeye başlandığının altı çizilmekteydi. Ulusal savunma stratejisini askeri teknoloji ile daha da ileri seviyeye taşıyan Japonya'nın diğer devletler ile yaşadığı rekabetin barışı artık imkânsızlaştırdığı kaydediliyordu. Japonya ordusunun en önemli birimlerinden olan hava kuvvetleri ile ilgili gözlemler detaylı şekilde aktarılıyordu. Nitekim rapora göre Su, Deniz İşleri ve Ulaştırma Vekâletleri Japon hava kuvvetlerinin gücünü oluşturmaktaydı. Japonya'nın hava gücü 100 milden uzağa konumlandırılan üsleri kontrol etmeyi kolaylaştırmaktaydı. Ancak Japon hükümeti sürekli dinamik bir sistem inşa etme çabasıındaydı. Bu nedenle Japonya eğitim, donanım ve idare noktasında ordusunu 1935'ten itibaren reforme etmeye başladı. Japonya'nın 800 ile 1000 arasında uçağa sahip olduğu tahmin edilmekteydi. Türk Hariciyesine göre Japon yetkilileri Sovyet Rusya'nın 3000 bin civarında olan uçak kapasitesine ulaşmak için yoğun bir çalışma içindeydi. Gifu, Tokyo ve Tayvan'da Japonya'nın 8 alaydan oluşan hava üssü kurduğunu kaydedilmekteydi (BCA. 543/44745-215332-10).

Türk Hariciyesi, Japon teknolojisinin ürettiği silahları yakından takip ediyordu. Fransız basınında çıkan “Barutsuz Bir Makineli Tüfek” başlıklı yazıda Japonya'da test edilen özel bir makineli tüfeğin barutsuz ateşlendiği vurgulanıyordu. Yüksek hızda dönen diskin mermileri ateşleme iğnesi vasıtasıyla seri şekilde fırlattığı belirtiliyordu. Eski tip silahlar gibi mermilerin geri tepmesi veya sıkışması gibi bir endişe oluşturmeyen silahın savaş sahasındaki dengeleri değiştirebileceği vurgulanıyordu. Avrupa'da birçok haberin dolaştığı süreçte Japon askeri yetkililerin birtakım tetkikler yapmak üzere Türkiye'ye geleceği konuşulmaktaydı. Türkiye'ye gelmesi planlanan yedi Japon subay kadrosunun başında General Saburo Ando yer almaktaydı. General Ando Japonya Hava Kuvvetleri Silahlanma Direktörü idi. Generale eşlik edecek diğer subaylar ise Kengo Noda, Yoshitaka Akiyama, Suketoshi Kitami, Kaneshiro Shibayama, Hidenobu Hashimoto, Shigechika Hayashi'den oluşmaktaydı. Türkiye ile Japonya ilişkilerinin yoğunlaştığı bu dönemde Türkiye askeri envanterini modernize etme konusunda oldukça istekli idi. Nitekim Japon ilişkilerinin ivme yakaladığı 1935 yılında Japonya'dan 2000 dağ topu katırı temin edilmesi planlanmaktaydı. İspanyol Şirketi “Rafael Manrique de Lara” adlı firmanın aracılığı ile Kliring sistemi (ürün takası) kullanılarak dağ topu katırlarının satın alınması kararlaştırılmıştı (BCA. 543/44745-215332-18 & BCA. 30-18-1-2/54-39-2 & Central Intelligence Agency, 2024).

Japonya'nın askeri teknolojide hızlı adımlar atması ABD'yi tedirgin etmekteydi. Nitekim ABD 1938'de Japonya'ya askeri gemilerin tonaj kapasitesi hakkında nota verdi. Zira Japonya, 1922 tarihli Washington ve 1930 tarihli Londra Deniz Anlaşması'nın savaş gemilerinin kabiliyetlerini uluslararası standartlarda düzenleyen bağlayıcılığını büyük oranda aşmış ve silahlanma yarışına diğer bütün ülkeler gibi devam etmişti. II. Dünya Savaşı'na giden süreçte MacDonal silahsızlanma projesi ile ülkelerin silahlanma yarışı azaltılmak istenmiş fakat proje başarıya ulaşamamıştı. Projeye göre ileri askeri teknoloji sahibi ülkeler gibi Japonya'nın da askeri uçak kapasitesi 500 ile sınırlandırılacak, Türkiye ve Çin ise 100 uçağa kadar çıkabilecekti. Tanklar en fazla 16 ton olabilecek, kıyı savunma toplarının boyutu küçültülecekti. Gemi topları 14 inçin üzerine çıkarılmayacaktı. Bu durumdan Japonya kadar Türkiye'de rahatsız oldu. Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Aras İngiltere'nin Ankara'daki diplomatik temsilcisi James Morgan'a Türkiye'nin boğazlar meselesi hakkında hassas olduğunu bu sınırlandırmanın iyileşme yolundaki Türk-İngiliz ilişkilerinin geleceğini tehlikeye attığını vurgulamaktaydı (BCA. 502/ 22242-97841-1, Sarılioğlu, 2023:1421 & Sonyel, 1979:622).

Hızla yükselen Japonya'nın askeri gücü diğer ülkeler tarafından da takip edilmekteydi. Japon hava kuvvetlerine bağlı gizli hava üslerinin olduğu ABD basınında tartışılmaktaydı. Daily Herald'da yer alan haberi raporlaştıran Türk Hariciyesi, Palau, Mariana ve İspanya çevresindeki çeşitli adaların Japonya tarafından kullanıldığı iddiasını kaydetmekteydi. Japonya'nın hava üslerinin inşası için 100 milyon dolarlık harcama yaptığı vurgulanıyordu. Bu süreçte Japon imparatorunun hizmetindeki bürokratlar maaşlarının önemli bir kısmını orduya bağışlayarak kaynak yaratma amacındaydılar. Japonya'nın 150 dolayındaki her sınıftan gemi ile Pasifik Okyanusu'nda yaptığı tatbikat büyük yankı uyandırırken, Daily Telegraph gazetesine göre bu tatbikat büyük bir meydan okumaydı.

Özellikle denize indirilen Hatsuharu sınıfı 1000 ile 2000 tonluk muharip gemiler II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Japonya'yı etkin bir deniz gücü haline getirecekti (BCA. 543/44745-215332-24 & BCA. 543/44745-215332-27 & BCA. 543/44745-215332-31 & BCA. 543/44745-215332-33).

Japon ordusunun uluslararası sahada ses getiren yapılanmasını takip eden Türk Hariciyesi Fransızcaya çevirttiği Japon milli savunması ile ilgili kitap, broşür ve çeşitli kaynakları Türk askeri yetkililer ile paylaşmaktaydı. Hariciye Nezareti ile Türkiye'nin Japonya Büyükelçiliği arasında yapılan yazışmalarda dikkat çeken bir isim ise Türkiye'nin iş insanlarından Fasih Galip Bey idi. Galip Bey, Japon silah teknolojisini Türkiye'ye getirmek niyetindeydi. Yokohama Ticaret Odası'na Türkiye'nin temsilcisi olarak kendini tanıtmaktaydı. Ancak Hariciye Vekâleti'nin yaptığı araştırmada Milli Müdafaa Vekâleti'nin Galip Bey ile ilgili bir tasarrufunun bulunmadığı ifade edilmekteydi (BCA. 543/44745-215333-1 & BCA.543/44745-215333-3 & BCA. 543/44745-215338-3 & BCA. 543/44745-215338-1).

Fasih Galip Bey hakkındaki diğer raporlarda hükümet adına yüklenici olmaya çalışan cesaretli bir iş adamı olarak not düşülmüştü. Galip Bey'in uçak, savaş gemileri, denizaltı, tank ve diğer tüm askeri teçhizatı satın almak için Japonya'daki iş kolları hakkında bilgi topladığının altı çizilmekteydi. Mitsui Şirketi müdürlerinden M. Fukuidaçi İstanbul ve Londra irsaliyeli bir şirketin Türkiye adına ciddi girişimlerde bulunduğunu kaydetmekteydi. Fukuidaçi Türkiye'nin resmi kanallardan başvurması şartıyla şirketinin 400 ile 500 milyon yenlik alışverişi 10 yıla yayılan vade ile kabul edeceğini belirtmekteydi. Ancak iki ülke arasında mesafenin uzaklığı Sovyet Rusya'nın Türkiye üzerinde oluşturmaya çalıştığı baskı, ilişkilerin istenilen seviyeye çıkarılmasını engellemekteydi. Nitekim II. Dünya Savaşı'nın alevlenmeye başladığı süreçte 1938 yılından itibaren Türkiye, Japonya ile olan ilişkilerini yavaşlatarak askeri öğrenci göndermeme ve subayların tahsil süresini kısaltma kararı aldı (BCA. 543/44745-215338-18 & BCA. 543/44745-215338-17 & BCA. 543/44753-215453-1).

Anti-Komintern Paketi'nin Türkiye ve Japonya İlişkilerine Yansıması

II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Sovyet Rusya'nın Uzak Doğu'dan Avrupa'ya kadar uzanan hâkimiyetini kırmak Mihver devletlerinin ana hedeflerinden biriydi. Zira Sovyet Rusya Avrupa'da Almanya ve İtalya, Uzak Doğu'da ise Japonya'nın hareket alanını kısıtlamaktaydı. Ancak silahlı mücadelenin yanı sıra ideolojik bir zemin inşa etmek isteyen Mihver devletleri "anti-komintern" stratejisini ortak politika olarak benimsemekteydi. Bu çerçevede siyasi nüfuz alanını genişletmek isteyen Japonya ve diğer Mihver devletleri İslam coğrafyalarını komünizm ve Sovyet Rusya aleyhine kışkırtacak stratejileri hayata geçirdiler. Japon hükümetleri Nazi Almanya'sının Nasyonalist politikalarını yakından takip ederken, Almanya ise Asya dilleri ve kültürü üzerine geniş çaplı iş birliği programları hazırlamaktaydı. Nazi ırk öğretisi Japonya nezdinde herhangi bir soruna yol açmadan Alman Propaganda Bakanı Joseph Goebbels tarafından ustaca idare edilmekteydi. Goebbels'in Japonlar ile Almanların akraba ırklar oldukları yönündeki söylemi iki ülke ilişkilerini faydacı temelde yükseltmenin zeminini oluşturmuştu (Salep, 2012:324 & Ayaz, 2023:20 & Barlak, 2020: 688 & BCA. 566/280-2244-10).

Bu süreçte Türkiye ise Anti-Komintern Pakta mesafeli idi. Zira Türkiye kuzey komşusu ve Millî Mücadele sürecindeki müttefiki Sovyet Rusya ile ilişkilerini olağan seyrinden sapmadan sürdürmeye çalışmaktaydı. Japonya ve diğer Mihver devletleri ise Türkiye ile müttefiklik ilişkisi kurma amacındaydı. Mihver devletleri özellikle boğazlardan Akdeniz'e açılan Sovyet Rusya'yı engellemek bir taraftan da Türkiye'nin İslam coğrafyaları üzerindeki etkisini kullanmayı hedeflemekteydi. Sovyet Rusya himayesindeki Türk ve Müslüman toplulukları kışkırtarak Kafkasya, Sibiryaya ve Türkistan coğrafyalarında kargaşa çıkarmayı planlamaktaydı. Rusya'nın Sovyetleşmesinin ardından Japonya'ya sığınan bir kısım Müslüman ahali Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkileri derinleştirmekle birlikte Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'na giden süreçteki tarafsızlık politikasını da tehlikeye atacak sonuçlar doğurabilirdi. Japonya antikomünizm politikasını Sovyet Rusya'nın Çin ve Türkistan'daki etkinliğini kırmak için 1930'lardan itibaren daha güçlü şekilde kullanmaya başladı. Nitekim Daily Telegraph'ta yer alan haberde Japon polisinin komünizmi ülkeden tamamen temizlediği aktarılıyordu. 2000 kişinin tutuklandığı birçok kişinin de öldüğü kaydediliyordu. Japon polislerinin Sovyet Rusya destekli profesör, hukukçu, memur ve ameleli etkisizleştirildiği belirtilmekteydi (BCA.30-10-0-0/257-726-13/ BCA. 30-10-0-0/257-727-13/434).

Anti-komünizm politikasını sınırları dışına da taşıyan Japonya'nın Çin ile çatışması Çin'i Sovyet Rusya'ya yakınlıktırmaktaydı. Japonya, Çin topraklarının komünizm etkisinde kalmasını kendi çıkarları için tehdit olarak görmekteydi. Japonya, yoksulluk içindeki Çin köylüsünün kolayca Sovyet propagandasının etkisinde kalacağını

öngörmekte, Çin coğrafyasındaki mücadelesini gittikçe geniş bir çerçeveye yayarak yürütmekteydi. Japon hükümeti Çin topraklarında üç yüz bin civarında komünist ordunun varlığını öngörmekteydi. Bu nedenle Japon hükümeti Çin anakarasındaki yükselen komünizmi tehdit olarak algılamaktaydı. Ancak daha sonra Anti-Komintern Pakt'a katılacak olan Mussolini İtalya'sı Japonya'nın Habeşistan'daki faaliyetlerinden dolayı Çin'i desteklemiş ve olası Japonya saldırısına karşı iki zırhlı savaş gemisini Çin'e göndermişti (BCA. 515/7403-39259-1 & BCA. 515/7538-39812-1 & BCA. 515/7538-39817-5).

Japon hükümeti ilk iş olarak ülkedeki bütün muhalif sesleri susturmuş ve siyasi partilerin topyekûn desteği ile Cemiyet-i Akvamdand da çekilmişti. 1936'da mevcut dünya düzenini kabul etmeyen Japonya ve Almanya arasında imzalanan Anti-Komintern Paktı'na bir yıl sonra Mussolini İtalya'sı da katıldı. 25 Kasım 1936'da imzalanan pakt üç maddelik çerçeveye dayanarak oluşturulmuştu. Pakt, Komünist Enternasyonal'in dünya barışını tehlikeye attığı fikrinden hareketle komünizme karşı Almanya ve Japonya'nın her türlü alanda iş birliği yapması esasına dayanıyordu. Paktın Türkiye ve diğer devletleri ilgilendiren tarafı ise gerek görüldüğünde komünizm ile mücadele etmek amacıyla üçüncü ülkelerin anlaşmaya dâhil olabilmesi idi. Anlaşma beş yıl boyunca yürürlükte kalacaktı (BCA. 30-10-0-0/257-726-13/434 & BCA. 30-10-0-0/257-727-2/434 & Weinberg, 1970:341-347 & Chapman, 1987:333-334).

Anti-Komintern Pakta Almanya ve Japonya, Türkiye'yi dâhil etme uğraşında iken Mussolini İtalya'sının Akdeniz'de izlediği saldırgan politika bu ittifaka Türkiye'nin katılmasını engellemekteydi. Türkiye'nin Anti-Komintern Pakta katılmasının önündeki bir diğer engel ise Türkiye'nin Sovyet Rusya ile 1925 yılında imzaladığı saldırmazlık anlaşması idi. Anlaşmaya göre Türkiye, Sovyet Rusya karşısında yer almayacağını taahhüt etmişti. Ancak Nazi Almanya'sının hedefi Anti-Komintern Pakt ile Sovyet Rusya'yı çevrelemektir. Almanya ve Japonya ittifaka Baltık ülkeleri, Romanya, Türkiye, İran, Afganistan ve Çin'in dâhil olmasını arzu etmekteydi. Sovyet Rusya ise bu ülkelerin karşılıklı ilişkilerini yakından takip etmiş ve özellikle İran Şah'ının Türkiye ziyaretini şüpheli bulmuştu (Azap, 2022:17-32 & BCA. 501/31506-124552-9).

Anti-Komintern Paktın Türkiye ile ilişkisini sınırlandıran bir başka olgu ise Balkan Antantı meselesi idi. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya'dan oluşan Balkan Antantı Almanya tarafından Anti-Komintern Pakta engel olarak görülmekteydi. Nitekim 1936'da Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Mehmet Hamdi Arpağ'ın Almanya Başvekili General Hermann Göring ile yaptığı görüşmede Göring'in "*Türkiye'nin Almanya aleyhinde kombinezonlar yaptığını ve bir gün bize karşı çıkacağını tahmin ediyorum.*" dediğini kaydetmektedir. Mehmet Hamdi Bey'in Türkiye'nin tarafsızlığını belirtmesi üzerine Göring'in "*Balkan Antantı ortada duruyor.*" cevabını verdiğini belirtmekteydi (BCA. 501/31506-124553-7 & İnan, 1968:285-292).

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı öncesinde benimsediği denge politikasını Almanya ve Japonya çeşitli şekillerde bozacak girişimlerde bulunmaktaydı. Nitekim Türk-Japon ilişkilerinin gerildiği süreçlerden biri 1938 yılının yaz aylarında yaşandı. Japon Büyükelçiliği öncülüğünde İstanbul'da toplanması planlanan Sovyet Rusya karşıtı organizasyon, Türk-Japon ilişkilerinde gerginliğe yol açtı. Toplantıyı önceden haber alan Türk Hariciyesi Japonya'ya Türkiye'nin Sovyetler ile olan dostluğuna zarar verebileceğini gerekçe göstererek nota verdi. Toplantının maksadını aştığını, Türkiye'nin hem Sovyet hükümeti hem de diğer dost ülkelerin aleyhinde bulunulan bir ülke imajına sahip olmasının arzu edilmediği belirtilmekteydi.10 Ağustos 1938 tarihli raporda Japonya'nın İstanbul Büyükelçiliği'nin Türkiye'yi zor durumda bırakacak toplantı hakkında verilen notaya cevap alınmadığı kaydedilerek "*Sovyetlerle olan sıkı dostluk münasebatı malum iken topraklarımızın intibabının isabetli olmadığını ve sırf iktisadi de olsa evvelce muvafakatımızın alınması usulden olacağı*" belirtilmekteydi.11 Ağustos 1938'de Japonya'nın İstanbul Büyükelçiliği'ne ikinci bir nota verildiği ve toplantının amacının Sovyet Rusya karşıtlığı imajını barındırıyor olmasından dolayı şiddetle protesto edildiği vurgulanmaktaydı (BCA. 543/44678-215583-1 & BCA. 543/446678-215583-4 & BCA. 543/446678-215583-4).

12 Ağustos 1938 Hariciye Vekâletine gelen Japon diplomatlar toplantının "şifâhen" tertip edildiğini "hususî" bir mana taşımadığını muhataplarına iletiler. 1938 yılının yaz aylarında oldukça gergin geçen Türk-Japon ilişkileri basında da geniş yankı uyandırdı. Türkiye'yi zor durumda bırakacak iktisadi görünümü siyasi toplantının Türkiye'nin hızlı reaksiyon göstermesi Sovyet Rusya ve Türkiye ilişkilerinin bozulmasını engellemiştir. 1938 yılının ağustos ayında Japon Büyükelçiliği'nin İstanbul'da düzenlemek istediği toplantı tesadüf değildi. Zira Uzak Doğu'da yaşanan Japon ve Rus gerilimini arttıran sınır çatışmaları artarak devam etmekteydi. Çin coğrafyasında iki ülkenin güç mücadelesi sürmekteydi. Rus ve Japon Hariciye Vekilleri nezdinde yapılan görüşmeler sırasında Türkiye'yi yanına çekmek isteyen Japonya'nın böyle bir girişimde bulunmasının amacı, diplomasi masasında

Sovyet Rusya'nın elini zayıflatmaktı. Ancak Türk Hariciyesi gereken tedbirleri alarak Japonya'nın Sovyet Rusya ve Türkiye ilişkilerini baltalama girişimini engellemiş oldu (BCA. 543/ 44678-215583-9 & BCA. 543/44678-215583-7 & BCA. 543/446678-215583-26).

Türkiye gibi Sovyet Rusya'yı çevreleyen ülkelerin Japonya ve Almanya tarafından Anti-Komintern Pakta dâhil edilememesi Japonya basınında geniş şekilde yer almaktaydı. 1939 yılının yaz aylarında II. Dünya Savaşı'nın sıcaklığının hissedilmeye başladığı süreçte Japonya basınında Mihver devletlerinin yeterince müttefik edinemediği endişesi tartışılmaktaydı. Anti-Komintern Paktın neden genişletilemediği sorusu sorularak, Japonya'nın anti-demokratik ülke olduğu için değil, İngiltere ve Fransa gibi devletlerin düşmanca tutumundan dolayı Anti-Komintern Pakta dâhil olduğu belirtilmekteydi. Savaşın çıkmasının an meselesi olduğu, Japonya'nın bir an önce içinde bulunduğu pakta kuvvetlendirmesi gerektiği değerlendirilmekteydi. I. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan dünya düzeninin adil olmadığını, Japonya'nın aynı cenahta yer aldığı Almanya ve İtalya'nın da bu düzene itiraz ettiği vurgulanmaktaydı. Neticede Türkiye ve Japonya ilişkileri savaşın sıcaklığından kurtulamamış ancak savaş sürecinde çatışmaya dönüşmemiştir (BCA. 543/44746-214997-29).

Türkiye ve Japonya İlişkilerinin Ekonomik Çerçevesi

1931 yılında Türkiye ile Japonya arasında Ticaret Anlaşması'nın mecliste onaylanmasının ardından ticari ilişkiler ivme kazandı. Türkiye Japonya'ya ham pamuk, zeytinyağı, afyon gibi ürünler ihraç ederken, işlenmiş sanayi ürünleri tedarik etmekteydi. Türkiye'nin Japonya'dan ihraç ettiği ürünler arasında gömlek, ipek kumaş, elektronik malzemeler, şapka, çay, bisiklet, gözlük gibi ürünler yer almaktaydı. Ancak Japonya'nın Türkiye'ye ihracatı altı milyon lirayı aşarken Türkiye ise Japonya'ya aynı tutarda ürün ihraç edememekteydi. Türkiye, Japonya ile ihracat ithalat dengesini korumak hatta daha ileri bir seviyeye taşımak amacındaydı. Bu nedenle Türk Hariciyesi Japonya'ya ihraç edilebilecek ürünler hakkında da pazar araştırması yapmaktaydı. Hariciye raporlarında Japonya'nın yılda 70.000 ton bakır ithal ettiği, Türkiye'nin bakır temininde Japonya'nın ihtiyacını karşılayabileceği kaydedilmekteydi. Japonya'nın bakır ihtiyacının %51'ni Kuzey Amerika'dan karşıladığını ancak Japon tüccarların Türkiye ile ticaret yapmaya çok hevesli oldukları belirtilmekteydi. Türkiye'de üretilen bakırın en ucuz şekilde denize ulaştırılması için çalışıldığı, Japon pazarının bakır satışı için en uygun yer olduğu vurgulanmaktaydı. Nitekim Türkiye'nin Japonya Büyükelçiliği Hariciye Vekâletine gönderdiği yazıda Ergani'de üretilen bakırın ne kadar sürede İzmir veya İstanbul'a ulaştırılacağını sormaktaydı (BCA. 30-18-1-2/17-9-18 & BCA. 543/44678-215575-16 & BCA. 543/44678-215575-28 & BCA. 543/44736-215523-45 & BCA. 543/44736-215525-17).

İki yıl içinde çok büyük ivme yakalayan Türkiye Japonya ilişkileri, 1933 yılında ekonomik açıdan zirveye ulaştı. Zira 1925 yılından beri iki ülkenin alışverişi en yüksek ticaret hacmi olan 882 milyon yeni aştı. Arpa, pamuk, tiftik, yün gibi ürünler Türkiye'nin ihracatında önemli derecede yer tutmaktaydı. Türk Hariciye Vekâletinden Tokyo Büyükelçiliği'ne gönderdiği talep yazısında Japon bankalarının Türkiye'de şube açması için teşvik edilmesi telkin edilmekteydi. Banka şubesinin açılması durumunda Türk ve Japon tüccarların alışverişi doğrudan yapmalarının yolunun açılacağı vurgulanmaktaydı (BCA. 543/44678-215575-53 & BCA. 543/44678-215581-11 & BCA. 543/44678-215581-11).

1933 yılında Türk Hariciyesi tarafından Japonya'nın mali durumu hakkında geniş malumatlar edinilmiştir. Rapora göre 1889'da ilan edilen meşrutiyetin ardından Japonya'daki genel vaziyet olağan akışı içinde devam etti. Garplılaşma çabası sürse de aslında ülkeyi idare eden zümre hep Şarklı ve gelenekçi idi. Halkın yönetime katılması bütün aşamaları ile mümkün olmadı. Temsil hakkından habersiz yaşayan halkın temsil iddiasını sahiplenmesi hemen mümkün değildi. Ekonomik açıdan kaynaklarını yeterince verimli kullanamayan Japon hükümetleri 20. yüzyılın ilk çeyreğinde oldukça ağır vergiler ile bütçe açığını kapatma uğraşındaydı. 1933 yılı itibarıyla Japonya'nın askeri sahadaki harcamalarını karşılamak için bütçeyi fazlası ile zorlamaktaydı. Japonya'nın iki milyar sterline ulaşan harcamalara karşılık sadece bir milyar dolayında vergi geliri bulunmaktaydı. Ülkenin genel borcu 1933 yılında altı milyar sterlini aşarken bu borcun bir milyarı dış borç idi. Japon yeninin İngiliz sterlini karşısındaki on kata ulaşan değer kaybı bütçeyi denkleştirme noktasında Japon hükümetini fazlası ile zorlamaktaydı. Özellikle Mançurya Harekâtı Japonya'nın ihtiyat akçesi miktarını tamamen tüketmişti. 1921 yılında iki milyar yene ulaşan ihtiyat akçesinin on yıl içinde sıfırlanması ülkenin içinde bulunduğu durumu açıkça göstermekteydi. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen ipekli pamuk üretiminin Japon ekonomisini ayakta tutabilecek kadar fayda sağlamaktaydı. Dünya genelindeki ekonomik krize rağmen Japonya'nın ipek ihracatı hız kesmeden devam etmekteydi. Japonya'nın en büyük sıkıntısı ise yiyecek temininde yaşanan güçlük idi. Bu konuda İngiltere gibi

ülkelere bağımlı olan Japonya, iç pazarda en çok balık ve pirinç üretimi sağlamaktaydı. Türk Hariciye raporlarına göre Japonya ekonomisinin toparlanabilmesi ancak Mançurya meselesini çözerek askeri sahadaki harcamalarını düşürmesi ile mümkün olabilecekti (BCA. 30-10-0-0/257-726-8/434).

Avrupa basınında da Japonya'nın ekonomik gücü ve etkisi değerlendirilmekteydi. The Morning Post gazetesine göre Japonya'nın en güçlü olduğu sektör ipek ihracatı idi. İngiltere ve Amerikan pazarına ulaştırılan ipeğin geliri oldukça fazla idi. Ancak gıda ürünlerinde Japonya'nın dışa bağımlı olması gereken bütçe artışını sağlama noktasında yetersiz kalıyordu. Örneğin İngiltere ve Japonya arasındaki ticarete 1933 yılı itibarıyla 19 milyon yene ulaşan açık oluşmuştu. Amerika, Fransa gibi sanayisini güçlü ülkeler ile olan ticaret hacminde oluşan fark da hesaba katıldığında daha çok hammadde kaynağı bulmak, ürettiği sanayi ürünlerinin ihracatını artırmak Japonya'nın öncelikleri arasında yer alıyordu. Zira II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Japonya'nın uzun soluklu bir savaşı sürdürebilmesi için ekonomisinin güçlü olması gerekmektedir. Japon hükümetleri ise kısa vadeli çözümler ile çare bulmaya çalışmaktaydı. Ucuz iş gücünü devreye sokan Japonya'da kadın ve çocuk işçi oranı oldukça yüksekti. The Morning Post'a göre 1930'lu yıllarda her bir fabrika ortalama beş bin kadar işçiyi neredeyse karın tokluğuna çalıştırmaktaydı. İngiliz basınına göre bu bir "işçi esareti" idi. (BCA. 30-10-0-0/257-726-8/434).

İngiliz News Chronicle gazetesine göre II. Dünya Savaşı'na giden süreçte bütün ülkeler gibi Japonya da ekonomik sıkıntılar çekmekte idi. Ancak Japonya donanma gücü sayesinde mevcut dünya düzenini tehdit edecek seviyede idi. Gazeteye göre Japonya ekonomisinin toparlanması için çok uzun bir sürece ihtiyaç vardı. ABD ve Sovyet Rusya'nın bu süreci değerlendirebilmesi durumunda, Japonya'yı alt edecek güce erişebilecekti. Gazetede ABD'nin donanmasını kuvvetlendirmesi gerektiği vurgulanarak, Sovyet Rusya'nın ise beş yıllık ekonomik planlamasını başarılı şekilde tamamlamasının Japonya'yı alt etmek için şart olduğu kaydedilmekteydi. Manchester Guardian gazetesi ise Japonya'nın hammadde kaynağını işgal ettiği Mançurya'da bulamadığı gibi düzensiz askeri birlikleri için çok fazla harcamalar yaparak ekonomisini zayıflattığını belirtmekteydi. Gazete Japonya'nın Mançurya'yı işgaline giriştiğinden beri Japon yeninin yüzde elliye ulaşan değer kaybı yaşadığını kaydediyordu (BCA. 30-10-0-0/257-726-8/434).

İsviçre gazetelerinden Zürcher Zeitung 1934 yılında yaptığı değerlendirmede Japonya'nın ticari ilişkilerini kullanarak Ortadoğu'ya nüfuz ettiğini belirtmekteydi. Japonya'nın özellikle Türkiye ve İran ile ilişkilerini güçlendirme çabasında olduğu ifade edilmekteydi. Gazeteye göre Japonya Türkiye ve İran kıyılarındaki Rus tahakkümünü kırmayı hedeflediği vurgulanmaktaydı. Avrupa basınında en çok dikkat çeken konu ise Japonya'nın Türkiye'ye savaş gemisi inşa etme teklifi idi. Japonya'nın Türkiye'den pamuk ihtiyacını karşılarken bir taraftan da Fransa ve İngiltere gibi ülkelere tedarik edilecek askeri teçhizatın artık Japonya tarafından karşılanabileceği vurgulanmaktaydı. Türkiye'nin, Japonya'nın pamuk üretimine hizmet edecek şekilde 40.000 hektar araziyi kiralayabileceği iddia edilmekteydi (BCA.540/44564-213979-13).

1935 yılında Fransız basınında yer alan haberde, Türk Japon ticaretinin 10 milyon yen hacmine ulaştığı, Japonya'nın Türkiye'den ham pamuk ve tütün aldığı kaydedilmekteydi. Türkiye'nin Japonya'dan takas yöntemi ile çeşitli ürünler tedarik edeceği belirtilmekteydi. Bu süreçte Japonya ile üç yıllık süre zarfı için imzalanan Ticaret Anlaşması 1936'da Reiscumhur Mustafa Kemal Atatürk imzası ile çıkan kararname ile feshedilmiştir. Feshedilme gerekçesi olarak, anlaşmanın altıncı maddesinde yer alan ticaret akdinin günün şartlarına uygun hale getirilmesi olarak gösterilmiştir. 1934 yılında imzalanan Türkiye ve Japonya Ticaret Anlaşması 1937'de Reiscumhur imzalı kararname ile tekrar yenilenmiştir. Böylece II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Türkiye ve Japonya'nın ekonomik ilişkileri hız kesmeden devam etmiştir (BCA. 540/44564-213978-12 & BCA. 30-18-1-2/76-55-10 & BCA. 30-18-1-2/69-82-15/434-7).

Türkiye ve Japonya İlişkilerinin Sosyo-Kültürel Boyutu

Türkiye ile Japonya ilişkileri siyasi ve ekonomik açıdan ilerleme kaydederken kültürel ve sosyal açıdan da gelişmeye devam etmekteydi. Japonya askeri ve siyasi açıdan yayılma stratejisine uygun şekilde hareket kabiliyetini geliştirmeye çalışırken, sosyo-kültürel boyutta da çalışmalarını sürdürmekteydi. 1934'te Tokyo'da temelleri atılan "Hars Cemiyeti" Japonya'nın dünya ölçeğinde çıkarlarına hizmet edecek kültürel alt yapıyı oluşturmaya çalışmaktaydı. Cemiyet, ilk toplantısını 18 Nisan 1934'te gerçekleştirdi. Japon devlet ricalinin katıldığı üst düzey toplantıda 1932'den beri cemiyetin kurulması için çalışmalar yürütüldüğü belirtilmekteydi. İlk

etapta cemiyete 700 bin yenlik bütçe tahsis edilmişti. 1926 yılından beri faaliyet gösteren Türk-Japon Cemiyeti de Japon Hars Cemiyeti ile bağlantılı şekilde hareket etmekteydi. Nitekim Japon Hars Cemiyeti'nin kuruluş toplantısına Türk-Japon Cemiyeti'nin yetkililerinden Mr. Ushida da katılmıştı. Hem Hars Cemiyeti hem de Türk-Japon Cemiyeti Prens Takamatsu'nun himayesinde çalışmalarına devam etmekteydi. Hars Cemiyeti'nin faaliyet öncelikleri arasında Türkistan'da Panturanizm'i desteklemek, Yakın Doğu ve Ortadoğu'da ise Panislamizm'i stratejilerine uygun şekilde kullanmaktı (BCA. 543/44745-215349-6 & Cankara, Cankara, 2021:506 & Nagat, 2001:574-576 & Dündar, 2006: 148-176).

Nitekim II. Dünya Savaşı'na giden süreçte Yakın Doğu stratejilerini hızlı şekilde hayata geçiren Japonya, Türkiye ile öğrenci değişim anlaşması imzalanması sürecini başlattı. Japonya'da Türk öğrencilerin eğitim süreci ile ilgili koordinasyonu Tokyo'daki Türkiye Büyükelçiliği ve "Kokusai Bunka Shinkokai Cemiyeti" yürütmekteydi. Türkiye'nin kültürel atılımlarını yakından takip eden Japonya hükümeti Reiscumhur Mustafa Kemal Atatürk tarafından hayata geçirilen harf inkılâbını da incelemekteydi. Türkiye'de kısa sürede okuma yazma oranının hızla yükseldiğini tecrübe eden Japon yetkililer, Japonya'da da aynı inkılâbın tatbik edilip edilemeyeceğini tartışmaktaydı. Türkiye'nin Japonya Büyük Elçisi Hüsrev Gerede'nin kaleme aldığı raporda Japonların Atatürk'ü Türklerin Meiji'si (ulusal öncüsü) olarak gördüklerini ve her sahadaki ilerlemenin Japonya'da ilgi ile incelendiğinin altını çizmekteydi. Japonya başta İstanbul olmak üzere birçok ülkede Kültür Ataşeliği ve uluslararası kütüphaneler kurmayı hedeflemekteydi (BCA. 544/44745-215349-1 & BCA. 543/44752-215409-3 & BCA. 543/44752-215409-3).

Japon hükümeti stratejileri çerçevesinde Türkiye ile yakınlığı güçlendirmek için elindeki bütün unsurları kullanmaktaydı. Türk hükümetinin ilgilendiği konulardan biri olan Müslüman Türkler meselesi, Japonya'nın Türkiye ile sosyal ve kültürel bağlarını kuvvetlendirmek açısından önem arz etmekte idi. Sovyet Rusya'dan kaçarak Japonya'ya sığınan Tatar Türklerinin buldukları bölgelerdeki sosyal ve kültürel durumları Türk Büyükelçiliği tarafından takip edilmekteydi. Japon hükümeti de bu konuda gereken önemi göstermekteydi. Örneğin Kobe şehri 41 erkek, 47 kadın ve 33'ü çocuktan oluşan Türk'ün yaşadığı bölge idi. Buradaki 10 Türk çocuk Japon hükümeti tarafından eğitilmek üzere Mısır'daki El Ezher Üniversitesi'ne gönderilmişti. Japon hükümeti Türk hükümetinden de aynı ilgi ve alakayı göstermesini talep etmekteydi. Ancak Türkiye bu konuda temkinli idi. Zira Japonya'nın Panislamizm ve Panturanizm stratejisi Türkiye'nin bölgesel ve ulusal çıkarlarını tehdit edecek şekilde kullanabilirdi. Çeşitli tedbirler alan Türk hükümeti memleket dâhilindeki bütün yabancı unsurları takip etmekteydi. Örneğin eğitim amacıyla Türkiye'ye gelen Japon öğrenci "Timakiçi Jmai Dâhiliye Vekâleti tarafından takip edilmekte ve temasları kaydedilmekteydi (BCA. 543/44752-215411-2 & BCA. 543/44752-215411-1 & BCA. 543/44756-215647-3 & BCA. 543/44752-21402-1 & BCA. 543/44752-21402-2).

Türk-Japon ilişkileri her alanda olduğu gibi spor organizasyonlarına da yansdı. Roma döneminden beri devam eden dünyadaki birçok ulusun temsil edildiği Olimpiyat oyunları I. Dünya Savaşı sırasında düzenlenememiş ancak savaşın ardından kaldığı yerden devam etmişti. Savaşın ardından ilk olimpiyatlar 1920 yılında Belçika'da düzenlenmiştir. Dört yılda bir düzenlenen Olimpiyatlar, II. Dünya Savaşı yaklaştıkça kendi propagandasını yapmak isteyen ülkeler için hem rekabet hem de propaganda fırsatı doğurmaktaydı. Örneğin 1936 yılında Berlin'de düzenlenen Olimpiyatlar Nazi Almanya'sı için büyük bir fırsata dönüştü. Sovyet Rusya'nın protesto ederek katılmadığı 1936 Berlin Olimpiyatlarını Adolf Hitler ilgi ile takip etmiştir. Zira "üstün ırk" idealini savunan Nazilerin kendilerini dünyaya göstermek için Olimpiyatlardan daha iyi bir fırsat olamazdı. Almanya'daki olimpiyatlar ilk defa canlı olarak yayınladı ve Naziler ayrıca bir propaganda filmi çekerek Olimpiyatları çıkarları için ziyadesi ile kullandılar. Bu çerçevede Japonya'da 1940 yılında düzenlenecek Olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapmak için çalışmalara başlamıştı. Japonya kendi lehine uluslararası kamuoyu oluşturmak, yeni bir dünya düzeninin inşası için emperyal gücünün propagandasını yapmak gayretindeydi. Meşrutiyetin yeniden ilanının ardından Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne dâhil olan Osmanlı İmparatorluğu'nun varisi olarak Türkiye'yi de yanına almak isteyen Japonya, Türkiye'den destek talebinde bulundu (BCA. 543/44745-215344-4 & Bozkurt, 2014:26 & Mutlu, 2020:589 & Gülada,2019:332 & Barlak, 2020:672).

Şubat 1935'te Türkiye'nin Tokyo Büyükelçiliği'ne gelen Tokyo Belediye Meclisi Başkanı Vikont Toshinari Mori ve Belediye Meclis Üyesi Tomatsu Tatsuno Olimpiyatların Japonya'da düzenlenmesi için Türkiye'den destek talebinde bulundular. Türk Büyükelçiliği, hazırladığı raporda Japon yetkililerin Olimpiyatlar konusunda çok istekli ve ciddi olduğu belirtilerek, Japonya'nın desteklenmesinin ekonomik ve siyasi ilişkiler üzerinde olumlu etkiler yapacağını kaydetmekteydi. Raporda, Türkiye'nin Japonya'ya desteğinin özellikle iki ülke arasındaki

ekonomik ilişkilerin önemli parçası olan tacirler üzerinde olumlu iz bırakacağı vurgulanmaktaydı (BCA.543/44745-215344-4).

Tarafsızlık politikasını muhafaza etmek isteyen Türkiye bütün ülkelerle olan ilişkilerinde olduğu gibi Japonya'ya karşı da hassas davranmaktaydı. Japonya'yı müttefik edinmek istemeyen ancak büsbütün ilişkilerini de kesmekten kaçınan Türkiye, imkânları ölçüsünde ticari ve sosyo-kültürel ilişkilerini devam ettirmekten yanaydı. Bu çerçevede ikili ilişkileri bozabilecek her türlü uygulamadan kaçınan Türkiye, Japonya'nın talebi üzerine "Geisha" adlı operetin sahnelenmesini yasaklamıştı. İngiliz Sidney Jones tarafından yazılan müzikal oyun "Geisha Opereti" Amerikalı bir denizcinin Japon hizmetçisi ile birlikte İtalya'nın Goro kentindeki evinde yaşanan olay örgüsünü konu alır. Olay örgüsüne göre Japon hizmetçi "gerçek bir Amerikan eş olacağı" inancı ile uzaklarda görev yapan Amerikalı denizciyi beklemektedir. Genç Japon kadın Hristiyan olmaya karar verir fakat Budist ailesi onu dışlar. Neticede umduğunu bulamayan kadın harakiri yapar ve hayatına son verir. Japon kültürünün alay konusu edildiği operetin Türkiye'de oynatılmaması için Türkiye'nin Japonya Büyükelçisi Hüsrev Gerede Hariciye Vekâleti'ne gereken bilgileri raporlaştırır. Türk hükümetinin gösterdiği hassasiyetten memnun kalan Japon basını durumu "takdir" ve "şükran" ile karşılamıştır (BCA. 543/44747-215607-18 & BCA. BCA. 543/44747-215607-19 & Devlet Opera ve Balesi, 2024).

Sonuç

Sultan II. Abdülhamid döneminde ivme kazanan Türk-Japon ilişkileri birçok açıdan aşama kaydederek Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün çizdiği "yurtta sulh cihanda sulh" stratejisi çerçevesinde Türkiye çevresindeki ülkeler ile sorunlarını çözmek, siyasi, askeri ve ekonomik gücünü de tahkim etmek amacındaydı. 1923'te Cumhuriyetin ilanı ile başlayan Türkiye'nin restorasyon süreci Sovyet Rusya ile imzalanan Saldırmazlık Anlaşması, Cemiyet-i Akvam üyeliği, Sadabat Paktı ve Balkan Antantı ile devam etti. Japonya ise bir ada ülkesi idi ve kaynakları nüfusunu beslemekte yetersiz kalıyordu. Teknolojisini geliştiren özellikle deniz gücünü oldukça ileri seviyeye taşıyan Japonya, yanı başındaki Çin anakarası, Türkistan ve Asya'daki doğal kaynakları sömüren Rusya ile uzun yıllardır mücadele içindeydi. Japonya'nın yanı başındaki kaynakları dahi kontrol eden Sovyet Rusya, özellikle deniz ürünlerinin kullanılması noktasında oldukça talepkâr idi.

Küresel stratejiler geliştiren Japonya'nın öncelikli hedeflerinden biri yanı başındaki Sovyet Rusya ile mücadele edecek stratejik müttefiklikler kurmaktı. Bu çerçevede Avrupa'da Rus hegemonyasından rahatsız olan Polonya, Almanya gibi ülkeler ile ittifaklar kurmaya çalışırken ekonomik ve kültürel ilişkilerini de kullanmaktaydı. Sovyet Rusya'nın sınırdaş olduğu İran, Afganistan ve Türkiye gibi ülkeleri de yanına almak isteyen Japonya çeşitli politik argümanlar geliştirerek istediği sonuçları elde etme uğraşındaydı. Restorasyon dönemindeki Atatürk'ün Türkiye'si Japonya ile özellikle askeri teknoloji ve ticari gereksinimlerin sağlanması konusunda iş birliğini arttırarak devam etti. Ancak Japonya'nın Türkiye'yi kullanarak Ortadoğu ve Asya'da nüfuz oluşturma stratejisi ve Kafkasya'da Sovyet Rusya'ya karşı ittifak teklifleri karşılık bulmadı. Zira kısa süre önce hem I. Dünya Savaşı hem de Millî Mücadele sürecini yaşamış olan Türkiye'nin uzun soluklu bir savaşı sürdürecektir askeri kapasitesi ve ekonomik gücü bulunmamaktaydı.

Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk'ün, kadınları sosyal ve siyasi hayata dâhil ederek nüfusun büyük bir kısmını işlevsel hale getirme çabası, eğitim düzeyini ileri taşıma düşüncesi ve ekonomik kalkınma hamleleri devasa savaş makineleri üretebilen yanı başındaki ülkelerin saldırısı ile akamete uğrayabilirdi. Bu nedenle iç isyanları dahi ancak susturabilmiş genç Cumhuriyetin herhangi bir savaş ittifakı talebine karşılık verecek enerjisi ve gerçeklikten uzak hedefleri takip edecek lider kadrosu bulunmamaktaydı. Japonya'nın askeri gücü ve kapasitesi savaşmak için yeterli idi ancak Türkiye için Japonya lojistik desteğin bile günler süren deniz yolculuğu ile sağlanabileceği çok uzak bir ülke idi. Atatürk Türkiye'si Japonya'nın isteklerini kendi çıkarları çerçevesinde sınırlandırmış ekonomik ve sosyal düzeyde yürütmüştür. Askeri teçhizat ve silah tedariki konusunda uluslararası anlaşmaları dikkate alan Türkiye, Japonya'dan önemli ölçüde ticari ürün ithal etmiştir.

Deniz kuvvetlerinin modernizasyonu konusunda Japonya'dan alınması planlanan envanterler II. Dünya Savaşı'nın hissedilmeye başladığı süreçte büyük yankı uyandırmış, özellikle Sovyet Rusya'yı bir hayli endişelendirmiştir. Yanı başındaki askeri güçleri göz ardı etmeyen Türk hükümetleri de pragmatik hedeflerini korumuştur. Japonya ile devam eden ikili ilişkilerini korumaya çalışan Türkiye, Japonya'nın bütün çabalarına rağmen savaşı ülke sınırlarının dışında tutma mücadelesini sürdürmüş ve başarılı olmuştur. Hem Reisicumhur Atatürk hem de halefi Reisicumhur İsmet İnönü tarafsızlık politikasını modern Türkiye'nin devamı için gerekli

görmüş ve II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uygulamaya devam etmiştir. Japonya ise katıldığı Mihver ittifakı ile II. Dünya Savaşı'na girişmenin bedelini çok ağır şekilde ödemiştir.

Öneriler

Bu çalışma daha çok Türk arşiv belgelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Yapılacak yeni çalışmalarda Japon arşiv belgeleri kullanılabilir. Ayrıca ana hatları ile değerlendirilen Türk-Japon ilişkileri daha çok özel başlıklar altında derinleştirilerek alana katkı sağlayacak detaylı çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Akyüz, D. (2022). Birinci Dünya Savaşı'nda Japonya ve Japon-Amerikan Savaşı'nın Temellerinin Atılması. *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 90-114.
- Azap, Eralp Yaşar. "Ata'nın Mihmanı: İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Türkiye Ziyareti'ndeki Teşrifat Ve Ziyarete Dair Mühim Notlar". *Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 70 (Mayıs 2022): 17-32. <https://doi.org/10.46955/ankuayd.1068220>.
- Aktan, Y. & Özçelik M. H., (2023). Türk Basını Açısından Boğazlar Meselesi Çerçevesinde Türk-Sovyet İlişkileri (1930-1939). *Social Sciences Studies Journal*, 112(112), 7289-7300.
- Ayaz, A. (2023). İki Dünya Savaşı Arasında Türk-Sovyet İlişkileri. *SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi*, Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı Özel Sayısı, 1-34.
- Barlak, H. (2021). Japanese Ideal of Abdürreşid İbrahim: Eastern Union and Ottoman Caliphate. *History Studies*, 13(6), 1751-1769.
- Barlak, H. (2020). Japonya'da İslâm Davetçisi Bir Türk: Abdürreşid İbrahim "Dinî Fikirleri ve Stratejisi". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 671-692.
- Bozkurt, C. (2014). Nazilerin Gölgesinde 1936 Berlin Olimpiyatları ve Türk Sporcuların Müsabakaları. *History Studies*, 6(6), 17-41.
- Cevdet, A. (1905). Rusya ve Japonya'ya Dair. *İctihad*, 2, 10-13.
- Chapman, John W. M.(1987), A Dance on Eggs: Intelligence and the "Anti-Comintern". *Journal of Contemporary History*, 22 (2), 333-372.
- Central Intelligence Agency. (2024, Temmuz). Endo, Saburo. https://www.cia.gov/readingroom/docs/ENDO%2C%20SABURO_0002.pdf.
- Dilek, Mehmet Sait, (2013), Büyük Güçlerin Politikaları ve Briand-Kellogg Paktı. *Uluslararası İlişkiler*, 10 (37), 145-169.
- Dündar, Ali M. (2006). *Panislamizm'den Büyük Asyacılaşma Osmanlı İmparatorluğu: Japonya ve Orta Asya*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Devlet Opera ve Balesi. (2024, Temmuz). Madam Butterfly. <https://www.operabale.gov.tr/tr-tr/Sayfalar/workdetail.aspx?EserKodu=1240>.
- Erdem, U. (2023). Türk Diplomatik Belgeleri Işığında Japonya'nın Mançurya'yı İşgali ve Mançukuo Devleti'nin Kuruluşu (1931-1933). *Bellekten*, 87(309), 685-724.
- Fujimoto, H. (1975), *Fifty Years of Light and Dark The Hirohito Era Hardcover*, Mainichi Newspapers.
- Gülada, M. O. (2019). 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Spor Yayıncılığının Propaganda Amaçlı Kullanımı: Olympia Filmi Üzerine İnceleme. *TRT Akademi*, 4(8), 326-344.
- Halhalli, B. (2022). Milletler Cemiyeti ve Avrupa Topluluğu. *EURO Politika*. (17), 22-28.
- İnan, A. (1968). Balkan Antantı (1934). *Bellekten*, 32(126), 285-292.
- Kösebalaban, H. (1998). Japon Grand Stratejisi: Yirminci Yüzyıl Japon Dış Politikasında Süreklilik Ve Değişim. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 5, 57-98.
- Kuşçulu, A. (2023). Servet-i Fünun Dergisi ve Japonya (1891-1908). *Dünya Multidisipliner Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 1-24.
- Lee Hee-Soo, C. (2001). Japonya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 23, 571-573.

- Maden Kalkan, Ç. (2023). İkinci Çin-Japon Savaşı'nda (1937-1945) Çinli Savaş Tercümanları. *Beykoz Akademi Dergisi*, 11(2), 52-69. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1343253>.
- Mutlu, M. (2020). Beden Terbiyesi ve Spor Hayatında Selim Sırrı Tarcan (1874-1957). *CTAD*, 16(32), s. 583-615.
- Matsutani H. (1994). Japonya'nın dış politikasında Türkiye'nin yeri ve önemi [Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Najmuldeen, A. (2020). II. Dünya Savaşında Japonya'nın Uyguladığı Asya Katliamları. *Avrasya Sosyal Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(8), 191-201.
- Nagata, Y. (2001). Japonya-Osmanlı İlişkileri, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 23, 574-576.
- Osmanlı Arşivi İrade Hususi. (BOA, İ.HUS).
- Osmanlı Arşivi Hariciye Nezâreti Londra Sefareti Belgeleri. (BOA, HR.SFR.3).
- Özteke, F. (2021). Balkan Savaşları'nda Darülfünunda Yaşanan Deneyim Ve Japonya İle Kurulan Dostluğun Tarihsel Tahlili, *History Studies*, 13(4), 1369-1395.
- Özden Cankara, P., & Cankara, Y. (2021). Tarihsel Süreçten 2000'li Yıllara Türkiye'nin Japonya İle Olan Siyasal, Ekonomik ve Kültürel İlişkileri. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), 504-520.
- Özyürek, M. (2016). Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Japonya İlişkileri Çerçevesinde Japon Prensi Takamatsu'nun Türkiye Ziyareti. *Atatürk Dergisi*, 5(2), 15-28.
- Riasanovsky, N. V. Mark & Steinberg, D. (2016), *Rusya Tarihi*, Çev. Figen Dereli, İnkılâp Yayınları.
- Sonyel, S. R. (1979). Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost Gazi Mustafa Kemal. *Belleten*, 43(171), 619-634.
- Sonat, R. (2023). Bir Japon Yüzbaşının İzinde Japonya'nın Yakın Doğu Açılımını Okumak: Yüzbaşı Haroşiya Hirayama'nın 1906 Yılı'nın Son Demlerinde İstanbul'dan Basra'ya Uzanan Yolculuğu ve Anlattıkları. *Gazi Akademik Bakış*, 16(32), 231-247.
- Sarılioğlu, İ. (2023). MacDonalld Silahsızlanma Tasarısı'nın (1933) Türk İngiliz İlişkilerine Etkisi: Türkiye'nin Avrupalılığı ve Boğazlar Meselesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(4), 1415-1438.
- Salep, M. (2012). II. Dünya Savaşı Yıllarında Sovyet Dış Politikası ve Sovyet Emperyalizmi. *History Studies*, 4(4), 317-345.
- Smith, Peter C. (2006). *Fist From The Sky: Japan's Dive-Bomber Ace of World War II*, Stackpole Books.
- Turp, M. (2020). Türkiye-Japonya Arasında Diplomatik İlişkilerin Yeniden Tesisi ve Siyasi- İktisadi İlişkiler (1951-1960). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (69), 653-669.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).
- Uluslan, Şayan. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-I Akvam) Girişi -Öncesi Ve Sonrası. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi* 7, sy. 16 (Haziran 2008): 237-58.
- Yeltin, H., & Kaşlılar, M. M. (2023). Rusya-Japonya İlişkilerinde Kurul Adaları Sorunu. *Uluslararası Eşitlik Politikası Dergisi*, 3(1), 78-98.
- Weinberg, Gerhard (1970). *The Foreign Policy of Hitler's Germany Diplomatic Revolution in Europe 1933-36*, University of Chicago Press.

EXTENDED SUMMARY

Turkish-Japanese relations, which have a long history, began during the Ottoman Empire. Japanese Prince Komatsu's visit to Istanbul and presentation of a "national decoration" to Sultan Abdülhamid II brought relations to a peak. Sultan Abdülhamid II sent the ship Ertuğrul to Japan in return for the "national decoration" presented to him. Sultan Abdülhamid II sent various gifts to the Japanese Emperor Meiji, aiming to mutually improve the relations between the two countries. However, an unexpected accident occurred. The ship Ertuğrul, which set sail from Istanbul, had an accident while returning from Japan. Japan provided assistance to the ship's crew who lost their lives in the accident. Commemoration ceremonies are organized every year. For this reason, Turkish-Japanese relations have long-standing emotional ties. Likewise, relations between Turkey and Japan continued to be very close during the Republican period.

Relations between Turkey and Japan were interrupted during the First World War and the Turkish National Struggle. However, Japan accepted the Treaty of Lausanne in 1924, which included the terms on which Turkey declared its independence. Thus, relations between Japan and Turkey officially resumed. The Turkey and Japan Friendship Association established in Tokyo in 1926 strengthened the relations between the two countries. In 1931, Prince Takamatsu visited Turkey and presented his goodwill wishes to President Mustafa Kemal Atatürk. Prince Takamatsu, who wanted to show that he cared about the relations between Turkey and Japan, declared that he would support the Turkey and Japan Friendship Association to the first degree. Thus, the relations between Turkey and Japan made very important economic and political progress.

In the run-up to the Second World War, Japan, trying to implement its military and political strategies, strongly declared its desire to form an alliance with Turkey. However, Turkey had already established an alliance with Soviet Russia, the neighboring country to its north. Therefore, Soviet Russia was the biggest obstacle for Japan and Turkey to realize an alliance before the Second World War. Because Soviet Russia and Japan were in conflict in the Far East. Russia and Japan, who had problems especially over the determination of maritime borders, were later in conflict over the division of Chinese and Turkestan territories.

In the early 1930s, Japan's withdrawal from the League of Nations and its attack on the Manchurian region further strained relations between Soviet Russia and Japan. The struggle between Russia and Japan in the Far East, where war bells were ringing, was also felt in the Near East. Especially Japan, which wanted to benefit from Turkey's sphere of influence in the Caucasus, Turkestan and the Middle East, implemented the policies of Panturanism and Panislamism. However, Turkey continued to pursue Mustafa Kemal Atatürk's political approach based on peace at home and abroad. Japan and Turkey cooperated in various economic and social fields. However, these close relations of the two countries never turned into military cooperation. Turkey purchased various materials from Japan to strengthen its military capacity, especially at sea. European states and Soviet Russia, on the other hand, did not welcome the military cooperation between Japan and Turkey.

Japan then formed an alliance with Germany and Italy. Japan tried to include Turkey in the Anti-Comintern Pact, but Turkey managed to maintain its neutrality. Aiming to continue the development of modern Turkey by staying away from the war, Turkish governments maintained their peaceful policy until the end of the Second World War. They resisted Japan's efforts to drag Turkey into the war. Japan, on the other hand, continued its efforts to expand the Anti-Comintern Pact, which it had established with Germany. Although relations between Turkey and Japan were strained during these periods, they were never severed.

Turkey wanted to establish trade relations with Japan in order to develop its economy and increase its military capacity in a way that would not cause an international war. Seeking to achieve this goal, Turkey was in favor of establishing a friendship with Japan in line with its interests rather than an alliance. Japan's global strategies and Turkey's regional strategies were partially compatible. However, the two countries' relations were never part of the same goal. Turkey adopted a secular approach and avoided the mistakes of the Ottoman Empire. Japan, on the other hand, believed that Islamist and Turkist policies could be used by Turkey, just like in the late Ottoman Empire. Japan was confident that Islamist and Turkist policies against anti-communism would weaken Soviet Russia.

Turkey aimed to increase its military capacity within the framework of its regional interests and to receive the necessary technological and military assistance from Japan. Within this framework, Turkey wanted to modernize its navy and closely followed Japan's activities in the international arena. However, while Turkey wanted to

benefit from Japan's military capacity, it did not want to be a part of the conflict between Soviet Russia and Japan. Japan's approach towards Turkey was not only sincere but also questionable. Although Turkey was socially and culturally aligned with Japan, it was also very uneasy about Japan's efforts to steer Turkey against Soviet Russia.

Turkey wanted to compensate for its economic losses after the war of national independence. Japan, on the other hand, was in search of the raw materials needed for its technologically advanced means of production. Therefore, the two countries needed each other in the economic field. Turkey wanted to receive support from Japan in the economic field as well as in the military field. Japan, on the other hand, was in favor of providing the products demanded by Turkey in order to further develop its production capacity. The two countries made great efforts to develop mutual economic relations. However, the development of relations between Turkey and Japan in the economic field, as in other fields, disturbed Russia and other European states.

As a result, although relations between Turkey and Japan made progress in many areas until the outbreak of World War II, they would decline considerably during the war.

TÜRKİYE VE JAPONYA’NIN MODERNLEŞME SÜREÇLERİ: BENZERLİKLER-FARKLILIKLAR

MODERNISATION PROCESSES OF TÜRKİYE and JAPAN: SIMILARITIES-DIFFERENCES

Elif TÜRKİSLAMOĞLU

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı

eliftio@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-0100-1884

ÖZ

Geliş Tarihi:

17.07.2024

Kabul Tarihi:

08.08.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024.

Anahtar Kelimeler

Meiji Restorasyonu
Osmanlı
İmparatorluğu
Cumhuriyet
Modernleşme
Japonya

Keywords

Meiji Restoration
Ottoman Empire
Republic
Modernization
Japan

Türkiye ve Japonya, modernleşme sürecine 19. yüzyılda, yakın zamanlarda girmiş ve bu anlamda birbirine benzer deneyimler iki ülkedir. Batı dışı modernleşmenin ilk örneklerinden olmaları, devlet eliyle yukarıdan aşağı yürütülen hareketler olmaları söz konusu süreçleri birbirine benzeştirmiştir. İki ülke de Batı emperyalizminin tehditlerinden uzak durabilmek, devleti ayakta tutabilmek için böyle bir harekete girişmişler ve ulus-devlet kurma süreciyle modernleşmeyi eş zamanlı gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Ancak uzak coğrafyalarda, başka başka tarihsel ve kültürel geçmişe sahip bu iki ülkenin modernleşirken yaşadıkları deneyimlerin çok temel farklılıkları olmasına yol açmıştır. Her şeyden önce Japonya'nın bir ada devleti olması, kültürel ve etnik olarak daha homojen bir toplum yapısına sahip olması, Türkiye'ye göre Batı'nın ve dolayısıyla onun emperyalist yayılım mesafesinden daha uzak olması modernleşme sürecini kolaylaştıran etkenler olmuştur. Türkiye ise Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında başlattığı modernleşme hareketinde, çok uluslu, çok dinli ve çok dilli bir imparatorluk ve üstelik kapitalist Batı'nın en yakınındaki ülke olarak bu süreci çok daha zorlu şartlar altında yaşamış, Japonya'dan farklı olarak ulus-devleti kurmanın yanı sıra bir de sekülerleşme sürecini yürütmüştür.

ABSTRACT

Türkiye and Japan entered the modernization process recently, in the 19th century, and they have similar experiences in this sense. The fact that they are among the first examples of non-Western modernization and that their movements of modernization carried out from top to bottom by the state makes these processes similar to each other. Both countries embarked on such a movement in order to stay away from the threats of Western imperialism and to keep the state alive, and they tried to achieve modernization simultaneously with the process of establishing a nation-state. However, the modernization experiences of these two countries, located in distant geographies and with different historical and cultural backgrounds, have resulted in fundamental differences. First of all, the fact that Japan is an island state, has a more culturally and ethnically homogeneous social structure, and is further away from the West and therefore from its imperialist expansion compared to Türkiye, were the factors that facilitated the modernization process. Turkey, on the other hand, experienced this process under much more difficult conditions in the modernization movement initiated in the last century of the Ottoman Empire, as a multi-national, multi-religious and multi-lingual empire and, moreover, as the country closest to the capitalist West, and unlike Japan, it had to establish a nation-state. In addition, it also carried out a secularization process.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1517971>

Atıf/Cite as: Türkislamoğlu E. (2024). Türkiye ve Japonya'nın modernleşme süreçleri: Benzerlikler-Farklılıklar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 180-190.

Giriş

Türkiye'nin son iki yüzyıllık tarihi modernleşme çabasının tarihidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma sürecinde devleti ayakta tutma mücadelesi modernleşme, başka bir deyişle Batılılaşma düzleminde verilmiştir. Benzer bir modernleşme çabasını, Türkiye'den çok uzakta bir ülke Japonya da, üstelik hemen hemen aynı dönemlerde, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlatmıştır. Bu bakımdan birbirinden uzak, farklı iki coğrafyada konumlanmış bu ülkeler arasında benzer bir tarihi süreç söz konusudur.

İki ülkenin de Batı dışı modernleşmenin ilk örnekleri olması bu benzerliği daha da ilgi çekici kılmaktadır. Ancak birbirinden farklı tarihsel, kültürel ve coğrafi farklılıklara sahip iki ülkenin yaşadıkları deneyimlerde benzerlikler kadar ayrılıklar şüphesiz da dikkate değerdir. Diğer yandan, Türk düşüncesinde modernleşme/Batılılaşma tartışmalarında “Japon örneği” üzerinde durulan konulardan biri olması da söz konusu karşılaştırmayı gündeme getiren bir boyut halini almıştır. Bu sebeple, Türkiye ve Japonya'nın modernleşme süreçleri, sayısı fazla olmasa da, çeşitli incelemelere konu olmuştur.

Bu çalışmada, Türkiye ve Japonya'nın modernleşme süreçleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ele alınmıştır. Esasen baştan belirtmek gerekir ki; farklılıkları benzerliklerinden daha fazladır. Zira her ne kadar yakın tarihlerde modernleşme siyasetine başlamış olsalar da sürecin başlangıcı, seyri ve vardığı yer bakımından farklılıklar göze çarpmaktadır. Elinizdeki makalenin ana eksenini Japonya'nın modernleşme süreci ve bu sürecin Türkiye'nin deneyimi ile karşılaştırılmasıdır. Tabii öncelikle kavramsal olarak modernleşme, diğer bir deyişle, Türkiye ve Japonya gibi Batı dışındaki ülkeler açısından Batılılaşma meselesine kısaca değinilmiştir. Tarihsel plan olarak her ne kadar Türkiye açısından ilk adımların tarihi 18. yüzyıl başlarına kadar götürülebilirse de, 19. yüzyıldan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan bir dönem irdelenmiştir. Bu doğrultuda Japonya için modernleşme tarihinin başlangıcı sayılan 1868'de Meiji Restorasyonundan 20. yüzyıla emperyal bir güç olarak girişi ve ardından İkinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Türkiye'nin modernleşme sürecinde yaşadıklarıyla örtüşen ve ayrılan yönleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Modernleşmek mi? Batılılaşmak mı?

Modernleşmek ve Batılılaşmak kavramları genellikle aynı anlamda kullanılır. Tabii burada bir açıklık getirmek gerekir. Gerçekten aynı anlamda kavramlar mıdır yoksa farklı süreçler midir? Başlı başına kapsamlı bir tarihsel süreci ve dolayısıyla incelemeyi gerektiren modernleşme kavramını elinizdeki makalenin sınırlılıkları içinde tüm yönleriyle ele almak elbette mümkün değildir. Ancak kısa bir tanımlama yapılabilir.

Latince “modernus” kelimesinden gelen “modern” sözcüğü “contemporary” (çağdaş) olanı anlatmak üzere kullanılmaya başlanmıştır ve Hıristiyanlık döneminin pagan döneminden farklı olduğunu vurgulamak üzere ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan ilk olarak Ortaçağ'ı antik çağlardan ayırmak için kullanılmıştır. Ancak “modernite” (ya da “modernlik”) sözcüğünün ortaya çıkışı ve bugünkü anlamını kazanması Rönesans, esas olarak da Aydınlanma Devrimi sonrası “rasyonalite”nin öne çıkması ile 17. yüzyıldadır. Fakat toplumsal bir sistem olarak “modernite”, Batı Avrupa'da Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi ve kapitalizm ile yaşanan büyük toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel dönüşüme karşılık gelir (Williams, 1997:65-68). Dolayısıyla “modernite” Batı'da ortaya çıkmış ve evrenselleşmiştir. Batı'nın, söz konusu dönüşüm sonrası ulaştığı düzeye erişme çabası doğrultusunda her ülkenin kendi çizgisinde yaşadığı değişim süreci de “modernleşmek” olarak tanımlanır. Kavramın içerisinde ekonominin sanayileşmesi, düşüncenin sekülerleşmesi vardır, ancak onunla sınırlı değildir. Toplumsal ve coğrafi hareketlilikte kayda değer bir artışa, seküler, bilimsel ve teknik eğitimin yaygınlaşmasına, maddi yaşam standartlarının gelişmesine ve benzeri pek çok olguya işaret etmektedir. Şehirleşmenin artması, işgücünün büyük bölümünün üretimin tarımdan sanayi ve hizmet sektörlerine geçmesi; okur-yazarlığın, kitle-iletişim araçlarının, kişi başına düşen milli gelirin artması, yaşam sürelerinin uzaması bu olgular arasındadır. Tüm bu niteliksel ve niceliksel dönüşümde ölçüt Batı ülkelerinin standartlarıdır. Bu bakımdan “modernleşmek”, Batı dışındaki ülkeler ve toplum için geçerlidir (Köker, 2007: 39-40; Göle, 2007: 58; Ward and Rustow, , 1968: 3-4).

İşte bu nedenle “modernleşme” kavramı 19. yüzyılda “Batılılaşmak” olarak addedilmiştir (Nilüfer Göle, 2007: 59). Zira Batı dışında modernleşme çabasına ülkeler, Batı'nın 17. yüzyıl sonrası yaşadığı büyük dönüşümleri geçirmemişler, ancak onun eriştiği düzeye erişmeyi bir yerde varlık/yokluk meselesi olarak görmüşlerdir. Çünkü

özellikle Batı kapitalizminin emperyalist yayılma¹ aşamasına geçtiği 19. yüzyıl ve sonrasında en azından bu yayılmaya karşı durabilmek için Batı'nın askeri tekniğine ihtiyaç duymuşlardır. Bu sürecin ilk örnekleri de Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmüştür. Rusya'da Büyük Petro'nun 17. yüzyıl sonlarında, Osmanlı'da da III. Selim'in 18. yüzyıl sonu, 19. yüzyıl başlarında giriştiği reformlar “Batılılaşma” sürecinin başlangıcı sayılır (Belge, , 2007: 43). Bu iki geleneksel imparatorluğun ilk Batılılaşan ülkeler olması olağan görülmelidir. Zira Batı'nın bittiği yerde başlayan Doğu, Osmanlı Türkiye'si ile Çarlık Rusyası'dır. Batı ile coğrafi bu yakınlığın yanı sıra yüzyıllara dayanan siyasi, ticari ilişkiler ve tabii savaşlar karşılıklı etkileşimi kaçınılmaz kılmıştır. Bu makalenin konusu olan Japonya ise Türkiye ve Rusya'ya göre Batı ile çok daha sınırlı ilişkiler içerisinde olmasına rağmen, Batı dışı modernleşmenin, bir başka deyişle Batılılaşmanın ilk örnekleri arasında yerini almıştır.

Batı dışı modernleşmenin bu ilk üç örneği olarak kabul edilen Türkiye, Rusya ve Japonya hiç sömürge geçmişlerinin olmaması, tarihlerinin en azından bir bölümünde imparatorluk geçmişlerinin olması ve modernleşme hareketinin hükümet ya da bir yönetici lider eliyle yukarıdan yürütülmesi bakımından da ortak özelliklere sahiptirler. Üçü de, aralarındaki dikkate değer farklılıklara rağmen, görece istikrarlı devlet düzenleriyle “modern” denilebilecek bir yapıya ulaşmış ve birbirinden bağımsız olarak üçü de gönüllü olarak bu süreci gerçekleştirebilmiş ülkelerdir (Cornelissen, Steunebrink, Zweerde, 2004: IX-X).

Bu örneklerden Japonya'nın Türk modernleşme tarihi için özel bir önemi vardır. Japonların 1905 Savaşında Rusya'yı yenmesinden sonra II. Meşrutiyet ve hatta sonrasında Cumhuriyet dönemi Türk aydınları için Japon modernleşmesi “kültürün korunup, Batı'nın sadece tekniğinin alınmasının” bir örneği olarak gösterilmiştir. Ziya Gökalp'ten Mehmet Akif'e, Ahmet Ağaoğlu'ndan Peyami Safa'ya kadar pek çok düşünür Japonya'yı işaret edip “milli ve manevi kimliğin” korunarak “Batılılaşma”nın mümkün olabildiğinden söz etmişlerdir (Çiğdem, 2007: 80). Daha yakın dönemlerde ise Niyazi Berkes, Doğan Avcıoğlu ve Bozkurt Güvenç gibi düşünürler, Batılılaşma meselesinde maddi/manevi ayırımının mümkün olmayacağından bahsederken, Japonya'nın sanayi kapitalizmine geçip, modernleşmeyi başaran ilk Avrupa dışı ülke olmasını Batı emperyalizminin yayılımını durdurmuş olabilmelerine bağlamaktadırlar (Topses, , 2011/4: 81).² Dolayısıyla Japon modernleşmesi üzerine eğilmenin, böyle bir örneğin Türk modernleşmesi için gerçekten mümkün olup olmadığına da bir cevap arayışı şeklinde değerlendirildiği söylenebilir.

Tanzimat Fermanı'ndan Meiji Restorasyonu'na

Japon modernleşme tarihine bakıldığında başlangıç olarak 1868 yılında tahta geçen İmparator Meiji dönemi gösterilir. Ancak Türkiye için bu başlangıç çok daha öncelere, hatta belki 17. yüzyıl başlarındaki Lale Devri'ne kadar götürülebilirse de sürecin tutarlı bir biçimde yürütülmesi için yine de dönüm noktası Tanzimat Fermanı kabul edilebilir.

Mustafa Reşit Paşa'nın 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkı'nda okuduğu Hatt-ı Hümayun ile Osmanlı padişahının ilk defa olarak tebaasına can, mal ve ırz güvenliği ile hangi dinden olursa olsun yasalar önünde eşitlik konusunda söz verirken yeni bir vergi sistemi, zorunlu askerlik düzenini getirdiğini ilan ediyordu (Zürcher, 2017: 45). Sultan Abdülmecit'in tebaasına karşı bu yemini, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın deyişiyle “Müslüman Şark tarihinde bir hükümdar ağzından çıkmış ilk taahhüt”tür (Tanpınar, 2012: 138). Osmanlı'da esasen 19. yüzyılın başında III. Selim idaresindeki Nizam-ı Cedit hareketi, sonrasında II. Mahmut döneminde askeriye bürokrasiye, eğitim ve hukuki alandaki reformlarla Tanzimat Fermanı'na giden yolu döşemiştir. Ancak bu Fermanla Osmanlı, ilk defa devletin idari ve askeri yapılanmasındaki yenilikler dışında çok uluslu İmparatorluğun toplumsal yapısına yönelik bir düzenleme için saltanat yemini edip, anayasal nitelikte bir belgeyi (Berkes, 1964: 146) kabul ediyordu. Türkiye'nin modernleşme tarihi açısından önemli bir dönüm noktası olan Tanzimat Fermanı'na benzer biçimde 1868 yılında iktidarı ele alan İmparator Meiji de beş maddelik bir yeminle Japonya'da “Restorasyon” adı verilen modernleşme hareketini başlatmıştır. Söz konusu yeminin maddeleri ülkenin sorunlarının kamuya açık bir biçimde tartışılması, farklı toplumsal sınıflardan oluşan tüm Japon toplumunun yönetime katılması, herkese hürriyet ve istediği mesleği yapabilme serbestliği verilmesi, eskinin kötü adetlerinin yok edilmesi ve Japonya'nın

¹ Bkz. Jozef Wilczynski, “Imperialism”, An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism, Macmillian Reference Books, London, 1981, p. 239-241.

² Bkz. ayrıca Niyazi Berkes, Asya Mektupları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2016 ve Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, İstanbul, 2015.

daha güçlü hale gelmesi için bilginin dünyanın her yerinde aranması hükümlerinden oluşmaktaydı. İlk dört madde geleneksel Japon yaşam biçimine ilişkin yeni düzenlemeler getirirken son madde Japonlara başka medeniyetleri, ülkeleri araştırmayı telkin ediyordu. Bu telkin ile Japon modernleşmesi “Japon ruhu, Batı’yı öğrenme” söylemi üzerine kurulacaktı (Henshall, 2004:74 -75; Atalay, 2019: 216).

İmparator Meiji döneminden evvel Japonya, uzun asırlar boyunca “daimyo” denilen samuray aileleri ve otoritesi zayıf bir imparator tarafından feodal bir düzende idare edilmiştir. 17. yüzyılın başlarında bu samuray ailelerinden biri olan Tokugawalar ülke yönetimini ele geçirerek kendilerine bağlı “şogun” denilen samuray liderlerine bağlı beyliklerle 19. yüzyıl ortalarına kadar ülkenin hâkimi olmuştur. Tanıma dayalı bir ekonomiyle Tokugawa idaresi boyunca Japonya, kendisini büyük ölçüde dünyadan yalıtarak kast sistemi benzeri dayalı feodal bir düzende varlığını sürdürmüştür (Atalay, 2019: 209-210).

Tokugawa yönetiminde de Japonya, 19. yüzyıl ortalarına gelene kadar önemli bir gelişme kaydetmiştir. Askeri şogunlar güç kaybederken sivil bürokrasi güçlenmiş, Batı’da olup bitenlerle daha yakından ilgilenir olmuştur. Tokugawa şogunluğunun sonlarında bürokratlar ve akademisyenler ülke çapındaki yasaları toplayıp kodifiye etmeye başlamışlardı. Fakat diğer yandan askeri zayıflama, ekonomik ve sosyal durumun kötüleşmesi de söz konusuydu. Her ne kadar köylü ve şehirlerde birtakım işsiz ayaklanmaları olsa da Tokugawa rejimine ya da daimyolara karşı şogunlardan bir ayaklanma ya da toplu hareket söz konusu olmamıştır. Japonya’daki Restorasyon hareketi, aslında dışarıda yaşanan bir krizle gelmiştir (Hall, 1968: 39). 1853 yılında Amiral Mathew Perry komutanlığında ABD donanmasına ait gemiler, iki ülke arasında ticaretin başlatılması, aksi halde Amerikan donanmasının ertesi yıl daha çok gemiyle geleceği tehdidini içeren bir mektupla Japon limanlarına yanaşmıştır. İmparatorluk bir yıl boyunca ne yapacağı konusunda kararsız kalırken, gerçekten 1854 yılında sekiz Amerikan donanma gemisi Japonya’ya gelmiştir. Bunun üzerine ABD ile “Kanagawa Antlaşması” imzalanarak gemiler ve denizciler için bazı imtiyazlar verilmiştir. Ancak bu antlaşmayı esas olarak ticari ve adli imtiyazlar içeren, ABD’den sonra Hollanda, İngiltere, Fransa ve Rusya ile de imzalanan “Ansei Antlaşmaları” izlemiştir. Bu gelişmeler, içeride Tokugawa yönetiminin zayıflamasına yol açmıştır (Atalay, 2019: 212-213). Japonya’nın imzaladığı bu antlaşmalar, Osmanlı İmparatorluğu ile İngiltere arasında 1838 yılında imzalanan Baltalimanı Ticaret Antlaşması ve sonrasında Osmanlı’nın diğer Batılı ülkelerle yaptığı diğer imtiyaz antlaşmalarını akla getirmektedir. Osmanlı’nın da Batılılaşma sürecine girmesinde bu antlaşma önemli bir dönüm noktasına işaret eder. Nitekim hemen ertesi yıl Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir.

Ticari antlaşmalarla egemenliği zedelenen Japonya’da daimyoların bazıları Tokugawa şogunluğundan desteğini çekmiş ve 1868 yılında imparatorluk sarayı içinde bir müdahale ile 15 yaşında yeni bir imparator, Mutsuhito (ki daha sonra Meiji “aydınlanmış hükümdar” adını alacaktır) tahta geçirilmiştir (Henshall, 2014: 69). Böylece Japonya’da Meiji dönemi başlamıştır. 1912 yılında İmparatorun ölümüne kadar sürecek yeni dönem, eskinin kurumları üzerine inşa edilmiştir. Tokugawa siyasi sisteminin yeni döneme mirası otoriter yönetime güven ve seçkin sınıfın önceliği olmuştur. 1853’ten sonra gücü elinde tutan gruplarda radikal değişim olsa da güç samuray varlığında kalmıştır. Eski siyasi sistemde daha sınırlı bir gücü olan imparator, yeni dönemde ulusun ve özellikle samuray varlığının simgesi olmuştur. Restorasyon liderleri, yerel yönetimlerde idarenin işleyişine 1870’lerin başına kadar dokunmadı. Ancak sonrasında kararlı bir merkezileşme hareketine gidilmiştir. Her şeyin hızla değiştiği Meiji devletinde eski dönemin kurumları ve hatta kişileri bir süre daha görünür biçimde varlığını sürdürmüştür (Hall, 1968: 37-41). Meiji sonrasında ise İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Japonya’nın modernleşme sürecinde askeri gücün öne çıktığı, Batılı emperyalist devletlerle rekabete girildiği bir dönemden söz edilebilir (Henshall, 2014: 136).

Görüldüğü üzere Japonya’nın modernleşmesi de Osmanlı gibi esasen dış politikasında olan bitenle yakından ilgiliydi. Meiji yönetiminin Batı’nın emperyalist yayılımının farkına varması ve Japonya’nın bağımsızlığını koruması, modernleşmenin gerektiği düşüncesinin yerleşmesiyle mümkün olmuştur (Jansen, 1968: 150). Ancak bakıldığında Japon modernleşme sürecine kıyasla Türkiye’nin modernleşmesi daha inişli çıkışlı ve karmaşık bir seyir izlemiştir. 19. yüzyıl İmparatorluk açısından pek çok siyasi, askeri ve ekonomik buhranların yaşandığı “en uzun yüzyıl”³ olarak tarihe geçerken, Birinci Dünya Savaşı sonrası dağılmış ve topraklarının büyük ölçüde Anadolu’da kalan kısmında Cumhuriyet Türkiye’si bir ulus devlet olarak kurulmuştur. Bu farklı siyasi tarih akışı

³ Bkz. İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016.

içinde iki ülkenin modernleşme, bir başka deyişle Batılılaşma sürecinde bazı benzerlikler olduğu gibi ve onlardan daha çok farklılıklar olduğu görülebilmektedir.

Öncelikle Japonya ve Türkiye açısından da modernleşme süreci, aynı zamanda bir ulus-devlet kurma sürecidir. Fakat bu süreçte sahip olunan tarihsel, kültürel ve coğrafi miras ile yaşanan zorluklar birbirinden epey farklıdır. Coğrafi olarak bir ada devleti olan Japonya, Batı emperyalizminin yayılımından Türkiye'ye göre daha az ve daha geç etkilenmiştir. Yukarıda bahsedildiği üzere, Amerikan gemilerinin gelip Japon egemenliğini tehdit etmesi 19. yüzyıl ortalarındadır. Halbuki Doğu'nun batısında, Batı'nın doğusundaki Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa ile ilişkileri tüm tarihinin merkezi bir yerindedir. İmparatorluğun 17. yüzyıla kadar askeri yayılma alanı olan Avrupa ile ilişkiler bu yüzyılın sonunda aksi bir seyir izlemeye başlamıştır. 1699 yılında Karlofça Antlaşması ile toprak kaybettiğinden beri, Avrupa'nın askeri, siyasi ve elbette ekonomik baskıları altındadır. Buna karşılık Japonya Tokugawa şogunluğu döneminde 17. yüzyıldan neredeyse 19. yüzyıl ortalarına kadar süren bir "izolasyon" dönemi yaşamıştır. Bu nedenle dünyada, özellikle de Batı'da olan biten gelişmelerden uzak ve büyük ölçüde habersiz kalmıştır (Belge, 2007: 382-383). Gerçi Osmanlı İmparatorluğu da, yüzyıllardır çok yakın ilişkiler içinde olmasına karşın, 18. yüzyıla kadar, başka bir deyişle ilk askeri yenilgilere kadar Batı'da ne olup bittiğiyle pek ilgilenmemiş, ancak Lale Devrinde (1720) ilk elçisi olarak Yirmisekiz Mehmet Çelebi'yi Paris'e göndermiştir (Berkes, 1965: 33). Çünkü Osmanlı o vakte kadar Batı'yı merak etmemiştir. Tanpınar'ın dediği gibi "O, tarihini tek başına yapmış ve öyle yaşıyordu. Bu itibarla XVIII. asra kadar garba bakışımızda mühim bir değişiklik görülmemesi gayet tabiidir" (Tanpınar, 2012: 60). Tabii bu kayıtsızlık, İmparatorluğun Batı'da olan bitenlerden başka herkesten çok etkilendiği gerçeğini değiştirmemiştir. Bunların başında da Fransız Devrimi sonrası yayılan ulusçuluk hareketleridir.

Çok uluslu ve çok dinli bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda bir yandan modernleşme çabası içine girmişken bir yandan da İmparatorluğun özellikle Balkanlar'daki topraklarında yaşayan toplulukların ulusçu ayaklanmalarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Buna karşın Japonya büyük ölçüde dil, etnik köken ve din açısından epeyce homojen bir nüfusa sahiptir. 19. yüzyıl Türkiye'si ise üç kıtaya yayılmış, çok farklı dinleri, dilleri ve etnik kökende toplulukları barındıran bir imparatorluktu. Üstelik bu toplulukların her birinin gelişmişlik seviyesi, istekleri de birbirinden farklıydı. Ulusçu ayaklanmalar, İmparatorluktan kopmalar ve nihayet Birinci Dünya Savaşı derken bugünkü Türkiye'nin sınırları coğrafi olarak ancak 1918 itibarıyla siyasi olarak görülen gelişmelere bağlı olarak belirlenebilmiştir. Batı emperyalizminin yayılım çizgisinin sonunda yer alan Japonya, her ne kadar 1854 sonrası etkilenmiş olsa da, hiç sömürge haline gelmediği gibi ulusal çapta bir emperyalizme karşı savaş vermek zorunda kalmamıştır. Türkiye de hiçbir zaman Batı sömürgesi haline gelmediyse de Avrupa'nın askeri gücüyle sürekli karşı karşıya kalmıştır. İmparatorluk, üç kıtanın kesişme noktasında idi ve sömürge mücadeleleri tam bu noktalarda yapılmaktaydı. Hatta Rustow ve Ward'ın belirttikleri gibi, "kaydedilen tarihte Yakın Doğu en çok işgal edilen bölge iken Japonya en az işgal edilen bölge olmuştur. Tabii bunun Türkiye'nin ulus-devlet kurma sürecine etkisi daha farklı olmuştur" (Ward, D. A. Rustow, 1968: 438-439). Tabii bu farklılık hem süreci zorlaştırmak hem de hem de uzatmak bakımından etkili olmuştur. Japonya Birinci Dünya Savaşı'na kadar ulus-devlet olma sürecini tamamlamıştır. Türkiye ise ancak 1923'te bunu gerçekleştirebilmiş, fakat sonrasında da ulus-devlet karşıtı isyanlarla, terör hareketleriyle uğraşmaya devam etmiştir.

Kültürel olarak Japonya açısından Batı kültürünü almak daha az sorunlu olmuştur. Alfabesini, dini, düşüncüyü, edebiyatı büyük ölçüde Çin'den aldığı için zaten başka bir uygarlıktan kültürel unsurlar almaya alışıktı. Dolayısıyla Batı'nın teknolojisini ve kurumlarını alırken pek bir tereddüt yaşamamıştır. Fakat Türkiye açısından durum farklı idi. Her ne kadar Japonya'nın Çin'den aldığı gibi Osmanlılar da yazıdan, edebiyata, dine kadar kültürel çoğu unsuru Araplardan ve Farslardan almışlarsa da 16. yüzyılda Arap ülkelerini fethettikleri için onlara karşı bir üstünlük ilişkisi içindeydiler. Bu sebeple başka toplumlara kültürel ve dini olarak "üstten bakma"ya alışmışlardı. Benzer biçimde himayerindeki Hıristiyan topluluklar da Müslümanlardan daha alt bir tabaka olarak sayılmaktaydı. Dolayısıyla bütünüyle kendisinden başka olan ve dahası uzun yıllar boyunca "üstten bakılan" bir medeniyetin kültürünü, kurumlarını almak Osmanlı için daha sorunlu bir konu olmuştur (Ward, Rustow, 1968: 442). Daha evvel bahsedilen, "Batı'nın tekniğini alıp, kültürünü almama" tartışması tüm Osmanlı/Türk modernleşmesinin temel tereddüdü olmuştur. Hilmi Ziya Ülken, bu tereddüdü Batı ile Haçlı Seferlerinden beri yaşanan "ideolojik gerginlik"e bağlar ve bu nedenle "17.-19. yüzyıllarda her Batılılaşma davranışı[nın] şiddetli bir gerileme hareketi ile karşılaştığı" yorumunu yapar. Sonrasında ise "yüzeysel modernleşme"den öteye gidilemediğini, her modernleşme hareketinin yenilik taraftarları ile tutucular arasındaki çatışmanın bir konusu

olduğunu, geniş halk kitlesinin ise büyük ölçüde sürecin dışında kaldığından söz eder (Ülken, 2013: 4-6). Bu çatışmanın modernleşme sürecine etkisi 20. yüzyılda Cumhuriyet ve Atatürk devrimleriyle savuşturulabilmiş, Batı medeniyetinin bir bütün olarak kabul edilip alınmasına karar verilmiştir.

Türk ve Japon modernleşmelerinin kültür boyutundaki farklılığın bir başka yansıması din konusunda olmuştur. Zira sekülerleşme, uzun süre modern Türk devletinin en büyük sorunu olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda din ile devletin bütünleşik olması, modernleşmeyi başlı başına bir sekülerleşme süreci haline getirmiştir.⁴ Oysaki karşılaştırılabilir güçlü ve sabit bir dinin yokluğu Japonya'da modernleşme açısından bambaşka bir durum yaratmıştı. Her ne kadar Japon imparatoru da Osmanlı sultanı gibi hem dünyevi hem de uhrevi bir özellik taşısa da, Japon örneğinde bu daha sembolik ve kurgusal olmuştur. Sırasıyla Budizm, ardından Konfüçyanizm Çin'den geçmiş, sonraları ise Japonya'ya özgü Şintoizm meydana çıkmıştır. Ancak Şintoizm gibi yerli bir dinin varlığına rağmen ulusal ölçekte Japon toplumuna hâkim bir din olmadığı gibi, Türkiye'deki "ulema"ya benzer güçlü bir din adamı sınıfı da bulunmamıştır. Bu sebeple Japonya, Türkiye'nin ve başka birçok ülkenin modernleşme çabalarını zorlaştıran bir sekülerleşme meselesiyle pek uğraşmak durumunda kalmamıştır (Ward, Rustow, 1968: 443; Belge, 2012: 373-374).

Türk ve Japon modernleşmelerindeki önemli bir benzerlik yukarıdan aşağı hareketler olmasıdır. Batı toplumlarının yüzyıllara dayanan evrimsel bir süreçte kapitalistleşerek ve monarşileri yıkarak kurdukları modern ulus-devletlere karşın, Batı dışı toplumlar ancak yukarıdan aşağı yönetilen bir süreçle modernleşebilmişlerdir. Tabii bunda topluma öncülük, kralları tahtından edecek bir burjuva sınıfının ortaya çıkmaması, dolayısıyla aşağıdan yukarı bir hareketi tetikleyecek dönüşümlerin Türkiye ve Japonya gibi ülkelerde yaşanmaması da etkilidir. Bu nedenle süreci devleti de idare edenler yönetmişler, topluma yön vermeye çalışmışlardır. Ancak bu konuda Japon modernleşmesinin bir farklılığı vardır. Daha sonraki az gelişmiş ülkelerde görülen modernleşmelerden farklı olarak tek bir kişinin değil, bir grubun idaresindeki programla ve ülke çapında bir disiplin sağlanarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Tek bir lider odaklı reform programı olmaması ise genellikle imparator adına yapılan tüm değişikliklerin fazilet ve ortak sağduyu ile yapıldığı fikrinin telkin edilmesiyle açıklanmaktadır. Zira imparator kültürünün etrafında kurumsal bir karizma söz konusu idi. Tek bir liderin yokluğunda Japonya'daki Meiji Restorasyonu "tirumvirate" denilen üç başlı bir grup tarafından yürütülmüştür. Birinci gruptaki liderler Meiji yönetiminin Saigo Takamori, Okubo Toshimichi, and Kido Koin gibi ulusa yön veren liderlerdir. İkinci kuşakta ülkeyi 20. yüzyıla götüren, "han klığı" ve "genro" gibi daha yaşlı devlet adamlarından oluşan "oligarklar" yer almaktaydı. 1930'lar ve 1940'larda "jushin" denilen saray yetkileri ile eski başbakanlardan oluşan "kıdemli devlet adamları" imparatorun önemli kararlar almasında ve başbakan seçiminde yetki sahibi idi. Bu gruplar ve kuşaklar arasında Japon modernleşmesi açısından en önemli olanları Meiji "genro"ları (kuşağı) idi (Hackett, 1968: 66-67). Türkiye'de ise Tanzimat'a kadar olan modernleşme, III. Selim ve II. Mahmut gibi padişah, başka bir deyişle tek bir lidere bağlı iken, Tanzimat sonrası Babıâli odaklı bir süreçtir. II. Abdülhamit dönemi, her ne kadar bu sürecin idari ve siyasi olarak yavaşladığı bir dönem görülse de, özellikle eğitimde ve haberleşme, ulaşım gibi teknik alanlarda hızlandığı lider odaklı bir modernleşme sürecidir.

Monarşik yönetim açısından iki ülke arasındaki önemli bir fark da; Japonya'da imparatorluğun sembolik bir makam olması ve tüm ulus devlet sürecinde birleştirici bir rol oynamasına karşın Osmanlı'da saltanat makamının bütün İmparatorluğun esas yönetim merkezi olması ve ulus-devletin bu kurumun kaldırılışıyla kurulmuş olmasıdır. Japonya'da geleneksel olan imparatorluk makamının ulus-devletin kurulmasındaki birleştirici rolü, aynı zamanda Japonya'da geleneksel olan ile modern olanın bir arada varolabilmesinin de bir yansımasıdır. Türkiye'de ise eski ile yeninin, gelenek ile modern olanın çatışması daha sert olmuştur (Ward, Rustow, 1968: 444-445). Bu çatışma, Türk toplumu açısından bir kimlik bunalımını da beraberinde getirmiştir. Çünkü çok dinli bir imparatorluk ve tüm dünyadaki Sünni Müslümanların dini lideri hilafet makamının saltanatla örtüşmesi nedeniyle bir ümmet toplumu olan Osmanlı'dan ve dinin daha belirleyici olduğu kimlik anlayışından, ulus-devlet anlayışına dayalı Cumhuriyet'e geçerken Türk ulusal kimliğinin benimsenmesi de sorunlu olmuştur. Japonya açısından böyle bir dini kimliğin yerine ulusal kimliğin benimsenmesi gibi bir meseleden pek söz edilemez. Zira Japon tarihinde uzunca bir süre Şintoizm ve Budizm hem devletin kimliği hem de ulusal kimlikle yakından ilgili olarak

⁴ Niyazi Berkes'in Türkiye'de Çağdaşlaşma kitabının ilk halinin İngilizce The Development of Secularism in Turkey olması basit bir tercüme yorumu farklılığından değildir. Zira Berkes, çalışmasının sorunsalını büyük ölçüde Türkiye'de çağdaşlaşmanın bir sekülerleşme/laikleşme meselesi olarak değerlendirip, tartışmasını bu temelde kurgulamıştır. Bkz. Niyazi Berkes, The Development ve Secularism in Turkey ve Türkiye'de Çağdaşlaşma, Bilgi Yayınları, Ankara, 1973.

değerlendirilmiştir. Nitekim bu doğrultuda Japonya'nın “yerel” dini olarak bilinen Şinto'nun metinleri, ulusun yaratılması ve kurtuluşu olarak milli amaçlar için sıklıkla kullanılmıştır. Budizm Japonya'ya geçtiğinde ise kendisini ulusun koruyucusu olarak kabul ettirmiştir (Inken Prohl, 2004: 135). Ancak zaten, Türkiye'den farklı olarak, Japon ulusal kimliğinde geleneksel ve kurumsal dinin etkisinin görece daha az olduğu söylenebilir. Bu elbette dinin, çağdaş Japonya'da bir etkisinin olmadığı anlamına gelmez. Yukarıda da belirtildiği gibi, ulusal kimliğin oluşturulmasında da rolü olan dini öğretiler, hala modern Japonya toplumunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu dinlerin öğretileri günümüz hayatına uyum sağlamakta, toplumun ve bireyin ihtiyaçlarına göre kendisini yenilemektedir ve “eşsiz” olduğu söylenen “Japon ruhu”nun sürdürülmesinde etki sahibidir (Inken Prohl, 2004: 147).

Modernleşme sürecinde ulusal kimliğe ve “Japon ruhu”na vurgu meselesinin aynı zamanda Japonya'yı Türkiye'ye kıyasla daha milliyetçi bir çizgiye taşıdığı, daha başarılı bir biçimde kaydettiği askeri ve ekonomik ilerlemeyle birlikte emperyalist yayılımcı bir siyasete ittiğini de burada belirtmek gerekir. Özellikle 1930'lardan itibaren, Japon modernleşmesinde ve milliyetçilik anlayışının gelişmesinde Alman modelinin örnek alınmasının da etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü zamanlama olarak Almanya da hemen hemen Japonya ile aynı dönemde benzeri kalkınma sorunlarını yaşıyordu. Zaten iki ülkenin gelişimleri arasında benzerlikler bulmak mümkündür. İkisi de 1945'e kadar ekonomik ve toplumsal gelişmelere rağmen, siyasi alanda Batı Avrupa ülkelerine benzer demokratik parlamenter sistem kurmakta başarısız olmuşlardır. Bu bakımdan milliyetçiliğin Japonya'da tüm kurumlarda öne çıkan ideoloji olduğu söylenebilir. Japonya gibi devletin modernleşme sürecini idare ettiği ve aynı zamanda ulus-devleti kurmaya çalıştığı, bu bakımdan “tepeden inme”ci bir hareket kabul ettiği ülkelerde, ki Türkiye de böyle kabul edilir, “milliyetçilik” zaten temel dayanaktır. Toplumun söz konusu sürece ikna edilmesi bu ideoloji ile mümkün görülmüştür. Bu doğrultuda devletin zorlama ve ikna için somut birtakım araçlara başvurması bu işin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Zorlayıcı araçlar olarak askeri örgütlenme ve silahlanma anlamında da Batı taklit edilmiştir. Bu Meiji yönetimine fiziki bir güç kazandırdığı gibi, ülkenin uzak yerlerindeki olası isyanları da bastırabilme imkânı vermiştir. Ancak en totaliter rejimlerde bile askeri güç, sabit ve geniş katımlı bir muhalefetle baş edemez. Bu nedenle toplumun ikna edilmesi de gerekir. Burada da Japon yönetici seçkinleri, Batı'dan aldıkları “kitle” olgusunu fark etmişlerdir. Eğitim, din ve kitle iletişim araçlarından yararlanarak neredeyse tek bir kuşakta “vatanserverlik” bilinci, toplumun kısıyında kalan muhalif bir grup dışında, neredeyse tüm millete yerleştirilmişti (Scalapino 1968: 68-75). Fakat Japon örneğinde bu “vatanserverlik”in ötesine geçmiş, yukarıda da belirtildiği gibi yayılımcı bir milliyetçilik halini almıştır.

Japonya, 19. yüzyılda sonunda Çin'e doğru başlattığı emperyalist yayılma adımları ile önce Rusya ile karşı karşıya gelmiş ve üstünlük sağlamıştı. Japonya 1910 yılında da Kore'yi ilhak etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerinin müttefiki olarak yer almış, ancak doğrudan karşı cepheyle bir savaşa girmemiştir. Bununla birlikte Pasifik Okyanusu'ndaki Alman sömürgesi adaları işgal etmekten de geri durmamıştır. Aynı zamanda Çin'in Mançurya bölgesini ele geçirmek için de sürekli girişimde bulunmuş, nihayet 1931'de işgal ederek, “kukla” bir imparatorluk yönetimi kurmuşlardır (Henshall, 2004: 91-96, 108-114; Sicim Kaplan, 2023: 760-61). İkinci Dünya Savaşı'na ise Almanya ile birlikte girerek emperyalist hedeflerine ulaşmaya çalışmış, ancak savaşı büyük bir yıkımla kaybetmiştir. Türkiye ise Japonya'nın aksine, Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında işgallere uğrayan ülke olmuş, İmparatorluk yıkılmış, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sonrası ancak bir ulus-devlet kurup, onu yaşatmaya çalışmıştır.

Sonuç

Batı dışı modernleşen ülkeler açısından Türkiye ve Japonya iki dikkate değer örnek teşkil etmektedir. Hem bu anlamda ilk örneklerden olmaları, hem de modernleşme sürecinde kaydettikleri gelişmeler açısından ayrı ayrı pek çok incelemenin konusu olmuştur. Fakat iki örneğin karşılaştırılarak incelenmesi daha sınırlı sayıdadır. Hâlbuki bu karşılaştırma, her ülkeye özgü olan modernleşme sürecinin, yaşadığı yere göre nasıl farklı dinamikleri olduğunu ve sürecin başarısını nasıl etkilediğini görmek bakımından epey faydalı bir çalışmadır. Batı modernitesine ulaşmak çabası olduğu için, aynı zamanda bir Batılılaşma hareketi olarak addedilen modernleşme işinde Türkiye ve Japonya, tarihsel olarak birbirine yakın dönemlerde ve yukarıdan aşağı, devlet eliyle yürütülen bir hareketle başlamış iki Batı dışı ülke olmak bakımından benzeşmeler de, süreç ikisinde çok farklı işlemiş ve farklı yerlere varmıştır. Batı'nın emperyalist yayılım sürecinden çok daha sınırlı biçimde etkilenen uzak bir ada devleti olarak Japonya, tarihinin ve coğrafyasının getirdiği avantajlarla bugün dünyanın en büyük

ekonomilerinden ve sanayi toplumlarından biri olmayı başarmıştır. Türkiye ise, Batı kapitalizminin başlıca hedefi konumundaki coğrafyasıyla, ekonomiden askeriye, ulusçuluk hareketlerinden iç isyanlara kadar çok fazla sorunla mücadele ederek, işgallere uğrayarak süreci yönetmek durumunda kalmıştır. Japonya modernleşme hareketine başlamadan evvel de büyük ölçüde homojen bir toplum olması dolayısıyla kimlik meseleleriyle uğraşmamıştır. Türkiye ise çok uluslu, bir ümmet toplumu olan imparatorluktan Türk milli kimliğine dayalı bir ulus-devlete dönüşmüş, ayrıca din temelli bir hukuk sisteminden seküler bir hukuk ve devlet sistemine geçme işini de modernleşmeyle beraber yürütmek durumunda kalmıştır. Bütün bu etkenler, Türkiye açısından modernleşmeyi çok daha sancılı bir süreç haline getirmiştir. Elinizdeki makalede sınırlı bir biçimde irdelenmeye çalışılan Türk-Japon modernleşme süreçlerinin karşılaştırılması, Türkiye'nin üzerinde durduğu coğrafyada, laik bir ulus-devlet olarak Cumhuriyet'i kuranların ne denli zor bir iş başarmış olmalarını da göstermek bakımından da anlamlı bir çaba olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Atalay, L. (2019), "Meiji Restorasyonu ve Japon Modernleşmesi", Yakın Çağ Dünya Tarihi, ed. Hamiyet Sezer Feyzioğlu, Nobel Yayıncılık, Ankara, s. 209-234.
- Belge, M. (2012), Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Berkes, N. (1964), The Development of Secularism in Turkey, McGill University Press, Montreal.
- Cornelissen, W., Steunebrink G., van der Zweerde E. Ed. (2004), "Introduction", Civil Society, Religion and the Nation: Modernization in Intercultural Context: Russia, Japan, Turkey, Rodopi Publishment, Amsterdam.
- Çiğdem, A. (1997), Bir İmkân Olarak Modernite: Weber ve Habermas, İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
- Henshall, K. G. (2004), A History of Japan: From Stone Age to Superpower, Palgrave Macmillian, New York.
- Köker, L. (2007), Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, A. H. (2012), On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Ülken, H. Z. (2013), Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ward, R. E., Rustow D. E. Ed. (1968), Political Modernization in Japan and Turkey, Princeton University Press, New Jersey.
- Ward, R. E ed. (1968), Political Development in Modern Japan, Princeton University Press, New Jersey.
- Wilczynski, J. (1981), "Imperialism", An Encyclopedic Dictionary of Marxism, Socialism and Communism, Macmillian Reference Books, London.
- Williams, R. (2015), Keywords: A Vocabulary of Culture and Society, Oxford University Press.
- Erik, J. Zürcher, Turkey: A Modern History, I. B. Tauris, London,
- Belge, M. (2007), "Batılılaşma: Türkiye ve Rusya", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, cilt 3, ed. T. Bora ve M. Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 43-55.
- Çiğdem, A. (2007), "Türk Batılılaşması'nı Açıklayıcı Bir Kavram: Türk Başkaldığı – Batılılaşma, Modernite ve Modernizasyon", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, cilt 3, ed. T. Bora ve M. Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 68-81.
- Roger, F. Hackett,(1968) "Meiji Genro", Political Development in Modern Japan, ed. Robert E. Ward, Princeton University Press, New Jersey, p. 65-98.
- Hall, J. W. (1968), "The Nature of a Traditional Society: Japan", Political Modernization in Japan and Turkey, ed. R. E. Ward and d. E. Rustow, Princeton University Press, New Jersey, p. 37-41.
- Göle, N. (2007), "Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık, cilt 3, ed. T. Bora ve M. Gültekinil, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 56-67.

- Jansen, M. B. (1968), "Modernization and Foreign Policy in Meiji Japan", ed. Robert E. Ward, Princeton University Press, New Jersey, p. 149-188.
- Sicim Kaplan, E.,(2023), "Pan-Asyacılık: Okakura Tenshin (Kakuzo) ve Asya Algısı" History Studies, Cilt 15, Sayı 4, s.759-774.
- Prohl, I. (2004), "Religion and Identity in Contemporary Japan", Civil Society, Religion and the Nation: Modernization in Intercultural Context: Russia, Japan, Turkey, ed. Gerrit Steunebrink, Evert van der Zweerde, Rodopi Publishment, Amsterdam, p. 135-150.
- Scalapino, R. (1968) "Environmental and Foreign Contributions: Japan", Political Modernization in Japan and Turkey, p. 68-90.
- Topses, M. D.,(2011), "Japon Modernleşmesi Bağlamında İki Sosyolojik Çözümlemenin Karşılaştırması", Folklor/Edebiyat, Cilt 17, Sayı 68, 2011/4, s. 77-84.

EXTENDED SUMMARY

Modernity, in its simplest form, is a concept used to describe the political, economic, cultural and social transformation of the West as a result of major historical events such as the Geographical discoveries, the Renaissance and Reform Movements, the Enlightenment, the Industrial and French Revolutions, and refers to the level reached by Western Europe and the USA as a result of these transformations. Modern nation-states and industrial societies are the result of this transformation and its effects were not limited to the West. Western capitalism, which became stronger as a result of modernity, entered into an imperialist expansion process especially in the 19th century and made it its goal to colonise almost all habitable geographies starting from the Near East. The target of this expansion, especially the traditional empires, saw the solution to survive as being like the West. Accordingly, they endeavoured to transfer the military, political, administrative and economic institutions of the West to their own countries. For the countries in question, the effort to be like the West, which reflects modernity, was considered modernisation, in other words, Westernisation. In this respect, the Ottoman Empire was among the first traditional states to initiate the process of Westernisation/modernisation. In the 19th century, the Ottoman Empire began to clearly see the gap between itself and the West in many areas ranging from military, politics, economy and culture. In the 19th century, when it was realised that the gap with the West was too great to be closed and the state's survival was becoming more difficult, a more comprehensive modernisation movement was initiated. With the 1839 Tanzimat Edict, this process became irreversible. Although the Ottoman Empire could not be saved from collapse despite all the efforts of renewal, the road to the Republic of Türkiye was paved with this modernisation process. In the 19th century, Japan, which started its modernisation movement about thirty years after Türkiye, was one of the first countries to experience non-Western modernisation. Launched in 1868 with the accession of Emperor Meiji to the throne, the Restoration Movement was a comprehensive modernisation process. The fact that they were among the first examples of non-Western modernisation and that they were top-down movements carried out by the state made the processes of Türkiye and Japan similar to each other. Both countries embarked on such a movement in order to stay away from the threats of Western imperialism and to keep the state afloat, and tried to realise modernisation simultaneously with the nation-state building process. However, the experiences of these two countries, which are located in distant geographies and have different historical and cultural backgrounds, have led to fundamental differences in their modernisation experiences. First of all, the fact that Japan is an island state, has a more culturally and ethnically homogeneous social structure, and is farther away from the West and its imperialist expansion than Türkiye have been factors that facilitated the modernisation process. Although it was exposed to threats from the West from time to time, it was not subjected to any occupation or military attack until the Second World War and became a country pursuing imperialist goals by the beginning of the 20th century. Türkiye, on the other hand, with its geographical location closest to the West, has been the country most closely affected by all developments in the West and all its attacks. In the modernisation movement initiated in the last century of the Ottoman Empire, as a multi-national, multi-religious and multi-lingual empire, and moreover as one of the first countries in the imperialist expansionist aims of the capitalist West, it experienced this process under much more difficult conditions. In addition to military and economic difficulties, it also had to deal with the ideology of nationalism, especially after the French Revolution, and the separatist uprisings of the different religious and ethnic communities it harboured. Although Japan took part in the First World War on the side of the Entente states, it did not fight directly on the fronts, but it did not refrain from occupying the German colonised islands in the Pacific. On the other hand, the Ottoman Empire's territory was directly involved in the war and collapsed, and with the War of Independence, it was able to establish a nation-state with most of its territory in Anatolia. Unlike Japan, in addition to establishing the nation-state, it also carried out a process of secularisation. With the establishment of the Republic, the nation-state was transformed from a society based on the concept of ummah, in which different communities were defined on the basis of religion, to a secular nation-state based on Turkish national identity. The issue of identity, which has not been an issue for the Japanese society and individual, which has been built on a homogenous ethnic and linguistic community for centuries, has become a major issue for Türkiye. On the other hand, since the nation-state and the ideology of nationalism brought by it were emphasised in a higher tone in the Japanese society and state, it became aggressive, and the military and economic gains achieved since the beginning of the 20th century resulted in an expansionist foreign policy. It entered the Second World War with this aggressive policy, but

suffered a great destruction. Nevertheless, it recovered in a short time and still managed to become one of the most developed economies of the world. Türkiye, on the other hand, has had to deal with frequent political and economic crises, rebellions and terrorism, despite the fact that it has never fought a major war since the foundation of the Republic. Considering all these, it is seen that the modernisation movement in Türkiye was a more painful and difficult process due to its historical, geographical and cultural conditions. Therefore, its success is also different from Japan. In this study, the overlapping and diverging points in the experiences of the two countries in the modernisation process and the reasons for them have been tried to be analysed.

TÜRK-JAPON İŞBİRLİĞİNİN SERGİLENMESİ: KAMAN-KALEHÖYÜK ARKEOLOJİ MÜZESİ
EXHIBITING TURKISH-JAPANESE COLLABORATION: KAMAN-KALEHÖYÜK
ARCHAEOLOGICAL MUSEUM

Gonca Z. TUNÇBİLEK DİNÇER

Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Visiting Scholar, University of Pennsylvania (UPENN)

tgonca@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9116-1146

ÖZ

Geliş Tarihi:

28.07.2024

Kabul Tarihi:

21.08.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Türk-Japon İşbirliği,
Kalehöyük Müzesi,
Arkeoloji Müzesi,
Müze,
Sergileme.

Keywords

Turkish-Japanese
Collaboration,
Kalehoyuk Museum,
Archeological Museum,
Museum,
Exhibition.

Güncel müzecilik çalışmalarında müze artık salt bir mimari yapıya veya bu yapı içinde sergilenen eserlere odaklanılan bir mekân olarak ele alınamaz. Aksine müze, kurumsal olarak çok katmanlı bir ilişkiler ağı bütünlüğüyle ele alınmalıdır. Buna göre müze yapısını, yer aldığı sosyal ve kent bağlamıyla kurduğu ilişkiyi, müzenin etki kitlesinin sosyolojik niteliklerini, müzenin kendisini bir mimarlık yapısı olarak sergilemesini ve son olarak müzede kullanılan sergileme yöntemlerini incelemek müze kurumunun çok katmanlı yapısını algılamak ve bu yapıyı açıklamak bakımından elzemdir. Bu makalede, Türk-Japon işbirliğini anlamak ve sergilemek adına Kırşehir'in Kaman ilçesinde yer alan Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi ve Japon Bahçesi'ne bu katmanlı bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Bu çok katmanlı ilişkiler ağını araştırmak, müzenin sergileme mekânı olmasının ötesinde Türk-Japon kültürel işbirliğini besleyen, bütünleştiren ve etkileşimin sürekliliğini sağlayan kurumsal niteliğini ortaya koymaktadır. Bu kapsamda, bu diyalektik ilişkinin ortaya koyduğu işbirliği mimari olarak üç farklı ölçekten yaklaşılarak tartışılmaktadır: kentsel, mekânsal ve sosyokültürel bağlam, müzenin mimari yapısı ve son olarak müzede kullanılan sergileme yöntemleri.

ABSTRACT

In contemporary museum studies, museums are considered as complex networks of relationships rather than mere architectural structures housing artifacts. Instead, museums are recognized as complex, multi-layered networks of relationships. To understand a museum, it is crucial to examine its relationship with the social and urban context, the sociological characteristics of its audience, its (re)presentation as an architectural organization, and its exhibition methods. This article applies this multi-layered perspective to the Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum and Japanese Garden in Kaman, Kırşehir in order to explore and illustrate the Turkish-Japanese collaboration. This study reveals that the museum, beyond serving as an exhibition space, fosters and integrates cultural cooperation, ensuring continuous interaction. It nurtures and integrates Turkish-Japanese cultural collaboration and ensure continuous interaction. In this context, the collaboration emerging from this dialectical relationship is discussed architecturally on three different scales: the urban, spatial, and socio-cultural context; the architectural structure of the museum; and the exhibition methods employed in the museum.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1522065>

Attf/Cite as: Tunçbilek Dinçer, G. Z. (2024). Türk-Japon İşbirliğinin Sergilenmesi: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 191-208.

Giriş

Modern müze çalışmalarında müzeler sergiledikleri somut ya da somut olmayan kültürel ve tarihi mirasın mekândaki basit bir tezahürü olarak değil, müze yapılarının içinde yer aldığı sosyal ve kent bağlamıyla kurduğu ilişki ile ele alınmalıdır. Müzeler, mimarisini de sergilemesi bakımından yapının kendisi ve müzede kullanılan sergileme yöntemleri temel alınarak çok katmanlı sosyal ve kültürel kurumlar olarak değerlendirilmelidir. Bir başka deyişle müzeler sergilenen eser ile sınırlı bir ilişkiye sahip bir mekânlar/yapılar bütünü olarak değil, daha üst ölçekte tarihi ve sosyokültürel yapılar olarak ele alınmalıdır.

Bu makalede son derece eşsiz bir girişimin sonucu olarak ortaya çıkan ve Ishimoto Mimarlık ve Mühendislik firması tarafından tasarlanan Kırşehir'in Kaman ilçesinde Çağırkan Köyü'nde yer alan Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi ve Japon Bahçesi bu katmanlı bakış açısıyla ele alınacaktır. Kalehöyük'te bulunan arkeolojik eserlerin sergilenmesinin ötesinde, yapının içinde bulunduğu kentsel ve sosyal bağlamla ilişkisi, yapının kendisi ve bulunduğu kompleksle olan birlikteliği ile son olarak sergileme biçim ve yöntemleri temel alınarak analiz edilmektedir. Bu sayede bu özgün yapının hem müze mimarisi ile sergilemesi hem de konumlandığı arkeolojik bağlam açıklanarak bir tartışma yürütülecektir. Bu analiz, Türk-Japon işbirliği bakımından bir sosyokültürel bağlam ve anlama sahip müzenin değerlendirilmesi için son derece önemlidir. Makalenin geri kalanında sırasıyla müze yapısının mekânsal bağlamı, müzenin oluşturduğu mekânsal mimari organizasyon ve sergileme yöntemlerine dair analiz yapılacaktır.

Mekânsal ve Sosyokültürel Bağlamla İlişki

Kalehöyük, Kırşehir ilinin Kaman ilçesi Çağırkan beldesinde yer alan bir arkeolojik sit alanıdır. Burada yer alan höyük, 280 metre çapında ve 16 metre yüksekliğinde tipik bir Anadolu höyüğüdür. Kaman-Kalehöyük'te bugüne kadar Osmanlı'dan Eski Tunç Çağı'na, MÖ 3000'li yıllara kadar uzanmakta olan farklı kültür katmanlarına ait iki binden fazla arkeolojik eser çıkarılmıştır. Kaman Kalehöyük kazıları, Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi-Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü (JIAA) Başkanı ve Kaman-Kalehöyük Kazı Heyetinin Onursal Başkanı Prens Takahito Mikasa tarafından 1985 yılında başlamıştır. Dr. Sachihiro Omura başkanlığındaki kazı çalışmaları ise günümüze kadar devam etmektedir. Buradaki kazılar, Kırşehir'in en eski yerleşimlerden biri olarak kabul edilen arkeolojik alanda yapılmaktadır.

Şekil 1. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Kompleksi

Kaynak: Google Earth, 2024.

1986 yılından itibaren kazı çalışmaları ve bölgedeki eski yerleşim yerlerini tespit etmek amaçlı yüzey çalışmaları devam etmektedir. Bu kazıların sonuçlarını paylaşmak amacıyla kazı evi ve laboratuvarlarında çeşitli konferanslar düzenlenmektedir. Fakat bu çalışmaların sürekliliğinin sağlanabilmesi adına kazı alanı yakınında bir enstitü kurulmasına karar verilmiştir. Bu nedenle 1998 yılında Kalehöyük Kazı Heyeti Onursal Başkanı Prens Takahito Mikasa'nın onayı ve kazı başkanı Dr. Sachihiro Omura'nın öncülüğünde "Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü"

kurulmuştur. Japonya Ortadoğu Kültür Merkezi tarafından kazı alanına 1,5 km mesafede önce bir enstitü inşa edilmiştir. Şekil 1’de görüldüğü üzere kazı alanının hemen yakınında bir kampüs yer almaktadır. Bu kampüs; müze, depo, enstitü ve lojman bloklarından oluşmaktadır. Bu alanda Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi’nin tasarlanmasının temel amacı, arkeolojik kazılardan çıkarılan eserlerin sergilenmesi için bir mekân gerekliliğidir. Ortak geçmişin hatırlanmasını teşvik eden bir bilim dalı (Hroch, 1996: 79) olarak kabul edilen arkeoloji bilimi sayesinde buradaki hatırlama eyleminin temsiliyet mekânı müze olarak hayat bulmaktadır. Dolayısıyla böyle bir kampüs alanı içinde müze tasarımı kaçınılmaz olmaktadır.

Bu enstitünün amaçlarından biri, Türkiye’den ve başka ülkelerden gelen araştırmacıların burada çıkarılan kültürel varlıkların restorasyonu ve korunması için bir mekân oluşturmanın yanı sıra özellikle çocuklar, öğrenciler ve yerel halk için arkeolojik eğitim faaliyetlerini sağlayarak devam ettirmektir. Ali Artun’un (2017: 26) belirttiği gibi yerel halk, okullar kadar müzelerin sunmuş olduğu görsel “gerçeklikle” terbiye olmaktadır. Bu bakımdan buradaki Türk-Japon ortak girişimi sayesinde yerel halkta arkeolojik kalıntıların korunması hususunda bir farkındalık yaratılması amaçlanmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere enstitü kampüsü üç farklı yapı grubundan oluşmaktadır. Bunlar: sekizgen olarak tasarlanan üç adet birbirine bağlı yapı enstitü bloğu, bu yapıları bakan iki adet L şeklindeki yapı eser depoları ve taraklı olarak birbirine dönük iki adet yapı ise lojman bloklarıdır.

Şekil 2. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi, Japonya Anadolu Arkeoloji Enstitüsü ve Lojman Blokları İlişkisi.

Kaynak: Ishimoto Architecture, www.ishimoto.co.jp, son erişim 23.07.2024.

Kaman-Kalehöyük’te yer alan bu eğitim ve araştırma odaklı kampüs içerisinde bir arkeoloji müzesinin yer almasının önemi aslında modern müzenin “Aydınlanma’nın amblemi” niteliği taşımasıdır (Preziosi, 2012: 85). Burada bahsedilen araştırma “müze koleksiyonları veya yürüttüğü faaliyetlerle bağlantılı yeni bilgilerin keşfedilmesi, icat edilmesi ve ilerletilmesini amaçlayan entelektüel faaliyetler ve çalışmalardan oluşmaktadır” (Desvallées and Mairesse, 2010: 73). Dolayısıyla hem çok daha kapsamlı bir uygulamaya hem de oldukça önemli bir deneyime dayalıdır. Bu bağlamda, sadece sergilemenin değil eğitim uygulamalarının da mekânı olan müzenin mimarisi, höyük topografyasına öykünen bir tasarım anlayışı ile oluşturulmuştur. Böylelikle yapı bulunduğu konumla ve aslında topografya ile yatayda ve düşeyde üç boyutlu bir ilişki kurmaktadır. Aslında özellikle 21. yy.’da tasarlanan bir müzenin mimarisinin hem kültürel hem de fiziksel anlamda sergilemenin yapıldığı bağlam düşünceleriyle güçlü ve yoğun bağlar kurması elzemdir (Boast, 2011: 57). Kazı höyüğüne öykünen tamamen yeşil bitki örtüsü ile kaplı höyük konseptli müze mimarisi, ülkemizde ve dünyada başka bir örneğine rastlanmayan özgün bir değere sahiptir. Müze içerisinde bulunduğu bağlamı fiziksel, mimari, tarihi ve sosyokültürel olarak yansıtmaktadır. Burada mimariyi oluştururken bağlamın fiziksel özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Modern müzede özellikle çevresel bağlamın göz önünde bulundurulması büyük önem taşımaktadır (Toon, 2005: 27). Şekil 2’de görüldüğü üzere çeşitli kurumların bir arada yer aldığı kampüs tahayyülü, içerisinde barındırdığı

kurumlar arası oluşacak sinerjik etki sayesinde daha etkin çalışmaların yapılabilmesi inancına dayanmaktadır. Japonya Büyükelçiliği ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 1985 yılından itibaren Japonya Orta Doğu Kültür Merkezi tarafından yürütülen kazıları son derece önemsemektedir. Burada hayata geçirilen kampüs tasarımı ile birlikte iki ülke arasındaki dostluk ilişkisini ve işbirliğini güçlendirmek amaçlanmaktadır.

Japon-Anadolu Arkeoloji Enstitüsü, kazı evinin hemen yanında yer alacak biçimde konumlandırılmıştır. Bu enstitüde toplam üç farklı amaçla mekânlar oluşturulmuştur: araştırma, depolama ve barınma (lojman). Araştırma bölümünde kazılar ve diğer araştırmaların gerçekleştirilebilmesi için çeşitli laboratuvarlar, kütüphane, çalışma odaları, fotoğraf merkezi ve konferans salonu yer almaktadır. Müzeler disiplinler arasındaki sınırları kaldıran kurumlar olarak aslında bilim ve kültür alanlarında da eşit derecede faaliyet gösterme konusunda benzersiz yetenek ve araştırma etkinliklerinin temellenmesini sağladığından bu enstitüdeki yeri önemlidir. Bu özel konumundan ötürü bu müze, bilim ve kültür arasındaki sınır bölgesinde yer alarak uygunluğu ve geçerliliği her iki dünya içinde değerlendirilen araştırma uygulamalarını hayata geçirmeye olanak tanıyan eşsiz bir konumdadır (Ölöf, 2020: 201). Dolayısıyla kurulan bu enstitünün temel amacı sergilemenin de dahil olduğu arkeolojik kazılar ve yüzey araştırmaları yaparak buradan elde edilen bilgi ile çıkarılan eserleri inceleyerek bunları yayın haline getirmektir. Bu amaçlarının yanında enstitünün kamusal olarak tanımlanabilecek en önemli hedeflerinden biri de Anadolu'nun tarihi ile ilgili bilgileri yerel halkla paylaşmak ve yerel halkı tarihi mirasa sahip çıkacak bir bilinçle donatmaktır.

Şekil 3. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Tasarımı.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi'nin Türk ve Japon hükümetlerinin kültürel ve mali işbirliği ile 2008 yılında yapımına başlanmıştır ve yapımı 2010 yılında tamamlanmıştır. Müze, Şekil 3'te tasvir edildiği gibi höyüğün fiziksel formundan esinlenerek hayata geçirilen bir tasarıma sahiptir. Yerleşkenin yeşil alan olarak tanımlanan alanında yer alan Japon Bahçesi ile hemen yanında yuvarlak tümülüs formlu toprağa gömülü olarak yer alan müze yapısı topografya ile hemhal olarak yerleşkeyi tamamlamaktadır. Müzenin iç mekân tasarımı ise gelen ziyaretçilerin bu kazı alanında kullanılan yöntemleri algılayabilecekleri, kazı alanlarını gözlemleyerek deneyimleyebilecekleri ve kazı alanından elde edilen eserleri görebilecekleri bir alan olarak tasarlanmıştır.

Şekil 4. Mikasanomiya Anı Bahçesi, Kaman-Kalehöyük, Kırşehir.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Müzenin hemen yanında ise Japon Prens Mikasa tarafından Kalehöyük'te başlatılan kazıların anısına, bölge halkı için bir rekreasyon alanı oluşturmak amacıyla Japonya dışındaki en büyük Japon tasarımının hâkim olduğu bahçe olarak "Mikasanomiya Anı Bahçesi" inşa edilmiştir. Bahçe, Japon prensi Takahito Mikasanomia'nın Türkiye'ye gelişi ve kazıları başlatması anısına, Türkiye ve Japonya arasındaki kültürel ilişkileri ve işbirliğini geliştirerek çevrede yaşayan yerel halka hizmet eden ve dinlenme alanları yaratan bir mekân olarak tasarlanmıştır. Bu özel anı bahçesi "Shakkei" tekniğinde ve "Kaiyu" stilinde düzenlenmiştir. Shakkei tekniği, Japonlar tarafından geliştirilen çevredeki doğal manzara ile bahçeyi birleştiren bir düzenleme tekniğidir. Kaiyu stili ise bahçede değişik manzaraların ziyaretçi dolaşımı ile deneyimlenmesine olanak sağlayan bir tasarım prensibidir. Bahçe şu anki müze yapısının güney yamacında 22.000 m² arazi üzerinde kurulmuştur. Bahçede, Japonya'da yetişen ağaçlar ve çeşitli bitkiler getirilip düzenlenen bir botanik parkı yaratılmıştır. Bahçe içerisinde toplam alanı 3500 m² ve birbirine bağlı olan iki su elemanı tasarlanmıştır. Su elemanlarının tamamlayıcısı olarak da bir adet şelale oluşturulmuştur. Bahçede yer alan bütün bitkiler; Japon kirazı, Japon elması, Japon akçaağacı ve salkım söğüt başta olmak üzere Japonya'dan temin edilmiştir. Ayrıca bahçe, Japonya'dan getirilen özel işlenmiş taşlarla süslenmiştir. Bahçenin üst kotunda bütün bahçeye hâkim bir seyir tepesi kurgulanmıştır.

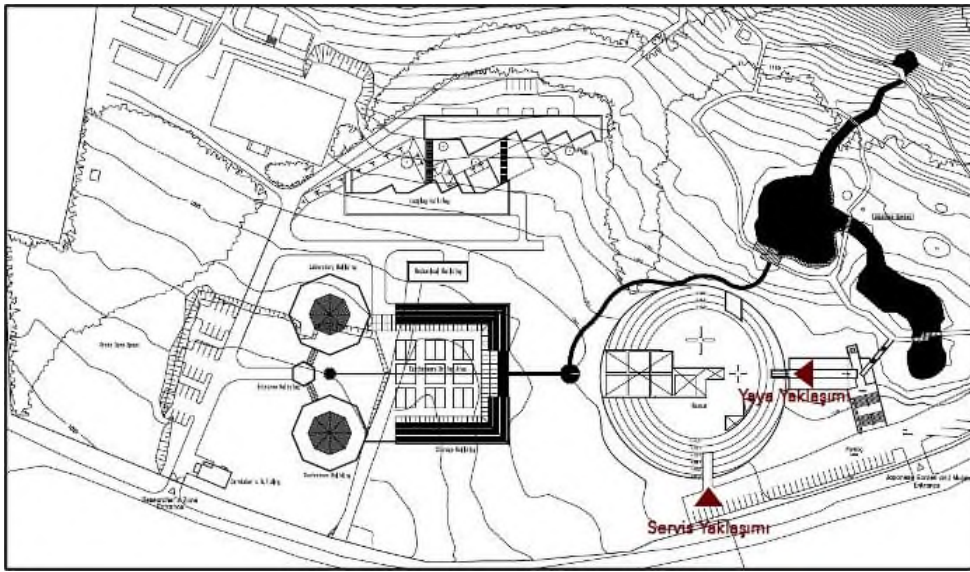
Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi'nin Mimari Organizasyonu

Müzelerin hem kurumsal yapısı hem de mimarlığı bu makalenin odak noktasıdır. Öncelikle kurum olarak müzeler salt nesnelere toplandığı bir mekân olarak tanımlanamaz. Müzelerin "bir nesne arşivi ya da deposu gibi çalışarak diğer kaynaklardan elde edilemeyen verilerin geliştirilmesine yol açabilecek benzersiz koleksiyonları kullanıma sunduğu" (Phillips, 2005: 88) ve sergilendiği alanlar olmasının yanında çok katmanlı sosyokültürel yapılar olduğu unutulmamalıdır. Müzeler, ancak bu kurumsal kimlik aracılığı ile araştırma, restorasyon, koruma ve eğitim işlevlerinin de dahil olduğu çok yönlü bir kimliğe bürünmektedir. Müzeler kültürel mirası somutlaştırma, koruma ve teşhir etmenin ötesinde araştırma ve eğitime de olanak sağlayarak toplumun sosyokültürel ilerlemesine katkı sunan kültürel kurumlar olarak tanımlanmaktadır (Ambrose ve Paine, 2006). Bütün bu ihtiyaçlara cevap veren müze mekânlarını analiz ederken aslında ziyaretçi ya da küratör olarak bilen öznenin müze yapısını sergiledikleri nesnelere tamamen bağımsız bir bileşen olarak mı yoksa buradaki mimarlığın sergilenen nesnelere aracılığıyla sunulmak istenen bilginin bilinebilme biçimini (Hooper-Greenhill, 1990: 64) yakından belirleyen önemli bir bileşen mi olarak gördüğü sorgulanmaktadır.

Japon hükümeti tarafından sağlanan Kültürel Mirası Koruma Programı hibesi ile projelendirilerek Japon-Anadolu Arkeoloji kampüsü içerisinde yer alan Kaman-Kalehöyük Müzesi'nin inşaatı 15 Mart 2009 tarihinde tamamlanmıştır ve müze 2010 yılında hizmete açılmıştır. Müzenin bu kompleks içinde konumlanması oldukça önemlidir. Donald Preziosi'nin (1998: 306) de değindiği gibi, burada yer alan eğitim kampüsünde müze aslında “epistemolojik bir teknolojidir: tarihsel bilginin üretilmesine, düzene sokulmasına ve meşrulaştırılmasına yarayan bir aygıttır.” Müze salt bir depo ya da sergileme alanı olarak tahayyül edilemez. Aslında bu anlamıyla müzeler “modern dünyanın kurulmasında ve muhafazasında hayatı” öneme sahip mekânsal kurumlardır (Preziosi, 2012: 89). Çünkü kurum olarak müze; bilginin üretilmesinde, düzene kavuşmasında ve teşhir edilerek kamuya paylaşılmasında oldukça elzem bir yere sahiptir. Dolayısıyla artık müzelerin salt nesnelere yapıllı çevre sağlayan kurumlar olarak görülemeyeceğini kabul ederek müzelerin kamu ile “karşılaşma alanları” olarak sergilenen nesne ile edindiği etkileşimlere tanıklık eden mekânlar olarak biricikliği vurgulanmalıdır (Boast, 2011). Burada bağlamından ayrılarak başka bir bağlama yerleştirilen nesnelerin bu yeni bağlam olarak tanımlanan müzelerde bir anlatıya dahil olmaları (bkz. Wilson ve Hale, 1993; Bourriand, 2002; Becker, 1982) aslında müzeyi böyle bir mimari perspektiften incelemek için yeterli gerekçeyi sağlamaktadır.

Büyük uluslararası expo yapılarından kentsel kültür saraylarına, yerel yaşamın sade gösterilerine, çiftlik müzelerine veya bilim merkezlerinin yüksek teknolojlili interaktif siber sergi alanlarına kadar her müze benzersizdir (Hopper, 1996: 3). Buradaki müze özelinde baktığımızda ise yapının mimarisi de oldukça özgün ve özel bir yere sahiptir. Burada müzenin mimarlığına bakmak aslında yapının sosyal kullanım ve anlamına ilişkin belirli niyetleri yansıtması da dahil mimarlar tarafından oluşturulmaya çalışılan ve belirli sonuçlar çıkmasını ön görerek tasarlanan yazarlı bir maddi yapıyı araştırmak olarak ele alınmaktadır. (Yaneva 2009; Steets 2015).

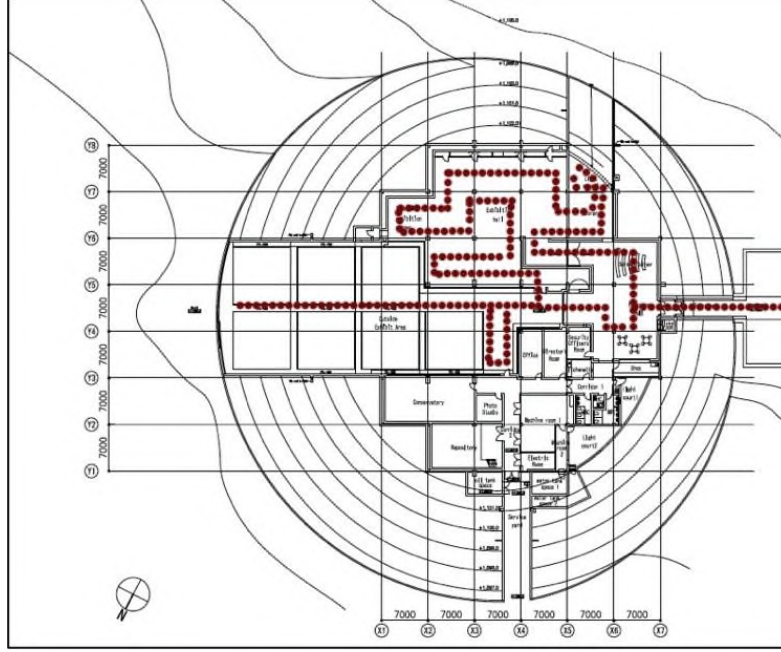
Müzenin yapısal özelliklerine bakıldığında ise yapının cephesi yeşil örtü bir höyük olarak tasarlandığı görülmektedir ve bu uygulama sürdürülebilir yeşil çatı örnekleri arasında yer almaktadır. Yeşil çatı fikri 1952 yılında Le Corbusier'in Unité d'Habitation'ü tasarlamasından sonra mimarlar tarafından tasarımlara dahil edilen bir uygulama olmuştur (Werthmann, 2007: 20). Özel bir yalıtımla kaplanan müze, duvarları doğayla bir uyumlu görüntü sergileyecek biçimde, sürdürülebilir çevreci bir tasarım ve yenilikçi bir yaklaşımla planlanmıştır. Japan International Cooperation Agency (JICA)'nın Temmuz 2005'te yayınladığı rapora göre höyüğü oluşturmak için çıkarılan hafriyat toprağı binanın dış duvarlarının etrafına ve çatı levhalarına yığılarak tasarıma katkı sağlayarak bölgeden uzaklaştırılma maliyetinden özgürleşmektedir. Bu höyük öykünmesi aslında müzenin hemen yanı başında tasarlanan Japon Bahçesi ile bir bütünlük sağlamaktadır.

Şekil 4. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Yerleşim Planı.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi, Şekil 5'te gözlemlenebileceği üzere "Prens Mikasanomiya Anı (Japon Bahçesi" ile bir bütün oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır. Müzenin yerleşim planında çevresi ile kurduğu ilişki verilmektedir. Bunun yanı sıra yine Şekil 5'e bakarak yapıya dair yaya, araç ve servis yaklaşımlarının nasıl kurgulandığı da görülebilmektedir. Müzeye ziyaretçi girişi, otopark alanından sağlanmaktadır. Alana ziyaretçi ulaşımını sağlıklı ve tek koldan yürütebilmek adına müze ve Japon Bahçesi'ne ait tek bir giriş tasarlanmıştır. Öte yandan müzeye servis ve sergilenen eşyaları taşıyan kamyonların yaklaşım kararı için ziyaretçi erişiminden bağımsız bir biçimde doğrudan park alanından arka yükleme erişimi kurgulanmıştır.

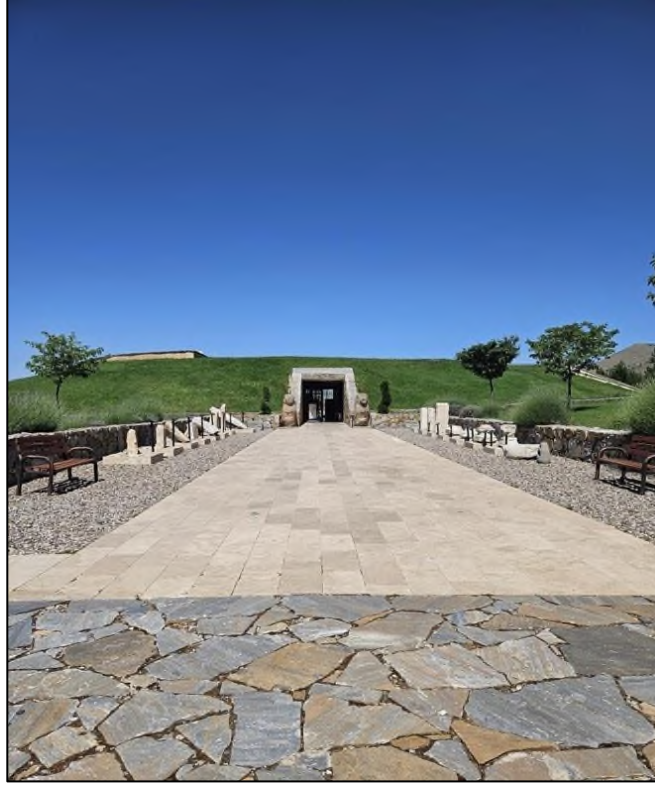

Şekil 5. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müze Planı ve Sirkülasyon Şeması (Yazar tarafından önerilmiştir).

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Müze, doğuda Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü'nün bitişiğinde yer almaktadır ve güneydeki Japon Bahçesi de müze ile hemhal olarak müzenin açık kamusal alanını tanımlayacak biçimde tasarlanmıştır. Müze, enstitüden başlayan güçlü bir eksen doğrultusunda yerleştirilmiştir. Şekil 6'da da görülebileceği üzere, müze girişi tek bir noktadan sağlanmaktadır. Müze yapısı arkeolojik bir höyük yanında olması sebebiyle ören yerinin yakınındaki yamaçların topografyasını yansıtacak bir tasarım anlayışı ile oluşturulmuş ve hemen yanındaki Japon Bahçesi'nin manzarasıyla uyumlu olacak bir şekilde tasarlanmıştır. 21. yy.'da müzelerin mimarlığının mekân organizasyonunun ve içerisinde barındırdığı nesnelere estetik olarak ilişkilendiği tartışmalı bir konu olarak devam etmektedir. Buradaki mimari seçimin de özünde nesnelere tefekkürü ile mimari deneyim arasındaki hiyerarşinin sunumunda yattığı görülmektedir (Tzortzi, 2015). Dolayısıyla bu müze mimarisi içerisinde teşhiri yapılan nesnelere gerekliliklerine cevap verebilmek adına bir yeşil örtü oluşturularak sergileme mekânlarını gömerek kontrol etme ihtiyacından doğmaktadır. Böylelikle mimar, bu müze mekânında yer alan nesnelere optimum ışık ve nem koşullarında tanzim edilmesini böyle bir höyük formu seçerek ortaya koymaktadır.

Müze yapısı tek katlı olarak tasarlanmıştır. Müze, toplam olarak 1500 m² kapalı alana sahip bir mekândan oluşmaktadır. Bu kapalı alanların 470 m²'sini sergi salonları ve idari alanlar oluşturmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020a). Müzenin diğer mekânlarını ise özel sergi köşesi, sergi odaları, çıkarılan nesnelere incelenmesine, fotoğraflanmasına, restorasyonuna ve araştırılmasına olanak tanıyan laboratuvarlar, kütüphane, eser depoları, sinevizyon odaları, idari ve servis bölümleri oluşturmaktadır. Sadece kütüphane mekânından avluya direkt çıkış sağlanmaktadır. Bu çıkışın şeffaf bir yüzle tanımlanması, çalışma mekânlarındaki iç-dış algısını kaldırarak bütüncül bir mekân algısı yaratmak amacıyla tasarlanmıştır.

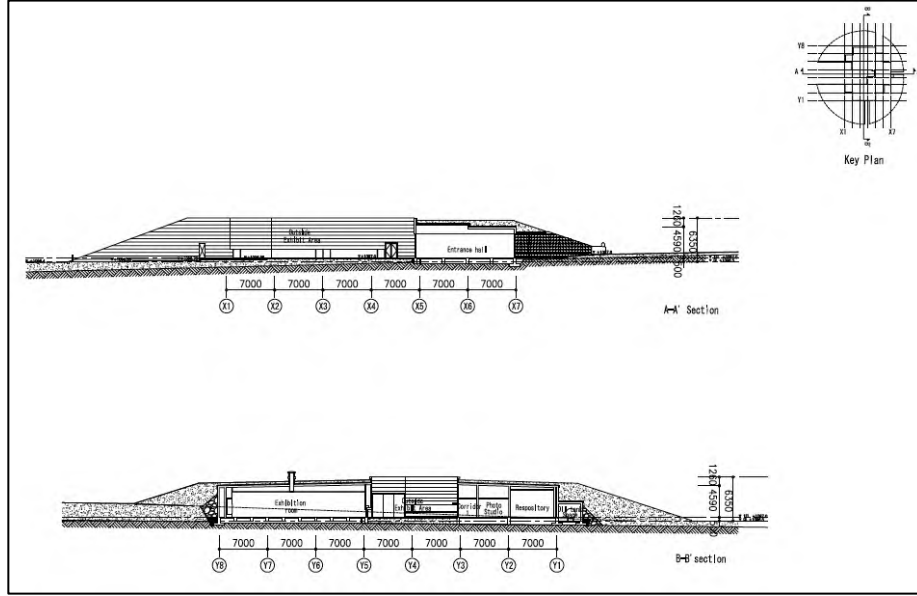

Şekil 6. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Girişi.

Kaynak: Gonca Z. Tunçbilek Dinçer Fotoğraf Arşivi, Nisan 2023.

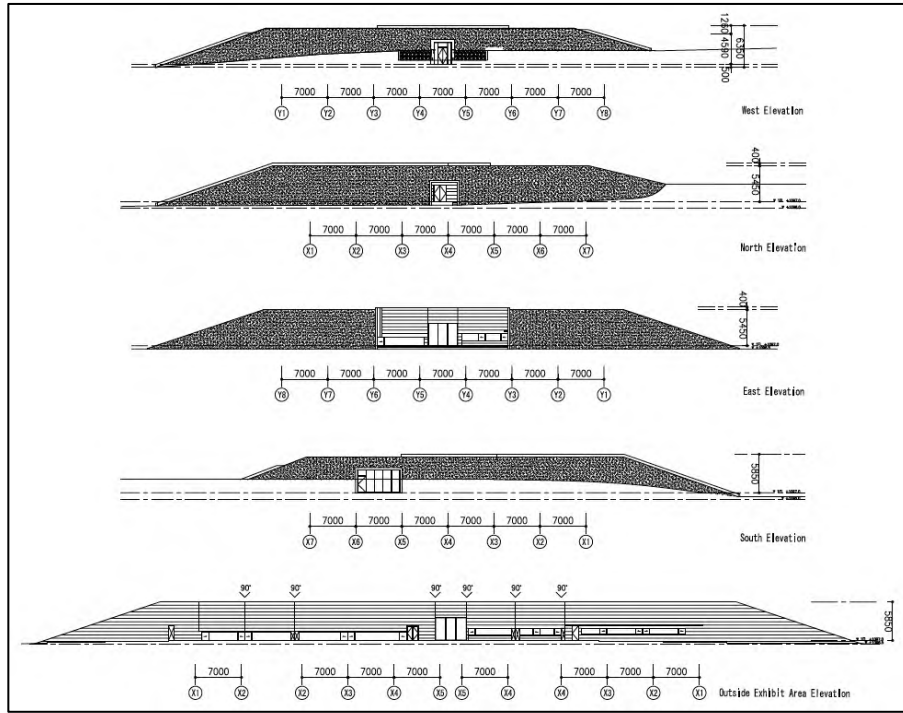
Müze genel olarak iki ana bölümden oluşmaktadır: güney tarafında yer alan kamusal alan (yaklaşık 830 m²) ve kuzey alanda yer alan arka bahçe alanı (yaklaşık 470 m²) (JICA raporu, 2005). Müze sergisi, karşılama aksı sonunda ziyaretçi giriş holü ile başlamaktadır. Şekil 7’de görüldüğü üzere, girişe yerleştirilen iki boğa başlı riton arasından müzeye erişim sağlanarak bu aks üzerinde bir anlamda arkeolojik eserlerin yer aldığı açık hava sergi alanı tanımlanmaktadır. Giriş holü, iç avluya bakan açıklıklar yardımıyla aydınlatılarak ziyaretçinin müzenin mekânını doğal ışık yardımıyla deneyimlemesine olanak tanımıştır. Bu giriş holünde bir satış birimi yer almaktadır. Ziyaretçi; giriş holünden ekranların bulunduğu alana, kütüphaneden sergi salonuna, özel sergi köşesinden dış sergi alanına kadar bir rota boyunca yönlendirilmektedir. Sergi salonundan, açık hava sergilemesinin devam ettiği iç avluya doğrudan çıkış bulunmaktadır. Böylece ziyaretçiler kapalı alandaki sergileri deneyimlemenin yanında beklenmedik açık hava sergilerine de dahil olabilmektedir.

İdari ofis, müze müdürlüğü ofisi ve laboratuvarlar doğal aydınlatmadan yararlanmak ve yönetimi kolaylaştırmak adına iç avluya bakacak şekilde konumlandırılmıştır. Sergi salonu ile özel sergi köşesi birlikte tasarlanarak serginin yapı içerisinde mekânsal sürekliliği sağlanmaktadır. Kütüphane doğrudan giriş holü ile bağlantılıdır ve doğal ışıktan yararlanmak adına Japon Bahçesi tarafında bir geniş bir açıklığa sahiptir. Müzede özellikle kütüphane biriminin bulunması yapının sergileme odağının yanında bir araştırma merkezi olarak işlevlendirilmesine işaret etmektedir. Müzelerin araştırma merkezi haline gelmesi oldukça önemlidir; çünkü burada yapılan araştırmaların ve çalışmaların kamuya paylaşılması sadece tarihi ve kültürel mirasın korunması bakımından değil, aynı zamanda ziyaretçinin ve elbette yerel halkın bu mirasa olan ilgisinin artırmaktadır (Carr, 2001: 173). Video gösterim köşesi ise yine giriş holü ile ilişkilendirilmiştir ve elli kişiye kadar hizmet verebilecek kapasitedir. Koruma ve restorasyon çalışmalarını yürütecek ekip için sekiz kişi kapasiteli ve gerektiğinde ikiye ayrılabilir bir mekân tasarlanmıştır. Personel ofis mekânları da üçe ayrılmıştır: müdür ofisi, idari ofis ve güvenlik görevlilerinin ofisi. Müzede, son olarak depolama yapılabilecek mekânlar ile fotoğraf geliştirme odasına yer verilmiştir.

Şekil 7. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Kesitleri.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Şekil 8. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Görünüşleri.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

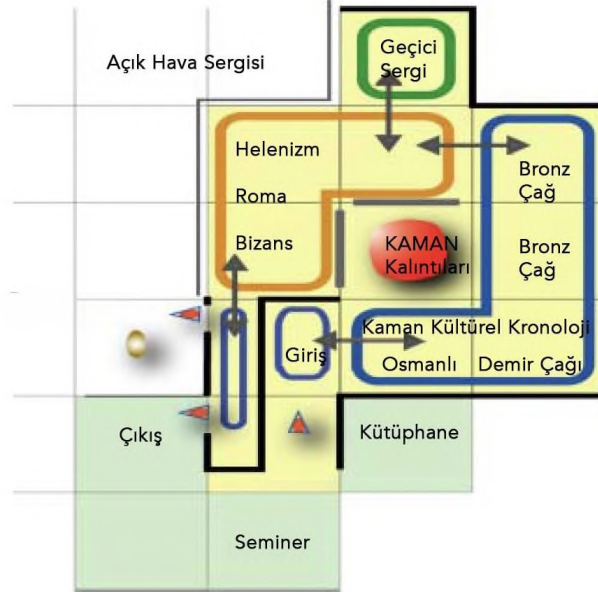
JICA'nın 2005'te yayınladığı raporda müze yapısının mimarisini etkileyen bazı doğal koşullar göz önüne alınarak tasarlandığından bahsedilmektedir ve bu koşullar şöyle sıralanmaktadır: Sıcaklık ve güneş ışığı, yağmur, rüzgâr, aydınlatma ve depremler. Bu tasarım anlayışına göre yaz ile kış, gündüz ile gece arasında büyük sıcaklık farkları olduğundan güneş ışınlarından gelen ısıyı azaltmak için tasarlanan yapıda izole edilen bir anlayış

benimsenmiştir. Bu sayede eserleri depolama koşulları da oluşmaktadır. Yapı yüksek yalıtımlı bir hale getirilerek güneşten en az etkilenmesi sağlanacaktır. Bölgede çok fazla mevsimsel ve yıllık yağış görülmediği gözlemlenmektedir ancak yine de çatıda ve yapı üzerinde su geçirmez bir asfalt tabakası ve su geçirmez beton tercih edilmiştir. Bölgede yıl boyunca hızı 30 m/sn. aşan kuvvetli rüzgâr kaydı bulunmamaktadır. Geniş ekranların yer aldığı sergi salonları ve giriş holü dışında işlevsel bir sorun olmadığı sürece doğal ışıktan faydalanılmasına karar verilmiştir. Işık pencereleri kuzey ve güney cephelerde merkez avluya bakacak biçimde tasarlanmıştır. Özellikle Japonya gibi deprem kuşağında yer alan ülkemizde bir yapı üretilmesi bakımından özellikle deprem yönetmeliğine uygun bir müze tasarımı konusunda mutabık kalınmıştır.

Müze yapısı, yeşil ve sürdürülebilir mimari konsepti ile bugüne kadar birçok ödüle layık görülmüştür. 2010 yılında “Green Good Design” ödülünü almıştır. 2011 yılında dokuzuncusu düzenlenen “Çevre ve Ekipman Tasarımı” ödülleri kapsamında Mimarlık ve Ekipman Kategorisi’nde ödüle layık görülmüştür. Yine aynı yılda, Japan Institute of Architects tarafından yüz seçki arasına girmiştir. Son olarak 2013 yılında Architectural Institute of Japan (AIJ) tarafından verilen mimarlık ödülünü almaya hak kazanmıştır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b). Bu ödüller, bu kültürel işbirliği kapsamında hem yapının hem de alanın uluslararası olarak duyurulmasına katkıda bulunmuştur.

Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Sergisi ve Sergileme Yöntemleri

Arkeolojik kazı alanlarına yakın mesafede arkeoloji müze yapılarının tasarlanması aslında çıkarılan eserlerin hem korunması hem de sergilenmesi amacını taşımaktadır. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi’nin de tam bu nedenle arkeolojik sit alanının yanında olması çıkarılan eserlerin taşınması, onarılması ve teşhir edilmesi aşamalarının alana en yakın çevrede ve en kısa sürede gerçekleştirilmek istenmesiyle açıklanmaktadır. Aslında bu müze özelinde yerinde koruma ve sergileme anlayışı benimsenmektedir (Dağdeviren, 2021: 551). Dolayısıyla kültür varlıklarını korumak adına yapılan yer seçimi koruma ve sergileme faaliyetlerini yerine getirmede oldukça önemlidir. Bunun da temel sebebi alandan çıkarılan nesnelerin/eserlerin fazla mesafe kat etmek zorunda kalmadan ve iklimsel koşul değişikliğine uğramadan, yakın ve korunaklı bir mekân olarak tasarlanan müzede sergilenerek iş gücü, bütçe ve eser sürekliliğini sağlamaktır.

Şekil 9. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Sergileme Konsept Planı.

Kaynak: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Temel Tasarım Çalışması Raporu, Japan International Cooperation Agency (JICA), Temmuz 2005.

Yapının hayata geçmesi aslında Kaman-Kalehöyük'ten çıkarılan ve daha önce Kırşehir Müzesi'nin arkeoloji bölümünde sergilenen eserler ile daha önce halka açık olarak sergilenmemiş diğer eserlerin bütünleştirici bir anlatı ile bir müzede sergilenmesi amacını taşımaktadır. Dolayısıyla müze, Kaman-Kalehöyük kalıntılarının çoklu katmanlarını, kültürel kronolojisini açıklamayı ve esas olarak bölgeden çıkarılan eserleri tanzim ve teşhir etmeyi amaçlamaktadır. Müzenin kuruluş amacı aslında her nesnenin belirli bir sıraya sokulabilmesi, birbiriyle kıyaslanabilmesi ve belirli birtakım bütünlükler -kategoriler- içinde kümelendirilebilmesidir (Artun, 2017: 166). Bu müzedeki sınıflandırma gözle görülür özelliklere, fonksiyonlara ve formlara dayanır. Kaman-Kalehöyük kalıntılarında Demir Çağı'nın sonundan Osmanlı Dönemi'ne kadar olan 1400 yılı kapsayacak biçimde çok katmanlı olarak Helenizm, Roma, Bizans ve Selçuklu (Şekil 10) dönemine ait eserler bulunmaktadır. Kırşehir ovasından çıkarılan eserler, o dönemleri temsil edecek şekilde sergilenerek Orta Anadolu'nun geniş ve kapsamlı kültürel kronolojisinin sergilenmesinde yer almaktadır. Bu eserlerin yanında, Kırşehir'de yer alan Yassıhöyük ve Büklükalehöyük kazı alanlarından gelen eserler de yine bu müzede sergilenmektedir. Burada bir müze kurumunun oluşturulmasının asıl amacı sadece eser sergilemek ile sınırlı değildir. Aslında böyle bir kurumsal alt yapı sayesinde Türk-Japon ilişkileri güçlendirilerek Kaman-Kalehöyük'ten çıkarılan eserler için bütünleşen sergi odalarında sergilenmektedir. Burada bütünleşme sözcük seçimi bilinçli bir tercihtir.

19 yy.'da nötrleşen müze mekânları "iyi aydınlatılmış" depolar olarak her türlü nesne ve içerik için uygun işlev gördüğü eleştirisi ile karşılaşmıştır (Markus, 1993: 171). 21. yy.'a gelindiğinde müze mimarisi artık yapının sergileme ile bütünleştiği ve diğer yüzyıla kıyaslandığında daha güçlü bir algısal deneyimle etkileşim ortaya koyan "aktif" mekânlar haline gelmektedir (Psarra, 2009: 182). Buradaki aktiflik aynı zamanda müzenin gelişme, değişme ve dönüşme potansiyelinden de kaynaklanmaktadır. Müze mimarisi sergileme ve nesnesiyle oluşturmaya çalıştığı söyleme otorite katar ve "bazı iddiaların inandırıcılık ve ikna edicilik kazanmasını sağlayan kaynaklar" olarak anlatıyla bütünleşir (Gieryn, 2006: 6). Bu müzede bu anlatı eserlerin taksonomik olarak yeniden eskiye doğru yapılmasıyla sağlanmaktadır. Çünkü ancak höyük katmanları tek tek açıldıkça ve orada bulunan eserlere ulaşıldıkça eserler müzeye ulaştırılmakta ve dolayısıyla ancak o zaman sergiye açılmaktadır. Halen kazının devam etme durumu da göz önünde bulundurulduğunda, müzedeki en son eser, yerleşimi bulunan en eski esere ait olmaktadır. Kalıntılar, araştırma başladıktan bu yana kazılmaya devam ediyor ve önümüzdeki on yıllar boyunca da devam edecektir. Bu nedenle sergileme organizasyonun statik olmaması ve gelecekteki değişikliklere uyum sağlayacak şekilde esnek ve eklenilebilir olmasına karar verilmiştir.

Müzede aynı zamanda çeşitli toplantılar ve etkinlikler için seminer odaları, çıkarılan ürünlerin biriktirilmesi için depolar, toplanan ürünlerin korunması için konservasyon odaları ve son olarak restorasyonuna ihtiyaç duyulan nesnelere için restorasyon odaları bulunmaktadır. Bununla birlikte, bu mekânsal organizasyon özellikle yerel halk tarafından kültürel mirasın restorasyon ve korunmasının önemini vurgulandığı bir üs haline gelmektedir. Kamu bu sergileme mekânları sayesinde "kendi geçmişini ve geleceğini okuyacağı bir tarih sahnesine" tanıklık edebilmektedir (Heidegger, 1977 :133). Bütün bunlara ek olarak; yerel halkın, öğrencilerin ve çocukların kalıntıların korunması ve kültürel mirasa yönelik arkeolojik ilgisinin artırılması bağlamında önemli bir role sahiptir.

Müzenin sergi organizasyonu, Japonya Anadolu Arkeoloji Enstitüsü'ndeki kurul tarafından oluşturulmuştur. Müzede, Kalehöyük arkeolojik alanına ait eserlerin yanı sıra Yassıhöyük ve Büklükalehöyük höyüklerinden çıkarılan eserlerin de kronolojik sırasıyla tanzim edildiği ayrı bölümler halinde teşhir alanları yer almaktadır. Sergilemeler, geleneksel sergileme metodlarının kullanıldığı cam sergileme ünitelerinin yanı sıra teknolojik özelliklerin de benimsendiği farklı sergileme yöntemleri ile birlikte görsel olarak da zenginleştirilmiştir.

Şekil 10. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Tarihsel Gelişim Teşhiri.

Kaynak: Gonca Z. Tunçbilek Dinçer Fotoğraf Arşivi, Nisan 2023.

Müze sergileme alanlarının değerlendirmesine gelindiğinde ise ilk olarak müzenin giriş kısmında sergilemeye hazırlık olarak arkeolojik alanın tarihsel gelişimini/dönüşümünü vurgulayan uydu fotoğrafları ve hava fotoğraf haritalarından oluşan bir teşhir alanı tanımlanmaktadır (Şekil 11). Bu alanın tematik genel yaklaşım kararı yaklaşık 5500 yıllık bir katmanlaşmanın somutlaştırılarak ziyaretçiye sunulma çalışmalarından oluşmaktadır. Bu sunum, aslında İç Anadolu'da yer alan Kaman kalıntılarının doğru konumunu ve gelişiminin gösteren bir anlatıyı ortaya koymaktadır ve didaktik bir anlatıma sahiptir. Ziyaretçi katmanlaşmanın fiziksel tarifinin görsel bir anlatısına yönlendirilmektedir.

Şekil 11. Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Alanı Teşhiri.

Kaynak: Gonca Z. Tunçbilek Dinçer Fotoğraf Arşivi, Nisan 2023.

Ana sergileme mekânı, Kaman-Kalehöyük arkeoloji alanındaki tepe yapısı kalıntılarını, höyük gelişimini ve kazı yöntemlerini ortaya koymaktadır. Bu müze mekânının ortasında, höyüğün 1/100 ölçekli bir maketi LED aydınlatma sistemiyle kültür katmanlarını sergilenmektedir (Şekil 12). Bir manivela kolu yardımıyla üç boyutlu temsil kuzey-güney yönünde ayrılabilir. Bu kesitte, ışıklandırılmış hatlar sayesinde bütün höyük katmanları tek tek görülebilmektedir. Bu üç boyutlu anlatım deneyimlenebilir bir sergileme yöntemi sunuyor. Bu anlatıma ek olarak, mekânda kalıntıların tarihsel yapısı ve gelişimi daha geleneksel yöntemlerle ve didaktik bir anlatıyla ortaya konulmaktadır. Buradaki anlatı; fotoğraflar, figürler ve çizimlerle desteklenmektedir. Bu anlatıların beraberinde aynı mekânda arkeolojik kazıda kullanılan yöntemler sergilenmektedir. Şekil 12’de görüldüğü üzere anlatı soldaki raf sisteminde yer alan ve arkeolojik alandan çıkan gerçek nesnelere desteklenmektedir.

Kalıcı sergi Kaman’dan çıkan kalıntıların kronolojik bir sergisini oluşturmaktadır ve bunlar daha önce de ifade edildiği gibi sondan başa doğru sırasıyla Osmanlı, Selçuklu, Bizans, Roma ve Helenistik dönem eserleridir. Orta Anadolu’nun Kaman kalıntılarının kültürel bağlamındaki kronolojisini sürekli kılmak amacıyla salt Kaman çevresinde çıkarılan kalıntıların yanında aynı zamanda Kırşehir ili çevresindeki ovalardan elde edilen eserler de bu sergide yer almaktadır. Her bir nesne buradaki kültürel katmanlılık anlatısını vurgulamak üzere kurgulanmıştır. Ziyaretçiler bu nesnelere arasında gezinerek gözlem yaparken öğrenirler. Müzelerin ilk örnekleri sayılabilecek kişiye özel sergileme birimleri olarak tasarlanan Nadire Kabineleri’nin aksine buradaki müze mekânı kamuya açık ve anlatısız bir keşiften ziyade eğitici bir dolaşımdır. Sergilenen nesnelere içerisinde neolitik dönem ana tanrıça heykeli, çengelli iğne işlevi ile kullanılan fibulalar ve bunların kalıpları, kalkolitik dönem seramikleri, kanatlı aslan ağızlı fildişi mühür, mühür baskıları, mühürler, yün eğirmede kullanılan ağırlıklar, hayvan başlı kaplar (riton), altın takılar, ok uçları, hiyeroglif yazıların bulunduğu objeler, kil tabletler ve boyalı seramikler bulunmaktadır. Buradaki temel amaç, elde edilen nesnelere birlikte nesnelere tanımladığı kültürel katmanları açıklamaktır. Bu kültürel katmanların tam olarak anlaşılmasını sağlamak amacıyla çeşitli araçlardan yararlanılmaktadır: 3D perspektifler, haritalar, fotoğraflar, çizimler ve açıklayıcı metinler.

Sergileme konsept planında görüldüğü üzere özel sergileme alanı olarak tanımlanan mekân aslında geçici sergiler için tasarlanmış bir sergileme mekânıdır. Bu mekân, her yıl haziran ayından eylül ayına kadar yapılan kazı araştırmalarının ve aynı zamanda restorasyon/koruma sonuçlarının sergilerinden oluşmaktadır. Bu mekânda, sergileme yöntemleri olarak haritalar, fotoğraflar, çizimler ve açıklayıcı metinlerden yararlanılmaktadır. Buradaki anlatı, salt Kaman-Kalehöyük alanı ile sınırlı kalmayan, diğer ören yerlerindeki kazı çalışmaları ve yeni keşiflerin de ziyaretçi ile paylaşıldığı güncel bilgilendirici bir mekân anlayışını yansıtmaktadır.

Son olarak müzede bir de açık hava sergileme mekânı yer almaktadır. Burada da kazıdan çıkan eserlerin açık hava mekânında sergilendiği bir tanzim sunulmaktadır. Buradaki sergilenen nesnelere toplam üç döneme aittir: Osmanlı Dönemi, Demir ve Bronz Çağı. Bu açık hava sergi alanı, dönemlerin özelliklerini göstermeye yarayan kazılan katmanlardaki nesnelere ile oluşan bir açık hava sergisidir. Bu mekân, kazı alanındaki katmanlaşmanın sergilendiği ve açıklayıcı metinlerle desteklendiği bir alan olarak tanımlanmaktadır.

Müzenin buraya kadarki incelenen bölümünde didaktik bir anlatı hakimdir. Ancak günümüzde somut ve somut olmayan kültürel mirasın temsil edildiği müzeler misyonunu ve uygulama yöntemini değiştirmiştir. Güncel müze yaklaşımları yalnızca kültürel prototiplerin sergilendiği ya da otorite bir güç anlatılarının yer aldığı mekânlar sunmanın dışında ziyaretçileriyle diyaletik bir diyalog içine girmektedirler. Bu diyalog, kesin doğrular yerine ziyaretçi yorumuna dayalı ve yenilik arzusuyla can bulan bir karşılıklık ilkesine dayanmaktadır. Bu bağlamda, müzelerin değişen toplumun ihtiyaçlarına ve çeşitliliğine evrildiğinden bahsedilmektedir (Schubert, 2004: 132). Dolayısıyla bu müzede bu diyaletik diyalogu kurmak adına geleneksel sergileme yöntemlerinin dışına çıkarak birtakım farklı uygulamalardan yararlanılmaktadır.

Müzecilikte güncel uygulamaları ve ziyaretçi ile iletişimi yakalamak için kullanılan sistemlerden birisi “interaktif zemin projeksiyon” sistemidir. Bu interaktif sunumunda bir gölde harekete duyarlı kaçan balık temsiliyeti projeksiyonu aracılığıyla zemine yansıtılmaktadır. Müzede 3D gözlük destekli interaktif müze bilgi sistemi, 3D teknolojisi interaktif uygulama sistemi, web taban destekli sanal müze turu ile dijital rehber sistemlerinden faydalanılmaktadır. Ayrıca Kalkolitik, Neolitik ve Hitit dönemlerine ait tümülüs katmanlarının animasyon yardımıyla dijitalleştirildiği anlatıda ziyaretçiler 3D gözlükler takarak ekranlar ilişkilendirilen dokunmatik sensörlü araç yardımıyla tarihin katmanlarında gezinme ve bu katmanları deneyimleme imkânı bulmaktadır (Silav, 2015: 624-625). Hitit dönemine ait oluşturulan sokaklarda yapılan yolculuklarda ziyaretçiler, o dönemdeki günlük

yaşam pratiklerini deneyimle fırsatı elde etmektedir. Modern müzelerde ziyaretçi deneyiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla müzeler günümüzde ziyaretçiyi merkeze yerleştirmeye başlamıştır. Ziyaretçinin müzedeki kurguyu deneyimlemesi müze kurumunun yapısını temelden değiştirmektedir. Müzede bir de ekranlar aracılığı ile bazı anlatılara yer verilmiştir. Bunlar; mühürlerin üç boyutlu gösterimi, Hitit İmparatorluk Çağı ile Demir Çağı'ndaki yaşantı ve üç boyutlu canlandırmadır. Esasında bu güncel sergileme yöntemlerinin yanında aslında 21. yy. müzelerinde olmazsa olmaz bir deneyim olarak müzede eğitim ve etkileşimli yaratım süreçleri de sunarak topluma yarar sağlayan kurumlar haline gelmektedir (Vidler, 2001: 163). Ziyaretçi gruplarına yönelik drama etkinlikleri ile birlikte çömlekçi çarkında seramik yapımı, çivi yazısı atölyesi, kil-çamur Agurine yapım atölyesi, takı tasarımı atölyesi, sikke basım atölyesi ve son olarak mühür basım atölyesi bu müzenin sunduğu eğitime yönelik etkinlikler arasında yer almaktadır.

Sonuç

Türkiye'deki arkeoloji müzeleri genellikle Anadolu'daki yer alan kazı alanlarına yakın kent merkezlerinde kurulmuştur. Oysa, 1958 yılında Rio De Janerio'da yapılan Uluslararası Eğitim, Bilim ve Kültür Kurulu (UNESCO)'nun bir organı olan Uluslararası Müzeler Kurumu (ICOM)'un toplantısında bölge müzelerine ihtiyaç duyulmasına bağlı olarak merkezden uzakta bulunan bölgesel ve/ya genel koleksiyon konularını barındıran müzeler tanımı ortaya çıkmıştır. Burada örnek olarak Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi özgün bir yere sahiptir; çünkü kazı alanının hemen yanı başında dolayısıyla kent merkezinden uzak bir noktada ve fakat kazı alanıyla doğrudan ilişki kuracak bir bağlamda tasarlanmıştır. Bunun temel nedenlerinden biri Kaman-Kalehöyük arkeolojik kazı alanından çıkan eserlerin sergileneceği bir müze, arkeolojik alanın varlığını ve görünürlüğünü ortaya koymak adına oldukça önem arz etmektedir. Bu makalede, bu arkeoloji müzesi öncelikle yer aldığı sosyal ve kent bağlamıyla kurduğu ilişki bakımından incelenmiştir. Bu inceleme, müzenin hem fiziksel olarak bulunduğu yer ile hem de bulunduğu mekândaki yerel kültürle kurduğu ilişki açısından önemlidir. Dolayısıyla müzelerin varlığının sergilenen eser ile sınırlı bir ilişkiye sahip bir mekân okuması yerine üst ölçekte tarihsel ve sosyokültürel bağlamıyla ele alınan bir mekân okuması olarak yapılmasının önemini altı çizilmiştir. Bir başka unsur olarak müze yapısının, kendi mimarisini sergilemesi bakımından yapının mimarisi ele alınmıştır. Burada mimari gerekliliklerine ve özgünlüklerine değinilerek müze organizasyonuna odaklanılmıştır. Son olarak ise müzedeki güncel ve geleneksel sergileme yöntemleri irdelenmiştir.

Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi özelinde sergi mekânları ile koruma ve restorasyon alanları birlikte ele alınarak kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir. Buradaki özgün birliktelik aslında arkeoloji müzesi, Japon Bahçesi ve arkeolojik araştırma enstitüsünün bir arada bulunmasıdır. Bu birlikteliğin önemi aslında bütün bu kurumların bu sinerjik etkilerden yararlanılarak daha iyi arkeolojik araştırmaların sağlanmasına olanak tanınması olarak okunabilir.

Bu kampüs ilişkileri sadece kurumsal organizasyonun tezahürü için önemli değildir. Aynı zamanda, burada yaşayan yerel halk için güncel yaşam alanlarına yakın kalıntıların bulunduğu alanlar aracılığı ile çocukluktan itibaren arkeolojiye ilgi uyandırmaktadır. Böylelikle yerel halkın kültürel mirasının korunmasına ilişkin farkındalığının artırılması sağlanmaktadır. Ayrıca kurum olarak müze, yerel halkın sosyal hayata katılmasına ve kendini geliştirmesine neden olarak bölge insanın tarihe ve arkeolojiye olan ilgisini artırmaktadır. Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü Kaman-Kalehöyük kampüsünde, yöredeki çocuklara arkeoloji konusunda temel eğitim vermektedir ve bu temel eğitimler müze mekânındaki deneyimlerle somutlaştırılmaktadır. Bu durum aslında müzenin özellikle 1980'lerde ve 1990'larda hayata geçen müzelerde kaybolan araştırma, koruma ve eğitim işlevleri geri planda kalmıştır ve 21. yy.'a gelindiğinde bu işlevlerin yeniden gündeme getirilerek müzelerde öne çıkması bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Son olarak kampüsteki Japon Bahçesi de Türk-Japon kültürel işbirliğine hizmet etmektedir. 1993 yılından bu yana yılda 30.000 ziyaretçi çeken bir odak merkezi olmasının yanı sıra yerel halk için bol yeşilliği ve su elemanları ile bir dinlenme noktası haline gelmiştir. Buraya gelen ziyaretçiler, Japon Bahçe tasarımının inceliklerini deneyimlemektedir. Ziyaretçi, bahçe aracılığı ile Japon bitkilerini ve ağaçlarını tanımaktadır. Bahçe, Japon tasarımında kullanılan teknikleri tanıtma açısından önem arz etmektedir. Özellikle su elemanı kullanımının bahçe tasarımındaki tamamlayıcı rolü ve mekân üzerindeki etkisi burada net olarak ortaya konulmaktadır.

Kaynakça

- Ambrose, T. and Crispin P. (2006). *Museum Basics The International Handbook* (2nd ed). London: Routledge.
- Artun, A. (2017). *Mümkün Olmayan Müze: Müzeler Ne Gösteriyor? İletişim Yayınları*.
- Becker, H. S. (1982). *Art Worlds*. London: University of California Press.
- Boast, R. (2011). Neocolonial Collaboration: Museum as Contact Zone Revisited. *Museum Anthropology*, ss. 34: 56-70.
- Bourriaud, N. (2002). *Relational Aesthetics*. Dijon: Les Presses du Reel.
- Carr, D. (2001). A Museum is an Open Work. *International Journal of Heritage Studies*, Vol. 7, No. 2, ss. 173-183.
- Dağdeviren, A. (2021). Algılanan Hizmet Kalitesi, Memnuniyet ve Davranışsal Niyetler Arasındaki İlişki: Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi Örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (1), 537-567.
- Desvallées, A., and Mairesse, F., (eds). (2010). *Key Concepts of Museology*. Paris: Armand Colin.
- Gieryn, T. F. (2006). The City as Truth Spot. *Social Studies of Science* 36(1): 5-8.
- Heidegger, M. (1977). The Age of the World Picture, *The Question Concerning Technology, and Other Essays*. New York: Harper and Row.
- Hooper-Greenhill, E. (1990). The Space of the Museum. *Continuum: The Australian Journal of Media & Culture* 3 (1): 56-69.
- Hooper-Greenhill, E. (1996). *The Educational Role of the Museum*, London: Routledge.
- Hroch, M. (1996). From National Movement to the Fully-formed Nation: The Nation-building Process in Europe. Gopal Balakrishnan (ed.), *Mapping the Nation* içinde (ss. 78-97). London: Verso.
- Japan International Cooperation Agency (JICA). (July, 2015). Basic Design Study Report on the Project for the Construction of Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum in the Republic of Turkey. (24.07.2024 tarihinde <https://openjicareport.jica.go.jp> adresinden ulaşılmıştır).
- Markus, T. A. (1993). *Buildings and Power: Freedom and Control in the Origin of Modern Building Types*. London: Routledge.
- Ólof G. S. (2020). Blind Spots: Museology on Museum Research. *Museum Management and Curatorship*, 35:2, 196-209.
- Phillips, R. B. (2005). Re-Placing Objects: Historical Practices for the Second Museum Age. *The Canadian Historical Review* 86 (1): ss. 83-110.
- Preziosi, D. (1998). Museology, *Encyclopedia of Aesthetics, Book 3* içinde (ss. 305-308). New York: Oxford University Press.
- Preziosi, D. (2012). Narrativity and the Museological Myths of Nationality. Bettina Messias Carbonell (ed.), *Museum Studies an Anthology of Contexts* içinde (ss. 82-92). Massachusettes: Wiley Blackwell Publishing.
- Psarra, S. (2009). *Architecture and Narrative: The Formation of Space and Cultural Meaning*. Abingdon, Oxon: Routledge.
- Schubert, K. (2004). *Küratörün Yumurtası*. Smith R (çev.). İstanbul Sanat Müzesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Silav, M. (2015). Sürdürülebilir Müze Tasarımı Kaman-Kalehöyük Arkeoloji Müzesi, 2. Uluslararası Sürdürülebilir Yapılar Sempozyumu, 28-30 Mayıs 2015, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye, Bildiriler içinde (ss. 621-625).
- Steets, S. (2015). Taking Berger and Luckmann into the Realm of Materiality: Architecture as Social Construction. *Cultural Sociology* 10 (1) 93-108.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020a). Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi. <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=KKK01&DistId=MRK> adresinden 14.08.2024 tarihinde erişilmiştir.

- T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı. (2020b). Kaman Kalehöyük Arkeoloji Müzesi [Broşür]. <https://muze.gov.tr/s3/MysFileLibrary/K%C4%B1r%C5%9Fehir%20Kaleh%C3%B6y%C3%BCk%20Arkeoloji%20M%C3%BCzesi-7ac416be-9f1b-449c-8dc7-5f4c088b6a7e.pdf> adresinden 14.08.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Toon, R. (2005). Black Box Science in Black Box Science Centers. Suzanne Macleod (ed.) *Reshaping Museum Space: Architecture, Design, Exhibitions*. Routledge, London.
- Tzortzi, K. (2015). *Museum Space: Where Architecture Meets Museology*. Farnham: Ashgate.
- Vidler, A. (2001). The Space of History: Modern Museums from Patrick Geddes to Le Corbusier. M. Giebelhausen (ed.), *The Architecture of the Museum: Symbolic Structures, Urban Contexts* içinde (ss. 160-182). Manchester: Manchester University Press.
- Yaneva, A. (2009) *Made by the Office of Metropolitan Architecture: An Ethnography of Design*. Amsterdam: Uitgeverij.
- Werthmann, C. (2007). Green Roof – A Case Study: Michael Van Valkenburgh Associates' Design For The Headquarters of The American Society of Landscape Architects. Princeton Architectural Press, New York.
- Wilson, F. and Halle, H. (1993). Mining the Museum. *Grand Street 44*: 151-72.

EXTENDED SUMMARY

In modern museum studies, the museum should not be considered as a simple manifestation of the tangible or intangible cultural and historical heritage it exhibits, but rather about the social and urban context in which the museum building is located. The museum should be evaluated as a multi-layered social and cultural institution based on the building itself and the exhibition methods used in the architectural space of the museum, as it also exhibits its own architecture. In other words, the museum should not be considered as a set of spaces/structures with a limited relationship to the artifacts exhibited, but as a historical and socio-cultural structure on a larger scale.

In this article, the Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum and Japanese Garden, which was the result of a unique initiative and was designed by the Ishimoto Architecture and Engineering Firm and is located in the Kaman district of Kırşehir, is discussed from this multi-layered perspective. Beyond the exhibition of the archaeological artifacts found in Kalehöyük, the relationship of the building to the urban and social context in which it is located, the building itself and its association with the complex in which it is located, and finally the forms and methods of display are analyzed. In this way, a discussion is carried out by explaining both the museological, archaeological and architectural context of the museum. This analysis is crucial for understanding the museum, which has a socio-cultural context and significance regarding Turkish-Japanese collaboration. In the remainder of the article, the spatial context of the museum building, the spatial organization of its architecture, and the exhibition methods are analyzed, respectively.

The initial scale of this analysis is concerned with the urban, spatial, and socio-cultural context. The Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum and Japanese Garden are situated in the Kaman district of Kırşehir, an area that has become an emblematic of the cultural collaboration between Turkey and Japan. The location and design of the museum are determined by the objective of creating a space that serves not only as a repository for archaeological artifacts but also an integral component of the surrounding urban context. The museum and garden promote a dialogue between Turkish and Japanese cultures, thereby fostering a more profound public comprehension and appreciation of their shared and distinctive cultural heritages. The urban context of the museum is distinguished by its ability to amalgamate with the surrounding milieu with simultaneously serving as a prominent symbol of this international collaboration. The spatial organization of the museum and garden reflects a thoughtful integration of both Turkish and Japanese cultural elements. The architectural design of the museum incorporates traditional Japanese garden elements, such as meticulously maintained landscapes and water features, which are juxtaposed with the more rugged, historical elements of the Turkish archaeological site. This blend of cultural elements creates a unique space that invites visitors to explore and reflect on the interconnectedness of different cultures.

The second scale pertains to the architectural structure of the museum. The Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum was designed by the Ishimoto Architecture and Engineering firm, which employed a synthesis of Turkish and Japanese architectural principles. The architectural design employs the use of materials, construction techniques, and spatial organization in order to create a cohesive narrative of cultural collaboration. The museum building itself serves as a testament to the collaborative efforts between Turkish and Japanese architects and engineers. The utilization of locally sourced materials, including stone and wood, ensures that the edifice is in harmony with its surrounding environment. Furthermore, the integration of conventional Japanese architectural components, such as sliding doors and wooden lattice screens, introduces an element of cultural interchange to the design. The overall aesthetic of the museum is one of balance and harmony, which reflects the collaborative spirit in which it was conceived. The museum's architectural structure is not merely functional; rather, it is symbolic of the ongoing cultural exchange between Turkey and Japan. The design elements work together to create a space that is both inviting and educational, encouraging visitors to engage with the museum's exhibits and the broader cultural context in which they are presented.

The third scale of analysis considers the museum's exhibition methods. The objective here is to examine the manner in which artifacts are displayed with the intention of conveying a sense of shared cultural heritage. The curatorial strategies underscore the interconnections between Turkish and Japanese histories and traditions, thereby augmenting the educational and cultural impact of the museum's exhibits. The museum's exhibition methods are designed to facilitate a more profound comprehension of the archaeological artifacts unearthed at Kalehöyük, as well as the broader cultural context in which they are situated. The displays are organized

thematically, thereby enabling visitors to explore the diverse facets of Turkish and Japanese history and culture. Interactive exhibits provide supplementary context and information, thereby enhancing the accessibility of the exhibits to a diverse range of audiences. The curatorial approach emphasizes the interconnectivity of Turkish and Japanese cultural heritage, elucidating the manner in which these two cultures have influenced and enhanced each other over time. By exhibiting the artifacts in this manner, the museum establishes a forum for dialogue and reflection, prompting audience to contemplate the far-reaching implications of cultural interchange and collaboration.

In conclusion, the article's comprehensive analysis demonstrates that the Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum and Japanese Garden are models of international cultural collaboration. It illustrates how architectural design and museum curation can transcend mere functionality, fostering intercultural dialogue and understanding. By conceptualizing museums as dynamic, relational spaces, this study emphasizes their role as a conduit for the continuous (ex)change and integration of cultural values. The Kaman-Kalehöyük Archaeological Museum and Japanese Garden serve as exemplars of the transformative potential of architectural and cultural collaboration. Such institutions demonstrate the capacity of museums to serve as conduits for cross-cultural understanding and respect. This case study serves to illustrate the potential of museums to contribute to global cultural diplomacy, emphasizing the importance of integrating diverse cultural elements into museum design and curatorial practices. By fostering continuous interaction and collaboration, museums can serve vital agents for promotion of cultural harmony and the enrichment of the global cultural landscape.

**JAPON ÂLİMİ TOSHİHİKO IZUTSU'NUN “KUR'ÂN'DA ALLAH VE İNSAN” İSİMLİ
ESERİNDEKİ KUR'ÂNÎ TEMEL KAVRAMLAR ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**A STUDY ON THE BASIC CONCEPTS OF THE QUR'AN IN THE WORK NAMED “GOD
AND MAN IN THE QUR'AN” BY THE JAPANESE SCHOLAR TOSHİHİKO IZUTSU**

Mehmet Sıddık Özalp

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/İlahiyat/Temel
İslam Bilimleri

mehmetozalp@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4260-6989

Recep Çelik

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi/İlahiyat/Temel
İslam Bilimleri

recepcelik@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5099-1231

ÖZ

Geliş Tarihi:
11.07.2024

Kabul Tarihi:
26.09.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Arap Dili ve
Belâgatı,
Anlambilim,
Japonya,
Toshihiko Izutsu,
Kur'ân'da Allah ve
İnsan

Keywords

Arabic Language
and Rhetoric,
Semantics,
Japan,
Toshihiko Izutsu,
God and Man in the
Qur'an

Japonya'nın İslâm araştırmalarının öncülerinden Toshihiko Izutsu, dil bilimleri alanında eğitim almış ve 30'dan fazla dili akıcı olarak konuşabilecek yeteneğe sahip bir dilbilimci olmuştur. İslâm, Kur'ân, kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi İslâmî ilimler alanlarında geniş bir bilgi birikimine sahip olmayı başarmış ve Kur'ân'ın anahtar kavramları üzerine özgün ve kapsamlı araştırmalar yapabilmıştır. Kur'ân'ın anahtar kelimelerini dil ve anlam açısından değerlendirmiştir. O, farklı bir bakış açısıyla Kur'ân semantiği konusunda araştırmalar yapmış ve sözcüklerin yapısını, kavramlaşmış anlamlarını geleneksel, Kur'ânî ve modern semantik yaklaşımlarla analiz etmiştir. Bu açıdan çalışmaları benzersiz bir hüviyet kazanmıştır. Bu sebeple çalışmada; Japonya'da İslâm Araştırmaları, Izutsu'nun Hayatı, Türk Dünyası ile Münasebetleri incelendikten sonra Izutsu'nun Kur'ân ve İslâm ekseninde kaleme aldığı eserlerine değinilecektir. *Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân* isimli eseri bağlamında Gerçek Anlam ve Bağlantılı Anlam, Gerçek Anlam ve Bağlantılı Anlam, Gerçek ve Bağlantılı Anlam Bakımından “Allah” ve “Vahiy” Kavramları ve Felsefi Kavramlar gibi bazı kavramlar örnek olarak sunulacaktır. Bu şekilde ilgili konuların analiz ve değerlendirilmeleri yapılarak çalışma tamamlanacaktır.

ABSTRACT

Toshihiko Izutsu, one of the pioneers of Islamic studies in Japan, received training in linguistics and became a linguist capable of speaking more than 30 languages fluently. He succeeded in acquiring extensive knowledge in various fields of Islamic sciences, including Islam, the Quran, theology, philosophy, and Sufism, and conducted original and comprehensive research on the key concepts of the Quran. He assessed the key terms of the Quran from linguistic and semantic perspectives. Izutsu approached Quranic semantics from a unique perspective, analyzing the structure of words and their conceptual meanings through traditional, Quranic, and modern semantic approaches. This has given his work a distinctive identity. Therefore, this study will first explore Islamic Studies in Japan, Izutsu's life, and his relations with the Turkish world. Following this, an examination of Izutsu's works on the Quran and Islam will be presented. In the context of his work titled *Allah and Man in the Quran*, concepts such as Real Meaning and Related Meaning, the concepts of “Allah” and “Revelation” in terms of Real and Related Meanings, and various Philosophical Concepts will be discussed as examples. The study will conclude with an analysis and evaluation of these relevant issues.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1513085>

Atıf/Cite as: Özalp, M. S., & Çelik, R. (2024). Japon âlimi Toshihiko Izutsu'nun “Kur'ân'da Allah ve İnsan” isimli eserindeki Kur'ânî temel kavramlar üzerine bir inceleme. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 209-222.

Giriş

Japon âlim İzutsu'nun Kur'ân'ı Japonca'ya çevirmesi, dilsel bir çabadan ziyade, Kur'ân mesajı ve derin anlamlarını Japon toplumuna aktarma ya da Müslümanlar ile Japonlar arasında etkileşimin altyapısını sağlama amacı taşıyor olabilir. Bu, İslam düşüncesini daha geniş kitlelere ulaştırma ve anlama sürecinde önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. İzutsu'nun analizleri, Kur'ân'ın anahtar kelimelerinin yapısını ve kavramlaşmış anlamlarını hem tarihsel bağlamda hem de çağdaş semantik çerçevede ele alarak, bu kelimelerin çeşitli anlam katmanlarını açığa çıkarmıştır. Bu bağlamda, İzutsu'nun bilimsel mirası, sadece Japonya'da değil, dünya çapında İslam araştırmaları ve dil bilimi alanlarında önemli bir referans noktası olmayı sürdürmektedir. İzutsu, disiplinler arası yaklaşımı ve semantik analizdeki derinliği ile İslam düşüncesine yeni perspektifler kazandırmış ve bu alanın zenginliğini ve derinliğini göstermiştir. Bu münasebetle İzutsu ve eserlerine yeniden dikkat çekmek üzere dilsel semantik yaklaşımları başta olmak üzere görüş ve analizlerine yer verilecektir.

Japonya'da İslâm Araştırmaları

1868 Meiji Restorasyonu'yla yurtdışına çıkan Budist rahipler İslâmiyet hakkında bilgi toplamaya başlamıştır. Bu çerçevede Iwakura Misyonu üyesi Japon Budist rahip Mokurai Shimaji, İstanbul'u ziyaret etmiştir. Shimaji, yazdığı raporda İslâm'dan etkilendiğini belirtmiş ve İslâmiyet hakkındaki düşüncelerini diğer Budist rahiplere aktarmıştır. Ertuğrul Firkateyni faciasından yaralı olarak kurtulanları İstanbul'a getiren Hiei ve Kongo isimli gemilerle bazı Budist rahipler İstanbul'a gelmiştir. 1895'te gerçekleşen Çin - Japon savaşı sonrasında Japonya, Müslümanlarla komşu olduğunu fark etmiştir. Bu minvalde Uygurlar ve Çinli Müslümanlar Japonya tarafından olası müttefik olarak görülmüştür. 1904 - 1905 yıllarında yapılan Rus - Japon savaşının Japonların galibiyetiyle sonuçlanması, başta Osmanlılar olmak üzere tüm İslâm dünyasının dikkatini çekmiştir. Çin Müslümanlarını tanıyan Japonlar, bu savaşla da Rusya Müslümanlarını tanıma fırsatı bulmuştur. (Sat, 2018, ss. 114-115)

Japonya'da İslâm ve İslâm ilimleri konusundaki araştırmaların geçmişi 20. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle bu araştırmaların uzun ve köklü bir geçmişi bulunmamaktadır. Japonya'da İslâm ve Müslümanlar üzerinde icra edilen modern araştırmaların temel iki kaynağı bulunmaktadır. Bunlardan birisi üniversiteler bünyesinde doğu tarihi alanlarında gelişen akademik ilgidir. Bu ilgi, Çin araştırmaları sonucunda ortaya çıkmıştır. Diğer kaynak, Batı dünyasının araştırmalarında olduğu gibi, İmparatorluk Japonya'sının sömürgeci politikasının gerektirdiği acil ihtiyaçlardır. Japon yayılmacılığı çerçevesinde, Çin ve Güney Asya'daki Müslümanları anlamak ve kontrol altında tutmak amacıyla bu disiplin geliştirilmiştir. Bu sayede, sömürgeci hükümete gerekli bilgileri sağlamak ve ulusal çıkarlarını korumak hedeflenmiştir. I. Dünya savaşı öncesi ve II. Dünya savaşı süresinde yapılan İslâm araştırmalarının çoğu askerî otoritelerce desteklenerek yürütülmüştür. 1945 yılında Japonlar savaşı kaybettiklerinde Amerika Birleşik Devletleri bu merkezi kapatmış ve burada bulunan kaynaklar da kaybolmuştur (Kamada-Kobayashi, 2015, s. 97)

Izutsu, İslâm düşüncesi, İslâm araştırmaları, Kur'ân araştırmaları, kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır. İslâm hakkındaki eserlerinin çoğu yayımlanmış ve bu eserlerin, Japonlardan ziyade Batılılar arasında daha fazla bilindiği ve ilgiyle karşılandığı düşünülmektedir. Bu şekilde, İzutsu, Japonya'da İslâm literatürü ve değerleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmış ve bilinir hale gelmiştir. (Kamada-Kobayashi, 2015, s. 98)

Toshihiko Izutsu'nun Hayatı

Izutsu, 5 Mayıs 1914'te Yotsuya/Tokyo'da doğmuştur. (Sat, 2018, s. 32). Dil ilimleri alanındaki lisans ve lisansüstü eğitimini Keio Üniversitesi'nde yapmıştır. Bir müddet Yunan ve Latin felsefe metinleri ile dil ilimleri okutmuştur. O dönemde Japonya'da bulunan Rusyalı Tatar âlimi Musa Cârullâh Bigiyev (öl. 1369/1949) ile tanışarak onun vasıtasıyla İslâm dinine ve kültürüne ilgi duymaya başlamış; kendisinden Sibeveyhi'nin (öl. 180/796) *el-Kitâb'ı* ile Müslim'in (öl. 261/875) *el-Câmi'u's-sabîl'*ini okumuştur. Fransızca, Almanca, İtalyanca, İspanyolca, Farsça, Türkçe, Sanskritçe, eski ve yeni Çince öğrenmiştir. 1951 yılında başladığı ilk Japonca Kur'ân çevirisini 1958'de bitirmiştir (Kalın, 2001, s. 552). İzutsu, içinde Arapça, Farsça, Sanskritçe, Balice, Çince, Japonca Rusça ve Yunancanın da bulunduğu en az 30 dili düzgün bir şekilde konuşabilmiştir. İzutsu, Kur'ân'ı Japonca'ya çevirmiştir. İslâmî çalışmalar alanında *İslâm Düşünce Tarihi (İsuramu Shisōshi)* isimli eseri ilk çalışması olarak kabul edilse de çeviri alanda yapılan ilk çalışması Kur'ân'ı Japonca'ya çevirisi olmuştur. Kur'ân Tercümesi,

günümüzde bile geniş bir çerçevede dil incelikleri bakımından bilimsel çalışmalara konu edilmektedir (Izutsu, 2017c, s. 4, 2018, s. 9; Sat, 2018, ss. 23-130). Izutsu (öl. 1413-1993) ve Tanaka Shiro (öl.?) tarafından Japoncaya çevrilen Kur'an tercümesinin, 1850'den itibaren birçok defa basımı yapılmıştır (Serhân, 1998, s. 26/8260). Yabancı dilleri öğrenme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahip olan Toshihiko, Arapça öğrenmeye başladıktan bir ay sonra Kur'an'ı çözebilmiştir. Izutsu, 1959'da Japonya'dan ayrılmış ve 1974'te İran Kraliyet Felsefe Akademisi'ne geçmiştir. Bir ara Montreal Kanada'da McGill Üniversitesinde de İslâm Felsefesi hocalığı yapmıştır. Burada Ebu'l-Hasen el-Eş'arî (öl. 324/935-36), İbn Sînâ (öl. 428/1037), Gazzalî (öl. 505/1111), Suhreverdî el-Maktûl (ö. 587/1191) ve İbn Arabî (öl. 638/1240) gibi âlim ve düşüncelerine dair dersler vermiştir. Aynı şekilde İran'da da Felsefe Enstitüsünde hocalık yapmıştır. 1979 İran devriminden sonra ülkesine geri dönmüş ve hayatının bundan sonraki kısmını büyük ölçüde telif çalışmalarıyla geçirmiştir. Bu çerçevede doğu düşüncesi ve önemi hakkında çok sayıda kitap ve makaleyi Japonca olarak kaleme almıştır. Özellikle Kur'an semantiği üzerine çeşitli eserler yayımlamıştır (Izutsu, 2017c, s. 4, 2018, s. 9; Sat, 2018, s. 3)

Genelde semantik ilmi ve özelde ise Kur'an semantiği açısından adeta bir dönüm noktası olarak kabul edilen Izutsu'nun (öl. 1413-1993) Kur'an hakkında yaptığı telifleri; dünya çapında ilgi görmüş ve bazı İslâm ülkelerinde kendi dillerine tercüme edilmiştir. İlk çalışması *Arap Düşünce Tarihi* isimli eseri olsa da Pakistanlı öğrencisi Muhammed Hâlid Mesud'a göre Izutsu'nun eserler arasında "Ethico Religious Concepts in the Qur'an" isimli telifi, kabul edilen ilk ciddi çalışmasıdır. Bu nedenle bu çalışma, diğer eserleri arasında önemli bir yere sahip olmuştur. Muhammed Hâlid Mesud, Izutsu'nun Kazan Türklerinden Musa Cârullâh ve Hindistanlı âlimler ile olan münasebetlerine kapsamlı bir şekilde değinmiştir. Ayrıca Mesud, Izutsu'nun Kur'an yorumuna dayalı eserlerinin İslâm dünyası için ne ifade ettiğini de ortaya koymaya çalışmıştır. Mesud'a göre Şâh Velîyuddîn ed-Dihlevî ile başlayan Kur'an'a bütüncül yaklaşma düşüncesi ve çalışmaları Izutsu ile yeni bir şekle evrilerek farklı bir etki alanı yaratmıştır. Mesud, Izutsu'nun İslâm âlimlerini etkilediği gibi Japon ve batılı âlimleri de etkilediğini vurgulamıştır (Mesud, 2005, s. 128).

İslâm ve Ortadoğu Araştırmalarına dair bağımsız bir araştırma Enstitüsü olan Tokyo Camii Enstitüsü'nün direktörü ve profesyonel bir çevirmen olan Kyoko Nishida, son zamanlarda, Japonya'da yaşayan Türk, Suriyeli ve Japon Müslüman bilim adamlarının yardımıyla Kur'an'ı Japoncaya çevirmiştir. O, bir kadın olarak Kur'an'ı ikinci defa Japon diline çeviren şahsiyet olmuştur. "Kuran: Japonca Anlamı" isimli bu kitabı, Tokyo Camii Yayınevi tarafından yayımlanmıştır. Bu yayınevi, Tokyo'da bulunan resmi bir Türk dini kurumu olan Camii, Diyanet'in bir şubesidir (Kimura-Nishida, 2023, s. 355), Kyoko Nishida, öncelikli olarak Izutsu'nun Japonca çevirisinde kullanılan dilin klasik ve bazen aşırı üst düzey ve edebî olması hasebiyle zor olduğunu belirtmiştir. Ancak popülerliği sebebiyle, bu çevirinin Japonlar tarafından hala sıkça okunduğunu ancak içeriği ve Kur'an'ın ruhunu anlamak için yeni Japonca ifadelerle ihtiyaç olduğunu söylemiştir (Kimura-Nishida, 2023, s. 356).

Izutsu İslâm, Uzakdoğu ve Batı düşünce sistemleri hakkında çok sayıda kitap kaleme almış ve aynı şekilde araştırmalar yapmıştır. İsviçre'de düzenlenen Eranos Konferansları'na uzun bir müddet sâdik bir katılımcı olarak iştirak etmiştir. Burada genellikle Zen Budizmi hakkında araştırmalarını tebliğ olarak sunmuştur. Japon estetiği konusunda tanınmış bir uzman olan eşi Toshio İzutsu ile de ortak bazı makaleler yazmıştır. Yaşamı boyunca "hikmet" in farklı tezahürlerini tek bir çerçevede birleştirmeye çalışmış olan Prof. Toshihiko İzutsu, 1993 yılında vefat etmiştir (Izutsu, 2023, s. 1)

Türk Dünyası ile Münasebetleri

Türk dünyası için Izutsu'yu önemli kılan en önemli unsur, İslâmiyet ile sıkı bir biçimde ilgilenmeye başladığı 1937 senesinde dönemin Türk ve Tatar âlimlerinden Abdürreşid İbrahim (öl. 1363/1944) ve sonrasında Musa Cârullâh (öl. 1369/1949) ile tanışması ve bu münasebetle İslâm dinine büyük ilgi göstermesiyle ilişkilendirilebilir. Bu şahsiyetlerin Izutsu için ne kadar önemli olduklarını, ölümünden kısa bir süre önce bir mülakatta; Abdürreşid İbrahim ile Musa Cârullâh sayesinde İslâmî çalışmalara ilgi duyduğunu ve bu alanda yapılan çalışmalarının onların vesilesiyle olduğunu belirtmesinden anlaşılmaktadır (Sat, 2020, s. 98).

Abdürreşid İbrahim ve Musa Cârullâh gibi Tatar âlimlerin Japonya'ya yerleşmeleri ise Bolşevik İhtilali nedeniyle gerçekleşmiştir. Çünkü 1917 Bolşevik İhtilali'nden kaçan Orta Asya Türklerinin yanı sıra Tatarlardan bir grup Japonya'ya göç etmiştir. Söz konusu göç sonucunda Tokyo'ya yerleşen bu topluluk, Muhammed Abdülhay Kurbanalî (öl.1392/1972) liderliğinde ve Japon yetkililerin desteğiyle, bugünkü Tokyo Türk Camisi'nin

bulunduğu yerde faaliyet göstermeye başlamıştır. 1927 yılında burada Türk Mektebini açmış ardından 1929-1931 yılları arasında Türk-Müslüman Merkezi ve Matbaa-ı İslâmiyye'yi kurmuşlardır. O dönemde lise ve üniversite öğrencisi olarak İzutsu, bu merkeze sık sık uğramış ve İslâm ile Türklere ilgi duymaya başlamıştır. Japonya'daki Türk cemaatinin liderlerinden Abdürreşid İbrahim Efendi'nin (öl. 1363/1944) daveti üzerine Musa Cârullâh (öl. 1369/1949) 1938 yılında Japonya'ya gelmiş ve bir müddet burada kalmıştır. İzutsu, Musa Cârullâh'tan Arapça dersleri almış ve Câhiliyye dönemi şiirlerinin de içinde bulunduğu klasik Arapça metinleri okuma fırsatı bulmuştur (Bayrakdar, 2005, s. 4). Böylece İzutsu'nun Türkiye ve Türklere karşı özel ilgisi olmuştur. Bu çerçevede Tokyo Türk Merkezinde Türkçe ve Arapça öğrenmiştir. Diğer çalışmalarına göre nispeten az olsa da Türk dili ve Türk düşüncesi hakkında tanıtıcı yazılar kaleme almıştır (Bayrakdar, 2005, s. 1). İzutsu, İslâmiyet'e olan ilgisi doğrultusunda Müslümanlara özel bir değer atfetmiştir. Ancak, onun özellikle Türkleri derinden sevdiğini veya Müslüman olarak yaşayıp Müslüman olarak öldüğünü söylemek zordur. II. Dünya Savaşı öncesinde Japonya'daki Türk-Tatar çevresiyle yakın ilişkiler içinde bulunmuş olsa da, sonraki yıllarda Türklere yönelik belirgin bir sempati gösteren herhangi bir Türk Dünyası'na yönelik yoğun faaliyet yürütmemiştir (Sat, 2020, s. 109)

Aslında Japon düşünürü İzutsu'nun Türk dünyası ile olan ilişkisi, onun akademik kariyerinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Gençlik yıllarında Türk-Tatar çevresi ile tanışması, onun entelektüel yolculuğunu şekillendirmiştir. Bu bağlamda, İslam âlimleri Musa Cârullah ve Abdürreşid İbrahim'in, İzutsu'nun akademik dünyaya adım atmasında oynadıkları rol, İzutsu'nun kendisi tarafından da vurgulanmıştır. Shiba'nın 1993 tarihli çalışmasında, İzutsu'nun "Benim akademik dünyaya girmeme vesile olan bu iki kişidir" (Sat, 2020, s. 104; Shiba, 1993, s. 286) sözleri, bu iki önemli şahsiyetin İzutsu'nun düşünsel gelişimindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Izutsu'nun dünya çapında kazandığı değeri ve tanınırlığı, bir anlamda bu iki İslam âlimine borçlu olduğu anlaşılmaktadır. Musa Cârullah ve Abdürreşid İbrahim, onun İslam felsefesi ve düşüncesine olan ilgisini derinleştirmiş ve akademik başarısına ilham kaynağı olmuştur. Bu iki âlimin, İzutsu'nun çalışmalarındaki etkisi, onun İslam ve Doğu düşüncesi üzerine yaptığı kapsamlı analizlerle görülmektedir.

Son tahlilde İzutsu'nun akademik kariyerinin başlangıcında bu iki önemli figürle tanışmış olması, onun çalışmalarına derinlik ve perspektif kazandırmış olduğu anlaşılmaktadır. Böylece Türk-Tatar çevresinin, İzutsu'nun düşünsel dünyasında bıraktığı iz, onun dünya çapında bir akademisyen olarak kabul edilmesinde büyük rol oynamıştır. Bu bağlamda, İzutsu'nun Türk dünyası açısından taşıdığı değer, Musa Cârullah ve Abdürreşid İbrahim ile kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilerin onun akademik kariyerine sağladığı katkılarla değerlendirilmektedir (Sat, 2020, s. 104)

Eserleri

Izutsu, *Arap Düşüncesi Tarihi*, *Doğu Hindistan'da İslâm Hukuku*, *Yunan Felsefesinde Mistik Yön*, *Arapçaya Giriş*, *Rus Edebiyatı*, *Muhammed*, *19. Yüzyıl Rusya'sında İnsan Kavramı*, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, *İslâm'ın Doğuşu*, *İslâm Felsefesinin Ana Kaynağı*, *İslâm Kültürü: Temelinde Yatan Şey*, *Bilinç ve Öz*: *Doğu Felsefelerinin Yapısal Uyumluluğu İçin Bir Arayış*, *Kur'ân'ı Okuma*, *Mananın Derinliğine Doğru: Doğu Felsefelerine Nüfus Etme*, *Hikmet Fasıl'an Kozmoz ve Anti-Kozmoz: Bir Doğu Felsefesi İçin*, *Muteâl Kelimelerin Amacı: Yabudi ve İslâm Felsefesinde Allah ve İnsan*, *Bilinç Metafizikliği: "Mahayana'da İnancın Uyanışının" Felsefesi*, isimleriyle 18 eserini Japonca olarak kaleme almıştır. Ayrıca İzutsu'nun söz konusu Japonca eserleri, "Seçme Eserleri" başlığıyla 1991-1993 yılları arasında 11 cilt şeklinde yeniden neşredilmiştir. Bunların yanında on eserden fazlasını İngilizce olarak kaleme almıştır. Aynı şekilde hem Japonca hem de İngilizce çok sayıda makale yayımlamıştır. Tebliğ, söyleşi ve basılmamış çok sayıda çalışması da mevcuttur. Farklı dillerde de çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar Arapça, Farsça ve Türkçe başta olmak üzere çok sayıda dillere tercüme edilmiştir (Bayrakdar, 2005, ss. 6-11).

Görüldüğü üzere İzutsu tarafından çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu başlık altında hepsini saymamız, çalışmanın uzamasına yol açacağından ve söz konusu çalışmalar, daha önce Mahmut Bayrakdar tarafından detaylıca incelendiğinden burada hepsine yer vermeyeceğiz. İlgi duyanlar Bayrakdar'ın çalışmasına bakabilirler. Çalışmamız formatı gereğince İzutsu'nun Kur'ân ve İslâm ekseninde kaleme alınan eserleri kısaca tanıtıldıktan sonra *Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân* isimli eserinde öne çıkan bazı Kur'ânî Anahtar Kelimelerin analizi yapılacaktır.

Beyne Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân

İsâ Alî el-Âkûb bu eseri Arapçaya çevirmiş ve eser, Dâru Neynevâ tarafından neşredilmiştir (Izutsu, 2017a, s. 1)

el-Mefhûmâtü'l-ahlakiyye ed-diniyye fi'l-Kur'ân

İsâ Alî el-Âkûb bu eseri Arapçaya çevirmiş ve eser, Dâru Neynevâ tarafından neşredilmiştir (Izutsu, 2017b, s. 1)

Yazmış olduğu eserler arasında “*Ethico Religious Concepts in the Qur'an*” isimli telifi, kabul edilen ilk ciddi çalışması olarak değerlendirilmiştir. Bu nedenle bu çalışma, diğer eserleri arasında önemli bir yere sahip olduğunu göstermiştir. Izutsu'nun Pakistanlı öğrencisi Muhammed Hâlid Mesud, bu çalışmayı Urduca diline tercüme etmiştir (Mesud, 2005, s. 128)

Mefhûmu'l-imân fi ilmi'l-keîâm el-İslâmî

İsâ Alî el-Âkûb bu eseri Arapçaya çevirmiş ve Dâru Neynevâ tarafından neşredilmiştir (Izutsu, 2017c, s. 1). Bu eser, Selahattin Ayaz tarafından Türkçeye tercüme edilerek Pınar Yayınları tarafından 2018 yılında İstanbul'da yayımlanmıştır (Izutsu, 2018, s. 2)

Bu eser, Izutsu'nun 1950-60 yılları arasında Montreal Kanada McGill Üniversitesinde Kur'ân kavramları ve dünya görüşü hakkında yapmış olduğu çalışmalardan oluşur (Izutsu, 2018, s. 9)

İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar Kavramlar

Bu eser, İbn Arabî'ye (öl. 638/1240) göre Tasavvuf anlayışı ile Lao -Tzû ve Çuang – Tzû'ya göre Taoizm anlayışına özgü belli başlı felsefî kavramların karşılaştırmalı incelenmesini hedef alan bir çalışmanın birinci kısmıdır. Giriş bölümü, İbn Arabî'nin felsefesinin anahtar kavramlarına hasredilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise *Tao Te' Çing* ile *Çuang Tzû'nun Kitabı*'ndaki anahtar kavramlar incelenmiştir (Izutsu, 2023, s. 7)

Tao-culuk'daki Anahtar Kavramlar (İbn Arabî ile Lao-Tzû ve Çuang-Tzû'nun Mukayesesi)

İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar - Kavramlar isimli eserde değinildiği üzere söz konusu eserin ikinci kısmının, *Tao Te' Çing* ile *Çuang Tzû'nun Kitabı*'ndaki anahtar kavramların incelendiği belirtilmiştir. Yani bu eser, *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar - Kavramlar* isimli eserinin ikinci kısmının muhtevası olan *Tao Te' Çing* ile *Çuang Tzû'nun Kitabı*'ndaki anahtar kavramların mukayeseli olarak analiz edilmesinden ibaret olup Ahmet Yüksel Özemre tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Izutsu, 2017d, s. 7)

Bu çerçevede *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar – Kavramlar* ile *Tao Te' Çing* ile *Çuang Tzû'nun Kitabı*'ndaki anahtar kavramların mukayesesinin yapıldığı özet mahiyetindeki *Terimlerin Mukâyesesi* isimli tabloyu örnek olarak göstermekle yetineceğiz (Izutsu, 2017d, s. 297).

Tablo 1. Terimlerin Mukâyesesi

1. İbn Arabî	Lao-Tzû ve Çuang- Tzû
2. Zât	Tao'nun Mutlak Hakikati
3. Mutlak Teslimiyet	Adem-i İcraat
4. İnsân-ı Kâmil	Şeng Jen
5. Rabb	Tsao Wu Çe, Ta Şih, Semâvî İmparator,
6. Amâ', Dipsiz Karanlık, Kenz-i Mahfi	Hsüan, Derinliklerine Varılamayan, Sır, Yontulmamış Odun
7. Vücûd, Varlık	Yu
8. Adem	Wu, “Varlık-olmamanın-reddinin-reddi”
9. Hakk	Tao, Yol,
10. Kesret, Mümkinat	Onbin Nesne, Wan Wu
11. Tecellî	Şeng,
12. Vahdet-i Vücûd	Semâvî Eşitleme
13. Basîret	Ming, Aydınlatıcı Nûr

14. Fenâ	Otururken Unutmak, Tso Wang
15. Âlem-i Misâl ve Hayâl	Karmaşa, Kaos
16. Mî'râc Sonrası	Büyük Uyanış
17. A'yân-ı Sâbite	Ağacın kovukları
18. Rahmân'ın Nefesi	Evrensel Rüzgâr
19. Rahmet	Te, Fazilet
20. Sırât-ı Mustakîm	“Kendiliklerinden Böyle”
21. Rûh	Çi
22. Gayb Âlem	Hsüan
23. Kader	T'ien Li

Tablo 1, İbn Arabî'nin metafizik ve tasavvuf kavramlarının Taoizm'deki karşılıklarıyla mukayesesini sunmaktadır. Farklı bağlamlarda anlam derinlikleri değişse de yalnızca özsel benzerlikler dikkate alınmadan kavramların evrenselliği gösterilmiştir.

Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân

Izutsu, bu eserde semantik çerçevede Kur'ânî terimlerin tahlilini hedeflemiştir. Aynı şekilde diğer bir eseri olan *Kur'ân'da Dinî ve Ahlakî Kavramlar*'da aynı metodolojiyi istimal etmiştir. Böylece temel etik kavramları tahlil çabaları sarfeden Izutsu, *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan* isimli eserinde de aynı metotla ontoloji alanında bir tahlil yapmak istemiştir. Hem etik hem ontoloji alanlarında bir dünya görüşünün temel ilkelerini kavrama açısından ciddi anlamda önem arz ettiğinden, Izutsu'nun söz konusu iki eser üzerinden, onun Kur'ânî dünya görüşüyle alakalı bakışını analiz etmek mümkün olabilmıştır (Izutsu, 2019, s. 7). Örneğin: Izutsu (öl. 1413-1993), bu eserinde (إيمان) sözcüğünü merkeze alarak etrafında (الله), (تَصَدِيق), (إِسْلَام) ve (شُكْر) gibi olumlu; (تَكْذِيب), (عَصِيَان) ve (كُفْر) gibi olumsuz Kur'ân'ın anahtar kelimelerine yer vermiştir. Izutsu, böylece kişi imanı onaylayarak (تَصَدِيق), kendini Allah'a (الله) teslim etmek (إِسْلَام) suretiyle bu alanda olumlu kavramlar oluştuğunu belirttikten sonra imanı yalanlamak (تَكْذِيب) suretiyle reddederek (كُفْر) ve karşı gelen (عَصِيَان) kişi veya inanmış gibi görünme (نِفَاق) ile belirtilen olumsuz alan kavramlarının da oluştuğuna dikkat çekmiştir (Izutsu, 2007, s. 60). Hilâl Muhammed el-Cihâd, bu eseri Arapçaya çevirmiş ve eser, Merkezi Dirasâtî'l-Arabiyye tarafından neşredilmiştir (Izutsu, 2007, s. 1). Ayrıca bu eser, Kürşat Atalar tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve Pınar Yayınları'nda İstanbul'da neşredilmiştir (Izutsu, 2019, s. 4).

“Kur'ân'da Allah ve İnsan” İsimli Eserindeki Kur'ânî Temel Kavramlar

Izutsu'nun “*Allah ve'l-İnsân fi'l-Kur'ân*” isimli eseri, Kur'ân'daki temel kavramları ve bu kavramların kullanımını semantik açıdan inceleyen önemli bir çalışmadır. Bu eser, Kur'ân'da geçen anahtar kavramların dil ve anlam açısından bilimsel analizini yaparak, bu kelimelerin İslâm düşüncesindeki yerini ve anlamını ortaya koymuştur. Izutsu'nun bu eseri bağlamında; “Gerçek Anlam ve Bağlantılı Anlam”, “Gerçek ve Bağlantılı Anlam Bakımından ‘Allah’ Kavramı”, “Felsefî Kavramlar” ve “İslâm Öncesi Araplarda ‘Allah’ Kavramı” gibi önem arz eden bazı anahtar kavramlar, çalışmanın da formatı gereğince açıklanmıştır.

Gerçek Anlam ve Bağlantılı Anlam

Izutsu, dile getirildiğinde bağlamından bağımsız bir şekilde sadece kavramlaşmış anlamı ilk akla gelen terimleri, “bağlantılı anlam”; bağlamından koparılmadan yeni bir anlam kazanan terimleri ise “gerçek anlam” olarak nitelemiştir. Örneğin: Kur'ân'da kullanılmak üzere kavramlaşan (تَنْزِيل), (وَحْي), (نَبِي) ve (أَهْل) gibi sözcükler, ilk duyulduğunda gerçek anlamları değil, Kur'ân'da geçtiği bağlamda kavramlaşmış manalarıyla akla gelirler. Bununla beraber (كِتَاب) sözcüğünde görüldüğü üzere bazı sözcükler, her ne kadar Kur'ân'da kullanıldığı üzere kavramlaşan anlamıyla akla gelirlerse de aslı anlamını da muhafaza edebilmişlerdir. Çünkü (كِتَاب) dendiğinde ilk olarak aslı anlamı da akla gelebilir (Izutsu, 2007, ss. 43-44).

Gerçek ve Bağlantılı Anlam Bakımından “Allah” Sözcüğü

Izutsu, Kur’ân sisteminin ana merkezinde “Allah” (الله) kelimesinin yer aldığını, konum ve önem açısından hiçbir kavramın “Allah” (الله) kavramından üstün olmadığını söylemiştir. Sebebini ise Kur’ân’ın dünyaya bakış açısının somut ve doğal bir şekilde Allah merkezli olmasına bağlamıştır. Böylece hiyerarşik bir biçimde yukarıdan aşağıya doğru olarak sistemin bütün anahtar kavramlarının alt yapılarında derin bir etki bıraktığını eklemiştir (Izutsu, 2007, s. 157).

(الله) kavramının Kur’ân sisteminin ana merkezinde yer aldığı gibi Câhiliyye döneminde de bu kavram bilinmekteydi. Başka bir ifadeyle Kur’ân vahiy olarak indiğinde “Allah” kavramını aynı şekilde kullanmış ve söz konusu ilah anlamı için yeni bir kavram icat etmemiştir. Bu kapsamda Kur’ân dönemin Arapları tarafından garip sayılacak ve kulaklarına aşına olmayacak yeni bir isim kullanmamıştır.

Allah’ı (رَبُّ الْبَيْتِ) “Kâbe Tanrısı”, (رَبُّ الْكَعْبَةِ) “Kâbe Tanrısı” ve (رَبُّ مَكَّةَ) “Mekke Tanrısı” gibi isimlerle bilirlerdi. Dönemin edebî literatürü, çok sayıda örneklerle “Allah” kavramının Harem Bölgesinin Rabbi (رَبُّ الْحَرَمِ الْمَكِّيِّ) “Mekke Güvenli Bölge Tanrısı” olarak Araplar arasında yaygın bir şekilde bilindiğini göstermektedir. Mekke şehrinin dar sınırları dışında bile bilinirdi. Lahmî Devletinin son Hükümdarı III. Nu’mân b. Munzir (öl. 602) tarafından Hîre’de hapse atılan Hristiyan şair Adî b. Zeyd (öl. 600?), suçsuz olduğunu ve düşmanları tarafından iftiraya uğradığını beyan etmek üzere Nu’mân b. Munzir’e yazmış olduğu şiirde (رَبُّ مَكَّةَ) şekliyle Allah kavramını kullanmıştır (Izutsu, 2007, s. 169; Özalp, 2023, ss. 187-195).

سَعَى الْأَعْدَاءُ لَا يَأْلُونَ شَرًّا
عَلَيَّ وَرَبِّ مَكَّةَ وَالصَّلِيبِ

Mekke’nin Rabbi ve Haç üzerine yemin ederim ki, düşmanlar kötülüğü benden esirgememek üzere çaba harcadılar (el-‘İbâdî, 1384, s. 38).

Adî b. Zeyd, düşmanlarının kendisine karşı tüm kapasite efor harcadıklarını ve kendisine zarar vermek için ellerinden geleni yaptıklarını ve bu konuda hiçbir şey esirgemediklerini dile getirirken Kâbe’nin tanrısı (رَبُّ الْكَعْبَةِ) ve çarpmıha gerilen (الصَّلِيبِ) üzerine yemin etmiştir. Böylece iki ayrı ilah kabul edilen Mesih ve Kâbe’nin tanrısını bir yemin içerisinde kullanmıştır. Kâbe’nin tanrısı (رَبُّ الْكَعْبَةِ) olan Allah (الله) ve Hristiyanların tanrısı (الإله المسيحي) Allah (الله) aynı yerde istimal edilmiştir. Bu durumda Allah (الله) kavramının İslâm öncesinde de bilindiği ve Câhiliyye Arapları, Hristiyanlar ve Yahudiler tarafından kullanıldığı anlaşılmaktadır (Izutsu, 2007, ss. 168-172).

Gerçek ve Bağlantılı Anlam Bakımından “Vahiy” Sözcüğü

Vahiy kavramının terim anlamı, Allah’ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi olarak tanımlanabilir. (Yavuz, 2012, s. 440) Izutsu, vahiy (الْوَحْيِ) kavramını analiz ederken, bu kelimenin Cahiliye dönemi şiirlerinde sıkça kullanıldığını belirterek, Kur’ân öncesi orijinal kavram yapısının analizini kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Izutsu, Vahiy (الْوَحْيِ) kavramının anlaşılması için iletişimin en az iki şahıs arasından gerçekleşebileceğine dair bazı analizler yapmıştır. Izutsu, bu çerçevede şahıstan kasıt kişiler olduğunu ve semantik analizler yapabilmemiz için sahnedeki kişileri bilmemiz gerektiğini belirtmiştir. O, “vahiy” kelimesinin Cahiliye dönemi şiirlerinde sürekli olarak kullanıldığından bu sözcüğün Kur’ân’dan önceki orijinal kavram yapısının analizini kolaylaştırdığını vurgulamıştır (Izutsu, 2007, s. 247).

Bu çerçevede vahiy kavramının çeşitli kullanımlarından bazı temel anlamsal noktalara işaret etmekte fayda vardır; biri, analizi kolaylaştırmak için bu noktada yeni bir metodolojik kavram olan “iki kişi arasındaki ilişki olarak tanımlanan iletişim” gösterilebilir: Genel olarak, “iletişim” kavramı anlamsal olarak iki kişi arasındaki ilişkileri ifade eder. Yani bu kavram, “iki kişi arasındaki” ilişki olarak tanımlandığında, vahyin anlamsal yapısının analizi için son derece önemli bir rol oynamaktadır. Bir kelimenin anlamını analiz ederken genellikle dikkat edilmesi gereken ilk şey, o kelimenin gerektirdiği kişi sayısıdır. Bu bağlamda, “kişi” kelimesi “dramatik karakter” anlamında kullanılmaktadır. Başka bir deyişle, anlamsal analizde ilk adım olarak, kelimelerle ifade edilen olayın gerçekten gerçekleşebilmesi için kaç kişinin - oyuncunun sahnede olması gerektiğini bilmek genellikle bizim için önemlidir. Bu durum elbette ki “kişi” fikrinin anlamın temel yapısında kökleştiği durumlarla sınırlıdır. Örneğin, “masa” insanların etrafında toplanması için, “kitaplar” ise insanların okuması için vardır. Ancak “masa” ve “kitap” gibi kelimelerin anlam yapısı, temel ve özsel bileşenlerinden biri olarak “kişi” fikrini içermez. Bu ifadeyle

kastettiğim şey, genel gözlemlerden sonra daha iyi anlaşılacaktır: Bir kişi, bu iki basit ifadeyi karşılaştırmak isterse, “Yemek yiyor” cümlesindeki fiil “bir kişi” ile ilişkilendirilirken, ikinci cümledeki fiil “Yargılıyor” “iki kişi arasında bir ilişki” ile ilişkilendirilir. Bu iki fiili, “yemek yiyor” ve “yargılıyor” fiillerini kasıtlı olarak seçtim çünkü her ikisi de geçişli fiillerdir. Bu noktada, şu an bahsettiğimiz anlamsal farkın, yüzeysel olarak geçişli ve geçişsiz fiiller arasındaki dilbilgisel farka benzer gibi görüldüğünü, ancak gerçekte tamamen farklı olduğunu vurgulamak istedim. Her iki fiil de “yemek yiyor” ve “yargılıyor” geçişli fiillerdir. Ancak, ilki “bir kişi” ifadesiyle, ikincisi ise “iki kişi” ifadesiyle ilişkilendirilir. Yemek yemek durumunda, bir kişinin yeterli olduğu bir ilişki söz konusudur. Elbette birden fazla kişi de olabilir, ancak bu durum ikincil ve tali bir anlam taşır. Bu bağlamda, ifadenin temel anlamsal yapısında yalnızca bir kişi bulunur. Bu tür ifadeleri “tek kişilik ifadeler” olarak adlandıracam. Buna karşın, “yargılıyorum” fiili durumunda en az iki kişi bulunması gerekir. “Yargılama” fiili doğası gereği iki kişi olmadan gerçekleşemez. Eğer başka kimse yoksa, kişi kendini yargılayacaktır, eğer yargılama eylemi gerçekleşirse. Bu durum aynı zamanda yapısal olarak da bir ilişkiyi ifade eder. Çünkü aynı şahıs burada çift rol oynamıştır. Yani ayı kişi olsa bile ilişki iki kişi arasında gerçekleşmiştir (Izutsu, 2007, ss. 247-249).

“Vahiy” kelimesine dönersek, bu açıklamanın ışığında bunun “iki kişi arasındaki bir ilişki” olduğunu fark ederiz. Başka bir deyişle, olayın gerçekten gerçekleşmesi için ortada iki kişi bulunması gerekir. Bu “vahiy” sürecinde, onları (A) ve (B) olarak adlandıralım. Bu süreçte (A) aktif olarak hareket eder: (A → B) ve fiil, (A)’nın iradesi ve düşüncelerinin bir işaret veya işaretler aracılığıyla (B)’ye aktarılmasıdır. Ancak bu süreçte bir değişim olmaz; ilişki kurulduktan sonra asla tersine çevrilemez. Bu, tamamen tek yönlü bir iletişimdir. (B) – Bu süreç mutlaka sözel değildir, yani iletişim amacıyla kullanılan işaretler her zaman dilsel olmayabilir, ancak kelimeler de kullanılabilir. (C) - Bu tür iletişimde her zaman bir belirsizlik, gizem ve kişisel bir mahremiyet anlamı vardır. Başka bir deyişle, bu tür iletişimin anlaşılması belirli bir gruba özgüdür, denebilir. (A) ile (B) arasındaki iletişim çok özeldir; (A), kendini tamamen (B)’ye ve sadece (B)’ye açıklar. Aralarında tam bir iletişim vardır, ancak bu iletişimin bağlamı başkaları tarafından anlaşılması zor bir şekilde gerçekleşir. Bu üç temel koşulu hatırlayalım ve vahiy kavramını daha yakından inceleyelim. İlginç bir örnek olarak, bu kavramın nasıl görüldüğünü ve az önce açıkladığımız kavramsal yapının nasıl işlediğini görelim. Örnek, Cahiliye dönemi birinci sınıf şairlerinden Alkame b. Fahıl’ın (ö. 3/625 [?]) meşhur bir kasidesinde geçen şu beyte bakılabilir (Izutsu, 2007, ss. 249-250):

يُوجِي إِلَيْهَا بِإِنْقَاضٍ وَتَفَنَّةٍ
كَمَا تَرَاطُنُ فِي أَفْنََادِهَا الرُّومُ

Erkek deve kuşu, dışısına “inkad” (إِنْقَاضٍ) ve “naknaka” (تَفَنَّةٍ) sesleriyle anlaşılma bir şekilde hitap ederdi. Bu sesler, Rumların saraylarındaki “ratanlaşmak” (تَرَاطُنُ) konuşmaları gibiydi (eş-Şentemerî, 1993, s. 41).¹

Şair burada, deve kuşunun evine geri dönüşünü, mutlu ve yeniden buluşmanın getirdiği sevinçli betimliyor. Erkek deve kuşu, dışısını ve yavrularını, beslenme kaygısıyla terk ederek yuvadan uzaklaşmıştır. Ani bir şekilde, yağışlı ve rüzgârlı bir günde, yuvada bıraktıklarını hatırladı ve yağmur, onu bir tür özlem ve aidiyet duygusuna itmştir. Hızlı bir şekilde yuvasına doğru koşar. Yuvaya döndüğünde, yavrularını güvende ve huzurlu olduğunu görür ve dışısıyla neşeli bir şekilde ötüşerek özlemine ifade eder. Dışısına söyledikleri, sadece ikisi tarafından anlaşılıyordu. Bu, aralarındaki özel bir sırdır. Şairin anlatmak istediği durum budur. Şair şöyle der: Ve bu fiil formu (يُوجِي) - “ima ediyor” - deve kuşunun dışısına seslendiği bir ifade biçimidir. “Naknaka” sesi deve kuşlarının dilinde bir sözcüktür ve “ima etmek” ifadesi deve kuşlarının sesini taklit eder. Aynı şekilde, Rumların saraylarında birbirleriyle anlaşılma bir dilde konuştukları gibi, bu ses de deve kuşlarının birbirleriyle iletişim kurma şekline benzer. Bu bağlamda, “Teratun” kelimesi anlamsal olarak iki ana unsuru ifade eder: Birincisi, konuşanın yabancı, yani Arap olmayan ve ana dilinin Arapça olmayan bir dil olması fikridir. İkincisi ise, bu dilin tamamen anlaşılma olmasıdır, yani Arap dinleyici tarafından hiç anlaşılma olmasıdır (Izutsu, 2007, ss. 250-251).

Durumu özetlersek; Cahiliye dönemi şairlerinden Alkame b. Fahıl’ın kasidesindeki şu beyitte, deve kuşunun sesleri ve Rumların konuşmaları arasındaki benzerliğe atıfta bulunulmak üzere, eski Arap dilinde vahiy kavramının belirsizlik ve anlaşılma içerdigi ima edilmiştir.

¹ (Araplar, Rumcaı bilmediklerinden, bu konuşmaları “rrr”, “ttt”, “nnn” gibi anlamsız sesler olarak algılamışlar ve bu duruma “ratanlaşmak” (تَرَاطُنُ) demişlerdir.)

Bu bilgi ışığında, bu dizedeki ikinci kısmın, vahyi nasıl anlamamız gerektiğine dair önemli bir ipucu verdiği görülüyor. Dizedeki anahtar kelime “ıma etmek” veya “vahiy”dir. Eğer iki kişinin, sizin anlayamadığınız yabancı bir dilde, yakın bir ortamda konuştuğunu varsayarsanız, aralarındaki düşünce ve duyguların tam anlamıyla iletişim kurduğundan emin olabilirsiniz. Ancak, üçüncü kişi olarak bu iletişim bağı doğrudan anlayamazsınız. Bu durumda, tamamen dışlanmış ve belirsiz bir şeyin tanığı olursunuz. Bu, sizin üzerinizde gizemli bir şey izlenimi yaratır (Izutsu, 2007, ss. 251-252).

Bu nedenle, “vahiy” kelimesinin anlamsal yapısı, anlaşılmasızlıktan kaynaklanan bir belirsizlik ögesi içerir. Çünkü Cahiliye dönemi şiirlerinde “vahi” kelimesi genellikle “yazı” veya “işaretler” anlamında da kullanılmıştır. Örneğin, Labîd (öl. 40 veya 41/660 veya 661), uzun zamandır terkedilmiş bir sevgilisinin eski evinin kalıntıları hakkında konuşurken, kalıntıların silindiğini ancak tamamen yok olmadığını belirtirken “Ama hâlâ bir ‘vahiy’ gibi izleri kalmıştır” ifadesini kullanır. Aynı şekilde, İslâm’ın ilk yüzyılından şair Merrâr b. Munkiz de benzer bir şekilde bu kavramı işlemiştir (Izutsu, 2007, s. 252):

وَتَرَى مِنْهَا رُسُومًا قَدْ عَفَتْ
مِثْلَ خَطِّ اللَّامِ فِي وَحْيِ الرَّبْرِ

Ve sen, bazı izlerin, uzun zaman geçmiş ve silinmiş gibi, hâlâ var olduğunu görebilirsin; bu, tıpkı eski yazılı metinlerde lam harfi gibi.

Burada “zübür” (الرُّبْرُ) eski yazılı metinleri ifade eden bir terimdir. ve “lam harfi” yazının silinmiş veya okunmaz hale gelmiş bir kısmını temsil eder. Bu dizede, silinmiş veya kaybolmuş diyarların izleri, eski yazılı metinlerdeki silinmiş harflere benzetilmiştir. Arapça sözlükler genellikle “vahiy” kelimesine iki farklı anlam verir: İlham ve harfler. İlk bakışta bu iki anlam arasında hiçbir ilişki olmadığı izlenimi doğar. Ancak bu bakış açısı önemli bir gerçeği gözardı eder: Harfler, eski zamanlarda, tamamen anlaşılmayan bir şeydi. Cahiliye döneminin Arapları, özellikle güney Arap harflerinin taşlara kazınmış şekillerinin sıra dışılığına hayran kalmışlardır. Bu dönem, derin anlamların hâlâ mevcut olduğu bir zamandı. Örneğin, “kalem” kelimesinin erken Kur’ân surelerinde geçtiği özel biçimlerden biri, bu anlamları ortaya koymaktadır (Izutsu, 2007, s. 253).

Kur’ân’da benzer örnekler çoktur. Önemli olan, bu aşamada vahyin özel ve teknik anlamda değil, daha genel ve geniş anlamda bir ilham olduğunu gözlemlemektir. Buradaki “vahiy” kelimesi, ilhamla eşanlamlı olarak kullanılır. “Vahiy” terimi, Tanrı’nın iradesini doğrudan insanlara ilettiğini ifade eder. Ancak bu, herhangi bir dilsel ifade olmadan gerçekleşir. Bu durumda, Tanrı, insanın zihninde öyle bir etki bırakır ki, kişi Tanrı’nın iradesini hemen anlar. Oysaki, özel anlamda vahiy, sadece sözel bir süreç olmanın ötesindedir. Vahiy, iki kişi arasında bir ilişki olmanın yanı sıra, üç ya da dört kişinin ilişkisini de içerir. Tanrı ile insan arasındaki doğrudan iletişim meselesinde, Hz. Musa’nın Kur’ân’da sıradışı bir konuma sahip olduğunu belirtmek gerekir. Kur’ân’da bu sıfatla tanınan tüm peygamberler arasında Hz. Musa’nın bu konuda özel bir ayrıcalığa sahip olduğu görülmektedir. Allah (c.c.), Hz. Musa ile doğrudan ve tamamen istisnai bir şekilde konuşmuştur. “Konuşma” kelimesi burada bir fiil olarak kullanılmış ve bu eylem, kesinlikle “A” ile “B” arasında bir ilişki içermiştir. “Konuşma” ve “vahiy” kavramları, modern dilbilimdeki “parola” terimlerine benzer. “Parola”, bir durumda iki kişi arasında gerçekleşen dilsel iletişimi ifade eder - biri aktif bir rol oynarken diğeri pasif bir rol üstlenir. Bu bağlamda, “kelâm” (konuşma) kavramı, genel “vahiy” kavramının içinde daha özel bir alt kavramı temsil eder. Bu da “vahiy” kelimesinin anlamını oluşturan tüm semantik koşulların belirlenmesini gerektirir. “Kelâm” kavramı, kendine özgü özelliklerinin daha geniş bir kavram olan “vahiy” içinde yer alır. Bu ilk koşulla ilgili olarak, dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır: İlki, her dilsel olayın özünde yer alan temel noktadır, yani “parola” (konuşma olayı) olarak konuşma, her iki tarafın (A ve B) daha önce gördüğümüz gibi bugün Fransızca’da “langue” (dil) olarak adlandırılan aynı işaretler sistemine başvurmalarını gerektirir. Başka bir deyişle, A’nın, B’nin anlayabileceği bir dili konuşması gerekir ki etkili bir dilsel iletişim sağlanabilsin. Normal koşullarda hem A hem de B aynı dil topluluğuna aittirler; ancak, bu durumda, A’nın, B’nin dilinde konuşması veya en azından her ikisinin anlayabileceği bir yabancı dili öğrenmesi gerekir. Kur’ân vahiylerinde, Allah (A), Hz. Muhammed’e (B) B’nin dili olan Arapça ile hitap eder. İkinci temel nokta, A ve B’nin aynı varoluş seviyesinde olmaları gerektiğidir. Her ikisinin de aynı varlık kategorisine ait olması gerekir. Vahiy durumunda - ve burada vahyin gerçek özelliği ortaya çıkar - bu temel kural ihlal edilir, çünkü A ve B, yani Tanrı ve insan, varoluş düzeni açısından birbirinden farklıdır. Burada kesin olan, A ve B’nin yatay olarak aynı varoluş seviyesinde bulunmadıklarıdır. İlişki dikeydir: A, en yüksek varoluş seviyesini temsil ederken, B çok daha düşük bir varoluş seviyesini temsil eder. Bu ontolojik

durum, Kur'ân vahiy kavramının yapısında son derece önemli bir rol oynar. Bu nedenle, onu bu kavramın esaslı bir koşulu olarak ayrılabilir ve dikkatimizi bu durumun ortaya çıkardığı özel semantik soruna yönlendirilebilir. Daha önce belirtildiği gibi, A ile B arasında böyle bir varoluşsal karşıtlık varsa, dilsel bir iletişim gerçekleşemez. Ancak, bu dilin temel kuralına rağmen gerçek bir dilsel iletişim sağlanabilmesi için A ve B'de olağanüstü bir şeyin meydana gelmesi gerekir (Izutsu, 2007, ss. 253-262).

Vahiy kavramı, Allah'ın bir emri, hükmü veya bilgiyi peygamberine gizli olarak bildirmesi anlamına gelir. Izutsu, vahiy kelimesinin Cahiliye dönemi şiirlerinde sıkça kullanıldığını ve bu kullanımın, Kur'ân'dan önceki kavramsal yapıyı anlamak için önemli olduğunu belirtir. Izutsu, vahyin bir iletişim süreci olduğunu, bunun en az iki kişi arasında gerçekleştiğini vurgular ve bu bağlamda bir kişinin aktif, diğersinin ise pasif rol üstlendiğini açıklar.

Cahiliye dönemi şiirlerinde vahiy kavramı, anlaşılabilirlik ve belirsizlik öğeleri içerir. Örneğin, Alkame b. Fahl'ın şiirinde deve kuşlarının sesleri ve Rumların konuşmaları arasındaki benzerlik üzerinden vahyin gizemli doğası ifade edilir. Bu bağlamda, “vahiy” kelimesinin anlamı, anlaşılması özel bir iletişim şeklini ifade eder.

Vahiy, özel ve teknik anlamda Tanrı'nın iradesinin doğrudan insanlara iletilmesini ifade eder. Ancak bu, her zaman sözel bir ifade biçimi olmayabilir. Örneğin, Kur'ân'da Hz. Musa'nın Tanrı ile doğrudan konuşması, dilsel iletişim kurallarını takip etmekten ziyade, varoluşsal bir farkı ve dikey bir ilişkiyi yansıtır. Tanrı ve insan arasındaki bu ilişki, olağanüstü bir dilsel iletişim gerektirir çünkü Tanrı (A) ve insan (B) farklı varoluş seviyelerinde bulunur.

Bu nedenle Tanrı'nın insanlara vahiy yoluyla hitap etmesi, insan idrakini aşan bir iletişim biçimini içerir. Bu iletişimde Tanrı'nın mutlak gücü ve bilgisi, insan aklı ve diline indirgenerek anlam kazanır. Bu süreç, yalnızca ilahî mesajın iletilmesi değil, aynı zamanda insanın sınırsız varoluş koşullarında bu mesajın idrak edilebilmesini sağlamak için ilahî iradenin bir tür “insanileştirilmesi” olarak da yorumlanabilir. Dolayısıyla, vahiy, sıradan bir mesajdan ziyade, iki farklı varlık düzeyi arasındaki derin ve karmaşık bir bağ kurar. Bu bağlamda, vahiy kavramı yalnızca iki kişi arasındaki ilişkiyi değil, aynı zamanda Tanrı ile insan arasındaki özel ve çok katmanlı iletişimi ifade eder.

Felsefi Kavramlardan “Akıl” sözcüğü

Arap Dili, Abbasîler döneminde kültürel dil seviyesine çıkmış ve sistematik düzen açısından zirve noktasına ulaşmıştır. Belki de dünya çapında en önemli kültürel dil statüsünü elde etmiştir. Ayrıca bu zenginlik sadece kelime hazinesiyle sınırlı kalmayarak kavramlar arasındaki ilişki ve derinlik yönünden de geniş bir dil haline gelmiştir. Söz konusu sistemlerden biri de felsefi kavramlar sözlüğüdür (Izutsu, 2007, s. 111).

Semantik dil bilimiyle ortaya çıkan ve İslâm felsefesiyle temsil edilen kavramların büyük fayda ve önem arz etmeleri, Kur'ân ve Arap dilinden bağımsız bir şekilde gelişmesine dayanır. Ancak din ilimleri, tasavvuf ve fıkıh gibi diğer İslâmî ilim kavramları, Kur'ân ve kadim Arap dilinden bağımsız bir şekilde gelişim sağlayamamıştır. Her ne kadar din ilimleri, özellikle dil ile alakalı kavramlar açısından Yunan felsefesinden ciddi bir şekilde etkilenmiş ise de bu etkileşimde kopukluklar olduğu gibi düzenli bir sistematığa de erişememişlerdir (Izutsu, 2007, ss. 111-112). Özetlersek, Kur'ân'dan sonra kavramların türemesi ve gelişimi, kendiliğinden gelişen doğal bir sonuç olup farklı kültürlerin etkileşimlerine bağlı zorunlu olarak dönüşümleriyle ortaya çıkmıştır. Bu konuda tek istisnanın felsefe kavramlarına ait olduğu anlaşılabilir.

Örneğin (العقل) sözcüğü, Câhiliye döneminde kişinin farklı durumlarda gösterebildiği “işlevsel zekâ” olarak bilinirdi. Bu tanım, modern psikolojide “problemleri çözebilme yeteneği” şeklinde izah edilen tanıma da uyar. Zaten akıllı kişiler, beklenmeyen riskleri önceden tahmin ederek sakınabilme yöntemlerini bulabilen, bu problemlerden biriyle karşılaştığında da kendi başına çözüm araçlarını üretebilme yeteneğine sahip olanlardı. Bu tür işlevsel zekâ, Câhiliye Araplarının ilgisini çeker ve bu zekâyâ değer verirlerdi. Aksî düşünülemezdi çünkü çöl ortamında bu zekâ seviyesine sahip olmayanların güvenli bir ortamda yaşamaları olanaksızdı. Câhiliye dönemi gaspçı şairlerinden olan Sâbit (Amr) b. Mâlik eş-Şenferâ (öl. 525-550 arası), bu tür doğal bir akla sahip olduğu için övünerek şu şiiri söylemiştir (Izutsu, 2007, s. 114).

لَعَمْرُكَ مَا بِالْأَرْضِ ضَيْقٌ عَلَىٰ أَمْرِي
سَرَىٰ رَاغِبًا أَوْ رَاهِبًا وَهُوَ يَغْفُلُ

İster güvenlik endişesiyle olsun isterse de güzel bir hedef uğruna olsun geceleri yola çıkan için kesinlikle dünya dar gelmez, yeter ki aklını kullanabilsin (eş-Şenferâ, 1996, s. 59).

Kur'an'da ise (العقل) sözcüğü, dini bir anlam kazanarak yeni bir alanda anahtar kavram hüviyetini kazanmıştır. Çünkü önem arz eden bağlamlarda kullanıldığında, insanınluna âyetleri anlama yeteneğini kazandıran düşüncenin akli ve ruhi kabiliyetidir. Mesela geçici bir süreliğine ölmüş toprağın yeniden canlandırılması amacıyla Allah tarafından göklerden indirilen yağmurun, Kur'an'daki ifadesi şu şekildedir (Izutsu, 2007, s. 114).

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْطِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ²

Yine O'nun kanutlarından ki, korku ve ümit vermek üzere size şimşegi gösteriyor, gökten su indirip ölümünün ardından yeryüzünü onunla canlandırıyor. Gerçekten bunda, aklını kullanan kimseler için ibretler vardır.

Yine halkın işlediği günahlar nedeniyle evleri başlarına yıkılmak üzere yok edilen kadim bir memleket hakkında Kur'an'da (العقل) sözcüğü, aynı şekilde dini alanda anahtar kavram hüviyetinde geçer (Izutsu, 2007, s. 115).

وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ³

İşte o memlekette geriye, aklını kullananların yararlanabileceği açık bir ibret vesikası bıraktık.

Burada yok olan şehrin kalıntılarıyla (آيَةً بَيِّنَةً) “açık bir ibret” olarak ilahî cezanın sert bir darbe olduğu ve böylece Allah'a imanı inkâr edenlere karşı bir ihtar olduğu vurgulanmıştır. Kur'an bu tür örneklerle doludur (Izutsu, 2007, s. 115).

Yine (العقل) sözcüğü, bir anahtar kavram olarak İslâm felsefesine yeni bir içerikle girmiştir. Artık akıl sözcüğü ifade edildiğinde düşünülen içerik ile daha önceki Arapların kullandığı akıl sözcüğünün ifa edildiğindeki düşünülen içerik aynı şeyler değildir. Çünkü hayal edilen dünya tamamen farklılaşmış ve eski Arapların dünya görüşüne yabancı bir tablo oluşmuştur. Günümüzde İslâm felsefesinin bir teknik kavramı olarak akıl (العقل) sözcüğüyle karşılaştığımızda, İslâm felsefesinin ortaya çıkmadan önceki asıl Arapça ile bağlantılı olan akıl sözcüğünün, ister Câhiliyye dönemi isterse de Kur'an'da olsun eski Araplarca bilinen geleneksel anlamını düşünmemeliyiz. Bunun yerine Aristo (öl. MÖ. 322) ve Platon'un (öl. MÖ. 347) modern ekollerince anlaşılan Yunanca (Nous) kavramını anlamalıyız. Bu, akıl sözcüğünün asıl Arapça manasının evrilip gelişmesiyle oluşan bir durum olmayıp aksine sonradan oluşturulan yapay bir kavramdır. En azından ilk inşa edildiği zaman durum bu şekildedir (Izutsu, 2007, s. 115).

Aynı şekilde Arapça olan (الشُّيُوعِيَّة) sözcüğünün arka planında Avrupa menşeli bir kavram olan (Communism) kavramını ve yine Arapça (الْقَوْمِيَّة) sözcüğünün arka planında Avrupa menşeli (Nationalism) kavramını görüyorsak, aynı şekilde Yunanca (Nous) sözcüğünün Helenizm ve klasik felsefeleriyle kazandığı anlam yapısıyla anlaşılmalıdır. Günümüzde ise kelime artık çok özel bir anlam kazanmıştır; bu anlam, “düşüncenin ilk kaynağı olan kozmik akıldan insan aklına doğru taşma”nın birbirini takip eden tüm aşamalarını kapsayan evrensel kapsamlı bir kozmik ilerlemeye dayanan düşüncedir (Izutsu, 2007, ss. 115-116).

Sonuç

Izutsu, Kur'an'da anahtar kavramların semantik analizini yapmış ve bu çerçevede İslâmî ilimlerin ana kavramlarını incelemiştir. Aynı şekilde Kur'an'da etik, ahlaki ve ontolojik kavramları irdeleyerek Allah ve insan ilişkisi ekseninde analizler yapmıştır. İman kavramının kelam ilmindeki konumuna değinmiştir. Izutsu, *Allah ve'l-İnsân fi'l-Kur'an* isimli eserinde, imân, Allah, İslâm ve şükür gibi olumlu kavramları; tekdiz, isyân ve küfür gibi olumsuz kavramlarla karşılaştırarak Kur'an'ın dünya görüşünü analiz etmiştir. Bu değerlendirmeler, Kur'an'ın indiği asırdaki Arapların dil ve kültürünü dikkate alarak yapılmış olup, Kur'an'da geçen anahtar sözcüklerin hem gerçek anlamlarına hem de Kur'an bağlamında kavramlaşarak edindikleri özel anlamlarına dikkat çekmiştir. Izutsu'nun söz konusu çalışması, Kur'an'da geçen anahtar sözcüklerin asıl anlamını ve bu sözcüklerin terimleştikten sonra edindikleri teolojik ve felsefi anlamları göstermesi açısından son derece önem arz etmektedir. Izutsu'nun “Allah ve'l-İnsân fi'l-Kur'an” eserinde gerçekleştirdiği bu semantik analizler, Kur'an'ın anahtar kavramlarının tarihsel, dilsel ve kültürel bağlamlarını aydınlatarak, bu kavramların Kur'an'daki teolojik

² er-Rûm 30/24.

³ el-Ankebût 26/35.

ve felsefi anlamlarını derinlemesine incelemiş ve böylece Kur'an'ın dünya görüşünü farklı bir bakış açısıyla daha kapsamlı ve anlaşılır kılmıştır.

Kaynakça

- Bayrakdar, M. (2005). Toşihiko İzütsu Hayatı, Eserleri ve Düşüncesi. *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 1-15.
- el-İbâdî, A. b. Z. (1384). *Dîvânü Adî b. Zeyd*. Şirketu Dâru'l-Cumhuriyye li'n-Neşri ve't-Tabî'.
- eş-Şenferâ, S. (Amr) b. M. (1996). *Dîvânü's-Şenferâ* (2. bs). Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- eş-Şentemeri, el-A. (1993). *Şerb-u Dîvân-i 'Alkame b. 'Abede el-Fabl*. Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Izutsu, T. (2007). *Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân (İlmu delâleti'r-ru'âyâ'l- Kur'âniyye li'l-'âlem)* (H. M. el-Cihâd, Çev.). Merkezi Dirasâtî'l-Arabiyye.
- Izutsu, T. (2017a). *Beyne Allah ve'l-insân fi'l-Kur'ân (Dirâsatun delâliyye li nazreti'l-Kur'ân il'el-'âlem)* (İ. A. el-'Âkûb, Çev.). Dâru Neynevâ.
- Izutsu, T. (2017b). *El-Mefhûmâtü'l-ablakîyye ed-diniyye fi'l-Kur'ân* (İ. A. el-'Âkûb, Çev.). Dâru Neynevâ.
- Izutsu, T. (2017c). *Mefhûmü'l-imân fi'l-ilmî'l-kelem el-İslâmî (Tablîlun delâliyyun li'l-imâni ve'l-İslâm)* (İ. A. el-'Âkûb, Çev.). Dâru Neynevâ.
- Izutsu, T. (2017d). *Tao-culuk'daki Anahtar-Kavramlar (İbn Arabî ile Lao-Tzû ve Çuang-Tzû'nun Mukâyesesi)* (A. Y. Özemre, Çev.; 4. bs). Kaknüs Yayınları.
- Izutsu, T. (2018). *İslâm Düşüncesinde İmân Kavramı* (S. Ayaz, Çev.; 3. bs). Pınar Yayınları.
- Izutsu, T. (2019). *Kur'an'da Tanrı ve İnsan* (K. Atalar, Çev.; 7. bs). Pınar Yayınları.
- Izutsu, T. (2023). *İbn Arabî'nin Fusûs'undaki Anahtar-Kavramlar* (A. Y. Özemre, Çev.; 7. bs). Kaknüs Yayınları.
- Kalın, İ. (2001). Izutsu, Toshihiko (1914-1993). İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 23, ss. 552-553). TDV Yayınları.
- Kamada-Kobayashi, S.-H. (2015). Japonya'da İslam Araştırmaları: Bir Medeniyetin Derinliklerine Doğru (M. Salihoğlu, Çev.). *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 97-110.
- Kimura-Nishida, F.-K. (2023). In Her Words: A New Translation of the Quran into Japanese. *IQAS succeeds Internationales Asienforum*, 54(4), 355-361. <https://doi.org/10.11588/iqas.2023.4.24073>
- Mesud, M. H. (2005). Izutsu'nun "Ethico Religious Concepts in the Qur'an" Adlı Kitabının Urduca Çevirisi Üzerine (A. Birşik, Çev.). *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 18(1), 128-135.
- Özalp, M. S. (2023). Savaşların Prensesi Hind bint Nu'mân b. Munzir. İçinde Y.-E. Yaşar-Demil (Ed.), *Konum, Rol, Olgü ve Algular Düzleminde Cabiliye'den Günümüze Kadın*. Hikmetevi Yayınları.
- Sat, N. (2018). *Japonya'da İslam Araştırmaları: Eserleri ve Fikirleri Bağlamında Toshihiko Izutsu* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sat, N. (2020). Abdürreşid İbrahim ve Musa Carullah'ın Talebesi Toshihiko Izutsu'nun Hayatı Eserleri: Türklere ve İslam'a Bakışı. *Bilgi*, 95, 97-122. <https://doi.org/10.12995/bilgi.9505>
- Serhân, S. (Ed.). (1998). *Mucezu Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-İslâmiyye*. Merkez-u Şârîka li'l-İbdâ' el-Fikrî.
- Shiba, R. (1993). *Nijisseikimatsu no yami to hikari*. Chûo Koronshinsha.
- Yavuz, Y. Ş. (2012). Vahiy. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 440-443). TDV Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

The Japanese scholar Izutsu was born on May 5, 1914, in Yotsuya, Tokyo. He completed his undergraduate and graduate education in linguistics at Keio University. For a period, he taught Greek and Latin philosophy texts along with linguistic sciences. Between 1965 and 1975, he served as a professor of Islamic Philosophy at McGill University. During the Iranian Revolution of 1979, he taught at the Philosophy Institute and returned to Japan after the revolution. Izutsu spent the rest of his life in Japan, dedicated to his studies. He developed a keen interest in semantic linguistics and conducted research on the semantics of the Qur'an. His work in semantic linguistics is considered a turning point, and his writings on the Qur'an have garnered global attention. His book "Ethico-Religious Concepts in the Qur'an" is regarded as his first significant scholarly work. Izutsu's interdisciplinary approach and depth in semantic analysis brought new perspectives to Islamic thought, enriching the Islamic intellectual tradition. Thus, Izutsu has proven that she has a vast knowledge and experience in the field of Islamic thought system. At the beginning of the 20th century, research on Islam and Islamic sciences began to emerge in Japan. There were two main sources for modern research on Islam and Muslims in Japan: academic interest in oriental history within universities and the urgent needs arising from Imperial Japan's colonial policy. Within this context, Izutsu is recognized as the most famous scholar and researcher in Japan on Islamic literature and values. He was fluent in at least 30 languages, including German, Arabic, Balinese, Chinese, Persian, French, Spanish, Italian, Japanese, Russian, Sanskrit, Turkish, and Greek. Izutsu was also deeply interested in the Islamic thought system, conducting studies in areas such as Islamic research, Qur'anic studies, theology, philosophy, and mysticism. Most of his works on Islam were published and were more widely known and read by Westerners than by Japanese. Following the Bolshevik Revolution of 1917, a group of Central Asian Turks and Tatars migrated to Japan. Among them were Tatar scholars such as Abdurreshid Ibrahim (d. 1944) and Musa Jarullah Bigiyev (d. 1949), who settled in Tokyo. This community, under the leadership of Muhammad Abdulhay Kurbanali (d. 1972) and with the support of Japanese officials, engaged activities in the area where Tokyo's Turkish Mosque is located. The Turks founded the Turkish School in 1927 and the Turkish-Muslim Center and Islamic Printing House between 1929-1931. Izutsu's interest in Islam dates back to 1937, which marks the beginning of his significance for the Turkish world. The primary factor making Izutsu important for the Turkish world is his acquaintance with Turkish and Tatar scholars Abdurreshid Ibrahim and Musa Jarullah in that year. This acquaintance led to Izutsu's great interest in the Islamic religion. As a result, Izutsu frequently visited the aforementioned scholarly center established by the Turks during his high school and university years, gaining a better understanding of Turks and Islam. This relationship with the Turkish world played a significant role in Izutsu's academic career and marked a turning point in his life, as his encounter with Tatar scholars shaped his intellectual journey. Within this framework, he met Tatar scholar Musa Jarullah Bigiyev in Japan, who introduced him to Islam and Islamic culture. Consequently, he began his first Japanese translation of the Qur'an in 1951, completing it in 1958. This translation was his first work in this field and has been published numerous times since 1850. Despite the classical language used in this translation making it somewhat difficult to understand, it remains popular among the Japanese. However, to fully comprehend the Qur'an's spirit, it needs to be updated in contemporary Japanese. Besides his Qur'an translation, Izutsu authored numerous works on Islamic, Eastern, and Western thought systems, conducting extensive research in various fields. One of these studies involved the semantic analysis of key concepts in the Qur'an. In this scope, he examined fundamental concepts of Islamic disciplines and analyzed ethical and ontological concepts in the Qur'an, focusing on the relationship between God and humans. He explored the significance of the concept of faith in Islamic theology.

In his work "God and Man in the Qur'an," Izutsu compared positive concepts such as faith, God, Islam, and gratitude with negative concepts like rejection, rebellion, and disbelief, analyzing the Qur'an's worldview. These evaluations were made considering the language and culture of the Arabs during the Qur'an's revelation, highlighting the real meanings of key words in the Qur'an and their specialized meanings in the Qur'an's context. Izutsu's work is crucial as it demonstrates the original meanings of key words in the Qur'an and their theological and philosophical meanings after becoming terms. In his work 'Allah and Man in the Qur'an,' Izutsu conducted semantic analyses that illuminated the historical, linguistic, and cultural contexts of the key concepts in the Qur'an. He deeply examined the theological and philosophical meanings of these concepts within the Qur'an, making its worldview more comprehensive and understandable. Izutsu was a devoted attendee of the Eranos Conferences held in Switzerland for a time, where he presented his studies on Zen Buddhism. He married

Toshio Izutsu, a renowned expert in Japanese aesthetics, and they co-authored several articles together. Toshihiko Izutsu passed away in 1993.

**YAMAOKA KÖTARÖ'NUN CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA TÜRK İÇ VE DIŞ POLİTİKASI
HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ**
**YAMAOKA KÖTARÖ'S THOUGHTS ABOUT TURKISH DOMESTIC AND FOREIGN POLICY IN
THE EARLY YEARS OF THE REPUBLIC**

Uğur ALTIN

Yozgat Bozok Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi

altin.ugur@ymail.com

ORCID: 0000-0003-0211-3730

ÖZ

Geliş Tarihi:

31.07.2024

Kabul Tarihi:

27.10.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Yamaoka Kōtarō,
Türkiye,
Japonya.

Keywords

Yamaoka Kōtarō,
Turkey,
Japan.

Yamaoka Kōtarō (1880-1959) hacca giden ilk Japon Müslümandır ve Japonya'da İslam'ın tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır. Yamaoka, hac ziyaretini Japonya'da İslam'ın resmî bir din olarak tanınması konusunda faaliyetlerde bulunan gazeteci ve seyyah Abdürreşid İbrahim (1857-1944) ile gerçekleştirmiştir. Yamaoka hakkında yapılan araştırmalar onun bir istihbarat elemanı olması ve Pan-Asyacılık ile Pan-İslamizm'i ortak zeminde buluşturma çabası üzerine yoğunlaşmaktadır. Yamaoka'nın Japonya'nın Türkiye'deki geçici maslahatgüzarı Hanaoka Shirō vasıtasıyla Japonya Dışişleri Bakanlığı Avrupa-Amerika Masası müdürü Hirota Kōki'ye "Türkiye'nin Son Dönem İç Siyaseti ve Dış Politikası" başlıklı bir rapor göndermiştir. Yamaoka'nın raporu Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sergilenen iç ve dış politika hakkındaki düşüncelerini yansıtmaları açısından önemlidir. Yamaoka raporunda saltanat, halifelik, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesinin yanı sıra Türkiye Cumhuriyeti'nin Avrupa, Amerika ve Balkan Devletleri ile ilişkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu çalışmada "Pan-İslamist", "Pan-Asyacı" olarak bilinen Yamaoka'nın saltanatın ve halifelik kaldırılmasına dair düşünceleri, Türkiye'nin iç ve dış politikasını nasıl yorumladığı ele alınacaktır. Böylece Yamaoka'nın cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin iç ve dış politikasının yanı sıra saltanat ve hilafet ile ilgili fikirleri ortaya konulacaktır.

ABSTRACT

Yamaoka Kōtarō (1880-1959) was the first Japanese Muslim who performed pilgrimage and played an important role in introducing Islam in Japan. Yamaoka made the pilgrimage with Abdurreşid İbrahim (1857-1944), a journalist and traveler who was involved in the recognition of Islam as an official religion in Japan. Research on Yamaoka focuses on his being an intelligence officer and his effort to bring Pan-Asianism and Pan-Islamism together on common ground. Yamaoka sent a report titled "Turkey's Recent Domestic Politics and Foreign Policy" to Hirota Kōki, director of the Europe and America Desk of the Ministry of Foreign Affairs of Japan, through Japan's temporary chargé d'affaires in Turkey, Hanaoka Shirō. Yamaoka's report is important in that it reflects his thoughts on domestic and foreign policy in the first years of the Republic of Turkey. In his report, Yamaoka discusses the sultanate, caliphate, population exchange between Turkey and Greece, as well as the relations of the Republic of Turkey with Europe, America and the Balkan States in details. In this study, the views of Yamaoka, known as a "Pan-Islamist" and "Pan-Asianist", regarding the abolition of the sultanate and caliphate will be examined, along with his interpretation of Turkey's domestic and foreign policies. Thus, Yamaoka's ideas about sultanate and caliphate, as well as Turkey's domestic and foreign policy in the first years of the republic, will be revealed.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1525929>

Atıf/Cite as: Altın, U. (2024). Yamaoka Kōtarō'nun Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk iç ve dış politikası hakkındaki görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 223-236.

Giriş

Yamaoka Kōtarō, Japonya'nın Pan-Asya ideolojisi bağlamında İslam dünyasıyla kurduğu ilişkilerde kilit bir figür olarak literatürde geniş bir yer bulmaktadır. Özellikle ilk Japon hacı olarak İslam'a geçişi ve bu süreci, Japonya'nın emperyal çıkarlarıyla uyumlu bir vatanseverlik eylemi olarak yorumlaması, birçok çalışmada dikkat çekici bir odak noktasıdır. Yamaoka'nın deneyimlerini anlattığı "Arabia Jūdanki" (Arabistan Seyahatnamesi) başlıklı eseri, Japonya'nın İslam politikası üzerine yapılan akademik incelemelerin merkezinde yer almıştır (Esenbel, 2004; Koyagi, 2013; Krämer, 2014). Bu bağlamda, Yamaoka'nın faaliyetlerinin Pan-İslamist hareketler ile kesişimi çeşitli açılardan ele alınmıştır. Öncül çalışmalar, Yamaoka'nın faaliyetlerinin ana hatlarını ortaya koymuştur.

Yamaoka Kōtarō 1880 yılında Japonya'nın Fukuyama şehrinde doğmuştur. Tokyo Yabancı Diller Okulu Rus Dili bölümünden 1904 yılında mezun olmuştur (Tokyo Gaikokugo Gakkō Hen, 1912: 914). Rus-Japon Savaşı'nda Japon Kara Kuvvetleri 20. Tugayı'nda tercümanlık ve askerî istihbarat toplamak üzere görevlendirilmiş ve savaş sonrasında ise 14. Tümen'e nakledilmiştir (JACAR, Ref.C14060975200).

Abdürreşid İbrahim'in (1853-1944)¹, Müslüman olmasını telkin ettiği Yamaoka hacca giden ilk Japon olarak bilinmektedir (Esenbel, 2004: 1149). Kokuryūkai (Kara Ejder Cemiyeti)'nin bir üyesi olan Yamaoka, 1909 yılında Japonya'dan İstanbul'a dönmekte olan İbrahim ile Bombay'da buluşarak beraber hac ziyaretlerini gerçekleştirmişlerdir (Esenbel, 2004; Krämer, 2014). Yamaoka'nın üyesi olduğu Kara Ejder Cemiyeti, Dündar (2006)'a göre Japonya'nın belki de en etkili özel kuruluşlarından biri olarak, politika yaratılması sürecinde büyük bir rol oynamıştır. Bu bakımdan Pan-Asyacı Kara Ejder Cemiyeti'ne bağlı çalışan Yamaoka'nın Pan-İslamizm'in önemli figürlerinden Abdürreşid İbrahim ile birlikte hareket etmesi dikkat çekicidir. Abdürreşid İbrahim ile Yamaoka Kōtarō'nun ilişkisi ayrıntılarıyla ele alınmıştır (Esenbel, 2004; Koyagi, 2013; Krämer, 2014).

Koyagi (2013)'ye göre, Japonya Kara Kuvvetleri'nden Ōhara Takeyoshi, İbrahim'den Yamaoka'yla beraber hacca gitmesini talep etmiştir. Yamaoka, gerçekleştirdiği hac ziyaretinde Japon İmparatorluğu'nu temsilen Arap liderlerle bağlantılar da kurmuştur (Esenbel, 2004: 1149). Bu dönemde Japonya'nın Yamaoka'nın faaliyetlerinden faydalanmadığı, ancak Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Japon yetkililerin Japon Pan-Asyacılar ile Müslüman aktivistler arasındaki ağları kullanmaya başladıkları düşünülmektedir (Koyagi, 2013: 854-855).

Esenbel (2004)'e göre Abdürreşid İbrahim'in faaliyetleri, İkinci Dünya Savaşı sırasında askerî yetkililerin uygulayacağı bir taktik olan İslam ülkelerine Müslüman kimliği altında gönderilecek olan Japon ajanların yetiştirilmesinin tohumlarını atmıştır. Tokyo Camii'nin ilk imamı olan İbrahim, ölümüne kadar hem bir din adamı hem de siyasi bir aktivist olarak Japonya'daki askerî ve gizli servis çevreleriyle yakın ilişkilerini sürdürmüştür (Kramer, 2014: 622). Bu açıdan bakıldığında Yamaoka ile Abdürreşid İbrahim'in yakın ilişkisi Yamaoka'nın Japonya'nın Pan-Asya ajandasını Asya'da daha büyük kitlelere hitap edebilecek Pan-İslamizm ile uyuşturmaya çalıştığı düşünülebilir.

Öncül çalışmalarla Yamaoka'nın hayatı, ideolojisi ve Abdürreşid İbrahim ile ilişkisi genel hatlarıyla ortaya çıkarılmıştır, ancak Türkiye'deki faaliyetleri ve yeni kurulan cumhuriyet ile ilgili düşünceleri hakkında yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Yamaoka'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra Türkiye'deki faaliyetleri ve Abdürreşid İbrahim ile ilişkisi bilinmemektedir. Dahası hilafet makamının kaldırılmasının Yamaoka gibi Pan-Asyacı, Pan-İslamistler üzerindeki etkisi henüz irdelenmemiştir.

Yamaoka'nın Japonya'nın Türkiye'deki geçici maslahatgüzarı Hanaoka Shirō vasıtasıyla Japonya Dışişleri Bakanlığı Avrupa-Amerika Masası müdürü Hirota Kōki'ye gönderdiği "Türkiye'nin Son Dönem İç Siyaseti ve Dış Politikası" başlıklı 49 sayfadan oluşan rapordan onun saltanat, hilafet ve Turancılık üzerine düşüncelerini okumak mümkündür.

Bu çalışma, Yamaoka Kōtarō'nun Japonya Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği rapor üzerinden Japonya'nın İslam dünyasıyla kurduğu stratejik ilişkilerin, Pan-Asya ideolojisi ve emperyal karşıtlık bağlamında nasıl değerlendirildiğine dair Yamaoka'nın düşüncelerini merkeze alarak Japonya'nın İslam dünyasıyla olan ilişkilerini inceleyen bir

¹ Abdürreşid İbrahim'in faaliyetleri ile ilgili olarak bkz. Brandenburg, U. (2018). The Multiple Publics of a Transnational Activist: Abdürreşid İbrahim, Pan-Asianism, and the Creation of Islam in Japan. *Die Welt Des Islams*, 58(2), 143-172. <https://www.jstor.org/stable/26568516>; Dündar, A. Merthan (Ed). (2020). Japonya Seyyahı Abdürreşid İbrahim'in İzinde. İstanbul: Doğu Kütüphanesi., Cwiklinski, S. (2020). Rossiya'da Müslümanlar (Abdürreşid İbrahim'in Bilinmeyen Bir Makalesi). *İdil Ural Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 133-140.; Barlak, H. (2022). Korea In The Occupation Process And Abdürreşid İbrahim. *Karadeniz Araştırmaları*, 19(73), 93-109.; Cwiklinski, S. (2022). Orta Anadolu'daki Böğüdelik Köyünden Tatar Seyyahı Abdürreşid İbrahim'le (1857- 1944) İlgili Üç Belge. *İdil Ural Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 21-29. <https://doi.org/10.47089/iuad.1049267>.

çerçeve sunmaktadır. Çalışmanın odak noktası Yamaoka'nın saltanat, hilafet ve Turancılık üzerine düşüncelerini açığa çıkarmaktır. Bunun yanı sıra Yamaoka'nın Abdürreşid İbrahim ve oğlu Münir ile ilişkileri de irdelenecektir.

Türkiye'nin İç Politikası Hakkındaki Görüşleri

Yamaoka yaptığı seyahatlerin ayrıntılarından 1928 yılında yayımlanan “Bir Kutsal Şehirden Bir Diğesine” (聖都から聖都へ- Seito Kara Seito e)² başlıklı kitabının giriş kısmında bahsetmektedir. Kitabında Kahire, Kudüs ve İstanbul seyahatlerinden söz etmektedir.

Yamaoka birinci seyahatini 1909-1910 yılları arasında yapmış olup Kanagawamaru gemisiyle Kolombo ve Mumbai Limanları'na uğrayarak Cidde'ye gelmiş ve daha sonra Mekke, Medine, Şam gibi şehirleri ziyaret edip Beyrut üzerinden İstanbul'a ulaşmıştır. İstanbul'dan Odesa'ya giden Yamaoka, Moskova'dan Sibirya Demiryolu hattı üzerinden Japonya'ya geri dönmüştür (Yamaoka, 1928: 1). Hac ibadetini bu seyahatinde gerçekleştirmiştir.

Yamaoka kitabında 1912-1920 yılları arasında gerçekleştirdiği ikinci seyahatinden bahsetmektedir. Japonya'dan Sibirya Demiryolları ile Avrupa'ya ulaşan Yamaoka, Fransa'nın Marsilya şehrinde Kuzey Afrika'daki Fas, Cezayir ve Tunus'a gitmiştir. Tunus'tan Avrupa'ya tekrar dönen Yamaoka, Atsutamaru gemisiyle Marsilya'dan Port Said'e ulaşmış olup Kahire ve İskenderiye'ye oradan ise İstanbul'a varmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa ve Amerika'nın tamamını gezmiştir (Yamaoka, 1928: 1-2).

Üçüncü seyahatini ise 1923-1927 yılları arasında gerçekleştirmiştir. Yamaoka Japonya'dan Atsutamaru gemisiyle doğrudan Port Said'e gitmiştir. Buradan geçtiği Kahire'de ise bir yıl kalmıştır. Kahire'den iki kez İstanbul'a gelen Yamaoka burada yaklaşık üç buçuk yıl bulunmuştur. İstanbul'dan Napoli şehrine geçen Yamaoka Katorimaru gemisiyle Japonya'ya geri dönmüştür (Yamaoka, 1928: 2-3).

Yamaoka Kōtarō, 1923 yılında Kahire'de bir yıl kalmak için Port Said'deki Japon konsolosluğuna başvurmuştur. Port Said konsolosu Kuroki Tokitarō, 22 Mayıs 1923 tarihinde Japonya Dışişleri Bakanlığı'ndan Yamaoka hakkında bilgi talep etmiştir. Kuroki, eski gazete yazarı Yamaoka'nın faaliyetleri, ideolojisi, Mısır'a gelmesindeki nedenler ve bu seyahati yapmasını destekleyen kişi ya da kurumların olup olmadığı konularının araştırılmasını talep etmiştir (JACAR, Ref.B12081581300, 2).

Japonya Dışişleri Bakanlığı konuyla ilgili araştırmayı Japonya İçişleri Bakanlığı'ndan talep etmiş olsa da 6 Aralık 1923 tarihinde gelen cevapta Yamaoka ile ilgili belgelerin Büyük Kanto Depremi sonrası meydana gelen yangın felaketi nedeniyle kaybolduğu bildirilmiştir (JACAR, Ref.B12081581300, 5). Bu belgeden anlaşılacağı üzere Yamaoka'nın Mısır'a gelişi konusunda Japon resmî makamlarının en azından Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisi yoktur. Dolayısıyla bu tarihte Yamaoka'nın Dışişleri Bakanlığı'na bağlı olarak çalıştığı söylenemez. Bu açıdan bakıldığında Esenbel'in 2004'te yaptığı çalışmaya göre Kara Ejder Cemiyeti üyesi olan Yamaoka bu seyahatleri cemiyetin desteğiyle gerçekleştirdiği düşünülebilir.

Yamaoka, Türkiye'de bulunduğu dönemde Japonya'nın Türkiye maslahatgüzarı Hanaoka Shirō'ya 6 Mayıs 1925 tarihinde “Türkiye'nin İç Siyaseti ve Dış Politikası” ve 7 Ekim 1925 tarihinde ise “Türkiye'nin Ulusal Karakteri ve Japonya'ya Yönelik Tutumları” başlıklı iki ayrı rapor göndermiştir.³ Hanaoka ise bu raporları Japonya Dışişleri Bakanlığı Avrupa-Amerika masası başkanı Hirota Kōki'ye iletmıştır.

“Türkiye'nin İç Siyaseti ve Dış Politikası” başlıklı rapor İç Siyaset ve Dış Politika olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Raporun İç Siyaset ile ilgili bölümü, I. Dönemin Kabinesi, II. Yasama Organı, III. Sultan ve Halifelik, IV. Azınlıklar ve Mübadele, V. İstanbul'un Mevcut Durumu olmak üzere beş alt başlıktan oluşmaktadır. Dış Politika ile ilgili bölüm ise; I. Türkiye-Japonya İlişkileri, II. Türkiye-İngiltere İlişkileri, III. Türkiye-Fransa

² Yamaoka'nın kitabı Japonya Ulusal Meclis Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. National Diet Library Online sitesinden online olarak yararlanılabilir. <https://dl.ndl.go.jp/pid/1174796>

³ Yamaoka'nın 6 Mayıs 1925 tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği “Türkiye'nin İç Siyaseti ve Dış Politikası” rapor 49 sayfadan oluşmakta olup Japonya Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunmaktadır. Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) online arşivinden B03050302900 referans numarasıyla ulaşılabilir. Japonya Dışişleri Bakanlığı'na 7 Ekim 1925 tarihinde gönderdiği “Türkiye'nin Ulusal Karakteri ve Japonya'ya Yönelik Tutumları” başlıklı rapor 41 sayfa olup Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nde bulunmaktadır. Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) online arşivinden B03050303100 referans numarasıyla ulaşılabilir.

İlişkileri, IV. Türkiye-İtalya İlişkileri, V. Türkiye-Rusya İlişkileri, VI. Türkiye-Almanya İlişkileri, VII. Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile İlişkileri, VIII. Türkiye-Amerika İlişkileri, IX. Türkiye-İran İlişkileri, X. Türkiye-Macaristan İlişkileri, XI. Türkiye ile İslam Ülkeleri İlişkileri adlı alt başlıklardan oluşmaktadır (JACAR, Ref.B03050302900).

Yamaoka raporun başlangıç kısmında İsmet İnönü'nün rahatsızlanması üzerine yeni kurulan Ali Fethi Okyar hükümeti hakkında bilgi vermektedir. Ali Fethi Okyar ile ilgili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk meclis başkanı olduğunu Musul meselesinin çözümü için İstanbul, Cenevre ve Brüksel toplantılarına komisyon başkanı olarak katıldığını belirtmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 3). Ayrıca, bu yeni kabinenin İsmet İnönü kabinesiyle aynı ekseninde olduğuna dikkat çekmektedir.

Yamaoka Türkiye Cumhuriyeti'nin yasama organının Türkiye Büyük Millet Meclisi olduğunu ve bu mecliste seçimlerle belirlenen toplam 227 milletvekili olduğunu belirtmektedir. Bu seçimlerde mecliste 147 milletvekiline sahip Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Türkiye'nin iç ve dış politikasını istediği gibi şekillendirdiğini buna karşılık muhalefette Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası olduğuna değinmiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 3-5).

Hükümet ile ilgili olarak, Cumhuriyet Halk Fırkası'nın "Meclisin çoğunluğunu elinde bulundurmaktadır. Savaşta kazanılan zafer sarhoşluğuna kapılan yeni Türkler olup önce saltanatı, daha sonra hilafeti ortadan kaldıran, Türkiye'yi saf bir cumhuriyet haline getiren ve Pan-İslamist hareketlere tamamen karşı bir partidir. Avrupalılaştırma taraftarlarıdır." (JACAR, Ref.B03050302900: 4) diye betimlemektedir. Yamaoka raporunda bunun nedenini "Kemal Paşa'yı destekleyenler, bir zamanlar dünyaya hükmeden Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesinin esas nedeninin sultanların kötü yönetiminden kaynaklandığına ve sultanın yürüttüğü Türkiye'nin iç ve dış politikasının Büyük Güçler'e çıkar sağlamak amaçlı bir komplonun merkezinde olduğuna inanmaktadır. Sultan, Türkiye'nin yükselişi ya da yenilgisini engellemek için son muharebe olan Türk-Yunan Savaşı'nda bile Kemal Paşa'nın zafetine hiçbir katkı sağlamamış Büyük Güçlerin kuklası haline gelmiştir" (JACAR, Ref.B03050302900: 6) ifadesiyle, Sultanın Avrupalı Devletlerle iş birliği yapmasında, Gazi Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul hükümeti tarafından desteklenmemesinde bulmaktadır.

Yamaoka raporunda hilafetin kaldırılma süreci hakkında da bilgilere yer vermektedir. Buna göre; "Kemal Paşa, Osmanlı hanedanından birini halife ilan etmişti fakat, saltanat taraftarlarının sultanı yeniden iktidara getirmeye yönelik faaliyetlerde bulunması nedeniyle halifenin bütçe talebi 3 Mart 1924'te reddedildi. Ertesi gün ise halife sınır dışı edildi. Din ve devlet işleri ayrıldı. Böylece gerçek bir cumhuriyet ilan edildi" (JACAR, Ref.B03050302900: 7) Yamaoka'ya göre hilafet ilk başta korunmak istenmişse de cumhuriyete karşı olan, Osmanlı hanedanının devam etmesini isteyenlerin halifelik makamından yararlanarak bu durumu kötüye kullanma ihtimaline karşı halifelik kaldırılmıştır. Saltanatın kaldırılmasından sonra yaklaşık bir yıl kadar II. Abdülmecid'in halifeliği devam etmiş olsa da görev yaptığı sürede halkın tutumu ve halifeliğin etkisinin tehdit oluşturup oluşturmayacağına gözlemlendiği düşünülebilir.

Yamaoka saltanatın kaldırılmasının halk tarafından sultanın işlediği büyük kabahatlerin bir sonucu olarak görüldüğünü, olumlu karşılandığını ve çoğunluğun Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in kararını desteklediğini belirtmektedir. Fakat hilafet ile ilgili olarak Yamaoka'nın yorumu farklıdır. Yamaoka'ya göre halifelikle dünyadaki üç yüz milyon Müslümana nüfuz edebilecekken makamın kaldırılmasıyla Türkiye'nin eski gücünü yitirdiğini Anadolu'da küçük bir Balkan ülkesi hüviyetine büründüğünü düşünmektedir. Yamaoka hilafetin kaldırılmasının bir diğer etkisini ise aşağıdaki gibi yorumlamaktadır.

"Öteden beri izole olan sultancı ihyacı hizip ile halifeye inanan ve onunla hayatı ve ölümü paylaşmak isteyen Pan-İslamist hareketle birleşmesini teşvik etti ve bu hizipler de Jön Türkler ile güçlerini birleştirdi. Mevcut Kemalist hükümet, hükümeti devirmek için ivme yaratmaya çalışan tüm bu saltanat taraftarlarına, Pan-İslamistlere ve onlarla bir şekilde bağlantısı olanlara yoğun baskı uyguluyor ve onları ülkeden atıyor" (JACAR, Ref.B03050302900, s.7)

Yamaoka hilafetin kaldırılmasıyla az sayıdaki saltanat taraftarları ve Jön Türklerin kalıntılarının hükümeti düşürmek için Pan-İslamistler ile ortak faaliyetlerde bulunduğunu ve bu nedenle Mustafa Kemal'in bu tür girişimleri önlemek amacıyla sert önlemler almak zorunda kaldığını belirtmektedir. Yamaoka'da bu kısıtlamalardan etkilenmiştir. Konuyla ilgili olarak;

⁴ Yamaoka'nın raporunda Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Kemal Paşa olarak anılmıştır; makalede ise soyadı kanununun 2 Ocak 1935 tarihinde yürürlüğe girmesi nedeniyle Gazi Mustafa Kemal ya da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal olarak ifade edilmiştir.

“Mevcut hükümet tarafından kara listeye alınma talihsizliğini yaşamamın nedeni, birçok arkadaşımın bu kara listede olması ve mevcut hükümetinin iktidar partisinden yalnızca bir temsilci ile tanışıklığının olmasındandır. Ancak şu anda askerî ajanlık, hatta devlet ajanı olmakla suçlandığım için hareketlerim konusunda çok dikkatli davranıyorum ve Kemal Paşa ile arkadaşlarının şüphelerini ortadan kaldırmak için elimden gelen her şeyi yapıyorum, ancak bu durum yukarıda da belirttiğim üzere Türklerin Japonya’ya şüphe ve kıskançlıkla bakmalarından kaynaklanıyor. Bu yüzden şüphelerini kolayca giderememe gerçekten üzülüyorum” (JACAR, Ref.B03050302900, s.8)

Yamaoka’nın Pan-İslamist ya da Pan-Asyacı ajandası nedeniyle hilafet ya da saltanat taraftarlarıyla birlikte hareket ettiği şüphesiyle Türkiye Cumhuriyeti tarafından faaliyetlerinin sıkıca gözlemlendiği anlaşılmaktadır. Yamaoka Japonya’nın Türkiye elçiliği personelinin saltanat taraftarları ve Pan-İslamist aktivistlere mümkün olduğunca uzak durması gerektiğini, aksi halde elçilik personelinin de kara listeye alınabileceğini bu nedenle Japonya ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler üzerinde olumsuz etki yaratabileceği konusunda uyarmıştır.

Yamaoka kara listeye alınmasının Abdürreşid İbrahim ve oğlu Münir’in neden olduğunu düşünmektedir. Yamaoka, Abdürreşid İbrahim ile Tevhid-i Efkâr gazetesini ziyareti etmesi nedeniyle faaliyetlerinden şüphelenildiğini ve takibe alındığını belirtmektedir. Yamaoka’nın faaliyetlerinin gözlemlenmesi İstanbul’da bulunduğu dönemde de devam etmiştir. Yamaoka’ya göre İbrahim, onun hükümete yaklaşmasına izin vermeyerek Türk hükümetine Japonya’nın Pan-İslamist hareketi ve hilafeti desteklediğine dair bir izlenim vermeye çalışmıştır.

“Her ne kadar Pan-İslamist hareketin önemli bir figürü olarak bilinen ve benim yakından tanıdığım Tatar İbrahim’in büyük oğlu Münir’i elçiliğimize tanıtmaktan başlangıçta kaçınmış olsam da baba ve oğlunun bir geliri olmaması nedeniyle elçiliğimizle tanıştırdım. Kendisini tanıtmadan önce ise mevcut Türk hükümetinin onayını almak için Dışişleri Bakanlığı danışmanı Kâmil Bey’in onayını aldım. Fakat onları desteklemeyi bırakır bırakmaz tavırlarını değiştirdiler. Önceden gördükleri iyiliği görmezden geldiler ve beni sabote etmeye başladılar. Ancak görünen o ki benimle elçiliğimiz arasında özel bir ilişki varmış gibi hükümet kaynaklarını bilgilendirerek Japonya ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilere müdahale etmeye kalkışıyorlar. Şu anda, elçiliğimiz üzerindeki yanlış kanıları ortadan kaldırmamız, Ankara hükümetinin onayını almamız ve bu yanlışları tamamen gidermemiz, Japonya ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler açısından son derece önemli olduğuna inanıyorum.” (JACAR, Ref.B03050302900, ss. 14-15)

Yamaoka Japonya elçiliğinin Abdürreşid İbrahim ve oğlu Münir ile ilişkilerinin olmadığını, Japonya’nın Pan-İslamist ajandasının olmadığını Türkiye hükümetine açıkça anlatılmasının Türk-Japon ilişkilerinin geleceği açısından önemli olduğunu tavsiye etmektedir. Yamaoka ayrıca kendisinin bir gazeteci olduğunu Türk hükümetine bildirilmesini aksi halde;

“Önceden Münir’i işe aldığım da baba ve oğul elçiliğimiz ile Pan-İslamist hareket arasında özel bir ilişki olduğu izlenimini vererek komplolarını sürdürürlerse Ankara hükümetinin şüpheleri iyiden iyiye artacaktır. Böyle olması durumunda, sadece Japonya ile Türkiye arasındaki diplomatik ilişkiler değil aynı zamanda Pan-İslamist hareketten nefret eden Büyük Güçler de Japonya’ya şüpheyle yaklaşacaktır. Bunun Japon dış politikasına vereceği zararın ölçülemez olacağına inandığım için Münir’i işten çıkararak Türk hükümetinin İstanbul’daki dış politika danışmanı Nusret Bey’e birkaç dil bilen bir Türk vatandaşını işe almak için danışılmasıyla Ankara hükümetinin bize karşı güveni sağlanacaktır ve bunun sonucunda dolaylı olarak elçiliğimiz pek çok fayda elde edecektir” (JACAR, Ref.B03050302900, ss. 17-18)

Yamaoka Japonya elçiliğine Abdürreşid İbrahim ve oğlu Münir ile ilişkilerin kesilmesinde fayda olduğunu tavsiye etmiştir. Yamaoka raporunda Pan-İslamizm ile ilgili de bilgiler vermekte hareketin en stratejik bölgesi olan Arabistan yarımadasının İngiliz nüfuzu altında olması ve ikinci en önemli bölge olan Türkiye’de ise hilafetin kaldırılmasıyla Pan-İslamist hareket idealinin en az yarım asır içerisinde gerçekleşmeyeceğini öngörmektedir. Yamaoka, bu nedenlerden dolayı hareketten pratik olarak yararlanılabileceğini düşündüğü Uzak Doğu, Orta Asya ve Güneydoğu Asya’ya odaklanmak istemektedir.

Türkiye Japonya ilişkilerine de değinen Yamaoka;

“Japonya ile Türkiye arasındaki ilişkilere gelince, iki ülke savaş öncesinde kapitülasyonlar sorunu nedeniyle anlaşmaya varamadı. Dostluk antlaşmasına varılmadan Büyük Savaş patlak verse de iki ülke arasındaki ilişkiler güvenli bir seviyedeydi. İki ülkenin Rusya ile ilişkilerinde ortak paydada olduğundan

ilişkilerimiz aslında dostluk anlaşmamız olan ülkelere göre daha dostaneydi. Fakat ne yazık ki Avrupa Savaşı'nda karşı tarafta yer aldılar. Savaşın sonra diplomatik ilişkiler yavaş yavaş ısındı. Macarlarla birlikte sözde Turan İttifakı'nı savunanlar ve Japonya ile daha yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmak isteyenler var, ancak bu düşünceler sadece aydın sınıfta hakimdir. Halkın çoğunluğu, özellikle de gençler, genel olarak Kurtuluş Savaşı zaferinin heyecan ve mutluluğu içerisinde. Biz Japonlara tepeden bakıyorlar ve Avrupalılaşıma arzusu var" (JACAR, Ref.B03050302900, ss. 15-16)

Yamaoka Türk-Japon ilişkilerini Osmanlı Dönemi'nden itibaren irdeleyerek iki ülke arasındaki kapitülasyonlar konusundaki anlaşmazlıklar nedeniyle dostluk anlaşmasının imzalanmadığını, ancak Rusya'ya karşı ortak çıkarları olması nedeniyle iyi ilişkiler sürdürdüğünü belirtmektedir. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ise iki ülke arasındaki ilişkiler gelişerek daha da yakın siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulduğuna dikkat çekmektedir.

Yamaoka'nın hükümetin iç politikası hakkında üzerinde durduğu bir diğer konu ise Türk basınıdır. Yamaoka Türkiye'de yayın yapan gazeteler hakkında yorumlarda bulunmuştur. Türkiye'deki gazeteleri "Tanin (tarafsız), İkdam (tarafsız), Tevhid-i Efkâr (Pan-İslamist/hükümet karşıtı), Vatan (tarafsız), Vakit (tarafsız), Cumhuriyet (yarı resmî), İleri (iktidar partisi gazetesi), Akşam (tarafsız), Son Telgraf (Hükümet Karşıtı), Tok Ses (hükümet karşıtı)" (JACAR, Ref.B03050302900, s. 14) olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, Tanin, İkdam, Vatan ve Tevhid-i Efkâr gazetelerini ise muhafazakâr ve Japonya'ya yakın gazeteler olarak betimlemektedir.

Yamaoka, Türkiye'deki azınlık sorunuyla ilgili de değerlendirmelerde bulunmuştur. Özellikle nüfus mübadelesi üzerinde duran Yamaoka Kurtuluş Savaşı'nda elde edilen zaferle Müslüman olmayan Yunan, Yahudi ve Ermenilerin tehcir edildiğini belirterek azınlıkların Türkiye'ye verdiği zararlara dikkat çekmektedir.

"Türkiye millî savunma açısından ülke içerisindeki azınlık etnik grupların ihanetlerinin yol açacağı zararların önüne geçmeyi başardı. Fakat, Türkler geleneksel olarak biz Japonlar gibi tarımı milletin temel geçim kaynağı olarak görmekte ticareti küçümsemektedir. Bu azınlıkların sınır dışı edilmesi Türk ekonomisi üzerinde büyük bir etki yaratacaktır. Bu tehcirden büyük ölçüde etkilenecek olan üç etnik grup özellikle Ermeniler intikam almak için Kemal Paşa'nın emrindeki kilit görevlerde bulunan yetkililere saldırmanın yanı sıra her türlü zararlı faaliyette bulunuyorlar. Gizliden gizliye saltanat ve hilafet taraftarları ve Pan-İslamistler ile uyum içinde hükümeti yıkmaya yönelik komplo kurduklarından bu politikanın uygulanması Türkiye için çok önemli bir karardır" (JACAR, Ref.B03050302900, s. 9)

Yamaoka, saltanat ve hilafeti kaldırmasının yanı sıra Lozan Barış Anlaşması kapsamında uygulanan nüfus mübadelesinin, Mustafa Kemal'in Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği için verdiği en önemli üç karar olduğunu düşünmektedir. Bunun nedenlerinden biri olarak azınlıkların Avrupalı Büyük Güçlerin Türkiye içerisindeki piyonları gibi hareket ederek Türk dış politikasına zarar verdiklerine dikkat çekmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 9). Yamaoka yukarıda sıraladığı nedenlerden dolayı Japonya'nın Türkiye elçiliğini azınlıkların faaliyetlerine karşı oldukça temkinli davranması gerektiği konusunda uyarılmaktadır.

Türkiye'nin Dış Politikası Hakkındaki Görüşleri

Yamaoka Türkiye'nin iç siyasetindeki gelişmelerle beraber dış politikası hakkında analizlerini de Japonya Dışişleri Bakanlığı'na bildirmiştir. Yamaoka Türkiye'nin dış politikası başlıklı bölümün giriş kısmında Türkiye'nin Romanya, Polonya ve Finlandiya ile birlikte Rusya karşıtı blokta olmasının Japonya'nın çıkarlarıyla uyumlu olacağını düşündüğü görülmektedir. Türkiye'nin bu üç ülkeyle iyi ilişkiler geliştirdiğini özellikle de Polonya ile daha yakın ikili ilişki kurma çabası içinde olduğunu bu nedenle Türkiye'nin bu blokta yer alacağına dair çıkarımda bulunmaktadır (JACAR, Ref.B03050302900: 19). Türkiye'nin Rusya karşıtı blokta yer almasına yönelik olarak Japonya elçiliğinin faaliyetlerde bulunmasının faydalı olacağını düşünmektedir.

Yamaoka'nın bir diğer dikkat çektiği konu ise Türkiye'nin İtalya ve Rusya ile gizli ittifak kurduğuna dair söylentilerdir. Yamaoka gizli anlaşma söylentileri ile ilgili kesin bir bilgiye sahip olmadığını gazetelerde yer alan haberlerde bu tür bilgiler bulunduğunu belirtse de bunun İngiltere ile devam eden Musul sorunu görüşmelerine yönelik bir manevra olduğunu analiz etmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 19).

Yamaoka Türkiye'nin İngiltere ile ilişkilerinin gelişmesinde Musul sorununun en büyük engeli teşkil ettiğini belirtmektedir. Musul sorununun çözümü için iki ülke komitesinin 19 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen görüşmelerden sonra Cenevre ve Brüksel'de iki kez toplanmasına rağmen henüz bir karara varılmadığının

altını çizmektedir. Bu görüşmeler neticesinde sonuç olarak kararın Milletler Cemiyeti'ne bırakıldığını bu kapsamda İsveç ve Macar komite üyelerinin Bağdat Demiryolları'yla bölgeye gitmekte olduğunu yakın zamanda karar vereceklerini öngörmekle beraber Musul sorununun iki ülke arasında kolay kolay çözülemeyeceğini düşünmüştür (JACAR, Ref.B03050302900: 20). Yamaoka'nın raporunda komisyonda yer alan Belçikalı üye hakkında ise bir bilgi bulunmamaktadır. Bilindiği üzere Türkiye'nin katılmadığı Milletler Cemiyeti 16 Aralık 1925'te Brüksel Hattı'nın kuzeyini Türkiye'ye, güneyini ise Irak'a bırakma kararı almış ve Musul Irak'a bırakılmıştır (KILIÇ, 2008: 336).

Yamaoka Musul sorununun çözülmesiyle iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişebileceğini belirtmektedir. Türk aydınlarının da İngiltere ile yakın ilişkiler kurulması konusunda Japonya'nın İngiliz-Japon İttifakı sayesinde elde ettiği başarıları örnek gösterdiğine dikkat çekmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 22). Ayrıca, İngiltere'nin Fransa'dan sonra Türkiye'ye en çok yatırım yapan ikinci ülke olduğu, Anadolu'da tamamlanan ve tamamlanma aşamasında olan demiryollarından İzmir-Aydın, Mudanya-Bursa, Mersin-Adana hatlarını bu yatırımlar arasında göstermiştir.

Yamaoka Türkiye-Fransa ilişkileri için geçmişten beri iyi durumda olduğunu belirterek Fransızların Osmanlı Devleti döneminden itibaren misyonerlik okullarının Türkiye'de bulunmasına önem atfetmektedir. Fransız okullarının diğer yabancı okullardan daha iyi eğitim verdiğini Türkiye'nin aydın kesiminde Fransız ekolünden gelenlerin çok fazla olduğuna dikkat çekmektedir. Bu nedenle Türkiye'de Fransızcanın neredeyse ikinci dil olarak kullanıldığını devlet okullarında ise seçmeli ikinci dil olarak Fransızcanın düşünüldüğünü belirtmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 23).

Bilindiği üzere Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924 tarihinde kabulü ile eğitimde birliği hedeflenerek din eğitimi veren okullar kapatılmıştır. Fransız okulları da dini propaganda yaptıkları gerekçesiyle kanun hükümlerine tabi tutulmuştur (Baykal, 1991: 496). Yamaoka bu kapsamda yabancı misyonerlik okullarının da kapatıldığını bu konuda yabancı ülkeler arasında Fransa'nın en çok rahatsızlık duyduğunu belirtse de eylül ayında din eğitiminin verilmemesi koşuluyla okulların tekrar açılmasıyla iki ülke arasındaki okul sorununun çözüldüğüne dikkat çekmiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 25).

Yamaoka'nın Türkiye-Fransa ilişkilerinde üzerinde durduğu diğer husus Hatay sorunudur. Türkiye'nin Lozan Anlaşması'nın imzalanmasına kadar İngiltere ile Musul'da, Fransa ile Adana'da askerî çatışmaların devam ettiğini anlaşmanın imzalanması ve Édouard Herriot hükümetinin ılımlı politikaları nedeniyle ilişkilerin geliştiğine değinmektedir. Fakat Fransa'nın 10 Ocak 1925 tarihinde İskenderun ve Antakya'yı ilhak etmesine Türk halkının ve hükümetinin büyük tepki gösterdiğini, Hatay sorununun iki ülke arasındaki en büyük sorun olmakla beraber iki ülke arasındaki iyi ilişkiler nedeniyle Musul sorununa göre daha erken çözüm bulunacağını öngörmektedir. Yamaoka General Mougin'in Ankara'da Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal ile görüşmesinin iki ülke iyi ilişkilerinin devam ettiğine dair ipucu verdiğini düşünmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 24).

Fransa'nın Türkiye'ye en çok yatırım yapan ülke olmasının yanı sıra alacaklı olması nedeniyle Türkiye'nin barış ve gelişimini en çok arzulayan ülkelerden birinin Fransa olduğunu belirtmektedir. Yamaoka Türkiye'nin Rusya karşısı blokta yer alması ya da Balkan ülkeleriyle Fransa'nın önderliğinde bir oluşumda olmasının Japonya ve Fransa'nın çıkarları açısından faydalı olacağını düşünmektedir. Yamaoka'ya göre General Mougin'in Türkiye'ye gönderilmesi Türkiye'nin İtalya ve Rusya ile ittifak kuracağı yönündeki söylentilerden kaynaklanmakta olup bunun önüne geçilmesine yöneliktir (JACAR, Ref.B03050302900: 24).

İtalya-Türkiye ilişkileri, Musolini'nin mecliste yaptığı "İtalya'nın geleceği doğudadır" konuşması Türkiye'de dikkat çekmiş, 1925 yılı Mayıs ayında İtalya'nın Rodos'a asker çıkarması nedeniyle gerginleşmiştir. Yamaoka bu gelişmeler karşısında Başbakan İsmet Paşa'nın İtalya'nın asker çıkarmasını Türkiye'ye dostane bir tutum olduğuna dair gazetecilere verdiği demeçle İngiltere ve Fransa'yı dizginlemeye ve gözdağı vermeye yönelik olduğunu analiz etmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 25). Ayrıca, bu demeçten sonra Türkiye'deki gazetelerde İtalya'nın Rodos'a asker çıkarmasıyla ilgili olumsuz yazılar yazılmadığına dikkat çekmektedir. Bu olay ve sonrasında İsmet İnönü'nün parti toplantısında Türkiye'nin Rusya ve İtalya ile ilişkilerinin çok iyi konumda olduğunu söylemesi, üç ülke arasında gizli ittifak kurulduğuna dair düşünceleri kuvvetlendirmiştir. Yamaoka İtalya'nın Türkiye'de ticari faaliyetlerini artırdığını, yeni banka şubesi açtığını belirterek İtalya'nın Musolini yönetiminde Yakın Doğu ve Orta Asya'daki ticari faaliyetlere ağırlık verdiğini analiz etmektedir. Bu nedenlerle İtalya'nın Türkiye'deki faaliyetlerinin dikkatle takip edilmesinin gerekli olduğunu savunmaktadır (JACAR, Ref.B03050302900: 26).

Rusya ile ilişkileri ile ilgili olarak, Rusya'nın Kurtuluş Savaşı'nda aktif bir şekilde Türkiye'ye yardımda bulunduğunu belirten Yamaoka, Rusya'nın bu yardımları Türkiye'de komünizm ideolojisinin benimsenmesi amacıyla gerçekleştirdiğini düşünmektedir. Fakat Türkiye'nin politikasının Kurtuluş Savaşı zaferiyle değiştiği Türk halkının İslam öğretisinin veraset ve mülkiyet haklarına önem vermesini, bunu hiçe sayan komünizm ile uyuşamayacağına neden göstererek Rusya'nın bu yöndeki faaliyetlerinin boşa çıkacağını öngörmektedir.

Türkiye'nin komünizmi yayma faaliyetlerinde bulunanları sınır dışı etmeye başlamasıyla Rusya'nın misilleme olarak Kafkasya ve Karadeniz kıyılarında yaşayan Türklere baskı uyguladığını, Türkiye'nin ise Komünist Parti üyelerini sınır dışı ederek Rusya'ya karşılık verdiğini belirtmektedir. Yamaoka iki ülke arasındaki ilişkilerin 1924 yılı baharına kadar gerginleştiğini, ancak Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan Kâmil Bey'in 1924 yılı temmuz ayında Rusya'yı ziyaretiyle yatıştığını gözlemlemiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 26-27). Türkiye'nin komünist faaliyetlerde bulunanlara baskı uygulamaya devam ettiğini belirten Yamaoka Türkiye'de aradığını bulamayan Rusya'nın Balkanlar'ı komünistleştirme politikasına ağırlık verdiğini analiz etmiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 28). Bu anlamda Balkanlarda komünist ideolojiyle mücadele eden tek ülkenin Türkiye olduğuna dikkat çekmiştir.

Yamaoka, Osmanlı Devleti döneminde Almanya ile gelişen iyi ilişkiler Birinci Dünya Savaşı sonrasında Enver Paşa'nın Buhara'ya sürgün edilmesi ve liderlik ettiği Jön Türkler'in gözden düşmesiyle Alman yanlılarının seslerinin kesildiğini belirtmektedir. Savaş sonrası Türkiye-Almanya ilişkilerinin iyi olmadığını belirten Yamaoka, Almanya'nın Bağdat demiryolları ile asıl amacının Türkiye'yi ilhak etmek olduğuna dair algının oluştuğunu analiz etmektedir. Almanya'nın savaşta büyük kayıplar yaşamasının siyasi nüfuzunu kaybetmesine neden olduğunu, ancak savaş döneminde Almanya'nın gücüne saygı duyan bürokratların özellikle orduda azımsanamayacak ölçüde bulunduğuna dikkat çekmektedir. Yamaoka, son zamanlarda Türkiye'nin denizaltı ve savaş gemisi alımı ve tamiratını kapsayan ihale konusunda Alman-İngiliz çekişmesinin sergilendiğini, tamir için Almanya'yla anlaşıldığını, satın alma konusunun hala değerlendirme aşamasında olmasına rağmen %60 ihtimalle Almanya'dan alım yapılacağına dikkat çekerek iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerinin hızla geliştiğini analiz etmiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 29). Yamaoka'nın belirttiği üzere Almanya'ya iki denizaltı siparişi verilmiştir (Alkan, 2021: s 435). Yamaoka, iki ülke arasında gelişen ekonomik ve ticari ilişkilere dikkat çekmektedir. Fakat, Almanya'nın Osmanlı Dönemi'nde sergilenen özel ilişkilerin yeniden canlanmasına yönelik talebine Türkiye Cumhuriyeti'nin uzak durduğunu düşünmektedir. Yamaoka saltanat taraftarları ile Pan-İslamistler arasında Almanya hayranlarının çoğunlukta olduğunu Jön Türkler ve İttihat Terakki Partisi kalıntılarının da yine Alman taraftarı olması nedeniyle diplomatik açıdan Almanya'yla ilişkilere temkinli yaklaşıldığına dikkat çekmiştir (JACAR, Ref.B03050302900: 29).

Yamaoka'nın üzerinde durduğu bir diğer husus ise Japon-Rus-Alman gizli anlaşması ile ilgili söylentilerin Japonya'nın Türkiye elçisinin Alman ve Rus meslektaşlarıyla görüşmeleri nedeniyle ortaya çıkmasıdır. Bu yönde söylentilerin Türkiye-Japonya ve Türkiye-Almanya ilişkilerini etkileyeceğinden dolayı dikkatli davranılması gerektiğini düşünmektedir. Bu kapsamda Abdürreşid İbrahim'in oğlu Münir'in tavsiyelerine uyararak diğer elçilikleri ziyaret etme gibi durumlardan kaçınılması gerektiğini, aksi halde Japonya-Almanya ile saltanat taraftarları arasında bir bağlantı olduğuna dair izlenimin oluşmasından kaçınılamayacağı konusunda elçiliği uyarmıştır. Yamaoka, bu nedenlerden dolayı Münir'in iş akdine son verilmesi gerektiğini tekrar dile getirmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 30).

Türkiye'nin Balkan Ülkeleri ile ilişkilerine de değinen Yamaoka Yunanistan ile ilişkiler konusunda uzun uzadıya yazmaktadır.

“Türkiye'nin Balkan Ülkeleri arasında en pürüzlü ilişkileri geçmişten beri Yunanistan iledir. Lozan Antlaşmasıyla iki ülkenin görevlendirdiği mübadele komitesi tarafından Türkiye'deki Yunanlılar ile Yunanistan'daki Müslüman Türklerin nüfus değişimi yapılmaktadır. Türkiye Anadolu'daki Yunanlıların, Yunanistan ise Selanik ve çevresindeki Türklerin ayrılmasını emretmiştir. İstanbul ve Trakya'daki iki ülke halkı mübadeleye başlamış olsa da her iki ülkenin zorunlu göç, yasadışı hapis ve mal varlığına el koyma gibi uygulamaları nedeniyle mübadele durma noktasına gelmiştir. Bu diplomatik sorunlar 1924 yılı kasım ayında Brüksel'de gerçekleştirilen Musul toplantısında Türk ve Yunan tarafının Milletler Cemiyeti'ne başvurusuna neden olsa da elçimiz İshii'nin tavsiyesiyle iki ülke arasında anlaşma tekrar sağlanmıştır” (JACAR, Ref. B03050302900, ss. 32-32)

Yamaoka Türk-Yunan ilişkilerinde en önemli sorunlardan birinin nüfus mübadelesi olduğuna değinerek mübadelelenin uygulanmasının zaman alacağını öngörmüştür. İki ülke arasındaki diğer bir anlaşmazlık ise Ortodoks patrikhanesi sorunudur. İstanbul patriği Konstantin'in ülkeyi terk etmesi istenmiş 30 Ocak 1925 tarihinde Selanik'e gönderilmiştir. Yamaoka bunun nedeni olarak Moskova patriği Simon ile Konstantin arasında yazışmaların olduğunu ve bu kapsamda Konstantin'in komünist harekete destek vermekte olmasının yanı sıra Yunan hükümetine gizlice istihbarat sağladığının ortaya çıkmasını belirtmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 32).

Raporda, Türk-Bulgar ilişkileri için dışarıdan bakıldığında iyi ilişkiler gözlemlense de Türkiye'nin bu ilişkilerde çekimser davrandığını belirtmektedir. Yamaoka, Bulgaristan'ın Dedeağaç limanından Ege Denizi'ne ulaşma arzusu nedeniyle Bulgar-Yunan ilişkilerinin Türkiye tarafından yakından izlendiğini belirtmektedir. Bulgar başbakanı Tsankov'un Belgrad ve Bükreş ziyaretiyle Makedonya sorununun azaldığını bu sayede Balkan İttifakı ideale bir adım daha yaklaşıldığını analiz etmektedir.

Romanya ile olan ilişkilerle ilgili olarak ise Rus tehdidinin devam ettiği ülkenin Fransa önderliğinde Rus karşıtı blok oluşturmak için Çekoslovakya ve Yugoslavya ile birlikte Balkan Küçük Antantını oluşturduğunu ve bu kapsamda Japonya'yla da yakın ilişkiler kurmaya çalıştığına değinmiştir. Japonya'nın Milletler Cemiyeti ile birlikte Besarabya'nın Romanya'ya ait olduğu tezini kabul etmesi ve Rusya ile Japonya arasında üçüncü bir ülkenin dahil olduğu bir savaşta tarafsızlığı koruyacağına dair varılan anlaşma nedeniyle Avrupalı Güçlerin rahatsızlık duyduğunu belirtmektedir. Yamaoka Rusya ile Romanya arasında bir savaş olması durumunda Milletler Cemiyeti üyesi Japonya'nın tutumunun merak konusu olacağına dikkat çekmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 35-36).

Balkanlarda komünist ideolojinin yaygınlaştığını vurgulayan Yamaoka, Rusya'nın İngiltere, Fransa ve Almanya'da başarısız olması nedeniyle Enternasyonal'in Balkan bürosunu Avusturya'nın Viyana şehrinde kurduğunu ve burada Balkanlarda komünist ideolojinin benimsenmesi için büyük çaba harcadığına değinmektedir. Komünizmin Türkiye dışındaki diğer Balkan devletlerinde bazı başarılar elde ettiğini, çiftçi ve maden işçilerinin arasında yaygınlaştığını hatta Romanya'da çiftçileri kıskırtarak Romanya hükümetini düşürmeye çalıştıklarına dikkat çekmektedir. Yamaoka, Rusya'nın Balkan ülkelerindeki faaliyetleriyle bu ideolojinin en yaygın olarak Yugoslavya'da başarıya ulaştığını belirtmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 39).

Yamaoka Türkiye'nin Amerika ile ilişkileri ile ilgili olarak Kurtuluş Savaşı sonrası iktisadi tükenmişlik içerisinde olan Anadolu'yu kurtarmak adına Amerika ile ilişkiler geliştirilmeye çalışıldığını, ancak Chester ile demiryolu yapımı için anlaşılrsa da planın uygulanmadığına değinmektedir. Bu planın uygulanamaması Türk hükümetinde Amerika'ya karşı güven kaybına neden olmuştur. Yamaoka'nın Türk-Amerikan ilişkilerinde dikkat çektiği bir diğer husus ise yabancı okullar sorunudur. Türkiye'nin diğer yabancı misyonerlik okulları gibi Amerikan okullarını kapattığını ve bu durumun Türk-Amerikan ilişkilerinde soğuk rüzgarların esmesine neden olduğunu belirtmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 40).

Raporda Türkiye-İran ilişkileri hakkında Türkiye'nin Rusya karşıtı bloğa girmek istemediğini ancak İran'ın ise Türkiye'nin bloğa girmesini istediğini analiz etmektedir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in meclis açılışında yaptığı konuşmaya atıfta bulunarak iki ülke arasındaki ilişkilerin oldukça iyi olduğuna değinen Yamaoka'ya göre Türkiye'nin Fransa liderliğinde oluşturulan Küçük Antanta katılma planı olmasa da İran ile başka fırsat ve formlarda siyasi yakınlaşmayı hedeflediğini düşünmektedir.

Türkiye'nin Macaristan ile de iyi diplomatik ilişkileri olduğuna dikkat çeken Yamaoka, bunun sadece Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri ile beraber girdikleri için olmadığını belirtmektedir. Macarların köken olarak Türklerle aynı Turan ailesinden olduğunu, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin Turan milletleri içerisinde en medeni halk olması nedeniyle Macarların Türkleri Japonlardan daha çok sevdiğini ve bu nedenle iki ülke arasında iyi ilişkiler geliştirildiğine vurgu yapmaktadır. Türkiye'nin ikili ilişkilerin gelişmesinde Macarlar kadar istekli olmadığını analiz etmektedir. Macarların özellikle Turan ittifakının kurulması için uğraştığını ancak Türkiye ve Japonya'nın Macarların liderliğinde bir Turan ittifakına katılmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir (JACAR, Ref.B03050302900: 41-42).

Yamaoka, Türkiye ile İslam ülkelerinin ilişkileri başlığı altında ise Türkiye'nin dünyadaki Müslümanlar arasında en çok inananı olan Sünni mezhebine mensup olduğundan hilafetin devam ettiği dönemde Kuzey Afrika, Afganistan, Hindistan, Orta Asya, Tatarlar ve Çin'deki Müslümanların dini liderliğinin olduğuna dikkat çekmektedir. Hilafetin kaldırılmasıyla Türkiye ile İslam ülkeleri arasındaki ilişkilerde pürüzler oluştuğunu belirtmektedir. İslam

ülkelerinin Türkiye ile hilafetin kaldırılması sonrasındaki ilişkileri düşmanca olmasa da en azından diğer ülkelerle aynı seviyede olacağına inanmaktadır.

Yamaoka raporun son kısmında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ile ilgili düşüncelerini kaleme almıştır. Yamaoka'nın düşünceleri aşağıdaki gibidir.

“Kemal Paşa son yüzyıl Türkiye'sinin gerçek kahramanıdır. Ölmek üzere olan Türkiye'yi kurtaran büyük bir liderdir. Gelibolu yarımadasında Çanakkale Boğazı'nı ölümüne savunarak İtilaf Devletleri'ni büyük hezimete uğratmış, yarımada tek bir İtilaf Devleti askeri bırakmamıştır. Böylece savaşın en az iki yıl uzamasını sağlamış, İtilaf Devletlerine yanlış hesap yaptıklarını göstermiştir. Geride kalan Türk askerlerine liderlik ederek Türk-Yunan Savaşı (Kurtuluş Savaşı)'nda büyük zaferi onurlandırmıştır. Bu günkü konumu yaptıkları sayesinde.

O sadece meydan savaşlarının büyük komutanı değil aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olarak siyasi sahnenin dehasıdır. Onu özel kılan İstanbul'daki vasallar gibi ya da tamamen Avrupalılaştırma taraftarlarından olmaması, Avrupalı devletlere yüzünü dönerken imparatorluğumuz başta olmak üzere Asya halklarının durumunu da önemsemesidir. İmparatorluğumuzla ilgili bilgi sahibidir ve iyi niyet beslemektedir” (JACAR, Ref.B03050302900, s. 46)

Yamaoka, Mustafa Kemal ile ilgili yaptığı analizinde askerî ve siyasi yetenekleriyle onun Türkiye'nin kurtarıcısı ve kahramanı olduğunu belirtmektedir. Mustafa Kemal'in Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda verdiği mücadele ve sonrasında yaptığı devrimler sayesinde Türkiye'nin modern bir cumhuriyet olarak kurulmasını salt Avrupalılaştırma taraftarı olmayıp Asya'daki gelişmeleri de yakından takip etmesini hayranlıkla anlatmaktadır. Yamaoka ayrıca raporun son kısmında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in Türkiye'nin güneyini gözlemlemek için seyahat ettiğini Japonya elçisinin fırsatı olursa buluşmasının faydalı olacağını tavsiye etmektedir.

Sonuç

Yamaoka Kōtarō Japonya'nın Türkiye maskahatgüzarı Hanaoka vasıtasıyla Japonya Dışişleri Bakanlığı Avrupa-Amerika Masası'na gönderdiği rapor Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki iç ve dış politika hakkında kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Yamaoka belgede saltanat, hilafet, nüfus mübadelesi gibi konuların yanı sıra Türkiye'nin dış politika hakkındaki öngörülerini ele almıştır.

Yamaoka'nın Japonya Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği belgeden Abdürreşid İbrahim ve oğlu Münir ile ilişkileri hakkında verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Yamaoka İstanbul'da bulunduğu sürede Münir'i danışmanı olarak işe almış ve hatta Japonya Büyükelçiliği ile tanıştırmıştır. Yamaoka Abdürreşid ve oğlunun Pan-İslamist ideolojiyi kendisinin ve hatta Japonya'nın desteklediğini göstermeye yönelik girişimlerde bulunduğundan iki ülke arasındaki ilişkilerine zarar verebileceklerinden uzak durulması gerektiğini bildirmektedir. Yamaoka'nın faaliyetleri, İbrahim ve ailesi ile ilişkileri nedeniyle Pan-İslamizm ile bağlantılı olduğu düşüncesiyle Türk hükümeti tarafından yakından takip edilmiştir. Yamaoka, raporda açıkça ifade ettiği üzere kendisinin saltanat ya da hilafet taraftarlarıyla birlikte hareket etmediği konusunda Türk hükümetinin ikna edilmesini istemektedir.

Yamaoka'nın raporunun, saltanat ve hilafetin kaldırılması sonrasında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin durumuna yönelik Japonya Dışişleri Bakanlığı'nda araştırma boşluğunu doldurduğu söylemek mümkündür. Yamaoka saltanat ve hilafetin kaldırılarak salt bir cumhuriyet kurulmasıyla Türkiye'nin küçük bir Balkan ülkesi özelliğine büründüğünü belirtmektedir. Hilafetin kaldırılmasının Türkiye'nin dünya üzerindeki üç yüz milyon Müslüman üzerindeki etkisini kaybetmesi bakımından olumsuz bir etkiye neden olacağını düşünmektedir. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti'nin bekası için yabancı devletlerin kuklası haline geldiğini belirttiği saltanatın, hilafetin kaldırılması ve nüfus mübadelesi kararlarının Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in verdiği üç büyük karar olduğunu düşünmektedir. Yamaoka, hilafetin kaldırılmasını az sayıdaki saltanat taraftarına manevi güç vermesi nedeniyle önemli görmektedir. Nüfus mübadelesinin ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet kurma idealleri açısından önemli bir karar olduğunu, Türkiye'de bulunan azınlıkların Avrupalı devletlerle iş birliği içerisinde hareket ettiğini, azınlıkların sürekli komplo ve propaganda aracı olarak kullanıldığını belirtmektedir.

Yamaoka'nın üzerinde durduğu bir diğer husus ise, yabancı misyoner okullarının ve patrikhanenin kapatılmasıdır. Yamaoka okullar ve patrikhanenin kapatılmasının Türkiye'nin Fransa, Amerika ve Yunanistan ile ilişkilerinde büyük bir sorun teşkil ettiğini belirtmektedir. Yabancı okulların Türk eğitim sistemine uygun eğitim vermesi,

eğitimde din eğitiminin ve dini sembollerin yasaklanması gibi önlemlerle misyonerlik okullarının Osmanlı Dönemi'nden beri süregelen etkisini kaybettiğine dikkat çekmektedir.

Yamaoka Arap Yarımadası'nın İngiliz nüfuzu altında olması, Türkiye'nin hilafeti kaldırması nedeniyle Pan-İslamizm'in en az yarım asır boyunca bir başanya ulaşamayacağını analiz etmektedir. Bu nedenle Japonya açısından Pan-İslamizm ideolojisinin Orta Asya ve Uzak Doğu'da kullanılmasının daha pratik yararlar sağlayacağına inanmaktadır. Pan-Asyacılık idealleri ile bağlantı kurulabilecek Turancılığın ise özellikle Macar dış politikasında önemli bir yer edindiğini belirtmesine karşın Türkiye ve Japonya'nın bu tür bir ittifakta bulunmasına da olanak vermemektedir.

Yamaoka Türkiye'nin dış politikasında akılcı bir tutum sergilendiğini belirterek, Japonya açısından Türkiye'nin Rusya karşıtı blokta yer almasının faydalı olacağını Japonya'nın bu hususta Türkiye'ye destek olması gerektiğine dikkat çekmiştir. Rusya ve İtalya ile Türkiye'nin gizli ittifak kurduğuna dair söylentileri ise Türkiye'nin İngiltere ile yaşadığı Musul sorununda elini güçlendirmeye yönelik bir politika olarak değerlendirmektedir. Yamaoka, Kurtuluş Savaşı'nda Rusya ile iyi ilişkiler içerisinde olmasına rağmen sonrasında Türkiye'nin tutumunun değişmesi ve Türkiye'nin komünizmin yayılmasına yönelik tedbirler alması nedeniyle ilişkilerin gerginleşmesiyle bu görüşünü desteklemektedir.

Yamaoka Kōtarō'nun raporu Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına dair benzersiz bir bakış açısı sunmaktadır. Yamaoka'nın gözlemleri ve analizleri, bir Japon Müslüman aydınının bakış açısından cumhuriyetin ilk yılları iç ve dış politikalarına ilişkin değerli bilgiler sunmaktadır. Yamaoka, saltanat ve hilafetin kaldırılmasını, Türkiye ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesini ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini inceleyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında karşılaştığı zorluklara karşı verilen mücadelenin ayrıntılı bir portresini sunmaktadır.

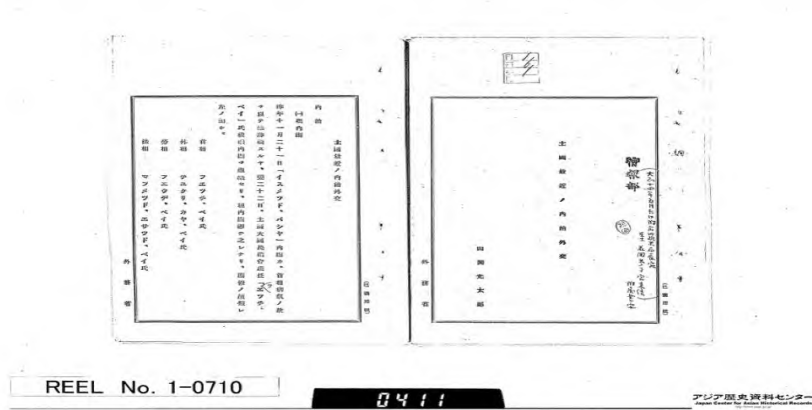
Kaynakça

- Alkan, R. (2021). Alman belgelerine göre erken dönem cumhuriyet dönemi bahriyesi bağlamında Türk-Alman ilişkileri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 36(2), 421-442.
- Baykal, H. (1991). Kurtuluş Savaşında Türk- Fransız ilişkileri ve bir Fransız Türk dostu Albay Mougins. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 2, Sayı 7.
- Dündar, A. M. (2006) *Panislamizm'den büyük Asyacığa*, Ötügen Neşriyat.
- Esenbel, S. (2004). Japan's global claim to Asia and the world of Islam: transnational nationalism and world power, 1900-1945. *The American Historical Review*, 109(4), 1140-1170.
- Kılıç, S. (2008). Musul sorunu ve Lozan. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXIV, 319-340.
- Koyagi, M. (2013). The hajj by Japanese Muslims in the interwar period: Japan's Pan-Asianism and economic interests in the Islamic world. *Journal of World History*, 24(4), 849-876. <http://www.jstor.org/stable/43818413>
- Krämer, H. M. (2014). Pan-Asianism's religious undercurrents: the reception of Islam and translation of the Qur'an in twentieth-century Japan. *The Journal of Asian Studies*, 73(3). <http://www.jstor.org/stable/43553338>
- Yamaoka K. (1928). *Seito kara seito e*. Ueda İnsatsujo (NDL Dijital Collections)
- Yamaoka K. Arabia Jūdanki, Toadoshobo, 1911.7.
- Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) Ref.C14060975200, "Meiji 39 nen" Hohei Dai 20 Ryodan Rekishi Mei 30.9.28-Tai 14.4.30 (National Institute for Defense Studies)
- Tōkyō Gaikokugo Gakkō, "Tōkyō Gaikokugo Gakkō Ichiran" Meiji45 nen-Taishō 2 nen, Tōkyō Gaikokugo Gakkō, "1912. (NDL Dijital Collections) <https://dl.ndl.go.jp/pid/941184> (2024-07-12)
- Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) Ref.B12081581300, "50. Moto Shinbun Kisha Yamaoka Kōtarō ni Kan Suru Ken" Shūkyō Kankei Zakken Dai Yon Kan (3.10.1.8_004) (Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs)
- Japan Center for Asian Historical Records (JACAR) Ref.B03050302900, "8. Recent domestic administration and diplomacy of Turkey" The Miscellanea on Internal Politics in Various Countries / Division Turkey, Volume 2 (1.6.1.4-3_002) (Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs)

Japan Center for Asian Historical Records, (JACAR) Ref.B03050303100, "10. Turkey, the national character and the sentiments toward Japan" The Miscellanea on Internal Politics in Various Countries / Division Turkey, Volume 2 (1.6.1.4-3_002) (Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs)

Ekler:

Ek 1: Yamaoka'nın 「土國最近ノ内治外交」(Türkiye'nin Son Dönem İç Siyaseti ve Dış Politikası)başlıklı raporu. (JACAR) Ref. B03050302900

Ek II: Yamaoka'nın 『土耳其ノ國民性ト対日感』(Türkiye'nin Ulusal Karakteri ve Japonya'ya Yönelik Tutumları) başlıklı raporu.(JACAR) Ref. B03050303100.

EXTENDED SUMMARY

Yamaoka Kōtarō (1880-1959) is a notable figure for his multifaceted roles and contributions. He is recognized for his close relations with Abdürreşid İbrahim (1857-1944), a prominent Muslim leader, as well as for being the first Japanese Muslim to perform the pilgrimage to Mecca. Yamaoka played a pivotal role in introducing Islam to Japan and is known for his efforts to synthesize Pan-Asianism and Pan-Islamism, ideologies aimed at uniting Asian and Islamic nations against Western imperialism. His contributions extend to his work as an intelligence officer in Russo-Japanese War and his involvement in political and religious movements of his time.

One of Yamaoka's significant contributions was his report titled "Turkey's Recent Domestic Politics and Foreign Policy," which he sent to Hirota Kōki, the director of the Europe and America Desk at the Ministry of Foreign Affairs of Japan. This report, conveyed through Japan's temporary chargé d'affaires in Turkey, Hanaoka Shirō, provides a detailed account of Yamaoka's observations and analyses of the early years of the Republic of Turkey. His insights are particularly valuable as they offer a perspective from a Japanese Muslim intellectual on Turkey's transition from the Ottoman Empire to a modern nation-state under Gazi Mustafa Kemal.

Yamaoka discusses the abolition of the sultanate and caliphate, major reforms implemented by President Mustafa Kemal that marked a significant departure from the Ottoman past. As a Pan-Islamist, Yamaoka's perspective on these changes is particularly intriguing. He examines how the dismantling of these institutions affected the Muslim world and the broader Islamic unity.

Another focus point of the report is the population exchange between Turkey and Greece, a significant and contentious event following the Treaty of Lausanne. Yamaoka provides an analysis of the social, economic, and political implications of this population transfer, highlighting its impact on the newly established Republic and its efforts to create a homogenous nation-state. Yamaoka praises the population exchange between Turkey and Greece, saying that it was one of the greatest decisions made by Mustafa Kemal.

Yamaoka's analysis of Mustafa Kemal's policies is both comprehensive and nuanced. Despite his Pan-Islamist and Pan-Asianist ideologies, Yamaoka offers a balanced perspective on his reforms. He acknowledges the necessity of certain measures taken to modernize and secularize the country. He also advises the Japanese embassy to keep distance between Abdürreşid İbrahim and his son Münir in order not to be seen as being linked to Pan-Islamist activities.

Yamaoka meticulously examines the secularization efforts implemented under Mustafa Kemal's leadership, including the closure of religious schools. President Mustafa Kemal believed that the path to modernity required a decisive shift towards secularism and Westernization. By doing so, he aimed to foster a national identity rooted in secular, republican values rather than religious affiliation.

In addition to the closure of religious schools, President Mustafa Kemal's educational reforms also targeted foreign missionary schools. These institutions, often run by European powers, were perceived as instruments of foreign influence and cultural imperialism. By closing these schools, he sought to cut off the influence of European powers on Turkey and establish an educational system that was autonomous and aligned with the nationalistic and secular ethos of the new Republic. This move was part of a broader strategy to ensure that Turkey's modernization process was not subject to external control or manipulation.

Yamaoka also explores Turkey's foreign policy, particularly its relations with European powers, the United States, and the Balkan states. He evaluates Turkey's diplomatic strategies and how President Mustafa Kemal navigated the complex international relations to secure the Republic's sovereignty and modernization goals.

In terms of foreign policy, Yamaoka praises Mustafa Kemal's pragmatic approach to diplomacy. He highlights Turkey's efforts to establish peaceful relations with neighboring countries and major powers. Yamaoka's report emphasizes the importance of Turkey's strategic geopolitical position and its role as a bridge between the East and the West.

Yamaoka Kōtarō's report offers a unique perspective on the early years of the Republic of Turkey. His observations and analyses provide valuable insights into the domestic and foreign policies of Mustafa Kemal's administration from the viewpoint of a Japanese Muslim intellectual. By examining the abolition of the sultanate

and caliphate, the population exchange between Turkey and Greece, and Turkey's international relations, Yamaoka sheds light on the complexities and challenges faced by young Turkish Republic.

This study examines Yamaoka's thoughts on the abolition of the sultanate and caliphate, as well as his interpretation of republic's domestic and foreign policies. Through this article, we gain a deeper understanding of the historical context and ideological currents that shaped Yamaoka's views and the broader narrative of Turkey's transformation under President Mustafa Kemal. In conclusion, Yamaoka's balanced analysis illuminates the complexities of Mustafa Kemal's reforms, revealing the nuanced interplay between secularization, national sovereignty, and foreign policy. By examining both the achievements and the challenges of his ambitious agenda, the article offers a comprehensive view of the versatile legacy of Turkey's modernization from the perspective of a Japanese national.

AFETLE MÜCADELEDE YEREL YÖNETİMLERİN ROLÜ VE ETKİSİ: JAPONYA-TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

THE ROLE AND IMPACT OF LOCAL GOVERNMENTS IN DISASTER RESPONSE: A COMPARISON BETWEEN JAPAN AND TURKEY

Tamer KÜÇÜKYAĞCI

Pamukkale Üniversitesi

tamerkucukyagci@gmail.com

ORCID: 0009-0003-3104-4815

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

28.07.2024

Kabul Tarihi:

05.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Afet Yönetimi,
Belediye,
Yönetişim,
Deprem,
Japonya.

Keywords

Disaster
management,
Municipality,
Governance,
Earthquake,
Japan.

Afet yönetimi, kriz anlarında hızlı ve etkili müdahale gerektiren, hayat kurtaran bir süreçtir. Yerel yönetimler, afet öncesi, sırası ve sonrasında hayati bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, belediyelerin afet yönetiminde nasıl organize oldukları, hangi stratejileri benimsedikleri ve ne tür uygulamalar gerçekleştirdikleri ele alınmıştır. Japonya, deprem gibi doğal afetlerle sık sık karşılaşan bir ülke olarak güçlü bir afet yönetim sistemine sahiptir. Türkiye ise son yıllarda afet yönetimi kapasitesini artırmaya yönelik önemli adımlar atmaktadır. Çalışma, her iki ülkedeki belediyelerin afet yönetim süreçlerini, uygulama farklılıklarını ve bu farklılıkların etkilerini analiz etmektedir. Bu kapsamda iki Japonya ve Türkiye'deki afet yönetimine ilişkin uygulamalar karşılaştırmalı analiz yöntemi incelenmiştir. Araştırmanın bulguları, Japonya'da yerel yönetimlerin afet yönetimi süreçlerinde daha entegre ve koordineli bir yaklaşıma sahip olduğunu, Türkiye'de ise bu süreçlerin daha merkezî bir yapı içinde gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Japonya'daki belediyeler, toplumsal katılımı teşvik eden ve halkın bilinç düzeyini artıran çeşitli eğitim programları ve tatbikatlar düzenlerken, Türkiye'de bu tür faaliyetlerin nispeten sınırlı olduğu gözlemlenmiştir. Çalışmanın son bölümünde Türkiye'deki belediyelerin kapasitelerinin artırılması için imar yetkilerinin devri, mülkiyet düzenlemeleri, özerk afet bütçesinin oluşturulması ve belediyelerin hukuki sorumluluklarına ilişkin öneriler sunulmuştur.

Disaster management is a life-saving process that requires rapid and effective intervention in times of crisis. Local governments play a vital role before, during and after disasters. In this study, how municipalities are organized in disaster management, which strategies they adopt and what kind of practices they implement are discussed. Japan has a strong disaster management system as a country that frequently encounters natural disasters such as earthquakes. Turkey, on the other hand, has been taking important steps to increase its disaster management capacity in recent years. The study analyzes the disaster management processes of municipalities in both countries, the differences in implementation and the effects of these differences. In this context, disaster management practices in both Japan and Turkey have been analyzed through comparative analysis. The study reveals that disaster management in Japan is characterized by an integrated and coordinated approach, while Turkey relies on a more centralized structure. Japanese municipalities actively promote public awareness and participation through training programs and drills, whereas such initiatives are less common in Turkey. The study concludes with recommendations to enhance the capacities of Turkish municipalities, including delegating zoning authority, reforming property regulations, establishing autonomous disaster budgets, and clarifying legal responsibilities.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1523658>

Atf/Cite as: Küçükyagci, T. (2024). Afetle mücadelede yerel yönetimlerin rolü ve etkisi: Japonya-Türkiye karşılaştırması. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 237-255.

Giriş

Afetler, doğal ya da beşerî sebeplerden kaynaklanan ve gerçekleştiği alanda yıkım yaratma potansiyeli olan olaylardır. Engellenmesi mümkün olmayan ancak yaratacağı tahribatı azaltılabilen hatta ortadan kaldırılabilen bu olaylar dünyanın hemen hemen her noktasında gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte bazı bölgelerde afetler daha sık görülmektedir. Özellikle deprem, tsunami, sel, çığ, yanardağ patlamaları ve heyelan gibi doğrudan meydana geldiği yerin jeolojik ve ekolojik özelliklerine bağlı gelişen doğal afetler bazı coğrafyalarda daha sık gerçekleşmektedir. Örneğin dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olan Japonya, en fazla afete maruz kalan ülkelerden biri olarak kamuoyunda sıkça gündeme gelmektedir Köy ve kasabalardan ulusal afet komisyonlarına dek çok aktörlü ve katılımcı afet yönetimi ile örnek gösterilen Japonya (Şengezer, 2002: 37-40) afet yönetiminin başarılı uygulamalarıyla ön plana çıkmaktadır (Göver, 2023: 280). Literatür incelendiğinde Türkiye ve Japonya'yı afetler özelinde karşılaştıran sınırlı sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Örneğin Atlı (2005), Japonya ve Türkiye'nin afet yönetimini iki ülkedeki kurumsal yapılar üzerinden karşılaştırmıştır. Ancak bu çalışmanın, Türkiye'nin günümüzde afet yönetimi açısından temel kurumu olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) kurulmasından önce gerçekleştirilmiş olması ve bunun üzerine 53 mevzuat değişikliği yapılmış olması nedeniyle güncelliğini yitirmiş bir çalışma olduğunu belirtmek mümkündür. Literatürde yer alan diğer bir karşılaştırmalı çalışma da Göver'in (2023) çalışmasıdır. Göver, bu çalışmasında afetlerin olumsuz etkilerinin sosyokültürel birtakım parametreler ile ilişkisini incelemiş ve iki ülkenin afet yönetimi ile vatandaşların algılarına ilişkin birtakım hipotezleri test etmiştir. Ancak anılan çalışmada yerel yönetimlere ilişkin bir inceleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla yerel yönetimlerin afet yönetim sürecine ilişkin rolü ve etkisine dair Japonya ve Türkiye'nin karşılaştırıldığı bir çalışmanın bulunmadığı anlaşılmaktadır. İki ülkenin afet yönetim sistemlerinin karşılaştırmalı bir analizini yaparak afet yönetimindeki farklılıklarını tespit eden ve yerel yönetimlere öneriler sunan bu çalışmanın ilgili alan için bir kaynak oluşturacağı ve ileride yapılacak araştırmalara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu kapsamda her iki ülkedeki afet yönetimi tarihsel bağlamda incelenecek, yerel yönetimlerin afet yönetimindeki rolü ve etkisi karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Çalışmada karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılacaktır. Karşılaştırmalı analiz yöntemi, bilimsel araştırmalarda iki veya daha fazla öğeyi belirli kriterlere göre karşılaştırarak farklılıklarını ve benzerliklerini incelemeyi içermektedir. Söz konusu yöntem ile her iki ülkenin afet yönetim mekanizmaları, politikaları, kurumları, uygulamaları yerel yönetimler bağlamında karşılaştırılacaktır. Araştırma kapsamında Türkiye ve Japonya'nın; afet yönetim stratejileri ve kurumsal yapıları arasındaki farklılıkların neler olduğu, afet yönetimine toplumun ne ölçüde dahil edildiği, afet yönetiminde merkez ile yerel arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımının nasıl kurgulandığı sorularına yanıt aranacaktır. Bu kapsamda, elde edilen veriler ışığında afet yönetiminde belediyelerin rolüne ilişkin önerilerde de bulunulacaktır.

Afet Kavramı ve Afetle Mücadele

Toplumun olağan düzenini bozarak kayıplara neden olan, meydana geldiği toplumun tek başına başa çıkamayacağı kadar büyük ekolojik olaylar afet olarak tanımlanmaktadır (Akdur, 2000: 1). Uluslararası Afet Veritabanı EM-DAT afet kavramını yerel kapasiteyi aşan ve ulusal veya uluslararası düzeyde dış yardım talebini gerektiren durumlar veya olaylar olarak tanımlamaktadır (EM-DAT, 2024). Ülkemizde afetlerle mücadele ile yetkilendirilmiş kamu kurumu olan AFAD ise (Aktel, 2010: 6), afetleri “toplumun tamamı ya da bir kısmına çevresel, fiziksel ve sosyoekonomik zararlar yaşatan ve tamamen önlemenin mümkün olmadığı, doğal ya da beşerî olayların tümü” (AFAD, 2014a: 23) olarak tanımlamaktadır. Çeşitli tanımları bulunmakla birlikte afetler, genel olarak, doğal ya da beşerî nedenlerle meydana gelen ve ortaya çıktığı yerde yarattığı zararlar nedeniyle yaşamı adeta felç eden olaylar şeklinde ifade edilebilir. Bu tanımlarda öne çıkan unsurları afetlerin insan kontrolünde ya da insandan kaynaklanmayacak şekilde oluşabilen, büyük zarar ve yıkım oluşturup gündelik hayatı sekteye uğratan olaylar olarak saymak mümkündür. İnsan eliyle meydana gelmeyen afetlerin sorumluluğu doğrudan insanlarda olmamakla birlikte, yeterli önlem alınmaması ya da bilimsel öngörülere uygun olmayan kararlar alınması afetlerin yıkıcılığını artırmaktadır. Bu durum insanların doğal nitelikli afetlerde yaşanacak yıkımı artırabileceğini göstermekle birlikte tam aksine nitelikli, önleyici-zarar azaltıcı planlar ve afet sonrası başarılı müdahaleler doğa olaylarının afete dönüşmesini engelleyebilmektedir.

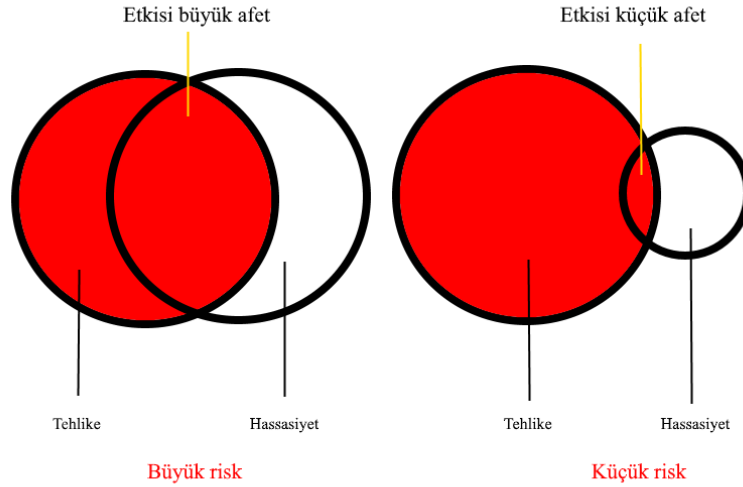
İnsan kaynaklı olarak ortaya çıkmayan doğal afetler, tektonik ya da ekolojik nedenlere dayanan afetlerdir. Bu nedenle doğal afetlerin vereceği zararı tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Ancak afetlerin yıkıcı

etkilerini azaltmak afetlerle etkin bir mücadeleyi gerektirmektedir. Söz konusu mücadele sırasıyla “zarar azaltma, hazırlık, müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma” aşamalarından oluşmaktadır (Güler, 2008: 39). Bu kapsamda zarar azaltma ve hazırlık aşamaları afetlerin vereceği zararları önemli ölçüde azaltacaktır. Afetlerden etkilenen bölgelerin direncini artıran bu aşamalar ile afet öncesinde gereken önlemlerin alınması ve afet esnasında yaşanacak kaybın en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kapsamda ele alınan dirençlilik unsurları fiziki yapıların güçlendirilmesinin yanında afet öncesinde yapılacak planlar ve psikolojik hazırlık süreçlerini de içermektedir. Zira mücadelenin ilk basamağını oluşturan zarar azaltma ve hazırlık aşamalarında fiziksel önlemler ile psikolojik hazırlık bir bütün olarak ele alınması gereken, birbirlerine sıkıca bağlı aşamalardır.

İyileştirme safhasında afetten etkilenen bölge sakinlerinin afet nedeniyle maruz kaldıkları zararların olumsuz etkilerinin azaltılması amaçlanmaktadır. Toplumların afet öncesi durumda buldukları koşullara dönüşleri için verilen destekleri içeren bu aşama, afetin diğer tüm aşamalarında olduğu gibi fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik boyutlarda sunulması gereken destekleri içermektedir. Kısacası iyileştirme aşaması, afet sonrası sürdürülebilir yeniden kalkınmayı teşvik etmek için uygulanan eylemler bütünüdür (Rovins, ve diğerleri, 2015: 10). İyileştirme aşamasıyla iç içe geçmiş süreçleri ihtiva eden yeniden yapılanma aşaması ise afetten zarar gören yerler ve bu yerlerde yaşayan insanların bir sonraki afete karşı hazırlık öncesi yapılanma süreçlerini ifade etmektedir (Lindell, 2013: 815).

Afetle mücadelenin aşamaları birbirini takip eden süreçlerin bir bütünü olarak tanımlansa da süreçlerin eş zamanlı ortaya çıkması mümkün değildir. Afet ile ilgili herkesin aynı anda yaşadığı tek olay afetin kendisidir. Örneğin, afete hazırlık aşaması aynı bölgedeki farklı kentlerde, bir kentteki farklı mahallelerde hatta bir binadaki farklı dairelerde dahi değişkenlik gösterebilmektedir. Öte yandan afet sonrası süreçte kentin bir bölgesindeki kişiler müdahale aşamasındayken, bir başka bölgedeki kişiler iyileştirme aşamasında olabilmektedir. Afetlerin anlık ve şok edici yapılarının yanında etkilediği bölgedeki fiziksel ve psikolojik direncin çeşitlilik göstermesi afetten zarar görenlerin yaşadıkları süreçlerdeki temel değişkenleri oluşturmaktadır. Bu nedenle afetle mücadelede en önemli husus, mevcut kırılabilirlikleri tespit ederek kriz sürecini potansiyel tüm mağdurları da içerecek kapsamlı bir çalışma ile bertaraf etmekten geçmektedir. Zira doğal afetleri ortadan kaldırmak mümkün olmasa da bu afetlere karşı kırılabilirlikleri azaltmak, direnci artırmak mümkündür.

Kadıoğlu (2008) bu durumu “Afetler, tehlike ile toplumların hassasiyetinin kesişmesi ile oluşur. Bu nedenle afeti küçültmek için (fay hattının yerini değiştirmek gibi) tehlikeleri ortadan kaldıramayacağımıza göre toplumun hassasiyetini azaltmak üzerinde durmamız gerekir. Bu nedenle, modern afet yönetiminde fay hatları gibi tehlikeler değil, onlara karşı olan zayıflıklar üzerinde çalışılır.” şeklinde ifade etmektedir (Kadıoğlu, 2008: 11). Bu kavramlardan tehlike, potansiyel olarak zarara yol açabilecek doğal veya insan kaynaklı olayları ifade ederken; hassasiyet, bir topluluk, yapı veya sistemin belirli bir tehlikeye karşı duyarlılığını ve zarar görme potansiyelini ifade etmektedir. Bu iki unsurun bir arada değerlendirilmesiyle risk kavramına ulaşılmaktadır. Bu bağlamda risk, belirli bir tehlikenin gerçekleşmesi halinde ortaya çıkabilecek olası zararları ve bu tehlikenin gerçekleşme olasılığını ifade etmektedir. Kadıoğlu (2008) afetlerin etkilerinin tehlike ve hassasiyet dengesine göre şekillendiğini ifade etmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Afet yönetiminde tehlike ve hassasiyet ilişkisi (Kadıoğlu (2008:11)'dan uyarlanmıştır)

Afet yönetiminin bu karmaşık yapısı, etkili bir mücadele için güçlü bir örgüt yapısı, geniş yetkiler ve yeterli bütçe ile desteklenen kurumların varlığını gerektirmektedir. Hızlı karar alınması ve etkili önlemlerin hayata geçirilerek afetlerle mücadele edilmesi yerel, ulusal hatta zaman zaman uluslararası koordinasyonu gerektiren bir süreçtir. Söz konusu sürecin sağlıklı yürütülebilmesi ancak krizi yönetecek niteliklere sahip kuruluşlarla mümkün olmaktadır. Zira kriz anlarında yaşanacak yetki sorunları, iletişim eksikliği, yetersiz planlamalar ve niteliksiz personel başarısız müdahalelere neden olacaktır. Dakikaların hatta saniyelerin dahi önemli olduğu afetlerde bölgelere uygun hazırlıkların yapılması, kurumlar arası iletişim ve koordinasyonun sağlanması ile etkili ve hassas müdahalelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle tüm bu işlevleri bünyesinde barındıran afet konusunda uzmanlaşmış kurumlara ve bu kurumların ihtiyaç duyduğu yetkileri temin eden düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kurumlar afetlerde başat rolde yer alarak afetle mücadelenin etkin bir biçimde sürdürülmesini gözetmekle yükümlü olmalıdır. Kentlerin hızla artan nüfusu ve kentleşme hızının beraberinde getirdiği kırılganlıkları aşmak adına temel görevi afetle mücadele olan bu kuruluşların tüm paydaşların afetle mücadeledeki çabalarını uyumlu bir biçimde koordine etmesi afetlerin felakete dönüşmesini engelleyecektir. Çeşitli ve yıkıcı doğal afetlerle mücadele eden Türkiye'nin, afetlerin olumsuz etkileriyle başarılı mücadele edebilmesi adına oluşturulan kamu kurumu AFAD'dır (Aktel, 2010: 6). AFAD hazırlık aşamasından iyileştirme ve yeniden inşa aşamasına dek afetlerin her aşamasında aktif rol oynamaktadır. Risk analizleri yapma, afet bilinci oluşturma, arama-kurtarma ekipleri kurma, afet sonrası çalışmaları koordine etme, acil ve temel ihtiyaçlara erişimi sağlama vb. afet yönetimine ilişkin temel rolleri üstlenen AFAD, merkez ve taşra teşkilatları aracılığıyla ülke genelinde afetlerle mücadelenin ana aktörü olarak konumlanmaktadır.

Afet Yönetimi

Afetle mücadele ve afet yönetimi; bir krizin ortaya çıkmasının potansiyel olarak mümkün olduğu durumlarda, tehlikenin ortaya çıkma ihtimali azaltılırken toplumun güvenliğinin de sağlanması olarak tanımlanabilir (Drabek, 1996: 5). Ayrıca, afet yönetimi gerek doğal gerek de beşerî sebepli afetler sonucunda meydana gelen durumlarla mücadele etmek ve sakinlik için plan ve programlar geliştirip bunları uygulama sürecidir (Slyves, 1996: 42). Afet yönetimi ise afet yönetimi sürecine toplumun tüm paydaşlarının dahil edilmesidir. Alexander (1985) afet yönetimini aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya iki grupta ele almaktadır. Yukarıdan aşağıya afet yönetimi devletin afetle mücadelesini içermekte olup yerel hassasiyetlerden uzak, merkezi planlama esasına dayanmaktadır. Aşağıdan yukarıya afet yönetimi ise katılımcı demokrasi ilkelerine uygun bir biçimde toplumun tüm kesimlerinin birlikte hareket ederek süreci yönetmesini ifade etmektedir. Bu kapsamda aşağıdan yukarıya afet

yönetimi katılımı güçlendiren, yerel hassasiyetleri göz önünde bulunduran ve toplumsal dayanıklılığı artıran bir model olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afetlerin ortaya çıkış biçimi ne olursa olsun, önceden planlamalar yaparak tedbir almak ve her türlü önleme rağmen engellenemeyen veya engellenmesi mümkün olmayan olayların meydana gelmesinden sonra afet sürecini en etkili şekilde yönetmek, başarılı bir afet yönetiminin temel unsurudur. Özellikle, zincirleme reaksiyonlara yol açabilecek afetler dizisini önlemek için afetleri ve etkilerini yönetebilmek kritik bir önem arz etmektedir. Örneğin büyük bir deprem sonrası göçük altındakilere ulaşmak, oluşabilecek bir tsunamiye karşı tahliye sürecini yürütmek ya da çıkan bir yangının yayılmasını engellemek gibi çabalar afet öncesi hazırlıklar kadar önemlidir.

Afet yönetimi kavramı, bir yandan hazırlık, tahmin, kayıp ve zararların azaltılması, erken uyarı sistemleri gibi faaliyetlerle risk yönetimi çerçevesinde afet öncesi eylemleri içerirken, diğer yandan müdahale, iyileştirme, etki analizi ve yeniden yapılanma gibi çalışmalarla kriz yönetimi çerçevesinde afet sonrası yönetim süreçlerini kapsamaktadır (Kadioğlu, 2008: 140). Bu kapsamda etkili bir afet yönetimi süreci afet öncesi, sırası ve sonrasında gerek duyulan tüm çalışmaları içermektedir (Demirci ve Karakuyu, 2004: 72). Her türlü afete karşı hazırlıklı olmak için yapılan tüm çalışmalar, kamu kurum, kuruluşları ve bireylerin bir arada bütüncül bir yaklaşım sergileyeceği şekilde olmalıdır. Etkin bir afet yönetimi sürecinde örgütsel yapılanma ve operasyonel yetkinlik büyük önem arz etmektedir. Ana sorumluluk ve operasyonel kabiliyetlerine karşın merkezi yönetim birimleri, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu birtakım avantajlardan yoksundur. Örneğin yerel yönetimler; vatandaşa yakınlıkları, mekân hakkında sahip oldukları bilgiler ve coğrafi avantajları nedeniyle merkezi yönetimin sahip olmadığı nitelikleri ile afet yönetimi açısından bütünleştirici bir rol üstlenmektedirler. Ayrıca, sadece kamu otoriteleri değil, sivil toplum kuruluşları da afet yönetimi sürecinde önemli görevler üstlenmekte ve paydaşlar arasında iş birliğini sağlayarak kritik bir rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda, merkezi yönetimin stratejik planlamaları ve kaynak tahsisi afetlere hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilmesini sağlarken, yerel yönetimlerin bölgesel bilgi ve deneyimleri afet sonrası iyileştirme süreçlerinin etkinliğini artırmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin katılımı ise toplumun geniş kesimlerinin afet yönetimine dahil edilmesini ve toplumsal dayanışmanın güçlenmesini sağlamaktadır. Böylece, afet yönetiminde çok paydaşlı bir yaklaşım benimsenmekte ve bu sayede afetlerin olumsuz etkilerinin minimize edilmesi hedeflenmektedir. (Memiş ve Babaoğlu, 2020: 168). Tüm bu süreçlerin eş güdümlü olarak yürütülmesi için yeterli yetkisi ve bütçesi olan kurumlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bir sonraki bölümde bu kurumlar Japonya ve Türkiye örneği üzerinden ele alınacaktır.

Japonya'da Afetle Mücadele ile Yetkilendirilmiş Kurumlar

Japonya 1947 tarihli Afet Yardım Yasası'ndan bu yana yürürlükte olan bir afet yönetim sistemine (Disaster Relief Act, 1947) sahiptir. Bu tarihten itibaren meydana gelen doğal felaketler, mevcut sistemi iyileştirmenin önünü açmıştır. 1959'da yaşanan Isewan Tayfunu'nun Japonya'da yarattığı tahribat 1961 yılında Afete Karşı Önlemler Temel Yasası'nın yürürlüğe alınmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, söz konusu kanun afet müdahalesinde merkezi hükümetin ve yerel idarelerin rollerini ve sorumluluklarını açıkça tanımlamıştır. Bu kanun kapsamında merkezi hükümet stratejik planlama ve kaynak tahsisini koordine ederken, yerel idareler bölgesel bilgi ve kaynaklarını kullanarak hızlı ve etkili müdahalelerde bulunmakla görevlendirilmiştir. Ayrıca, yasa kapsamında sivil toplum kuruluşlarının ve diğer paydaşların afet yönetimi süreçlerine katılımı teşvik edilerek toplumun tüm kesimlerinin afetlere karşı daha dirençli hale gelmesi hedeflenmiştir. Böylece, Isewan Tayfunu gibi felaketlerden çıkarılan dersler, Japonya'nın afetlere karşı daha hazırlıklı ve dayanıklı bir yapı oluşturmaya katkı sağlamıştır (Bayra, 2021: 1194).

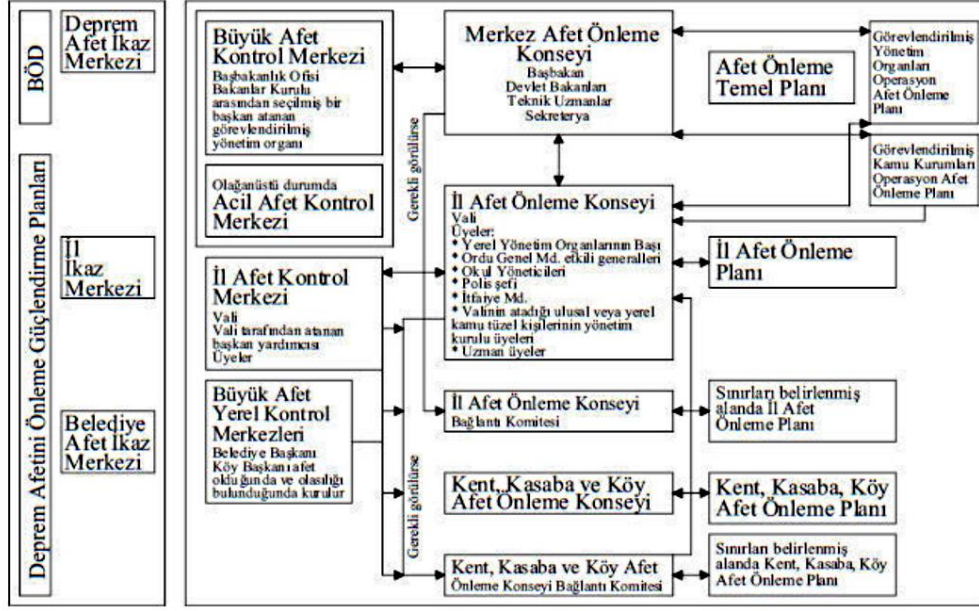
1947 tarihli Afet Yardım Yasası'nın ilk maddesinde bu kanunun amacı afet yönetiminin paydaşlarından yola çıkılarak şu şekilde ifade edilmiştir: "Afet öncesi ya da sonrasında devlet; yerel yönetimler, Japon Kızılhaç Derneği gibi kuruluşlar ve vatandaşlarla iş birliği yaparak acil durum tedbirleri kapsamındaki gerekli yardımları ulaştırma, afetten etkilenen veya etkilenmesi muhtemel kişileri koruma ve toplumsal düzeni sağlamakla yükümlüdür". Bu kapsamda kanunun temel amacının afet yönetim sisteminde yaratılması hedeflenen örgütlenmeyi hukuki zemine oturtmak ve böylelikle afetten etkilenenlere etkili destek sunmak olduğu ifade edilebilir. Söz konusu kanun ile valilere geniş yetkiler verilmiş ve afet kriz koordinasyon kurulları aracılığıyla muhtemel afetler ile gerçekleşen afetlerde yardımların verimli dağıtılabilmesi için valiler yetkili ve sorumlu kılınmıştır (Disaster Relief Act, 1947: Md. 3). Kanun adından da anlaşılacağı üzere afetlerin olumsuz etkiler

biraktığı toplum kesimlerine somut yardımların yapılabilmesine odaklanmıştır. Öyle ki yardımların niteliğinin sıralandığı bölümde yardımlar giyim, konaklama, tıbbi bakım ve cenaze işlemleri gibi afetin hemen ardından gelen müdahale aşamasına yönelik olarak kurgulanmıştır. Bu durum kanunun proaktif ifadeler içermekle birlikte aslında afet sonrası yardım sürecine odaklandığını işaret etmektedir.

Afete Karşı Önlemler Temel Yasası (1961) ise afet yardımı yasaasının yetersiz kaldığı afetlere hazırlık aşamalarını da kapsayacak hükümler içeren ve böylelikle afet yönetimini kapsamlı ve bütünleşik olarak ele alan ilk kanundur. Kanunun amacı, afet yönetiminin temel ilkelerini formüle ederek ulusal hükümet, yerel yönetimler ve diğer kamu kurumlarının katkılarıyla gerekli sistemi kurmak, ulusal toprakları ve vatandaşların can, beden ve mallarını afetlerden korumaktır. Afet yönetimine ilişkin sorumlulukların neler olduğunun açıklığa kavuşturulması, afet yönetim planlarının oluşturulması, afet kontrol önlemleri, afet kurtarma çalışmaları ve afet yönetimine ilişkin mali tedbirler de dahil olmak üzere temel politikanın oluşturulması hedeflenmektedir. Böylelikle kapsamlı ve sistematik bir afet yönetimini teşvik ederek toplumsal düzenin korunmasına ve kamu refahının güvence altına alınmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır (Basic Act on Disaster Management, 1961: Md. 1). İfadede de görüldüğü üzere afet öncesi ve sonrası süreçleri de ele alan bir afet yönetimi kurgulanarak kırılabilirlikleri ve tehlikeleri azaltmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda önceki kanunun afet sonrası müdahale aşaması olarak ele aldığı hususlar bu kanunda afet yönetim sürecinin tüm aşamalarını kapsar hale gelmiştir. Kanunda afet yönetiminin, “bir afetin önlenmesi, bir afet meydana geldikten sonra hasarın genişlemesinin önlenmesi ve bir afet sonrasında iyileşme” olarak tanımlanması bu düşünceleri destekler niteliktedir.

Kanunun 5. maddesi doğrudan belediyelerin görev ve sorumluluklarına odaklanmaktadır. Söz konusu sorumluluklar şu şekildedir: Belediyenin bulunduğu alanın ve belediye sakinlerinin can, beden ve mallarının afetten korunması temel ilkedir. Bu kapsamda temel yerel yönetim birimi olarak belediyenin (afetlere ilişkin) sorumlulukları bulunmaktadır. Belediyeler, buldukları bölgeye ilişkin ilgili organlar ve diğer yerel yönetimlerin iş birliğiyle afet yönetim planı oluşturmak ve planı kanun ve yönetmeliklere dayalı olarak uygulamakla yükümlüdür. Belediye başkanının kanundaki sorumluluklarını yerine getirebilmesi için yangınla mücadele ekipleri, taşkın önleme birimleri vb. teşkilatını iyi durumda tutarak belediyenin tüm imkânlarını kullanmaya çalışması gerekir. Ayrıca başkan; afet yönetimiyle ilgili organizasyonları, gönüllü afet yönetimi örgütlenmelerini ve belediye alanı içindeki diğer kamu gruplarını geliştirerek ve bölge sakinleri arasında gönüllü afet yönetimi faaliyetlerini teşvik ederek afet yönetiminin hazırlık safhasını gerçekleştirmelidir. Yangınla mücadele birimleri, taşkın önleme birimleri ve belediyenin diğer organları görev alanına giren görevleri yerine getirirken karşılıklı iş birliği içinde olmalıdır. Ayrıca sivil toplumun afet yönetiminde oynadığı rollerin önemi göz önüne alındığında, merkezi ve yerel yönetimler onların özerkliğine saygı göstermek kaydıyla gönüllülerle iş birliği yapmalıdır (Basic Act on Disaster Management, 1961: Md. 5).

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere yerel yönetim birimi olan belediyeler afet yönetiminde merkezi yönetimlerle ortak sorumluluğa sahiptir. Bununla birlikte yerelde yer alan tüm paydaşları sürece dâhil etme görevinin asli sorumluluğu doğrudan belediyelere verilmiştir. Belediyeler bu kapsamda kendi bölgelerindeki afetler konusunda ilk müdahaleyi yapacak asli birimler olmalarının yanında bölgedeki diğer kurum ve kuruluşların sürece kanalize edilmesi ile de görevlendirilmişlerdir. Bu kapsamda yalnızca kendi mücavir alanında değil, diğer belediyeler ve kendi yönetsel alanında yer almayan aktörler ile de iş birliği geliştirme belediyelerin temel vazifeleri olarak hüküm altına alınmıştır. Bununla birlikte Japonya’da afet yönetimi yerelde yalnızca valilikler ya da belediyeler nezdinde değil, köy ve kasabalarda dahi afet planları yapılmış, afetle mücadele birimleri oluşturulmuştur (Şekil 2).

Şekil 2. Japonya'da Afet Yönetişimi (Şengezer, 2002: 42)

Uzun yıllar boyunca temel kanunlar olarak afet alanında varlığını sürdüren bu iki kanuna 1995 tarihli Büyük Hanşin Depremi ve 2011 tarihli Büyük Doğu Japonya Depremi sonrasında yeni bir kanun eklenmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. Zira bu iki depremle birlikte kamu kurumları ve yerel yönetimlerin yetersiz kaldığı anlaşılmış, afetlerle mücadelede toplum katılımının önemi anlaşılmıştır. Bu kapsamda Japonya'nın afetlerle mücadele mevzuatına "Yeniden Yapılanma Temel Yasası" da eklenmiştir. Büyük Hanşin Depremi 1995 yılında Japonya'nın batısında gerçekleşmiştir. Bu deprem hasar ve kayıp açısından Japonya'nın maruz kaldığı en büyük ikinci deprem olmuştur. Deprem altyapının çökmesine ve bu nedenle arama-kurtarma, lojistik ve iletişim faaliyetlerinin sekteye uğramasına neden olmuştur (Özcebe ve Sucuoğlu, 1995: 235). Yeniden Yapılanma Temel Yasası'nın yürürlüğe girmesine neden olan ve çok geniş bir bölgeyi etkileyen Büyük Doğu Japonya Depremi ise Pasifik Okyanusunda meydana gelmiştir. 6 dakika süren depremin akabinde oluşan tsunami ve mevsim normallerinin altında hava sıcaklığı afet sonrası ilk müdahaleleri zorlaştırmış ve kayıpların artmasına neden olmuştur. 2021 yılında yayımlanan resmi rakamlara göre 19.759 kişinin öldüğü, 6.242 kişinin yaralandığı ve 2.553 kişinin hala kayıp olduğu ifade edilmektedir (Fire and Disaster Management Agency, 2011: 31). Japonya tarihinin kayıtlara geçen en büyük depremi olan Büyük Doğu Japonya Depreminin meydana gelmesinden 1 dakika önce başkent Tokyo'da Japonya Meteoroloji Ajansı'nın (JMA) erken uyarı sistemlerinin depremi haber verdiği ve saniyelerin önemli olduğu bu afette kayıpların artmasının önüne geçildiği ifade edilmektedir (Talbot, 2011). Hazırlık aşamasının önemini gösteren bu örnekler ve yaşanan kayıplar, bu denli büyük bir afete yönelik beklentilere uygun olarak kapsamlı bir hazırlığın yapıldığını göstermektedir. Bununla birlikte yeniden yapılanma süreci için gereken imkânlar ve beklentileri aşan olumsuzluklar da göz önüne alındığında eş güdümlü bir çalışmaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Zira her ne kadar afetin büyüklüğüyle kıyaslandığında uğranılan zarar iyi bir hazırlık aşamasının olduğuna işaret etse de bir sonraki afete hazırlık aşamasına geçilebilmesi için gereken yeniden yapılanma süreci yerel imkânlarla sürdürülemez kadar yüksek maliyetli ve koordinasyon gerektiren bir süreçtir. Özellikle de afet sonrası tetiklenen tsunamiler ve Fukushima nükleer santralinde meydana gelen zararlar afet sonrası ülkenin tümünde eş zamanlı iyileşme süreçlerinin yaşanamayacağını göstermiştir. Bu doğrultuda çıkarılan yasa ile Şubat 2012'de "Yeniden Yapılandırma Ajansı" oluşturulmuştur. Başbakan'ın başkanlık ettiği bu ajansın görevi, yeniden yapılanma politika ve tedbirlerini entegre bir şekilde teşvik ve koordine etmektir. Ayrıca, yeniden yapılanma sürecinde birçok kasaba ve şehir için çeşitli projeler geliştirilmiştir. Bu projeler arasında yeni deniz duvarlarının inşası, alçak arazilerin yükseltilmesi ve insanların daha yüksek bölgelere taşınması gibi önlemler de bulunmaktadır. Bu tedbirler, gelecekte olası afetlerin etkilerini azaltmayı ve toplumun güvenliğini sağlamayı amaçlamaktadır. Bu şekilde, afet risklerine karşı daha dayanıklı bir altyapı oluşturularak toplumun afetlere karşı daha dirençli hale gelmesi hedeflenmektedir. (Hiroki, 2016: 299). Yerel idareler

düzeyinde, afetten etkilenen belediyeler için kurtarma planları geliştirilmiştir. Bununla birlikte, daha dayanıklı binaların inşası için arazi kullanım planlamasına odaklanılmış ve yeniden inşa bölgeleri belirlenmiştir. Afetin ardından birçok belediye, afet durumlarında karşılıklı yardımlaşma ve iş birliği geliştirmek amacıyla ortaklık anlaşmaları imzalamıştır. Büyük Doğu Japonya Depremi, yerel idarelerin büyük çaplı felaketlerle başa çıkmak için mali yükümlülüklerini yerine getiremediklerini göstermiştir. Buradan, yerel yönetimlerin afet risklerine karşı daha etkin ve kapsamlı önlemler almaları gerektiği anlaşılmaktadır (Bayra, 2021: 1202). Ayrıca afetten zarar gören kamu binaları afetlerde otonom hareket imkânının önemini de göstermiştir. Zira tsunaminin ardından Japon Deniz Öz Savunma Kuvvetleri unsurları emirsiz denize açılmış ve denize sürüklenenleri kurtarmaya başlamıştır. Oysa tsunami planları, Japon Öz Savunma Gücü varlıklarının yerel sivil yönetimler tarafından yönetilmesi ve koordine edilmesini öngörmektedir. Buna karşın deprem birçok yerde belediye binalarını (yerel belediye yönetiminin merkezi), polisi ve itfaiye teşkilatlarını yok etmiş, dolayısıyla ordunun sadece müdahale etmekle kalmayıp aynı zamanda kurtarma operasyonlarına komuta etmesi de gerekmiştir. Bu gibi durumlarda resen harekete geçme imkânının sağlanması, bürokratik süreçlerin azaltılmasının önemli olduğuna dair somut bir örnektir.

Türkiye’de Afetle Mücadele ile Yetkilendirilmiş Kurumlar

Nispeten genç bir arazi üzerinde yükselen Türkiye, tıpkı Japonya’da olduğu gibi çeşitli afetlere, özellikle de şiddetli depremlere maruz kalan ülkelerden biridir (Göver, 2023: 281-282). Birçok depremin yaşandığı bu iki ülkede afet yönetimi konusunda yetkilendirilmiş kamu kurumları açısından da birtakım benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin Türkiye’de afet yönetiminden sorumlu merkezi kurumların ilki, Japonya’daki örneğine yakın bir yıl olan 1958 yılında faaliyete geçmiştir. 1923 yılında kurulan ancak kısa süre sonra feshedilen bir bakanlık olarak İmar ve İskân Bakanlığı, 1958 yılında 7116 Sayılı Kanun ile yeniden kurulmuştur. Bakanlığın temel faaliyetleri arasında afet öncesi ve sonrası için gerekli önlemleri almak, yerleşim planlarını oluşturmak, konut ve iskân sorunlarına çözüm üretmek ve yapı malzemelerinin geliştirilip standartlarını belirlemek yer almaktadır (Uluğ, 2009: 8). İmar ve İskân Bakanlığı, kuruluşu itibarıyla ülkede olası afetlerde öncelikli yetkili kuruluş olarak tanımlanmıştır (Özmen ve Özden, 2013: 14). Bakanlığın kurulmasından birkaç ay sonra 1959’da “Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun” yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ile afetlerde zarar gören kişilerin yardımlara erişimine ilişkin temel çerçevenin çizilmesi amaçlanmıştır. Bu tarihten yaklaşık 40 yıl sonrasına kadar önemli bir gelişme yaşanmayan afet yönetiminde, 1998 tarihinde çok sayıda can ve mal kaybına neden olan Ceyhan Depremi, bir yıl sonra gerçekleşen Gölçük ve Düzce Depremleri nedeniyle değişiklik yapılması ihtiyacı duyulmuştur. Yaşanan bu afetler, mevcut afet yönetim sisteminin gözden geçirilmesindeki en temel etmenler olmuştur. 90’ların sonlarında meydana gelen depremler nüfus yoğunluğunun büyük bir bölümünü oluşturan Marmara ve Çukurova bölgelerinde meydana gelmiştir. Bu bölgede yaşanan deprem felaketleri sonucunda birçok insan hayatını kaybetmiş, yaralanmış veya evlerini kaybetmiştir. 1999 depremlerinde hükümet hızlı çözümler üretmek adına çok sayıda mevzuat çalışması gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda; 38 kanun ve kanun hükmünde kararname, 28 kararname, 6 yönetmelik, 17 tebliğ ve 9 genelgenin çıkartıldığı bu dönemde afet yönetim sisteminin değişime ihtiyacı olduğu gözler önüne serilmiştir (Özmen ve Özden, 2013: 15). TBMM; 1999 tarihli, 4452 Sayılı “Doğal Afetlere Karşı Alınacak Önlemler ve Doğal Afetler Nedeniyle Doğan Zararların Giderilmesi İçin Yapılacak Düzenlemeler Hakkında Yetki Kanunu” çıkartarak ivedi ve zorunlu haller kapsamında kullanılmak üzere Bakanlar Kuruluna KHK (Kanun Hükmünde Kararname) çıkartma yetkisi vermiştir (Uluğ, 2009: 10) Bakanlar Kurulu’na verilen yetki ve görevler şu şekildedir (4452 Sayılı Kanun, 1999):

- “Afetten zarar gören bölgedeki hayatın normal akışına dönmesini; etkili ve hızlı faaliyetler bütününde sağlamak,
- Afetin meydana geldiği bölgede çevreyi korumaya faaliyetleri gerçekleştirmek,
- Afetten zarar gören bölgedeki afet kaynaklı hasarın hızlı bir biçimde giderilmesini sağlamak,
- Afet bölgelerinde yürütülecek hizmetlerde; süreç içerisinde yer alacak aktörlerin koordinasyonunu sağlamak,
- Deprem afetine yönelik, ulusal düzeyde; güvenli ve çağdaş yapılaşmanın gerçekleştirilmesini sağlamak,
- Afetlerin meydana geldiği bölgelerde, ekonomik dengenin ve buna bağlı güven ortamının sağlanması,
- Afetlerden kaynaklanan, kanuni uyuşmazlıkların çözümünde sürecin hızlandırılması,

•İstikrarın ve kalkınmanın sağlanması için; önceden yapılabilecek tüm faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, gerekli önlemlerin alınması”.

Görüldüğü üzere 2009 öncesi afet yönetimi sistemi; çeşitli kanunlar, KHK'lar, kararnameleler, yönetmelikler, tebliğler ve yönergeler tarafından sıklıkla güncellenerek değiştirilen ve birden fazla kurumun eş zamanlı olarak sorumlu olduğu bir süreçten oluşmaktaydı. Bu dönemde yetki kapasiteleri, faaliyet alanları ve görev dağılımları açısından çeşitli kurumlar aktif rol oynamıştır. Ancak, özellikle “risk yönetimi” olarak değerlendirilen aşamalarda bu sistem oldukça zayıf kalmıştır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD)’ın kuruluşu, birden fazla kurumun kısmi yetkilerinden müteşekkil parçalı afet yönetimi sistemini değiştirmeyi sağlamıştır. 5902 Sayılı Kanun ile Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’na bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık’a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü ilga edilerek tüm bu kurumlar AFAD çatısı altında birleşmiştir. AFAD; afetlerin önlenmesi, zararlarının azaltılması, müdahale edilmesi ve sonrasında iyileştirme çalışmalarının gerçekleştirilmesi ve tüm bu süreçlerin yeknesaklık içinde sürdürülmesi amacıyla kurulmuştur. Oluşturulan bu yeni yapıyla birlikte Türkiye’de afet yönetiminin tek odağı “kriz” safhası olmaktan çıkmış ve bütünlüklü afet yönetimi kavramının hayata geçmesiyle birlikte “risk” odaklı afet yönetimi sürecinin bir parçası haline gelmiştir. 2018 yılında çıkarılan 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile AFAD İçişleri Bakanlığı’na bağlanmıştır. İlgili düzenlemeye göre AFAD’ın temel görevleri; “afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin ülke düzeyinde etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli önlemlerin alınması ve olayların meydana gelmesinden önce hazırlık ve risk azaltma, olay sırasında yapılacak müdahale ve olay sonrasında gerçekleştirilecek iyileştirme çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar arasında koordinasyonun sağlanması, yurt içinde ve yurt dışında insani yardım operasyonlarının yapılması ve koordine edilmesi ile bu konularda politika önerilerinin geliştirilmesi ve uygulanması” olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle bu merkezi kuruluşun afet ve risk alanlarında gerçekleştireceği hazırlık ve risk azaltma çalışmalarının yanı sıra afet yönetimi sürecindeki koordinasyon işlevi vurgulanmıştır.

Merkezi düzeyde İmar Bakanlığı’nın kuruluşundan AFAD’ın kuruluşuna kadar giden yapılanma sürecinin yanı sıra yerel düzeyde de bakanlık bünyesinde taşra yapılanmaları ve yerel yönetimler olarak iki farklı düzeyde örgütlenme biçimi gerçekleşmiştir. AFAD il müdürlükleri şeklinde örgütlenip valiliklere bağlı olarak görev yaparken belediyeler de kanunların yetki tanıdığı alanlar çerçevesinde kendi mücavir alanlarında afet yönetiminin bir parçası olmayı sürdürmektedirler. Bu bağlamda Türkiye’de afet yönetiminde belediyelere 1930’dan itibaren çeşitli görev ve sorumluluklar yüklenmekle birlikte 1956 tarihli imar kanununa dek afetlere ilişkin birincil düzeyde sorumluluk devredilmemiştir. 1956 yılında 6785 Sayılı “İmar Kanunu”nun çıkarılması ile birlikte belediye sınırları içerisinde yerleşme alanlarında planlama, ruhsat alma, yapı denetimi ve fenni mesuliyet konuları karara bağlanmıştır (Uluğ, 2009: 8). Günümüzde de geçerliliğini sürdüren bu görev ve sorumluluklar, 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’na dek önemli bir değişikliğe uğramamıştır. Bu tarihte yürürlüğe giren söz konusu kanun ile büyükşehir belediyelerinin hukuki statüsü düzenlenerek görev alanları genişletilmiştir (Özgür ve Savaş Yavuzçehre, 2016: 911-6). İlgili kanunun 7. maddesinde yer alan büyükşehir belediyesinin afet ve acil durumlara yönelik temel yetki ve sorumluluklardan bazıları ise şunlardır; “il kapsamındaki planlara uygun olmak şartıyla, büyükşehir belediyesi boyutunda afet durumlarına yönelik plan ve hazırlıkları gerçekleştirmek; itfaiye ve acil yardım hizmetlerini gerçekleştirmek; gerekli görüldüğü takdirde diğer afet bölgelerine destekte bulunmak; patlayıcı ve yanıcı maddelerin üretim tesislerinin tespitinin kontrolünü yapmak; konut, iş yeri, kamu kuruluşu ve sanayi kuruluşu gibi çeşitli yerlerde afet ve acil durumlara yönelik alınan tedbirleri denetlemek; mevzuatın gerektirdiği ölçüde izin, ruhsat ve benzeri hukuki işlemleri gerçekleştirmek” (5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 2004: Md. 7). Bu kanuna göre büyükşehir belediyeleri; “Sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan; idarî ve malî özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisini” temsil etmektedir. Bu bağlamda belediyeler; afet yönetim sürecinde ilk müdahaleyi sağlayabilen “savunma hatları” olarak görülmektedir (Yeşildal, 2020: 105). Ayrıca 5216 Sayılı Kanun’da 6360 Sayılı Kanun kapsamında yapılan ek değişiklikler ile “Afet riski taşıyan veya can ve mal güvenliği açısından tehlike oluşturan binaları tahliye etme ve yıkım konusunda ilçe belediyelerinin talepleri hâlinde her türlü desteği sağlamak” maddesi eklenerek hem büyükşehir belediyelerine hem de ilçe belediyelerine afetlerle mücadelede yeni yetkiler verilmiştir.

Belediyelerin yetki kapsamını belirleyen 5393 Sayılı Belediye Kanunu'nda afet ve acil durumlara yönelik yetki ve sorumluluklar düzenlenmiştir. Kanunun "Acil Durum Planlaması" başlıklı 53.maddesi gereği belediyeler; "yangın, deprem, kaza ve çeşitli afet durumlarına yönelik zararları azaltmada, gerekli önlemleri alarak afet ve acil durum planlamalarını gerçekleştirir" yetkilidir (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005: Md. 53). Ayrıca belediyeler, afet ve acil durumlara yönelik hazırlıklar kapsamında gerekli ekipleri ve teçhizatı hazırlamakla yükümlüdür. 5393 sayılı kanun kapsamında belediyeler yalnız kendi mücavir alanında değil, sınırları dışında kalan bölgelerde meydana gelen afetlerde de gerekli görüldüğü takdirde yardım ve destekte bulunabilmektedir.

Bu yıllardaki hukuki değişikliklerin temel sebepleri olan 1998 ve 1999 tarihinde meydana gelen depremler sonrası belediyelere kentsel dönüşüme imkân tanıyan yetkiler de verilmiştir. Örneğin, 2010 tarihli 5998 Sayılı Kanun kapsamında, 5393 Sayılı Kanun'un 73.maddesinin birinci fıkrası düzenlenerek belediyelere; "konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturma; eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etme; kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilme" yetkileri verilmiştir. Bu kapsamda 2012 yılında 6306 Sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" yürürlüğe girmiştir. Kentsel dönüşüm çalışmaları sadece olası afet sonrası oluşacak yıkımın ve bölgenin temizliğini içermemektedir; ayrıca risk taşıyan veya eskimiş alanların belirli proje ve planlar dahilinde restorasyonunun sağlanmasını da gerektirmektedir (Kadioğlu, 2011: 94). Bu nitelikte bir hizmet sağlaması hedeflenen 6306 Sayılı Kanun'un temel amacı ise "afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir" biçiminde ifade edilmektedir (6306 Sayılı Kanun, 2012).

2022 tarihli 5211 Sayılı Afet ve Acil Durum Müdahale Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında, yerel düzeyde afet ve acil durum hazırlık çalışmalarında belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin bazı yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir (Özdemir, 2023: 833). Yönetmeliğin amacı 1.maddede şu şekilde ifade edilmektedir: "afet ve acil durumlara müdahalede ihtiyaç duyulacak kapasiteyi ulusal ve yerel düzeyde planlamak, bu kapasitenin olay bölgesine hızlı ve etkin bir şekilde ulaştırılmasını ve kullanılmasını sağlamak, müdahale hizmetlerini ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu ana ve destek çözüm ortaklarının ve yerel düzeyde sorumlu birimlerin, görev ve sorumlulukları ile planlama esaslarını belirlemektir" (5211 Sayılı Yönetmelik, 2022: Md. 1). Yönetmeliğe göre yerel düzeyde afet ve acil durum faaliyetleri; illerde valiler, ilçelerde ise kaymakamların başkanlığında ilgili kurum ve kuruluşların koordinesinde gerçekleştirilmektedir. Yönetmelik kapsamında yerel yönetim birimlerinden büyükşehir belediyeleri ve belediyelerin temel bazı görev ve sorumlulukları şunlardır (5211 Sayılı Yönetmelik, 2022):

- "Başkanlık kriterlerine bağlı olarak, afet ve acil durum toplanma alanlarını tespit etmek,
- Afet ve acil durum toplanma alanları konusunda vatandaşları bilgilendirmek; afiş, ilan, duyuru, tabela hazırlamak ve yerleştirmek,
- Park, pazar yeri, bahçe ve yeşil alan gibi afet ve acil durumlarda kullanılacak geçici barınma alanlarının kullanılabilir hale getirilmesini sağlamak,
- Belirlenen afet ve acil durum toplanma alanlarında yapılacak değişikliklerde; valiliğe, il jandarma komutanlığına ve il afet ve acil durum müdürlüğüne bilgi vererek muadilin belirlenmesi; muadilin il valiliğinden görüş alınarak değişikliğinin yapılmasını sağlamak,
- Afet ve acil durumlarda gerekli duyulabilecek; stok bilgileri, güncel sokak ve cadde isimleri ile toplu kullanım alanları gibi bilgilerin Başkanlığın erişebileceği ve kullanabileceği şekilde düzenlenerek dijital alanda güncel halde tutulması,
- Organize Sanayi Bölgeleri'nde (OSB) gerçekleştirilecek, öncelikli olarak insan kaynaklı kazalara müdahalede görev alması adına; afet destek, arama ve kurtarma ekiplerinin kurulması,
- Afet ve acil durumlarda görev alacak personellerin Başkanlık ile koordinasyon halinde eğitim almalarını sağlamak,
- Olası afet ve acil durumlarda vali veya kaymakamların talimatlarıyla birlikte tehlikeli bölgelerde yaşayan vatandaşların tahliyesini sağlamak,

•Valilerin veya kaymakamların talimatıyla, can ve mal emniyeti olmayan bölgelerde yaşayanların tahliyesinde; sevk, iskân, bakım, beslenme, yerlerine geri iade edilmelerindeki masraflar ve üretici olmalarını sağlamak adına yapılacak harcamaların 27866 Sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan hükümlere göre yapılması”.

Sonuç olarak afetlere etkili müdahalenin gerçekleştirilmesinde yerel yönetimlerin rolü artmaktadır. Zaman içinde bu roller, yerel yönetimlerin afet yönetiminin tüm aşamalarına dahil olan aktörler haline getirmiştir. Bu kapsamda yerel yönetim aktörlerinden olan belediyeler imar, planlama ve denetlemeye dair hukuki yetkileri kapsamında bilinçlendirme ve bilgilendirme, kentsel planlama ve kentsel dönüşüm, yapısal denetim ve arama-kurtarma faaliyetlerine katılma gibi çeşitli alanlarda görev almaktadırlar (Esen, 2007: 490-493). Mevzuatta 2022 yılında yapılan değişiklikle birlikte belediyeler ve büyükşehir belediyelerine yangın, sağlık, tahliye ve yerleştirme planlama, beslenme, psikososyal destek, enkaz kaldırma, tarım orman gıda su ve hayvancılık, aynı bağış depo yönetimi ve dağıtım olmak üzere çeşitli görevler verilmiştir (Özdemir, 2023: 835).

Belediyelerin kentsel planlama ve imar faaliyetlerindeki yetki ve sorumlulukları, 3194 Sayılı İmar Kanunu ile 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile belirlenmektedir. Bu kanunlar çerçevesinde belediyeler kendi sınırları içinde belirli planlar ve projeler yürüterek sağlıklı kentleşmeyi gözetebilmektedirler. Afet yönetiminin başarısında önemli rol üstlenen imar çalışmaları ile kentler afetlere dirençli hale gelmektedirler. Belediyelerin katkısıyla oluşturulan dirençli kentler, planlama, önleme, direnme ve uyum sağlama gibi imkanlar sunması bakımından afet yönetiminin etkisini artıracaktır (Moraci vd., 2018: 12-13). Dirençli kentlerin oluşturulması ve kentsel dayanıklılığın sağlanması amacıyla belediyeler, kapsamlı imar, planlama ve denetleme çalışmaları yürütebilirler. Afet durumlarında olası kayıpların önlenmesi adına belediyeler; fiziksel yapı ve altyapı geliştirme, onarım, imar, inşaat, restorasyon, bilinçlendirme, eğitim ve kentsel planlama gibi faaliyetlerde bulunabilmektedirler. Kentin altyapısını (ulaşım, doğalgaz, kanalizasyon, içme suyu vb.) zemin etütlerini ve iklim koşullarını göz önüne alarak belediyeler, gerekli mühendislik çözümleri yaratmak ve mücavir alanlarına uygun kaliteli malzemeleri temin etmek suretiyle doğal afetlere karşı dayanıklı kent yapıları oluşturabilirler. Bu çalışmalar, kentlerin dayanıklılığını artırarak olası afetlerin olumsuz sonuçlarını en aza indirmeye yardımcı olmaktadır (Gerdan, 2019: 272).

Belediyeler; afetlerin olumsuz etkilerine dayanabilen ve gerekli önlemleri alarak afetlerin etki ve zararlarını azaltabilen “dirençli toplum yapısını” oluşturmada öncelikli olarak sorumludur (Şahin, 2015: 945). 5393 Sayılı Kanun’un “Acil Durum Planlaması” başlıklı 53.maddesinde belediyelerin afet ve acil durumlardaki temel sorumlulukları “yangın, sanayi kazaları, deprem ve diğer doğal afetlerden korunmak veya bunların zararlarını azaltmak amacıyla beldenin özelliklerini de dikkate alarak gerekli afet ve acil durum plânlarını yapar, ekip ve donanımı hazırlar” şeklinde sayılmıştır. Aynı maddenin devamında belediyelerin, illerdeki diğer acil durum planlarıyla eş güdümü sağlama, uzman kurum ve kuruluşların görüşleri çerçevesinde plan hazırlama ve halkı eğitime görevleri olduğu da ifade edilmektedir (5393 sayılı Belediye Kanunu, 2005, Md. 53).

5393 Sayılı Kanun’un 14. maddesine göre belediyeler; itfaiye, ambulans, acil yardım, arama-kurtarma ve ulaşım gibi faaliyetleriyle doğrudan afet ve acil durumlara müdahale faaliyetlerinin içerisinde yer almaktadırlar. Bu yasal düzenleme, belediyelerin afet yönetim sürecinde aktif bir rol üstlenmesinin yanında müdahale aşamasında yer alan önemli bir paydaş olduğunu göstermektedir (5393 Sayılı Kanun, 2005; Kadioğlu, 2011: 112). Ayrıca aynı kanunun 53. maddesi belediyelere afetlerde “ekip ve donanımın hazırlanması” görevini vermektedir. Bu ekip ve donanım belediye bünyesinde oluşturulan itfaiye, arama-kurtarma, ambulans ve zabıta birimleri olarak sayılabilir. Özellikle İtfaiye Daire Başkanlıkları, kapasite, eğitim ve donanım açısından afet ve acil durumlarda oldukça önemli bir role sahiptir. Bu birimler, yangın söndürme, kurtarma operasyonları ve acil durum müdahaleleri gibi hayati görevlerde etkin bir şekilde hizmet vermektelerdir. Uygun ve İnal (2019) çalışmalarında İtfaiye Daire Başkanlıklarının afetlerin hazırlık, müdahale ve zarar azaltma aşamalarında etkin rol oynadıklarını tespit etmişlerdir. İtfaiye Daire Başkanlıklarının sahip olduğu gelişmiş ekipman, uzman personel ve düzenli eğitim programları, kriz anlarında hızlı ve etkili müdahale sağlanmasına olanak tanımakta olup bu durum afet yönetiminin müdahale aşaması için belediyeleri önemli aktörler haline getirmektedir (Tekin, 2024: 78).

Afet ve acil durumların ardından başlayan iyileştirme süreci kapsamlı fiziksel ve psikolojik çalışmaları içermektedir. İyileştirme aşamasında gerçekleştirilecek tüm faaliyetler ve projeler bu nedenle afetin sonuçlarına bağlı olarak yıllar boyunca sürebilmektedir. 5393 sayılı kanunun 69. maddesi, belediye mücavir alanı içerisinde afetten etkilenenlere arsa tahsisi yapılabileceğini öngörmektedir (5393 Sayılı Kanun, 2005, Md. 69).

Belediyelerin yeniden inşa aşamasına yönelik çalışmalarında afete maruz kalan bölgelerin yeniden yapılandırılması ile kentsel dönüşüm proje ve faaliyetleri yer almaktadır. Bu süreç hem fiziksel altyapının hem de toplumsal

yaşamın onarılması ve yeniden düzenlenmesi için gereken çalışmaları kapsamaktadır. Yeniden inşa aşamasında afet riski altındaki bölgelerin daha güvenli ve dayanıklı hale getirilmesi, böylelikle hem mevcut hasarı onarılması hem de olası afetlere karşı kentin direnç seviyesini artırılması amaçlanmaktadır (Ergünay, 2009: 4-5). Afet yönetiminin bu aşaması, afetten etkilenen tüm insanların yaşam koşullarının afet öncesine göre daha iyi bir hale getirilmesini sağlamak amacıyla yapılacak faaliyetleri kapsamaktadır. Bu süreç; fiziksel altyapının yeniden inşası, ekonomik ve sosyal rehabilitasyon, psikolojik destek hizmetleri, toplumsal uyumun sağlanması ve gelecekteki afet risklerine karşı dayanıklılığı artırmak için gerekli önlemlerin alınmasını içermektedir. Belediyeler, bu kapsamda yürüttükleri çalışmalarla sadece mevcut hasarı onarmakla kalmamakta, aynı zamanda daha sürdürülebilir ve güvenli yaşam alanları oluşturmayı hedeflemektedirler. Bu faaliyetler ile afet sonrası toplumun genel refahını artırmak ve afet öncesi yaşam standartlarının üzerine çıkarmayı amaçlanmaktadır. Bu kapsamda 5393 sayılı kanununun 73. maddesinde belediyelere kentsel dönüşüm alanında yetkiler verilmiştir. Kentsel dönüşüm bölgelerindeki yapıların boşaltılması, yıkılması ve kamulaştırılmasında gayrimenkul sahipleri ile anlaşma yoluna gidileceği, buna bağlı olarak gerçekleşecek davaların mahkemelerde öncelikle görüşülerek karara bağlanacağı belirtilmektedir.

Son olarak 2014 yılında yürürlüğe giren Türkiye Afet ile Mücadele Planı (TAMP) kapsamında büyükşehir belediyelerine; yangın, sağlık, tahliye ve yerleştirme planlama, beslenme, psikososyal destek, enkaz kaldırma, tarım, orman, gıda, su ve hayvancılık görevi verilmiştir. Böylelikle belediyelerin afetin gerçekleşmesi ile bölgede gerçekleştireceği çalışmaların kapsamı genişletilmiştir. Ancak söz konusu plandaki unsurlar birçok kamu kurumunun asli vazifeleri olmasına karşın yerel yönetimlerin sorumlulukları “destek” kapsamında değerlendirilmektedir (AFAD, 2014b: 64).

Türkiye'nin afetlerle mücadelede merkezi ve yerel sorumlulukları içeren düzenlemelerin yeterliliği 2023 yılında yaşanan bir depremle tekrar tartışma konusu haline gelmiştir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17'de ve 13:24'te merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan iki deprem meydana gelmiştir. Yaşanan depremler sonucunda, Doğu Anadolu Fay Hattı üzerindeki 11 ilde resmi rakamlara göre 48 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, yarım milyondan fazla bina yıkılmış ya da ağır hasar almış ve büyük maddi kayıplar oluşmuştur. Şiddetli depremlerin gerçekleştiği bu kentlerde deprem gerçekleştikten sonra yaşam alanları neredeyse tamamen kullanılamaz hale gelmiştir. Öte yandan çöken sistemler afet sonrasında trafik yoğunluğu, ulaşım ve iletişim sistemlerinde aksamaya neden olmuştur. Dolayısıyla depremlerin olduğu anda veya hemen sonrasında göçük altında kalınması nedeniyle olduğu kadar bu şekilde yaşanan aksaklıklar sonucunda da deprem sonrası süreçte can kayıpları meydana gelmiştir. Depremlerin neden olduğu sosyal, çevresel, iktisadi ve psikolojik sorunlar, sadece kentleri ve kent sakinlerini değil tüm ülke halkını etkilemektedir. Mekânsal plan yapımı ve hazırlanmasında yetki ve sorumluluklar, belediye meclisinin plan onay yetkisinde olup onay sonrasında alınan teknik kararlarda değişiklik yapılamamaktadır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, yapılan her imar planı değişikliğine ilişkin teknik incelemeyi ve raporlamayı yapmaktadır. Ancak bu teknik inceleme ve raporların belediye meclisi kararları üzerinde değiştirici bir etkisi olamamaktadır. Ayrıca, teknik kapasite ve personel yetersizlikleri, kentsel verileri (bina, mülkiyet, plan, ruhsat, jeolojik etüt, dere yatağı vb.) içeren bilgi sistemlerinin yetersizliği gibi nedenlerle de imar planlarında doğru plan kararları alınamamakta, dolayısıyla afet riskine açık yapılaşmaları içeren kentsel dokular oluşabilmektedir. Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğinin 8. maddesinde “Afet ve diğer kentsel risklerin yüksek olduğu yerleşmeler veya yapıları kentsel çevre için, gerekli görülmesi halinde kentsel risk analizleri veya sakinim planlaması çalışmaları yapılır. Afet ve diğer kentsel riskler için yapılmış risk azaltıcı tedbirler planlarda esas alınır.” şeklinde yer alan düzenlemede mekânsal planlarda “risk azaltma” ve “sakinim önlemleri” kavramlarına yer verilmiştir. Söz konusu mevzuatta risk azaltıcı tedbirlerin planlarda hangi kriterlere göre esas alınacağını ve sonuç verilerinin mekânsal planlara nasıl aktarılacağını belirginleştirilmesi, önlemlere ilişkin koşulların sonraki aşamalarda izlenmesi ve denetlenmesini kolaylaştıracaktır.

Ülkemizde afet riski taşıyan alanların ve yapıların dönüşümü/yenilenmesi amacıyla yürütülen kentsel dönüşüm çalışmalarına bakıldığında, şehirlerde özellikle çok eski konut alanlarında finansman, mülkiyet vb. sorunlar nedeniyle yenileme çalışmalarının istenilen hızda gerçekleştirilemediği görülmektedir. Arama-kurtarma faaliyetlerinin ve sonrasındaki çalışmaların hızla yürütülebilmesi için Anayasanın 119'uncu maddesine dayanarak deprem bölgesindeki illerde 8 Şubat 2023 tarihinde 3 ay süreyle Olağanüstü Hal (OHAL) ilan edilmiştir. Acil ve hayati ihtiyaç malzemelerinin karşılanması, tehlike riski olan binaların yıkılması, yıkılma riski olan binaların bulunduğu alanlara girişin sınırlandırılması gibi işlerin OHAL kapsamında ivedilikle gerçekleştirilmesi

amaçlanmıştır. Bu kapsamda, afetten etkilenenlerin acil ihtiyaçlarının karşılanması için müdahale ve erken iyileştirme çalışmaları yürütülmüştür.

Afetle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü ve Etkisinin Karşılaştırılması

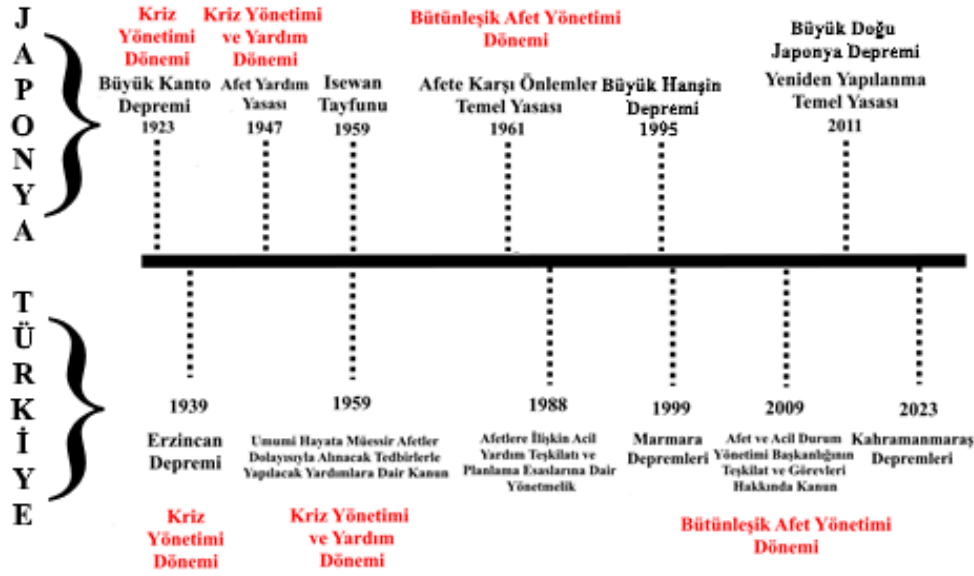
Önceki bölümlerde de değinildiği üzere afet öncesi yapılan hazırlık çalışmaları, afet sonrasında ortaya çıkacak zararların asgari düzeyde olmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte afetler her saniyesi önem taşıyan olaylardır. Bu nedenle yapılacak müdahalelerin koordine edilmesi afet yönetimi için oldukça önemlidir. 20.yüzyıl itibarıyla yetki ve sorumluluk alanları genişleyen belediyeler afet sürecinde gerekli önlemleri almakla sorumlu olan kurumlardan biri haline gelmiştir. Belediyeler afetle mücadelede riskleri tespit etme, riskleri denetleme, kriz süreçlerini yönetme ve afet sonrası imar ve iyileşmeyi gözetme konusunda önemli sorumluluklara sahiptir. Her ne kadar ulusal koordinasyon şart olsa da hizmetlerin merkezden afet bölgesine ulaşması ya da kesintisiz olarak koordine edilmesi birçok durumda imkânsız hale gelmektedir. Bu nedenle yerindenlik ilkesine uygun olarak, afet bölgesine en yakın yerel yönetim birimlerinin etkin bir çalışma yürütmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece afet bölgesindeki riskler ve hassasiyetlerin bilinmesi ve etkin müdahaleler yapılması mümkün olacaktır.

Türkiye ve Japonya’da kanunların yerel yönetimlere verdiği sorumluluklar ve bu yerel yönetimlerin çalışmaları Tablo 1’de karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Japonya ve Türkiye’nin Afet Yönetiminin Karşılaştırılması

	JAPONYA	TÜRKİYE
Temel Kanun ve Kapsamı	1961 Tarihli Afete Karşı Önlemler Temel Yasası Hazırlık, Müdahale ve İyileştirme Süreçleri	2009 Tarihli Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hazırlık, Müdahale ve İyileştirme ve Yeniden Yapılanma Süreçleri
Merkez Teşkilatının Yapısı	Başbakanlıklara Bağlı Başkanlık, Komisyon ve Kurullar	İçişleri Bakanlığına Bağlı Başkanlık, Komisyon ve Kurullar
Afet Yönetişimindeki Yerel Aktörler ve Görevleri	Belediyeler, Sivil Toplum Kuruluşları, Köy ve Kasabalar - Kriz ve Risk Yönetimi	Belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşları - Kriz Yönetimi
Yerel Yönetimlerin Görevleri	Afet Planları Oluşturma, Eğitim Verme, Tahliye, İlk yardım ve Arama-kurtarma, Enkaz yönetimi, Geçici Barınma, <i>Hasar Tespiti</i> , Psikolojik Destek, İletişim ve Koordinasyon	Afet Planları Oluşturma, Eğitim Verme, Tahliye, İlk yardım ve Arama-kurtarma, Enkaz yönetimi, Geçici Barınma, Psikolojik Destek, Beslenme, Depolama Yönetimi ve Dağıtım, İletişim ve Koordinasyon

Mevcut afet yönetimine giden süreçte yaşanan gelişmeler ve bütünlük afet yönetimine geçiş süreci ise şu şekilde özetlenebilir (Şekil 3):

Şekil 3. Türkiye ve Japonya'nın Afet Yönetim Tarihindeki Önemli Gelişmeler

İki ülkenin afet yönetim sürecine ilişkin gelişmeler incelendiğinde; afet yönetimine ilişkin yeniliklerin, önemli kayıplara yol açan afetlerin peşinden geldiği görülmektedir. Öte yandan iki ülkenin günümüzde sürdürdüğü bütünleşik afet yönetimi sistemine Japonya'nın çok daha erken geçtiği görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Afetler her zaman hazırlıklı olmayı gerektiren kriz süreçleridir. Bu sürecin tüm paydaşların dahil olduğu, hassasiyetleri göz ardı etmeyen, hızlı ve etkin bir afet yönetimi ile yürütülmesi mümkün olan en az zarara maruz kalmanın yanında, bir sonraki afete hazır olmayı da sağlayacaktır. Bu kapsamda merkez birimi olarak kurulan ve taşrada il müdürlükleri şeklinde örgütlenen AFAD'ın yanı sıra belediyeler de yerel hassasiyetlere duyarlı olan, hızlı ve etkili müdahale sunabilecek yerel yönetimler olarak ön plana çıkmaktadır. Mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamanın öncelikli sorumlusu olan belediyeler, afet yönetim sürecinin her aşamasında yetki ve sorumluluklara sahip olmalıdır. Bu bağlamda çalışmada ele alınan iki ülke olan Japonya ve Türkiye'de 1950 sonrasında gerçekleşen kanun değişiklikleri ile belediyelere afet yönetim sürecinde birtakım yetkiler verilmiştir. Bu iki ülke öncelikle yaşadıkları büyük afetler sonrasında afet sonrası müdahaleyi önceleyen reaktif bir afet yönetimi modelini uygulamıştır. Akabinde gerçekleşen ve müdahalenin yetersiz kaldığı önemli afetlerden çıkarılan dersler afet yönetim sürecinin hazırlık safhasına da önem atfedilmesini sağlamıştır. Son olarak afet yönetim sürecinin merkezden yürütülen bürokratik ve katı bir sistem olmasının bütünleşik ve katılımcı bir afet yönetim süreci sağlayamayacağı anlaşılmıştır. Bu kapsamda hukuken valilikler ve valiliklere bağlı taşra örgütlenmelerine devredilen afetle mücadele zamanla yerel yönetimler, Sivil Toplum Kuruluşları (STK'lar) ve gönüllüleri de kapsayan bir hal almaya başlamıştır. Afetler "yerel" olaylar olarak kabul edildiğinden, afet yönetimi süreçlerinde de yerel yönetimlerin rolü oldukça önemli hale gelmiştir. Afetlerle mücadelede izlenen süreç kapsamında, belediyeler farklı sorumluluk alanlarıyla birlikte afet yönetiminin hem "risk" hem de "kriz" safhalarında görev almaya başlamışlardır. Öncesinde afetle mücadelede adeta birer figüran olarak tasarlanan paydaşlar ana katılımcı haline gelmiş, merkezi hükümet ve taşra teşkilatları arasında koordinasyon sağlama, iletişim ve ulaşım gibi konulara yoğunlaşmaya başlamıştır. Özellikle hızlı, etkili ve uzmanlık içeren müdahaleler gerektiren bu krizlerin merkezden gelecek hiyerarşik komutlara bağlı kalmasının yarattığı zarar göz önüne alındığında yerelde otonom hareket kabiliyetine sahip birimlerin varlığı büyük önem taşımaktadır. Zira yerelde oluşan bu örgütlenme yalnızca hızlı müdahaleleri kapsamayacak, aynı zamanda yerel hassasiyetleri göz önünde bulunduran katılımcı bir anlayışın inşa edilmesini de mümkün kılmaktadır. 2011 ve 2023 tarihli iki afet göstermiştir ki yerel hassasiyetlerden yoksun afet yönetimi afetlerin olumsuz sonuçlarını şiddetlendirecek, afet yönetimi etkin ve verimli bir süreç olmaktan

uzak kalacaktır. Merkezden yapılacak müdahalelerin müdahale ve iyileşme sürecinden ziyade yeniden yapılanma ve hazırlık süreçlerine yönelmesi gerekmektedir. Yerelde çözülmesi mümkün olmayan, ulusal ya da uluslararası koordinasyon gerektiren süreçlerin yürütülmesi merkez teşkilatın temel görevidir. Ek olarak, kamulaştırmaların gerçekleştirilerek afetten zarar gören bölgelerde mülkiyet ilişkileri göz önüne alınarak hukuki süreçlerin yürütülmesi, kanun, yönetmelik ya da kararnamelerle afetten zarar gören bölgelerin afet öncesi duruma getirilmesi ve afet bölgesinde yaşamını sürdürenlerin iyilik halinin sağlanması merkezi yönetimin öncelikleri olmalıdır. Ayrıca anayasada devletin sorumlulukları arasında yer alan konut hakkının, afetten zarar görenlerin sosyoekonomik durumları gözetilerek yerel hassasiyetlere ve anayasadaki eşitlik kavramına uygun bir biçimde korunması ve sürdürülmesi gerekmektedir.

Güven ve Kızılkaya (2023) afetlerde yerel yönetimlerin etkinliğini inceledikleri çalışmada yerel yönetimlerin yetkilerinin krize müdahale aşamasına yoğunlaştığına dikkat çekilmiştir. Türkiye’de yerel yönetimler daha çok afet öncesi risk ve zarar azaltma çalışmaları konusunda yapı denetim, imar mevzuatı ve kentsel dönüşüm gibi uygulamalara ilişkin yetki ve sorumluluklara sahiptir. Yaşanan felakette, en azından afetin ilk müdahale sürecine ilişkin kriz yönetimi aşamasında yerel düzeyde yetkilerin ve idari, teknik ve kurumsal kapasitenin artırılmasının önemi anlaşılmıştır. Yerelde yeterli müdahale, arama-kurtarma, hasar tespit ve ilk yardım konularında hizmet verebilecek teknik personel ve uzmanın olmaması özellikle müdahale ve hasar tespiti konusunda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Kahramanmaraş depremleri; afet ve acil durum yönetiminde merkezi ve yerel kamu kurumları ile kamu dışı aktörler arasındaki iş birliğinin, sorumluluk, uzmanlık, bilgi, kaynak ve iletişimin paylaşılmasının gerekliliğini kanıtlamıştır. Afete müdahale esnasında yaşanan aksaklıklar değerlendirilerek olası yeni bir afet öncesinde bu aksaklıkların giderilmesine yönelik önlemlerin alınması ve bölgenin afet müdahale kapasitesinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. 6360 sayılı Kanun sonrası büyükşehir belediyelerinde köyden mahalleye dönen yerlerde kentsel ve kırsal hizmetin birlikte verilmesinden dolayı kırsal hizmetlerde nitelik sorunu yaşandığı gözlenmektedir. Deprem bölgesindeki yoğun göçmen nüfusu altyapı yatırımları kapsamında belediyeler üzerine ilave yükler getirmektedir. Sezer ve Tozbey (2023) çalışmalarında belediyelerin afetlerle mücadelede yetki değil kaynak sorunları olduğunu ifade etmiştir. Bu kapsamda belediyelere yalnızca afet yönetim sürecinde kullanmaları için ek bütçelerin sağlanması ve bu bütçe ve afet planlarının düzenli olarak denetlenmesi gerekmektedir.

Belediyelerin afet yönetiminde niteliğinin artırılması için bu alanda uzmanlaşmış birimlerin yanı sıra insani yardım, afet arama-kurtarma gibi alanlarda çalışmalar yapan STK’lar ve psikososyal çalışmalar yürüten ulusal ve uluslararası aktörlerle de iş birliği yapması gerekmektedir. Ok Şehitoğlu (2023) çalışmasında STK’ların uzmanlaşma ve koordinasyon eksiklerini tamamlayıcı ve toplumsal dayanıklılığı artırıcı etkilerinin olduğunu tespit etmiştir. Bu kapsamda yapılacak iş birliği belediyelerde kapasite artışı sağlamanın yanında yeni gönüllü organizasyonların teşvik edilmesini de sağlayacaktır.

Kaynakça

- 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu. (2004). T.C. Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/07/20040723.htm#1>
- 5393 sayılı Belediye Kanunu. (2005). T.C. Resmî Gazete. 5393 sayılı Belediye Kanunu. (2005). T.C. Resmî Gazete
- AFAD. (2014a). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Deprem Dairesi Başkanlığı. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/163233/mod_resource/content/1/AFET%20Y%20C3%96NET%20C4%B0M%20C4%B0%20TER%20C4%B0MLER%20C4%B0%20S%20C3%96ZL%20C3%9C%20C4%9E%20C3%9C.pdf
- AFAD. (2014b). TAMP-Türkiye Afet Müdahale Planı. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.
- Akdur, R. (2000). Afetler ve Afetlerde Sağlık Hizmetleri. Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-3. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi 2000.
- Aktel, M. (2010). 5902 Sayılı Yasa ile Türkiye’de Afet Yönetiminde Oluşan Değişim. Dumlupınar Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi, 27, 1-9.

- Alexander, D. (2005). The Meaning of Disaster: A Reply to Wolf Dombrowsky, Ronald W. Perry, and E. L. Quarantelli (Eds), in *What is a disaster? New Answers to Old Questions* (p. 97-103). USA: Xlibris Press.
- Basic Act on Disaster Management. (1961, Kasım 15). [japaneselawtranslation.go.jp: https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4171/en](https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4171/en)
- Bayra, E. (2021). Büyük Doğu Japonya Depremi Sonrası Japon Mevzuatında Görülen Eksikliklerin Düzeltilmesi Bağlamında Deprem ve Hukuk. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 27(2), 1191-1206.
- Demirci, A., ve Karakuyu, M. (2004). Afet Yönetiminde Coğrafi Bilgi Teknolojilerinin Rolü. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 9(12), 67-101.
- Disaster Relief Act. (1947, Ekim 18). [japaneselawtranslation.go.jp: https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4174/en#:~:text=Article%20The%20purpose%20of,of%20people%20who%20have%20been](https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/4174/en#:~:text=Article%20The%20purpose%20of,of%20people%20who%20have%20been)
- Drabek, T. E. (1996). *The Social Dimensions of Disaster*. Federal Emergency Agency Information Resources Management Office.
- Ergünay, O. (2009). *Afet Yönetimi: Genel İlkeler, Tanımlar ve Kavramlar*. Ankara: Afet İşleri Genel Müdürlüğü.
- Esen, A. (2007). Ülkemizde Yerel Yönetimlerin Afet Önleme Çalışmaları; Sorunlar ve Öneriler. *TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (s. 489-496). TMMOB Türkiye İnşaat Mühendisleri Odası.
- Fire and Disaster Management Agency. (2011, Mart 23). Press release no. 162 of the 2011 Tohoku earthquake. [fdma.go.jp: https://www.fdma.go.jp/disaster/higashinihon/items/162.pdf](https://www.fdma.go.jp/disaster/higashinihon/items/162.pdf)
- Gerdan, S. (2019). Yerel Yönetimlerde Afet Zararlarının Azaltılması Çalışmalarına Genel Bir Bakış. *The Journal of Social Science*, 3(5), 267-276.
- Göver, İ. H. (2023). Türkiye ve Japonya'nın Deprem Gerçekliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 278-323.
- Güler, H. H. (2008). Zarar Azaltmanın Temel İlkeleri. M. Kadioğlu, ve E. Özdamar (Eds.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde (ss. 35-50). Japonya Uluslararası İş birliği Ajansı (JICA) Türkiye Ofisi.
- Güven, A., ve Kızılkaya, S. B., (2023). Afetlerde Yerel Yönetimlerin Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1-20.
- Hiroki, K. (2016). Strategies for Managing Low – Probability, High – Impact Events. P. P. Karan ve U. Suganuma (Eds.), *Japan after 3/11: Global Perspectives on the Earthquake, Tsunami, and Fukushima Meltdown* içinde (s. 299). The University Press of Kentucky.
- Kadioğlu, M. (2008). Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. M. Kadioğlu ve E. Özdamar (Eds.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri* içinde (ss. 1-34). Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) Türkiye Ofisi.
- Kadioğlu, M. (2011). Afet Riski ve Zararların Azaltılması. (M. Yılmaz (Ed.). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek* içinde (s. 57-108). Marmara Belediyeler Birliği.
- Lindell, M. K. (2013). Recovery and Reconstruction After Disaster. P. T. Bobrowsky (Dü.) *Encyclopedia of Natural Hazards* içinde, (ss. 812-824). Springer.
- Memiş, L. ve Babaoğlu, C. (2020). *Afet Yönetimi ve Teknoloji*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Moraci, F., Errigo, M. F., Fazia, C., Burgio, G., ve Foresta, S. (2018). Making Less Vulnerable Cities: Resilience as a New Paradigm of Smart Planning. *Sustainability*, 10(3), 1-18. doi:10.3390/su10030755
- Özcebe, G. ve Sucuoğlu, H. (1995). Hyogo-Ken Nanbu Depremi (17 Ocak 1995) Mühendislik Raporu.
- Özdemir, A. (2023). Afet Yönetiminde Belediyelerin Rolü. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(2), 828-839.
- Özgür, H., ve Savaş Yavuzçehre, P. (2016). Türkiye'nin Büyükşehir Belediyesi Sistemi:1982-2015. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 903-926.
- Özmen, B. ve Özden, A. T. (2013). Türkiye'nin Afet Yönetim Sistemine İlişkin Eleştirel Bir Değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49, 1-28.

- Rovins, J. E., Wilson, T. M., Hayes, J., Jensen, S., Dohaney, J. ve Mitchell, J. (2015). Johnston and A. Davies, Risk Assessment Handbook. GNS Science Miscellaneous Series, 84(71).
- Slyves, R. T. (1996). The Political Policy Basis of Emergency Management. Federal Emergency Agency Information Resources Management Office.
- Sezer, Ö. ve Tozbey, Ş. (2023). Türkiye’de Afet Yönetiminin Merkezi ve Yerel Düzeyde Örgütlenmesi Üzerine Bir Değerlendirme. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (İSMUS), 8, 79-102.
- Şahin, G. (2015). Yerel Yönetimlerde Afetlere Hazırlık ve Zarar Azaltma Sorumlulukları: İzmir Büyükşehir Belediyesi Örneği. 10.Kamu Yönetimi Sempozyumu (s. 935-966). İzmir: KAYSEM.
- Şengezer, B. (2002). Japonya ve ABD’de Afet Yönetimi, Kentlerin Depreme Karşı Hazırlanması. Kentlerin Depreme Hazırlanması ve İstanbul Gerçeği Sempozyumu (s. 37-62). İstanbul: TMMOB.
- Talbot, D. (2011, Mart 11). 80 Seconds of Warning for Tokyo. technologyreview.com/computing/35090/
- Tekin, İ. (2024). *Türkiye’de Afet-Kriz Yönetiminde Belediyeler: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi’nin Maraş Depremlerindeki Konumu ve Fonksiyonları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi):* Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi.
- Uluğ, A. (2009). Nasıl Bir Afet Yönetimi. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, (s. 1-18). İzmir.
- Yeşildal, A. (2020). Doğal Afetlerle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü ve Kapasite Sorunları: Esnek Şehir Uygulaması. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(1), 87-116.

EXTENDED SUMMARY

Disaster management is a crucial and life-saving process that requires swift and effective intervention during crises. Local governments play an essential role in all phases of disaster management: pre-disaster preparedness, response during disasters, and post-disaster recovery. This study examines the organizational frameworks, strategies, and practical implementations of disaster management by municipalities, with a comparative analysis of Japan and Turkey.

Japan serves as a model for disaster management, having developed a robust system through its frequent experiences with natural disasters such as earthquakes. In contrast, Turkey has recently made significant efforts to improve its disaster management capabilities. This study analyzes the disaster management processes utilized by municipalities in both countries, emphasizing the differences in their approaches and the effects of these distinctions. Japanese local governments employ a more integrated and coordinated approach to disaster management. They have established comprehensive systems that promote social participation and public awareness through regular training programs and drills. In Japan, disaster management is deeply embedded in local governance, allowing for swift and context-specific decision-making. Municipalities efficiently utilize a range of resources, ensuring optimal allocation and mobilization during disasters. This decentralized model enhances community resilience by actively involving the public in disaster preparedness activities.

In Turkey, however, the disaster management processes are characterized by a more centralized structure. Local governments have less autonomy and flexibility in responding to disasters, as decision-making often depends on directives from central authorities. Although Turkey has made progress in disaster preparedness, the top-down approach can hinder the effectiveness of local responses. The level of social participation is relatively low, with the public being less engaged in disaster preparedness activities. This limited public involvement highlights the need for more inclusive and participatory disaster management practices.

A comparative evaluation of the management structures, resource utilization, and levels of social participation between Japan and Turkey reveals significant insights. Japanese municipalities benefit from a well-established framework that integrates disaster management into various aspects of local governance. This integration ensures that disaster risk reduction is a continuous process embedded in urban planning, infrastructure development, and community services. Resource utilization in Japan is marked by efficiency and innovation, with municipalities leveraging technology and community networks to enhance disaster resilience. In Turkey, while there have been efforts to improve disaster management, the centralized approach often results in resource bottlenecks and delayed responses. The lack of local empowerment means municipalities are less able to tailor their disaster management strategies to the specific needs and vulnerabilities of their communities. The study concludes with several recommendations for enhancing disaster management in Turkey. Firstly, there is a need to decentralize disaster management processes, granting more autonomy to local governments. This would enable quicker, more localized decision-making and foster a more adaptive and responsive disaster management system. Secondly, increasing public participation in disaster preparedness activities is crucial. Municipalities should organize regular training programs and drills, similar to those in Japan, to raise public awareness and involvement. Finally, leveraging technology and community networks can improve resource utilization and coordination during disasters.

In summary, while both Japan and Turkey face significant challenges in disaster management, their approaches and outcomes differ significantly. The integrated and participatory approach of Japanese municipalities offers valuable lessons for enhancing disaster resilience. By adopting similar strategies, Turkey can strengthen its disaster management system, ultimately ensuring better protection and safety for its communities. The findings illustrate that Japanese local governments exhibit a more integrated and coordinated approach to disaster management. Their efforts encompass a comprehensive system that fosters social participation and public awareness through regular training programs and drills. In contrast, the disaster management processes in Turkey are characterized by a more centralized structure, where local initiatives and public involvement are comparatively limited.

The role of local governments in disaster management is multifaceted. It encompasses preparedness planning, risk assessment, emergency response coordination, and recovery efforts. Japanese municipalities excel in these areas due to their decentralized approach, which empowers local authorities to make swift, context-specific

decisions. They utilize a wide range of resources efficiently, ensuring that both human and material resources are optimally allocated and mobilized during disasters. This decentralized model promotes a high level of social participation, as the community is actively engaged in disaster preparedness activities, thereby enhancing overall resilience.

A comparative evaluation of the management structures, resource utilization, and levels of social participation between Japan and Turkey reveals significant insights. Japanese municipalities benefit from a well-established framework that integrates disaster management into every aspect of local governance. This integration ensures that disaster risk reduction is a continuous process, embedded in urban planning, infrastructure development, and community services. Resource utilization in Japan is also marked by efficiency and innovation, with municipalities leveraging technology and community networks to enhance disaster resilience.

In Turkey, while there have been efforts to improve disaster management, the centralized approach often leads to resource bottlenecks and delayed responses. The lack of local empowerment means that municipalities are less able to tailor their disaster management strategies to the specific needs and vulnerabilities of their communities. The study concludes with several recommendations for enhancing the effectiveness of disaster management in Turkey. Firstly, there is a need to decentralize disaster management processes, granting more autonomy to local governments. This would enable quicker, more localized decision-making and foster a more adaptive and responsive disaster management system. Secondly, increasing public participation in disaster preparedness activities is crucial. Municipalities should organize regular training programs and drills, similar to those in Japan, to raise public awareness and involvement. Finally, leveraging technology and community networks can improve resource utilization and coordination during disasters.

In summary, while both Japan and Turkey face significant challenges in disaster management, the approaches and outcomes in each country differ markedly. Japanese municipalities' integrated and participatory approach offers valuable lessons for enhancing disaster resilience. By adopting similar strategies, Turkey can strengthen its disaster management system, ultimately ensuring better protection and safety for its communities.

6 ŞUBAT DEPREMLERİ BAĞLAMINDA 2023 YILI TÜRK-JAPON İLİŞKİLERİ TURKISH-JAPANESE RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE FEBRUARY 6th EARTHQUAKES IN 2023

Fatih Tuna
Polis Akademisi
İç Güvenlik Fakültesi
Uluslararası İlişkiler ABD
fatih.tuna5@pa.edu.tr
ORCID: 0000-0001-7140-9207

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi: 15.05.2024
Kabul Tarihi: 13.07.2024
Yayın Tarihi: 20.12.2024

Anahtar Kelimeler
Türk-Japon İlişkileri
İnsani Yardım
6 Şubat Depremleri
Asrın Felaketi

Keywords
Turkish-Japanese Relations
Humanitarian Aid
February 6th Earthquakes
Disaster of the Century

Türk-Japon ilişkileri tarihsel olarak 1890 yılında yaşanan Ertuğrul Firkateyni faciasına dayanmaktadır. Modern Türkiye Cumhuriyeti ile Japonya arasındaki ilişkiler ise 1924 yılında Lozan antlaşmasının yürürlüğe girmesiyle resmi olarak başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı nedeniyle kısa bir süreliğine kesilen ilişkiler, özellikle 1980'li yıllarda ivme kazanmaya başlamıştır. 2000'li yıllarla birlikte gelişen ikili ilişkilerle birlikte 2013 yılında Türkiye ve Japonya stratejik ortak olmuştur. Türk-Japon ilişkilerinde dikkatleri çeken en önemli nokta ise iki ülke her ne kadar Avrasya kıtasının iki ayrı ucunda yer alıyor olsa da deprem gibi felaketlerde daima birbirlerinin yardımına koşmuştur. Tarihsel bağlamda 1890 Ertuğrul Firkateyni faciası, 1999 Marmara Depremi, 2011 Büyük Doğu Japonya Depremi, 2011 Türkiye depremleri, 6 Şubat 2023 depremleri ve 2024 Noto depremi coğrafi olarak uzaklıklarına rağmen Ankara ve Tokyo'nun birbirilerine deprem gibi felaketlerde daima yardım elini uzattığını göstermiştir. Bu çalışmada ise 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen, asrın felaketi olarak da tanımlanan, 53.537 kişinin hayatını kaybettiği ve 107.213 kişinin yaralandığı deprem felaketi bağlamında 2023 yılı Türk-Japon ilişkileri incelenmiştir. Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye-Japonya ilişkileri hakkında resmi olarak yapılmış açıklamaların birincil kaynak olarak kullanıldığı bu araştırmada, asrın felaketi olarak da tanımlanan 6 Şubat depremlerinin son dönemde Türk-Japon ilişkilerinin ağırlıklı olarak gündemini oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

Turkish-Japanese relations are historically rooted in the tragedy of the Ertuğrul Frigate disaster in 1890. Official relations between modern Turkey and Japan began with the implementation of the Treaty of Lausanne in 1924. With the dawn of the 21st century, bilateral relations flourished, leading to Turkey and Japan becoming strategic partners in 2013. One of the most noteworthy aspects of Turkish-Japanese relations is their mutual aid during disasters such as earthquakes, despite the geographical distance between them. Throughout history, events like the 1890 Ertuğrul Frigate disaster, the 1999 İzmit earthquake, the 2011 Great East Japan Earthquake, the 2011 earthquakes in Turkey, the February 6th, 2023 earthquakes, and the 2024 Noto earthquake have demonstrated Ankara and Tokyo's willingness to extend assistance to each other during times of crisis. This study examines Turkish-Japanese relations in the context of the earthquake disaster that occurred in Turkey on February 6th, 2023, described as the disaster of the century, which claimed the lives of 53,537 people and injured 107,213 others. Using official statements from the Japanese Ministry of Foreign Affairs as primary sources, this research concludes that the February 6th earthquakes, described as the disaster of the century, have recently dominated the agenda of Turkish-Japanese relations.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1484381>

Atf/Cite as: Tuna, F. (2024). 6 Şubat depremleri bağlamında 2023 yılı Türk-Japon ilişkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 256-271.

Giriş

Bu makale, 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de meydana gelen ve 53.537 kişinin hayatını kaybetmesinin yanı sıra 107.213 kişinin de yaralanmasıyla sonuçlanan ve asrın felaketi olarak da nitelendirilen depremlerin ardından Japonya’nın Türkiye’ye yönelik yardım ve destekleri bağlamında Türkiye-Japonya ilişkilerinin dinamiklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Uluslararası yardımların ikili diplomatik ilişkileri güçlendirmedeki etkisini vurgulamaya çalışan bu çalışma, asrın felaketinin Türkiye-Japonya ilişkilerini ne şekilde etkilediğine dair kapsamlı bir araştırma ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu bağlamda, çalışmanın 6 Şubat depremleri bağlamında Türkiye-Japonya ilişkilerinin ağırlıklı olarak birincil kaynaklara dayandırılarak analiz edildiği ilk çalışma niteliği taşıdığı ifade edilebilir. Asrın felaketi bağlamında Ankara-Tokyo ilişkilerinin incelenmesi açısından akademik literatürde bir ilk olma önemini taşıyan bu makale, doğal afetlerin ardından gelişen uluslararası iş birliğinin aynı zamanda diplomatik ilişkilere de olumlu etkisini somut olarak ortaya koymaktadır.

Tokyo hükümetinin, asrın felaketi olarak da nitelendirilen 6 Şubat depremlerinin ardından Ankara’ya yapmış olduğu insani, tıbbi ve deprem sonrası yeniden inşa faaliyetlerine ilişkin yardım ve desteklerinin ayrıntılı bir şekilde değerlendirildiği bu çalışma, tarihsel olarak iyi ilişkilere sahip olup doğal felaketlerde de birbirlerine destek olmayı ihmal etmeyen Türkiye ve Japonya arasındaki tarihsel ilişkilere de değinmektedir. İki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişim sürecinin de ele alındığı bu çalışma, aynı zamanda Türkiye-Japonya ikili ilişkilerin gelecekteki gidişatına ilişkin olarak da okuyucuya fikir verebilecektir.

Bu araştırma, daha iyi yönetilebilmesi ve akademik literatüre tatmin edici ölçüde katkı yapılabilmesi için zaman açısından sınırlanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişim sürecinin ele alınmasının ardından 6 Şubat tarihinde meydana gelen depremler ve deprem sonrasında Japonya’nın Türkiye’ye yaptığı yardımlarının incelendiği bu çalışma zaman açısından ağırlıklı olarak 2023 yılını kapsamaktadır. Zaman sınırlamasının bir istisnası ise, Japonya’nın yeni Dışişleri Bakanı Yoko Kamikawa’nın 2024 yılının başında Türkiye’ye gerçekleştirmiş olduğu ziyaretidir. Deprem, deprem sonrası yardım ve yeniden inşa faaliyetleriyle ilişkili olan bu üst düzey ziyaret de zaman kısıtını ihlal etmesine rağmen 6 Şubat depremleriyle ilişkisi olduğundan dolayı bu çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmanın zaman açısından bu şekilde kısıtlanması ise Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremlerinin ardından Japonya’nın sahaya gönderdiği ilk yardım, tıbbi yardım, ve diğer uzman ekiplerin çalışma süreçlerinin ve Ankara-Tokyo ilişkilerindeki konuya ilişkin diğer gelişmelerin ayrıntılı olarak değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Bu makalede kullanılan kaynak ve çalışmalar açısından önemli ölçüde birincil kaynaklara dayanılmıştır. Yardım faaliyetlerini yöneten ve koordinasyonlarını sağlayan Türk ve Japon resmi kurum ve kuruluşları tarafından yapılan resmi açıklamalar, bahsi geçen devletlere ait organlar tarafından hazırlanan resmi raporlar bu çalışmada birincil kaynaklar olarak kullanılmıştır. Asrın felaketi olarak da tanımlanan 6 Şubat depremleri ve depremlerin ardından yapılan yardım faaliyetlerinin somut bir şekilde belgelendirildiği ve açık kaynaklara yansıyan haber makaleleri gibi kaynaklar da katkı sağlaması açısından bu çalışmada kullanılan kaynaklara dahil edilmiştir. Bu makalede ağırlıklı olarak resmi kurum ve kuruluşlar tarafından üretilen birincil kaynakların temel alınması ise uluslararası yardımların ikili ilişkiler üzerine yapmış olduğu etkinin incelenmesi amacıyla geçerli ve güvenilir bir analitik çerçeve oluşturarak çalışmanın bulgularının güvenilir ve doğru olduğunu teyit etmektedir.

Türk-Japon İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi

1887 yılında Japonya İmparatoru’nun yeğeninin İstanbul’u bir savaş gemisiyle ziyaretinin ardından Osmanlı İmparatoru Sultan II. Abdülhamid tarafından Ertuğrul Firkateyni ile iade-i ziyarete gönderilen Türk heyeti Japon İmparatoru ve halkı tarafından sevgiyle karşılanmıştır. Başarılı geçen Japonya ziyaretinin ardından yurda dönmek üzere yola çıkan Ertuğrul Firkateyninin batmasıyla Türk heyetindeki 609 denizciden yalnızca 69’u kurtulabilmiştir. Kazanın ardından Türklere daha da yakınlık gösteren Japon halkı tarafından yardım kampanyası düzenlenmiştir (Omagari, 2023, s. 109). Kazadan sonra hayatta kalan Ertuğrul gemisi mürettebatı Japonya imparatorunun emriyle İstanbul’a gönderilmiştir. Ertuğrul Firkateyni faciasının anısına Japonya’da bir müze ve anıt da inşa edilmiştir. Ertuğrul Firkateyni olayı Türk ve Japon halklarını birbirine yakınlaştıran önemli bir tarihi gelişme olmuştur. Eğer Ertuğrul Firkateyninin Japonya’ya ziyareti Türk-Japon ilişkilerinin başlangıcı olarak kabul edilirse, 2024 yılında ikili ilişkilerin 134. yılına girildiği söylenebilir.

6 Ağustos 1924 tarihinde Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle modern Türkiye Cumhuriyeti ve Japonya arasında diplomatik ilişkiler resmi olarak başlamıştır. Japonya 1925 yılının mart ayında Türkiye'de büyükelçilik açmıştır (Akagawa, 2023). Bu Japonya'nın aynı zamanda Ortadoğu bölgesinde de açmış olduğu ilk büyükelçilik olduğundan dolayı Türkiye'nin Japonya açısından önemine ilişkin dikkat çekici bir tarihsel gelişmedir. Türkiye Cumhuriyeti ise 1925 yılının temmuz ayında Japonya'da büyükelçiliğini açmıştır (Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, n.d).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Birleşmiş Milletlere kurucu üye olarak girmek için mihver devletlerine savaş açılması gerektiğinden dolayı Ankara hükümeti 1945 yılının ocak ayında Japonya ile olan ilişkilerini keserken 1945 yılının şubat ayında ise yalnızca sembolik olarak Japonya'ya savaş ilan etmiştir (Howard, 1967). 1952 yılında Türkiye Cumhuriyeti Japonya'daki büyükelçiliğini tekrar açarken, 1953 yılında da Japonya Türkiye'deki büyükelçiliğini tekrar açmıştır (Omagari, 2023, s. 115). 1965 yılında İstanbul'da konsolosluk açan Japonya, bu konsolosluğu 1972 yılında başkonsolosluk seviyesine yükseltmiştir (Hayashi, 2009).

Türkiye ile Japonya arasında Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri ılımlı ilişkiler mevcuttur. Özellikle 1983 yılında Japonya Dışişleri Bakanı Sayın Shintaro Abe'nin Türkiye'yi ziyaret etmesiyle birlikte iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin ivme kazandığı söylenebilir. Benzer bir şekilde Türkiye ekonomisinin liberalleşmesinde belirleyici bir etkiye sahip olan Sayın Turgut Özal'ın da Ankara Tokyo ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesinde önemli bir rolü olmuştur (Abe, 2004).

1985 yılında, İran-İrak savaşı sırasında mahsur kalan Japonların Türk Hava Yolları'na bağlı bir uçakla kurtarılması da Türk-Japon ilişkilerindeki yakınlığı sembolize eden bir diğer önemli gelişme olarak akıllarda kalmıştır (Turkish Airlines, 2015). 1986 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Japon Dili ve Edebiyatı bölümünün açılmasıyla birlikte Türkiye'de üniversite seviyesinde Japon dilinin eğitimine başlanmıştır (Ankara Üniversitesi, n.d.). İki ülke arasında derinleşen kültürel faaliyetlerin önemli bir göstergesi olarak, 1998 yılında Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile Prens ve Prenses Tomohito'nun katılımlarıyla Türkiye'de Türk Japon Vakfı açılmıştır (The Turkish Japanese Foundation, n.d.)

2000'li yıllara gelindiğinde ise Türkiye ve Japonya ilişkileri daha da üst seviyeye çıkmıştır. Japon İmparatorluğu Veliht Prens Naruhito 2009 yılında (Kyodo News, 2009), Japonya Dışişleri Bakanı Katsuya Okada ise 2010 yılında Türkiye'ye ziyarette bulunmuşlardır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, 2010). 2010 yılının Ertuğrul fırkateyni faciasından bu yana ikili ilişkilerin 120. yılı olması münasebetiyle Türkiye'de Japonya yılı ilan edilmiş ve 2010 yılı boyunca ülkemizde Türk-Japon ilişkilerinin yanı sıra Japon kültürüne ilişkin 186 kültürel etkinlik gerçekleştirilmiştir.

2011 yılında Türkiye ve Japonya büyük çaplı depremlerden etkilenmiştir. 2011 yılının mart ayında meydana gelen Büyük Doğu Japonya depreminin ardından deprem bölgesinde en uzun süre arama kurtarma faaliyetlerini Türkiye'den gönderilen ekip gerçekleştirmiştir (Japonya Büyükelçiliği, 2021). Japonya da 2011 yılının ekim ve kasım aylarında Van'da meydana gelen depremler sonrasında Türkiye'ye yardım elini uzatmıştır. Kasım ayındaki Van depreminde hayatını kaybedenlerden birisi de Japonya'dan Türkiye'ye yardım için gelen Prof. Dr. Atsushi Miyazaki'dir (Mercan, 2022).

Ekim ayında yaşanan ilk depremden sonra yardım gönüllüsü olarak Van'a gelen Miyazaki, deprem sonrası dönemde bölge halkıyla yakın ilişkiler kurmuştur. Kurban Bayramı'nda kurban kestirip kurban etini halka dağıtan Miyazaki, adeta toplumumuzun gönlünde taht kurmuştur. Ekim depreminden sonra Van'daki bir otelde konaklamayı sürdüren Miyazaki, kasım ayında yaşanan ikinci depremde hayatını kaybetmiştir. Türkiye ve Japonya arasındaki tarihsel dostluk ve kardeşlik duyguları çerçevesinde deprem bölgesinde büyük bir azim ve fedakarlıkla arama ve kurtarma çalışmalarını sürdürerek Türk halkının sevgisini kazanan Miyazaki için dönemin Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı tarafından taziye mesajları yayınlanmıştır (Anadolu Ajansı, 2011). Cenazesi devlet töreniyle Japonya'ya gönderilen Miyazaki'nin adının Türkiye'de yaşatılması için İstanbul Ticaret Odası tarafından deprem bölgesine yaptırılacak okula Miyazaki'nin adının verilmesine karar verilmiş, Van Yüzüncü Yıl Dış Hastanesi'ne Miyazaki'nin adı verilmiş, İstanbul Sarıyer'de Miyazaki'nin adını taşıyan parkın açılışı yapılmış ve Van'ın Edremit ilçesinde yine Miyazaki'nin adını taşıyan bir başka park yapılmıştır (NTV, 2020).

Japonya Başbakanı Shinzo Abe, 2013 yılında Türkiye'yi iki defa ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler sırasında Abe ile o dönem Başbakan olan Sayın Recep Tayyip Erdoğan tarafından stratejik ortaklık ve nükleer enerji alanında iş birliğine ilişkin antlaşmalar imzalanmıştır. 2013 yılından itibaren Türkiye ve Japonya stratejik ortak olarak

ilişkilerini en üst seviyeye çıkarmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2013). 2014 yılında Türkiye ve Japonya nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla kullanılmasına ilişkin bir antlaşmayı yürürlüğe koyarken (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2014), 2015 yılında taraflar Türkiye’de nükleer enerji endüstrisinin geliştirilmesi için iş birliği antlaşmasına imza atmıştır (World Nuclear News, 2015).

Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan’ın 2015 yılında Japonya’yı ziyaretinden bir ay sonra ise Japonya Başbakanı Abe Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Abe’nin Türkiye ziyaretinde iki lider, Türk-Japon ortak yapımı “Ertuğrul 1890” / “Kainan 1890” filminin galasını birlikte izlemişlerdir (Presidency of the Republic of Türkiye, 2015). Ertuğrul fırkateyni faciasının 125. yılına gelindiğinde ise Türk-Japon ortak yapımı olan “Ertuğrul 1890” / “Kainan 1890” filmi her iki ülkede de gösterime girmiştir.

Son yıllarda ise Türkiye ile Japonya arasındaki ilişkiler çok yönlü olarak önemli gelişmeler göstermektedir. İstanbul’da inşa edilen ikinci köprü için Japonya tarafından Japon yenile kredi sağlanarak kaynak oluşturulmuştur. Japonya’nın kaynak sağlamış olduğu bu ikinci köprü Türkiye’de inşa edilen ilk vibrasyon izolasyon sistemli köprüdür. Benzer şekilde, yine İstanbul’da inşa edilen, Sultan Abdülmecit’in düşündüğü ve Sultan II. Abdülhamit döneminde ilk çizimlerinin yapıldığı, aynı zamanda 150 yıllık rüya olarak da bilinen Marmaray da Japonya’nın ekonomik desteğiyle inşa edilmiştir.

2012 yılında Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından yaptırılan bir kamuoyu araştırmasına göre Türklerin yüzde 82’si Türk-Japon ilişkilerine olumlu bakmaktadır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2012). Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından yayımlanan 2017 tarihli Diplomatik Mavi Kitapta “Japonya yanlısı ülke” (pro-Japanese country) olarak adlandırılan tek ülke Türkiye olmuştur. Türkiye’de yaklaşık 1800 Japon ikamet ederken, Japonya’da yaklaşık 6000 Türk ikamet etmektedir. 2022 yılı verilerine göre Japonya Türkiye’ye çoğunluğu makina ve teçhizat olmak üzere yaklaşık 4,6 milyar dolarlık ihracat yaparken, Türkiye de Japonya’ya çoğunluğu tarım ve gıda ürünleri olan yaklaşık 700 milyon dolarlık ihracat yapmaktadır

6 Şubat 2023 tarihine gelindiğinde Türkiye’de yaklaşık 9 saat arayla iki büyük deprem yaşanırken, asrın felaketi olarak da nitelendirilen bu depremlerin etkisi 10 ilde yoğun bir şekilde hissedilmiştir. Hatay, Kahramanmaraş ve Adıyaman illerinde büyük ölçüde yıkım meydana gelirken, Gaziantep gibi illerin de özellikle birçok ilçesi ağır hasar almıştır. Bununla birlikte, deprem bölgesindeki pek çok ilçe, kasaba, mahalle ve köyde de hasar ve yıkımlar yaşanmıştır. Konuya ilişkin olarak uzmanların yapmış olduğu değerlendirmelere göre, 6 Şubat depremleri nedeniyle Türkiye’den geçen Doğu Anadolu Fayının Pazarcık kısmında yaklaşık olarak 3 metre güneybatı yönüne doğru atım gerçekleşmiştir (SKYtg24, 2023).

6 Şubat depremlerinin hemen ardından ise Türkiye tarafından cumhuriyet tarihinde ilk kez en üst düzeyde olan ve uluslararası yardım talebini de içeren 4. seviye alarm verilmiştir. Türkiye’ye ek olarak, Dünya Sağlık Örgütü tarafından da deprem sonrası kendi mevzuatına göre en üst düzey olan 3. Seviye acil durum ilan edilmiştir (Bicer, 2023). Bununla birlikte, Türkiye tarafından asrın felaketinden sonra deprem bölgesinde olağanüstü hâl ilan edilmiştir (Sayın, 2023). Böylelikle, cumhuriyet tarihinde ilk kez bir doğal felaketin ardından OHAL ilanı olmuştur.

2023 yılının 6 Şubat tarihinde Türkiye’de Kahramanmaraş merkezli meydana gelen ve asrın felaketi olarak da bilinen depremlerin ardından Türkiye tarafından en üst düzey olan 4. Seviye alarm verilmiştir (TRT Haber, 2023). 4. seviye alarm uluslararası yardımı da kapsamaktadır. Türkiye’nin uluslararası yardımı da kapsayan 4. seviye alarm vermesinin ardından dünyanın pek çok bölgesinden deprem bölgesine yönelik yardımlar gelmeye başlamıştır. Türkiye’nin deprem felaketi sonrasında ilan ettiği yardım çağrısına ilk yanıt veren ülkelerin arasında dost ve kardeş ülke Japonya gelmektedir. Depremin yaşandığı gün Japonya tarafından Türkiye’ye 74 personelden oluşan ilk arama kurtarma ekibi gönderilmiştir.

Depremin olduğu gün Japonya tarafından ivedilikle gönderilen ekibin içerisinde Japonya Dışişleri Bakanlığı, Ulusal Polis Hizmetleri, İtfaiye ve Afet Yönetim Ajansı, Sahil Güvenlik, Uluslararası İş birliği Ajansı, Yapı Denetim ve Sağlık uzmanları bulunmaktadır. İvedilikle gönderilen ilk ekibin ardından Japonya tarafından Türkiye’deki deprem bölgesine yardımda bulunmak amacıyla alanında uzman yeni ekipler de sevk edilmiştir. Bu ekiplerle birlikte toplamda 181 Japon personel asrın felaketinde Türkiye’ye destek olmak amacıyla bölgede görev yapmıştır. Hem Japonya hem de Türkiye tarihleri boyunca çeşitli deprem felaketlerinden etkilenen ülkeler olarak birbirlerine destek olmayı bilmiştir. Bu bağlamda, daha depremin ilk günlerinde Japonya hükümeti tarafından Türkiye için 6,5 milyon doları uluslararası kuruluşlar ve 2,5 milyon doları da Japon sivil toplum örgütlerince

sağlanacak toplamda 8,5 milyon dolarlık bir acil insani yardım paketi açıklanmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2024).

2023 yılı Türkiye-Japonya ilişkileri ağırlıklı olarak 6 Şubat depremleri, deprem yardımları ve deprem sonrası yeniden imar ve inşaa faaliyetleri için kaynak sağlanması gibi esas olarak asrın felaketi olarak da tanımlanan ve 53.537 kişinin hayatını kaybettiği ve 107.213 kişinin yaralandığı deprem felaketi bağlamında sürdürülmüştür. Zaten deprem felaketi öncesinde de istikrarlı bir ivme kaydeden Türkiye-Japonya ilişkileri deprem sonrasında Japonya'nın ilk günden deprem bölgesine arama kurtarma ve yardım ekiplerini göndermesiyle birlikte sıkı bir dayanışma ruhuna kavuşmuştur.

Bu çalışmada büyük oranda Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından Türkiye-Japonya ilişkileri hakkında resmi olarak yapılmış açıklamalara dayanılarak birincil kaynaklar kullanılmıştır. Zaman açısından bu çalışma büyük oranda 2023 yılı ile sınırlandırılmıştır. Bu çalışma, kapsam olarak ise ağırlıklı olarak 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen depremler sonrasında yükselen Türk-Japon iş birliğine odaklanmıştır. 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli meydana gelen 7,8 ve 7,5 büyüklüğündeki iki deprem Türkiye'yi derinden sarstığı kadar Türk-Japon ilişkilerini de etkilemiştir. Depremin ardından Türkiye tarafından 4. seviye alarm verilmiştir. 4. seviye alarm en üst seviyedeki alarm türü olup, uluslararası desteğe ihtiyaç duyulduğu anlamına gelmektedir.

Japonya'nın İlk Günden İtibaren Türkiye'ye Yardımı

Türkiye tarafından verilmiş olan 4. seviye alarm ivedi bir şekilde karşılık veren ülkeler arasında Japonya da bulunmaktadır. Türkiye'de bahsi geçen depremlerin meydana geldiği ve Türkiye tarafından 4. seviye alarm verildiği gün ile aynı gün olan 6 Şubat 2023 tarihinde Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Türkiye'ye Japonya Afet Yardımı Kuruluşu (JDR) arama kurtarma ekibinin gönderileceği belirtilmiştir. 6 Şubat tarihinde yapılan açıklamada Türkiye ile Japonya arasındaki dostluk ilişkilerine vurgu yapılmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

6 Şubat depremlerinden 1 gün sonra ise Japonya Dışişleri Bakanı Hayashi Yoshimasa tarafından Türkiye'deki depremlerde hayatını kaybedenlere ve onların yakınlarına yönelik olarak başsağlığı dileklerinde bulunulmuştur. Japonya'nın tüm depremzedelerle dayanışma içerisinde olduğunu vurgulayan Yoshimasa, depremzedelerin yaşadıkları zorlukların üstesinden gelmeleri için gerekli yardımları süratle sağlayacaklarının sözünü vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin talebi üzerine Japonya Hükümeti'nin Japonya Afet Yardımı Kuruluşu'na (JDR) bağlı arama kurtarma ekibini deprem bölgesine sevk ettiklerini tekrar hatırlatan Yoshimasa, depremzedelere gerekli tüm yardımın yapılacağını altını çizmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Japonya arama kurtarma ekiplerinin ilk kısmı asrın felaketi olarak da adlandırılan 6 Şubat depremleriyle aynı gün Türkiye'ye ulaşarak Türk makamlarıyla koordineli bir şekilde arama kurtarma faaliyetlerine başlamıştır. Asrın felaketinden 1 gün sonra ise Japonya arama kurtarma ekiplerinin geri kalan kısmı deprem bölgesine gönderilmiştir. 7 Şubat tarihinde Japonya tarafından deprem sahasında hasar değerlendirilmesi yapılmaya devam edileceği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ihtiyaçları ışığında gerekli yardım faaliyetlerinin sürdürüleceği açıklanmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

10 Şubat 2023 tarihine gelindiğinde ise Türkiye'nin talebi üzerine Japonya tarafından depremzedelere tıbbi yardım sağlamak amacıyla Japonya Afet Yardımı Kuruluşu'nun (JDR) sağlık ekibinin deprem bölgesine gönderilmesine karar verilmiştir. Aynı tarihte Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada ise Tokyo hükümetinin deprem bölgesinin yeniden inşası için mümkün olan en etkin ve kesintisiz yardımı sağlamaya devam edeceği ifade edilmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Dışişleri Bakanı Yoshimasa'nın Türk Büyükelçiliğini Ziyareti

Yine 10 Şubat 2023 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin Japonya'nın başkenti Tokyo'da bulunan Büyükelçiliğini bizzat ziyaret ederek Türk-Japon ilişkilerine verdiği önemi gösteren Japonya Dışişleri Bakanı Hayashi Yoshimasa, depremzedelere yönelik dayanışma duygularını ifade etmek amacıyla taziye defterini imzalamıştır. 15 Mart 2021 tarihinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti'nin Japonya nezdindeki Büyükelçisi olan Korkut Güngen ile

bir görüşme gerçekleştiren Yoshimasa, Tokyo'nun Ankara ile dayanışma içerisinde bulunduğunu hatırlatmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

10 Şubat 2023 tarihinde Türk-Japon ilişkilerinde insani yardım alanında meydana gelen 3. önemli gelişme ise Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı'nın (JICA) Türkiye'nin talebi üzerine depremzedelere yönelik olarak deprem çadırı, battaniye ve uyku matları gibi acil yardım malzemeleri sağlamaya karar vermesi olmuştur (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Asrın felaketinin ardından Türkiye'deki depremzedelere destek olmak amacıyla Japonya tarafından ilk sağlık ekibi 10 Şubat'ta gönderilmiştir. Bahsi geçen ekip sahada ilgili Türk makamlarıyla koordineli bir şekilde çalışmalarını sürdürürken duyulan ilave ihtiyaç nedeniyle Tokyo hükümeti tarafından 12 Şubat tarihinde yeni bir sağlık ekibinin daha Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

13 Şubat tarihinde de Japonya tarafından Türkiye ile yakın dayanışmasına istinaden deprem bölgesine yönelik olarak insani yardım çalışmaları devam ettirilmiştir. Bu bağlamda, Japonya'daki Narita uluslararası havalimanından kalkan Japonya Savunma Güçlerine bağlı B-777 tipi uçak Türkiye'deki depremzedelere yönelik faaliyetlerde bulunan Japon sağlık ekiplerinin gerek duyduğu ilgili malzeme ve ekipmanları tedarik etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

14 ve 15 Şubat tarihlerinde birer sağlık ekibi olmak üzere toplamda iki tane daha ilave sağlık ekibini deprem bölgesine gönderen Japonya, deprem bölgesindeki sağlık personeli sayısını arttırarak Türkiye ile olan sıkı dayanışmasını daha somut adımlarla ortaya koymuştur. Zaten kendi sağlık ekiplerine bağlı olarak deprem bölgesinde 41 sağlık personeli bulunan Japonya, deprem sahasında faaliyet gösteren personel sayısını toplamda 75'e çıkarmaya hedeflemiştir. Japonya'nın Türkiye'deki deprem bölgesinde çalışmalarını yürüten ilgili sağlık ekipleri ekip lideri, doktor, hemşire, eczacı, tıbbi koordinatör ve görev koordinatörü gibi personelden oluşmaktadır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Erdoğan-Kishida Telefon Görüşmesi

Türkiye'de meydana gelen 6 Şubat depremlerinden sonra Türkiye ile Japonya arasındaki en üst düzey seviyede görüşme ise 17 Şubat tarihinde yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ile Japonya Başbakanı Sayın Fumio Kishida arasında yaklaşık 10 dakika süren bir telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Japonya Başbakanı Kishida tarafından deprem felaketinde hayatlarını kaybedenler için başsağlığı ve depremzedeler için taziye dileklerinde bulunulmuştur. Buna ek olarak, Başbakan Kishida zaten deprem bölgesine gönderilmiş olan insani yardım malzemeleri, arama kurtarma ve sağlık ekiplerine ek olarak, 8,5 milyon dolar değerinde yeni bir acil yardım paketinin de Japonya tarafından Türkiye'ye sağlanacağını iletmiştir. Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, Japonya'nın yardımlarından dolayı derin minnettarlığını ifade etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

10 Şubat tarihinde Türkiye'nin talebi üzerine Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı (JICA) deprem bölgesine deprem çadırı, battaniye ve uyku matları gibi acil yardım malzemeleri sağlamaya karar vermiştir. Bahsi geçen acil yardım malzemeleri deprem bölgesine 14 şubatta ulaşmıştır. 18 şubatta ise Türkiye tarafından ek insani yardım talebi gelmesi üzerine Türkiye ile dostluk ve kardeşlik üzerine kurulu ilişkileri olan Japonya tarafından yine Japonya Uluslararası İş Birliği Ajansı (JICA) vasıtasıyla bu sefer jeneratörler de dahil olmak üzere yeni bir yardım paketinin deprem bölgesine gönderilmesine karar verilmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Türkiye'de deprem felaketi nedeniyle arama kurtarma çalışmaları devam ederken, 21 Şubat tarihinde Japonya hükümeti tarafından afet bölgesine 65 personelden oluşacak ikinci bir sağlık ekibinin gönderilmesi kararlaştırılmıştır. 23 Şubat tarihinde Türkiye'ye gelmek amacıyla yola çıkacak olan ikinci sağlık ekibinin gündür deprem sahasında Türk makamlarıyla iş birliği içerisinde yoğun bir şekilde faaliyet gösteren ilk yardım ekibinin yerini alması planlanmıştır. İlgili kararın alınmış olduğu 22 Şubat tarihinde Türkiye'de deprem felaketi nedeniyle aktif olarak faaliyet gösteren Japon personel sayısı 74'ü arama kurtarma ekibi personeli ve 75'i sağlık ekibi personeli olmak üzere toplamda 149'dur. Sahaya doğrudan sevk edilen personel haricinde Tokyo hükümeti tarafından çadır ve battaniye gibi acil yardım malzemelerinin yanı sıra 8,5 milyon dolarlık bir acil hibe yardımı sağlanacağı duyurulmuştur (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

24 Şubat tarihinde ise Tokyo hükümeti tarafından Türkiye'ye yapılacağı açıklanan 8,5 milyon dolarlık acil hibe desteğinin kapsamı ve içeriğine ilişkin bilgiler kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'ye yapılması

planlanan 8,5 milyon dolarlık yardımın 6 milyon dolarlık kısmı uluslararası örgütler ve geri kalan 2,5 milyon dolarlık kısmı ise Japon sivil toplum kuruluşları tarafından yapılacaktır. Uluslararası örgütler açısından ise Türkiye'ye yapılacak yardımın 2,5 milyon dolarlık kısmı Uluslararası Göç Örgütü, 2 milyon dolarlık kısmı Birleşmiş Milletler (BM) Dünya Gıda Programı ve 1,5 milyon dolarlık kısmı ise Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Federasyonu vasıtasıyla yapılacaktır. Bu uluslararası kuruluşlara ek olarak, gıda, gıda dışı yardım, barınma yardımı, ilaç ve sağlık yardımının yanı sıra su ve sanitoryona ilişkin 2,5 milyon dolarlık deprem yardımının ise Japon sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla yapılacağı ifade edilmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Japonya tarafından daha depremin ilk günü Türkiye'ye gönderilen arama kurtarma ekibi çalışanları soğuk kış koşullarına aldırış etmeksizin, zor şartlar altında ve artçı sarsıntuların devam ettiği bir ortamda Türkiye'deki faaliyetlerini aralıksız bir şekilde sürdürmüşlerdir. Japon arama kurtarma ekibinin faaliyetleri yalnızca bölgedeki depremzedelere cesaret vermemiş aynı zamanda Ankara ve Tokyo arasında uzun yıllardır devam ediyor olan dostluk ve kardeşliğe dayanan ilişkilere de oldukça önemli bir şekilde katkıda bulunmuştur. 24 Şubat tarihinde deprem bölgesindeki arama kurtarma ekibiyle bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada da Türkiye'deki ekibe derin saygılarını ileterek tüm ekip üyelerini takdir etmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

3 Mart'ta ise Tokyo hükümeti, deprem bölgesinde çalışma yapan 74 kişilik arama kurtarma ekibi, 75 kişilik ilk sağlık ekibi ve 65 kişilik ikinci sağlık ekibinin ardından Türkiye'ye 41 kişiden oluşan üçüncü bir sağlık ekibi gönderileceğini açıklamıştır. 4 Mart'ta bölgeye ulaşan 41 kişilik üçüncü sağlık ekibi, 65 kişilik ikinci sağlık ekibinin yerini alarak sahada faaliyetlerine devam etmiştir. Bahsi geçen ekiplere ek olarak, aynı zamanda deprem sahasında Japon savunma kuvvetlerine ait birlikler de çalışma yapmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

3 Mart tarihinde Türkiye'deki deprem felaketinin ardından Tokyo hükümetinin desteğine ilişkin bir başka gelişme ise inşaat, sismik izolasyon ve depreme karşı direnç teknolojileri alanlarından uzman bir ekibin de Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmesidir. Uzman Japon ekip tarafından deprem sahasında araştırma yapılması, Türk makamlarıyla fikir alışverişinde bulunulması ve deprem sonrası yeniden inşa çalışmalarını açısından teknik destek sağlanması planlanmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Japonya'dan Deprem Bölgesine İlk Üst Düzey Ziyaret

6 Şubat depremlerinin ardından deprem bölgesini ziyaret eden Japonyalı ilk üst düzey yetkili Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada olmuştur. Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Yamada 10 ve 11 Mart tarihlerinde depremden etkilenen Kahramanmaraş ve Gaziantep'i ziyaret etmiştir. Japonya ve Türkiye'nin birbirlerine zor zamanlarda destek olduğunu hatırlatan Yamada, Büyük Doğu Japonya depreminin 12. yılında deprem konusunda oldukça deneyimli bir ülke olan Japonya'nın 6 Şubat depremlerinin ardından Türkiye'deki yeniden inşa faaliyetlerine kesintisiz bir şekilde destek olacağını ifade etmiştir. Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada, Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu, Çevre, Şehir ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı Sayın Fatma Varank, Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Fatma Şahin'in yanı sıra deprem bölgesinde arama kurtarma ve tıbbi destek faaliyetleri gösteren Japon ekipleriyle görüşmeler gerçekleştirmiştir.

Taraflar arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesinde Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu, hem Japonya tarafından deprem bölgesinde gösterilen yardım faaliyetleri hem de deprem bölgesini şahsi ziyaretlerinden dolayı Yamada'ya şükranlarını sunmuştur. Japonya'nın Türkiye'nin yanında olduğunu söyleyen Yamada ise depremzedeleri desteklemeye devam edeceklerini ifade etmiştir. Çevre, Şehir ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı Varank ile Yamada arasında gerçekleştirilen görüşmede ise taraflar afet yönetimi, deprem sonrası yeniden inşa faaliyetleri ve depreme dayanıklı inşaat konularında fikir alışverişinde bulunmuştur.

Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Şahin ile görüşmesinde ise Yamada, Japonya'nın tarihinde ilk defa Dünya Sağlık Örgütü tip 2 sertifikalı, hasta yatırılabilen ve cerrahi müdahale yapılabilen tesislere sahip bir sağlık ekibini Gaziantep'e gönderdiğini aktarmıştır. Yamada tarafından Gaziantep'teki Japon sağlık ekibinin yaklaşık 1900 depremzedeye müdahalede bulunduğu dikkat çekilmiştir. Japonya'nın depremzedelere yardımından dolayı Yamada'ya teşekkürlerini ileten Şahin, Tokyo hükümetinin geçmişte de bölgedeki altyapı projeleri için Japon Yeni kredisi verdiğini de hatırlatarak iki ülke arasındaki iş birliğinin gelecekte de devam etmesi temennisinde bulunmuştur. Deprem bölgesinde faaliyetlerini sürdüren Japon personeli de ziyaret eden Yamada,

uzmanlardan bölgede devam eden çalışmalar hakkında bilgi alarak onlara destek olmayı da ihmal etmemiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Japonya Tarihindeki NATO'yla Koordineli İlk Uluslararası Yardım Operasyonu

13 Mart'ta Türkiye'nin yanı sıra NATO'nun da talebi üzerine deprem bölgesine çadır sevkiyatı yapmak amacıyla Japon savunma güçlerine bağlı bir uçağın Türkiye'ye gönderilmesine karar verilmiştir. Bu Türkiye açısından olduğu kadar Japonya açısından da son derece önemli ve tarihi bir gelişmedir. Japonya tarihinde ilk kez NATO'yla iş birliği halinde bir uluslararası yardım operasyonu gerçekleştirmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023). Japonya'nın tarihinde ilk defa NATO ile yapılan bu insani yardım operasyonunda yardım ulaştırılan ülke ise Türkiye olmuştur. Bu durumun, Japonya-Türkiye ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

20 Mart tarihinde depremzedelere destek olmak amacıyla Belçika'nın başkenti Brüksel'de Avrupa Birliği (AB) ve İsveç'in ev sahipliklerinde bir uluslararası bağış konferansı düzenlenmiştir. Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen ve İsveç Başbakanı Ulf Kristersson başkanlığında düzenlenen konferansa Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan (video vasıtasıyla) ve Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu da katılmıştır. Bu hibrid konferansa bir video mesaj gönderen Japonya Dışişleri Bakanı Sayın Yoshimasa Hayashi ise Japonya'nın Türkiye'ye göndermiş olduğu arama kurtarma, sağlık ve uzman ekipler hakkında açıklamalarda bulunurken yardımların önümüzdeki dönem de yapılmaya devam edeceğini bildirmiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Yamada'nın Türk Büyükelçiliğini ve Cumhurbaşkanlığını Ziyareti

Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada, 22 Mart'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin Japonya nezdindeki Büyükelçisi olan Korkut Güngen tarafından düzenlenen öğlen yemeğine katılmıştır. Yamada tarafından Türk tarafına deprem felaketi nedeniyle taziyeler ve başsağlığı dilekleri iletilirken, Güngen ise Japonya'nın yardımlarının yanı sıra Bakan Yamada'nın bizzat kendisinin deprem bölgesini ziyaret etmesinden dolayı duyduğu derin minnettarlığını ifade etmiştir. Yamada ve Güngen aynı zamanda depremzedelerin genel durumu ve deprem sonrası dönemde yeniden inşa faaliyetleri hakkında görüş alışverişinde bulunmuştur (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun, Japon mevkidaşı Hayashi ile NATO Dışişleri Bakanları Toplantısı marjında gerçekleştirdiği 4 Nisan tarihinde gerçekleşen yaklaşık 25 dakikalık toplantıda da Türkiye'de meydana gelen deprem felaketi ana gündem maddesini oluşturmuştur. Belçika'nın başkenti Brüksel'de yapılan görüşmede asrın felaketinde hayatını kaybedenler ve depremzedeler için taziyelerini ileten Hayashi, Japonya'nın deprem bölgesinde sosyal altyapı, konut, ekonomi ve sanayinin yeniden kalkınmasını sağlamak için teknik destek yapmayı planladığına değinmiştir. Çavuşoğlu, Japonya hükümeti ve milletinin deprem bölgesine yardımları ve geleceğe yönelik yeniden inşa planlarından dolayı takdir ve minnettarlıklarını sunmuştur (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023). Görüşmede taraflar aynı zamanda iki ilişkiler ve bölgesel gelişmelere ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti, deprem felaketinin ağır yüküne rağmen başarılı bir şekilde seçim sürecini tamamlamıştır. 28 Mayıs 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı olarak seçilen Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ı, Japonya Başbakanı Sayın Fumio Kishida seçimlerin hemen ardından, 29 Mayıs'ta, bir tebrik mektubu ile kutlamıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

3 Haziran 2023 tarihinde, Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim sonrası göreve başlama töreni Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yapılmıştır. Törene, Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada Japonya Başbakanı Sayın Fumio Kishida'nın özel temsilcisi olarak katılım sağlamıştır. Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nde yapılan törenin ardından, Çankaya Köşkü'nde Sayın Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından yabancı ülke delegasyonlarının katıldığı bir akşam yemeği verilmiştir. Japonya Hükümeti adına akşam yemeğine Sayın Yamada da katılmıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023). Deprem bölgesini Japonya'dan ziyaret eden en üst seviyedeki yetkili olan Yamada, Başbakan Kishida'nın mektubunu Sayın Erdoğan'a sunup, yeniden seçilmesi nedeniyle kendisini tebrik etmiştir.

Japonya'dan Deprem Bölgesine Yeni Yardım Paketi

Japonya Devlet Bakanı Yamada'nın mart ayında başta Gaziantep olmak üzere deprem bölgesini ziyaretinin ardından, 18 Temmuz tarihinde Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Fatma Şahin başkanlığındaki bir heyet de Japonya'yı ziyaret etmiştir. Sayın Şahin başkanlığındaki heyet, Japonya'da bulunan afet önleme merkezleri ve deprem hatıra parklarına ziyarette bulunarak bilgi almıştır. Sayın Şahin'i Gaziantep ziyaretinin ardından tekrar görmüş olmasından dolayı mutlu olduğunu ifade eden Sayın Yamada, Japonya'nın deprem bölgesine yaklaşık 34 milyon dolarlık yeni bir yardım paketi ve yaklaşık 550 milyon dolar değerinde uygun faizli kredi sağlamaya hazırladığını vurgulamıştır (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2023).

Yeni Dışişleri Bakanı Kamikawa Türkiye'de

Türkiye'de 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan deprem felaketinden sonra ise 1 Ocak 2024 tarihinde Japonya'da şiddetli bir deprem meydana gelmiştir. Japonya'nın yeni Dışişleri Bakanı Yoko Kamikawa, 16 Ocak 2024 tarihinde Türkiye'ye yaptığı ziyarette hem Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan hem de Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'a Japonya'da meydana gelen deprem sonrası başsağlığı dilekleri ve yardım teklifleri için minnettarlığını sunmuştur. Hem Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılını (2023) hem de Türkiye-Japonya diplomatik ilişkilerinin yüzüncü yılını (2024) kutlayan Kamikawa, iki ülke arasında Ekonomik Ortaklık Antlaşması, Sosyal Güvenlik Antlaşması ve Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi alanlarında birlikte çalışmalar yapılacağını söylemiştir (Ministry of Foreign Affairs of Japan, 2024).

Japonya Dışişleri Bakanı Kamikawa'nın Açıklamaları

Japonya'nın yeni Dışişleri Bakanı Yoko Kamikawa'nın Türkiye-Japonya ilişkileri hakkında yaptığı açıklamalar 16 Ocak 2024 tarihinde Hürriyet gazetesi tarafından yayımlanmıştır. Kamikawa, ilgili haberde Türkiye ve Japonya'nın 1890 yılında meydana gelen Ertuğrul Firkateyni faciasının ardından zorlukların üstesinden gelebilmek için yakın çalıştığını ve o tarihten itibaren ikili yakın ilişkilerin dostluk ve kardeşlik temelinde ivme kaydettiğini belirtmiştir. Türkiye ve Japonya'nın Avrasya kıtasının iki farklı ucunda konumlandığına dikkatleri çeken Kamikawa, uzak coğrafi mesafelere rağmen gelişen ikili ilişkiler bağlamında 2024 yılında Ankara ve Tokyo'nun ikili ülke ilişkilerinin tesis edilmesinin 100. Yılı kutladığını vurgulamıştır. Türkiye ve Japonya'nın 10 yıldan uzun süredir stratejik ortak olduğunu hatırlatan Kamikawa, Gazze'deki insani trajediye ilişkin iki ülkenin de ortak endişeleri olduğunu ifade etmiştir (Hürriyet.com.tr, 2024).

İkili ilişkiler bağlamında deprem konusuna da değinen Kamikawa, hem Türkiye hem de Japonya'nın depremlerden çok sık etkilendiğini ve bir ülkede deprem felaketi olduğu zaman diğerinin de hemen yardım elini uzattığını söylemiştir. 2011 yılında kendi ülkesinde yaşanan Büyük Doğu Japonya Depremi sonrasında depremin yaşandığı bölgede en uzun süre arama kurtarma çalışmalarında bulunan ekibin Türkiye'den gelen arama kurtarma ekibi olduğuna dikkatleri çeken Kamikawa, Japonya'nın da 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen asrın felaketinin yaşandığı günden itibaren Türkiye'ye insani yardım malzemeleri, arama kurtarma ekibi, sağlık ekipleri, uzman ekip ve Japon Savunma Kuvvetlerine bağlı ekipler gönderdiğinin altını çizmiştir. Japonya aynı zamanda deprem bölgesinin yeniden imarı ve kalkındırılması amacıyla büyük çaplı yardım paketleri de açıklamıştır. Bununla birlikte, Hürriyet'teki habere göre Kamikawa, Türkiye'ye 1 Ocak 2024 tarihinde Japonya'da meydana gelen depremin ardından gelen taziye mesajları ve yardım tekliflerinden dolayı şükranlarını sunmuştur. Hem Türkiye hem de Japonya iyi günde olduğu kadar zor zamanlarda da birbirine destek olmaya dayanan bir ilişki tesis etmiştir.

İlgili haberde Kamikawa, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere ilişkin değerlendirmelerde de bulunmuştur. 2000 yılında Türkiye'de 60 adet Japon firması faaliyetlerde bulunurken bu sayı günümüzde 250'ye ulaşmıştır. İkili ticaretin yanı sıra karşılıklı yatırımların daha da artması amacıyla Türkiye ve Japonya arasında Ekonomik Ortaklık Anlaşması'nın (EPA) yanı sıra Sosyal Güvenlik Anlaşması'nın da imzalanmasına gerek duyulmaktadır. Bilim ve Teknoloji alanında ise Türk-Japon Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nin (TJU) açılması da iki ülke yetkililerinin üzerinde yoğun şekilde çalıştığı ve ikili ilişkilerin geleceği açısından önem taşıyan bir başka gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm alanında ise Türkiye ve Japonya arasındaki ilişkiler istikrarlı bir şekilde gelişim göstermeye devam etmektedir (Hürriyet.com.tr, 2024). İki ülke arasındaki turist hareketliliği COVID-19

salgınından önceki hacimlere ulaşırken bu alanda önümüzdeki yıllarda daha yüksek ziyaretçi sayılarına ulaşılacağı beklenmektedir.

Sonuç

Japonya'nın yeni Dışişleri Bakanı Sayın Yoko Kamikawa'nın 16 Ocak 2024 tarihindeki Ankara'yı ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan ile Dışişleri Bakanı Sayın Hakan Fidan'la görüşmesi Japonya tarafından 2024 yılı içerisinde Türkiye'ye gerçekleştirilen en üst seviyedeki ziyaretlerdir. Kamikawa'nın hem Erdoğan ve Fidan ile yapmış olduğu görüşme hem de yaptığı açıklamalarda deprem konusu gündeme gelmiştir. Gerçekten de Japonya Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan resmî açıklamaların birincil kaynak olarak incelendiği bu çalışmada 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye'de meydana gelen ve asrın felaketi olarak da tanımlanan depremlerin son dönemde Türk-Japon ilişkilerinin ağırlıklı olarak gündemini oluşturduğu sonucuna varılmıştır.

1999 Marmara depremi, 2011 Büyük Doğu Japonya Depremi ve 6 Şubat 2023 depremi gibi felaketlerin ardından birbirine yardım elini uzatan Türkiye ve Japonya, tüm dünyaya birbirlerinin kara gün dostu olduğunu da göstermiştir. 6 Şubat depremlerinin meydana gelmesi ve Türkiye'nin de bunun üzerine uluslararası yardımı da içeren en üst düzeydeki alarm olan 4. seviye alarmı vermesiyle aynı günde Japonya tarafından dost ve kardeş ülke Türkiye'ye özel eğitimli arama kurtarma ekibi sevk edilmeye başlanmıştır. Tarihleri boyunca iki ülke de doğal afet ve felaket durumlarında daima birbirinin yardımına koşarken 6 Şubat depremleri sonrasında Türkiye'ye depremin yaşanması ve yardım çağrısının yapılmasıyla aynı gün Tokyo hükümeti tarafından tarihsel ilişkilerinin bir göstergesi olarak yardım eli uzatılmıştır. Başta uzman arama kurtarma, üç farklı sağlık ekibi ve inşaat alanında uzman ekipler olmak üzere toplamda 181 Japon personel asrın felaketinde Türkiye'ye destek olmak amacıyla bölgede görev yapmıştır. Böylelikle Japonya asrın felaketinden sonra deprem bölgesine en fazla yardım personeli gönderen ülkeler arasında yer almıştır.

1890 Ertuğrul Firkateyni trajedisi, 1985 yılında Tahran'daki Japonların Türk Hava Yolları uçağıyla kurtarılması, 1999 Marmara depreminin ardından Japonya'nın Türkiye'ye yardımı, 2011 Büyük Doğu Japonya depreminde Türk arama kurtarma ekibinin deprem bölgesinden en uzun süre faaliyet gösteren ekip olması, 2011 yılı Van depremlerinde Japonya'nın Türkiye'ye yardım etmesi ve ikinci depremde depremzedelerin kalbinde taht kuran Prof. Dr. Atsushi Miyazaki'nin hayatını kaybetmesi gibi çeşitli felaketlerden etkilenen Japonya ve Türkiye tarihleri boyunca daima birbirlerine destek olmuştur. 6 Şubat depremlerinden yalnızca 11 gün sonra Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir telefon görüşmesi gerçekleştiren Japonya Başbakanı Kishida, Türkiye'ye destek amacıyla 8,5 milyon dolarlık acil insani yardım paketini açıklamıştır. 6 Şubat depremlerinden sonra hem Japonya Dışişleri Bakanı Hayashi Yoshimasa hem de Japonya Dış İlişkilerden Sorumlu Devlet Bakanı Kenji Yamada farklı tarihlerde Türkiye'nin Japonya'nın başkenti Tokyo'daki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliğini ziyaret ederek Türkiye'ye desteklerini göstermişlerdir. Devlet Bakanı Yamada aynı zamanda Japonya tarafından deprem bölgesini bizzat ziyaret eden en üst düzey yetkili olmuştur.

Asrın felaketinden sonra Japonya, tarihinde ilk defa NATO ile koordinasyon içerisinde uluslararası insani yardım operasyonu düzenleyerek tarihsel olarak doğal afetlerde daima yardımlaşma içerisinde bulunduğu Türkiye'ye kendi tarihi açısından da böylesine önemli bir üst düzey uluslararası operasyonla yardım ulaştırmıştır. Japonya aynı zamanda tarihinde ilk defa Dünya Sağlık Örgütü tip 2 sertifikalı, hasta yatırılabilen ve cerrahi müdahale yapılabilen tesislere sahip bir sağlık ekibini Gaziantep'e göndererek 6 Şubat depremlerinin ardından yüzlerce depremzedeye sağlık hizmeti sunmuştur.

1 Ocak 2024 tarihinde Japonya'da yaşanan depremin ardında ise en erken taziye mesajı gönderip yardım teklifinde bulunan ülkelerin başında Türkiye gelmiştir. Japonya'nın yeni Dışişleri Bakanı Kamikawa ise gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan gerekse de Dışişleri Bakanı Fidan'a taziye mesajları ve yardım tekliflerinden dolayı minnettarlığını iletirken Türk medya kuruluşlarına yaptığı açıklamalarda ise tüm Türk milletine şükranlarını sunmuştur.

Tarihsel olarak özellikle 19. yüzyıldan itibaren modernleşme ve batılılaşma noktasında yoğun çabalar sarf eden Türkiye ve Japonya, Soğuk Savaş döneminde de ABD liderliğindeki Sovyetler Birliği karşısındaki kutupta yer almıştır. 2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye ekonomisi tüm uluslararası toplumun dikkatini çekecek şekilde büyürken, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesinin de bir göstergesi olarak Türkiye ve Japonya 2013 yılında stratejik ortaklık antlaşması imzalanmıştır. Giderek kalkınan ekonomisiyle birlikte Türkiye, Japonya

açısından yalnızca ekonomik yardım yaptığı değil aynı zamanda yoğun iş birliğine gittiği bir ortak haline dönüşmüştür.

Japonya Türkiye'yi özellikle Ortadoğu'da önemli bir partner ülke olarak görmektedir. Türkiye girişimci ve insani dış politikasının bir parçası olarak hem batılı güçler hem de bölgesel ülkelerle dengeli ilişkiler kurarak bölgesel barış ve istikrara katkı sunmaktadır. Türkiye'nin çoğunluğu gençlerden oluşan önemli bir nüfusu bulunduğundan dolayı dikkat çekici bir potansiyeli mevcuttur. Türkiye jeopolitik konumu itibarıyla Avrupa, Ortadoğu, Afrika ve Asya'nın kesişim noktasında bulunmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı Japonya da Türkiye ile iş birliğini geliştirmeyi arzu etmektedir.

Kendi topraklarında sıklıkla şiddetli depremler yaşanan Japonya, deprem felaketinin yönetilmesi noktasından küresel anlamda geniş bir deneyim ve ileri düzey stratejilere sahiptir. Tokyo tarafından depreme karşı erken uyarı sistemleri, depreme dayanıklı bina tasarımları ve gelişmiş acil müdahale protokolleri gibi gelişmiş teknolojik çözümler kullanılmaktadır. Yapı inşası ve denetimine ilişkin sıkı kurallar, halkı bilinçlendirmeye yönelik kampanyalar ve kapsamlı tahliye planları da Japonya tarafından afete hazırlık amacıyla uygulanmaktadır. Şiddetli ve büyük depremlerle karşı karşıya kalınması neticesinde uzun yıllardan beri elde edilen tecrübeler neticesinde geliştirilen bu önlemler Japonya'ya global anlamda depreme dayanıklılık ve afet müdahalesi alanlarında bir lidere dönüştürmüştür. Dolayısıyla, bir deprem ülkesi olan Japonya'nın deneyimleri, afet stratejileri ve teknolojileri göz önünde bulundurulduğunda iki ülke arasında yapılacak bir iş birliği Türkiye'deki depremlerde yaşanan can ve mal kaybını önlemede hayati bir önem taşıyabilecektir.

2024 yılına gelindiğinde Japonya ve modern Türkiye Cumhuriyeti, diplomatik ilişkilerinin 100. Yılı'nı kutlamaktadır. Her iki taraf da ilgili antlaşmanın imzacısı olduğundan dolayı Lozan Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği tarih olan 6 Ağustos 1924 tarihi Japonya ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkilerin başladığı tarih olmuştur. Türkiye ve Japonya diplomatik ilişkileri yüzüncü yılına ve Türkiye de Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından ilan edilen Türkiye yüzyılına girerken, Ankara ve Tokyo önümüzdeki dönemde karşılıklı dostluk ve kardeşlik ilişkilerini daha da üst seviyeye çıkaracaktır.

Kaynakça

- Abe, T. (2004). *Japonya ve Türkiye dün, bugün, yarın*. Japonya'nın Ankara Büyükelçiliği. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.tr.emb-japan.go.jp/files/000237953.pdf>
- Akagawa, S. (2023, December 29). *Japan at Lausanne*. The Lausanne Project. <https://thelausanneproject.com/2023/12/29/japan/#:~:text=The%20Treaty%20of%20Lausanne%20represented,force%20on%206%20August%201924>.
- Anadolu Ajansı. (2011, November 11). *Japonya İmparatoru'na taziyе mesajı*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/japonya-impatoruna-taziye-mesaji/403125>
- Ankara Üniversitesi. (n.d.). *Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Japon Dili ve Edebiyatı Programı*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.ankara.edu.tr/programlar/2/446/1608-205/>
- Bicer, A. (2023, February 8). *UN health body declares earthquake in Türkiye 'grade 3 emergency'*. Anadolu Agency. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.aa.com.tr/en/world/un-health-body-declares-earthquake-in-turkiye-grade-3-emergency/2811335>
- Hayashi, K. (2009, April). *Japonya'nın İstanbul Başkonsolosu Katsuyoshi Hayashi' nin Mesajı*. Consulate-General of Japan in Istanbul. Retrieved May 13, 2024, from https://www.istanbul.tr.emb-japan.go.jp/consulate_t/annai/eskimesaj.html
- Howard, H. N. (1967). The entry of Turkey into World War II. *Bellesten*, 31(122), 221–275.
- Japonya Büyükelçiliği. (2021, March 11). *11 Mart 2011'de Büyük Doğu Japonya depreminde yanımızda olduğunuz için teşekkürler Türkiye!*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.tr.emb-japan.go.jp/itpr_ja/11_000001_00253.html
- Hürriyet.com.tr. (2024, January 16). *Japon bakan bugün Ankara'da*. Retrieved May 11, 2024, from <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/japon-bakan-bugun-ankarada-42391435>

- Kyodo News. (2009, March 15). *Crown Prince to Turkey for water confab*. *Japan Times*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.japantimes.co.jp/news/2009/03/15/national/crown-prince-to-turkey-for-water-confab/>
- Mercan, A. F. (2022, November 8). *Van depreminde hayatım kaybeden Japon gönüllü Miyazaki, sevgiyle hatırlanıyor*. Anadolu Ajansı. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/van-depreminde-hayatini-kaybeden-japon-gonullu-miyazaki-sevgiyle-hatirlaniyor/2732306>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2012, May 22). *Opinion Poll: Turkish Image of Japan (Outline of Results)*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.mofa.go.jp/announce/announce/2012/5/0522_03.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2013, May 3). *Joint declaration on the establishment of strategic partnership between Japan and the Republic of Turkey*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.mofa.go.jp/files/000004160.pdf>
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2014, May 30). *Notification for the entry into force of the Japan-Turkey nuclear cooperation agreement*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press22e_000032.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 14). *Additional dispatches of the Japan Disaster Relief Medical Team in response to the earthquake damage in the Republic of Türkiye (February 14)*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000378.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 18). *Additional emergency assistance to the Republic of Türkiye in response to the damages caused by the earthquake*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003215.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 22). *Attendance of State Minister for Foreign Affairs Yamada Kenji at a luncheon hosted by H.E. Mr. Güngen, Turkish Ambassador to Japan*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page1e_000636.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, May 29). *Congratulatory letter from Prime Minister Kishida to President of the Republic of Türkiye*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page1e_000711.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, June 18). *Courtesy call on State Minister for Foreign Affairs Mr. Yamada Kenji by delegation from the municipalities of Türkiye*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press7e_000020.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 24). *Courtesy call on State Minister for Foreign Affairs Yamada by the Japan Disaster Relief Urban Search and Rescue Team in response to the earthquake in southeastern Türkiye*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press3e_000556.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 13). *Dispatch of Japanese Self-Defense Forces aircraft in response to the earthquake that occurred in the southeastern part of Türkiye*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press3e_000552.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 13). *Dispatch of Self-Defense Force aircraft to assistance operation in cooperation with NATO to earthquake damage in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003248.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 3). *Dispatch of the Japan Disaster Relief Expert Team in Construction, Seismic Isolation and Earthquake Resistance Technology to earthquake damage in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000414.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 12). *Dispatch of the Japan Disaster Relief Medical Team in response to the damages caused by the earthquake in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000376.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 10). *Dispatch of the Japan Disaster Relief Medical Team in response to the earthquake damage in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press3e_000547.html

- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 6). *Dispatch of the Japan Disaster Relief Rescue Team in response to the damages caused by the earthquake in the Republic of Turkey*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003211.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 7). *Dispatch of the second half of the Japan Disaster Relief Urban Search and Rescue Team in response to the damages caused by the earthquake in the Republic of Turkey*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000439.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 22). *Dispatch of the second Japan Disaster Relief Medical Team in response to the earthquake damage in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003220.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 3). *Dispatch of the third Japan Disaster Relief Medical Team in response to the earthquake damage in the Republic of Türkiye*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press3e_000562.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 7). *Earthquake in the Republic of Türkiye (Statement by Foreign Minister Hayashi Yoshimasa)*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000440.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 10). *Emergency assistance to the Republic of Türkiye in response to the damages caused by the earthquake*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press6e_000442.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 24). *Emergency grant aid, etc., in response to the earthquake in Türkiye and Syria*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press3e_000555.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 10). *Foreign Minister Hayashi Yoshimasa signed a condolence book in honour of the victims of the earthquake in southeastern Türkiye*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000375.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 21). *International donor's conference for the people in Türkiye and Syria affected by the earthquakes of February 2023*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/press1e_000413.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, April 4). *Japan-Türkiye foreign ministers' meeting*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page1e_000608.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, February 17). *Japan-Türkiye summit telephone talk*. Retrieved May 9, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page4e_001328.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, June 5). *State Minister for Foreign Affairs Mr. Yamada Kenji (the special envoy of Prime Minister of Japan) attends the inauguration ceremony for the President of the Republic of Türkiye*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page7e_000015.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2023, March 13). *Visit by the State Minister for Foreign Affairs Yamada Kenji to Türkiye (Summary)*. Retrieved May 10, 2024, from https://www.mofa.go.jp/me_a/me1/tr/page1e_000637.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2024, January 16). *Courtesy call on President Erdoğan of the Republic of Türkiye by Foreign Minister Kamikawa*. Retrieved May 11, 2024, from https://www.mofa.go.jp/press/release/pressite_000001_00102.html
- Ministry of Foreign Affairs of Japan. (2024, January 29). *Japan-Türkiye relations (Basic data)*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.mofa.go.jp/region/middle_e/turkey/data.html
- NTV. (2020, August 17). *Bakan Karaismaioğlu Van'da Dr. Miyazaki'nin adının verildiği parkın açılışına katıldı*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-karaismailoglu-vanda-dr-miyazaki-koru-parkinin-acilisina-katildi,O4_FLSTwzku9JusSvA-jQg

- Omagari, Y. (2023). The relations between Japan and Turkey: Three-dimensional diplomacy—Roles of the imperial family, the government, and citizens. In S. Nakamura & S. Wright (Eds.), *Japan and the Middle East* (pp. 109–138). Palgrave Macmillan.
- Presidency of the Republic of Türkiye. (2015, October 8). *President Erdoğan meets Japanese PM Abe*. Retrieved May 13, 2024, from <https://tccb.gov.tr/en/news/542/35600/cumhurbaskani-erdogan-japonya-basbakani-abe-ile-gorustu>
- Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). *Relations between Türkiye and Japan*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-japan.en.mfa>
- Sayın, A. (2023, February 9). *OHAL kararı TBMM genel kurulu'nda kabul edildi: Deprem bölgelerinde 3 ay uygulanacak*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.bbc.com/turkce/articles/cnd24wnr171o>
- SKYtg24. (2023, February 7). *Terremoto in Turchia e Siria, il suolo dell'Anatolia si è spostato di 3 metri*. Retrieved May 13, 2024, from <https://tg24.sky.it/mondo/2023/02/07/terremoto-turchia-anatolia>
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. (2010, January 4). *Japonya Dışişleri Bakanı Katsuya Okada'nın Büyükelçiler Konferansı'nda yaptıkları konuşma, 4 Ocak 2010, Ankara*. Retrieved May 13, 2024, from https://www.mfa.gov.tr/japon-disisleri-bakani-katsuya-okada_nin-buyukelciler-konferansi_nda-yaptigi-konusma_-ankara_-4-ocak-2010.tr.mfa
- The Turkish Japanese Foundation. (n.d.). *Tarihçe*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.tjv.org.tr/tarihce/>
- TRT Haber. (2023, February 6). *“Seviye 4” verilebilecek en üst düzey alarm*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.trthaber.com/haber/gundem/seviye-4-verilebilecek-en-ust-duzey-alarm-743841.html>
- Turkish Airlines. (2015). *Turkish Airlines special plane “KUSHIMOTO” lands in Narita Airport; an emotional meeting after 30 years*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.turkishairlines.com/en-us/press-room/featured-news/press-release-2/>
- World Nuclear News. (2015, April 10). *Erdoğan approves Turkey-Japan nuclear agreement*. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.world-nuclear-news.org/nn-erdogan-approves-turkey-japan-nuclear-agreement-1041501.html>

EXTENDED SUMMARY

In 1887, following the visit of the Japanese Emperor's nephew to Istanbul aboard a warship, Ottoman Emperor Sultan Abdülhamid II sent a Turkish delegation in return with the Ertuğrul Frigate, warmly welcomed by the Emperor of Japan and Japanese people. However, tragedy struck as the Ertuğrul Frigate sank on its return journey, with only 69 of the 609 sailors in the Turkish delegation surviving. This disaster in 1890 deeply affected the historical foundation of Turkish-Japanese relations. Both countries made significant efforts towards westernization and modernization in the 19th century. Official diplomatic relations between modern Türkiye and Japan began with the Treaty of Lausanne on August 6, 1924. Japan established its embassy in Türkiye in March 1925, the first such embassy in the Middle East, underscoring Türkiye's importance to Japan. In July 1925, the Republic of Türkiye reciprocated by opening its embassy in Japan. During World War II, as Türkiye aimed to join the United Nations, diplomatic relations with Japan were briefly severed in January 1945, with a symbolic declaration of war made in February 1945. In 1952, Türkiye reopened its embassy in Japan, reciprocated by Japan in 1953.

The visit of Japanese Foreign Minister Shintaro Abe to Türkiye in 1983 marked a surge in economic relations between the two countries. Similarly, the pivotal role of Mr. Turgut Özal in advancing Ankara-Tokyo economic relations during Türkiye's economic liberalization in the 1980s was notable. In 1985, during the Iran-Iraq war, the rescue of stranded Japanese by Turkish Airlines symbolized the closeness of Turkish-Japanese relations. Despite the geographical distance, Japan extended assistance to Türkiye during the 1999 Marmara earthquake. In 2010, Türkiye declared it as Japan Year in Türkiye, hosting 186 cultural events to mark the 120th anniversary of bilateral relations since the Ertuğrul Frigate disaster.

After the Great East Japan Earthquake in March 2011, Türkiye sent its longest-serving search and rescue team to the affected area. Japan reciprocated by extending assistance to Türkiye after the 2011 earthquakes in Van. Notably, Professor Atsushi Miyazaki, who established close ties with the local community, was among the casualties in the November Van earthquake.

Japanese Prime Minister Shinzo Abe's visit to Türkiye in 2013 elevated bilateral relations to strategic partnership status. Following the February 6, 2023 earthquakes in Türkiye, which claimed 53,537 lives and injured 107,213, Türkiye declared a Level 4 emergency, receiving prompt support from Japan. On the day of the earthquake, Japan dispatched an initial search and rescue team of 74 personnel to Türkiye, with a total of 181 Japanese personnel serving in the earthquake zone. Japan announced an urgent humanitarian aid package totaling \$8.5 million, with \$6.5 million from international organizations and \$2.5 million from Japanese NGOs. Following the earthquakes, both Japanese Foreign Minister Hayashi Yoshimasa and State Minister for Foreign Affairs Kenji Yamada visited the Embassy of the Republic of Türkiye in Tokyo on separate occasions, expressing Japan's support. State Minister Yamada was the highest-ranking Japanese official to personally visit the earthquake zone in Türkiye.

After the disaster, Japan conducted its first-ever international humanitarian operation in coordination with NATO, delivering aid to Türkiye. Japan also sent its first-ever medical team certified by the World Health Organization Type 2, equipped for hospitalization and surgical interventions, to Gaziantep, providing healthcare to hundreds of earthquake victims. Following the earthquake in Japan on January 1, 2024, Türkiye was among the first to send condolences and offer assistance. Japan's new Foreign Minister Kamikawa expressed gratitude for condolences and assistance offered by President Erdoğan and Foreign Minister Fidan in a published article in Türkiye, thanking the Turkish people.

As Japan and modern Türkiye mark the centenary of diplomatic relations in 2024, the remarkable aspect of Turkish-Japanese relations is their mutual support during disasters, despite being geographically distant. Throughout history, events such as the 1890 Ertuğrul Frigate disaster, the 1999 Marmara earthquake, the 2011 Great East Japan Earthquake, the 2011 earthquakes in Türkiye, the February 6, 2023 earthquakes, and the 2024 Noto earthquake, have demonstrated Ankara and Tokyo's willingness to extend assistance to each other during times of crisis.

This study examines Turkish-Japanese relations in the context of the earthquake disaster that occurred in Türkiye on February 6, 2023, described as the disaster of the century, claiming 53,537 lives, and injuring 107,213 others. Using official statements from the Japanese Ministry of Foreign Affairs as primary sources, this research

concludes that the February 6 earthquakes, described as the disaster of the century, have recently dominated the agenda of Turkish-Japanese relations.

As Türkiye and Japan enter the centenary of their diplomatic relations and Türkiye enters the Century of Türkiye declared by President Recep Tayyip Erdoğan, Ankara and Tokyo will further elevate their mutual friendship and brotherhood in the upcoming period.

JAPAN'S CAUTIOUS TRANSITION TO A COUNTRY OF IMMIGRATION AND POSSIBLE OPPORTUNITIES FOR TÜRKİYE

JAPONYA'NIN BİR GÖÇ ÜLKESİNE TEMKİNLİ GEÇİŞİ VE TÜRKİYE İÇİN OLASI FIRSATLAR

Kıvılcım ERKAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü

kivilcimerkan@nevsehir.edu.tr

ORCID: 0000-0002-2752-4176

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

16.09.2024

Kabul Tarihi:

30.10.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

**Anahtar
Kelimeler**

Göç, Düşük
Vasıflı İşçiler,
Japonya

Keywords

Immigration, Low-
skilled workers,
Japan

Previously a country closed to the so-called low-skilled foreign workers, Japan introduced new programs aimed at increasing their intake and permanent settlement in an incremental way. Although few studies address these initiatives, the question of why Japan has adopted a convoluted way to the permanent settlement of low-skilled workers has not been illuminated so far. The objective of this paper is to examine the main characteristics of the emerging immigration policy in Japan and the underlying reasons thereof. The paper applied documentary analysis by utilizing publicly available official documents, and secondary literature on the topic. The main findings of the study are that Japan has developed a skills-based perspective which ties expansion of rights and permanent residency to the development of occupational skills. The new immigration policy has resulted from the economic needs of the country, the desire to protect its national image and reputation, and the influence of a negative public perception on the so-called low-skilled/unskilled foreign workers. The final section discusses the possible opportunities that Japan's new immigration policy can bring for Turkey.

ÖZ

Daha önce düşük vasıflı yabancı işçilere kapalı bir ülke olan Japonya, düşük vasıflı yabancı işçi alımını ve kalıcı yerleşimini aşamalı bir şekilde artırmayı amaçlayan yeni programlar uygulamaya koymuştur. Japonya'nın yeni girişimlerini ele alan az sayıda çalışma olmasına rağmen, Japonya'nın düşük vasıflı işçilerin kalıcı yerleşimi konusunda neden dolambaçlı bir yol benimsediği sorusu şimdiye kadar aydınlatılmamıştır. Bu makalenin amacı, Japonya'da ortaya çıkan yeni göç politikası açılımının temel özelliklerini ve bunun altında yatan nedenleri incelemektir. Çalışma, kamuya açık resmi belgeleri ve ikincil kaynakları kullanarak belge analizi uygulamıştır. Çalışmanın temel bulguları, Japonya'nın, göçmen işçilerin haklarının genişletilmesini ve daimî ikametgahı mesleki becerilerin geliştirilmesine bağlayan beceri temelli bir bakış açısı geliştirdiğidir. Yeni göç politikasını ortaya çıkaran başlıca nedenler, ülkenin ekonomik ihtiyaçları, ulusal imaj ve itibarını koruma arzusu ve düşük vasıflı/vasıfsız olarak adlandırılan yabancı işçiler üzerindeki olumsuz kamuoyu algısının etkisidir. Son bölümde Japonya'nın yeni göç politikasının Türkiye için getirebileceği olası fırsatlar tartışılmaktadır.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1550925>

Atf/Cite as: Erkan, K. (2024). Japan's cautious transition to a country of immigration and possible opportunities for Türkiye. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 272-288.

Introduction

Increasing international movement has become an important feature of the globalizing world. There are different economic, political, and cultural factors that trigger international migration, such as seeking better employment opportunities, fleeing wars and authoritarian and repressive regimes, or seeking to reunite with family members abroad. Today, highly industrialized countries demand migrant workers from abroad for low- or high-skilled jobs. Japan, on the other hand, has long been categorized as a closed country from the Second World War until 1990 as it did not have a policy of accepting foreign workers or immigrants. With the increase in illegal immigration in the 1980s, Japan amended the Immigration Control and Refugee Recognition Law (hereafter the ICRRL) in response to the growing public concern over the issue (Morita & Sassen, 1994, p. 160). The amendment introduced a new immigration policy with three main features: a “preferential treatment” to foreign nationals with Japanese roots (*Nikkeijin*), employment of foreign nationals with no Japanese roots only in the so-called skilled occupations, and no admission of the so-called low-skilled/unskilled foreign workers on a permanent basis. The 1990 regime represented a partial opening of Japan to immigration, and creating a kinship-based immigration policy which prioritized the admission of co-ethnics (Kondo, 2015, pp. 158-159). In the early 21st century, Japan introduced three new program to increase the number of foreign low-skilled workers which allow for their permanent settlement on condition that they build certain occupational skills. These new initiatives include the new methods to recruit foreign caregivers, the Specialized Skilled Workers Program (SSWP) and the newly established Worker Training System (WTS). All these programs aim to increase the number of the so-called low-skilled workers and allow for permanent settlement in an incremental fashion.

Most of the scholarship on Japan’s immigration policy finds it to be restrictive and attributes such restrictive approach to the dominant national identity conception held by Japanese society. It has been argued that the distinctive Japanese national identity based on a single shared ethnicity and culture evolved from the country’s geographical location as a remote island country and its two-century-long self-imposed isolationist policy during the Tokugawa period. Japanese society in general including the opinion leaders and political and legal elites tend to think that the homogenous society is the main cause of Japan’s high level of economic development, high-quality education, low crime rate, political stability, and harmonious culture; thus, a value that needs to be preserved. Consequently, foreign presence and multiculturalism have been regarded as a threat to the integrity, peace, and order in the society (Arakaki, 2008, pp. 35-43). Such national identity conception also assumes that foreigners are incapable of adapting to Japanese culture, customs, lifestyle and rules (Hatcher & Murakami, 2020). The desire to preserve the homogenous society has been seen as the main reason for the adoption of a *jus sanguinis* (blood ties) -based citizenship policy and assimilationist policy toward resident Koreans (Chung, 2010; Kondo, 2015), low refugee recognition rate (Arakaki, 2008; Flowers, 2009; Yamagata, 2017; Hatcher & Murakami, 2020), and a restrictive immigration policy in general.

Some studies that examine the recent government initiatives on refugee and immigration policy changes confirm the continuous influence of the exclusionary national identity conception. In a study focusing on Japan’s response to the Syrian Refugee Crisis beginning in 2011, Yamagata (2017, p.16) concludes: *While the Japanese government desires to maintain its state identity as a developed nation, it does not want to impair its national identity as a homogenous island nation.* In another study focusing on the causes of Japan’s refusal to open its labor market to foreign caregivers in the late 20th century, Peng (2016, p. 278) observes that *most Japanese citizens are highly ambivalent about opening up the country to immigration, and the idea of immigration and multicultural societies remains disconnected from that of a shared national identity premised on ethnic and cultural homogeneity.*

Few studies go beyond the identity-based explanation. Kalicki (2019) finds inter-bureaucratic rivalry and the fear of worsening public security to be the main reasons of why Japan restricted immigration from Southeast Asia under the 1990 system. Evaluating the Japanese government's initiatives of recruiting foreign caregivers under the Economic Partnership Agreements (EPAs) concluded with Southeast Asian states and the highly skilled workers program, Akashi (2014, p. 192) finds that due to intra-party disagreements Japan is highly unlikely to change its closed-door policy. He observes *What we do see is a number of time-lagged, incremental reactions that may well result in peripheral, local changes of the legal system, but they are not likely to bring about any fundamental changes to the negative stance on immigration as a whole.* Strausz (2019) argues that the lack of interest group pressure in Japan prevents immigration expansion.

Research examining the recent changes in Japan's immigration focusing especially on the introduction of the SSWP is divided on whether Japan is opening up to immigration or maintaining its closed approach. Endoh (2019, p. 347) suggests no change in policy. He finds *...the Japanese state's intent to prune temporary migrants' access to welfare and permanency in order to limit the social costs of their integration. The historical continuity in this style of immigration management may indicate that the Japanese state readily maintains this dualistic, and essentially illiberal, method of temporary labor inclusion and long-term human exclusion, at least for the foreseeable future.* Burgess (2020) agrees that the lack of an integration policy for foreigners is a sign of a closed immigration policy for all types of workers, which stems from the ethnic-based national identity. Such arguments overlook the rising number of permanent residency holders in Japan and the fact that all three new initiatives examined in this paper provide access to permanent residency for unskilled workers and expansion of rights which mark a shift from the earlier policy of not admitting foreign unskilled workers permanently.

Roberts (2018) agrees that the recent government initiatives will contribute to the rise of the permanent settlement of foreign workers in Japan. Song (2020) also thinks that the SSWP marks a shift in the previous policy for three main reasons labor shortage, strong business demand for foreign workers, and political leadership. While both of these researches provide important insights, they fail to address why the Japanese government adopts such a convoluted and inconspicuous approach to the immigration of unskilled workers. In other words, why the new policy is based on an incremental expansion of rights paralleling an increase in occupational skills, rather than an unconditional full opening given the presence of severe labor shortage and strong business demands to that effect. The present study aims to address this issue which seems to have been overlooked by the previous research.

The findings of the research suggest that all the newly introduced programs mark a fundamental shift in the earlier policy of non-admission of the so-called unskilled/low-skilled workers on a permanent basis. They provide access to permanent residency to foreign workers with dissimilar cultures and ethnic origins in a convoluted and inconspicuous fashion. Consequently, the ethnic based approach is weakened paving way to a more liberal approach. Although labor shortage and saving the international image of Japan have been the main factors leading to the immigration policy change, negative public perception of the so-called unskilled/low-skilled foreign workers have forced the government to adopt fragmented, obscure, and intricate methods of making foreigners a permanent feature of Japanese society. The Japanese government tries to resolve the tension between the domestic economic needs on one hand and the negative public perception of unskilled foreign workers on the other by adopting a skills-based immigration approach. The negative public perception of unskilled foreign workers is likely to perpetuate the official denial that Japan is turning into a country of immigration, despite an increase in the number of permanent residency holders in the country.

The paper proceeds in the following way. The first section provides a literature review and states the main research question, which is followed by an overview of the situation of foreign residents in Japan since the amendment of the ICRRL in 1990. Next, the immigration policy change happening in the past decade is explained in detail with a focus on three main developments. Finally, the reasons for policy change are examined in the last section. The research utilizes reports, data, minutes of meetings published by the Japanese bureaucracy, newspaper articles written in both Japanese and English and records of statements made at the Japanese Diet (national parliament).

The Situation of Foreign Residents in Japan (1990-2015)

As mentioned in the introduction part the 1990 immigration policy had three main features: the privileged treatment of co-ethnics, admission of skilled foreign workers, and non-admission of the so-called unskilled/low-skilled workers on a permanent basis. The descendants of the former Japanese emigrants to South American countries (mainly to Brazil and Peru), known as the *Nikkeijin*, were allowed to benefit from a newly created long-term residency. There were no restrictions imposed on their economic activities and they were allowed to bring family members (Yamanaka, 2003, p. 133). In addition, the amended law designated fourteen occupations¹

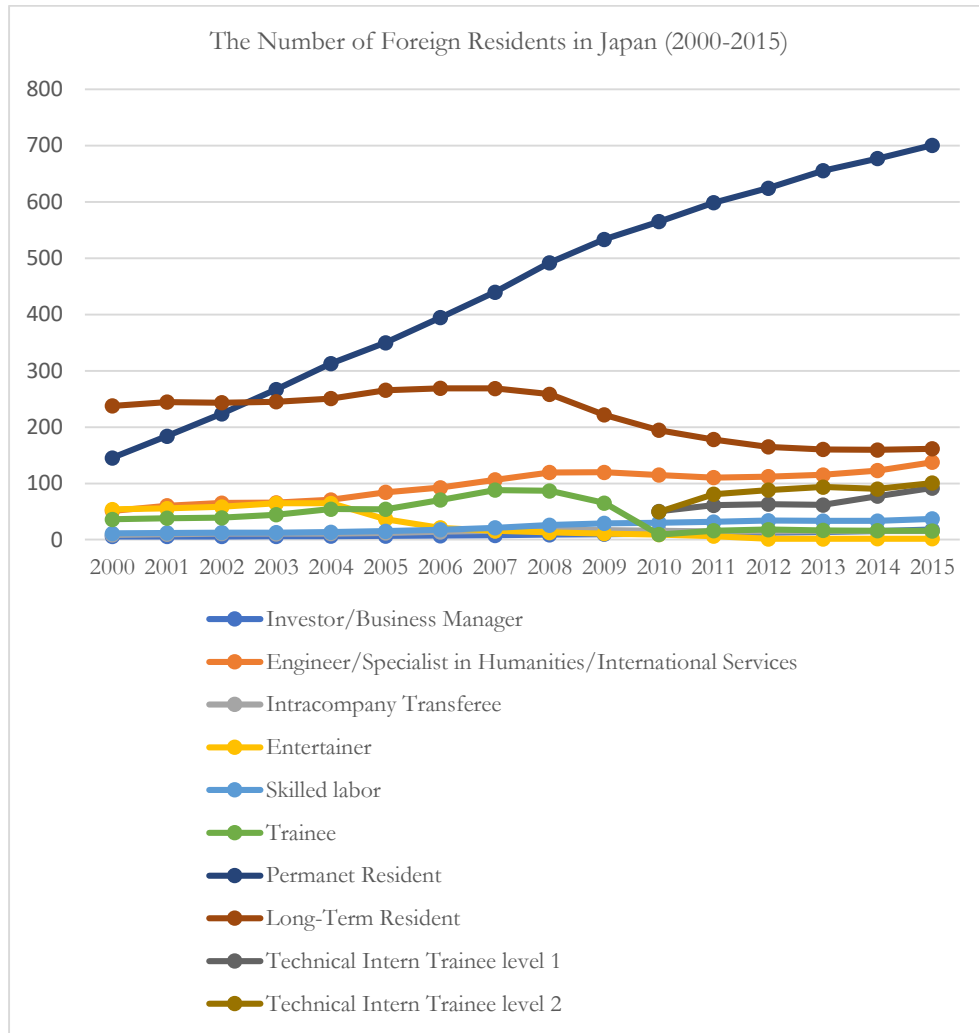
¹ The 14 occupations: entertainer, specialist in humanities and international service, intra-company transferee, engineers, instructors, professors, skilled labor, religious activities, researcher, investor and business manager, artist, journalist, legal and accounting service, medical service.

as requiring technical and specialized knowledge, in other words, skilled work (Kondo, 2008, p. 5). Foreigners other than the Nikkeijin were only allowed to work in these designated skilled jobs. Access to permanent residency was granted after ten years of continuous stay. Apart from that, no foreigners were to be admitted to the so-called low-skilled/unskilled occupations with an access to permanent residency.

The problem of labor shortage in the so-called unskilled/low-skilled workers was partially solved with the employment of the Nikkeijin. In addition, foreign trainees and international students became other sources of low-cost labor (Yamanaka, 1993). The establishment of a trainee residency was a new feature of the 1990 law. The original Trainee System was officially launched in 1993 to train foreigners from developing countries in Japanese manufacturing skills who would later utilize those skills to contribute to the development of their home countries once they return. The government stated that the program was not a means to solve the labor shortage but to enhance development cooperation (Kamibayashi C. , 2009). However, with the amendments to the Immigration Law in 2009, a new system was created, the Technical Intern Training System under which migrant workers were given labor status thereby falling within the scope of labor law (Kamibayashi C. , 2018).

The TITP gradually came to be known as a temporary migrant worker program that is used to mitigate labor shortage. The TITP was based on the curtailment of three rights of the migrant workers, as in other types of temporary migrant workers programs. The rotation principle allowed the migrant workers to stay for a determined period and included no right to permanent residency or switch to another type of residency. The migrant workers could work for a maximum of five years and then return to their home countries, followed by the recruitment of a new group of foreign migrants. The rotation principle aimed to prevent the settlement of migrants in Japan. Second, the prohibition to change employer, which aimed to help the domestic employer to recover the costs of training the migrants. Third, the no right to bring family aimed to minimize the cost of education, healthcare, and other integration-related costs for the state. The economic interests of the Japanese society and state were protected through a limitation of the rights of the migrant workers (Kamibayashi C. , 2021, pp. 197-207).

Since the amendment of the ICCRL in 1990, the number of foreign residents has been growing in Japan. The policy outlined in the 1990 amendment aimed at attracting foreigners with Japanese roots and skilled workers in selected fields of occupation. However, the majority of foreign residents in Japan were the so-called unskilled workers: the trainees and the Nikkeijin. The vast majority of the long-term residency holders are the Nikkeijin who are known to be employed in electronics and automotive manufacturing. The Graph 1 shows the number of foreign residents in the categories of trainee (and later technical intern trainee, levels 1 and 2), long-term residents, and skilled workers (those working in jobs that require specialized and technical knowledge including engineers/specialists in humanities and international services, intra-company transferee, skilled labor, investor/business manager, and entertainer). Here, it is important to note that the entertainer visa has encompassed artists, dancers, and sex workers leading to the criticism that the visa is not a type of skilled work.

Graph 1. The Number of Foreign Residents in Japan in Different Residency Categories 2000-2015.

Note: The graph was created by using the data provided in Immigration Control White Papers published by the Ministry of Justice of Japan (MOJJ).

Immigration Policy Opening in the Past Decade

In the past decade, the Japanese government introduced new programs to increase the number of foreign workers, openly stated as a measure to reduce labor shortage. First, three new ways to recruit foreign caregivers were introduced. Second, the Specified Skilled Workers Program was launched in 2019. Finally, the TITP was revamped through the newly established Worker Training System (WTS). The puzzling aspect of these new developments is the fragmented nature of policies and how in each program access to permanent residency is granted in an inconspicuous and convoluted way as a result of the improvement in occupational and linguistic skills of the migrant worker and the continued utility of the migrant worker for the Japanese economy.

Specified Skilled Worker Program (SSWP)

The first major development is the establishment of the Specified Skilled Worker Program (SSWP) in 2019. The Immigration Law was revised to establish the new residency types: specified skilled worker levels 1 and 2. Under SSWP, foreign workers can be recruited in seventeen sectors: caregiving, building cleaning, industrial product manufacturing, construction, shipbuilding and marine industry, automobile maintenance, aviation, lodging, agriculture, fishing, food and beverage manufacturing, food service, forestry, timber industry, motor

transportation, and railroads. The first twelve sectors are open to recruitment at both levels but the last four are only open to recruitment through level 1. Those recruited with level 1 can be hired on a one-year contract for a maximum of five years. They are expected to know Japanese to carry out daily communication but are not allowed to bring family. In the above-mentioned first twelve sectors, workers can transfer to level 2 from level 1, if they pass the required professional skills test. They are then allowed to stay for an unlimited period. Also, they can bring family if they meet certain conditions. There is also a path to switch to a specified skilled worker from a technical intern trainee status (technical intern trainees who are level 2 can switch to SSWP level 1 without any tests or additional conditions) (MOJJ, 2024).

The number of specified skilled workers is increasing steadily. Currently, Japan recruits specialized skilled workers from sixteen Asian countries through bilateral agreements. In 2024, there will be about two hundred forty-five thousand foreign-specified skilled workers. The top five sectors with the highest number of migrant workers are food and beverage manufacturing, machinery and electronics manufacturing, caregiving, construction, and agriculture (MOJJ, 2024).

The SSWP tries to protect the migrant workers' rights and the Japanese economy from a sudden influx of low-cost labor. Unlike in the TTTP, in the SSWP workers can change jobs within the same job category or between job categories where the commonality of skill level is confirmed by testing, which can be interpreted as a positive development in the improvement of working conditions for foreign workers. The placement of an upper limit on the number of migrant workers to be admitted in each sector (except for construction and caregiving), and the requirement of equal pay to Japanese and foreign workers are measures to protect the local economy.

New Methods to Recruit Foreign Caregivers

Caregiving was not considered to be a skilled occupation before, under the 1990 immigration policy, nor it had been open to foreign people. Japan started to recruit foreign caregivers and nurses from three Southeast Asian countries in 2010 under Economic Partnership Agreements (Indonesia, the Philippines, and Vietnam), however, the arrangement was included in the agreements at the request of the government of the Philippines in exchange for tax reduction on imports from Japan (Hosono, 2011). Japan conceded to protect its commercial interests. The government of Japan stated that the recruitment of foreign caregivers with an upper limit of three hundred annually from each country was not regarded as a solution for labor shortage but as a way of enhancing international cooperation. This policy changed when the government decided to increase foreign caregivers through three new ways. Caregiving was included in the TTTP program. Second, the Immigration Law was amended to include a new caregiver residency as skilled work requiring technical and specialized knowledge. Finally, the caregiver occupation was also included in the above-mentioned SSWP.

Apart from the TTTP program, all programs are open to permanent residency if the applicant acquires the required professional and linguistic skills. The migrant workers in the TTTP can switch to SSWP which means they can have access to permanent residency in a convoluted and inconspicuous way. Access to permanent residency and other rights, such as family reunification and change of employer, for a migrant caregiver, depends on the improved occupational and linguistic skills. There were slightly more than forty thousand caregivers in Japan in 2022 (MHWLJ, 2022).

Worker Training System (WTS)

The Act for Partial Revision of the Immigration Control and Refugee Recognition Act and the Act on the Proper Implementation of Technical Intern Training for Foreign Nationals and the Protection of Technical Intern Trainees were put into effect in June 2024, establishing the WTS. The new system replaces the Technical Intern Training System to train foreign labor in Japanese language, culture, and specialized skills so that they can contribute to Japanese society in the long term and alleviate the labor shortage. The system is very similar to the SSWP in the way it ties permanent residency to increased skills. After receiving a three-year training, the migrant workers can move up to technical intern trainee levels 1 and 2, respectively, and then gain access to an indefinite period of stay. The migrant workers will be selected from foreign countries through bilateral agreements and they will be given the right to change employers under certain conditions (MHWLJ and ISAJ, 2023). As the program is new, the full-scale recruitment has not started yet.

The Reasons for the Recent Immigration Policy Change

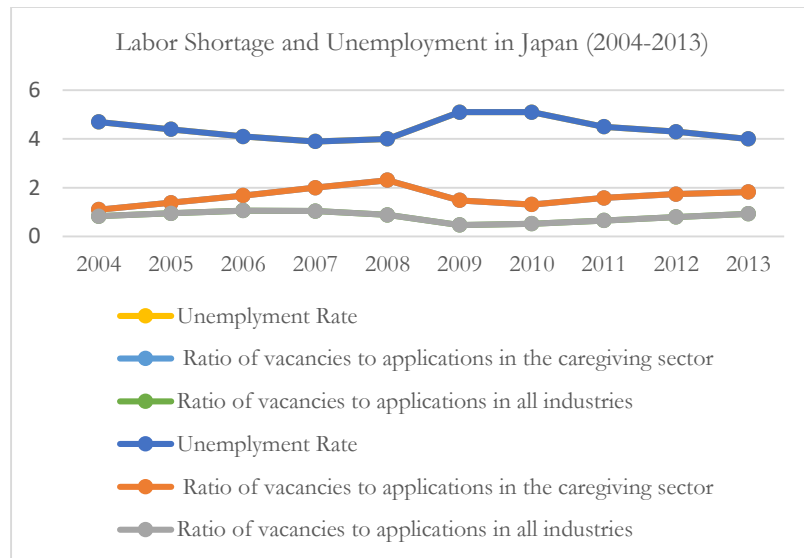
Economic Needs (Labor Shortage)

There have been major labor shortages at various times in post-war Japan, which have led to a partial immigration opening. Graph 2 shows the unemployment rate and the labor shortage as measured by the ratio of job vacancies to applications between the years 2004 and 2013.

The government cannot solve the labor shortage by simply increasing wages as this would cause an increase in the prices of goods and services. The public caregiving system provides a good example of the dilemma besetting the Japanese government. In traditional Japanese culture, elderly care is a role of the female members of the families. With the increased participation of females in the labor force and changing outlook on elderly care, elderly people have been increasingly entrusted to professional care homes (Vogt, 2018). The Japanese state introduced public long-term care insurance in 2000 to provide affordable and professional caregiving to the Japanese elderly and relieve the burden on Japanese families. However, the caregiver job is one of the lowest-paid and most difficult occupations despite the advancement in robot technology.

Labor shortage in the caregiving sector has become one of the most serious social problems in Japan threatening the future of the social security system, especially the sustainability of the public long-term care system, one of the cornerstones of the Japanese welfare state. The public-long term care insurance is financed by taxes, insurance premiums, and service fees paid by the users. The service fees are determined by the government and revised every three years. The government cannot easily raise wages as this would increase the cost of caregiving services for utilizers of the system. Taxes and insurance premiums cannot be easily raised either. 55% of the cost of the insurance is financed by taxes, and another 33% by the insurance premiums paid by the people aged between 40 and 65, who do not currently utilize the system yet (MHLWJ, 2022). Consequently, recruiting foreign workers willing to work for lower wages has been the preferred solution.

Economic needs alone are not the determining factor of the form and shape of immigration policy. They do not account for why Japan adopts a convoluted way to grant permanent residency, for example. Neither can they explain why Japan tries to expand the rights of migrant workers at the expense of increasing costs for the state. As a result, economic factors are necessary but not sufficient to explain the recent immigration policy change in Japan.

Graph 2: Unemployment Rate and Labor Shortage in Japan in Caregiving and Other Industries 2004- 2013

Note: Source (MHLWJ, 2014)

Saving the International Image of Japan

The TITP has given Japan a negative reputation due to rights violations of migrant workers. The issue has been raised by the United States, the United Nations' Human Rights Treaty Committees, and even by Japan's nongovernmental organizations and the Ministry of Justice. The Committee to examine the implementation of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, in a report on Japan in December 2014 noted that the TITP system involved human trafficking of girls and women for forced labor and sexual exploitation. The Civil Liberties Committee examining the implementation status of the International Covenant on Civil and Political Rights noted in a report on Japan in November 2022 that human trafficking with the purpose of forced labor incidents continued to exist within the TITP system (MOFAJ, 2022).

In the annual reports on human trafficking around the world prepared by the US State Department's "Trafficking in Persons Surveillance and Response Division", Japan was placed on the Tier 2 Watchlist in 2004, 2018, and 2019 (MOFAJ, 2022). There were serious allegations of labor and human rights violations in the 2022 report on Japan including that the program was not fulfilling its original purpose of teaching skills to migrant workers, the occurrence of human rights violations in the form of restrictions on movement and communication, removal of passports, threats of deportation and harm to family members, physical violence, poor living conditions, and wage seizures, and labor and sexual exploitation (US State Department, 2022, pp: 314-316).

Japanese politicians have been vocal about the international criticism of the TITP system. Diet member Jin Matsubara raised the following criticism and questions against the government in a session of the House of Representatives in November 2023: *The 2011 Trafficking in Persons Report published by the US government states of Japan, Foreign-based and domestic traffickers continued to exploit the government-run Technical Intern Training System to exploit foreign workers. Despite continuing reports of forced labor of migrant workers in Japan under the technical internship program, again the authorities did not actively recognize a single trafficking case or victim under the technical internship program. ... We believe that this harsh criticism from other countries regarding the current technical internship system should be taken seriously, especially considering that the other country is our ally, the United States and that we are also at a time when we must strengthen our unity with countries in the international community that respect human rights, especially that country.* (Matsubara Jin, 2021)

Matsubara mentioned the importance of human rights for the US, the main ally of Japan, and recommended a fundamental revision of the TITP system because of human rights violations that tarnished the international image of Japan. The MOJJ has conducted its surveys against the allegations of rights violations within the TITP system. For example, the MOJJ detected that more than two hundred organizations engaging in *wrongful acts* in the implementation of TITP (MOJJ, 2018). Another report from the Ministry of Foreign Affairs of Japan (MOFAJ) stated the disappearance of more than seven thousand trainees from their workplaces in 2021 due to exploitative or abusive conditions or suspected human trafficking (MOFAJ, 2022).

The MOJJ regards the SSWP system as a continuation of the TITP system but with improved rights for foreign workers. The right to choose an employer and the rule of equal pay between Japanese and foreign workers are considered to be the important first steps for rights improvements. The Ministerial Conference on the Reception and Coexistence of Foreign Human Resources gatherer experts started their meetings in November 2022, to review the systems of TITP and the SSWP. The expert group released its final report in November 2023. The report mentioned that "there is a serious shortage of labor in Japan, especially in rural areas and in small, medium, and micro enterprises, and that foreign nationals have become the bearers of Japan's economy and society." (MOJJ 2023, pp: 1-2) The migrant workers coming through the technical intern trainee system were vulnerable to rights violations and the report emphasized the protection of the human rights of migrant workers as one of the main goals in the establishment of a new system to replace the TITP.

Continued allegations of forced labor can damage Japanese commercial interests in the long run as developed countries, such as the members of the European Union are contemplating curbing forced/slave labor around the world by introducing import restrictions on goods suspected to have been produced by forced labor. The above-mentioned report of the expert group mentioned Japan's international obligation to promote the respect for human rights by businesses based on the UN's *Guiding Principles on Business and Human Rights*, the international framework on business and human rights, that was unanimously endorsed by the UN Human Rights Council in 2011 was mentioned. Thus, the expert group recommended a new Worker Training System that could both address Japan's economic needs on one hand and ensure respect for human rights of migrants on the other in

line with international obligations (MOJJ 2023, pp: 1-3). Furthermore, the Japanese government published the *Guidelines for Respecting Human Rights in Responsible Supply Chains, etc.* in 2022 in which businesses were called to respect the rights of technical intern trainees and examples of malpractices were listed (MTEIJ, 2022).

Negative Public Perception of the So-called Foreign Unskilled Workers

There is a generally accepted distinction between high-skilled and low-skilled labor in economics and immigration literature. Sometimes the term medium-skilled is used to refer to in between categories. In Japan, the so-called low-skilled/unskilled occupations are often referred to as simple labor (*tanjyun roudousha*). The term simple labor refers to work that is relatively easy to undertake and involves repeating a certain number of predetermined tasks. Such tasks do not require specialized skills, and in many cases, workers do not need education or specific skills or experience to perform them. Construction work, cashiers, supermarket staff, cleaning staff, taxi drivers, factory workers, and waiting in restaurants are typical simple jobs. Japanese society tends to have a negative view of foreign unskilled workers.

The roots of the negative perception are unclear. Chiavacci (2012, pp. 35-39) demonstrated that most of the bureaucratic and societal actors were against admitting the so-called simple labor in the public debates before the revision of the Immigration law in 1990. The regular public opinion surveys conducted by the Japan's Cabinet Office in 1990, 2000, and 2004 show that the majority of the respondents are either against admitting foreign labor for simple jobs, or agree to admit them temporarily. The three main reasons behind negative perception are public safety, the negative impact on the Japanese economy, and fear of inter-community problems that might arise from the migrant workers' inability to adapt to Japanese society and culture.

In the 1990 survey, for example, the majority of the respondents (56%) agreed to the admission of foreign workers for simple jobs only if certain restrictions were put in place including a temporary period of employment, no right to bring family, and no right to change switch to a different type of occupation. Those who disagreed with the admission of foreign workers for simple jobs (14%) selected the deterioration of public safety, the loss of jobs by the Japanese in case of a future economic recession, and the outbreak of problems in local communities as the main reasons (Government of Japan, 1990).

The surveys conducted in 2000 and 2004 revealed consistently similar results. In the 2004 survey, a majority showed a reluctance to admit skilled foreign labor (reaching 65 %) with the main reasons of rejection being public safety concerns and prioritizing the utilization of Japanese females and elderly first. Those who agreed to admit simple foreign labor in case of continued labor shortage desired setting restrictions of temporary employment and the costs of social security and education to be borne by the domestic employers, thus revealing concern for the costs of foreign workers for the Japanese economy and society (Government of Japan, 2004).

The survey conducted in 2000 gave a special focus on foreign workers for caregiving. The public opinion about foreign workers in the caregiving sector seems to be slightly different. The majority (48.3%) of the respondents did not want the employment of foreign caregivers. The top four main reasons behind the negative answer were: Japanese communication skills are necessary for caregiving (69.5%); caregiving requires an understanding of the domestic system and lifestyle (58%); specialized knowledge and skills are necessary for caregiving (38.3%) and accepting foreigners will deprive Japanese of employment opportunities (18.3%) (Government of Japan, 2000).

Similar concerns have been voiced by bureaucratic and societal actors. In a report published by the Ministry of Health, Labor and Welfare (MHLWJ) in July 2002, six main reasons were stated behind the cautious approach to admitting foreign labor for simple jobs:

1. the possibility of reducing job opportunities for other workers,
2. the creation of a dual structure in the labor market,
3. causing delays in the transformation of the industrial structure, etc., by hindering efforts to improve employment management and labor productivity,
4. possibility of later unemployment problems due to economic fluctuations,
5. new social costs and burdens,
6. the impact on the sending country and the foreign worker himself/herself is significant (MHLWJ, 2002, pp: 17-18).

The Ministry of Justice stated the following in the Third Basic Plan for Immigration Control released in March 2005: *...in light of the declining birthrate and other factors, the government has announced a policy of “steadily considering” the acceptance of foreign workers in fields that are not currently regarded as professional or technical fields, while taking into account the need to maintain Japan's economic vitality and standard of living, public awareness, and the state of Japan's economy and society. In doing so, it is necessary not only to consider the industrial fields to be newly considered and the requirements for acceptance, such as Japanese language proficiency, but also to give due consideration to the positive and negative impacts of such acceptance on Japanese industry and people's lives, including the impact on domestic security, the impact on the domestic labor market, and the impact on industrial development and structural transformation.* (MOJJ, 2005). The negative perception of unskilled/low-skilled foreign labor is prevalent in the caregiving sector as well, various societal actors were concerned that the image of caregiving jobs would deteriorate if foreign workers with no occupational and linguistic skills would fill the jobs in Japan.

There have been a few proposals to open up the country for all kinds of workers including simple labor in the 2000s. One came from an expert group headed by Taro Kono, the former Senior Vice Minister of Justice (2005-2006), which recommended admitting foreign workers for medium-skills. Another major proposal came from a group within the Liberal Democratic Party of Japan, the dominant party that remained in power for the most of the post-war period. The group headed by Hidenao Nakagawa suggested the admittance of foreign workers and training them within Japan in the necessary skills (Chiavacci, 2012, pp. 41-42). The Japanese government's new initiatives (with caregivers, SSWP, and TWS) are in line with these suggestions. The pressure of labor shortages on the one hand and the widespread negative perception of unskilled foreign workers on the other have led the Japanese government to formulate a middle ground. The new skills-based immigration policy both enhances the rights of foreign workers and allows them to obtain permanent residence, on the conditions that they improve their occupational skills and find continuous employment.

Possible Implications for Türkiye

Türkiye and Japan have had amicable relations throughout history. Both societies have a positive perception of the other and there has not been any major disputes between the two countries. Indeed, the two countries are seeking ways to improve bilateral cooperation. Immigration can be one important area for that purpose. Japan's new immigration policies create many opportunities for Türkiye. However, before these opportunities can be utilized, the issue of Turkish asylum seekers in Japan needs to be resolved to strengthen mutual trust between the two countries. There has been a growing number of Turkish citizens coming from the Southeastern provinces seeking asylum in Japan. The majority of the refugee applications have been turned down and the judicial review perpetuate the administrative decisions. Several Japanese courts have repeatedly found that there had been no persecution of the applicants in Türkiye. Although this had been the general state view, starting from the 2000s Japanese authorities have been granting provisional stay for humanitarian grounds due to pressure from civil society and international organizations such as the United Nations High Commissioner for Refugees (Hirotaka, 2020).

Some of these asylum-seekers are associated with terrorist organizations. Although there are no official data, the entire number of Turkish asylum seekers in Japan are estimated to be around two thousand people. Most of the asylum-seekers do not have work permits consequently are forced to work illegally until their applications are processed. They are put in a precarious situation with no access to health care education and legal employment and so on (Wilson, Saito, Funakoshi, & Miyazaki, 2016). The asylum seekers issue the potential of damaging bilateral relations; for example, Japan has been contemplating to abolish the visa free travel arrangement for Turkish citizens, which can negatively affect business relations. From the Japanese government standpoint, Turkish authorities refuse to re-admit the rejected asylum-seekers, from Turkish authorities' standpoint, the Japanese government grants stay because of international pressure not of the truth of persecution allegations. The issue can be resolved in a way that will satisfy all parties: the asylum-seekers, the Turkish government and the Japanese government. The solution is opening the legal channels for emigration from Turkey to Japan through the SSWP and TES. Currently, Türkiye is not included in the countries from which Japan recruits workers. Indeed, Turkey and Iran were cited as the two countries where Japan would refrain from taking migrant workers due to asylum applications (Yorulmaz, 2019). As the government of Japan has opened access to permanent settlement now it is time for Türkiye to take advantage.

Another avenue for cooperation can be migrant integration. In the past decade Turkey has admitted a large number of asylum seekers from the Middle East and Japan opened up to the so-called low-skilled workers. Both countries will have to tackle with the issue of social adaptation and integration. Indeed, Turkey has accumulated a lot of experiences in multicultural education, for example. Japan and Türkiye should share information and collaborate on developing joint programs that will benefit both sides.

Conclusion

Entering the 21st century, significant changes in Japan's immigration policy have led to new debates in the academic literature. The most important of these changes are the programs for the admission of foreign elderly care professionals, the newly created special skills visa, and the introduction of a new program to replace the existing temporary migrant worker program. These three programs aim to increase the number of low-skilled workers and provide some rights such as permanent residence and the right to bring family members with them. In this respect, it is a departure from the 1990 system, which prohibited permanent residence and such rights for low-skilled workers.

Academic studies analyzing these new developments have been divided. Some studies see these developments as a continuation of the old closed or semi-open approach, as Japan has kept access to permanent residence difficult and has refrained from investing in integration policies that would facilitate foreigners' integration into Japanese society. Other studies have emphasized the increasing number of foreign permanent residents in Japan and the open access to permanent residence in new programs, noting that Japan has taken important steps towards becoming a country of immigration.

However, an important issue that previous studies have overlooked is why the Japanese government has made permanent residence for low-skilled workers obscure, convoluted and incremental. If the aim was to prevent low-skilled workers from settling in Japan, the previous method of temporary migrant recruitment would have been maintained. On the other hand, Japan does not provide unconditional settlement. The immigration new policy is skills-based, meaning that it facilitates access to permanent residence and other rights for workers who improve their professional and language skills over time. Foreign workers who are permanently employed and deemed beneficial to the Japanese economy are allowed to become a permanent part of Japanese society. We can say that not only the needs of the Japanese economy but also some other factors have played a role here.

The research question of the study was why Japan's skill-based immigration policy to increase the number of foreign workers as incremental and complicates the permanence of immigrants. This is an important and original question that has not been elucidated in previous literature. The main finding of the study is that Japan has produced a gradualist approach as it tries to balance its economic needs with its international reputation and the public's negative perception of low-skilled workers.

In Japan, which has been emphasizing the recruitment of skilled foreign workers since 1990, the main sectors with labor shortages rely on low-skilled labor. In the past decade, labor shortages have been evident in almost every sector. On the one hand, the unemployment rate has been falling and the ratio of vacancies to applications has been growing. In the elderly care sector, the labor shortage is even more acute. It does not seem possible to address the labor shortage through wage increases, as this would lead to an increase in the price of commercial goods and services and would negatively affect the quality of life of Japanese society. As a result, the Japanese government is dependent on foreign workers to fill the labor shortage. However, instead of addressing this labor shortage with temporary migrant workers as in the past, it has opted for programs that allow for permanent residence over time. There are two reasons for this.

First, the temporary migrant worker program (the technical intern training program), which has been in existence since 1993, has become notorious for human rights violations and has been strongly criticized by the United Nations Commissions on the Implementation of Human Rights Treaties and the United States. These rights violations include serious issues such as human trafficking, forced labor, sexual exploitation, and confiscation of foreigners' identity documents. Today, some Western countries, such as the member states of the European Union, are considering regulations to limit the trade in goods produced through human rights violations such as forced labor. In this context, Japan's maintenance of the technical intern training system damages the country's image and reputation. International criticism has been mentioned in reports written by

the Japanese Ministry of Justice and debates in the Japanese Parliament, and the political and legal elite considers essential to introduce a new immigration program different from the old practices.

On the other hand, there is a negative perception of so-called low-skilled or unskilled foreign workers in Japanese society. In the literature on economics and migration studies, there is a distinction between low and high-skilled workers, but there are some who find the term low-skilled pejorative and negative. In Japanese, low-skilled workers are also called simple workers. The sources of the negative perception of low-skilled workers are unclear, but in general, it is difficult for Japanese society to accept foreigners who have no qualifications and who do not benefit Japanese society and economy. Surveys conducted at different times by the Japanese government's cabinet office and reports issued by bureaucratic actors (such as the Ministry of Justice, the Ministry of Health, Labor and Welfare) clarify the content of this perception.

The underlying reasons why Japanese society does not want low-skilled workers to settle in Japan are: the fear that in a future economic crisis, unemployment will increase and foreigners and Japanese will become unemployed, foreigners will become dependent on the social security system, integration programs and policies are costly, and adaptation to Japanese society is difficult. These reasons can be considered as nationalism, but this negative perception is influenced by material factors such as cost of admitting foreigners and economic interest rather than ethnicity or race. In this context, economic needs, negative public perception and the concern to maintain a respectable position in the international community, i.e. to preserve the image of the country, led the Japanese government to develop a new immigration policy. The resulting skills-based selective immigration policy aims to increase the number of foreign workers in low-skilled sectors, while making their access to certain rights such as permanent residence contingent on a number of conditions, such as an increase in professional and language skills and a sustained contribution to the Japanese economy. The friendly relations between Japan and Turkey can lead to their cooperation in the field of migration. Turkey can join the newly established programs and send workers to Japan. In addition, as the foreign populations are growing in both countries, they can cooperate in the field of migrant integration.

Recommendations

This research focused on the characteristics of the emerging new immigration policy for low-skilled workers in Japan and sketched some ideas on how Turkey can benefit from it. It put forward the ideas that Turkey can join the SSWP and WTS, the two new systems to recruit foreign workers. Additionally, Turkey and Japan can exchange ideas and develop joint projects on migrant worker integration into host societies. Future policy oriented research therefore should focus on how to materialize such cooperation.

Bibliography

- Akashi, J. (2014). New Aspects of Japan's Immigration Policies: Is Population Decline Opening the Doors? *Contemporary Japan*, 26(2), 175-196.
- Arakaki, O. (2008). *Refugee Law and Practice in Japan*. Hampshire: Ashgate.
- Burgess, C. (2020). Keeping the Door Closed: The 2018 Revisions to the Immigration Control Act as a Continuation of Japan's 'No Immigration' Principle. *Japanese Studies*, 20(1).
- Chiavacci, D. (2012). Japan in the 'Global War for Talent': Changing Concepts of Valuable Foreign Workers and Their Consequences. *Asien The German Journal on Contemporary Asia* 124, 27-47.
- Chung, E. A. (2010). *Immigration and Citizenship in Japan*. New York: Cambridge University Press.
- Endoh, T. (2019). The Politics of Japan's Immigration and Alien Residence Control. *Asian and Pacific Migration Journal*, 28(3), 324-352. doi:10.1177/0117196819873733
- Flowers, P. (2009). *Refugees, Women, and Weapons: International Norm Adoption and Compliance in Japan*. Stanford: Stanford University Press
- Government of Japan. (1990). *Gaikokujin Rondousha Mondai ni Kansuru Seron Chousa [Public Opinion Poll on Foreign Workers Issue]*. Tokyo: Cabinet Office, Government of Japan. Retrieved May 11, 2024, from <https://survey.gov-online.go.jp/h02/H02-11-02-21.html>

- Government of Japan. (2000). *Gaikokujin Roudousha Mondai ni Kansuru Seron Chousa [Public Opinion Poll on Foreign Workers Issue]*. Tokyo: Cabinet Office, Government of Japan. Retrieved June 4, 2024, from <https://survey.gov-online.go.jp/h12/gaikoku/2-4.html>
- Government of Japan. (2004). *Gaikokujin Roudousha no Ukeire ni Kansuru Seron Chousa [Public Opinion Poll on the Acceptance of Foreign Workers]*. Tokyo: Cabinet Office, Government of Japan. Retrieved May 15, 2024, from <https://survey.gov-online.go.jp/h16/h16-foreignerworker/2-2.html>
- Hatcher , P., & Murakami, A. (2020). The politics of exclusion: embedded racism and Japan's pilot refugee resettlement programme. *Race & Class* 62, no.1, 60-77.
- Hirota, F. (2020). When public opinion drives national asylum policymaking: The case of Kurdish asylum seekers in Japan. *Asia and the Pacific Policy Studies*, 7, 204-216.
- Hosono, Y. (2011). Nihon Firipin Keizai Renkei Kyoutei wo Tsuujita Kango-shi Kaigo-shi Ukeire Koushou Katei [Negotiation Process for Acceptance of Nurse Care Workers through the Japan-Philippines Economic Partnership Agreement]. *Yokohama Kokusai Shakai Kagaku Kenkyu* 15, no.6, 67-89.
- Kalicki, K. (2019). Security Fears and Bureaucratic Rivalry. *Comparative Politics* 51, no.4, 603-623.
- Kamibayashi, C. (2009). Ichiteki Gaikokujin Roudou sha Ukeire Seido no Teichaku Katei: Gaikokujin Ginou Jisshuu Seido (The Process of Establishment of the Temporary Foreign Worker Acceptance System: Focusing on the Technical Internship Program for Foreign Nationals). *Shakai Shirin* 56, no.1, 39-63.
- Kamibayashi, C. (2018, May). *Gaikokujin Ginou Jisshuu Seidou no Dai Ni no Tenkiten: 2016 nen no Ginou Jisshuu Hou wo Chuushin ni (The Second Turning Point of the Foreign Technical Internship System: Focusing on the Technical Internship Law of 2016)*. Retrieved from Rengou Souken Repouto: <https://www.rengosoken.or.jp/dio/dio337-2.pdf>
- Kamibayashi, C. (2021). *Gaikokujin Roudousha Ukeire to Nihon Shakai (Admission of Foreign Workers and the Japanese Society)*. Tokyo: Tokyo University Press.
- Koizumi, K. (1992). Refugee Policy Formation in Japan: Developments and Implications. *Journal of Refugee Studies* 5, no.2, 123-135.
- Kondo, A. (2015). Migration and Law in Japan. *Asia & the Pacific Policy Studies*, 2(1), 155-168. doi:doi:10.1002/app5.67
- Matsubara Jin. (2021). *Gaikokujin Ginou Jisshusei ni Taisuru Jinken Shingai Shitsumon Shuushou [Questionnaire on Human Rights Violations against Foreign Technical Intern Trainees]*. Tokyo: The Diet of Japan, House of Representatives, The 206th Congress. Retrieved June 1, 2024, from https://www.shugiin.go.jp/internet/itdb_shitsumon.nsf/html/shitsumon/a206005.htm
- MHLWJ. (2002). *Gaikokujin Roudousha Ukeire no Minaoshi no hitsuyousei [Necessity of reviewing the system for accepting foreign workers]*. Tokyo: Ministry of Health, Labor and Welfare of Japan. Retrieved June 3, 2024, from <https://www.mhlw.go.jp/topics/2002/07/dl/tp0711-1n2.pdf>
- MHLWJ. (2014, Haziran 4). *Kaigo Jinzai no Kakubo ni Tsuite*. Retrieved Eylül 1, 2022, from Ministry of Health Labor and Welfare of Japan: <https://www.mhlw.go.jp/file/05-Shingikai-12201000-Shakaiengokyo-kushougai-hoken-fukushibu-Kikakuka/0000047617.pdf>
- MHLWJ. (2022, Ağustos 10). *The Long-term care Insurance System*. Retrieved from Ministry of Health Labor and Welfare of Japan: <https://www.mhlw.go.jp/english/topics/elderly/care/2.html>
- MHLWJ. (2022). *Kaigo Bunya ni Okeru Gaikokujin Ukeire no Jisseki nado [The Achievements of Acceptance of Foreign Nationals in the Field of Nursing Care]*. Tokyo: Ministry of Health, Labor and Welfare of Japan. Retrieved May 17, 2024, from <https://www.mhlw.go.jp/content/12000000/001090473.pdf>
- MHLWJ and ISAJ. (2023). *Outline of Employment for Skill Development Program*. Tokyo: Ministry of Health, Labor and Welfare of Japan and Immigration Services Agency of Japan. Retrieved May 13, 2024, from <https://www.moj.go.jp/isa/content/001421922.pdf>
- MOFAJ. (2022). *Ginou Jisshu Seido ni Kansuru Kokusaiteki Shiteki ni Tsuite [About International Remarks on the Technical Internship System]*. Tokyo: Ministry of Foreign Affairs of Japan. Retrieved May 12, 2024, from

- <https://www.moj.go.jp/isa/content/001385807.pdf>
- MOJJ. (2005). *Dai San ji Shutsunyu Koku Kanri Kihon Keikaku [The Third Basic Plan for Immigration Control]*. Tokyo: Ministry of Justice. Retrieved May 30, 2024, from https://www.moj.go.jp/isa/policies/policies/nyukan_nyukan35.html
- MOJJ. (2018). *Ginou Jishuu Seido no Genjyou Fusei Koui to Shissou [Current State of the Technical Intern Trainee System: Misconduct and Disappearance]*. Tokyo: Ministry of Justice of Japan. Retrieved May 10, 2024, from https://www.meti.go.jp/policy/mono_info_service/mono/fiber/ginoujishshukyougikai/180323/4_moj-genjyou.pdf
- MOJJ. (2023). *Ginou Jishu Seido Oyobi Tokutei Ginou Seido no Arikata ni Kansuru Yuusbikisha Kaigi Saishuu Houkoku [Expert Council on the Technical Intern Trainee System and the Specified Skill System, Final Report]*. Tokyo: Ministry of Justice of Japan. Retrieved March 30, 2024, from <https://www.moj.go.jp/isa/content/001407013.pdf>
- MOJJ. (2024). *Gaikoku Jinzai Ukeire oyobi Kyousei Shakai Jitsugen ni Muketa Torikumi [Initiatives for Acceptance of Foreign Human Resources and Realization of a Symbiotic Society]*. Tokyo: Ministry of Justice of Japan, Immigration Services Agency. Retrieved from <https://www.moj.go.jp/isa/content/001335263.pdf>
- MTEIJ. (2022). *Sekinin Aru Sapurai Chein Nado ni Okeru Jinken Sonchou no Tame ni Gaidorain [the "Guidelines for Respecting Human Rights in Responsible Supply Chains, etc."]*. Tokyo: Ministry of Trade, Economy and Industry of Japan. Retrieved May 20, 2024, from <https://www.meti.go.jp/press/2022/09/20220913003/20220913003-a.pdf>
- Morita, K., & Sassen, S. (1994). The New Illegal Immigration in Japan, 1980-1992. *The International Migration Review* 28, no.1, 153-163.
- Strausz, M. (2019). *Help Not Wanted: Immigration Politics in Japan*. New York: State University of New York Press.
- Song, J. (2020, Aralık). The Political Dynamics of Japan's Immigration Policies during the Abe Government. *Pacific Focus*, XXXV(3), 613-640.
- Ogawa, N. (2011). Population Aging and Immigration in Japan. *Asia and Pacific Migration Journal*, 20(2), 133-167.
- Peng, I. (2016, March). Testing the Limits of Welfare State Change: The Slow-moving Immigration Policy Reform in Japan. *Social Policy and Administration*, 50(2), 278-295. doi:10.1111/spol.12215
- Roberts, G. S. (2018). An Immigration Policy by Any Other Name: Semantics of Immigration to Japan. *Social Science Japan Journal*, 21(1), 89-102.
- US State Department. (2022). *Trafficking in Persons Report June 2022*. Washington D.C.: US State Department. Retrieved June 15, 2024, from <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/10/20221020-2022-TIP-Report.pdf>
- Vogt, G. (2007). Closed Doors, Open Doors, Doors Wide Shut? Migration Politics In Japan. *Japan Aktuell*, 5, 3-30.
- Vogt, G. (2018). *Population Aging and International Health-Caregiver Migration to Japan*. Cham, Switzerland: Springer.
- Wilson, T., Saito, M., Funakoshi, M., & Miyazaki, A. (2016, August 8). *Banned from working, asylum seekers are building Japan's roads and sewers*. Retrieved May 18, 2024, from Reuters: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/japan-kurds/>
- Yamagata, A. (2017). Conflicting Japanese Responses to the Syrian Refugee Crisis. *The Asia Pacific Journal Japan Focus*, 15(24), 1-29. Retrieved from <https://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=4519&context=lhapapers>
- Yamanaka, K. (1993). New Immigration and Unskilled Foreign Workers in Japan. *Pacific Affairs*, 66(1), 72-90. doi:<https://doi.org/10.2307/2760016>
- Yamanaka, K. (2003). 'I will go home, but when?': labor migration and circular diaspora formation by Japanese Brazilians in Japan. In M. Douglass, & G. S. Roberts, *Japan and Global Migration: Foreign Workers and the Advent of a Multicultural Society* (pp. 123-153). Honolulu: University of Hawai'i Press.

- Yamazaki, T. (2006, Şubat). Kango Kaigo Bunya ni Okeru Gaikokujin Roudousha no Ukeire Mondai (The Problems of Receiving Foreign Workers in the Fields of Nurses and Elderly Care). *Refransu*, 4-24.
- Yorulmaz, I. (2019, February 6). *Jaşonya yabancı işçi almında Türkiye'ye neden yasak koymayı düşünüyor? (Why is Japan planning to ban Turkey from hiring foreign workers?)*. Retrieved June 10, 2024, from BBC News Türkçe: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47139339>

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Japonya'nın göç politikasını inceleyen akademik çalışmaların üzerinde durduğu temel sorun Japonya'nın uluslararası göçe açılıp açılmayacağı meselesi olmuştur. Önceki çalışmalarda benimsenen yaygın görüş etnisiteye dayalı milli kimlik anlayışının kapalı bir politikaya neden olduğu yönündedir. İkinci Dünya Savaşından 1990'a kadar olan dönemde yabancı işçi ve göçmen kabul etme gibi bir politikası olmayan Japonya, 1990'da Japon kökenli yabancıların koşulsuz kabulüne dayalı bir politika oluşturmuş, Japon kökenli olmayan yabancıların ise sadece vasıflı işlerde çalıştırılmasına müsaade etmiştir. Buna ek olarak stajyer yetiştirme adı altında geçici göçmen işçi çalıştırılmasına müsaade edip işgücü eksikliğini gidermeye çalışmıştır. Ancak stajyer işçilerin ikamet süreleri sınırlandırılmış ve kalıcı oturma erişimleri yasaklanmıştır. 1990'da göç ile ilgili yasanın değiştirilmesi suretiyle gelişen bu üç boyutlu politika önceki literatürde 'yarı açılma' olarak değerlendirilmiştir.

21. yüzyıla girerken Japonya'nın göç politikasında gerçekleşen önemli değişiklikler akademik literatürde yeni tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Bu değişikliklerden en önemlileri yabancı yaşlı bakım uzman kabulüne yönelik programlar, yeni oluşturulan özel beceriler vizesi ve var olan geçici göçmen işçi programının yerine yeni bir program getirilmesidir. Bu üç programda düşük vasıflı işçilerin sayılarının artırılmasını amaçlarken kalıcı oturma ve aile üyelerini beraberinde getirme gibi bazı haklarının tanınmasını da sağlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında düşük vasıflı işçilere kalıcı oturma ve bu tip hakları yasaklayan 1990 sisteminden bir sapma görülmektedir.

Bu yenilikleri inceleyen akademik çalışmalar ikiye bölünmüştür. Bir kısım çalışmalar bu gelişmeleri eski kapalı veya yarı açık yaklaşımın devamı olarak görmektedir çünkü Japonya kalıcı oturma erişimi zor tutmuş ve yabancıların Japon toplumuna uyumunu kolaylaştıracak entegrasyon politikalarına yatırım yapmaktan kaçınmıştır. Diğer kısım çalışmalar ise Japonya'da artış gösteren kalıcı oturma sahibi yabancıların sayısındaki artışa ve yeni programlarda kalıcı oturma erişiminin açık tutulmasına vurgu yaparak Japonya'nın göçmen ülkesi olma yönünde önemli adımlar attığını kaydetmiştir.

Ancak önceki çalışmaların göz ardı ettiği önemli bir mesele Japon hükümetinin düşük vasıflı işçilere yönelik kalıcı oturma neden üstü kapalı ve karmaşık bir hale getirdiğidir. Eğer amaç düşük vasıflı işçilerin Japonya'ya yerleşmesini engellemek olsaydı geçmişteki geçici göçmen işçi alım yöntemi sürdürülürdü. Yeni politika beceriye dayalıdır, yani zaman içinde mesleki ve dil becerilerini geliştiren işçilerin kalıcı oturma ve diğer haklara erişimi kolaylaştırmaktadır. Japon ekonomisi açısından faydalı görülen ve sürekli istihdam edilen yabancı işçilerin Japon toplumunun kalıcı bir parçası olmasının önü açılmıştır.

Çalışmanın araştırma sorusu Japonya'nın yabancı işçilerin sayısını artırmaya yönelik geliştirdiği beceriye dayalı göç politikasının göçmenlerin kalıcılığını neden kademeli ve karmaşıklaştırdığıdır. Bu önceki literatürde aydınlığa kavuşturulmamış önemli ve orijinal bir soru teşkil etmektedir. Araştırmanın temel bulgusu Japonya'nın ekonomik ihtiyaçları uluslararası itibarı ve kamuoyunun düşük vasıflı işçilere yönelik olumsuz algısını dengelemeye çalıştığı için kademeli bir yaklaşım ürettiği yönündedir.

1990'dan beridir vasıflı yabancı işçi alımına önem veren Japonya'da işgücü eksikliği yaşanan başlıca sektörler düşük vasıflı işgücüne dayanmaktadır. Geçtiğimiz on yılda işgücü eksikliği hemen hemen her sektörde kendini göstermektedir. Bir yandan işsizlik oranı düşmekte diğer yandan açık iş pozisyonlarının başvurulara oranı giderek büyümektedir. Yaşlı bakım sektöründe işgücü eksikliği daha da fazladır. Ücret artışı yoluyla işgücü eksikliğini gidermek mümkün görünmemektedir çünkü bu ticari malların ve hizmetlerin ücretlerinde bir artışa sebep olacak ve Japon toplumunun yaşam kalitesini olumsuz etkileyecektir. Neticede Japon hükümeti işgücü eksikliğini gidermek için yabancı işçilere muhtaçtır. Öte yandan geçmişteki gibi bu işgücü eksikliğini geçici göçmen işçilerle gidermek yerine zaman içinde kalıcı oturma elde edilmesine müsaade eden programları tercih etmiştir. Bunun iki nedeni vardır.

Birincisi, 1993'den beridir varlığını sürdüren geçici göçmen işçi programı (teknik stajyer yetiştirme programı) insan hakları ihlalleriyle ün kazanmış, Birleşmiş Milletlerin İnsan Hakları Anlaşmalarının uygulanmasıyla görevli komisyonlar ve ABD tarafından şiddetle eleştirilmiştir. Söz konusu hak ihlalleri insan kaçakçılığı, zorla çalıştırma, cinsel istismar, yabancıların kimlik belgelerine el konulması gibi ciddi konulardır. Günümüzde Avrupa Birliği üye ülkeleri gibi bazı Batılı ülkeler zorla çalıştırma gibi bir takım insan hakları ihlalleriyle üretilen malların ticaretine sınırlama getirmeye yönelik düzenlemeler yapmayı düşünmektedir. Bu bağlamda Japonya'nın stajyer sistemini sürdürmesi ülke imajı ve itibarını zedelemektedir. Japonya Adalet Bakanlığı'nın yazdığı raporlarda ve

Japon Meclisi'ndeki tartışmalarda uluslararası eleştirilerin bahsi geçmekte olup eski uygulamalardan farklı yeni bir göçmen programının başlatılması elzem görülmüştür.

Diğer taraftan Japon toplumunda sözde düşük vasıflı veya vasıfsız yabancı işçilere yönelik olumsuz bir algı söz konusudur. Ekonomi ve Göç çalışmaları literatüründe düşük ve yüksek vasıflı işçi ayrımı yapılmakla beraber düşük vasıflı ifadesinin aşağılayıcı ve olumsuz bulanlar da vardır. Japonca'da düşük vasıflı işçilere basit işçi de denilmektedir. Basit işçilere yönelik olumsuz algının kaynakları belli değildir ancak genel anlamda hiçbir vasfı olmayan ve Japon toplumuna ve ekonomisine fayda sağlamayan yabancıların Japon toplumunda kabul görmesi zordur. Japon hükümeti kabine ofisi tarafından farklı zamanlarda yürütülen anketler, bürokratik aktörlerin (Adalet Bakanlığı, Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığı gibi) çıkardıkları raporlarda bu algıyı içeriği açıklığa kavuşturulmaktadır. Japon toplumunun düşük vasıflı işçilerin Japonya'ya yerleşmesini istememelerinin altında yatan nedenler: ileride oluşabilecek bir ekonomik krizde işsizliğin artması ile beraber yabancıların ve Japonların işsiz kalması korkusu ve yabancıların sosyal güvenlik sistemine bağımlı hale gelmeleri, entegrasyon programları ve politikalarının maliyetli olması, Japon toplumuna uyumun zor olması gibi sebeplerdir. Bu sebepler milliyetçilik olarak değerlendirilebilir, fakat bu olumsuz algıda etnisite veya ırktan ziyade maliyet ve ekonomik çıkar gibi maddi faktörler etkilidir.

İşte bu çerçevede, ekonomik ihtiyaçlar, olumsuz kamuoyu algısı ve uluslararası toplumda saygıdeğer bir konuma sahip olma kaygısı yani ülke imajı koruma gayeleri Japon hükümetini yeni göç politikasını geliştirmiştir. Ortaya çıkan beceriye dayalı seçici göçmen politikası düşük vasıflı sayılabilecek sektörlerde yabancı işçilerin sayılarının artırılmasını hedeflerken onların kalıcı oturma gibi birtakım haklara erişimini mesleki ve dil becerilerindeki artış ve Japon ekonomisine devamlı katkı gibi birtakım koşullara bağlamaktadır. Japonya ve Türkiye arasındaki dostane ilişkiler göç alanında işbirliğine yol açabilir. Türkiye yeni oluşturulan programlara katılabilir ve Japonya'ya işçi gönderebilir. Ayrıca, her iki ülkede de yabancı nüfus artmaktan olduğundan, göçmen entegrasyonu alanında işbirliği yapabilirler. Bu nedenle gelecekteki politika odaklı araştırmalar, bu tür bir işbirliğinin nasıl somutlaştırılacağına odaklanmalıdır.

**AKİRA KUROSAWA VE METİN ERKSAN FİMLERİNDE KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL
YANSIMALAR: JAPON VE TÜRK SİNEMASININ KARŞILAŞTIRMALI İNCELEMESİ**

**CULTURAL AND SOCIAL REFLECTIONS IN THE FILMS OF AKIRA KUROSAWA AND METİN
ERKSAN: A COMPARATIVE ANALYSIS OF JAPANESE AND TURKISH CINEMA**

Ali ÖZTÜRK

İstanbul Topkapı Üniversitesi
İletişim Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema
aliozturk@topkapi.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2753-4286

ÖZ

ABSTRACT

Geliş Tarihi:

10.07.2024

Kabul Tarihi:

31.07.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Japon Sineması,
Türk Sineması, Akira
Kurosawa, Metin
Erksan, Yedi
Samurai, Susuz Yaz

Keywords

Japanese Cinema,
Turkish Cinema,
Akira Kurosawa,
Metin Erksan, Seven
Samurai, Thirsty
Summer

Japon ve Türk sineması, her biri kendi kültürel ve tarihsel bağlarından beslenen, ancak evrensel temalar ve insan doğasına dair derinlikli analizler sunan iki önemli sinema geleneğidir. Bu makale, Japon ve Türk sinemalarının tematik ve estetik unsurlarını karşılaştırmalı bir analizle ele almaktadır. Çalışma, Japon sinemasının önde gelen yönetmeni Akira Kurosawa'nın "Yedi Samurai" (1954) ve Türk sinemasının önemli isimlerinden Metin Erksan'ın "Susuz Yaz" (1963) filmleri üzerinden, iki sinemanın anlatı dili, tematik ve estetik unsurları ile tarihsel ve politik bağlantılarını karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Bu çalışmada, Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın filmleri üzerinden yapılan karşılaştırma, Japon ve Türk sinemasının anlatı tekniklerini, tematik derinliklerini ve estetik yaklaşımlarını ortaya koyarak, iki ülkenin sinema tarihindeki yerlerini ve etkilerini daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Çalışmada, Japon ve Türk sineması arasındaki kültürel ve tarihsel farklılıkları ve benzerlikleri incelemek amacıyla karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır.

Japanese and Turkish cinema are two important cinema traditions, each informed by their own cultural and historical contexts, yet offering universal themes and in-depth analyses of human nature. This article examines the thematic and aesthetic elements of Japanese and Turkish cinema through a comparative analysis. The study examines the narrative language, thematic and aesthetic elements, and historical and political connections of the two cinemas through the films "Seven Samurai" (1954) by Akira Kurosawa, a leading director of Japanese cinema, and "Dry Summer" (1963) by Metin Erksan, one of the important names of Turkish cinema. In this study, the comparison made through the films of Akira Kurosawa and Metin Erksan reveals the narrative techniques, thematic depths, and aesthetic approaches of Japanese and Turkish cinema, and provides a better understanding of their places and influences in the history of cinema of the two countries. The comparative analysis method was used in the study to examine the cultural and historical differences and similarities between Japanese and Turkish cinema.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1513732>

Atf/Cite as: Öztürk, A. (2024). Akira Kurosawa ve Metin Erksan filmlerinde kültürel ve toplumsal yansımalar: Japon ve Türk sinemasının karşılaştırmalı incelemesi. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 289-310.

Giriş

Sinema, kültürel ifade ve anlatımın güçlü bir aracı olarak, farklı ülkelerin ve toplumların tarihini, değerlerini ve duygularını yansıtan önemli bir sanat formudur. Her ülkenin sinema geleneği, o ülkenin tarihi, kültürel yapısı, sosyal dinamikleri ve sanatsal değerleriyle yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, Japonya ve Türkiye gibi kültürel zenginliği olan ve farklı coğrafyalardan gelen iki ülkenin sinema mirası, farklı niteliklere sahiptir ve dünya sinemasında önemli bir yer tutmaktadır. Hem Japon sineması hem de Türk sineması, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarından beslenerek, evrensel temaları işleyen ve insan doğasına dair derinlikli analizler sunan sinema gelenekleridir. Japonya'nın sinema serüveni, feodal geçmişten modern çağa uzanarak, samuray kültürü, geleneksel tiyatro formları ve savaş sonrası toplumsal değişimler gibi unsurlarla zenginleşmiştir. Feodal Japonya, samurayların hüküm sürdüğü, bushido etik kodlarının belirleyici olduğu bir dönemdir. Bu dönemin değerleri ve yaşam tarzı, Japon sinemasının temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle Akira Kurosawa gibi yönetmenlerin filmlerinde, samuray kültürü, onur, sadakat ve adalet gibi temalar sıklıkla işlenmiştir (Desser, 1988). Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) filmi, Japon sinemasının estetik ve tematik temelini oluşturan bu öğeleri somut bir şekilde yansıtmaktadır. Ayrıca, geleneksel Japon tiyatrosu olan Kabuki ve Noh gibi tiyatro türlerinin, Japon sinemasının anlatı biçimlerini ve görsel estetiğini derinden etkilediği söylenebilir (Desser, 1988). Bu tiyatro türlerinin performans tarzı, dramatik yapı ve görsel estetik unsurları, Japon sinemasına özgün bir anlatım dili kazandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Japon sineması, toplumsal ve kültürel yeniden yapılanma süreciyle birlikte büyük bir değişim geçirmiştir. Savaşın getirdiği travmalar ve toplumsal değişimler, sinemada derin bir içsel hesaplaşmayı ve dış dünyaya eleştirel bir bakışı beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Kurosawa, toplumun savaş sonrası durumunu ve savaşın birey üzerindeki etkilerini sorgulayan filmler üretmiş, gerçeklik ve algı üzerine derin analizler yapmıştır. Türk sineması ise, Orta Doğu ve Avrupa'nın kesişim noktasında bulunan coğrafi konumuyla ve zengin tarihi geçmişiyle şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar uzanan geniş bir tarihsel çerçevede şekillenen Türk sineması, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte modernleşme ve ulusal kimlik inşa sürecinin önemli bir aracı olmuştur. 1923 sonrası dönemde, Cumhuriyet'in ideolojisini ve reformlarını halka anlatmak amacıyla sinema, kültürel bir araç olarak kullanılmıştır. Türk sineması, bu dönemde sadece sosyal ve kültürel dinamikleri yansıtmakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal değişimleri, kültürel dönüşümleri ve insan psikolojisinin derinliklerini inceleyen anlatılar geliştirmiştir. Metin Erksan gibi yönetmenler, Türk toplumunun toplumsal yapısını ele alırken, evrensel insan deneyimlerine de dokunmuş ve toplumsal eleştirileri cesurca ortaya koymuştur. Özellikle Susuz Yaz (1964) gibi filmler, Türk sinemasının estetik çizgisini ve toplumsal duyarlılığını yansıtan örneklerdir.

Bu çalışmanın amacı, Japon ve Türk sineması gibi iki farklı kültürel ve tarihsel bağlama sahip sinema geleneğini karşılaştırmalı olarak incelemektir. Akira Kurosawa'nın Yedi Samuray ve Metin Erksan'ın Susuz Yaz filmleri, her iki sinema geleneğinin estetik ve tematik derinliklerini, anlatı tekniklerini ve tarihsel bağlamlarını ortaya koymaktadır. Kurosawa, uzun çekimler, doğal ışık kullanımı ve minimalist set tasarımları ile karakterlerin iç dünyalarını ve toplumsal bağlamlarını derinlemesine işlemektedir. Yedi Samuray, görsel anlatım gücüyle izleyiciyi tarihsel ve toplumsal bir yolculuğa çıkarırken, hem bireysel hem de toplumsal bağlamda evrensel temalar işler. Erksan ise, gerçekçi ve duygusal anlatım tarzıyla Türk sinemasının estetik anlayışını şekillendirmiştir. Susuz Yaz filmi, doğal mekan kullanımı, siyah-beyaz çekimler ve karakterlerin içsel dünyalarını yansıtan dramatik sahneler, onun sinematografik yaklaşımının temel unsurlarıdır. Çalışmada, Japon ve Türk sineması arasındaki kültürel ve tarihsel farklılıkları ve benzerlikleri incelemek amacıyla karşılaştırmalı analiz yöntemi kullanılmıştır. Karşılaştırmalı sinema analizi, her iki ülkenin sinematik üretimlerinin tematik, estetik ve anlatımsal unsurlarını kapsamlı incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, Japon sinemasının önde gelen yönetmenlerinden Akira Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) filmi ile Türk sinemasının önemli yapıtlarından Metin Erksan'ın Susuz Yaz (1964) filmi, çalışmanın merkezinde yer almaktadır.

Sinema Sanatı

Toplumlar tarih boyunca kültürel, siyasi ve ekonomik dinamiklerin etkisiyle sürekli bir değişim ve dönüşüm sürecinden geçmişlerdir. Bu süreç, toplum içerisindeki sanatı da dönüştürerek, onu toplumun bir yansıması haline getirmiştir. Sinema sanatı da, toplumsal yapıyı, değerleri, normları ve çatışmaları yansıtarak, toplumlara dair çeşitli veriler sunma potansiyeline sahiptir (Wollen, 2004: 18). Çalışmanın bu bölümünde sinema sanatının toplumla olan ilişkisi ve tarihsel süreci incelenmektedir. Sinema sanatı, 19. yüzyılın sonlarında teknolojik

gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve hızla kendine özgü bir sanat formu haline gelmiştir. Sinemanın tarihsel süreci, teknik inovasyonlar, anlatı biçimlerindeki evrimler ve kültürel etkilerle şekillenmiştir. Bu süreci anlamak, sinemanın toplumsal ve kültürel değişimlere nasıl tepki verdiğini ve nasıl bir etkileşim içinde olduğunu ortaya koymak açısından önemlidir. Sinemanın başlangıç noktası olarak kabul edilen dönemde, 1890'ların sonlarında Thomas Edison ve Lumière Kardeşler'in çalışmaları öne çıkmaktadır. Edison'un kinetoskopu ve Lumière Kardeşler'in sinematografı, sinema gösterimlerinin temelini atmıştır. İlk filmler, kısa süreli ve gerçek yaşamdan kesitler sunan belgesel nitelikli görüntülerdi. Ancak Georges Méliès gibi öncü isimler, sinemanın anlatı gücünü keşfetmiş ve "Aya Seyahat" (Le Voyage dans la Lune) (1902) gibi filmlerle fantastik öğeler ve kurgu teknikleri kullanmaya başlamıştır. Sessiz sinema dönemi, sinematografinin temel unsurlarının geliştirildiği bir dönemdir. Bu dönemde D.W. Griffith gibi yönetmenler, kamera hareketleri, yakın plan çekimler ve çapraz kurgu teknikleriyle sinemada dramatik anlatımı zenginleştirmiştir. Griffith'in "Bir Ulusun Doğuşu" (The Birth of a Nation) (1915) filmi, sinema tarihinde teknik açıdan önemli bir kilometre taşıdır, ancak aynı zamanda ırkçı temaları nedeniyle eleştirilere de maruz kalmıştır. 1930'lar ve 1940'lar, Hollywood'un Altın Çağı olarak anılır. Bu dönemde, büyük stüdyo sistemleri aracılığıyla yıldız odaklı ve tür filmlerinin hâkim olduğu bir üretim modeli gelişmiştir. Bu dönemde John Ford, Frank Capra, Alfred Hitchcock gibi yönetmenler, klasik anlatı yapıları ve stilize estetikleriyle sinema sanatını zenginleştirmiştir (Schatz, 1988: 77). Ayrıca, II. Dünya Savaşı'nın etkileri ve toplumsal değişimler, filmlerdeki tematik çeşitliliği artırmıştır.

1950'lerden itibaren, sinema dünyasında önemli estetik ve anlatsal değişiklikler meydana gelmiştir. İtalyan Yeni Gerçekçiliği, Fransız Yeni Dalga ve Japon Yeni Dalgası (Nuberu Bagu) gibi akımlar, sinemada daha gerçekçi, yenilikçi ve bireysel anlatım biçimlerini öne çıkarmıştır. Roberto Rossellini, Federico Fellini, François Truffaut, Jean-Luc Godard ve Akira Kurosawa gibi yönetmenler, geleneksel sinema normlarına meydan okuyan filmler üretmişlerdir (Sklar, 1994: 112). Bu dönemde sinema, toplumsal sorunları, bireysel özgürlük arayışlarını ve modern yaşamın karmaşıklıklarını ele alan temaları işlemiştir. 1970'lerden itibaren, sinema endüstrisi küresel bir boyut kazanmış ve Hollywood'un yanı sıra Avrupa, Asya, Afrika ve Latin Amerika'dan çıkan bağımsız yapımlar, uluslararası arenada büyük ilgi görmüştür (Elsaesser, 2005: 46). Sinemayı yukarıda belirttiğimiz perspektiften incelediğimizde, iki önemli özelliği bünyesinde barındırdığı görülmektedir. Bir sanat dalı olması ve aynı zamanda bir kitle iletişim aracı işlevi görmesi (Bordwell & Thompson, 2011: 76). Bu iki özellik, sinemayı hem toplumda yaşananları temsil etme hem de toplumu inşa etme açısından önemli bir araç haline getirmektedir (Ryan & Kellner, 2016: 32-36). Sinema sanatı, toplumu yansıtan bir olgu olmanın yanı sıra, araştırma, eğlence, propaganda, iletişim ve anlatı aracı olarak da çeşitli işlevler üstlenmektedir (Bazin, 1995: 84). Bu işlevlerin tamamının sinema sanatında bulunması, bu sanat dalının toplum üzerindeki etki alanını genişletmektedir (Ryan & Velenos, 2014: 91). Görsel ve işitsel unsurların birleşimiyle oluşturulan filmler, sanatsal anlatının gücünü ortaya koymaktadır. Yönetmenler, senaristler, oyuncular ve diğer sinema profesyonelleri, toplumsal ve bireysel deneyimleri, duyguları ve düşünceleri görsel bir anlatım yoluyla izleyiciye aktarmaktadırlar (Bazin, 2000: 66-74). Bu yaratıcı süreç, izleyicilerin empati kurmasını, düşüncelerini yeniden değerlendirmesini ve bazen de davranışlarını değiştirmesini sağlamaktadır (Özön, 2008: 95). Sinema sanatı, toplumun bir aynası olarak işlev görmesinin ötesinde, toplumsal değişim ve dönüşüm süreçlerinde de aktif bir rol üstlenmektedir (Gombrich, 2007: 56-59). Sinemanın sanatsal ve iletişimsel yönleri, toplumsal etki gücünü artırırken, izleyiciler üzerinde yaratmak istediği etkiler doğrultusunda stratejik bir biçimde kullanılması, sinemanın gücünü ve önemini daha da pekiştirmektedir (Gombrich, 1998: 102).

Japon Sinemasının Önemi ve Tarihsel Gelişimi

Japon sineması, feodal Japonya'dan modernleşme sürecine kadar uzanan derin bir tarihsel arka plana sahip olup, gelişimi dünya sinemasına yaptığı özgün katkılar ve kültürel etkilerle dikkat çekmektedir. Japon sinemasının başlangıcı, Batı sinemasının Japonya'ya girmesiyle şekillenmiştir. 1897 yılında Japonya'da ilk kez sinematograf kullanılarak yapılan gösterimler, Japon sinemasının hızla gelişmeye başladığı dönemin işaretidir. 1910'lu yıllarda, Japon sineması geleneksel tiyatro formlarından, özellikle Kabuki ve Noh tiyatrosundan yoğun bir şekilde etkilenmiştir. Bu etkiler, erken dönem Japon filmlerinin estetik ve anlatı yapısında belirgin bir şekilde görülmektedir. 1920'ler ve 1930'lar, Japon sinemasının sessiz film dönemi olarak bilinir. Bu dönemde, Jidai-geki (tarihsel dramalar) ve Gendai-geki (modern dramalar) gibi türler ön plana çıkmıştır (Anderson, 1982: 45-48; Komatsu, 2003: 115-120).

İkinci Dünya Savaşı, Japon sineması üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Savaş dönemi propaganda filmleriyle şekillenmiş, ancak savaşın sona ermesiyle birlikte Japon sineması büyük bir dönüşüm geçirmiştir (Cleary, 1994: 90-92). Kurosawa'nın 1950 yapımı *Rashomon*, Venedik Film Festivali'nde en iyi film ödülünü kazanarak Japon sinemasının uluslararası alanda tanınmasını sağlamıştır. Ardından 1952 yapımı *Ikiru* ve 1954 yapımı *Seven Samurai* gibi filmlerle dünya sinemasında önemli bir yer edinmiştir. Kurosawa'nın yanı sıra, Yasujiro Ozu da 1940'ların sonlarından itibaren çektiği filmlerle Japon sinemasının gelişimine katkıda bulunmuş, özellikle *Late Spring* (1949), *Early Summer* (1951) ve *Tokyo Story* (1953) gibi yapımlarıyla ün kazanmıştır (Kurosawa, 2006: 23-30). 1960'lar ve 1970'ler, Japon sinemasında yenilikçi ve deneysel yaklaşımların ortaya çıktığı dönemdir (Challaye, 1997: 52). Japon Yeni Dalgası olarak bilinen bu dönemde, yönetmenler geleneksel sinema kalıplarını kırarak yeni anlatı teknikleri ve estetik arayışlara yönelmişlerdir. 1980'ler ve sonrasında, Japon sineması hem ticari hem de sanatsal açıdan önemli gelişmeler yaşamıştır. Anime uyarlamaları, Japon sinemasının küresel popülaritesini artırmıştır. Ayrıca, Takeshi Kitano, Takashi Miike ve Hirokazu Kore-eda gibi yönetmenler, modern Japon sinemasının önemli temsilcileri haline gelmiştir. Bu yönetmenler, çeşitli temalar ve anlatı teknikleri ile Japon toplumunun karmaşıklıklarını ve evrensel insan deneyimlerini ele almışlardır (Rotha, 1996: 33-36).

1990'lı yıllar, Japon sineması için hem zorluklarla hem de önemli dönüşüm ve yeniden yükseliş süreçleriyle karakterize edilen bir dönem olmuştur. Bu dönemde, Akira Kurosawa'nın 1990 yapımı *Düşler* (*Dreams*) filmi, klasik Japon sineması döneminin kapanışını simgelerken, çağdaş Japon sinemasının kapılarını açmıştır. Ancak, bu dönemin Japon sineması üzerindeki etkileri yalnızca sanatsal değil, aynı zamanda ekonomik ve endüstriyel boyutlarda da hissedilmiştir (Standish, 2006: 75-78). Ekonomik zorluklara rağmen, 1990'lı yıllar Japon sinemasında sanatsal açıdan önemli dönüşümlere sahne olmuştur. Bu dönemde, geleneksel anlatı tekniklerinin ötesine geçen ve yenilikçi yaklaşımlar benimseyen yeni bir yönetmen kuşağı ortaya çıkmıştır. Takeshi Kitano, bu dönemde *Sonatine* (1993) ve *Havai Fişekler* (*Hana-bi*) (1997) gibi filmleriyle dikkat çekmiş, şiddet ve duygusal derinliği bir araya getiren sinematik diliyle uluslararası alanda tanınmıştır. Hirokazu Kore-eda ise *Maborosi* (1995) ve *After Life* (1998) gibi filmleriyle, insan ilişkileri ve varoluşsal temalar üzerine yoğunlaşan incelikli anlatılar sunmuştur (Mes, 2001: 63-66; Cavallaro, 2006: 66). Hayao Miyazaki'nin *Komşum Totoro* (*My Neighbor Totoro*) (1988) ve *Prinses Mononoke* (*Princess Mononoke*) (1997) gibi filmleri, yalnızca Japonya'da değil, dünya genelinde büyük beğeni toplamıştır (Wada-Marciano, 2009: 210-212). 2000'li yıllarla birlikte Japon sineması, küreselleşmenin etkisi, teknolojik ilerlemeler ve yeni yönetmenlerin sahneye çıkışıyla birlikte önemli gelişmeler ve değişimler yaşamıştır. Bu dönemde, Japon sineması hem yerel hem de uluslararası düzeyde dikkat çeken birçok film ve yönetmen ortaya çıkarmıştır (Napier, 2005: 150-153). 2000'li yıllar aynı zamanda Japon sinemasının toplumsal ve politik temaları ele aldığı filmlerin çekildiği yıllardır. Bu dönemde çekilen bazı filmler, Japon toplumundaki değişimleri, ekonomik zorlukları, sosyal ayrışmayı ve bireysel yabancılaşmayı yansıtmaktadır. Örneğin, *Ölüm Oyunu* (*Battle Royale*) (2000) ve *İtiraflar* (*Confessions*) (2010) gibi filmler, Japon toplumundaki gençlik kültürü ve eğitim sistemi üzerine eleştirel bakışlar sunmaktadır (Standish, 2011: 75).

Akira Kurosawa ve Japon Sinemasındaki Yeri

23 Mart 1910'da Tokyo'da doğan Akira Kurosawa, sinema dünyasına 1936 yılında yönetmen yardımcısı olarak adım atmış ve ilk yönetmenlik deneyimini 1943 yılında çektiği *Sanshiro Sugata* (*Judo Saga*) filmiyle gerçekleştirmiştir (Goodwin, 1994, s. 18). Kurosawa'nın uluslararası alanda tanınması ise 1950 yılında yönettiği *Rashomon* filmiyle olmuştur. Venedik Film Festivali'nde Altın Aslan ödülünü kazanan bu yapıt, yalnızca Kurosawa'nın kariyerini değil, Japon sinemasının dünya sahnesindeki yerini de belirlemiştir. *Rashomon*, aynı olayın farklı karakterlerin bakış açılarıyla anlatıldığı yenilikçi yapısıyla anlatı sinemasına özgün bir katkı sunmuş, karakter gelişimi ve sinema dili açısından önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir (Prince, 1999, s. 45).

Kurosawa'nın filmografisi, sinema tarihinde klasikleşmiş birçok önemli yapıtı barındırmaktadır. Özellikle *Yedi Samuray* (*Seven Samurai*) (1954), *Kanlı Taht* (*Throne of Blood*) (1957), *Gizli Kale* (*Hidden Fortress*) (1958) ve *Ran* (1985) gibi filmler, güçlü anlatı yapıları ve etkileyici görsel estetikleriyle sinema tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir (Kurosawa, 1983, s. 120-125). Kurosawa'nın sineması, epik hikâye anlatımı, detaylı karakter gelişimi, yenilikçi kamera teknikleri ve ustalıklı koreografisi yapılmış sahneleriyle öne çıkmaktadır (Mackenzie, 1996, s. 67). Yönetmenin filmleri, insan doğasının karmaşıklıklarını, toplumsal adaletsizlikleri ve ahlaki ikilemleri derinlemesine ele alırken, geleneksel Japon kültürüne ve evrensel değerlere eş zamanlı bir şekilde yer vermiştir. Özellikle samuray filmleri, Japonya'nın feodal geçmişine dair çarpıcı bir tarihsel inceleme sunarken, onur, sadakat

ve adalet gibi temaları evrensel bir düzlemde işlemiştir. Kurosawa'nın yenilikçi sinema dili, uzun plan sekanslar, dinamik kamera hareketleri ve ışık kullanımı gibi unsurlarla öne çıkmaktadır (Naumann, 2005, s. 92; Prince, 1999, s. 62). Kurosawa'nın bu yaklaşımı, yalnızca olayların anlatımıyla sınırlı kalmamış, aynı zamanda karakterlerin içsel dünyalarını ve toplumsal bağlarını daha ayrıntılı bir şekilde betimlemeyi mümkün kılmıştır (Mackenzie, 1996, s. 74). Akira Kurosawa'nın sineması, yalnızca Japon sineması içinde değil, dünya sineması genelinde de derin bir etki yaratmıştır. Martin Scorsese, George Lucas ve Steven Spielberg gibi birçok Batılı yönetmen, Kurosawa'nın sinemasından ilham aldıklarını ifade etmişlerdir (Goodwin, 1994, s. 56). Onun sinema dili, teknik yetkinliği ve estetik yenilikleri, sinema sanatının gelişiminde önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Akira Kurosawa'nın sineması, yalnızca Japonya için değil, dünya sineması için de evrensel bir değere sahiptir.

Çalışmanın Amaç ve Yöntemi

Bu makalenin amacı, Japon ve Türk sinemasının tematik ve estetik unsurlarını karşılaştırmalı bir perspektifle analiz etmektir. Çalışma, her iki sinema geleneğinin önde gelen yönetmenleri Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın filmleri üzerinden, iki ülkenin sinema tarihindeki yerlerini ve etkilerini incelemeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, Kurosawa'nın Yedi Samuray ve Erksan'ın Susuz Yaz filmleri üzerinden, Japon ve Türk sinemasının anlatı dili, tematik ve estetik unsurları ile tarihsel ve kültürel bağlarını karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Makale, bu iki sinema geleneğinin toplumsal ve kültürel yansımalarını, yönetmenlerin filmografileri üzerinden değerlendirerek, sinemanın evrensel temaları nasıl işlediğini ve yerel bağlamlarda nasıl yorumlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışmada, karşılaştırmalı analiz ve nitel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Karşılaştırmalı analiz, iki veya daha fazla olgunun, nesnenin veya olayın benzerliklerini ve farklılıklarını sistematik bir şekilde inceleyerek anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Punch, 2005, s. 44-48). Bu yöntem, araştırmanın temel amacına ulaşmak için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Literatür Taraması

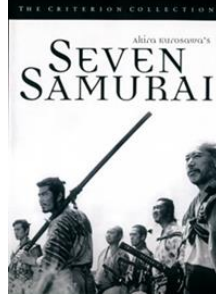
Literatür taraması, mevcut akademik çalışmaların ve kaynakların sistematik bir şekilde incelenmesi sürecidir. Bu çalışmada, Japon ve Türk sineması üzerine yapılmış önceki araştırmalar, yönetmenler ve filmleri hakkında yazılmış makaleler, kitaplar ve diğer akademik kaynaklar detaylı bir şekilde taranmıştır. Literatür taraması, araştırma konusunun mevcut bilgi birikimi içerisinde nasıl konumlandığını anlamak ve araştırmanın teorik temellerini oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle araştırma konusuyla ilgili önemli akademik kaynaklar belirlenmiş ve bu kaynakların güncel ve güvenilir olmasına özen gösterilmiştir. Belirlenen kaynaklardan, araştırma konusu ile ilgili veriler sistematik bir şekilde toplanmıştır.

Film Analizi

Bu çalışmada, Japon sinemasını temsilen Akira Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) ve Türk sinemasını temsilen Metin Erksan'ın Susuz Yaz (1964) filmleri seçilmiştir. Söz konusu filmlerin seçimi, her iki yönetmenin ulusal sinema tarihindeki merkezi konumları ve eserlerinin tematik ve estetik zenginlikleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Her iki yönetmenin de sineması, kültürel bağlamda evrensel değerler ile yerel temaları bir araya getirmesi bakımından dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, filmlerin ana temaları belirlenmiş ve bu temaların nasıl işlendiği analiz edilmiştir. Analizde ayrıca tarihsel ve kültürel bağlamlar dikkate alınmıştır. Yedi Samuray, Japonya'nın feodal döneminin sosyal yapısını ve birey-toplum ilişkisini ön plana çıkarırken, Susuz Yaz Türkiye'nin kırsal bölgelerinde su kaynaklarının kontrolü üzerinden sınıfsal ve toplumsal çatışmaları irdelemiştir. Bu yöntemler doğrultusunda, Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın sinemaları üzerinden Japon ve Türk sinemalarının tematik ve estetik unsurları karşılaştırmalı olarak incelenmiş; her iki sinema geleneğinin tarihsel ve kültürel bağlamlardaki yansımaları değerlendirilmiştir. Bu analiz, sinemanın evrensel bir anlatı aracı olarak, yerel

bağlamların özgün temalarını ve estetiklerini nasıl içselleştirdiğini ve yorumladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yedi Samuray (Shichinin No Samurai -1954)

Görsel 1: Yedi Samuray film afişi- <https://www.imdb.com/title/tt0047478/>

Yönetmen: Akira Kurosawa, Senaryo: A. Kurosawa , S. Hashimoto, Yapımı: 1954, Tür: Aksiyon, Dram.

Filmin Konusu

Yedi Samuray (1954), 16. yüzyıl Japonya'sında, Sengoku döneminin kaotik sosyal ve politik yapısı içerisinde şekillenir. Film, haydut saldırılarından mustarip bir köyün köylülerinin, köylerini savunmak için yedi samuray kiralamasını konu alır. Başlangıçta yalnızca hayatta kalma ve güvenlik arayışı olarak görülen bu çaba, zamanla köylüler ve samuraylar arasında gelişen karmaşık ilişkilerle çok boyutlu bir hikâyeye dönüşür. Yedi Samuray, sadece bir savaş ve kahramanlık hikayesi değil, aynı zamanda sınıf farklarını ve toplumsal hiyerarşiyi de ele almaktadır (Galloway, 2005).

Yedi Samuray Filminin Tematik İncelemesi

Akira Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) filmi, dikkatle yapılandırılmış üç ana bölüm üzerinden tematik derinlik sunar: Kahramanların Toplanması, Çiftçilerin Eğitilmesi ve Savaş ve Sonrası (Desser, 1983, s. 54). Bu yapılar, filmin her bölümünde farklı temaların öne çıkarılmasını ve bu temaların finalde bütünsel bir anlatıya dönüşmesini sağlamaktadır. Filmin açılış bölümü, köylülerin haydut saldırıları karşısındaki çaresizliklerini ele alır. Haydutların sürekli saldırı tehdidi, köylülerin yaşamını dayanılmaz hale getirmiştir. Köylülerin bu durumdan kurtulma çabası, onları samurayları aramaya iter. Bu bölüm, feodal Japonya'nın toplumsal hiyerarşisini ve sınıfsal farklarını eleştirel bir şekilde yansıtır. Köylülerin zayıflıkları ve çaresizlikleri, toplumun alt sınıflarının yaşadığı güçlükleri ortaya koyar (Brown, 2008, s. 67). İkinci bölüm, samurayların köylülere savaş tekniklerini öğretmesini ve onları haydutlara karşı hazırlamasını konu alır. Bu bölüm, samurayların köylülere haydutlara karşı eğitmesi üzerine odaklanır. Lider Kambei ve diğer samuraylar, köylülerin kendilerini savunabilmeleri için stratejik ve fiziksel becerilerini geliştirirken, onlara cesaret ve dayanışma duygusu da aşılar. Bu süreçte samurayların onur, adalet ve fedakarlık değerleri öne çıkar (Desser, 1983, s. 59). Köylülerin başlangıçtaki korku ve çekinceleri, zamanla yerini işbirliği ve güvene bırakır. Bu dinamik, sınıf farklılıklarına rağmen ortak bir amaç uğruna bir araya gelmenin önemini vurgular. Filmin final bölümü ise haydutlarla yapılan yoğun çatışmaları ve bu çatışmaların ardından gelen trajediyi anlatmaktadır (Tassone, 1985, s. 120). Savaş sahneleri, şiddetin kaçınılmazlığı ve fedakarlığın kaçınılmaz bedeli üzerinden insan doğasına dair bir yorum sunar. Her iki tarafın da kayıplar yaşadığı bu mücadele, zaferin acı bir gerçeklikle iç içe geçtiğini gösterir. Film, savaşın getirdiği fiziksel ve duygusal yıkımı dramatik bir şekilde yansıtır. Hayatta kalan samuraylar, köylülere zaferi armağan ederken, kendi varoluşlarını sorgulamak zorunda kalır. Kambei'nin şu sözleri, bu sorgulamayı özetler: "Savaş kazananın değil, hayatta kalanların zaferidir" (Stringer, 2007, s. 98). Film, onur, fedakarlık, sınıf farkları ve toplumsal dönüşüm gibi temaları ele almaktadır. Samurayların onur anlayışı, onların köylülerin güvenini kazanarak topluma hizmet etme arzusuyla örtüşür. Maddi kazanç yerine adalet sağlama motivasyonu, samurayların etik değerlerini yüceltmektedir. Ancak köylülerin samuraylara duyduğu saygı kadar korku da, feodal Japonya'nın toplumsal yapısındaki derin sınıf ayrımlarını göstermektedir (Brown, 2008, s. 75). Fedakarlık teması ise filmin geneline yayılmıştır. Samuraylar, köylülere

korumak için hayatlarını riske atarken, köylüler de hayatta kalma mücadelesinde fedakarlıkta bulunur. Bu karşılıklı fedakarlık, insan doğasının dayanıklılığına ve işbirliği güdüsüne dair derin bir mesaj taşır. Ancak finalde, bu fedakarlıkların verdiği acı sonuçlar, zaferin ne kadar pahalya mal olduğunu ortaya koymaktadır.

Yedi Samuray Filminde Sinematografik Yenilikler

Akira Kurosawa, sinema tarihine yalnızca Japon sinemasının değil, dünya sinemasının da önemli yapı taşlarını eklemiş bir yönetmendir. 1954 yapımı Yedi Samuray (Shichinin no Samurai), hem anlatım teknikleri hem de sinematografik unsurlarıyla yenilikçi bir başyapıt olarak öne çıkar. Kurosawa, bu filmde karakter gelişimi, kamera kullanımı, montaj teknikleri, ışıklandırma ve ses tasarımı gibi alanlarda sunduğu yeniliklerle sinema sanatına önemli katkılarda bulunmuştur. Kurosawa'nın Yedi Samuray filmindeki dikkat çekici özelliklerinden biri, karakter gelişimine verdiği büyük önemdir. Filmdeki her bir samurayın geçmişi, kişiliği ve motivasyonları detaylı bir şekilde işlenerek karakterler çok boyutlu bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu yöntem, izleyiciye karakterlerle duygusal bir bağ kurma imkânı sunar ve hikâyeyi daha etkileyici kılar (Richie, 1998: 114-115). Kurosawa, hikâyeyi ilerletirken karakterlerin zayıflıklarını, çatışmalarını ve değişimlerini izleyiciye aşamalı olarak sunarak, onları insani ve samimi bir çerçevede ele almaktadır. Özellikle lider samuray Kambei'nin cesareti ve bilge tavırları ile Kikuchiyo'nun geçmişinden gelen sınıfsal çatışmaları, filmin dramatik yapısına derinlik katar (Brown, 2008: 37).

Kurosawa, Yedi Samuray filminde dinamik kamera hareketleri ve uzun plan sekanslar kullanarak sinematografik anlatımı zenginleştirmiştir. Özellikle savaş sahnelerinde kamera, aksiyonun merkezine yerleştirilerek izleyicinin olayları doğrudan deneyimlemesi sağlanmıştır (Goodwin, 1994: 80-85). Kurosawa, bu sahnelerdeki enerjiyi artırmak için hem yatay hem de dikey düzlemlerde hareket eden kameralar kullanarak izleyiciye güçlü bir görsel yoğunluk sunar (Prince, 1991: 45). Montaj teknikleri açısından Kurosawa, yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Çapraz montaj ve hızlı kurgu, filmdeki gerilim ve dinamizmi artıran unsurlar arasında yer alır. Özellikle savaş sahnelerinde, Kurosawa'nın hızlı geçişlerle sahneler arasındaki akışı sağlaması, izleyicinin sürekli bir heyecan içinde kalmasını sağlamaktadır (Prince, 1991: 78). Yağmur altında geçen final savaş sahnesi, filmin çarpıcı görsel anlarından biridir. Bu sahne, hem atmosferik yoğunluk hem de görsel şiirsellik açısından dikkat çeker (Galbraith, 2002: 126). Kurosawa, ışığı yalnızca bir görsel unsur olarak değil, aynı zamanda karakterlerin ruh hallerini ve dramatik çatışmaları yansıtan bir araç olarak kullanır. Filmdeki ses tasarımı, Kurosawa'nın dramatik etkileri artırma konusundaki başarısını gözler önüne sermektedir. Doğal sesler, özellikle savaş sahnelerinde gerçekçilik duygusunu güçlendirirken, müzik de sahnelerin duygusal yoğunluğunu artırır (Berger, 2012: 92). Filmdeki davul ritimleri, yaklaşan tehlikenin habercisi olarak kullanılarak izleyiciyi hem duygusal hem de fiziksel bir gerilime sokar (Bertellini, 2004: 65).

Evrensel Temaların İşlenişi

Yedi Samuray (1954) filmi, Japon kültürüne özgü unsurları merkeze alırken, evrensel insanlık durumlarına ve temalara da yoğun bir şekilde odaklanarak, izleyicilere kapsamlı bir düşünce ve duygusal deneyim sunar. Akira Kurosawa, filminde insan doğasının temel özelliklerini, ahlaki değerlerini ve evrensel çatışmalarını işleyerek, yalnızca Japonya'ya özgü olmayan, tüm insanlığa hitap eden bir anlatı yaratır. Filmin öne çıkan temalarından biri onurdur. Samuraylar, köylüleri haydutlardan koruma görevini üstlenirken, bu süreçte kendi onurlarını ve kişisel değerlerini sorgularlar. Onur, yalnızca Japon samuray kültürüne özgü bir kavram olarak değil, evrensel bir insan değeri olarak ele alınır. Kurosawa'nın bu temayı hem bireysel hem de toplumsal düzeyde işleyerek, insanın onur kavramına yüklediği anlamı evrensel bir perspektiften sunar. Fedakârlık, filmin temel unsurlarından bir diğeridir. Samurayların, kendi hayatlarını tehlikeye atarak köylüleri korumak için bir araya gelmeleri, bireysel çıkarların ötesine geçen bir bağlılık örneği sunar (Galbraith, 2002, s. 112-114). Bir diğer önemli tema ise toplumsal adalet ve güç ilişkileridir. (Desser, 1983: 63-67). Dayanışma da filmde vurgulanan bir başka evrensel tema olarak öne çıkmaktadır. Samuraylar, farklı geçmişlere ve arka planlara sahip olsalar da birlikte çalışarak ortak bir amaca ulaşmaya çalışırlar. Bu, insanların birlikte hareket ettiklerinde ne kadar güçlü olabileceklerini ve birbirlerine nasıl güvenebileceklerini göstermektedir. (Prince, 1991, s. 29-32). Kurosawa, karakterler arasındaki duygusal bağları ve çatışmaları detaylı bir şekilde işleyerek, insan ilişkilerinin karmaşıklığını ve derinliğini göstermektedir (Goodwin, 1994: 81-84). Bu ilişkiler, insan doğasının hem güçlü hem de zayıf yönlerini ortaya koymaktadır. Adalet teması ise filmdeki çatışmaların merkezinde yer alan evrensel bir temadır (Goodwin, 1994). Bu evrensel

temalar, Yedi Samuray filmi zamanın ötesinde unutulmaz kılmaktadır. İzleyicilere insanlık, onur, fedakârlık, dayanışma ve adalet gibi temel değerler hakkında derin düşündürme fırsatı sunmakta ve onları duygusal olarak etkilemekte. Bu nedenle, film sadece Japon kültürüne değil, tüm insanlığa hitap etmektedir.

Karakter Gelişimi

Yedi Samuray filminde karakter gelişimi, Akira Kurosawa'nın üzerinde durduğu temel unsurlardan biridir. Filmdeki yedi samurayın her biri, kendi geçmişi, motivasyonları ve iç çatışmalarını yansıtmaktadırlar. Kurosawa, bu karakterleri sadece birer kahraman olarak değil, aynı zamanda insan olarak da ele almaktadır. Bu yaklaşım, karakterlerin kapsamlı ve gerçekçi bir şekilde tanıtılmasını sağlamaktadır. Kambei Shimada, samurayların lideri olarak, filmde bilgelik ve stratejik düşünme yeteneği ile ön plana çıkmaktadır. Ancak, bu liderlik vasıflarının ardında, savaşın ve şiddetin getirdiği içsel kırılmalıklar bulunmaktadır. Kambei, savaşçı bir kahraman olmasının yanı sıra, insan doğasının karmaşıklıklarını da yansıtan bir figürdür. Bu içsel çatışmalar, onun karakterini derinleştiren ve izleyicinin empati kurmasını sağlayan önemli unsurlardan biridir (Richie, 1998: 87-89). Kikuchiyo, filmdeki bir diğer önemli karakterdir ve onun hikayesi, kahramanlık arayışının yanı sıra toplumsal sınıf farklılıklarını da ele almaktadır. Kikuchiyo, soylu bir samuray olmaktan ziyade, çiftçi kökenlidir ve bu durum, onun karakter gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır. Kikuchiyo'nun geçmişi ve kişisel çatışmaları, karakterinin karmaşıklığını artırırken, aynı zamanda filmdeki diğer karakterlerle olan etkileşimlerini de derinleştirmektedir (Galbraith, 2002: 72-75). Diğer samuraylar da benzer şekilde, kendi geçmişleri ve kişisel motivasyonları ile dikkat çekmektedirler (Prince, 1991: 135-138).

Toplumsal Eleştiri

Yedi Samuray filmi, feodal Japon toplumunun ve sınıf farklarının eleştirisini yaparak önemli bir toplumsal yorum sunmaktadır. Akira Kurosawa, bu filmde köylülerin yaşadığı güçlükler, samurayların statüsü ve köylüler arasındaki çatışmalar gibi konuları ele alarak Japon toplumunun eleştirel bir portresini çizmektedir. Filmin başlangıcında, köylülerin yaşadığı zorluklar ve sefalet, feodal Japon toplumunun alt sınıflarının maruz kaldığı adaletsizlikleri ve güçsüzlüğü temsil etmektedir. Köylüler, haydutların sürekli saldırıları altında yaşamakta ve kendilerini korumak için samuraylardan yardım istemektedirler. Bu durum, köylülerin feodal toplumsal düzende ne kadar güçsüz olduklarını ve kendi kendilerini savunma yeteneklerinin olmadığını gözler önüne sermektedir. Kurosawa, köylülerin çaresizliğini ve toplumun alt sınıflarının zorluklarını vurgulayarak, dönemin toplumsal adaletsizliklerini eleştirmektedir (Richie, 1998: 102-104). Samurayların statüsü ise feodal Japonya'da sosyal hiyerarşinin en üstünde yer aldıklarını ve genellikle köylüler üzerinde güç sahibi olduklarını göstermektedir. Ancak, filmde samurayların da kendi içlerinde çatışmalar yaşadığı ve toplumdaki sınıf farklarının sorgulandığı görülmektedir. Samuraylar, bir yandan köylüleri koruma görevini üstlenirken, diğer yandan kendi onurlarını ve toplumsal statülerini koruma çabası içindedirler. Bu, samurayların da toplumun baskıları ve beklentileri altında ezildiklerini ve içsel çatışmalar yaşadıklarını ortaya koymaktadır (Galbraith, 2002: 85-88). Köylülerle samuraylar arasındaki ilişki, sınıf farklarının ve toplumsal adaletsizliğin bir yansımasıdır. Samurayların köylülere yardım etmeleri, toplumdaki güç dengelerinin sorgulanmasına ve sınıf farklarının üstesinden gelinmesine yönelik bir umudu temsil etmektedirler. Kurosawa, bu ilişkiyi derinlemesine inceleyerek, toplumsal dayanışma ve yardımseverlik temalarını ön plana çıkarmaktadır. (Desser, 1983: 77-80).

Sinema Tarihindeki Etkisi

Akira Kurosawa'nın 1954 yapımı Yedi Samuray filmi, yalnızca Japon sineması üzerinde değil, dünya sineması üzerinde de derin ve kalıcı bir etki bırakmıştır. Kurosawa'nın yenilikçi sinematik dili, görsel anlatım biçimleri ve karakter derinliği, birçok yönetmene ilham kaynağı olmuş ve sinematik anlatımın evriminde önemli bir aşama kaydedilmesine katkı sağlamıştır (Smith, 2006, s. 212-213). Filmde kullanılan kamera teknikleri, çekim yöntemleri ve mekân kullanımı, sinema tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilmekte ve sinematik anlatımın teknik sınırlarını genişletmiştir (Jones, 2010). Özellikle filmdeki epik hikaye yapısı, karakterlerin derinlemesine işlenmesi ve etkileyici savaş sahneleri, Hollywood sinemasında benzer temaların ve yapısal özelliklerin kullanılmasına ilham vermiştir (Brown, 2015: 44-59). Yedi Samuray, aynı zamanda film yapım süreci ve sinema endüstrisi üzerinde de önemli etkiler yaratmıştır. Büyük bir bütçeyle çekilen ve prodüksiyon zorluklarıyla

karşılaşan bu film, epik sinema türünün popülerliğini artırmış ve izleyici kitlesinin bu tür yapımlara olan ilgisini pekiştirmiştir. Film, sadece sinematik anlatımda değil, sinema endüstrisinin ekonomik ve kültürel yapısında da önemli bir yer edinmiştir. Akademik çevrelerde, Yedi Samuray geniş bir ilgi görmüş ve sinema teorisyenleri ve eleştirmenler tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir. Filmin tematik derinliği, karakter portreleri ve toplumsal eleştirileri, akademik çalışmalara zengin bir kaynak sunmuştur (Robinson, 2008). Kurosawa'nın bu filmi, sadece Japon sinemasının değil, dünya sinemasının da önemli bir parçası olarak kabul edilmekte ve sinema tarihindeki kalıcı etkisini sürdürmektedir (Lee, 2017: 45-50).

Türk Sinemasının Önemi ve Tarihsel Gelişimi

Türk sineması, zengin kültürel mirası ve tarihsel gelişimiyle dikkat çeken, hem ulusal hem de uluslararası alanda bir yeri olan bir sinema geleneğidir. Çalışmanın bu bölümünde, Türk sinemasının tarihsel gelişimi ve kültürel önemi akademik bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. Türk sinemasının temelleri, dünya sinemasının doğuşuyla paralel olarak atılmaya başlanmıştır. İlk sinema gösterimleri, 1896'da İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve sonraki yıllarda gelişimini sürdürmüştür. Bu dönemdeki filmler, genellikle tek planlı sahneler, kısa filmler ve belgesellerden oluşmakta olup, sinemanın henüz bir yenilik olarak algılandığı ve topluma tanıtılmaya çalışıldığı bir süreçtir (Özön, 1962: 24; Rosen, 1987). Bu yıllarda sinema, toplumun geniş kesimlerine ulaşan bir kültürel araç olarak kullanılmaya başlanmış ve bu dönemde yapılan yapımlar, Türk sinemasının temellerinin atılmasına olanak sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, Türk sineması daha organize bir yapıya kavuşmuş ve modernleşme sürecinin önemli bir parçası olmuştur. Bu dönemde, film yapımlarında ulusal kimlik ve modernleşme temaları öne çıkmıştır. Özellikle, Sigmund Weinberg ve Fuat Uzkınay'ın "Leblebici Horhor", Sedat Simavi'nin "Pençe" ve Ahmet Fehim'in "Mürebbiye" gibi yapımları, dönemin toplumsal ve kültürel yapısını sinemaya taşımış ve sinemanın sosyal bir araç olarak kullanımını göstermiştir (Onaran, 2013: 26-32). Bu dönemde, sinema üretimi büyük bir artış göstermiş, popüler Türk sineması kültürü oluşmuş ve birçok unutulmaz yönetmen ile oyuncu yetişmiştir (Scognamillo, 2005: 52-63). Özellikle Metin Erksan, Atıf Yılmaz, Lütfi Akad ve Memduh Ün gibi yönetmenler öne çıkarken, Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit, Kadir İnanır ve Cüneyt Arkın gibi oyuncular Yeşilçam'ın yıldızları arasında yer almıştır. 1960'lar, Türk sinemasında toplumsal gerçekçiliğin ön plana çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde Metin Erksan, Halit Refiğ, Lütfi Akad ve Yılmaz Güney gibi yönetmenler, sinemada toplumsal sorunları işlemiş ve gerçekçi bir anlatım dili geliştirmiştir. Örneğin, Metin Erksan'ın Susuz Yaz (1964) filmi, köylülerin su mücadelesini ve sınıf çatışmalarını ele alarak bu dönemin önemli yapıtlarından biri olarak kabul edilmiştir (Dorsay, 1994: 86). 1980'ler, Türk sinemasında hem üretim miktarı hem de içerik açısından önemli değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. 2000'li yıllar ise Türk sinemasında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. Bu dönemde, Nuri Bilge Ceylan, Fatih Akın, Zeki Demirkubuz gibi yönetmenler, uluslararası alanda önemli başarılar elde etmiştir. Nuri Bilge Ceylan'ın Uzak (2002), Bir Zamanlar Anadolu'da (2011) ve Kış Uykusu (2014) filmleri, derinlikli hikayeleri ve sinematografik açıdan yenilikçi yaklaşımları ile büyük beğeni toplamıştır. Fatih Akın, özellikle Duvara Karşı (2004) ve Yaşamın Kıyısında (2007) gibi yapımlarıyla Almanya-Türk sineması arasında köprü kurmuş; Zeki Demirkubuz ise Masumiyet (1997) ve İtiraf (2001) gibi filmleriyle Türk sinemasının içsel ve psikolojik derinliklerini keşfetmiştir. Bu yönetmenler, filmlerinde modernleşme, toplumsal değişimler, bireysel ve toplumsal çatışmalar gibi konuları işlerken, Türk sinemasının tematik zenginliğini ve estetik çeşitliliğini göstermiştir.

Metin Erksan ve Türk Sinemasındaki Yeri

1 Ocak 1929'da Çanakkale'de doğan Metin Erksan, Türk sinemasının önemli yönetmenlerinden biri olarak bilinmektedir. 1950'lerin ortalarında sinemaya adım atan Erksan, Türk sinemasının sosyo-kültürel yapısını ve bireysel psikolojiyi derinlemesine inceleyen özgün filmleriyle dikkat çekmiştir. Erksan'ın filmleri, toplumsal sorunları, insan doğasının karanlık yönlerini, aşkı ve kıskançlık gibi evrensel temaları işlerken, gerçekçi bir anlatım tarzı ve sembolizm kullanımı ile de sinemada kendine özgü bir yer edinmiştir. Erksan'ın sinemaya girişini, 1950'lerdeki ilk önemli çalışması olan Aşık Veysel'in Hayatı (1952) ile başlatmak mümkündür. Bu film, yönetmenin Türk halkının günlük yaşamına ve kültürel değerlerine duyduğu ilginin bir göstergesidir. Erksan'ın sinemadaki çıkışı, özellikle Gecelerin Ötesi (1960) filmi ile sağlanmıştır. Bu filmde, İstanbul'un gece hayatını ve gençlerin toplumsal sorunlarını realist bir bakış açısıyla ele almış, Türk sinemasına yeni bir soluk getirmiştir. Gecelerin Ötesi hem senaryosu hem de sinematografisiyle dönemin Türk sinemasında önemli bir yer edinmiş

ve Erksan'ın toplumsal gerçekçilikle olan bağına pekiştirmiştir. Metin Erksan'ın bilinen ve başarılı filmi Susuz Yaz (1963) olarak kabul edilmektedir. Bu film, kırsal kesimde su sıkıntısı çeken köylülerin dramını ve suyun bir güç aracı olarak kullanımını anlatmaktadır. Susuz Yaz, 1964 Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı ödülünü kazanarak Türk sinemasının uluslararası platformda tanınmasına katkı sağlamıştır. Erksan'ın bu filmdeki güçlü toplumsal mesaj ve derin insan psikolojisi analizi, onu Türk sinemasının önemli yönetmenlerinden biri yapmıştır (Teksoy, 2005: 47). Erksan'ın diğer önemli yapıtları arasında Yılanların Öcü (1962), Sevmek Zamanı (1965) ve Kuyu (1968) yer almaktadır.

Susuz Yaz (1963)

Görsel 1: Susuz Yaz film afişi- <https://www.imdb.com/title/tt0062322/>

Yönetmen: Metin Erksan, Senaryo: M. Erksan, İ. Soydan, Oyuncular: Erol Taş, Hülya Koçyiğit, Ulvi Doğan.

Filmin Konusu

Susuz Yaz, Ege Bölgesi'ndeki bir köyde su kaynakları üzerine yaşanan çatışmaları konu almaktadır. Film, su sıkıntısının çekildiği bir dönemde köyün ortak suyunu kendi arazisinde tutmak isteyen Osman (Erol Taş) ve onun kardeşi Hasan (Ulvi Doğan) etrafında gelişen olayları merkeze almaktadır.

Susuz Yaz Filminin Tematik İncelemesi

Susuz Yaz (1963) filmi, suyun yokluğu üzerinden insanların içsel ve toplumsal çatışmalarını, güç mücadelelerini ve adalet arayışlarını ele almaktadır. Bu tematik unsurlar, filmin derinlikli karakter çalışmaları ve toplumsal eleştirisiyle birleşerek seyircide derin izler bırakmaktadır. Filmin merkezinde, suyun fiziksel bir kaynak olmanın ötesine geçerek sembolik bir anlam kazandığı bir tematik yapı bulunmaktadır. Su, filmde sadece hayatta kalmak için gerekli bir kaynak olarak değil, aynı zamanda sahiplenilen bir güç ve egemenlik aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

Karakter Gelişimi

Metin Erksan'ın yönettiği Susuz Yaz (1963) filmi, karakterlerinin detaylı işlendiği ve karmaşık yapılarının öne çıktığı önemli bir yapımdır. Çalışmanın bu bölümde, filmin başlıca karakterlerinin gelişimi ve bu karakterlerin karmaşıklığı detaylı olarak incelenmiştir. Filmin baş karakterlerinden biri olan Osman, filmin antagonist karakteridir ve suyun kontrolünü elinde bulunduran kişidir. Osman, su kaynaklarını kontrol ederek köydeki diğer insanlara karşı güç elde etmeye çalışan bir figür olarak öne çıkmaktadır. Osman'ın karakter gelişimi, açgözlülük ve hükmetme arzusu ile belirginleşmiştir. Hasan ise filmin protagonistidir ve Osman'ın kardeşi olarak hikâyede önemli bir rol oynamaktadır. Hasan'ın karakteri, dürüstlük ve doğruluk ilkeleri etrafında şekillenmektedir. Başlangıçta kardeşi Osman'ın suyu kontrol etme çabalarına karşı sessiz kalan Hasan, su sıkıntısının köyde yarattığı adaletsizliği fark ettikçe değişim geçirir. Hasan'ın karakter gelişimi, adalet ve eşitlik arayışı ile şekillenirken, onun ahlaki değerleri ve toplumsal sorumluluk bilinci de ön plana çıkmaktadır. Hasan'ın eşi Bahar'a olan bağlılığı ve onu koruma arzusu, onun karakter gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır.

Filmdeki kadın karakterlerden biri olan Bahar, Hasan'ın eşi olarak hikâyede yer alır. Bahar, filmin genel teması olan su kıtlığı ve adaletsizlikten doğrudan etkilenir. Onun karakteri, film boyunca suyun kontrolü ve su kıtlığının yarattığı gerilimler bağlamında gelişmektedir. Susuz Yaz filmindeki karakterlerin gelişimi ve karmaşıklığı, filmin

tematik yapısıyla doğrudan bağlantılıdır. Su sıkıntısı ve bunun yarattığı toplumsal gerilimler, karakterlerin içsel çatışmalarını ve ahlaki ikilemelerini ortaya çıkarmaktadır. Osman'ın açgözlülüğü ve güç arayışı, filmin toplumsal adalet ve eşitsizlik temalarını pekiştirirken, Hasan'ın adalet arayışı ve doğruluk ilkeleri, filmin ahlaki mesajlarını güçlendirmektedir. Bahar ise, kadınların bu süreçteki rolünü ve toplumsal yapı içindeki yerini vurgulamaktadır.

Toplumsal Eleştiri

Metin Erksan'ın Susuz Yaz filmi, yalnızca bireysel çatışmaları ve doğanın sömürülmesini değil, aynı zamanda derin toplumsal eleştirileri de içeren kapsamlı bir yapıt olarak öne çıkmaktadır. Filmde su kaynaklarının kontrolü, toplumsal adaletsizliklerin ve güç dinamiklerinin merkezi bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Osman'ın suyu kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etme arzusu, köydeki diğer bireyler üzerinde baskı ve tahakküm kurma çabası olarak yorumlanabilir. Bu durum, toplumsal hiyerarşilerin ve güç mücadelelerinin su gibi hayati bir kaynak üzerinden nasıl kurulduğunu göstermektedir. Osman'ın bencilce davranışları ve suyun eşit dağıtımını engellemesi, adalet ve eşitlik kavramlarının ihlaline işaret etmektedir. Osman'ın suyu kontrol ederek elde ettiği güç, köydeki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir. Su kaynaklarının adaletsiz dağıtımı, toplumun alt kesimlerini daha da yoksullaştırırken, Osman gibi figürlerin güçlenmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, film, doğal kaynakların kontrolü üzerinden toplumsal eşitsizlikleri ve bu eşitsizliklerin yarattığı sömürü ilişkilerini eleştirir. Filmde, suyun kontrolü ve paylaşımı etrafında şekillenen ahlaki çöküş ve toplumsal çatışmalar, toplumun genel yapısındaki kırılganlıkları ortaya koymaktadır. Osman'ın açgözlülüğü ve suyu kendi çıkarları için kullanma çabası, ahlaki değerlerin ve toplumsal normların zayıflamasına yol açmaktadır. Hasan'ın adalet arayışı ve Osman'a karşı mücadelesi, bu ahlaki çöküşe ve toplumsal çatışmalara bir tepki olarak gelişir. Bu çatışmalar, toplumdaki genel huzursuzluğun ve adalet arayışının bir yansımasıdır.

Evrensel Temaların İşlenişi

Susuz Yaz filmi, sadece Türk sinemasının klasiklerinden biri olarak kabul edilmekle kalmaz, aynı zamanda evrensel temaların işlenişiyle de dikkat çekmektedir. Film, insan doğasının temel unsurlarını keşfederek, su sıkıntısı ve bu kaynak için verilen mücadele gibi somut sorunlar üzerinden insan ilişkilerini ve toplumsal dinamikleri ele almaktadır. Osman'ın suyu kendi çıkarları için kullanma çabası, köydeki diğer bireyler üzerinde baskı ve tahakküm kurma çabası olarak görülebilir. Bu güç mücadelesi, dünya genelinde farklı biçimlerde kendini gösterse de temel dinamikler aynıdır. Hasan'ın adalet arayışı ve bu yolda verdiği mücadele, evrensel bir adalet ve eşitlik arzusunu temsil etmektedir. Adalet arayışı, toplumların adalet anlayışını ve bireylerin bu anlayışa yönelik beklentilerini yansıtan evrensel bir temadır. Osman'ın bencilce davranışları ve suyu kendi çıkarları için kullanma çabası, ahlaki çöküşün bir göstergesi olarak filmde işlenmektedir. Bu tema, bireylerin ve toplumların ahlaki değerlerini sorgulayan evrensel bir mesele olarak öne çıkmaktadır. Osman'ın ahlaki değerlerden sapması, toplumsal normların zayıflaması ve toplumsal çatışmaların artması, insan doğasının karanlık yönlerini göstermektedir. Bu ahlaki çöküş, toplumların karşı karşıya kaldığı evrensel bir sorun olarak güçlü bir şekilde vurgulanmaktadır.

Filmdeki Sinematografik Yenilikler

Susuz Yaz filmi, Türk sinemasında önemli sinematografik yenilikler getirmiş ve bu alanda dikkate değer bir gelişim göstermiştir. Filmin sinematografik yapısını ve yeniliklerini detaylı olarak incelemek, filmin neden bu denli önemli olduğunu anlamak açısından gereklidir.

Film, tamamen doğal mekanlarda çekilmiştir ve bu, filmin gerçekçilik duygusunu artıran önemli bir unsurdur. Ege bölgesinin köyleri, filmdeki çatışmaların ve dramların daha etkileyici bir şekilde yansıtılmasını sağlamıştır. Doğal mekanların bu şekilde kullanımı, seyirciye olayların geçtiği ortamı daha yakından tanıma fırsatı sunmakta ve hikâyenin inandırıcılığını artırmaktadır. Filmde kullanılan su simgesi, sadece fiziksel bir ihtiyaç değil, aynı zamanda güç, kontrol ve hayatta kalma mücadelesinin bir metaforu olarak öne çıkmaktadır. Bu metafor, suyun filmdeki karakterler arasındaki ilişkilerde nasıl bir rol oynadığını göstermektedir. Osman'ın suyu kontrol etme çabası, onun güç ve otorite arayışının bir yansımasıdır ve bu durum, suyun bir metafor olarak kullanımının ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Susuz Yaz'da kullanılan kurgu teknikleri, filmin anlatsal yapısını destekleyen yenilikçi unsurlardır. Filmin temposunu belirleyen kesmeler, seyirciyi sürekli bir gerilim ve merak

içinde tutmaktadır. Bu kurgusal yapı, karakterlerin içsel çatışmalarını ve dışsal mücadelelerini etkili bir biçimde yansıtmaktadır.

Sinema Tarihindeki Etkisi

Susuz Yaz sadece Türkiye'de değil, uluslararası alanda da büyük ilgi görmüş ve çeşitli ödüller kazanmıştır. 1964 Berlin Uluslararası Film Festivali'nde Altın Ayı ödülünü kazanarak uluslararası alanda büyük bir başarı elde etmiştir. Bu ödül, Türk sinemasının dünya çapında tanınmasına katkıda bulunmuş ve filmi uluslararası sinema tarihinde önemli bir konuma yükseltmiştir. Filmin karakter derinliği ve toplumsal eleştirisi, filmi sadece bir sinema filmi olarak değil, aynı zamanda bir sosyolojik inceleme nesnesi olarak da önemli kılmaktadır. Osman'ın açgözlülüğü ve güç arayışı, Hasan'ın vicdanı ve adalet arayışı, Bahar'ın özgürlük mücadelesi gibi temalar, filmin karakter dinamiklerini oluşturan temel unsurlardır. Bu karakterlerin gelişimi ve karmaşıklığı, filmin tematik derinliğini ve dramatik etkisini artırarak izleyiciye unutulmaz bir deneyim sunmaktadır. Sonuç olarak, Susuz Yaz filmi, Türk sinemasında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Sinematografik yenilikleri, evrensel temaları işleyişi, karakter derinliği ve toplumsal eleştirisiyle Türk sinemasının gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve sinema tarihinde unutulmaz bir yere sahip olmuştur.

Japon ve Türk sinemasının Benzerlikleri ve Farklılıkları

Japon ve Türk sinemaları, derin kültürel ve tarihsel kökenlere dayanan zengin sinema geleneklerine sahiptirler. Her iki kültür de kendi coğrafi ve toplumsal bağlamlarında benzersiz bir sinematik anlatı geliştirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde, Japon ve Türk sinemalarının benzerlikleri ve farklılıkları, kültürel temalar, teknik yaklaşımlar ve estetik unsurlar açısından incelenmektedir.

Benzerlikler

Japon ve Türk sineması, her biri kendi kültürel mirasına derinlemesine bağlı olarak şekillenen ve bu mirası sinematik anlatılarında ustaca işleyen iki önemli sinema geleneğidir. Her iki sinema da, toplumsal ve tarihsel yapıları, kültürel değerleri ve estetik anlayışları ile kendi sinemasal dilini oluşturmuş ve sinema dünyasında kendine özgü bir yer edinmiştir. Japon sineması, tarihsel olarak samuray kültürü, geleneksel Japon tiyatro formları (kabuki, noh) ve Zen felsefesi gibi derin kültürel unsurlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu unsurlar, Japon sinemasının karakterlerini, temalarını ve anlatı yapılarını derinlemesine etkilemiş ve ona kendine özgü bir kimlik kazandırmıştır. Akira Kurosawa'nın filmleri, bu kültürel mirası sinematik anlatıya başarılı bir şekilde entegre etmenin örneklerinden biridir. Japon sineması, samuray kültürü, geleneksel Japon tiyatro formları (kabuki, noh) ve zen felsefesi gibi unsurlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu unsurlar, Japon sinemasının karakterlerini, temalarını ve anlatı yapısını derinlemesine etkilemiş ve ona özgün bir kimlik kazandırmıştır. Özellikle Akira Kurosawa'nın filmleri, bu kültürel mirasın sinematik anlatıma nasıl başarılı bir şekilde entegre edilebileceğinin iyi örneklerinden birisidir. Türk sineması ise Osmanlı İmparatorluğu'nun zengin kültürel mirası, Cumhuriyet dönemi modernleşme süreci ve Türkiye'nin coğrafi ve toplumsal çeşitliliği üzerinden şekillenmiştir. Türk sineması, Osmanlı ve Türk kültürüne ait gelenekler, halk hikayeleri ve kırsal yaşamın zengin detaylarını sinemaya taşımaktadır. Bu kültürel unsurlar, Türk sinemasının anlatı dilini ve estetik anlayışını belirlemektedir. Metin Erksan gibi yönetmenler, bu kültürel mirası filmlerinde başarıyla kullanarak, izleyicilere Türkiye'nin toplumsal yapısını ve tarihsel dönüşümünü yansıtmaktadır.

Tematik Çeşitlilik

Japon ve Türk sineması, tematik çeşitlilik açısından zengin ve derinlemesine analizler sunan iki önemli sinema geleneğidir. Her iki sinema da insan doğası, onur, adalet, aşk ve trajedi gibi evrensel temaları işlerken, aynı zamanda toplumsal sorunlar, aile ilişkileri ve geçmişle hesaplaşma gibi daha spesifik konulara da sıklıkla yer vermektedir. Bu temalar, insan deneyiminin evrenselliğini yansıtmaktadır ve izleyicilere derin düşünme ve empati kurma fırsatı sunmaktadır. Örneğin, Akira Kurosawa'nın filmlerinde, onur ve adalet temaları sıklıkla işlenmektedir. Yedi Samuray (1954), onurun ve adaletin toplum içindeki önemini ve bireylerin bu değerleri koruma konusundaki kararlılıklarını göstermektedir. Benzer şekilde, Metin Erksan'ın Susuz Yaz filmi de adalet

ve trajedi temalarını işlerken, Türkiye'nin toplumsal yapısındaki çatışmaları ve adaletsizlikleri etkileyici bir şekilde anlatmaktadır. Japon ve Türk sineması, toplumsal sorunlara da yoğun bir şekilde odaklanmaktadır. Japon sineması, savaş sonrası toplumsal değişimlerden, feodal Japonya'daki sınıf çatışmalarına kadar geniş bir yelpazede toplumsal konuları ele almaktadır. Kurosawa'nın *Rashomon* (1950) ve *Ikiru* (1952) filmleri, toplumsal yapıdaki adaletsizlikleri ve bireylerin bu yapı içindeki yerini sorgular. Türk sineması ise, modernleşme süreci, göç, şehirleşme ve kırsal-şehir çatışması gibi toplumsal konuları işlemektedir. Metin Erksan'ın *Yılanların Öcü* (1962) ve Lütfi Akad'ın *Gelin* (1973) gibi filmleri, toplumsal değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerini ve bu süreçlerde yaşanan adaletsizlikleri ele almaktadır. Bu filmler, Türkiye'nin modernleşme sürecinin zorluklarını ve bireylerin bu değişimlerle nasıl başa çıktığını kapsamlı işlemektedir. Aile ilişkileri, hem Japon hem de Türk sinemasında işlenen önemli bir temadır. Her iki kültürde de aile içi dinamikler, kuşak çatışmaları ve bireylerin aile içindeki rolleri sıklıkla sinematik bir perspektiften ele alınmaktadır. Japon sinemasında bu tema, özellikle Ozu Yasujiro gibi yönetmenlerin filmlerinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Örneğin, *Tokyo Hikayesi* (1953), aile içindeki duygusal ve sosyal dinamikleri incelerken, karakterlerin aile içindeki yerlerini sorgulayan derin bir anlatı sunmaktadır. Türk sineması da benzer şekilde, Atif Yılmaz gibi yönetmenlerin filmlerinde aile ilişkilerini ve bu ilişkilerin toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele almaktadır. Örneğin, Selvi Boylum Al Yazmalım (1978), aile bağlarının gücünü ve bireylerin bu bağlar içindeki yerini irdeleyen bir film olarak öne çıkmaktadır. Geçmişle hesaplaşma teması hem Japon hem de Türk sinemasında işlenen ve önemli bir yer tutan bir temadır. Her iki sinema geleneği de bu tema üzerinden tarihsel olayların bireyler ve toplum üzerindeki derin etkilerini ve bu etkilerle nasıl başa çıktığını irdelemiştir. Japon sinemasında, özellikle savaş sonrası dönemde geçmişin izleri ve travmaları sıkça ele alınmaktadır. Akira Kurosawa'nın *Ran* (1985) ve *Kagemusha* (1980) gibi filmleri, tarihsel olayların bireylerin yaşamları üzerinde nasıl derin izler bıraktığını ve bu olaylarla nasıl başa çıktığını incelemektedir. Türk sinemasında da geçmişle hesaplaşma teması önemli bir yer tutmaktadır. Ömer Kavur'un *Anayurt Otel*i (1987) ve Nuri Bilge Ceylan'ın *Bir Zamanlar Anadolu'da* (2011) gibi filmleri, bireylerin geçmişleriyle yüzleşme süreçlerini ve bu süreçlerin hem kişisel hem de toplumsal yansımalarını detaylı bir şekilde ele almaktadır.

Sinematografik Aktarımlar

Japon ve Türk sineması, sinematografik teknikler ve anlatım biçimleri açısından önemli yenilikler getirerek kendi özgün kimliklerini geliştirmiş ve sinema sanatına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Her iki sinema geleneğinde de belirli yönetmenlerin estetik tercihleri ve sinematografik teknikleri, sinemanın evriminde belirleyici bir rol oynamaktadır. Japon sineması, özellikle Mizoguchi Kenji ve Ozu Yasujiro gibi yönetmenler aracılığıyla sinematografik anlatım açısından önemli bir geleneğe sahiptir. Mizoguchi Kenji, uzun planlar ve akıcı kamera hareketleri kullanarak, hikâyelerin derinliklerine inmeyi ve karakterlerin duygusal durumlarını ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Mizoguchi'nin *Ugetsu* (1953) gibi eserleri, bu tekniklerle mistik ve dramatik atmosferler oluşturarak, izleyiciye karakterlerin içsel dünyalarını derinlemesine keşfetme fırsatı sunar.

Türk sineması da benzer şekilde, Metin Erksan, Ömer Lütfi Akad ve Nuri Bilge Ceylan gibi yönetmenlerin katkılarıyla sinematografik anlamda farklı evrelerden geçmiştir. Metin Erksan, Türkiye'nin kırsal yaşamını ve toplumsal gerçekliğini yansıtan doğal mekân kullanımına odaklanmıştır. *Yılanların Öcü* (1962) ve *Susuz Yaz* (1964) gibi filmleri, bu anlatım biçimiyle Türk sinemasında önemli bir yer edinmiştir. Ömer Lütfi Akad ise estetik açıdan dönemin ötesine geçen sinematografik anlatım tekniklerini kullanarak dikkat çekmiştir. *Vesikalı Yarım* (1968) ve *Gelin* (1973) gibi filmleri, hem görsel hem de anlatsal açıdan güçlü bir sinematografik dil oluşturmuştur. Günümüz Türk sinemasının önde gelen isimlerinden biri olan Nuri Bilge Ceylan ise, uzun planlar, yavaş kamera hareketleri ve doğal ışık kullanımı ile tanınır. *Uzak* (2002), *Üç Maymun* (2008) ve *Kış Uykusu* (2014) gibi filmler, Ceylan'ın karakterlerin içsel dünyalarına ve çevresel atmosferlere odaklanan sinematografik tarzını yansıtmaktadır. Her iki sinema geleneği, özgün sinematografik teknikler geliştirmiş olsa da, Japon sineması genellikle minimalist ve sembolik bir anlatım tercih ederken, Türk sineması daha çok gerçekçi ve doğal mekânlara dayalı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu teknik tercihler, her iki sinemanın kültürel ve estetik kimliklerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve evrenselleşen temaların işleniş biçimlerini etkilemiştir.

Farklılıklar

Japon sineması ile Türk sineması, tarihsel ve toplumsal arka planları bakımından belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, her iki sinema geleneğinin karakteristik özelliklerinin oluşumunda ve tematik tercihlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Japon sineması, feodal Japonya'dan modernleşme sürecine kadar uzanan zengin bir tarihsel mirasa sahiptir. Feodal dönemde, samuray kültürü, toplumsal hiyerarşi ve geleneksel tiyatro formları (kabuki, noh), Japon sinemasının önemli temalarını oluşturmuştur. Samuray ethosu, onur anlayışı ve doğaüstü unsurlar, Japon filmlerinin sıklıkla işlediği konular arasında yer almaktadır.

Modernleşme süreciyle birlikte, Japon sineması toplumsal değişimler, bireysel özgürlükler ve Batılılaşma gibi yeni temaları ele almaya başlamıştır. Özellikle 1945 sonrası dönemde, savaşın getirdiği yıkım ve travmalar, Japon sinemasında güçlü bir tema olarak kendini göstermiştir. Bu dönemde, Japon sineması, savaş sonrası dönemin travmatik etkilerini, toplumsal bellek ve kimlik arayışlarını derinlemesine işleyerek, modern Japon toplumunun dönüşümüne dair güçlü anlatılar sunmuştur. Türk sineması ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden Cumhuriyet dönemi'ne geçiş sürecini yansıtan bir tarihsel ve toplumsal arka plana sahiptir. Osmanlı döneminde başlayan sinema faaliyetleri, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte daha farklı bir yön kazanmış ve Türkiye'nin modernleşme sürecini yansıtan bir anlatı biçimine bürünmüştür. Türk sineması, Batılılaşma çabaları ve toplumsal dönüşümlerle şekillenen bir estetik ve tematik yapıya sahiptir. Cumhuriyet dönemi, ulusal kimlik ve modernleşme ideallerinin öne çıktığı, sinemada toplumsal değişimlerin sıkça işlendiği bir dönemi ifade etmektedir. Japon ve Türk sineması arasındaki tarihsel ve toplumsal arka plan farklılıkları, her iki sinema geleneğinin tematik ve estetik tercihlerini belirlemede etkili olmuştur. Japon sineması, büyük ölçüde feodal Japonya'nın kültürel mirasına dayanırken, Türk sineması ise Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi arasındaki toplumsal ve kültürel yapılarla şekillenmiştir. Japon sinemasında samuray ethosu, geleneksel değerler ve savaş sonrası travmalar öne çıkarken, Türk sineması daha çok modernleşme, Batılılaşma ve toplumsal dönüşüm temalarına odaklanmıştır. Bu tarihsel ve toplumsal farklılıklar, her iki sinemanın da kendine özgü sinematografik dilini ve anlatım biçimlerini geliştirmelerine olanak sağlamış, sonuç olarak izleyicilere zengin ve çeşitli bir sinema deneyimi sunulmuştur.

Stilistik Farklılıklar

Japon sineması ile Türk sineması arasındaki stilistik farklılıklar, her iki sinema geleneğinin estetik tercihlerini ve atmosferlerini belirleyen önemli unsurlardır. Bu farklılıklar, sinemanın biçimsel ve anlatsal yapılarındaki belirgin özellikleri yansıtarak, her iki geleneğin sinematik dilini şekillendirmektedir. Japon sineması, minimalist anlatım tarzını, sembolizmi ve derin anlamlar içeren görsel kompozisyonları tercih etmektedir. Japon yönetmenlerinin (örneğin, Mizoguchi Kenji, Ozu Yasujiro, Akira Kurosawa) eserleri, uzun planlar, statik çekimler, durağanlık ve sessizlik gibi öğelerle tanımlanır. Mizoguchi'nin uzun planları ve Ozu'nun kesintisiz çekimleri, Japon sinemasının zamansal ve mekansal dengeyi nasıl kurguladığını gösterirken, Kurosawa'nın epik yapımları ise görsel anlatımın zenginliğini ve dramatik etkisini vurgulamaktadır. Bu tarz, izleyiciye derin düşünme fırsatı sunarak, karakterlerin iç dünyalarına odaklanmayı teşvik eder. Japon sinemasındaki sembolizm ve görsel imgeler, anlamın katmanlı bir şekilde izleyiciye iletilmesine olanak tanır. Ayrıca, Japon sineması sıklıkla doğa ve insan ilişkisi üzerine yoğunlaşmaktadır. Natüralist detaylar ve manevi içsel yolculuklar, karakterlerin içsel dünyalarını ve toplumsal yapıyı anlamada önemli araçlar olarak kullanılmaktadır. Sessizlik ve boşluk, anlatımın önemli bir parçası haline gelerek izleyiciye düşünsel bir derinlik sunar. Türk sineması ise, doğal ve duygusal bir anlatım tarzını benimsemektedir. Metin Erksan, Ömer Lütfi Akad, Halit Refiğ gibi yönetmenlerin filmleri, Türkiye'nin kırsal yaşamını, toplumsal gerçeklikleri ve bireylerin iç dünyalarını yalın bir dille aktarmaktadır. Bu yönetmenler, toplumsal sorunları ve bireylerin günlük yaşamlarını gerçekçi bir biçimde ele alarak, izleyiciye samimi ve etkileyici hikayeler sunmaktadır. Siyah-beyaz çekimler ve doğal mekân kullanımı, Türk sinemasının toplumsal ve tarihsel dokusunu vurgulayan temel unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle kırsal alanlarda geçen hikayelerde, doğal mekânların kullanımı, filmlerin gerçekçiliğini artırmakta ve izleyiciye olayların geçtiği zamana ve mekâna daha yakın bir deneyim sunmaktadır. Türk sinemasında melodramatik unsurlar sıklıkla yer almakta olup, karakterlerin duygusal deneyimleri ön planda tutulmaktadır. Aile içi ilişkiler, toplumsal normlar ve bireylerin içsel çatışmaları, Türk sinemasının temel temaları arasında yer almaktadır. Ayrıca, Türk sinemasında mizah da önemli bir yer tutar. Komedi türünde üretilen başarılı filmler, toplumsal eleştiriyi daha yumuşak bir dille sunarak izleyiciye aktarır ve Türk toplumunun kendine özgü mizah anlayışını yansıtır. Bu mizahi yapımlar, toplumsal sorunlara ve

insan ilişkilerine mizahi bir perspektiften yaklaşarak, Türk sinemasının tematik çeşitliliğine önemli katkılarda bulunmaktadır.

Kültürel Öğelerin İşlenişi

Kültürel unsurların sinematik olarak işlenişi, Japon ve Türk sinemasında derin ve zengin temaları ortaya koymaktadır. Her iki sinema geleneği de kendi kültürel mirasından beslenerek özgün bir sinematik dil geliştirmişlerdir. Japon sineması, samuray kültürü, geleneksel tiyatro formları (kabuki, noh), zen felsefesi ve doğa unsurları gibi zengin kültürel öğeleri sıkça işlemektedir. Bu unsurlar, filmlerin derinliğini artırırken sembolik anlamlar taşıyarak izleyiciye farklı katmanlar sunar. Örneğin, Akira Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) gibi yapımlar, samurayların toplumsal rolünü ve onur kavramını irdeleyerek savaşın insan doğası üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır (McDonald, 1994). Kurosawa, filmlerinde Japon kültürünün onur, sadakat ve fedakarlık gibi temel değerlerini işlerken, bu değerlerin modern dünyadaki yansımalarını da ele almaktadır. Türk sineması ise Osmanlı ve Türk kültürü, köy yaşamı ve şehir yaşamı gibi öğeleri sinematik anlatımla işlemektedir. Özellikle Metin Erksan gibi yönetmenlerin filmleri, Türkiye'nin toplumsal ve kültürel çeşitliliğini yansıtmaktadır. Efsaneler, halk hikayeleri ve geleneksel yaşam tarzları, Türk filmlerinde sıkça yer alır ve milli kimliğin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Erksan'ın Susuz Yaz (1964) filmi, köy yaşamındaki sınıf çatışmalarını ve su kıtlığı üzerinden toplumsal adaletsizlikleri ele alırken, geleneksel değerlerin modernleşme sürecinde nasıl evrildiğini göstermektedir. Benzer şekilde, Ömer Lütfi Akad ve Halit Refiğ gibi yönetmenler, filmlerinde Türkiye'nin modernleşme sürecinin yarattığı toplumsal değişimleri ve çatışmaları ele almaktadırlar. Köy yaşamı ve şehir yaşamı, modernleşme sürecinin etkilerini ve toplumsal değişimi gözler önüne sermektedir. Bu temalar, Türk sinemasının karakteristik özelliklerinden biridir ve toplumsal eleştiriye merkeze alarak, izleyiciye düşünme fırsatı sunmaktadır.

Akira Kurosawa ve Metin Erksan Sinemasında Benzerlikler ve Farklılıklar

Japon ve Türk sinemasının önde gelen yönetmenlerinden Akira Kurosawa ve Metin Erksan, kendi ülkelerinin sinema tarihinde önemli yerlere sahiptir. Bu iki yönetmenin sineması hem benzerlikler hem de farklılıklar açısından incelendiğinde, sinematografik yaklaşımlarındaki ve tematik tercihlerindeki zenginlikler ortaya çıkmaktadır.

Tematik Derinlik

Akira Kurosawa ve Metin Erksan, sinema dünyasında derin tematik incelemeleri ile tanınan önemli yönetmenlerdir. İki de insan doğasının derinliklerine inerken, bu tematik zenginliği farklı perspektiflerden ele alır ve yönetmenlik tarzlarını bu temel farklılıklar üzerine inşa etmektedirler. Kurosawa, genellikle tarihsel ve toplumsal bağlamı ön planda tutmaktadır. Filmlerindeki epik ve dramatik olaylar, sıklıkla Japon tarihinden ve kültürel değerlerden beslenmektedir. Örneğin, Yedi Samuray (1954) filmi, sadece bir savunma hikayesi değil, aynı zamanda kolektif bilinci ve toplumsal sorumluluk duygusunu vurgulayan epik bir yapıt olarak kabul edilmektedir. (Morton, 1994:122). Metin Erksan ise daha çok toplumsal gerçekçiliği ve insanın içsel çatışmalarını ön plana çıkarmaktadır. Türk sinemasının önemli bir figürü olarak, Türkiye'nin kırsal yaşamını, toplumsal yapılarını ve bireylerin bu yapılar içindeki yerini ele almaktadır. Susuz Yaz (1963) gibi filmleri, suyun hayati önemi etrafında gelişen çatışmaları ve insan doğasının bencil yönlerini vurgulamaktadır. Metin Erksan'ın filmleri bireysel trajediler ve sosyal gerçekçilik üzerine odaklanmaktadır. Türk sinemasında sosyal gerçekçilik yaklaşımının öncülerinden olan Erksan, genellikle toplumsal sorunları ve bireysel çatışmaları ele almaktadır. Susuz Yaz filminde, su krizi ve adaletsizlik üzerinden bireylerin yaşadığı zorlukları ve onların iç dünyasını incelenmektedir. Erksan'ın filmleri, genellikle sıradan insanların günlük yaşam mücadelelerini ve adalet arayışlarını merkeze alarak, toplumsal eleştirilerde bulunur ve izleyiciyi düşünmeye teşvik eder. Kurosawa ve Erksan'ın filmleri, her iki yönetmenin de kendi kültürel ve toplumsal bağlamlarını nasıl sinematik olarak yorumladıklarını göstermektedir. Kurosawa, Japon tarihinden ve kültürel değerlerden ilham alarak, epik ve dramatik anlatılarla insan doğasının karmaşıklığını ve toplumsal yapıların dinamiklerini incelerken, Erksan, Türkiye'nin toplumsal gerçekliğini ve bireylerin içsel çatışmalarını gerçekçi ve doğal bir dille ele almaktadır. Her iki yönetmen de sinematik anlatılarında insan doğasının derinliklerine inmeyi başararak, izleyicilere evrensel

temalar ve duygusal derinlikler sunmaktadır. Bu tematik derinlikler, Kurosawa ve Erksan'ın sinema tarihindeki önemli yerlerini ve etkilerini vurgulamaktadır.

İnsan Doğası ve Toplumsal Yapıları

Akira Kurosawa, Japon sinemasının önde gelen yönetmenlerinden biri olarak, filmlerinde insan doğasını derinlemesine sorgulayan ve toplumsal yapıları kapsamlı bir şekilde ele alan bir yaklaşım benimsemiştir. Kurosawa'nın sineması, bireylerin içsel çatışmalarını ve toplumsal yapılar içindeki rollerini vurgularken, insan doğasının karmaşıklığını ortaya koyar. Özellikle Rashomon (1950) ve Yedi Samuray (1954) gibi filmleri, farklı bakış açıları ve moral ikilemler aracılığıyla insan doğasının çok katmanlı yapısını aktarmaktadır. Rashomon filminde, gerçeğin göreceliliği ve insan doğasının değişkenliği üzerine yoğunlaşan yönetmen, izleyiciyi karakterlerin kendi bakış açılarına göre şekillenen gerçeklikleri keşfetmeye davet eder. Bu film, yalnızca bireysel ve toplumsal gerçeklikleri değil, aynı zamanda insanın içsel çatışmalarını ve ahlaki ikilemlerini de kapsamlı olarak incelemektedir. Metin Erksan ise, Türk sinemasının önemli figürlerinden biri olarak, bireysel trajediler ve toplumsal sorunlar üzerine yoğunlaşan bir sinema dili kullanmaktadır. Erksan, özellikle Türkiye'nin kırsal bölgelerinde geçen hikayeleriyle, bu bölgelerdeki bireylerin maruz kaldığı adaletsizlikleri, toplumsal çatışmaları ve içsel hesaplaşmaları aktarmakta. Susuz Yaz (1963) gibi filmleri, su krizinin ortasında gelişen bir hikaye üzerinden insan doğası, onur, ihanet gibi evrensel temaları incelemektedir. Bu filmde, su kıtlığının yarattığı zorluklar, bireyler arasındaki ilişkileri ve toplumsal yapıları sorgular.

Kurosawa ve Erksan, farklı kültürel ve sinematografik bağlamlarda çalışmalarına rağmen, her ikisi de derinlikli karakter incelemeleri ve güçlü tematik odaklanmalar ile tanınmaktadır. Kurosawa, geniş çaplı epik yapımlar ve insan doğasının karmaşıklığını işleyen filmleriyle ön plana çıkarken, Erksan ise sosyal gerçekçilik akımının önde gelen isimlerinden biri olarak, Türkiye'nin kırsal yapısındaki sorunları ve bireylerin içsel çatışmalarını evrensel bir dil aracılığıyla ele alır. Her iki yönetmen de, insan doğasının ve toplumsal yapının karmaşıklığını inceleyerek, sinemanın gücünü toplumsal ve bireysel dinamiklerin derinlemesine anlaşılmasına hizmet eden bir araç olarak kullanmaktadırlar.

Estetik ve Sinematografik Yaklaşımlar

Akira Kurosawa ve Metin Erksan, sinematografik yaklaşımlarını, karakterlerin ruh hallerini ve filmlerinin temalarını derinleştirmek amacıyla kullanmaktadırlar. Her iki yönetmenin sinema dilindeki farklılıklar, özellikle karakterlerin iç dünyalarını ve film atmosferini yaratmada kullandıkları tekniklerle belirginleşmektedir. Kurosawa'nın sinematografik yaklaşımı, genellikle geniş açılı lensler, dramatik sahneler ve epik anlatımlar üzerinden şekillenmektedir. Yönetmen, doğayı ve çevreyi dramatik bir fon olarak kullanarak, karakterlerin içsel çatışmalarını ve dış dünyada verdikleri mücadeleleri vurgular. Kurosawa'nın filmlerinde doğa, sadece bir arka plan değil, aynı zamanda karakterlerin ruh hallerini yansıtan ve anlatıyı güçlendiren bir öğe olarak işlev görmektedir. Metin Erksan'ın sinematografik yaklaşımı ise, doğal mekanlar ve gerçekçi sahneler üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye'nin kırsal bölgelerinde geçen filmleri, genellikle doğal ışık kullanılarak ve gerçekçi bir biçimde çekilmektedir. Erksan, sinemasında mekanların ve çevrenin gücünden faydalanarak otantik bir atmosfer yaratmayı amaçlar. Özellikle Susuz Yaz (1963) gibi filmlerinde, doğanın ve çevrenin sunduğu görsel öğeler, karakterlerin duygusal ve fiziksel durumlarını yansıtan bir arka plan oluşturur. Kurosawa'nın geniş açılı lensler ve dramatik sahnelerle kurduğu epik anlatımı, Erksan'ın doğal mekanlar ve gerçekçi sahnelerle inşa ettiği toplumsal gerçekçilik, her iki yönetmenin sinematografik sanatındaki özgünlüklerini ve estetik tercihlerini ortaya koymaktadır. Bu farklı yaklaşımlar, her iki yönetmenin sinema tarihindeki yerlerini ve etkilerini belirlerken, izleyicilere farklı estetik deneyimler sunmakta ve karakterlerin iç dünyalarını daha derinlemesine anlamalarına imkan tanımaktadır. Kurosawa ve Erksan, sinematografik tekniklerle hem görsel hem de tematik düzeyde izleyiciyi etkileyen bir dil geliştirmiş, her biri kendi kültürel bağlamında insan doğasının ve toplumsal yapının çeşitli yönlerini incelemiştir.

Kültürel ve Tarihsel Bağlamlar

Kurosawa, Japon samuray kültürü ve tarihi üzerine yoğunlaşır. Filmlerinde Japon toplumunun feodal geçmişi, samurayların onur ve adalet anlayışları, toplumsal hiyerarşi gibi temaları işlemektedir. Bu temalar Japon izleyiciler

için derin bir anlam taşır ve Japonya'nın kültürel mirasının bir parçasıdır. Erksan ise Türkiye'nin modernleşme sürecindeki sosyal ve kültürel değişimleri ele almaktadır. 1960'ların sonundan itibaren Türk sinemasında sosyal gerçekçilik öncülerinden biri olarak, Türkiye'nin kırsal bölgelerindeki yaşamı ve bu yaşamın içerisindeki toplumsal sorunları yansıtmaktadır. Sonuç olarak, Kurosawa ve Erksan, farklı kültürel ve sinematografik bağlamlarda çalışmalar yapmış olsalar da, her ikisi de derinlikli karakter çalışmaları, güçlü tematik odaklanmalar ve dikkat çekici sinematografik yaklaşımlarla tanınmaktadırlar. Kurosawa'nın Japon toplumu ve tarihi üzerinden yaptığı incelemeler, Erksan'ın Türkiye'nin sosyal ve kültürel yapısını eleştirel bir gözle işlemeden farklıdır. Ancak her iki yönetmenin de filmleri, ulusal ve evrensel sinema tarihinde önemli bir yere sahiptir ve sinema sanatına önemli katkılarda bulunmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, Japon ve Türk sinemasının tematik ve estetik unsurları Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın filmleri üzerinden karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Japon sinemasının önde gelen yönetmeni Kurosawa'nın Yedi Samuray (1954) filmi ile Türk sinemasının önemli isimlerinden Erksan'ın Susuz Yaz (1963) filmi, iki sinema geleneğinin anlatı dili, tematik ve estetik unsurları ile tarihsel ve politik bağlantılarını ortaya koymada önemli örnekler sunmuştur.

Japon ve Türk sineması, tematik çeşitlilik açısından zengin ve derinlemesine analizler sunan iki önemli sinema geleneğidir. Her iki sinema da insan doğası, onur, adalet, aşk ve trajedi gibi evrensel temaları işlerken, aynı zamanda toplumsal sorunlar, aile ilişkileri ve geçmişle hesaplaşma gibi daha spesifik konulara da sıklıkla yer vermektedirler. Japon ve Türk sineması, kendi kültürel ve tarihsel bağlamlarından beslenen zengin tematik yapıları ile dikkat çekmektedir. Kurosawa'nın Yedi Samuray filmi, feodal Japonya'nın toplumsal yapısını, onur, sadakat ve bireysel fedakarlık gibi değerleri işleyerek Japon kültürüne dair derin bir bakış sunmaktadır.

Samurayların köylülere yardım etme mücadelesi, sadece bireysel bir kahramanlık öyküsü değil, aynı zamanda toplumsal dayanışmanın ve etik değerlerin evrensel bir anlatımıdır. Kurosawa'nın minimalist anlatımı ve sembolik dili, karakterlerin içsel dünyalarını ve toplumsal yapılarını derinlemesine incelemektedir. Metin Erksan'ın Susuz Yaz filmi ise, Türk toplumunun kırsal yaşamına ve modernleşme sürecine dair keskin gözlemler içermektedir. Film, su kaynakları üzerindeki çatışma aracılığıyla bireylerin açgözlülük ve güç arayışlarını ele alırken, toplumsal adalet ve dayanışma kavramlarını sorgulamaktadır. Erksan'ın gerçekçi anlatım tarzı ve doğal mekân kullanımı, Türk sinemasının köy yaşamını ve toplumsal gerçeklikleri yalın bir dille yansıtmaya geleneğini sürdürmektedir. Siyah-beyaz çekimler, filmin görsel estetiğini desteklerken, Türkiye'nin kırsal kesimlerinin zorlu yaşam koşullarını da vurgulamaktadır.

Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın filmlerinde tematik ve estetik unsurlar büyük bir titizlikle işlenmiştir. Kurosawa'nın "Yedi Samuray" filmindeki uzun planlar, geniş açılar ve dinamik kamera hareketleri, izleyiciyi film dünyasına çekerken, karakterlerin içsel yolculuklarına ve toplumsal bağlamlarına da derinlemesine bir bakış sunar. Kurosawa'nın doğa unsurlarını ve hava koşullarını kullanımı, karakterlerin duygusal durumlarını ve hikayenin dramatik yapısını desteklemektedir. Erksan'ın Susuz Yaz filminde ise, gerçekçi anlatım ve doğal ışık kullanımı, filmin dokusunu oluşturan unsurlar arasındadır. Erksan'ın yakın plan çekimleri ve karakterlerin psikolojik derinliklerini yansıtan sahneleri, izleyiciyi filmdeki toplumsal çatışmaların merkezine yerleştirmektedir. Filmin görsel estetiği, Türkiye'nin kırsal kesimlerinin zorlu yaşam koşullarını ve bireylerin bu koşullar altında verdikleri mücadeleyi vurgulamaktadır. Her iki yönetmenin filmleri, kendi dönemlerinin tarihsel ve politik dinamiklerini yansıtmaktadır. Kurosawa'nın Yedi Samuray filmi, feodal Japonya'nın toplumsal yapısını ve bu yapının modern dönemdeki yansımalarını ele alırken, aynı zamanda savaş sonrası Japon toplumunun yeniden yapılanma sürecine de ışık tutmaktadır. Filmdeki karakterlerin etik değerleri ve toplumsal sorumlulukları, Japonya'nın II. Dünya Savaşı sonrası yaşadığı toplumsal değişimlerle paralellik göstermektedir. Erksan'ın Susuz Yaz filmi ise, Türkiye'nin modernleşme sürecindeki toplumsal ve ekonomik dönüşümleri yansıtmaktadır. Film, su kaynakları üzerindeki çatışma aracılığıyla bireylerin açgözlülük ve güç arayışlarını ele alırken, toplumsal adalet ve dayanışma kavramlarını sorgulamaktadır. Erksan'ın ele aldığı temalar, Türkiye'nin kırsal kesimlerinde yaşanan toplumsal ve ekonomik değişimlerin bireyler üzerindeki etkilerini ve bu süreçte yaşanan ahlaki ikilemleri gözler önüne sermektedir. Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın filmleri, Japon ve Türk sinemasının zengin tematik ve estetik unsurlarını yansıtarak, her iki ülkenin kültürel ve toplumsal dinamiklerini derinlemesine incelemektedir. Kurosawa'nın Yedi Samuray ve Erksan'ın Susuz Yaz filmleri, sinemanın toplumsal ve kültürel yansımalarına dair

kapsamlı bir bakış sunmaktadır. Bu çalışmada, Kurosawa ve Erksan'ın filmleri üzerinden yapılan karşılaştırma, Japon ve Türk sinemasının zengin ve çeşitli anlatı tekniklerini, tematik derinliklerini ve estetik yaklaşımlarını ortaya koyarak, iki ülkenin sinema tarihindeki yerlerini ve etkilerini daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Sonuç olarak, Japon ve Türk sineması, geniş ve derinlemesine tematik çeşitlilikleri ile dikkat çekmektedir. Her iki sinema da evrensel temalardan toplumsal sorunlara, aile ilişkilerinden geçmişle hesaplaşmaya kadar geniş bir yelpazede konuları ele alarak, izleyicilere zengin ve düşündürücü bir sinema deneyimi sunmaktadır. Bu tematik çeşitlilik, her iki sinemanın da kültürel ve tarihsel bağlamları ile şekillenen özgün kimliklerini yansıtmaktadır.

Öneriler

Bu çalışma, Akira Kurosawa ve Metin Erksan'ın eserleri üzerinden Japon ve Türk sinemalarının tematik ve estetik unsurlarını karşılaştırarak önemli bulgular sunmuştur. Ancak, bu alandaki analizlerin daha da derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesi için bazı öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, tematik açıdan çalışmanın kapsamı genişletilerek iki filmdeki insan doğası, toplumsal dayanışma ve bireysel açgözlülük gibi kavramların daha detaylı karşılaştırılması yapılabilir. Yedi Samuray'daki fedakârlık ve toplumsal dayanışma temaları ile Susuz Yaz'daki bireysel çıkar çatışması ve toplumsal adalet eksenindeki gerilimler daha ayrıntılı bir biçimde ele alınabilir. Aynı şekilde, her iki filmin kadın karakterlerinin toplumsal yapı içindeki rollerinin ve temsil biçimlerinin karşılaştırılması, iki sinema geleneğinin toplumsal cinsiyet perspektiflerine dair önemli bir tartışma zemini sunabilir.

Estetik unsurlar açısından, Kurosawa'nın doğayı bir anlatı aracı olarak nasıl kullandığı ile Erksan'ın kırsal mekânları ve doğal ışığı ele alış biçimi daha derinlemesine incelenebilir. Kurosawa'nın doğa unsurları (rüzgâr, yağmur, toprak) ve hava koşullarının dramatik anlatıya katkısı ile Erksan'ın kırsal mekânların zorluklarını siyah-beyaz estetiğiyle yansıtmaya biçimi, her iki yönetmenin sinemasal dillerini daha güçlü bir şekilde anlamaya katkı sağlayabilir. Ayrıca, bu çalışma her iki yönetmenin diğer eserlerini de kapsayacak şekilde genişletilebilir. Örneğin, Kurosawa'nın Rashomon filmi ve Erksan'ın Sevmek Zamanı eseri, bu yönetmenlerin anlatı yapılarındaki çeşitliliği ve sanatsal yaklaşımlarını anlamak için önemli birer kaynak olabilir.

Her iki yönetmenin ulusal sinema tarihleri üzerindeki etkileri ve uluslararası arenadaki yerleri de daha kapsamlı bir şekilde ele alınabilir. Kurosawa'nın Japon sinemasını uluslararası alanda tanıtmadaki öncü rolü ve Erksan'ın Susuz Yaz ile Berlin Film Festivali'nde Altın Ayı kazanarak Türk sinemasını uluslararası platforma taşıması, her iki yönetmenin sinema tarihindeki kritik rollerini vurgulamak açısından değerlidir. Eleştirel bir perspektifle, bu yönetmenlerin eserlerinin tarihsel, sosyal ve estetik bağlamda nasıl eleştirildiği üzerine daha fazla referans eklenebilir.

Son olarak, bu çalışmanın sinema literatürüne sağladığı katkısı ve gelecekte yapılabilecek araştırma olanaklarını tartışmak faydalı olacaktır. Gelecek çalışmalarda Japon ve Türk sinemasının diğer türleri (örneğin, melodram veya savaş sonrası sinema) üzerinde durularak iki sinema geleneğinin farklı yönleri karşılaştırılabilir. Böylece, bu alandaki araştırmalar hem tematik hem de estetik açıdan daha geniş bir perspektifle ele alınabilir ve bu iki zengin sinema geleneğinin küresel sinema üzerindeki etkileri daha derinlemesine anlaşılabilir.

Kaynakça

- Asher, H. B. (1984). *Theory-Building and Data Analysis in the Social Sciences*. University of Tennessee Press.
- Anderson, J. L., & Richie, D. (1982). *The Japanese Film: Art and Industry*. Princeton University Press.
- Andrew, D. (2000). *Sinema kuramları*. İzdüşüm Yayınları.
- Bazin, A. (1995). *Çağdaş sinemanın sorunları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bazin, A. (2000). *Sinema nedir?*. İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Bazin, G. (1998). *Sanat tarihi*. Sosyal Yayınlar.
- Berger, J. (2012). *Görme biçimleri*. Metis Yayınları.
- Bertellini, G. (2004). *The Cinema of Akira Kurosawa*. Princeton University Press.
- Brown, A. (2015). *Kurosawa and Hollywood Influence*. Journal of Film Studies.
- Bordwell, D. ve Thompson, K. (2011). *Film sanatı*. Deki Yayınları.

- Collier, D. (1993). *The Comparative Method*. In A. W. Finifter (Ed.), *Political Science: The State of the Discipline II*. American Political Science Association.
- Cavallaro, D. (2006). *The Anime Art of Hayao Miyazaki*. McFarland.
- Clary, T. (1994). *Japon Savaş Sanatı*. Anahtar Kitaplar.
- Challaye, F. (1997). *Japon Efsaneleri*. Okyanus Yayınları.
- Choi, Y. (2012). *The Artistry of Akira Kurosawa: A Cinematic Analysis*. Cambridge University Press.
- Desser, D. (1988). *Eros plus Massacre: An Introduction to the Japanese New Wave Cinema*. Bloomington: Indiana University Press.
- Desser, D. (1983). *Eros Plus Massacre: An Introduction to the Japanese New Wave Cinema*. Indiana University Press.
- Dorsay, A. (1994). *50 Yıllık Türk Filmleri*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Elsaesser, T. (2005). *European Cinema: Face to Face with Hollywood*. Amsterdam University Press.
- Galbraith, S. (2002). *The Emperor and the Wolf: The Lives and Films of Akira Kurosawa and Toshio Mifune*. Faber and Faber
- Galloway, P. (2005). *Stray Dogs & Lone Wolves: The Samurai Film Handbook*. Berkley: Stone Bridge Press. Print.
- Goodwin, J. (1994). *Akira Kurosawa and Intertextual Cinema*. Johns Hopkins University Press.
- Gravett, P. (2008). *Manga Japon Çizgi Romanının Tarihi*. Plan B Yayıncılık.
- Gombrich, E. H. (2007). *Sanatın Öyküsü*. Remzi Kitapevi.
- Gombrich E.H. (1998). *Modern Sanatın Öyküsü*. Remzi Kitapevi.
- Jones, M. (2010). The Cinematic Revolution: Kurosawa's Impact on Film Techniques. *Film Quarterly*, 35(2), 112-129.
- Kurosawa, A. (1983). *Something Like an Autobiography*. Knopf.
- Komatsu, H. (2003). *Büyük Kanto Depremi Öncesi Japonya*. Dünya sinema tarihi. (Ed: G. . Nowell-
- Kurosawa, A. (2006). *Kurbağa Yağı Satıcısı*. Agora Kitaplığı.
- Lee, S. (2017). Global Reception of Yedi Samuray. *International Cinema Review*, 12(4), 76-89.
- Mackenzie, D. (1996). *Çin Ve Japon Mitolojisi*. İmge Kitabevi.
- Mes, T. (2001). *Iron Man: The Cinema of Shinya Tsukamoto*. FAB Press.
- McDonald, K. (1994). *Japanese Classical Theatre In Films*. Cranbury: Associated University.
- Monaco, J. (2010). *Bir Film Nasıl Okunur?* Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık.
- Morton, W.S. (1994). *Japan: Its History And Culture*. New York: McGraw-Hill.
- Napier, S. J. (2005). *Anime From Akira To Howl's Moving Castle: Experiencing Contemporary Japanese Animation*. Palgrave Macmillan.
- Naumann, N. (2005). *Japon Mitolojisi*. İlya Yayınları.
- Onaran, A. Ş. (2013). *Muhsin Ertuğrul'un Sineması*. Agora Kitaplığı.
- Punch, K.F. (2005). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel Ve Nitel Yaklaşımlar*. Siyasal Kitabevi.
- Prince, S. (1999). *The Warrior's Camera: The Cinema of Akira Kurosawa*. Princeton University Press
- Richie, D. (1998). *The Films of Akira Kurosawa*. University of California Press.
- Ragin, C. C. (1987). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. University of California Press.
- Rotha, P. (1996). *Sinema Tarihi: Ülke Sinemaları*. Sistem Yayıncılık.
- Ryan, M ve Kellner, D. (2016). *Politik Kamera: Çağdaş Amerikan Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*. Ayrıntı.
- Ryan, M. ve Velenos, M. (2014). *Film Çözümlemesine Giriş: Anlatı Sinemasında Teknik ve Anlam*. De Ki Yayınları.
- Robinson, J. (2008). *Understanding Kurosawa: Analyzing Yedi Samuray*. Academic Press.

- Rosen, M. (1987). *World Film Directors: Volume One 1890-1945*. New York: The H.W. Wilson Company.
- Scognamillo, G. (2005). *Türk Sinema Tarihi*. Kabalcı Yayınları.
- Schatz, T. (1988). *The Genius of the System: Hollywood Filmmaking in the Studio Era*. Pantheon.
- Sklar, R. (1994). *Movie-Made America: A Cultural History of American Movies*. Vintage Books.
- Standish, I. (2006). *A New History of Japanese Cinema: A Century of Narrative Film*. Continuum.
- Smith, R. (2006). *Kurosawa and the Evolution of Cinematic Language*. Film History Journal.
- Smith, N.S.(2008). *Dünya Sinema Tarihi*. Kabalcı Yayınları.
- Tassone, A. (1985). *Akira Kurosawa*. Afa Yayıncılık.
- Teksoy, R. (2005). *Sinema Tarihi (Cilt 5)*. Oğlak Yayınları.
- Wada-Marciano, M. (2009). *Nippon Modern: Japanese Cinema of the 1920s and 1930s*. University of Hawaii Press.
- Wollen, P. (2004). *Sinemada Göstergeler ve Anlam*. Metis Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Japanese and Turkish cinema, each deeply embedded in their unique cultural and historical contexts, provide rich narratives that explore universal themes and human nature. This article undertakes a comparative analysis of the thematic and aesthetic elements of Japanese and Turkish cinema, focusing on two seminal films: Akira Kurosawa's "Seven Samurai" (1954) and Metin Erksan's "Dry Summer" (1963). Through this lens, the study examines the narrative style, thematic concerns, aesthetic choices, and historical and political contexts of these two distinct cinematic traditions. Japanese cinema boasts a profound historical backdrop that stretches from feudal Japan to the modern era. This evolution is reflected in its cinematic techniques and themes. Directors like Akira Kurosawa have utilized minimalist storytelling, rich symbolism, and natural settings to create narratives that resonate deeply with audiences. "Seven Samurai" is a quintessential example of Kurosawa's mastery in blending historical context with universal themes of honor, sacrifice, and social order. Set in 16th-century Japan, the film follows a group of samurai who defend a village from bandits. The story is not just about the samurai's battle prowess but also about their personal struggles, ethical dilemmas, and the societal values of the time. Kurosawa's use of long takes, dynamic camera movements, and meticulous mise-en-scène creates an immersive experience that captures the philosophical and existential undertones of the narrative. In contrast, Turkish cinema, particularly during the period represented by Metin Erksan's work, draws heavily from the socio-political changes in Turkey's transition from the Ottoman Empire to the modern Republic. Erksan's "Dry Summer" is set in a rural Turkish village and centers on the conflict over water rights during a period of drought. The film portrays the tensions between communal needs and individual greed, reflecting broader themes of justice, power, and survival. Erksan's approach is characterized by a raw and realistic portrayal of rural life, with an emphasis on natural settings and authentic character interactions. The stark black-and-white cinematography enhances the film's gritty realism and underscores the harsh realities of rural existence.

The thematic exploration in both films reveals significant insights into their respective cultural contexts. "Seven Samurai" delves into the samurai ethos, exploring themes of loyalty, duty, and the transient nature of life. The film's focus on the collective over the individual reflects traditional Japanese values and the societal structure of feudal Japan. The characters' internal conflicts and their ultimate sacrifices highlight the tension between personal desires and social obligations, a recurring motif in Japanese cinema. Similarly, "Dry Summer" examines themes of power, greed, and social justice. The protagonist's desire to control the village's water supply symbolizes the broader struggles for resources and power in society. Erksan's film critiques the impact of modernization and economic disparity on traditional rural communities. The narrative exposes the moral complexities of survival and the human capacity for both altruism and selfishness. Aesthetic choices in both films further distinguish their narrative styles. Kurosawa's use of wide shots and deep focus creates a sense of scale and depth, emphasizing the epic nature of the story. His innovative use of weather elements, such as rain and wind, adds a dynamic layer to the visual storytelling, reflecting the characters' emotional states and the thematic undercurrents. The film's rhythmic editing and choreographed battle scenes set a benchmark for action cinema, influencing filmmakers worldwide. Erksan's "Dry Summer," on the other hand, employs a more intimate and observational style. The close-up shots and handheld camera work create a sense of immediacy and intimacy, drawing the audience into the characters' world. The use of natural light and on-location shooting enhances the film's authenticity, making the village and its inhabitants vivid and relatable. The narrative's pacing, with its slow build-up of tension and conflict, mirrors the oppressive heat and drought conditions, amplifying the sense of urgency and desperation.

The historical and political contexts of these films also play a crucial role in their narratives. "Seven Samurai" was made in post-war Japan, a time of reflection and rebuilding. The film's themes of honor and sacrifice resonated with Japanese audiences who were grappling with the aftermath of World War II and the rapid changes in their society. Kurosawa's film can be seen as a meditation on the loss of traditional values and the search for meaning in a rapidly modernizing world. Conversely, "Dry Summer" was produced during a period

of significant social and economic transformation in Turkey. The film reflects the tensions and challenges faced by rural communities as they navigated the pressures of modernization and industrialization. Erksan's critique of social injustice and the exploitation of natural resources resonates with contemporary issues, making the film relevant beyond its historical context. In conclusion, the comparative analysis of Akira Kurosawa's "Seven Samurai" and Metin Erksan's "Dry Summer" reveals the rich thematic and aesthetic tapestry of Japanese and Turkish cinema. Both films, through their unique narrative styles and cultural lenses, offer profound insights into human nature, societal values, and the complexities of modern life. By examining these two cinematic masterpieces, we gain a deeper appreciation of the diverse ways in which cinema can reflect and critique the world around us.

FİLM AFİŞİ GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ: ERTUĞRUL 1890 “海難 1890” ÖRNEĞİ

SEMIOTIC ANALYSIS OF FILM POSTERS: THE EXAMPLE OF ERTUĞRUL 1890 “海難 1890”

Azra Berin OKAY

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dil Bilimleri ve Kültür Araştırmaları Bölümü

azberok666@gmail.com

ORCID: 0009-0006-6973-4311

ÖZ

Geliş Tarihi:

30.07.2024

Kabul Tarihi:

05.09.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Türkiye, Japonya,
Ertuğrul Fırkateyn,
Göstergebilim, Film
Afişi

Keywords

Turkey, Japan,
Ertuğrul Frigate,
Semiotics, Film Poster

"Ertuğrul 1890" filmi, Ertuğrul Fırkateyni'nin 1890'da Japonya açıklarında batması ve 1985'teki İran-İrak Savaşı sırasında Türkiye'nin Japon vatandaşlarını kurtarma operasyonunu konu almış olup, Japonya ve Türkiye arasındaki tarihi dostluğu dramatik bir şekilde anlatan bir filmidir. 1887'de Prens Komatsu'nun İstanbul'a ziyareti üzerine, II. Abdülhamid, Japonya'ya iade-i ziyaret amacıyla Ertuğrul Fırkateyni'ni göndermeye karar vermiştir. Fırkateyn, birçok zorluğa rağmen Japonya'ya ulaşmış ancak dönüş yolunda batmıştır. Bu trajik olayın anlatıldığı filmde, iki ülke arasındaki dayanışma ve kardeşlik vurgulanmaktadır. Bu çalışmada, filmin Japonya ve Türkiye'de kullanılan, seçilmiş iki afişi göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelenmiş ve filmin duygusal, kültürel temalarını nasıl yansıttığı analiz edilmiştir. Filmde öne çıkan ve filme adını vermiş olan gemi, Ertuğrul Fırkateyni'nin tarihinden kısaca bahsedilmiş ve bu nitel çalışma ile filmin seçilmiş afişlerinde yer alan Japon ve Türk kültürleri analiz edilmiş ardından iki afişte de yer alan bulgular karşılaştırılmıştır. "Ertuğrul 1890" “海難 1890” filmi, iki ülke arasındaki tarihî bağların ve kültürel etkileşimlerin yansıtıldığı bir filmidir.

ABSTRACT

The movie “Ertuğrul 1890” is a dramatic depiction of the historical friendship between Japan and Turkey, based on the sinking of the frigate Ertuğrul off the coast of Japan in 1890 and Turkey's rescue of Japanese citizens during the Iran-Iraq War in 1985. Following Prince Komatsu's visit to Istanbul in 1887, Abdülhamid II decided to send the frigate Ertuğrul Frigate on a return visit to Japan. The frigate reached Japan despite many difficulties but sank on the way back. The film depicts this tragic event and emphasizes the solidarity and brotherhood between the two countries. In this study, two selected posters of the film used in Japan and Turkey were analyzed through semiotic analysis to see how they reflect the emotional and cultural themes of the film. The history of the Ertuğrul Frigate, the ship that is prominent in the film and that gave the film its name, is briefly mentioned, and the Japanese and Turkish cultures in the selected posters of the film are analyzed in this qualitative study, and then the findings in both posters are compared. The movie “Ertuğrul 1890” “海難 1890” is a movie that reflects the historical ties and cultural interactions between the two countries.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1524736>

Atf/Cite as: Okay, A. B. (2024). Film Afişi Göstergebilimsel Analizi: Ertuğrul 1890 “海難 1890” Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100.Yılı Özel Sayısı*, 311-324.

Giriş

Sinema, sadece eğlence değil, aynı zamanda güçlü bir iletişim aracıdır ve filmler aracılığıyla karmaşık duygular ve mesajlar iletilir. Bu çalışmada, "Ertuğrul 1890" filminin Japonca ve Türkçe afişleri, göstergebilimsel bir bakış açısıyla incelenmiştir. Film, Ertuğrul Fırkateyni'nin trajik hikayesi üzerinden Japonya ve Türkiye arasındaki tarihî bağları anlatırken, afişler de bu tarihî ve kültürel bağlantıları, filmin ana temalarını ve verilen mesajları nasıl yansıttığını analiz etmek amacıyla ele alınmıştır.

Japon ve Türk ilişkileri içim önemli dönüm noktalarından biri sayılabilecek Ertuğrul Fırkateyni Faciası; tarihi çalışmaların yanı sıra coğrafi ve edebi bilim dallarınca incelenmiş ve film, roman gibi çeşitli sanat dalları ile karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Bu önemli olayın işlendiği film olan "Ertuğrul 1890" ise Japonya ve Türkiye arasındaki tarihi dostluğu konu alan dramatik bir yapımdır. Film, iki ana olaya odaklanmaktadır: 1890 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na ait Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya açıklarında batması ve Japon halkının kurtulan denizcilere gösterdiği yardımseverlik; 1985'te İran-İrak Savaşı sırasında Irak'ın saldırı tehdidi altındaki İran'dan Japon vatandaşlarının Türkiye tarafından kurtarılması. Yaşanmış bu olaylar, iki ülke arasındaki bağları güçlendiren ve iki ülke arasındaki dayanışmayı vurgulayan önemli tarihi olaylardır. Filmin ana konusu ve "Ertuğrul 1890" film afişinde yer alan; filmin kendisine adını vermiş olan gemi, Ertuğrul Fırkateyni'dir.

1887 yılında İmparator'un yeğeni Prens Komatsu ve eşi İstanbul'u ziyaret etmiştir. Prens Komatsu'nun ziyareti esnasında görmüş olduğu yakın ilgiden dolayı Japon İmparatoru ertesı yıl II. Abdülhamid'e Büyük Krizantem Nişanı'nı yollamıştır. Bunun üzerine dönemin padişahı II. Abdülhamid hem iade-i ziyaret hem de İmparator'a Al-i İmtiyaz Nişanı'nı takdim etmek üzere Japonya'ya bir gemi göndermeye karar vermiş ve bu görev için Ertuğrul Fırkateyni'ni uygun görmüştür (Kaplan, 2023, s. 189-190).

Pek çok zorluklara rağmen Japonya'ya ulaşan Ertuğrul, dönüş yolculuğuna çıktıktan kısa bir süre sonra batmıştır. Bu hadise Türk-Japon münasebetlerinin sağlam temellere oturmasını sağlamıştır. Kazada şehit olanların denizden çıkarılması, gömülmesi, anıt dikilmesi, yaralılara yardım edilmesi, kurtarılan eşyaların ve yaralıların İstanbul'a gönderilmesi gibi hadiseler iki ülke ilişkilerinin geliştirilmesinde vesile olmuştur (Şahin, 2001, s. 29-94; Şahin, 2004, s. 94).

Bu konu hakkında hem ülkemizde hem de Japonya'da roman, hikâye ve manga olmak üzere çok sayıda eser yayımlanmıştır. Ülkemizde bu konuyla ilgili bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk roman, Burhan Arif Ongun'un 1970 yılında Dizerkonca Matbaası tarafından yayımlanan Üç Bahriyelinin Sevgilileri adlı eseridir (Kaplan, 2018, s. 50).

Ertuğrul Faciası olarak bilinen bu olay hem Japonya'da hem de ülkemizde farklı birçok disiplinin çalışma konusunu oluşturmuştur. Türkiye'de ise Ertuğrul Faciası tarih biliminden (Dündar 2024, 2015, 2012; Sürmeli 2023; Dabağyan 2016; Esenbel 2015; Yılmaz 2015) uluslararası ilişkiler alanına (Mütercimler & Kemal 1991; Erdemir 2014), turizmden (Yıldırım 2019) edebiyata (Kaplan 2018; Çetindaş 2016) ve Türkiye'deki Japonca eğitiminin tarihine (Gençer Baloğlu 2021, 2020; Dündar 2018; Misawa & Akçadağ 2013, 2008) kadar çeşitli disiplinlerden araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Bu makalede ise ilk kez Ertuğrul Fırkateyni'ni konu edinen bir yapıt göstergebilimsel açıdan bir inceleme nesnesi olarak ele alınmaktadır.

"Ertuğrul 1890" "海難 1890" Filmi, iki milletin kardeşliğini ve dayanışmasını göstermekteyken; film için kullanılan afiş ise, filmin içinde konu olarak yer alan bu trajedik faciayı yansıtmak için kullanılmıştır. Afiş türü olarak film afişleri, filmin içindeki duygu ve düşünceyi yansıtmakta büyük rolü olan öğelerdir.

Bir grafik ürün olarak afiş, tasarım sürecinden geçerken görsel imge, slogan ve başlık metinlerinin birbirleriyle koordinasyonuna dikkat edilerek yapılmaktadır. Bu süreç sonunda, izleyenin iletiye net bir şekilde ulaşabilmesi için tasarımcının önceden belirlediği, izler kitlenin ortak özellikleri doğrultusunda bilgi kodlanarak sunulmaktadır (Çakır ve Demir, 2010, s. 21).

Sinema filmlerinin tanıtımının yapılması amacıyla hazırlanan afişler sanat ürünü olmalarının yanı sıra birer kitle iletişim aracı olmuşlardır. Kitle iletişim araçlarının ortak noktası ikna edicilik ve izleyiciyi etkilemesidir. Film afişleri de bir kitle iletişim aracı olmasından dolayı bu amaçlarda varılmak istenen önemli bir duraktır (Erzincan, 2022, s. 39).

Film Afifleri

19. yy. da ortaya çıkan sinematografi sanat ve endüstrinin güçlü ekonomik çıkarlarının halka açık bir gösterimidir. Yedinci sanat olarak da bilinen sinema başta sinema afifleri olmak üzere kendi reklamcılık yöntemlerini geliştirmiştir (Rivadulla, 2000; Saygın, 2023, s. 1634). Bir film afifi olarak, "Ertuğrul 1890" filmi için hazırlanan afif de sinema tanıtımının önemli unsurlarıyla; filmin öyküsünü, çekildiği dönemi, ve içerdii temaları görsel olarak izleyiciye aktarmak ve film hakkında izleyicilere görsel bağlamda fikir edinmede yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır.

Film afifleri bir ürünün yani filmin reklamını yaparlar. Afifler kişisel ya da özel eğlence için değil, halka gösterilmek ve dikkatini çekmek için hazırlanır. Film afifi bir bakışta anlaşılacak, bir duyuruyu iletecek şekilde ya da gelip geçenlere yönelik bir reklam olarak tasarlanır (Parmelee, 2009; Çakır ve Demir, 2010, s. 23).

Filmin konusu ve oyuncuların sunumu dışında afif, bir yandan seyircinin bilinçaltında film ile ilgili birtakım imgeler uyandırırken, diğer yandan filmin dönemine ait kültürel kodların seyircinin zihninde canlandırılmasına vesile olmaktadır (Demir, 2024, s. 343).

Amaç ve Yöntem

Tarihsel olarak, batı tıp biliminin kurucusu Hipokrat (MÖ 460-377) 'semiyotik' terimini ortaya atmış ve bunu semptomların incelenmesi için bir tıp dalı olarak tanımlamıştır, bir semptom aslında bir semeion'dur: kendisinden başka bir şeyi temsil eden 'bir işaret veya belirtke' (Danesi, 2002, s. 29).

Bir simge, Dünya'da yer alan çeşitli şeylerden ne olarak hatırlanması ve ne olarak bilinmesi gerektiğini seçer. Simgelerden; sanatçılar, bilimadamları, yazarların yaptığı gibi, kendimiz için yeni bilgiler edinmek ve önceki bilgileri kullanmak için yardım alsak da 'anlama' kısmını kültürümüzün etkilemesine izin veririz (Danesi, 2004, s. 21).

Çağdaş göstergebilimin temelleri XX. yüzyılın başında Amerikalı Charles Sanders Peirce ve İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure tarafından atılmıştır. Saussure, Genel Dilbilim Dersleri adlı eserinde göstergebilimi (semiology) göstergelerin toplum yaşamı içindeki durumunu inceleyen bir bilim dalı olarak belirtmiştir (Saussure, 1985: 18; Bircan, 2015, s. 18).

Göstergebilimin temel ilgi alanının merkezinde gösterge yer alır. Göstergelerin ve onların çalışma biçimlerinin araştırılmasına göstergebilim adı verilir (Fiske, 2003, s. 62).

Aynı zamanda Mehmet Rifat'a göre göstergebilim şu şekildedir:

İnsanların birbirleriyle anlaşmak için kullandıkları doğal diller (sözgelimi Türkçe), davranışlar, çeşitli jestler (el-kol-baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, görüntüler, trafik işaretleri, bir kentin uzamsal düzenlenişi, bir müzik yapıtı, bir resim, bir tiyatro gösterisi, bir film, reklam afifleri, moda, yazınsal yapıtlar, çeşitli bilim dilleri, tutkuların düzeni, bir ülkedeki ulaşım yollarının yapısı, bir mimarlık düzenlemesi, kısacası bildirişim amacı taşıyan taşımanın her anlamlı bütün çeşitli birimlerden oluşan bir dizgedir (Rifat, 2005, s. 113).

Gösterge hayatın her yerinde ve insan yaşamıyla iç içe bulunan bir bütündür; söylenmek ve işaret edilmek istenen şeylerin ifade edilmesi için yaşamın çeşitli bölümlerinde bilim, edebiyat ve sanat gibi alanlarda kullanılmaktadır.

Göstergebilimin belki de birçok kuramdan ayrılan bir yanını da kendi kuramını oluşturmada görebiliyoruz: Bu, inceleme yöntemi nesnesini kendi kendisi için ve kendi kendisi içinde ele almayı amaçlar. Yani incelenecek nesne kendi kendine yeterli bir anlam dizgesidir (Günay, 2002, s. 9). Özellikle "Ertuğrul 1890" filmi özelinde yapılan bu inceleme, genel olarak Türk-Japon ilişkilerinin tarihî ve kültürel temellerine dair yeni bir perspektif sunarak, iki ülke arasındaki etkileşimleri anlamlandırma çabasına da katkıda bulunmaktadır. Nitel bir çalışma olan bu çalışmada, inceleme nesnemiz; Japonya ve Türkiye'de gösterime girmiş olan "Ertuğrul 1890" "海難 1890" adlı filmin Japonya ve Türkiye'de kullanılan iki afifi,

göstergebilimsel yöntemlerden; Charles Sanders Peirce'ün üçlü ayrımları baz alınarak göstergebilimsel çözümleme tablosu ve simgesel analiz ile incelenmiştir. İnceleme sırasında, aşağıda yer alan sorulara cevaplar aranmıştır. Bulgulara geçmeden önce araştırmada kullanılan yöntemin kavramları temel şekilde açıklanmıştır, ardından bulgular incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Japonya ve Türkiye'de kullanılan iki film afişinin, Charles Sanders Peirce'in göstergebilim kuramı baz alınarak incelenip karşılaştırıldığı bu çalışmada, aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- “Ertuğrul 1890” “海難 1890” film afişinde Türk kültürü bağlamında gösteren ve gösterilenleri nelerdir?
- “Ertuğrul 1890” “海難 1890” film afişinde Japon kültürü bağlamında gösteren ve gösterilenleri nelerdir?
- Tespit edilen gösteren ve gösterilenleri iki afişte nasıl farklılık göstermektedir?

Charles Sanders Peirce ve Göstergebilim

Charles Sanders Peirce, bilimsel hayatının önemli bir bölümünü semiyotik araştırmalarına ayırmıştır. Onun geliştirdiği semiyotik, metodolojik olarak bilinçli, genel, yarı biçimsel bir teorik yaklaşımın iz düşümüdür. Peirce'ün ortaya koyduğu semiyotik teorinin ana çerçevesi esasen mantıksallığa dayanır (Özsarı, 2023, s. 199-200).

Peirce, göstergebilim kavrayışını mantık temeline oturtmuş ve üçlü ayrımlar üzerine kurduğu gösterge sistemiyle dil felsefesi sahnesinde kendisine önemli bir yer açmıştır (Özmkas, 2009, s. 35).

Özellikle yorumlayan kavramını bir gösterge olarak ayrıştırması, gösterge tarihi için önemli bir gelişmedir. Bu üçlü ayırım üzerine kurduğu gösterge sistemi ile göstergebilim kavrayışını mantık temeline oturtmuş ve dil felsefesinde kendine önemli bir yer açmıştır. Charles Sanders Peirce gerçek anlamda verimli ve üretken bir düşünür olarak kabul edilir (Karaman, 2017, s. 30).

Peirce, göstergebilimsel olguları eksiksiz olarak tanımlayabilmek için göstergeler dizelgesinde on adet üçlükten bahsetmiştir. Bunlardan en önemlileri, görüntüsel gösterge (resim), belirti (ateş için duman), simge (adalet için terazi) üçlüsüdür (Ünal, 2016, s. 390).

Bulgular ve Yorumlar

Şekil 1. Türkiye’de Kullanılan Ertuğrul 1890 “海難 1890” Afışı

Türkiye’de Ertuğrul 1890 “海難 1890” Film Afışı

Birinci afiş üzerinde (Şekil 1) filmin ana karakterleri yer almaktadır. Altı karakter, yüzlerinde farklı ifadeler ile birlikte ileriye ya da direkt kameraya bakmaktadır.

Afişte yer alan altı kişinin kıyafetleri ve fiziksel özelliklerinden; biri kadın olmak üzere, iki Japon, dördünün ise Türk olduğu görülmektedir. Karakterlerin yüz ifadeleri net bir şekilde görülmektedir.

Afiş Çerçevesinin Tanımı

Filmin ana karakterleri, afişin ortasına orantılı ve büyük bir şekilde yerleştirilmiştir. Afişin üst kısmında, oyuncuların isimleri verilmektedir. Filmin sloganı, karakterlerin altında, afişin sağında yer almaktadır. Afişin alt kısmında bulunan filmin adı; Türkçesi büyük şekilde yazılmakta ve Japonca olan hali de üstünde verilmektedir. Filmin künyesi ve internet sitesi ise film adının altında yer almaktadır. Filmin adı; Türkçesi ve Japoncası ile birlikte, afişte yer alan dalgaların üstünde, eskimeye yüz tutmuş metalik bir renk ile yazılmıştır. Filmin künyesi, sloganı ve oyuncuların isimleri için beyaz renk kullanılmaktadır.

Tablo 1. Ertuğrul 1890 “海難 1890” Birinci Film Afişinin (Şekil 1) Gösterge Çözümleme Tablosu

	GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	Dört Türk Askeri	İkisi ön plana çıkmakta olan sert bakışlara sahip dört Türk erkeği.	Görev almış dört cesur asker.
	İki Japon	İkisinin de ön planda durduğu; farklı duygulara sahip, bir kadın ve bir erkek Japon.	Düşünceye dalmış bir Japon kadın ve emin şekilde bakan bir Japon erkek.

Eşya	Giysiler	Askeri üniformalar, yukatalar.	Kişilik belirtkisi, kültür, aidiyet ve görev.
Simge	Duruş Pozisyonları	Farklı duruş ve bakışlara sahip karakterler.	Farklı duygu durumları.
	Gemi	Dalgaların üstünde, Türk Bayrağı'nın dalgalandığı gemi.	Dalgalara rağmen mücadele etme ve dayanıklılık.
Doğa	Kapalı Hava	Afişin solundan, bulutların arasında duran Güneş ve fırtınalı bir hava.	Kaos, karışıklık, dramatik atmosfer.
	Deniz	Dalgaların şiddetli bir şekilde yükseldiği deniz.	Ölüm, tehlike, doğanın gücü, zorluk.
Yazı	Film Adı	Ertuğrul 1890 <i>海難 1890</i>	Geminin adı ve filmin konusuna dair bir işaret.
	Slogan	"Nereli olduklarımızın bir önemi var mı? Bu bir insanlık görevi!"	Kültür ve dil farklılıklarına rağmen yapılması gerekenin savunulması, insanlık görevi.
	Filmin Künyesi	Oyuncu adları, filmin adı, internet sitesi, sloganı.	Sunum ve tanıtım.

Simgesel Kodlar

Afişte, görsel olarak ön plana ana karakterler ve filme adını veren gemi çıkmaktadır. Karakterlerin yüz ifadeleri ve duruşları ile birlikte dalgaların üstünde yer alan gemi dikkat çekmektedir. Karakterlerin kimliklerini belirtmeye yardımcı farklı fiziksel özellikleri bulunmaktadır.

Afişte ön plana çıkmakta olan unsurlar şu şekildedir:

Gemi: Afişte yer alan gemi, gemilerin bir türü olan Fırkateyni'dir. Afişte yer alan Fırkateynin ise, filme adını veren ve filmin konusunun yer aldığı Ertuğrul Fırkateyni olduğu görülmektedir. Afişte yer alan bu gemi, yükselen dalgaların üstünde olarak gözükmektedir. Geminin dalgalı deniz üstünde yol alıyor gözükmesi, dayanıklılığa ve mücadeleye yorumlanabilmektedir. Aynı zamanda, filmin ismi ve konusunu ele alındığında, afişte yer alan geminin, film içinde önemli bir role sahip olduğu mesajını vermektedir.

Giysiler: Bu film afişinde, ana karakterler hakkında, fikir edinmeye yardımcı en önemli unsurlardan birisi giysileridir. Karakterlerin giysileri, görevleri, rütbeleri ve kimlikleri hakkında fikir edinmemize yardım etmektedir.

Afişin solunda yer alan iki karakter, *yukata* giymektedir. Karakterler; Japonya'nın kültürünü yansıtmak, karakterlere kimliklerini ve ait oldukları ülkeyi göstermek için *yukata* giymektedirler. Aynı zaman afişte *yukata* giyen iki karakterin, Japon olduğu görülmektedir.

Afişin sağında yer alan dört karakterin ise, en sağdaki karakter haricinde, askeri üniforma giydiği görülmektedir. Askeri üniforma giymekte olan karakterlerin üniformalarında bulunan, çapa, apolet, vb. gibi işaretlerden karakterlerin denizci oldukları ve rütbeleri de anlaşılmaktadır. Aynı zamanda karakterlerin giymekte olduğu askeri üniformalardan karakterlerin Türk olduğu da anlaşılmaktadır. Askeri üniforma giymeyen, afişin en sağında yer alan karakterin ise, üniforma içine giyilen hâki yeşili bir gömlek giydiği ve kıyafetinin durumuna bakılırsa karakterin mücadele vermiş olduğu görülmektedir. Bu da gemide yaşanan faciadan dolayı yaşanan zorluğu, mücadeleyi, karakterin de bu faciadaki dayanıklılığını göstermektedir.

Fiziksel Özellikler: Afişte bulunan ana karakterlerin giysilerinin yanı sıra, fiziksel özellikleri de kendileri hakkında fikir edinmemize yardım etmek için öne çıkan unsurlardan biri olarak yer almaktadır.

Afişin solunda yer alan iki karakterin fiziksel özelliklerinden görüldüğü üzere iki karakter Japon'dur. Afişin sağında yer alan dört karakterlerden üçü, pala bıyığa sahipken; bir karakter ise sakala sahiptir. Pala bıyık ve sakal; güç, otorite, sertlik gibi eril özelliklerin sembolü olarak gözükmekle birlikte aynı zamanda filmin konusunun yer aldığı tarihi de afiş yolu ile göstermektedir. Ayrıca, Türk askerlerinin pala bıyığa ve sakala sahip olmaları, kültürel özellikleri de göstermektedir.

Postür: Karakterlerin afişte yer aldıkları açılardan dolayı, sadece vücutlarının üst kısımları gözükmektedir. Solda yer alan iki karakter, omuzlarını sağa doğru, hafifçe çapraz halde çıkacak şekilde durmaktadırlar. Sağda yer alan dört karakter ise omuzlarını sola doğru, hafifçe çapraz olacak şekilde öne çıkarmış şekilde durmaktadırlar. Afişin sağında ve aşağıda yer alan karakter ise eliyle askeri bir selam vermektedir. Askeri selam, saygı, tanıma ve karşılamaya yorumlanabilmektedir.

Jest ve Mimik: Afişte yer alan karakterlerin yüzleri kameraya dönük olsa da hepsi kameraya bakmamaktadır, ayrıca karakterler farklı ifadelere sahiplerdir.

Soldan birinci karakter, öne doğru düşünceyle bakmaktadır. Soldan ikinci karakter ise boynunu hafifçe sağa eğmiştir, yüzü ileri dönük olsa da bakışları sağa, yere doğru bakmaktadır; gözlerinin baktığı yer ve afişte yer alan geminin konumundan yola çıkarak karakterin neredeyse gemiyi izliyor olabildiği gözükmektedir.

Sağdan birinci karakterin yüzü kameraya dönüktür, bakışları yorgundur. Bakışlarının yorgun olması, fiziksel ve zihinsel olarak duyduğu yorgunluğu göstermektedir. Sağdan ikinci karakter ise çenesini hafifçe yukarı kaldırmış halde, emin bir şekilde kameraya bakmaktadır; bu bakış ile birlikte, karakterin özgüven içerisinde ve görev odaklı, lider bir kişiliğe sahip olduğu yorumlanabilmektedir. Karakterin özgüven dolu olan kameraya bakışı aynı zamanda kahramanlık duygusuna da yorumlanabilmektedir.

Afişin sağ köşesinde yer alan iki karakterin ise emin bir şekilde ileriye; yüzlerinin, duruşlarından dolayı dönük oldukları afişin sol tarafına baktıkları görülmektedir.

Yazılı Göstergeler

Afişte, filmin adı Türkçesi büyük olacak şekilde Japoncası ile birlikte afişin altında yer almaktadır. Afişin fontundan birkaç harf Japon alfabesi olan “*Katakana*”da yer alan harflere benzemektedir. Filmin adı aynı zamanda dramatik olacak şekilde metalik ve hafifçe eskimiş bir renk tonu ve görselliğe sahiptir. “*Ğ*” harfinin uzantısında ise kırmızı büyük bir nokta bulunmaktadır.

“Nereli olduklarının bir önemi var mı? Bu bir insanlık görevi!”

Ertuğrul 1890

海難 1890

Afişte, filmin sloganı, filmin künyesi ve oyuncu isimleri beyaz renkte yer almaktadır. Filmin sloganı ile; insanlık görev ve değerlerinin, milliyet, ulusal kimlik ve kökenlerin üstüne çıkan değerli bir kavram olduğu anlaşılabilir. Filmin ana konularından olan dayanışma, mücadele ve evrensel kardeşlik ile yardım temalarını öne çıkarmaktadır.

Japonya’da “Ertuğrul 1890” “海難 1890” Film Afışı

Şekil 2. Japonya’da Kullanılan Ertuğrul 1890 “海難 1890” Afışı

İkinci afiş üzerinde üç insan figürü bulunmaktadır. Üç karakter de dalgaların dövdüğü, üstünden duman bir çıkan bir denizin sahilinde ayakta durmaktadırlar.

Afişte yer alan iki karakterin kameraya sırtı dönükken, afişin koyu rengine rağmen bir karakterin yüzünün kameraya dönük olduğu görülmektedir. Afişte yer alan karakterlerin, sırtları dönük ve afişin karanlığında buldukları için yüz ifadeleri seçilememektedir. Ancak kıyafetleri görülebilmektedir.

Afiş Çerçevesinin Tanımı

Afişte yer alan karakterler bir sahilde ayakta durmuş olarak gözükmektedirler. Afişin alt kısmında film adı, filmin internet sitesi, filmin oyuncularları ve filmin künyesi yer almaktadır. Filmin üst sağ kısmında ise filmin sloganı yer almaktadır.

Birinci afişe nazaran bu afişte daha karanlık bir hava hakimdir; karakterlerin duruşundan ve dalgaların üstündeki geminin durumundan facianın yaşandığı gösterilmektedir.

Tablo 2. Ertuğrul 1890 “海難 1890” İkinci Film Afişinin (Şekil 2) Gösterge Çözümleme Tablosu

	GÖSTERGE	GÖSTEREN	GÖSTERİLEN
İnsan	İki Japon	Onlara doğru gelmekte olan Türk askerini izleyen iki Japon.	Olanlara tanık olan iki Japon.
	Bir Türk	Dalgaların arasında kalan gemiden çıkagelmiş bir Türk askeri.	Yaşanan kazadan kurtulan ve kıyıya çıkmayı başarmış bir asker.

Eşya	Giysiler	<i>Yukata</i> lar, gömlek ve pantolon.	Kişilik belirtkisi, kültür, aidiyet, görev.
Simge	Duruş Pozisyonları	Ayakta durmakta olan iki Japon ve onlara doğru yürüyen bir Türk Askeri.	Yaşanan kötü kazayı iki farklı açıdan tecrübe etmiş üç insan.
	Gemi	Üstünden duman çıkan, Türk Bayrağı'nın dalgalandığı gemi.	Dalgaların dövdüğü ve batmaya hazırlanan gemi.
Doğa	Kapalı Hava	Fırtınaların sertçe estiği, Güneş'in bulutların arasından parladığı bir hava.	Birbirine zıt olan duygular; kurtuluş ve ölüm, umut ve karamsarlık. Kaos.
	Deniz	Denizin, bir gemiyi batıracak kadar şiddetle dalgalanması.	Felaket, doğanın karşı konulamaz gücü, zorluklar.
Yazı	Film Adı	<i>海難 1890</i>	Filmin konusuna ve yaşanan felakete dair bir işaret.
	Slogan	“1890年9月16日未明全 てはここから始まった—”	Yaşanan olayın tarihi başlangıcına dair bir işaret.
	Filmin Künyesi	Oyuncu adları, filmin adı, internet sitesi, sloganı.	Sunum ve tanıtım.

Simgesel Kodlar

İkinci afişte yer alan karakterlerin sayısı birinci afişe nazaran az olmakla birlikte, afişin gölgeli karanlığında durdukları görülmektedir. Afişte yer alan karakterlerin postürleri az da olsa ayırt edilebilirken, yüz ifadeleri gözükmemektedir. Afişte aynı zamanda arka planda dalgaların dövdüğü, üstünden duman çıkan, batmaya hazırlanan ya da batmaya başlamış bir gemi yer almaktadır.

Afişte ön plana çıkmakta olan unsurlar şu şekildedir:

Dalgalı Deniz ve Gemi: Birinci afişte de olduğu gibi; filme adını veren ve facianın yaşandığı Ertuğrul Fırkateyni bu sefer dalgaların hırçınlaştığı denizin üstünde yer almaktadır. Geminin üstünden dumanlar çıkmaktayken; batmaya hazırlandığı ya da çoktan batmaya başladığı görülebilmektedir. Geminin afişteki duruşundan yaşanmış olan felakete, sonun yaklaşmak üzere olduğuna ve çaresizlik duygusuna işaret etmektedir.

Giysiler. Afişte yer alan karakterler, fırtınalı bir gökyüzü altında durdukları için kıyafetleri pek belli olmamaktadır ancak iki karakterin *yukata* giydiği görülebilmekteyken aynı zamanda bu, karakterlerin kimliği ve milliyeti hakkında fikir edinilebilmektedir. Bir karakterin ise, gömlek ve pantolon giydiği bu sebep ile karakterin denizden, faciadan kurtulmuş bir Türk askeri olabileceği fikrini vermektedir.

Postür: Afişte yer alan karakterlerin ayakta durdukları görülmektedir; ancak iki karakterin sırtı kameraya dönüktür. Bir karakterin ise onlara doğru yürüdüğü görülmektedir. Karakterlerin duruşundan anlaşılacağı üzere; yaşanan faciadan kurtulmayı başarmış Türk askeri, sahilde olayı izlemekte olan iki Japon'a doğru yürümektedir.

Jest ve Mimik: Afişte yer alan fırtınanın, vurgulanması için kullanılan lacivert rengin yoğunluğu sebebiyle, yüzü kameraya dönük Türk askerinin mimikleri çok fazla anlaşılamiyor olsa da karakterin yere bakmakta

olduğu görülmektedir. Karakterin elleri vücudunun iki yanında sallanmaktadır. Afişte yer alan, Japon iki karakterin ise sırtları kameraya dönüktür bu sebep ile mimikleri görülememektedir.

Yazılı Göstergeler

Afişte, film adı, afişin alt kısmına ortalanmıştır. Filmin adı, Japon kaligrafi sanatı olan *Shodō* şeklinde, sahil resminin üstüne beyaz renk ile yazılmıştır. Afişin üst sağ köşesinde ise filmin sloganı, fırtınalı hava üstüne beyaz renk ile verilmektedir.

“1890年9月16日未明全てはここから始まった—”

“海難 1890”

Afişte filmin künyesi, internet sitesi afişin altında verilmektedir. Filmin sloganı, filmde facianın yaşandığı tarihe, her iki millet için de o günün sabahı yaşanan dönüm noktasına bir atıfta bulunmaktadır. Aynı zamanda sloganda yer alan tarih, filmin olay örgüsünde önemli bir dönüm noktasına da işaret etmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, “Ertuğrul 1890” “海難 1890” filminin, gösterime girdikleri yerlerden olan, Japonya ve Türkiye’de kullanılmış iki afişi seçilmiş ve göstergebilimsel yöntemlerden olan göstergebilimsel çözümleme ve simgesel analiz ile incelenmiştir. İncelenen ilk afişin, Türkiye’de kullanılmış olan; *Şekil 1*’de, afişte yer alan mekân, fırtınalı bir hava ve dalgalı denizdir, ancak Güneş burada parlaklığını göstererek afişe solgun altın rengi bir parlaklık vermektedir. Afişte aynı zamanda altı karakter öne çıkmaktadır; dört Türk askeri ve biri kadın, iki Japon. Askerlerin fiziksel özellikleri olan pala bıyıklar, sakal, askeri üniformaları ile, Türk oldukları anlaşılmaktadır. Bu unsurlar aynı zamanda Türk kültürünü de askerliği, vatan sevdasını ve mertliği yansıtmaktadır. Aynı şekilde afişte yer alan iki Japon’un da giysileri ve fiziksel özellikleri haklarında fikir edinmemize yardım etmektedir. *Şekil 1*’de öne çıkan temel unsurlar, fiziksel özellikler ve karakterlerin giysileridir. Afişte, aynı zamanda Türk karakterlerin çoğunluğu da dikkat çekmektedir.

İncelenen ikinci afişin, Japonya’da kullanılmış olan; *Şekil 2*’de ise, mekânın daha fırtınalı ve karanlık bir havaya sahip olduğu görülmektedir. Güneş bulutların arasından parlarsa da afiş karanlıktır. Afişte yer alan üç karakterin silüet ve giysilerinden kim oldukları anlaşılabilir. Afişte bir Türk askeri ve iki Japon bulunmaktadır. Karakterlerin mimik ve jestleri, yüzleri kameraya dönüklüğünden ve afişin karanlık olmasından dolayı görülememektedir. Afişte, Japon kültürü bağlamında yer alan filmin unsurları ise şunlardır; Filmin ismi, Japon kaligrafi sanatı olan *Shodō* şeklinde Japonca yazılmaktadır, Japon karakterlerin giydiği giysiler, kültürel Japon giysisi olan *Yukata*’dır.

Sonuç olarak, iki afiş de karşılaştırıldığında, iki farklı ülkeye ait kültürel öğelerin her iki afişte de aynı şekilde yer verildiği görülmektedir. Türkiye’de kullanılmış birinci afişte yer alan (*Şekil 1*) Türk kültürü unsurları çoğunluktadır. Bu kültürel özellikler genellikle giysiler yoluyla ve askerlerin fiziksel özellikleri ile yer almaktadır. Birinci afişte (*Şekil 1*), filmin ismi Türkçe olanı büyük olacak şekilde Japoncasını da içermekteyken; Japonya’da kullanılmış olan ikinci afişte (*Şekil 2*) filmin ismi sadece Japonca olarak yer almaktadır. Aynı zamanda birinci afişte (*Şekil 1*) dalgalar yüksek olsa da Ertuğrul Fırkateyni suyun üstünde duruyor olarak gözükürken; ikinci afişte (*Şekil 2*) gemi fırtınanın sertliğiyle hırçınlaşmış dalgaların arasında, üstünden duman yükselirken gözükmektedir. Bir taraf, olaya tanık olurken, diğer taraf ise gerek geminin içinde dalgalar içinde mücadele ediyor gerek batmaya hazırlanan gemiden kurtulmuş şekilde kıyıda ayakta olarak gösterilmektedir. Bu iki sahne ve çalışmada yer alan iki film afişi ile, aslında iki ülkenin de bu faciaya farklı şekillerde tanık olduğu mesajı verilmektedir.

Kaynakça

- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve göstergebilim. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13(26), s. 17-41.
- Çakır, V., ve Demir, S. (2010). İzleyicilerin film seçme davranışında film afişlerinin rolü. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), s. 18-35. <https://www.researchgate.net/publication/304253915>
- Çetindaş, D. (2016). *Türk edebiyatında Ertuğrul Fırkatayni faciası*. Turkish Studies, 11(4), 279-298.
- Danesi, M. (2002). *Understanding media semiotics*. New York: Oxford University Press Inc.
- Danesi, M. (2004). *Messages, signs, and meanings: A basic textbook in semiotics and communication 3rd edition*. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc.
- Dabağyan, L. P. (2016). *Türk denizcilik tarihi ve Ertuğrul Fırkatayni*. Yedirenk.
- Demir, C. M. (2024). Solaris film afişinde yer alan kültürel kodların göstergebilimsel analizi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), s. 340-351.
- Dündar, A. M. (2024). "Notes on little known facts in the history of Turkish-Japanese relations: Historical figures, tragedies and stories." Modern Japanese Images about Turkey: 1.
- Dündar, A. M. (2012) *Japan in the Turkish press: An essay on books written about Japan in Ottoman script during the 19th and 20th centuries*. Asian Research Trends New Series (7), 55-73. <http://id.nii.ac.jp/1629/00003734/>
- Dündar, A. M. (2015). *Muhayyel tarihe itiraz: Ertuğrul faciası, Yamada Torajiro ve Abdülbalım Noda Shotaro üzerine*. K. A. Akkemik içinde, *Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi*. (s. 362-372). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Dündar, A. M. (2018). *İlk Türkçe (Osmanlıca)-Japonca dilbilgisi kitabı ve sözlüğü*. Doğu Asya Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-17.
- Erdemir, A. V. (2014). *Japonya'da Türk imgesinin oluşumu (1890-1914)*. Kurgu Kültür Merkezi Yayınları.
- Erzincan, A. (2022). Film afişlerinin görsel okuryazarlık açısından analiz edilmesi. *Yıldız Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), s. 36-43.
- Esenbel, S. (2012). Japon modernleşmesi ve Osmanlı. *Japonya'nın Türk Dünyası ve İslam politikaları, İstanbul: İletişim yayınları*.
- Fiske, J. (2003). *İletişim çalışmalarına giriş* (2. b.). (S. İrvan, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.
- Gençer Baloğlu, Z. (2020). II. Abdülhamit Dönemine ait iki farklı Japon alfabesi ve Türkçe transliterasyonlarındaki sorunlar üzerine. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (44), 275-294.
- Gençer Baloğlu, Z. (2021). *İlk Türkçe-Japonca sözlük Mecmua-ı Lügat üzerine sözlükbilimsel bir inceleme*. Gazi Türkiyat (28), 21-44.
- Günay, V. D. (2002). *Göstergebilim yazıları*. Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Kaplan, E. S. (2023). Abdülhamid'in rüyası Ertuğrul. *International Journal of Language and Translation Studies*, 3(2), s. 188-194.
- Kaplan, E. S. (2018). Toruko Gunkan Erutū-rurugō no Kainan ve Üç Bahriyelinin Sevgilileri adlı eserlerde Ertuğrul Fırkatayni faciası. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*(40), s. 45-60.
- Karaman, E. (2017). Roland Barthes ve Charles Sanders Peirce'in göstergebilimsel yaklaşımlarının karşılaştırılması. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 9(2), s. 25-36.
- Mütercimler, E. Ö., & Kemal, M. (1991). *Ertuğrul Fırkatayni faciası ve Türk-Japon ilişkisinin başlangıcı*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Misawa, N., & Akçadağ, G. (2008). *The first Japanese language education in the Ottoman Empire (1891-92): Shotaro Noda's lectures in Ottoman Military School*. Tōyōdaigaku Khakaigakubu Kiyō, 1(46), 219-248.

- Misawa, N., & Akçadağ, G. (2013). *The beginning of the Japanese language education in the Ottoman Empire*. *Osmanlı Araştırmaları*, 41(41), 253-278.
- Özmkas, U. (2009). Charles Sanders Peirce'in gösterge kavramı. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*, 2(1), s. 32-45.
- Özsarı, M. (2023). Charles Sanders Peirce'ün işaret teorilerine dair bazı dikkatler 1. Cilt (kuramlar). M. Özsarı (Dü.) içinde, *Geleceğe Göstergebilimle Bakmak* (s. 198-204). Balıkesir.
- Rifat, M. (2005). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve göstergebilim kuramları 1. tarihçe ve eleştirel düşünceler*. Yapı Kredi Yayınları.
- Saygın, E. P. (2023). Pazarlama iletişimi faaliyetleri olarak ürün yerleştirme: Film afişleri üzerine bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(88), s. 1631-1642.
- Sürmeli, S. (2023). "Ertuğrul faciasından kurtulan Çarççı Yüzbaşı Mehmed Ali (Balkır)'ın hatıraları". *History Studies* 15, no. 2: 171-96.
- Şahin, Ş. U. (2004). Ertuğrul Fırkateyni'nin Japonya yolculuğuna dair bir belge. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 19(1), s. 93-99.
- Ünal, M. F. (2016). Göstergebilim serüveni. *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 3(6), s. 379-398.
- Yılmaz, H. (2015). *Türk tarih ve edebiyatında Ertuğrul Fırkateyni: Tarih ilmi açısından bir muammanın tablii*. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2(7), 80-97.
- Yıldırım, M. (2019). *Tarihsel süreçlerin kültür ve turizm açısından değerlendirilmesi: Ertuğrul Fırkateyni*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), 498-520.
- <https://www.ertugrul1890.com/> (Erişim Tarihi: 16.07.2024)

EXTENDED SUMMARY

The movie “Ertuğrul 1890” depicts the historical and cultural bond between Japan and Turkey through the lens of two key historical events. The first event is the tragic sinking of the Ertuğrul frigate near the coast of Japan in 1890. The second event, which occurred almost a century later during the Iran-Iraq War in 1985, recounts Turkey’s rescue of Japanese citizens stranded in the conflict zone. These two episodes are portrayed as milestones that strengthened the mutual respect and solidarity between the two nations. The narrative begins with the historical context of the Ertuğrul frigate. Following Prince Komatsu’s visit to Istanbul in 1887, Sultan Abdülhamid II sent the frigate to Japan as a symbol of goodwill and friendship between the two countries. Despite facing numerous challenges, the ship successfully reaches Japan, delivering messages of mutual respect and admiration. However, on its return, the Ertuğrul encountered a violent typhoon near Wakayama, Japan, leading to its tragic sinking. Hundreds of lives were lost, but the compassion and heroism of the Japanese people, who tirelessly worked to rescue survivors and provide aid, marked a turning point in the relationship between the two nations. This act of kindness was reciprocated by Turkey in 1985, when Turkish efforts ensured the safe evacuation of Japanese nationals from a war-torn region. Together, these stories underscore the enduring friendship and mutual support shared by Japan and Turkey.

The movie highlights these two events to reflect the themes of universal solidarity and cultural connection. To analyze how these themes are communicated, two promotional posters used for the movie’s release one in Turkey and one in Japan were selected for semiotic analysis. Semiotics, the study of signs, symbols, and their meanings, offers a structured approach to understanding the visual and textual elements in these posters. The Turkish poster conveys a dramatic and hopeful tone. It is dominated by golden hues, symbolizing warmth, resilience, and hope. The stormy backdrop, with rays of sunlight piercing through the clouds, reflects the themes of struggle and perseverance. Six characters are featured on this poster, with four of them identified as Turkish and two as Japanese. The central figure is a Turkish soldier who stands out with a confident gaze directly at the viewer. His posture and expression suggest leadership, bravery, and responsibility, emphasizing his pivotal role in the story. Other characters are depicted with varying expressions, such as contemplation or determination, adding emotional depth to the composition.

Elements of Turkish culture are prominently displayed in this poster. The Turkish soldiers’ uniforms and physical features, such as the scimitar-style mustache and beard, reflect Ottoman cultural identity. The mustache and beard are traditional symbols of masculinity, strength, and authority in Turkish culture, anchoring the characters within their historical context. The Ertuğrul frigate is also depicted prominently, shown navigating turbulent waves. This imagery underscores the themes of endurance and struggle, reinforcing the ship’s central role in the narrative. The textual elements, including the title written in both Turkish and Japanese, serve as a bridge between the two cultures, highlighting the collaborative nature of the film. The poster emphasizes universal human values, suggesting that concepts such as solidarity and compassion transcend cultural and national boundaries.

The Japanese poster, in contrast, adopts a darker and more somber aesthetic. The imagery features three characters standing on the shore of a stormy sea, with waves crashing violently in the background. Two of the characters have their backs turned to the viewer, while the third faces the camera, though their features are obscured by shadow. This composition creates a sense of mystery and introspection, shifting the focus from individual emotions to the collective experience of witnessing a tragedy. The overall dark tone of the poster reflects the gravity of the historical events depicted in the film.

Cultural elements specific to Japan are subtly integrated into this poster. The Japanese characters wear *yukata*, a traditional garment, symbolizing their cultural identity. The title of the movie is written in *Shodō*, the traditional art of Japanese calligraphy, adding a touch of cultural artistry. The Ertuğrul frigate is once again a focal point, but here it is depicted as engulfed by waves and smoke, conveying its imminent demise. This imagery evokes feelings of loss and tragedy, contrasting with the more hopeful depiction of

the ship in the Turkish poster. The textual elements, including the title and tagline, focus on the historical date of the tragedy, emphasizing its significance as a turning point for both nations.

When comparing the two posters, clear differences in cultural representation and emotional tone emerge. The Turkish poster highlights resilience, leadership, and cultural identity, while the Japanese poster emphasizes introspection, tragedy, and artistic subtlety. The Ertuğrul is depicted differently in each poster, reflecting the unique perspectives of the two nations. In the Turkish poster, the ship symbolizes endurance and struggle, while in the Japanese poster, it represents loss and collective memory. The characters' portrayal further illustrates these differences. In the Turkish poster, the characters' facial expressions and confident postures convey hope and strength, whereas the Japanese poster obscures the characters' features, focusing instead on the dramatic atmosphere.

Despite these differences, both posters share common themes of solidarity and shared humanity. They highlight the enduring bond between two nations that came together during times of crisis, offering mutual aid and compassion. The Turkish poster celebrates the values of bravery and leadership, while the Japanese poster reflects on the tragedy and the emotional weight of the historical events. Together, they present complementary perspectives on the same story, enriching the viewer's understanding of the film's themes.

“Ertuğrul 1890” is more than a historical drama; it is a celebration of the enduring friendship between Japan and Turkey. Through the semiotic analysis of its promotional posters, the film's emotional and cultural dimensions are revealed, showcasing how visual and textual elements communicate complex narratives. The posters not only market the film but also serve as a visual testament to the values of compassion, mutual respect, and the universal bonds that connect humanity.

YAPAY ZEKÂ İLE KÜLTÜREL ETKİLEŞİM: MİNYATÜR VE UKIYO-E ÖRNEKLERİ
**CULTURAL INTERACTION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE: MINIATURE AND UKIYO-E
EXAMPLES**

Savaş SARIHAN
Haliç Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Grafik Tasarım Bölümü
sarihansavas@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4346-0077

Ünal BASTABAN
Kafkas Üniversitesi
Dede Korkut Eğitim Fakültesi
Resim-İş Eğitim Anabilim Dalı
bastabanunal@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1172-8374

ÖZ

Geliş Tarihi:
23.07.2024

Kabul Tarihi:
27.10.2024

Yayın Tarihi:
20.12.2024

Anahtar Kelimeler
Yapay zekâ,
Kültürel etkileşim,
Minyatür sanatı,
Ukiyo-e sanatı

Keywords
Artificial intelligence,
Cultural interaction,
Miniature art,
Ukiyo-e art

Yapay zekâ (YZ), insana ait düşünme ve bilinç yapısının makinelere uyarlanmasıyla geliştirilmiştir. 1950'lerden beri büyük bir evrim geçiren YZ, karmaşık veri analizlerini yapabilir hale gelmiştir. Sanat alanında önemli bir rol üstlenen YZ, tasarımlar yapma imkânı sunmaktadır. Sanat bu dönüşüm içerisinde ulusların kültürel mirasını günümüze taşıyan ve eserleri korunaklı hale getiren bir alan olmaya devam etmektedir. Bu araştırmada mirasın bir parçası olan Türk minyatür ve Japon Ukiyo-e sanatı, kültürel etkileşim oluşturabilme potansiyelinden hareketle YZ tasarımlarıyla harmanlanmıştır. Bu bağlamda araştırma; "YZ her iki ulusun kültürel etkileşimine sanat üzerinden katkı sağlayabilir mi?" sorusu üzerinden yürütülmüştür. Haliç Üniversitesi Görsel İletişim Tasarım bölümü öğrencilerinin katılımıyla yürütülen çalışmada, YZ programları kullanılarak oluşturulan eserler kültürel etkileşim açısından nitel araştırma desenlerinden durum deseni etrafında doküman analizi ile analiz edilerek değerlendirilmiştir. Dijital ve geleneksel sanatın birleşimiyle öğrenciler, kültürel zenginlikleri keşfederek teknolojik becerilerini geliştirmiş ve iki kültürün estetik ve tematik unsurlarını dijital platformlarda ifade etmeye çalışmışlardır. Bu çalışma, sanatın dönüştürücü gücünü ve kültürlerarası etkileşimin önemini vurgularken, gelecekteki sanatsal ve teknolojik gelişimlere de ışık tutabilir.

ABSTRACT

Artificial Intelligence (AI) has been developed by adapting human thinking and consciousness structures to machines. Since the 1950s, AI has undergone significant evolution, enabling complex data analysis. In art, AI plays an essential role, offering the ability to create designs. Within this transformation, art continues to carry the cultural heritage of nations into the present and protect artworks. This research combines Turkish miniature and Japanese Ukiyo-e art, as part of cultural heritage, with AI designs, based on their potential to create cultural interaction. The research was conducted around the question, "Can AI contribute to the cultural interaction of both nations through art?" In a study involving students from the Department of Visual Communication Design at Haliç University, artworks created using AI programs were analyzed through document analysis within the framework of case study, a qualitative research design focused on cultural interaction. By merging digital and traditional art, students developed their technological skills while exploring cultural richness and attempting to express the aesthetic and thematic elements of both cultures on digital platforms. This study highlights the transformative power of art and the importance of cross-cultural interaction, while also shedding light on future developments in art and technology.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1521168>

Atf/Cite as: Sarıhan, S. & Bastaban, Ü. (2024). Yapay zekâ ile kültürel etkileşim: Minyatür ve Ukiyo-e örnekleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 325-346.

Giriş

Sanat ulusların kültürel mirasını; görsel, işitsel, yapısal enstrümanları ile koruyan ve gelecek kuşaklara aktaran bir alandır. Sanatın evrenselliği başka kültürlerin de yelpazesini genişletmektedir. Bu bağlamda kültürel mirası koruma, kültürel etkileşim kurma ve devam ettirme açısından sanat bir belge niteliği taşımaktadır. Tarihi belge ve bilgiler buna dair sayısız örnekler ile doludur.

Sanat aynı zamanda avangard bir yapıya sahiptir. Güncel gelişmeleri önceden kestirebilmekte ve ona dair çıkarımlar yapabilmektedir. Bu nedenle birçok alan ile anılmaya başlayan YZ kavramı, sanat alanında da kullanılmaktadır. YZ özellikle sanatçılar açısından eskiz yapma sürecine yönelik avantajlı bir alt yapı sunmaktadır. Sanatsal pratiklere bakıldığında ise çağın hızlı dönüşümüne uyum gösterme eğilimi görülmektedir. Bu nedenle teknolojik gelişmelerin ve toplumsal yönelimlerin sanatsal pratikler açısından tasarımcıları YZ kullanımına teşvik ettiği düşünülmektedir. Bu araştırmada da YZ uygulaması üzerinden Türk ve Japon kültürüne ait iki sanat alanı çalışılmıştır. YZ'nin kültürel miras üzerinden etkileşim oluşturma potansiyeli, minyatür ve Ukiyo-e sanatları ile incelenmiştir. “YZ her iki ulusun kültürel etkileşimine sanat üzerinden katkı sağlayabilir mi?” sorusu etrafında çalışma yürütülmüştür. Bu bağlamda araştırma ele aldığı tema olarak YZ ve sanat üzerine yapılan araştırmalar bakımından yapılan ilk araştırma olarak gösterilebilir. Bu nedenle araştırma hem sanat-YZ ilişkisi bağlamında hem de her iki ulusun kültürel etkileşimine sanat üzerinden katkı sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Literatür İncelemesi

Yapay Zekâ (AI)

1956'da Dortmund konferansında John McCarthy tarafından ortaya atılan YZ kavramı, zamanla geçirdiği evrimle bilgisayar mühendisliği alanında önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir ve bu yüzyılın ilk yarısından itibaren teknolojinin başlıca itici gücü olarak görülmektedir (Arslan, 2017; McCarthy vd., 2006).

YZ “insana ait düşünme ve bilinç yapısının makineye uyarlanması ile elde edilen kompleks işlemleri bilgisayar üzerinde insan beyin yapısına benzer şekilde çözmek için kurgulanmış sistemlerdir.” (Akalin & Veranyurt, 2020, s.131-141). İlk olarak 1950'lerde temelleri atılan yapay zekâ (YZ), basit algoritmalarla günümüzde derin öğrenme ve sinir ağları gibi ileri teknolojilere evrilmiştir. Artık YZ, sadece veri analizi yapmakla kalmayıp, öğrenip adapte olarak endüstriyel süreçleri optimize etmektedir. Bu gelişim, fabrikaların daha verimli ve esnek hale gelmesini sağlayarak insan müdahalesini azaltmıştır. (Kurtboğan, 2023). Gelişen teknolojiyle birlikte endüstriyel robotların kullanım alanları hızla genişlemektedir. YZ, bulut tabanlı iletişim, makine öğrenimi ve görüntü işleme gibi alanlardaki ilerlemeler, insansız çalışan karanlık fabrikaların artmasına ve büyük sanayi bölgelerinde robotların yaygınlaşmasına olanak tanımıştır (Gezer, 2021). Çok sayıda araştırmacı ve eğitimci, algoritmanın dinamik davranışını göstermek için simülasyon sistemlerinin ve yazılım araçlarının kullanılmasının etkili bir çözüm olabileceğini belirtmektedir. (Stamenković vd., 2023)

YZ'nin temel amacı, bilgisayarlara insan zekâsının özelliklerini kazandıran algoritmalar geliştirerek, insan benzeri çözümler üretebilen sistemler oluşturmaktır. OpenAI'nin DALL-E modeli, metin tabanlı açıklamalardan yüksek kaliteli görüntüler üretirken, GPT-3 insan benzeri metinler oluşturabilir ve çeşitli görevleri yerine getirebilir. YZ'nin sanat üzerindeki etkisi de büyüktür; sanatçılar YZ algoritmalarıyla yaratıcı eserler üretirken, YZ destekli uygulamalar hızlı ve etkileyici eskizler oluşturmalarına yardımcı olur. YZ ile yapılan sanat eserleri büyük ilgi görmekte ve yüksek fiyatlara alıcı bulmaktadır, bu da sanat dünyasında yeni bir dönemin başladığını ve YZ'nin sanatı nasıl dönüştürdüğünü göstermektedir (Şen, 2021).

Aslında Harold Cohen, sanat dünyasının YZ'ye ilgi duymasından çok önce, 1968'de algoritmik sanatla çalışmaya başlamıştır. AARON adını verdiği programla 50 yıl süren iş birliğinde, kodunu sürekli geliştirerek çizimler ve sonrasında resimler üretmiş, böylece geniş bir izleyici kitlesine ulaşmayı başarmıştır (Audry & Ippolito, 2019). Günümüzde YZ, zeki makineler ve özellikle akıllı bilgisayar programları geliştiren bir bilim ve mühendislik dalı haline gelmiştir. Temel amaç, bilgisayarlara insan zekâsının karakteristik özelliklerini kazandıran algoritmalar oluşturmak ve problemlere insan benzeri zeki davranışlarla çözümler üretebilen sistemler tasarlamaktır. Bazen bu hedefin ötesine geçilerek, insanlığı yönlendirebilecek sistemler geliştirme hayalleri kurulduğunu söylemek de yanlış olmaz (Öztemel, 2020).

Kültürel Miras

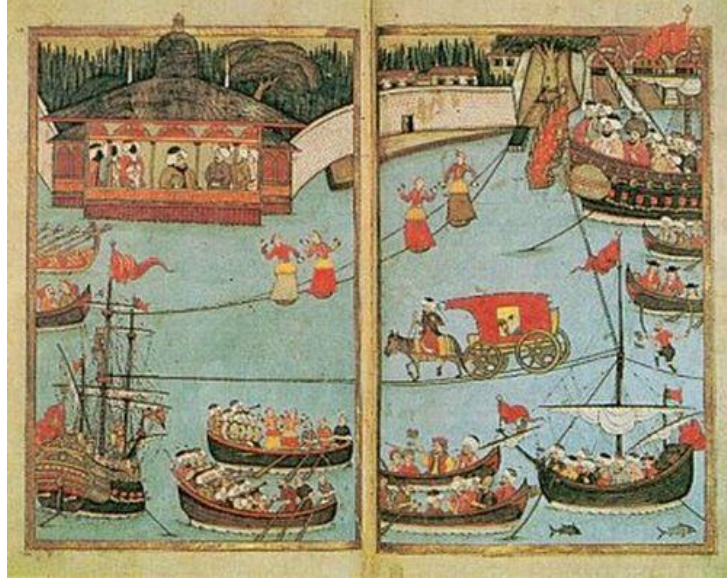
Kültürel miras, geçmişten günümüze taşınan ve gelecek kuşaklara aktarılmak istenen her türlü fiziksel eser ve insanlar tarafından üretilen değerlerin bütünüdür (Can, 2009). Kültürel mirasın binaları ve bölgeleri, insanlara eski zamanların kültürünü, tarihini ve yerleşim tabakalarını hatırlatır. Bu tarihsel katmanlar, geçmişimiz hakkında bilgi sağlar ve geleceğimiz için bize yol gösterir. Bu miras tabakaları, hala birlikte yaşadığımız için büyük önem taşır (Kalpaklı, 2019). Sanat, kültürel mirası korumada önemli bir rol oynar. Sanat eserleri, geçmişin hikâyelerini, geleneklerini ve değerlerini görsel ve duygusal olarak aktararak gelecek nesillere taşır. Bu sayede, kültürel mirasın canlı kalmasını sağlar ve toplumların kimliklerini korumalarına yardımcı olur (Soysaldı, 2018).

Kültürel miras kaynakları, yaşayan topluluklar tarafından sürekli olarak benimsenen, yeniden şekillendirilen ve günümüz ihtiyaçlarına göre adapte edilen kültürel unsurlardır. Bu kaynaklar, turizm, ulusal kimlik, ritüeller ve geleneksel etkinlikler gibi çeşitli amaçlar için kullanılabilir. Kültürel miras kaynak yönetimi alanı, bu değerli kültürel kaynakların korunması ve yönetimiyle ilgilenir (Keitumetse, 2011). Bu bağlamda, kültürel miras kaynak yönetimi, toplulukların kimliğini ve tarihini koruma çabasını da içerir. Bu alan, hem somut miras unsurlarını (tarihi binalar, anıtlar, sanat eserleri) hem de somut olmayan miras unsurlarını (dil, müzik, dans, gelenekler) kapsar. Kültürel mirasın sürdürülebilirliği, toplulukların bu kaynakları koruma, yönetme ve gelecek nesillere aktarma konusundaki bilinç ve çabalarıyla mümkündür. Bu süreçte, yerel halkın katılımı ve bilinçlendirilmesi, kültürel mirasın korunmasında kritik bir rol oynar. Aynı zamanda, kültürel mirasın ekonomik değeri, özellikle turizm sektörü üzerinden, yerel ekonomilere katkı sağlayarak bu kaynakların korunmasını destekler. Bu yüzden, kültürel miras yönetimi, kültürel değerlerin hem korunması hem de dinamik bir şekilde yaşatılması için stratejik planlamalar gerektirir.

Bireyler, yaşamları boyunca kültürün bir parçası ve üreticisi olarak toplumda yer alırlar. Kültürün oluşumunda, insanların yaşam biçimleri ve çevresel faktörlerin etkisi büyük rol oynar. Bu nedenle, kültür coğrafyaya ve zamana göre değişkenlik gösterebilir. Kültür ve insan birbirinden ayrılmaz kavramlardır, ancak insanlar geçmişten günümüze kadar yaptıkları faaliyetlerle kültürü şekillendirdiklerinin genellikle farkında olmamışlardır (Öter & Ünal, 2017). Bu durum, kültürün dinamik ve sürekli evrilen bir yapıya sahip olduğunu gösterir. İnsanlar farkında olmasalar da günlük yaşamlarında yaptıkları her şeyle kültüre katkıda bulunurlar. Bu katkılar, gelenekler, ritüeller, sanat ve dil gibi çeşitli formlarda ortaya çıkar. Dolayısıyla, her birey hem kültürün bir ürünü hem de üreticisidir ve bu etkileşim kültürün sürekli olarak yenilenmesini sağlar.

Minyatür Sanatı

Minyatür; genellikle elyazması kitaplarda, metni daha anlaşılır kılmak ve içeriği zenginleştirmek amacıyla yapılan küçük ölçekli resimlere verilen addır (Keskiner, 2004). Zengin bir tarih ve kültürel mirasa sahip olan minyatür sanatı, kendine özgü teknikleri ve özellikleri bulunan bir sanattır. Geçmişten bugüne kadar gelen, sağlam temellere dayanan kalıcı bir değere sahiptir. Yüzyıllar boyunca resim sanatının önemli bir parçası olmuştur. Minyatür, günümüze kadar ulaşarak Türk kültürünü yansıtmaya devam etmektedir. Bugün, geleneksel yöntemlerden ödün vermeden kaliteli eserler üreten minyatür sanatçılarının sayısı oldukça azdır. Minyatür sanatçıları, farklı tarz ve alanlarda yeni uygulamalar denemişlerdir. Bu yenilikçi denemeler, Türk minyatürünün özünü koruyarak, yenilenmesini ve dünyaya açılmasını sağlamıştır (Özşahin, 2017).

Görsel 1. Levni, Haliç'te Gösteriler Minyatürü, 1720, (Osmanlı Minyatür Müzesi (OMM), 2024).

Ayrıca minyatür sanatı, tarih boyunca çeşitli kültürler tarafından benimsenmiş ve zengin bir mirasa sahip bir sanattır. Bugün, YZ ve diğer gelişen teknolojiler sayesinde bu geleneksel sanat formunu yeni nesillerle buluşturma ve güncel tutma imkânımız bulunmaktadır. YZ destekli araçlar, minyatür sanatının detaylarını daha hızlı ve doğru bir şekilde analiz ederek, sanatçıların yaratıcı süreçlerine katkıda bulunabilir. Bu sayede hem sanatın tarihi değerleri korunabilir hem de modern yorumlarla yeniden canlandırılabilir.

Minyatür sanatı, başlangıcından itibaren çeşitli kültürlerin etkisiyle özgün bir form kazanmıştır. Birçok araştırmacı minyatürü Orta Asya kökenli bir sanat dalı olarak kabul etse de bu bakış açısının daha geniş bir perspektifte değerlendirilmesi gerekmektedir. Orta Asya'daki Türkler, yüksek refah seviyesine sahip devletler kurmuş ve İpek Yolu aracılığıyla Doğu'da Çin ve Hint, Batı'da ise Bizans ve Part devletleriyle ekonomik ve kültürel etkileşimlerde bulunmuşlardır. Bu etkileşimler, farklı kültürel anlayışların toplum üzerinde çeşitli etkiler bırakmasına neden olmuştur (Yaprak, 2022). Bu ortak geçmiş, kültürler arası etkileşimi artırarak minyatür sanatını küresel bir platformda yeniden canlandırmak için fırsatlar sunmaktadır. Sanatçılar geleneksel sanat formunu modern teknolojilerle harmanlayabilir ve geleceğe taşıyabilirler. Bu, kültürel bağları güçlendirmekle kalmayıp, aynı zamanda yeni nesillere bu değerli sanatın önemini ve güzelliklerini aktarma şansı da yaratabilir.

Ukiyo-e Sanatı

Ukiyo-e, tahta baskı tekniğiyle ünlü bir sanat tarzıdır. Bu teknikte eserler, ahşap kalıplar kullanılarak yüksek oyma yöntemiyle işlenir. Ahşap yüzeye aktarılan tasarımın tüm detayları zeminden yüksekte kalacak şekilde oyulur; ardından bu yüksek bölgeler mürekkeple doldurularak kâğıt üzerine baskı alınır. Tahta baskılarla birlikte yapılan resimler, çizimler, kitap illüstrasyonları ve el ilanları da Ukiyo-e'nin geniş alanını kapsar ve Japon kültürünün özgün yapısını gözler önüne serer (Malkoç, 2018). "Modernlik" kavramını da yansıtan Ukiyo-e, Edo döneminde ortaya çıkan bir resim sanatı tarzıdır. "Geçici Dünya Resimleri" anlamına gelen Ukiyo-e, günlük yaşamın sahnelerini içeren, dönemin çağdaş resim geleneği içinde yer alır. Motifleri, yerel efsanelerden, dini ve edebi metinlerden, şiirden, imparatorluk ailesi hikâyelerinden, geleneksel Japon tiyatrosundan, Kabuki aktörlerinden ve günlük yaşamın akışından ilham alır. Klasik Japon resminin çerçevesini kültürel unsurlar ve günlük yaşamın detaylarıyla genişletir (Tekdemir, 2018).

Görsel 2. Sumidagawa Bairyu Shinsho, tahta baskı, Utagawa Kunisada, 1847, Japonya. Müze no. E.6287:1-1886. Victoria ve Albert Müzesi, Londra, (V&A, 2024).

Fakat tiyatro ve eğlence mekânlarının azalması, siyasi ve toplumsal yaşamın değişmesi bu akımın son bulmasına sebep olmuştur. Bu nedenle Katsushika Hokusai, Kitagawa Utamaro ve Utagawa Hiroshige Ukiyo-e akımın son temsilcileri olarak akımın ana konularından az da olsa koparak manzara temalı çalışmalara yönelmişlerdir. Yasunari İkenaga'da bu sanatı tekrar yaşatmaya çalışan sanatçılar arasında gösterilebilir (Ulushan, 2024, s.361-370). Ayrıca gelişen dijital teknolojiler ve araçlar sayesinde tekrar bu tarz çalışmalar daha farklı etkileşimler ile yapılabilmektedir. Özellikle YZ çalışmalarının buna öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı

Bu çalışmada Türk ve Japon kültürüne ait minyatür ve Ukiyo-e sanatını; YZ'nin sanat üzerinden kültürel etkileşim oluşturmadaki rolü ile tartışmaya açmak amaçlanmıştır. Her iki sanat alanı da uluslarının kültürel mirasının taşıyıcı sanat alanlarından biri olarak ifade edilmektedir. “Bu bağlamda YZ her iki ulusun kültürel etkileşimine sanat üzerinden katkı sağlayabilir mi?” bu soru etrafında çalışma yürütülmüştür.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden durum deseni (case study) kullanılmıştır. Nitel çalışmalar, istenilen bir durumun tespitini yapıp deşifre etmek, olayların birbiri ile etkileşimi arasındaki bağlantıları belirlemek ve ortaya çıkan sonuçlar üzerinden çıkarım ve değerlendirmelerde bulunmak için yapılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bu durumları ele alan çalışmalarda amaç; araştırılan konuyu etraflıca tanımlamak ve açıklamaktır. Bu çalışmada da, öğrencilerden Türk minyatür sanatı ve Japon Ukiyo-e sanatını ve bu alanda çalışan sanatçıları incelemeleri istenmiştir. Öğrenciler, her iki sanat akımının karakteristik özelliklerini çözümleyerek bu öğeleri YZ teknolojisiyle nasıl etkileşimli hale getirebileceklerini araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlar ve YZ aracılığıyla oluşturulan sanatsal yorumlar makalede detaylı olarak değerlendirilmiştir.

Çalışma Grubu

Çalışma 2023-2024 Eğitim-Öğretim yılında Türkiye’de Haliç Üniversitesi Görsel İletişim Tasarımı bölümü programına kayıtlı ve gönüllülük esasına göre seçilen 5’i erkek 5’i kadın olmak üzere 10 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubu amaçlı örneklem türlerinden ölçüt örneklem esas alınarak oluşturulmuştur. Ölçüt örneklem, bir çalışmada gözlem birimleri belli özelliklere sahip kişi, nesne veya durumlardan oluşturulabilir (Büyüköztürk ve ark., 2014). Bu bağlamda öğrencilerin Görsel İletişim Tasarımı öğrencisi olmaları ve çalışmaya gönüllü olarak

katılmaları ölçüt olarak belirlenmiştir. Çalışma grubunun oluşturulmasında dikkate alınan bir diğer önemli ölçüt ise, öğrencilerin lisans eğitimlerinde belirli bir aşamaya gelmiş olmalarıdır. Katılımcıların, en az 2. sınıf seviyesinde olmaları ve Görsel İletişim Tasarımı alanında temel sanatsal ve teknik bilgiye sahip olmaları beklenmiştir. Bu sayede, araştırma sürecinde ihtiyaç duyulan yaratıcı ve teknik becerilere sahip oldukları varsayılmıştır. Ayrıca, katılımcıların farklı cinsiyetlerden seçilmiş olması, araştırmanın sonuçlarını daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilmek ve cinsiyetler arası farklılıkların etkisini gözlemleyebilmek adına bilinçli bir tercih olmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanması öğrenci çabasına dayalı YZ ile sağlanmıştır. Öğrencilere YZ programı olarak MidJourney, Recraft AI, Adobe Firefly, Canva AI ve Leonardo AI kullanılmış ve araştırmaya veri oluşturan tasarımlar 1 aylık süre içerisinde oluşturulmuştur. Araştırmada kullanılan YZ programları ve özellikleri şu şekildedir:

MidJourney: Program girilen metin parametrelerine dayalı olarak dijital görüntüler oluşturabilen “üretken yazılım sistemi” olarak tanımlanmaktadır (Jaruga-Rozdolska, 2022, s.97). David Holz’un öncülüğünde programcılardan oluşan bir ekip tarafından ve bir programlama dili olarak görev yapan (yüksek seviyeli) Python temelinde geliştirilmiştir (Kuhlman, 2011). Aynı zamanda bu programla web destekli çalışmalarda tasarlanabilmektedir. Program; “/image” bölümüne istenilen tasarım aşamalarının İngilizce yazımı olarak başlamakta, varyansların sunulması ile süreç devam etmektedir. Bu sonuçlara göre tasarımcı memnuniyete göre yönlendirmelere devam eder (Zierock & Jungblut, 2023).

Recraft AI: Program 2022 yılında ABD’ de kurulmuştur. Fakat merkezi, Birleşik Krallık-Londra’da bulunmaktadır. Program tasarımcılar açısından görsel oluşturma ve bu görselleri daha iyi hale getirme; kendi ifadeleri ile mükemmelleştirme üzerine yapılandırılmıştır. Aynı zamanda Recraft AI, güçlü metin oluşturma ve vektör sanat üretme yetisine de sahiptir. Güncel rakamlar olarak; 1,5 milyondan fazla kullanıcı ile 200 ülkede kullanılmaktadır (Recraft, 2024).

Adobe Firefly: Firefly, Adobe’nin kuruluşların iş yerlerindeki içerikler oluşturma konusunda artan taleplerini karşılamak için tasarladığı bir program olarak tanımlanmaktadır. “Çalışanların yaratıcı becerilerine bakılmaksızın” anında metin üzerinden resimler ve kopyalar oluşturmaya olanak tanır. Böylece bu tasarımlar sosyal medya ve pazarlama sahasında kullanılabilir (Weatherbed, 2023, s.1). “Program, şirketin yapay zekâ platformu olan Adobe Sensei’nin üzerine inşa edilmiştir. Sensei, Adobe’nin yaratıcı yazılımlarında çeşitli özellikleri güçlendirmek için kullanılmıştır; örneğin Photoshop’ta nesne seçimi ve Lightroom’da görüntü otomatik iyileştirilmesi gibi” (Wikipedi, 2024, s.1).

Canva AI: Canva, kullanıcıların kolayca tasarımlar oluşturmalarını sağlayan çevrimiçi bir grafik tasarım platformudur. Kullanıcı dostu arayüzü ve geniş şablon koleksiyonu ile afiş, logo, sunum gibi farklı projeler için hızlı ve kişiselleştirilebilir tasarım imkânı sunar. Canva, yapay zekâ (AI) özellikleriyle de öne çıkar, böylece tasarım sürecini daha da kolaylaştırır ve optimize eder (Olatunde-Aiyedun & Hamma, 2023). Canva AI, kullanıcıların tasarım sürecini kolaylaştırmak ve hızlandırmak için YZ teknolojilerini kullanan bir platformdur. Canva’nın geniş şablon ve önceden tasarlanmış grafik koleksiyonu, özellikle eğitimciler ve öğrenciler için zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu şablonlar, farklı tasarım gereksinimlerine uygun olarak kişiselleştirilebilir ve esneklik sağlar. Canva AI, makine öğrenimi ve doğal dil işleme teknolojilerinden faydalanarak akıllı tasarım önerileri sunar ve tekrarlayan işlemleri otomatikleştirir. Böylece, karmaşık tasarım süreçleri basitleştirilirken, içerik üretimi de hızlandırılır. Kullanıcılar, profesyonel görünümlü tasarımlar oluşturmak için bu YZ destekli araçlardan yararlanarak hem yaratıcı süreçlerde özgüven kazanır hem de zamandan tasarruf ederler (Workman, 2024).

Leonardo AI: Bu program sanatsal tasarımlar ile ön plana çıkmaktadır. Birçok konuda, üslupta ve alt yapıda sanatsal tasarımları sofistike bir şekilde üretebilmektedir. Derin algoritmalar kullanarak oluşturduğu görseller, çeşitli sanatsal tercihlere hitap etmektedir. Örneğin, “bir tapınağı ziyaret eden iki kadının Ukiyo-e baskısı” görseli (Leonado, 2024, s.1).

Bütün bu programlar ve özellikleri üzerinden yürütülen bu araştırmada, öğrencilerle yapılan tasarım süreçleri şu şekilde ilerlemiştir; tasarımlar ortaya çıkmadan önce Photoshop, İllüstratör gibi 2 boyutlu tasarım programlarında eskiz çalışmaları yapılmıştır. Sonrasında ise öğrencilere minyatür ve Ukiyo-e sanatları hakkında seminerler verilmiş ve buna dair dersler yürütülmüştür. Öğrencilerle bahsi geçen YZ programları ve özellikleri üzerinden

çeşitli konuşmalar yapılarak öğrencilerin tasarımlar için ön bilgileri kontrol edilmiştir. Daha sonra ise öğrencilerden verilen temaya dair (Minyatür ve Ukiyo-e sanatı bağlamında Türk-Japon uluslarının kültürel etkileşimi) YZ programları aacılığı ile bir çalışma oluşturmaları istenmiştir. Süreç sonunda öğrencilerin her iki sanat alanı ile ilgili kültürel etkileşime dair YZ çalışmaları ortaya çıkmıştır. Böylece Görsel İletişim Tasarımı bölümü öğrencileri, farklı disiplinlerde edindikleri bilgi ve becerileri YZ aracılığıyla birleştirerek özgün tasarımlar ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Bu süreç içerisinde öğrencilere, YZ programları ile yenilikçi çalışmalar yapma imkânı sağlanabileceği önemle vurgulanmıştır. Öğrenciler, bu tasarımlarla geleneksel sanat formlarının ötesine geçerek, teknolojinin gücünü kullanarak benzersiz eserler ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu durum öğrencilerin yaratıcılıklarını ve teknik becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken; aynı zamanda onları geleceğin dijital sanatının şekillenmesine katkıda bulunan aktif birer YZ tasarımcısı haline getirebileceği umut edilmiştir.

Araştırma verileri (YZ tasarımları) doküman analizi ile analiz edilmiştir. Ortaya çıkan YZ resim çalışmaları kültürel ipuçları ve kültürel etkileri bakımından değerlendirilmiştir. Kullanılan renkler, figürler ve göndermeler sanatsal açıdan ele alınarak bu çalışmaların kültürel etkileşime katkısı bakımından potansiyeli tartışılmıştır.

Ayrıca tasarımların değerlendirilmesi süreci, üniversitenin MacBook atölyelerinde gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin YZ programlarıyla ürettikleri tasarımlar, bu atölyelerde detaylı olarak incelenmiş ve teknik doğruluk, sanatsal yaratıcılık gibi kriterler üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, stüdyo atölyesinde projeksiyon cihazı kullanılarak tasarımlar duvara ve tahtaya yansıtılmış, bu sayede tüm grup tasarımları büyük boyutlarda görme ve tartışma imkânı bulmuştur. Bu görsel incelemeler, eserlerin detaylı şekilde ele alınmasını sağlamış hem bireysel hem de grup değerlendirmeleriyle öğrencilerin geri bildirim almasına olanak tanımıştır.

Verilerin toplanması ve çözümlenmesi süreci bilimsel etik ilkeleri gözetilerek raporlanmıştır. Nitel araştırmalarda güvenilirliğe esas; detaylı raporlama ve kaynak belirtme kuralları göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın Etik Durumu

Bu araştırma için, Haliç Üniversitesi'ne bağlı Görsel İletişim Tasarımı birimlerinde öğrenim görmekte olan gönüllü katılımcılar ile Haliç Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 10.07.2024 tarihli ve 06 sayılı toplantı kararında belirtilen etik onayı ile yürütülmüştür. 06 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Ayrıca çalışmada yer alan öğrencilerle yürütülen araştırma öncesinde bilgilendirilmiş onam formu ile gönüllülük sağlanmıştır.

Bulgular

Bu bölümde YZ'nin tarihsel gelişimi, sanat ile olan etkileşimi ve bu çalışmada amaçlanan minyatür ve Ukiyo-e sanatı bağlamında Türk-Japon uluslarının kültürel etkileşimi, öğrenci çalışmaları ve bu çalışmalara ilişkin değerlendirmeler ele alınmıştır.

Yapay Zekâ (AI) ve Sanat

YZ, 1950'lerde bilgisayar biliminin gelişmesiyle temellerini atmıştır. Alan Turing'in "Makineler düşünebilir mi?" sorusuyla, YZ'ye dair ilk felsefi ve teknik tartışmalar başlamıştır. 1956'da düzenlenen Dartmouth Konferansı'nda "yapay zekâ" kavramı ortaya çıkmış ve bu tarihten sonra alanda ciddi çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. İlk zamanlarda, YZ algoritmaları yalnızca belirli görevleri yerine getiren sınırlı sistemler olarak geliştirilmişti; örneğin, satranç oynayan makineler ya da basit matematik problemleri çözen yazılımlar gibi. 1970'ler ve 1980'lerde YZ araştırmaları ivme kazanmış, ancak o dönemin teknolojik ve hesaplama gücü yetersizlikleri nedeniyle gelişim yavaşlamış ve bu dönem "yapay zekâ kışı" olarak adlandırılmıştır. 1990'larla birlikte, veri işleme kapasitelerinin artması ve yeni algoritmaların geliştirilmesiyle YZ yeniden gelişim hızını artırmıştır. Bu dönemde, yapay sinir ağları ve makine öğrenimi üzerine yapılan çalışmalar ön plana çıkmıştır. 2000'li yıllarda ise, büyük veri setlerinin işlenebilir hale gelmesi, hesaplama gücünün artması ve derin öğrenme yöntemlerinin gelişimiyle YZ bambaşka bir seviyeye ulaşmıştır. Derin öğrenme, çok katmanlı yapay sinir ağları sayesinde, verilerden daha karmaşık ilişkiler öğrenme yeteneği sağlamıştır. Bu gelişme, YZ'nin sadece belirli görevleri yerine getiren sistemler olmaktan çıkarak, daha karmaşık problemleri çözmeye, görüntü ve dil tanıma, hatta insan benzeri karar verme kapasitesine sahip olmasını mümkün kılmıştır (Russell & Norvig, 2016). YZ, başlangıçta yalnızca belirli görevleri

yerine getirebilen basit algoritmalar olarak ortaya çıksa da günümüzde derin öğrenme, makine öğrenimi ve doğal dil işleme gibi ileri teknolojilerle donatılmıştır. Bu teknolojik ilerlemeler, YZ'nin karmaşık problemleri çözme, büyük veri setlerini analiz etme ve insan benzeri kararlar verme yeteneklerini artırmıştır. Özellikle sağlık, finans, ulaşım ve eğlence sektörlerinde devrim niteliğinde yenilikler sunarak, yaşamın her alanında köklü değişimlere neden olmuştur. Bununla birlikte, etik ve güvenlik konuları da gündeme gelmiş, YZ'nin sorumlu ve adil bir şekilde kullanılması için uluslararası düzenlemeler ve işbirlikleri önem kazanmıştır. Bu bağlamda, YZ'nin sürdürülebilir ve insan odaklı bir geleceğe katkı sağlaması hedeflenmektedir (Şengünel & Sarihan, 2023).

YZ teknolojisinin yön verdiği etkileşimli sanat, artık sadece görsel ve işitsel bir deneyimle sınırlı kalmamaktadır. Bunun yerine, insan davranışlarının doğal bir şekilde işlenmesi ve duyuların YZ ile bütünleşmesi üzerine kurulu, yüksek derecede etkileşimli, kinetik ve duygusal ifadelerle yeni sanatsal formlar oluşturur. Bu yaklaşım, sanatın daha bütüncül ve çok katmanlı bir deneyim sunmasını sağlamaktadır (Shen & Yu, 2021). Sanat, özünde toplumsal bir etkileşim biçimidir. YZ'nin bu etkileşimin önemli bir parçasını üstlendiği ve bir sanatçı ile YZ sistemi arasındaki yaratıcı iş birliğinde bu sürecin tam anlamıyla gerçekleşebileceği söylenebilir. Yani, YZ ile sanatçının birlikte çalışarak yaratıcılığı paylaşabileceği bir dinamik ortaya çıkmaktadır (Mazzone & Elgammal, 2019). Yakın zamanda sergilenen "Rumi Rüyalar" sergisi YZ, sanat ve sanatçının bütünleşmesinin en güzel örneklerindedir. Refik Anadol'un son dönem sergisi "*Rumi Rüyaları*", YZ ile sanatı bütünleştirmenin dikkate değer bir örneği olarak sanat dünyasında öne çıkmıştır. Sergi, Mevlana Celaleddin Rumi'nin düşünsel derinliği ve Mesnevi'si ile tasavvuf müziğinin, YZ destekli ışık ve hareket gösterileri aracılığıyla çağdaş bir biçimde yeniden yorumlanmasını içermektedir. Anadol'un bu çalışması, YZ algoritmalarının geniş verilerle etkileşime girerek sanatsal üretime nasıl katkı sağlayabileceğini gösterirken, sanatçı ile YZ arasındaki yaratıcı ilişkinin sınırlarını da bir perspektif olarak sunmaktadır. Bu sergi, sanatta dijital teknolojilerin kullanımı ve bu teknolojilerin estetik deneyime olan katkısı açısından önemli bir durak olarak değerlendirilebilir (Pala, 2024).

Sanat ve Kültürel Etkileşim

Sanat, sınırları aşan, yerküremizin farklı bölgelerinden farklı insanları birbirine bağlayan güçlü ortamlar oluşturabilmektedir. Sanatın ortaya çıkardığı bu güçlü ortamın en önemli yanlarından birisi; kültürel kimliğe olan katkısıdır. Kültürel kimlik; belirli insan topluluklarının özelliklerini, inanışlarını ve geleneklerini tanımlayan somut ve soyut ifadeler bütünü olarak ifade edilebilir. Aynı zamanda kültürel kimlik sanatın ortaya çıkışında ve sonraki süreçte yorumlanmasında sanatçılara dair ipuçları barındırmaktadır. Kültürel kimlik; sanatçıların üslupları, eserlerindeki kullandıkları göndermeler ve bütün olarak ortaya koydukları ürünler üzerinde kritik rol oynayabilmektedir. Ayrıca sanatın konusu kültürel kimlik üzerinden şekillenebilmektedir. Sanat başlangıçta öznel bir yapı ile başlar; sonrasında ise çağının, toplumun, kültürün, politikanın ve tarihsel bağların özelliklerini yansıtabilir. "Örneğin, (...) Japon sanatçı Yayoi Kusama'nın eserleri, akıl hastalığıyla ilgili kişisel deneyimlerinin yanı sıra Japonya'daki kültürel mirasını ve yetiştirilme tarzını yansıtır" (Suwaidi, 2023, s.1). Bu nedenle her dönem (yüzyıl), sanatına ve sanatçısına birtakım ipuçları ile olumlu olumsuz etkiler oluşturabilmektedir. Edo dönemi de, Japonya'da önemli ekonomik ve toplumsal dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdir. Bu süreçte, kentsoylular ekonomik olarak güçlenmiş ve sanat ile devlet yönetiminde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu nedenle, Edo dönemi sanatının biçimlenmesinde ekonomik açıdan güçlü olan kentsoyluların zevkleri belirleyici olmuştur. Dönemin en önemli sanatsal ifadesi Ukiyo-e'dir. Tahta baskı tekniğiyle üretilen Ukiyo-e eserlerinde, daha önce çoğunlukla dini temalar işlenirken, Edo döneminde gündelik yaşamdan sıradan olaylar da Ukiyo-e'nin konuları arasında yer almıştır (Karakuş, 2023).

Ukiyo-E sanatı, Edo döneminin yaşam tarzını yansıtan başlıca konuları arasında güzel kadınlar (bijinga tachi), geyşalar, Kabuki tiyatrosu, sumo güreşleri, piknikler, festivaller, erotik resimler (Shunga), Fuji Dağı, güzel doğa manzaraları (Meisho), mitolojik sahneler, kuş ve çiçek resimleri yer alır. Bu sanat formu, adeta bir moda akımı haline gelmiş olup, 20. yüzyılın başlarına kadar etkisini sürdürmüştür. Batılı sanatseverler, Ukiyo-E'yi bir tür "Japonizm" olarak değerlendirmiştir. Özellikle empresyonist sanatçılar, Van Gogh, Gauguin, Manet, Monet ve Klimt gibi isimler, Ukiyo-E'nin renkli ahşap baskıları ve gizeminden büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Bu etkiler, Batı sanatlarıyla birleşerek yeni ve yenilikçi bir sanat dili oluşturmuş ve Batılı sanatseverlerin kültürel ve sanatsal bağlarını güçlendirmiştir (Kıran, 2008).

Türk-Japon ilişkileri de, kültürel, ekonomik ve diplomatik alanlarda derinleşen köklü bir geçmişe sahiptir. Bu iki ulusun etkileşimi, sadece politik ve ticari ilişkilerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda sanatsal ve kültürel alışverişlerle

de zenginleşmiştir (Firdaus, 2020). Türk ve Japon kültürleri, tarih boyunca çeşitli dönemlerde etkileşimler yaşamış ve karşılıklı olarak birbirlerinden etkilenmişlerdir. Bu etkileşimlerin tarihi kökenleri, 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1890'larda Osmanlı İmparatorluğu ile Japonya arasındaki ilişkiler, özellikle iki ülkenin de Batı karşısında benzer zorluklarla yüzleşmesi sonucu gelişmiştir. 1890'larda Ertuğrul Fırkateyni'nin başına gelen talihsiz hadise, Türk ve Japon toplumlarının kültürel ilişkilerini pekiştirmiş ve onları daha da yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşmalar önemli günleri de beraberinde getirmiştir. 2010 yılı "Türkiye'de Japonya Yılı" olarak kutlanırken, 2003 yılı ise "Japonya'da Türkiye Yılı" olarak anılmıştır (Mütercimler, 2010). Japonya, diğer kültürdeki insanlar ile tanışması son derece gecikmiş olsada (Kocalan, 2020) Türk Japon ilişkileri çok eski bir geçmişe dayanmamasına rağmen, sağlam temellere dayanmaktadır. İki toplum arasında mesafeler çok uzak olsa da Türk halkı, Japon halkına karşı büyük bir ilgi ve sempati duymuştur (Ulu & Kahraman, 2015). Günümüzde Türk ve Japon kültürleri arasındaki etkileşim, özellikle sanatta, eğitimde ve ticaretle devam etmektedir. Japon kültürü, Türk sanatında, özellikle minyatür ve seramik sanatında etkilerini göstermektedir. Aynı zamanda, Japon edebiyatı ve sineması, Türkiye'de büyük bir ilgiyle takip edilmektedir. 2010 yılında İstanbul'da düzenlenen "Türk-Japon Kültürel Festivali", iki kültürün tanıtımına önemli katkılar sağlamıştır (Çelikler, 2020). Türk ve Japon kültürel ilişkileri, tarihsel olaylarla şekillenen zengin bir geçmişe sahiptir. İki ülke arasındaki kültürel etkileşimler, günümüzde de devam ederek karşılıklı anlayış ve dostluğu güçlendirmeye devam etmektedir.

Bu kapsamda sanat önc ve hassas tavrıyla, her iki ülke için de önemli bir ifade aracı olmuş, kültürel mirasın korunmasında ve aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır. Japonların Türk kumaşlarına yansımaları, 2015 yılında "Gelecekte Gelenek" temalı tasarımlar, Türk-Japon kültürel etkileşimin 125.'si olarak sadece bir örneğidir (Yunus Emre Enstitüsü [YEE], 2015, s.1). Geleneksel Türk sanatları, Japon estetiğiyle buluşmuş; örneğin, minyatür ve ebru sanatı, Japon kâğıt sanatı origami ve Ukiyo-e ile harmanlanarak yeni ve benzersiz eserler ortaya çıkmıştır. İslam peygamberinin ismini Arapça olarak Japon gülleri ile eserleştiren Japon müzehhip Fumiko Takahori bu etkileşimin önemli göstergelerinden biri olarak gösterilebilir (Anadolu Ajansı [AA], 2021). Bu kültürel sinerji, her iki toplumun da sanata bakış açısını genişletmiş ve yeni nesil sanatçılara ilham kaynağı olmuştur. Aynı zamanda, bu ortak çalışmalar, iki ülke arasındaki dostluk bağlarını güçlendirmiş ve kültürel diplomasiye önemli katkılar sağlamıştır. Sanatın evrensel dili, Türk-Japon ilişkilerinde köprü görevi görerek, iki milletin karşılıklı anlayış ve saygı çerçevesinde bir araya gelmesine olanak tanımıştır.

Kültürel Miras ve YZ Ürünü Sanat

"Kültür kavramı üzerinde en çok tanım üreten araştırmacıların başında filozoflar, eğitimciler, sosyal bilimciler ve antropologlar gelmektedir. Sözü geçen alanlarda kültür, toplumsal miras ya da gelenekler birliği, (...), çevreye uyum gibi açılardan tanımlanmaya çalışılmıştır" (Oğuz, 2011).

Özellikle küreselleşme, dijitalleşme ve kitlesel iletişim araçlarının yaygınlaşması, kültürün sürekli olarak evrim geçirdiği ve farklı kültürel unsurların bir araya gelerek yeni ve melez kültürel biçimler oluşturduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda kültür sadece geçmişin mirası olarak değil, aynı zamanda sürekli yeniden şekillenen ve dönüşen bir süreç olarak görülmektedir. Günümüzde, kültürlerarası etkileşimler, göç hareketleri ve dijital ağlar sayesinde kültürün sınırları bulanıklaşmış ve yerel ile küresel arasındaki etkileşimler daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum, kültür çalışmalarında daha kapsamlı ve disiplinlerarası yaklaşımların benimsenmesini gerektirmiştir (Ölçekçi, 2020).

Bu kapsamlı yaklaşımlar, farklı kültürel dinamiklerin ve tarihsel bağlamların derinlemesine incelenmesini gerektirir. Japon kültürel çalışmalarında bu durum açıkça görülmektedir. Topaçoğlu (2020, s. 536) şöyle ifade etmiştir; "Japonya'da kültürel çalışmalar ilk olarak Marksist medya araştırmacıları tarafından ele alınmış olup, tarihsel geçmişin ve sosyo-ekonomik koşulların etkisi ile sömürgecilik sonrası çalışmalar, etnik azınlıklar gibi çalışmalar öne çıkarken toplumsal cinsiyet, popüler kültür vb. konular uzun süre değerlendirilmemiştir". Bu bağlamda, küreselleşme ve dijitalleşme gibi modern gelişmelerin, farklı kültürel unsurların nasıl bir araya geldiğini ve yeni melez kültürel biçimlerin nasıl oluştuğunu anlamak, kültürel çalışmalar açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Özellikle Japon popüler kültürünün küresel etkisi ve Japonya'daki kimlik inşası süreçleri, kültürel çalışmaların önemli birer parçası haline gelmiştir. Bu süreçte, anime, manga, J-pop ve diğer kültürel ürünler, Japon kültürel kimliğinin ve küresel kültür üzerindeki etkisinin incelendiği başlıca konular olmuştur. Japonya'da kültürel

çalışmalar, başlangıçtaki sınırlı perspektiflerinden çıkarak daha geniş ve kapsayıcı bir yaklaşımla devam etmektedir (Katsumata, 2012). Bu genişleme, küresel ve yerel dinamiklerin daha derinlemesine anlaşılmasına olanak sağlarken, dünya genelinde gelişen yeni teknolojilerin de bu çalışmalara entegre edilmesi önem kazanmaktadır.

Son zamanlarda YZ teknolojilerinin hızlı gelişimi, kültürel çalışmalarda da yeni bir dönemin kapılarını aralamıştır. Araştırmacılar, YZ yöntemlerini kullanarak her kültürün ortak ve farklı yönlerini daha derinlemesine inceleme fırsatı bulmaktadır (Amjad vd., 2024). Örneğin, Türk ve Japon halk hikâyeleri, mitolojileri ve edebi eserleri, YZ algoritmaları ile analiz edilerek kültürel motifler ve temaların karşılaştırmalı incelemesi yapılabilmektedir. YZ sayesinde, bu tür çalışmalarda büyük veri setleri hızla işlenebilmekte ve karmaşık kültürel dinamikler detaylı bir şekilde ortaya konabilmektedir. Bu teknolojik ilerlemeler, kültürel çalışmaların sınırlarını genişleterek daha zengin ve kapsamlı bir anlayışın gelişmesine olanak tanımaktadır. Bu teknoloji, mevcut kültürel mirası korumanın ötesine geçerek, yeni ve yenilikçi yöntemlerle bu mirası geleceğe taşıma potansiyeli sunmaktadır. YZ sayesinde, her iki kültürün benzersiz özelliklerini bir araya getiren ve küresel kültürel mirasa katkıda bulunan eserler oluşturulabilmektedir. Bu gelişme, sanat ve kültür alanında yeni ufukların açılmasına olanak tanımaktadır.

Görsel 3. Savaş Sarıhan, YZ Çalışması, 2024

Görsel 4. Ünal Bastaban, YZ Çalışması, 2024

Şekil 3. ve Şekil 4.'de Türk minyatür sanatının detaylı ve zarif işçiliği ile Japon Ukiyo-e sanatının stilize ve dinamik kompozisyonları, YZ algoritmaları kullanılarak harmanlanmıştır. Eserlerde ortak kültürel etkileşime dair bir kompozisyon oluşturulmaya çalışılmıştır. Renk, figür ve kompozisyon her iki kültürün yöresel ve manevi değerlerinin harmanlanmış formlarını yansıtmaktadır. Bu durum minyatür ve Ukiyo-e sanatının üslup özellikleri ile daha da belirgin bir duruma kavuşmuştur. Ortaya çıkan dijital sanat eserlerinin, iki kültürün ortak ve farklı yönlerini yansıtan benzersiz görseller ortaya koyduğu söylenebilir. Her iki ulusun kültürel ipuçlarını taşıyan bu tasarımlar, Türk ve Japon kültürlerinin birleşiminden doğan çok katmanlı ve zengin bir kültürel mirası da destekleyebilir. Bu nedenle YZ'nin, bu iki kültür arasındaki etkileşimleri derinlemesine inceleme ve anlama fırsatı sunarak, kültürel çeşitliliği ve zenginliği vurgulayan eserlerin yaratılmasına olanak tanıdığı söylenebilir. Ayrıca YZ, estetik ve tematik öğeleri sentezleyerek hem geleneksel hem de çağdaş sanat formlarında yeni eserler yaratılmasını da sağlamıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra öğrencilerle de benzer çalışmalar yapılarak YZ üretimi sanat ile Türk-Japon kültürel etkileşimine dair etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinliklere dair görseller ve değerlendirmeler irdelenerek sunulmuştur.

Öğrenci etkinliği: YZ Üretimi Sanat ile Kültürel etkileşim

Sanat birçok zihinsel ve fiziksel eylem içeren uğraş gerektirmektedir. Sanatsal yaratım ise: “İnsanın doğal yeteneği yanında, bireysel gelişim, toplumun değişen dinamiklerini algılama ve yaşadığı kültürel yapının koşullarına bağlıdır. Sanatçı, eserini, esin kaynakları, içsel arayış, kişiliğinin yaşamına etkisi doğrultusunda işlerken, aynı zamanda da kendisini ifade eder” (Öztürk, 2022). Sanatçının eserinde yansıttığı duygular ve düşünceler hem bireysel hem de toplumsal bir yansıma niteliği taşır. Sanatçının iç dünyası ve yaşadığı toplumun etkisi, onun sanatsal diline ve üslubuna şekil verir. Dolayısıyla, sanat yapıtları bir dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini anlamak için önemli ipuçları sunar. Sanatçının yaşadığı çağın ruhunu eserine yansıtması, sanatın evrensel ve zamansız olma özelliğini de pekiştirir. Sanat, bu şekilde, geçmişten günümüze bir köprü kurarak, insanlık tarihinin önemli bir parçası haline gelir. Bu nedenle her bir sanat yapıtı, sanatçının özgün bakış açısını ve yaratıcı gücünü yansıtarak; izleyiciye yeni düşünce yolları açar ve duygusal bir bağ oluşturabilir. Bu bağ sanatın her türlü enstrümanı ile izleyiciye aktarılabilir. Dijitalleşme ise sanatın öz devinimine ve enstrüman çeşitliğine katkı yapmaktadır. Özellikle güncel sanat etkinliklerinde video art çalışmalarından YZ üretimlerine kadar birçok dijital sanat eseri görebilmekteyiz. Dijital sanat; bilgisayar teknolojilerinin kullanımı ile üretilen ve estetik bir yapı ile birçok farklı tür barındıran sanat alanı olarak tanımlanabilir. “Dijital Sanat, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyada etkili olmaya başlamıştır” (Toptaş, 2022). Bilgisayarların sağladığı geniş imkânlar sayesinde geleneksel sanat formlarının ötesine geçerek yeni ifade biçimleri ortaya çıkmıştır. Özellikle grafik tasarım, animasyon, dijital heykel ve sanal gerçeklik gibi alanlarda büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. Ayrıca sanatçılar, algoritmalar ve YZ gibi teknolojileri kullanarak daha önce mümkün olmayan karmaşıklıkta ve derinlikte eserler üretebilmekte, izleyicilere farklı ve etkileşimli deneyimler sunabilmektedirler. Bu süreçte dijital sanat, sadece sanatsal ifadenin bir aracı olmaktan çıkmış, aynı zamanda eğitim, eğlence, tıp ve hatta mühendislik gibi çeşitli disiplinlerde de önemli rol oynamaya başlamıştır.

Araştırmaya konu olan sanatın YZ ile etkileşimi, eğitim sürecindeki uygulama biçimi ve kültürleri ortak noktada buluşturma üzerine etkisinin irdelenmesi önemli görülmektedir. Çünkü sanat hassas, etkilenmeye ve etkilemeye açık olan ve duyarlılık bakımından öncü role sahip bir alandır (Bastaban, 2024). Bu özelliği sayesinde sanat, bireylerin ve toplumların duygusal, kültürel ve sosyal dinamiklerini derinlemesine yansıtmaya ve dönüştürme gücüne sahiptir. Sanat eserleri, sanatçının iç dünyasındaki duygular, düşünceler ve deneyimlerin dışavurumu olarak şekillenirken, izleyicilerde farklı duygusal ve zihinsel tepkilere yol açar. Bu etkileşim, izleyiciyi sadece estetik bir deneyime değil, aynı zamanda düşünsel bir yolculuğa da davet eder. Böylece sanat, bireysel ve toplumsal bilincin gelişmesine katkı sağlar, empatiyi artırır ve farklı bakış açılarını açık olmayı teşvik eder. Sanatın bu dönüştürücü gücü, onun insanlık tarihinde ve kültürel mirasımızda vazgeçilmez bir rol oynamasına neden olabilir.

Görsel 5. M. Emin Kavaklı, Dijital Tasarım, 2024

Sanatın bu dönüştürücü gücü, insanlık tarihinde ve kültürel mirasımızda vazgeçilmez bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Şekil 5., 6., 7. ve 8. gibi birçok YZ üretimi tasarım, öğrencilerle Türk ve Japon kültürünün etkileşimine göndermeler niteliğinde dijital olarak üretilmiştir. Öğrenciler, bu tasarımları gerçekleştirirken her iki kültürün de derinliklerine inerek kapsamlı araştırmalar yapmıştır. Dijital çalışmalarında farklı dijital tasarım programları kullanarak hem Türk hem de Japon kültürünün zenginliklerini ve benzersiz özelliklerini görsel olarak ifade etmeye çalışmışlardır. Bu araştırmalar ve teknolojik araçların kullanımı sonucunda ortaya çıkan dijital eserler, öğrencilerin yaratıcılıklarını ve kültürel duyarlılıklarını sergileyen etkileyici bir koleksiyon olabilir. Öğrencilerin tasarlamış olduğu Şekil 5. ve Şekil 6. Ukiyo-e ve minyatür sanatının ortak özelliklerine dikkat çekmektedir. Bu çalışmalarda, parlak ve canlı renkler kullanılarak çiçekler ve doğa betimlenmiştir. Ayrıca, eserlerde ince ve detaylı çizimler göze çarpmakta, yazı ve metinler ise tasarımların bir parçası olarak yer almaktadır. Bu unsurların, hem Japon Ukiyo-e sanatının hem de Türk minyatür sanatının estetik ve teknik özelliklerini yansıttığı, iki kültürün sanatsal mirasını başarılı bir şekilde bir araya getirdiği söylenebilir.

Görsel 6. Şevval Doğan, Dijital Tasarım, 2024

Görsel 7. P. Sude Gültegin, Dijital Tasarım, 2024

Görsel 8. Bedirhan Vıçıl, Dijital Tasarım, 2024

Şekil 7. ve Şekil 8. tasarımlarında ise, Ukiyo-e ve minyatür sanatının doğa ve insan temaları ön plana çıkarılarak çalışılmıştır. Bu tasarımlarda, Japon sanatçıları Hokusai ve Hiroshige'nin eserlerinde olduğu gibi, dağlar, nehirler, denizler ve dört mevsim doğası vurgulanmak istenmiştir. Hiroshige'nin mevsim değişikliklerini detaylı bir şekilde ele alan çalışmalarından da esinlenilerek, doğanın değişen yüzleri bu tasarımlarda ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca hem Türk hem de Japon kültürünü yansıtan yöresel kıyafetler de bu çalışmalarda yer almaktadır. Bu unsurların, iki kültürün sanatsal zenginliklerini ve estetik değerlerini başarılı bir şekilde bir araya getirdiği söylenebilir. Ayrıca hem Türk hem de Japon kültürünü yansıtan yöresel kıyafetler bu çalışmalarda yer almaktadır. Osmanlı döneminden süre gelen Türk minyatürlerde görüldüğü gibi zarif giysiler ve Japon kimonoları, iki kültürün zengin tekstil mirasını ve estetik anlayışını ortaya koymaktadır. Bu kıyafetler, sadece moda ve stil unsurları değil, aynı zamanda kültürel kimliğin önemli göstergeleri olarak gösterilebilir.

Bu noktada, geleneksel ve dijital sanatın harmanlanması, sanatsal ifadelerin evrimini ve kültürel etkileşimlerin yeni boyutlarını ortaya koymaktadır. Geleneksel sanat formlarının modern teknolojilerle birleşmesi, kültürün yenilikçi yollarla yeniden yorumlanması sanata ve sanatçılara benzersiz fırsatlar sunmaktadır. Sanat, insanlık tarihinin her evresinde olduğu gibi, günümüzde de bireylerin ve toplumların duygusal ve kültürel dünyalarını derinlemesine etkileyen ve dönüştüren bir güç olarak varlığını sürdürmektedir. Geleneksel sanat formlarının yanı sıra dijital sanatın ortaya çıkışı ve ilerlemesi, sanatın ifade olanaklarını ve etkileşim alanlarını genişletmiştir. Bilgisayar teknolojileri ve YZ gibi yenilikçi araçlar, sanatçılara yeni bakış açıları ve yaratıcı fırsatlar sunarken, izleyicilere de benzersiz deneyimler yaşatmaktadır. Bu bağlamda, öğrencilerin Türk ve Japon kültürünü yansıtan dijital tasarımlar yapması hem kültürel zenginliklerin keşfedilmesine hem de teknolojik becerilerinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Öğrenciler, bu projeyi gerçekleştirirken farklı dijital tasarım programları kullanmış ve detaylı araştırmalar yaparak Türk ve Japon kültürlerinin derinliklerine inmişlerdir. Bu süreçte ortaya çıkan dijital eserler, sadece sanatsal açıdan değil, aynı zamanda kültürel açıdan da zengin ve anlamlı bir içerik sunmuştur. Bu tür çalışmalar, sanatın dönüştürücü gücünü ve kültürler arası etkileşimin önemini vurgulamaktadır, aynı zamanda gelecekteki sanatsal ve teknolojik gelişimlere de ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma, öğrencilerin YZ programları kullanarak yapacakları tasarımların sanat ile teknoloji arasındaki sinerji üzerinden kültürel etkileşime bir kapı aralayabileceğini ve dijital sanatın evriminde bu tür araçların oynadığı kritik rolü ortaya koyacağını göstermektedir. Öğrencilerin YZ kullanarak yapacakları tasarımlar; hem onların kişisel gelişimine katkı sağlayabilir hem de geleceğin kültürel etkileşim dinamiklerinin ve dijital sanatının şekillenmesine olanak tanıyabilir. 2019 yılında Asya Çağdaş Güzel Sanatlar Yarışması ödül töreninde sanatta mükemmellik ödülüne layık görülen Fumiko örneğinde (AA, 2021, s.1) olduğu gibi YZ teknolojileri, Türk ve Japon kültürlerinin birleşiminden doğan sanat eserlerinin yaratılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bu teknolojinin sunduğu imkânlar, kültürel mirasın korunmasını ve geliştirilmesini sağlamanın yanı sıra, yeni ve yaratıcı yollarla bu mirası geleceğe taşıyarak, küresel kültürel mirasa anlamlı katkılarda bulunabilir. YZ sayesinde, sanat ve kültür alanında yeni ufuklar açılabilir ve iki kültürün benzersiz özelliklerini bir araya getiren özgün eserler ortaya çıkabilir. Bu durum, kültürel mirasın dinamik ve yaşayan bir olgu olarak varlığını sürdürmesine katkı sağlayacaktır.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırma, YZ'nin Türk ve Japon sanatları olan minyatür ve Ukiyo-e üzerindeki etkilerini incelemiş ve iki ulusun kültürel etkileşimine katkı sağlama potansiyelini değerlendirmiştir. Sonuçlar, YZ'nin kültürel mirasın korunması ve sanatsal yeniliklerin desteklenmesi açısından önemli bir araç olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin YZ programlarını kullanarak geliştirdikleri projeler, sanatın evrensel dilini ve kültürel mirasın devamlılığını teknoloji aracılığıyla sürdürebileceğimizi ortaya koymaktadır. YZ, geleneksel sanat formlarını modern teknolojilerle harmanlayarak, farklı kültürel unsurları bir araya getiren özgün eserler yaratma sürecini hızlandırmış, bu da özellikle kültürel mirasın korunması ve yenilikçi sanat formlarının ortaya çıkması açısından büyük bir potansiyel taşımaktadır. Bu durum hem sanatın evrenselliğini pekiştirmekte hem de kültürel etkileşimi artırmaktadır. Ayrıca, YZ teknolojilerinin sanat ve kültürel miras üzerindeki etkilerini Türk ve Japon kültürel bağlamında incelediğimiz bu çalışmada, iki farklı kültürün sanatsal öğelerinin dijital ortamda nasıl harmanlanabileceği gösterilmeye de çalışılmıştır. YZ, Türk minyatür sanatı ve Japon Ukiyo-e'nin estetik ve tematik unsurlarını sentezleyerek hem geleneksel hem de çağdaş sanat formlarında yeni eserler yaratılmasına olanak tanımıştır. Şekil 3, 4, 5, 6, 7 ve 8 görsellerinde de görüldüğü gibi, YZ'nin çeşitli programlarını kullanarak Japon kültürünün çeşitli özelliklerine ve

Türk kültürünün farklı özelliklerine yer verilmiştir. Japon kültürünü çalışmalarına yansıtan Suzuki Harunobu, Utagawa Hiroshige ve Sesshu Toyo (Ek Tasarım 2) gibi sanatçılar, sanatsal çalışmalarında doğanın görüntülerine, insanların yöresel kıyafetlerine, yaşam tarzlarından küçük karelere ve kullanmış oldukları yazılara yer vermiştir. Türk minyatür sanatçıları olan Nusret Çolpan, Sinan Bey, Abdullah-ı Buhârî (Ek Tasarım 3) gibi sanatçılar da Türk kültüründeki kıyafetlere, motiflere, renk zenginliğine, mimari kültüre, manzara ve doğa gibi konulara yer vermişlerdir. Araştırma katılımcıları da YZ ile gerçekleştirdikleri çalışmalarda bu çizgiden ayrılmadan iki farklı kültürü bir araya getirmiştir.

Benzer şekilde, YZ programını deneysel bir yöntemle uygulayan Fernando Díez ve Ruth Cobos'un 2007 yılında gerçekleştirdiği "Yapay zekâda bir işbirlikçi öğrenme deneyi üzerine bir vaka çalışması" adlı çalışmada, öğrencilere YZ kullanmaları ve bu alanda sunum hazırlamaları istenmiştir. Çalışma sonunda, yenilikçi projeler üreten bazı öğrencilerin gözlemlerine göre, neredeyse tüm öğrencilerin belgelerinin iyi bir şekilde geliştirilmiş ve yazılmış olduğu, açıklamaların içerik açısından oldukça zengin olduğu belirtilmiştir (Díez & Cobos, 2007). Bir diğer örnek çalışma olarak; bir üniversitedeki sanat eseri dersi kapsamında yarı deneysel şekilde gerçekleştirilen çalışmadır. Çalışmaya, seçmeli sanat dersine katılan iki sınıftan toplam 46 üniversite öğrencisi dâhil edilmiştir. Bir sınıf, derin öğrenme destekli sanat öğrenimini (DL-ALS) benimseyen deney grubu olarak belirlenirken, diğer sınıf geleneksel teknoloji destekli sanat öğrenimini (CT-AL) uygulayan kontrol grubu olmuştur. Elde edilen sonuçlar, CT-AL ile karşılaştırıldığında DL-ALS yöntemiyle öğrenmenin öğrencilerin başarı düzeyini, teknolojiye olan kabulünü, öğrenme tutumunu, motivasyonunu, öz yeterliliğini, memnuniyetini ve sanat dersindeki performanslarını artırabileceğini göstermektedir (Chiu vd., 2022).

Araştırma, YZ'nin kültürel çalışmalarda büyük veri setlerini hızlı ve etkili bir şekilde işleyerek karmaşık kültürel dinamiklerin detaylı analizine olanak tanıdığını ve sanatsal yaratıcılığı artırma potansiyelini ortaya koymuştur. Sonuç olarak, YZ destekli projelerin kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi için yenilikçi yöntemler sunduğu, kültürel mirasın dijital ortamlarda yeniden canlandırılmasını sağladığı ve küresel kültürel mirasa katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, sanat ve kültür eğitimi veren kurumların müfredatlarına YZ destekli projeleri dâhil etmeleri, sanatçılarla işbirliği yaparak kültürel mirası koruma ve geliştirme projeleri gerçekleştirmeleri, YZ teknolojilerine yapılacak yatırımların artırılması ve YZ destekli dijital sanat eserlerinin sergilendiği uluslararası platformların düzenlenmesi önerilmektedir. Bu sayede, öğrencilerin yaratıcı ve teknik becerilerini geliştirmeleri ve geleceğin dijital sanatının şekillenmesine katkıda bulunmaları mümkün olacaktır. Bu nedenle teknolojinin sürekli gelişimi ile birlikte dijital sanatın da gelecekte nasıl evrileceği merak konusu olmaya devam etmektedir. Buna yönelik yapılacak araştırmalar açısından müfredatlar, öğrenci potansiyelleri ve ulusal uluslararası projeler incelenebilir; son araştırmalar gözden geçirilebilir.

Kaynakça

- AA. (2021, Feb 4). *Illuminator Fumiko combines Turkish, Japanese art in latest work*. Daily Sabah. <https://www.dailysabah.com/arts/illuminator-fumiko-combines-turkish-japanese-art-in-latest-work/news>
- Akalın B., & Veranyurt Ü. (2020). Sağlıkta dijitalleşme ve yapay zekâ. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2(2), 131-141.
- Amjad, F. Siddique A. R., & Farukh A. (2024). A comparative study of children's literature in Pakistan: Traditional vs. AI-Generated stories in reader engagement and cultural relevance. *University of Chitral Journal of Linguistics and Literature*, 8(1), 112-124. <https://doi.org/10.33195/>
- Arslan, K. (2017). Eğitimde yapay zekâ ve uygulamaları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(1), 71-88.
- Audry, S., & Ippolito, J. (2019). Can artificial intelligence make art without artists? Ask the viewer. *Arts*, 8(1), 35. <https://doi.org/10.3390/arts8010035>
- Bastaban Ü. (2024). Küreselleşmenin sanat üzerindeki etkisi: Pragmatist bir perspektif. *Beykoz Akademi Dergisi*, Özel Sayı, 119-142. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1365857>
- Buhârî A. (2024, Ekim 14). *Albüümü'nden minyatür çalışmaları* [Resim]. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-i-buhari>
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. Baskı). Pegem.

- Can, M. (2009). *Kültürel miras ve müzecilik*. <https://teftis.ktb.gov.tr/Eklenti/1279,muserrefcanpdf.pdf?0> Erişim: 09 Temmuz 2024.
- Chiu, M. C., Hwang, G. J., Hsia, L. H., & Shyu, F. M. (2022). Artificial intelligence-supported art education: A deep learning-based system for promoting university students' artwork appreciation and painting outcomes. *Interactive Learning Environments*, 32(3), 824–842. <https://doi.org/10.1080/10494820.2022.2100426>
- Çelikler, Y. (2020). *Dostluk ve işbirliği bağlamında Türk – Japon ilişkileri* (Tez no: 615907) [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Çolpan N. (2024, Ekim 14). *Kızkulesi, Minyatür Çalışması*. [Resim]. <https://nusretcolpan.com/>
- Díez, F., & Cobos, R. (2007). A case study of a cooperative learning experiment in artificial intelligence. *Computer Applications in Engineering Education*, 15(4), 308-316.
- Firdaus, M. (2020). Turkey and Japan: The quest of modernism in the 19th century. *International Journal of Modern Trends in Social Sciences*, 3(13), 09-23.
- Gezer, İ. H. (2021). *Uzaktan erişimli laboratuvar kapsamında endüstriyel robot eğitim sisteminin geliştirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Harunobu, S. (2024, Ekim 10). *Two girls* [Resim]. Wikipedi Özgür Ansiklopedi. https://en.wikipedia.org/wiki/Suzuki_Harunobu
- Hiroshige U. (2024, Ekim 11). *Harima İli'ndeki Maiko Plajı, Hiroshige'nin 1854'te yaptığı renkli abşap baskı* [Resim]. Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Hiroshige>
- Jaruga-Rozdolska, A. (2022). Artificial intelligence as part of future practices in the architect's work: MidJourney generative tool as part of a process of creating an architectural form. *Architectus*, 3(71), 95-104.
- Kalpıklı Ali Sinan (2019). *Integration of immovable cultural heritage to contemporary urban areas: The case of Ankara Castle* [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Karakuş, G. (2023). Bilgi objesinin estetik objeye dönüşümü bağlamında Katsushika Hokusai Ukiyo-e'lerinde Fuji dağı. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 31, 1-12. <https://doi.org/10.17484/yedi.1169412>
- Katsumata, H. (2012). Japanese popular culture in East Asia: a new insight into regional community building. *International Relations of the Asia-Pacific*, 12(1), 133–160.
- Keitumetse, S. O. (2011). Sustainable development and cultural heritage management in botswana: Towards sustainable communities. *Sustainable Development*, 19(1): 49-59. <https://doi.org/10.1002/sd.419>.
- Keskiner, C. (2004). *Minyatür sanatında doğa çizim ve boyama teknikleri*. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Kıran, H. (2008). Tarihsel süreçte Japon baskı sanatına bir bakış. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2). <https://doi.org/10.18603/std.23370>
- Kocalan, E. B. (2020). Japonya'ya müslüman göçü. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 733-757. <https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.689578>.
- Kuhlman, D. (2011). *A python book: Beginning python, advanced python, and python exercises*. Lutz: Dave Kuhlman. Platypus Global Media.
- Kurtboğan, H. (2023). *Yeni dünyada yapay zekâ metaforu ve yapay zekânın çalışan performansına etkisi* [Yüksek lisans tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Leonado. (2024, Ekim 14). *Leonardo AI, AI Art Generator'da yeni bir standart belirliyor*. Leonado. <https://leonadoai.com/ai-art/>
- Malkoç, E. G. (2018). *Ukiyo-e: yüzen dünya resimleri* [Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Mazzone, M., & Elgammal, A. (2019). Art, creativity, and the potential of artificial intelligence. *Arts*. 8(1),26. <https://doi.org/10.3390/arts8010026>
- McCarthy, J., Minsky, M. L., Rochester, N., & Shannon, C. E., (2006). A proposal for the dartmouth summer research project on artificial intelligence, August 31, 1955. *AI Magazine*, 27(4), 12-14. <https://doi.org/10.1609/aimag.v27i4.1904>

- Mütercimler, E. (2010). *Ertuğrul Faciası ve 21. yüzyıla doğru Türk - Japon İlişkisi* (1. Baskı). Alfa.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of Faculty of Letters*, 28(2), 123-139.
- Olatunde-Aiyedun, T. G., & Hamma, H. (2023). Impact of Artificial Intelligence (AI) on lecturers' proficiency levels in MS PowerPoint, Canva and Gamma in Nigeria. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, 2(8), 1-16.
- OMM. (2024, Ekim 8). *Haliç'te gösteriler minyatürü* [Resim]. Osmanlı Minyatür Müzesi. <https://osmanliminyaturmuzesi.omeka.net/items/show/10>
- Ölçekçi, H. (2020). Küreselleşme ve iletişimin milli kültürlerle etkileri. *Gazi Türkiyat* (26), 79-97.
- Öter, Z., & Ünal, E. (2017). Contributions of intangible cultural heritage to local economy in beypazarı tourism destination. *International Journal of Contemporary Tourism Research*, 1(1), 26-37. <https://doi.org/10.30625/ijctr.321108>
- Özşahin, M. S. (2017). *Türk minyatür tekniği ile çizgi roman tasarımı* [Yüksek lisans tezi, Dumlupınar Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Öztemel, E. (2020, Temmuz 19). *Yapay zekâ ve insanlığın geleceği*. Bilişim Teknolojileri ve İletişim. https://www.tuba.gov.tr/files/yayinlar/bilim-ve-dusun/TUBA-978-605-2249-48-2_Ch9.pdf
- Öztürk, A. (2022). Tipografik öğelerin resim sanatında görselliğe etkisi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(90), 2615-2622. <https://doi.org/10.26450/jshsr.3384>
- Pala, M. (2024, Ağustos 5). *Refik Anadol'un "Rumi Rüyaları" isimli dijital sergisi Macaristan'da*. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/refik-anadolun-rumi-ruyalari-isimli-dijital-sergisi-macaristanda/3295955>
- Recraft. (2024, Ekim 14). *İçerik oluşturucuları ve ekipleri güçlendirmek için premium görüntü oluşturma ve düzenleme aracı*. Recraft AI. <https://www.recraft.ai/about>
- Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: a modern approach*. Pearson
- Shen, Y., & Yu, F. (2021). The influence of artificial intelligence on art design in the digital age. *Scientific programming*, 2021(1), 1-10. <https://doi.org/10.1155/2021/4838957>
- Sinan Bey. (2024, Ekim 14). *Gül koklayan Mehmed II.* [Resim]. Vikipedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Nakka%C5%9F_Sinan_Bey
- Soysaldı, A. (2018). Kültür, sanat ve beşeriyet ilişkisi. *Sanat ve Tasarım Dergisi* (22), 305-315.
- Stamenković, S., Jovanović, N., Vasović, B., Cvjetković, M., & Jovanović, Z. (2023). Software tools for learning artificial intelligence algorithms. *Artificial Intelligence Review*, 56(9), 10297-10326. <https://doi.org/10.1007/s10462-023-10436-0>
- Suwaidi, A. K. M. B. H. (2023, May 7). *Cultural influence on art: Understanding the connection*. Gulf News. <https://gulfnews.com/opinion/op-eds/cultural-influence-on-art-understanding-the-connection-1.95564334>
- Şen, E. (2021). Gpt3: Dall-E ve JI2p ekseninde veri görselleştirme ve hareketlendirme üzerine bir inceleme. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* (5), 253-280. <https://doi.org/10.47994/Usbad.871726>
- Şengünel, C., & Sarıhan, S. (2023). Yapay zekânın çağdaş sanatla ilişkisi. *Sanatsal Araştırmalar* içinde (ss.1-13). Detay.
- Tekdemir, D. Ö. (2018). Hokusai ve sanatı üzerine görsel bir okuma. *Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art* 3(1).
- Toptaş, R. (2022). Türkiye'de dijital sanat, sanatçıları ve eserleri üzerine bir araştırma. *Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 170-186.
- Topaçoğlu, H. (2020). Japon kültürel çalışmalarının tarihsel kökenleri, kurumsallaşması ve günümüz eğitim programları. *TRT Akademi*, 5(10), 536-555.

- Toyo, S. (2024, October 11). *Dört Mevsim Manzarası, mürekkep ve açık renk, kâğıt üzerine, Sesshū'nun 1486 tarihli bir tablosunun detayı*. [Resim]. Britannica. <https://www.britannica.com/biography/Sesshu>
- Ulu, C., & Kahraman, C. (2015). 20. yüzyılın başında Türk aydınlarının Japonya'ya bakışı ve "Musavver Japon Çocukları" kitabı. *HUMANITAS- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 235-249.
- Ulushan, İ. B. (2024). Gelenekten moderne Ukiyo-e sanatçısı Yasunari İkenaga. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 361-375. <https://doi.org/10.30692/sisad.1438946>
- Weatherbed, J. (2023, Haziran 8). *Adobe, Firefly üretken AI modelini işletmelere açıyor*. Theverge. <https://www.theverge.com/2023/6/8/23753564/adobe-firefly-enterprise-generative-ai-express-commercial>
- Wikipedi. (2024, Ekim 14). *Adobe Firefly*. Wikipedi Özgür Ansiklopedi. https://tr.wikipedia.org/wiki/Adobe_Firefly
- Workman, J. (2024). The power of Canva AI: A game changer in content creation. In *Artificial Intelligence in Education Conference: Shaping Future Classrooms*. Ontario Tech University.
- V&A. (2024, Ekim 7). *Japon ahşap baskıları (Ukiyo-e)* [Resim]. A&V. <https://www.vam.ac.uk/visit>
- Yaprak, T. (2022). *Minyatür sanatının temel özellikleri bağlamında eskiz ve desen anlayışı* [Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi].
- YEE. (2015, Aralık 3). *Japanese reflections on Turkish fabrics*. Yunus Emre Enstitüsü. <https://www.yee.org.tr/en/news/japanese-reflection-turkish-fabrics>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Seçkin.
- Zierock, B., & Jungblut, A. (2023). Leveraging prompts for improving AI-powered customer service platforms: a case study of Chat GPT and midjourney. *Learning*, 116, 63-76.

EXTENDED SUMMARY

This article is a comprehensive research endeavor that delves into Turkish-Japanese cultural relations and extensively explores the integration of AI-assisted art projects with longstanding traditional art forms such as miniature and ukiyo-e. The central aim is to uncover the potential of artificial intelligence in fostering cultural interaction, preserving artistic heritage, and enabling innovative reinterpretations of historical art forms. The study draws on groundbreaking works by Turkish and Japanese artists, reflecting the transformative possibilities of AI in the cultural and artistic domains.

Conducted with students from a private university's visual communication design department, the research employs a case study format, adhering to the qualitative research methodology. This format facilitates an in-depth exploration of creative processes and outcomes, allowing for the generation of rich, context-specific insights. Comprehensive seminars on Turkish miniature art and Japanese ukiyo-e art were organized, providing students with an in-depth understanding of these traditions. Subsequently, students engaged in collaborative projects, integrating these art forms with AI-assisted design processes to create novel works that encapsulate Turkish-Japanese cultural interaction and shared historical heritage.

The creative process involved the use of advanced AI tools, including MidJourney, Recraft AI, Adobe Firefly, Canva AI, and Leonardo AI. These platforms enabled students to design and produce artworks featuring original content while reflecting the essence of both Turkish and Japanese cultural traditions. The research highlights the methodological and creative potentials offered by AI, illustrating its capacity to empower artists and facilitate a seamless fusion of art and technology.

A critical aspect of the study is its focus on AI's capabilities in data analysis, image processing, and machine learning, as these technologies revolutionize the art creation process. By providing tools to digitize traditional artistic techniques and transform them into contemporary interpretations, AI not only enriches artistic production but also plays a vital role in preserving cultural heritage. For example, the digitization of miniature painting techniques supported by AI ensures the longevity of these traditions, allowing them to be reinterpreted for modern audiences and transmitted to future generations. Furthermore, the ability of AI to replicate and enhance traditional methods enables artists to push creative boundaries, fostering innovation while remaining grounded in historical and cultural authenticity.

The findings of this research underscore how the aesthetic understandings emerging from the intersection of Turkish and Japanese cultures serve as a bridge in cultural diplomatic relations. Reinterpreting traditional art forms through AI significantly contributes to preserving their vitality while fostering mutual respect and understanding between these two cultures. The new aesthetic paradigms introduced by AI-assisted art projects provide unique opportunities to explore shared histories and cultural values, enhancing the dialogue between artists, scholars, and audiences.

In addition to its focus on Turkish-Japanese relations, this article delves into the broader global impact of AI's integration into arts and culture. AI-driven art projects facilitate cultural exchange by enabling artists to experiment with diverse traditions and develop new forms of expression. The digitization and reinterpretation of traditional art forms using AI technologies offer a pathway for preserving cultural diversity while fostering global interaction. This integration is particularly significant in today's interconnected world, where cross-cultural understanding is increasingly vital. Projects that bring together artistic traditions from different cultures not only deepen cultural appreciation but also provide fresh perspectives on the role of art in shaping diplomatic and societal relations.

Moreover, the integration of AI in the arts alters the way artworks are experienced by audiences. By reproducing traditional art forms in digital formats and combining them with immersive technologies like virtual and augmented reality, artists create interactive experiences that transcend conventional boundaries. These technologies enhance art's accessibility, allowing diverse audiences to engage with cultural heritage in novel and meaningful ways. For instance, digital exhibitions of AI-reimagined miniature and ukiyo-e artworks can reach a global audience, offering viewers an opportunity to appreciate the cultural intricacies of Turkish and Japanese traditions from anywhere in the world.

Exploring AI's potential in the arts serves not only to preserve and reinterpret cultural heritage but also to promote cultural diversity and inclusivity. AI-assisted art projects offer a unique platform for fostering creative

collaboration between artists from different cultural backgrounds, encouraging the exchange of ideas and techniques. This interplay of tradition and innovation creates a dynamic environment for cultural growth and mutual understanding. In this context, art emerges as a powerful tool for diplomacy, bridging cultural gaps and strengthening international relations.

The article also addresses the ethical and philosophical dimensions of integrating AI into artistic practices. Questions surrounding authenticity, ownership, and the role of the artist in an AI-dominated creative process are explored, offering a nuanced perspective on the implications of this technological shift. The research emphasizes the importance of maintaining a balance between technological innovation and cultural authenticity, ensuring that AI serves as a complementary tool rather than a replacement for human creativity.

In conclusion, this article highlights the transformative role of AI in the arts, emphasizing its potential to enrich Turkish-Japanese cultural relations and preserve artistic heritage. AI-assisted art projects emerge as critical instruments for reinterpreting traditional art forms and transmitting them to future generations. By fostering cultural interaction and promoting global artistic dialogue, these projects contribute to a deeper understanding of shared human experiences and values. Moving forward, the proliferation of such initiatives across diverse cultural contexts holds immense promise for shaping the future of art and cultural heritage on a global scale.

Ek Tasarım 1

Öğrenciler Tarafından Yapay zekâda Yapılan Diğer Örnek Tasarımlar

Görsel 9. B. Gökay Şahintürk, Dijital Tasarım, 2024

Görsel 10. Meryem Çayhan, Dijital Tasarım, 2024

Görsel 11. Alihan Oyan, Dijital Tasarım, 2024

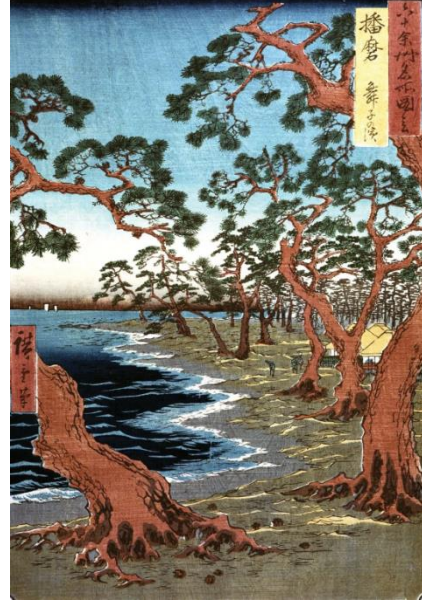
Görsel 12. M. Emin Kavaklı, Dijital Tasarım, 2024

Ek Tasarım 2

Ukiyo-e Sanatçıları Tarafından Yapılan Örnek Tasarımlar

Görsel 13. Suzuki Harunobu, Two girls, 1750 (Harunobu, 2024).

Görsel 14. Utagawa Hiroshige, Harima İli'ndeki Maiko Plajı, Hiroshige'nin 1854'te yaptığı renkli ahşap baskı (Hiroshige, 2024).

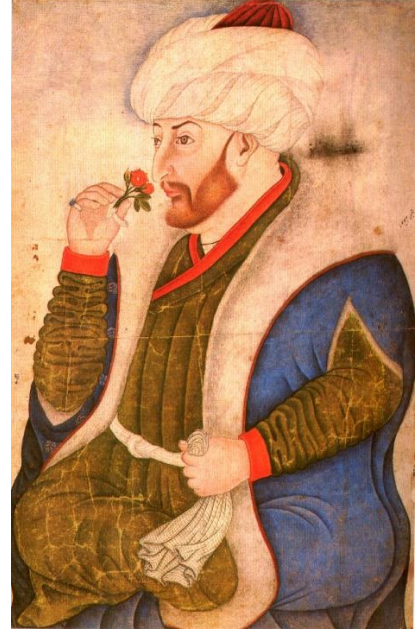
Görsel 15. Sesshu Toyo, Dört Mevsim Manzarası, mürekkep ve açık renk, kağıt üzerine, Sesshū'nun 1486 tarihli bir tablosunun detayı; Japonya, Yamaguchi'deki Mori Müzesi'nde. Yükseklik 40 cm (Toyo, 2024).

Ek Tasarım 3

Türk Minyatür Sanatçılar Tarafından Yapılan Örnek Tasarımlar

Görsel 16. Nusret Çolpan, Kızkulesi, Minyatür Çalışması (Çolpan, 2024).

Görsel 17. Sinan Bey, Gül Koklayan Mehmed II, 1480-81. Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul (Sinan Bey, 2024).

Görsel 18. Abdullah-ı Buhârî Albümü'nden minyatür çalışmaları, (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bir albüm şeklinde bulunmaktadır), 1735-1745 (Buhârî, 2024).

BUDA'NIN KALBI: ZEN ESTETİĞİNDE DOĞANIN ANLAMI VE ÇAY TÖRENİ
BUDDHA'S HEART: THE MEANING OF NATURE IN ZEN AESTHETICS AND THE TEA CEREMONY

İbrahim Soner ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi
Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi

ibrahimozdemir@duzce.edu.tr

ORCID: 0000-0003-1636-0572

ÖZ

Geliş Tarihi:

25.07.2024

Kabul Tarihi:

17.11.2024

Yayın Tarihi:

20.12.2024

Anahtar Kelimeler

Çay töreni
Japon estetiği
Shizen
Zen Budizmi
Doğa estetiği

Keywords

Tea ceremony
Japanese aesthetics
Shizen
Zen Buddhism
Aesthetics of nature

Bu makale Japon çay töreninin çeşitli yönlerini çağdaş Japoncada doğa anlamına gelen *shizen* kelimesinin “kendi kendine olduğu gibi” anlamı aracılığıyla incelemektedir. Kelimenin bu anlamı çay töreninin “yokluk” düşüncesi üzerine kurulu olan estetik mantığını açık hale getirmektedir. Bu mantık kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan boş bir zihin ve kalp, kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan doğa ve bunların bir başkasıyla paylaşılması şeklinde birbirinden ayrılmayan üç uğraktan oluşan bir yapı ortaya koymaktadır. Çay evi mimarisinin çeşitli özelliklerinde, çay töreninde kullanılan ünlü nesnelere, çay hazırlamada izlenen kural ve davranış kalıplarında ve çay töreninin çeşitli estetik ideallerinde bu mantık açık bir biçimde kendini göstermektedir. *Shizen*'in anlamını temel alan böyle bir inceleme sadece çay töreninin Zen Budizmi'yle bağlantısını ve çay töreniyle ilgili anlatılar arasındaki tutarlılığı değil aynı zamanda çay törenindeki insan ve doğa, etik ve estetik arasındaki ilişkileri de yeni bir bakışla değerlendirmeyi sağlamaktadır. Ayrıca Türkçedeki çay törenini tanıtan az sayıda çalışmaya çay töreninin tanımlayıcı niteliklerini Japon felsefesinin ve felsefi estetiğin bakış açısından ele alarak katkıda bulunmaktadır.

ABSTRACT

This article explores several aspects of the Japanese tea ceremony by focusing on the sense of “to be as it is by itself” inherent in the word *shizen*, which corresponds to nature in contemporary Japanese. This sense of the word clarifies the logic of the tea ceremony aesthetics, which is founded on a certain conception of “nothingness.” Such a logic has three dynamically correlated aspects: an empty heart/mind, nature, and the transmission of one’s empty heart/mind to another. This logic manifests itself in several aesthetic ideals of the tea ceremony, as well as in various architectural characteristics of the tea garden, the tea procedure, and the basic formal patterns of bodily movements in the tea ceremony. Such an exploration provides a different perspective to interpret the relationship between not only human beings and nature but also ethics and aesthetics in the tea ceremony. It also gives an account of the tea ceremony’s connections with Zen Buddhism and the consistency of its classical and contemporary descriptions. Moreover, the article contributes to the research on the tea ceremony in Turkish by examining its defining characteristics from the standpoint of Japanese philosophy and philosophical aesthetics.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1522383>

Atf/Cite as: Özdemir, İ. S. (2024). Buda'nın kalbi: Zen estetiğinde doğanın anlamı ve çay töreni. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Türkiye-Japonya Diplomatik İlişkilerinin 100. Yılı Özel Sayısı*, 347-357.

Giriş

Çay töreni, Türkiye’de Japonya’nın diplomatik temsilciliklerinin, Japonya’yla bağlantılı çeşitli derneklerin ya da üniversitelerin düzenlediği etkinliklerin ve Japon kültür festivallerinin değişmez bir parçasıdır. Her ne kadar son yıllarda Japonya’da bu sanatın eğitimini alan ve uygulayanların sayısında büyük bir düşüş olsa da (Chiba, 2023, s. 40) çay töreni bugün de Japon kültürünü felsefe ve dinden, etik, estetik ve misafirperverliğe kadar farklı yönleriyle temsil ettiği düşünülen etkinliklerin başında gelmektedir. Japonya’da her yıl 3 Kasım’da kutlanan “Kültür Günü” [*Bunka no Hi*] için 2023 yılında Japonya Büyükelçiliği’nin sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlarda çay töreninden bir görsel seçilmiştir. Türkiye’de yaşayan ya da Türkiye’yle yakın ilişkileri olan çok sayıda Japon araştırmacının, çevirmenin, iş insanının veya diplomatın çay töreniyle ilgilendiği ve çay töreninin tanıtımını yaptıkları etkinliklere katıldıkları görülmektedir. Örneğin, 1892-1914 yılları arasında Nakamura Shōten mağazasının yöneticisi olarak İstanbul’da kalan ve Türkiye’deki ilk çay törenlerini düzenleyen Yamada Torajirō, Sōhenryū Çay Okulu’nun 8. büyük ustasıdır [*iemoto*]. Yamada’nın oğlu, Sōhenryū Okulu’nun 10. büyük ustası Yamada Sōhen de 1977 yılında Dolmabahçe Sarayı’nda Ertuğrul şehitleri ve Atatürk’ün anısına büyük katılımlı bir çay töreni düzenlemiştir (Esenbel, 2021, s. XXIV, XLII, LXII).

Diğer taraftan çay töreniyle ilgili Türkçedeki çok az sayıdaki kaynaktan biri olan Okakura Kakuzō’nun İngilizce olarak yazdığı ve 1906 yılında yayınlanan *Book of Tea* başlıklı kitabının ondan fazla Türkçe çevirisi bulunmaktadır. Avrupalı İzlenimci ve Simgeci sanatçıların Japon sanatına duydukları ilgiyi paylaşan Ahmet Haşim, daha 1926 yılında kitabın belli bölümlerini Türkçeye çevirerek Akşam Gazetesi’nde yayınlamıştır. Suzuki Ikuko (2016, s. 110-116), Haşim’in çevirisinin sadece şairin Japon estetiğine olan ilgisini göstermekle kalmadığını aynı zamanda kitapta ifadesini bulan Japon felsefesini çok iyi anladığını da ortaya koyduğunu öne sürmektedir. Bunun da ötesinde Suzuki, Haşim’in sanat anlayışının çeşitli yönleri ile “Japon hissiyat dünyasının ve felsefesinin özü” olarak tanımladığı Japon estetiğinin sezgisellik, yalınlık, asimetriklik, boşluk, doğayla uyumlu olma gibi nitelikleri arasında büyük yakınlıklar bulunduğunu dile getirmektedir. Kendisi de bir çay ustası olan Kyoto Okulu filozofu Hisamatsu Shin’ichi (1970, s. 12-15) bu niteliklerden yalınlık [*kanso*], asimetriklik [*fukinsei*] ve zihnin, düşüncenin ya da istencin araya girmemesi olarak tanımladığı “doğa”yı [*shizen*] çay töreni kültürünün yedi ayırt edici özelliği arasında saymaktadır¹. Bununla birlikte Hisamatsu, Okakura’nın asimetriklik tanımına belli noktalarda katılmadığını ve çay törenindeki yalınlığın derin anlamının da Batılılar tarafından anlaşılmasının çok zor olduğunu belirtmektedir. Örneğin Hisamatsu’ya göre, Türkiye’ye gelmeden önce bir süre Japonya’da da yaşamış olan ve Japon mimarlığıyla ilgili kitaplar yayınlayan Bruno Taut’un her ikisini de yalınlığın örnekleri olarak sunduğu Ise Tapınağı ve Katsura İmparatorluk Köşkü’ndeki çay evinin yalınlıkları birbirlerinden özü bakımından farklıdır.

Öte yandan Japonya’da çay töreni farklı dönemlerde farklı biçimlerde ve farklı nedenlerle yapılabilmekte, ayrıca kendilerine özgü çağrışımları ve ince ayrımları olan *chanoyu*, *sado* ya da *chadō*, *sukicha* gibi farklı ifadelerle adlandırılabilir. Örneğin, yirminci yüzyılın başlarında çay konesörleri [*sukisha*] olarak bilinen zengin iş adamları için çay töreni felsefi bir derin düşünme ya da ruhsal bir eğitim olmaktan çok sosyal ilişkiler geliştirmelerine, hem yatırım hem de rafine bir zevk olarak sanat yapıtları ve antika eşyalar toplamalarına olanak tanıyan bir etkinlik olarak görülmekteydi (Kumakura, 2002, s. 6). Bununla beraber Okakura ve Hisamatsu da dâhil olmak üzere çok sayıda araştırmacı çay töreni ve Zen Budizmi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Hisamatsu (1970, s. 17) çay töreninin yedi ayırt edici özelliğinin birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu, hepsinin tek bir kaynaktan ortaya çıktığını ve bu yaratıcı kaynağın da Mahayana Budizmi’nin en temel düşüncelerinden biri olan “yokluk” [*mu*] olduğunu yazmaktadır. Bir başka Kyoto Okulu filozofu Ueda Shizuteru, Zen Budizmi’nde aydınlanmaya giden yolun aşamalarını anlatan “On Boğa Resmi” [*jūgyūzu*]’ni incelediği yazılarında bir yandan Japon sanatlarında etkili olan temel prensip olarak tanımladığı “yokluk”un felsefi anlamını çözümlerken bir yandan da bu çözümlenmeyle bağlantılı bir şekilde günümüz Japoncasında “doğa”ya karşılık gelen *shizen* kelimesinin köken anlamını açık hale getirmektedir (Özdemir, 2023; Ueda, 1982; 1989; 2002). Bu makale, Ueda’nın “yokluk” ve *shizen*’in anlamıyla ilgili çözümlenmesinin temel noktalarını belirginleştirdikten sonra bu temel noktaları izleyerek çay töreninin çeşitli yönlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ueda’nın çözümlenmesinde “yokluk”, boşluk, doğa ve başkası arasında sürekli bir salınımdan oluşan mantıksal bir yapı

¹ Hisamatsu, yedi özelliğin diğer dördünün *kokō*, *yūgen*, *datsuzoku* ve *seijaku* olduğunu yazmaktadır. Hisamatsu’nun açıklamalarında bu ifadeler sırasıyla “bir yetenekle birlikte yaşlanmış olmayı, kuruyup solmayı”; “içerde saklı yatan inceliği”; “normlardan, kurallardan, formüllerden kurtulmayı ve nesnelere bağlı olmamayı”; “dinginliği ve sessizliği, kendi içine dönmüş bir ruhu” dile getirmektedir (Hisamatsu, 1970, s. 14-17; 2003, s. 31-52).

ortaya koymaktadır. Makalede çay ustalarının mahlasları olarak kullandıkları isimler [*hokēi*], çay evine giden bahçe yolu [*rojū*], çay kulübesi [*sōan*] ya da çay odasının [*sukiya*] mimari nitelikleri, çay töreninde kullanılan ünlü nesnelere [*meibutsu*] ve bu nesnelere silsilesini belirten kayıtlar [*yuishō*], çay töreninde çay hazırlanırken izlenen kurallara [*temae*] gibi çay törenini oluşturan başlıca öğelerde, ayrıca *wabi*, *suki*, *wa-kei-sei-jaku* ve *ichi-go-ichi-e* gibi çay töreni estetiğinin temelinde yer alan ifadelerde *shizen*'in anlamı üzerine kurulu “yokluk”un mantıksal yapısının ne şekilde açığa çıktığı gösterilecektir. Böyle bir inceleme çay töreninin sadece Zen Budizmi'yle ilişkisini değil aynı zamanda kişiler arası niteliğini, çay töreninde nasıl bir doğa estetiği olduğunu, ne anlamda insan ve doğanın, estetik ve etiğin birbirinden ayrılmadığını açıklamaya olanak vermektedir. Ayrıca makale Türkçede çay törenini genel hatlarıyla tanıtan az sayıdaki yazıya çay töreninin tanımlayıcı niteliklerini ve bu yazılarda incelenmeyen çeşitli yönlerini Japon felsefesinin ve felsefi estetiğin bakış açısından ele alarak katkıda bulunacaktır.

Shizen'in Anlamı ve Zen Estetiğinde Yokluğun Mantığı

Ueda (2002, s. 222), Japoncada *shizen* kelimesinin kökeninde yer alan anlamının *onozukara shikari* olduğunu belirtmektedir. Bu kelimelerden *onozukara*, *Kōjien* sözlüğünde *shizen*'in karşılığı olarak verilen anlamlardan ilkidir ve “kendi kendine” anlamına gelmektedir (Iwanami Shoten, 1998-2004). *Shikari* ise “böyle”, “öyle”, “öylece”, “olduğu haliyle”, “olduğu gibi” demektir. Bu şekilde *onozukara shikari*, “kendi kendine böyle”, “kendi kendine nasılsa öyle”, “kendi kendine olduğu haliyle”, “kendi kendine olduğu gibi” anlamını dile getirmektedir. Her ne kadar klasik Japoncada kelime türleri arasındaki ayrım kesin olmasa da *shizen* genel olarak sıfat ya da zarf şeklinde kullanılırken bir durumun, eylemin, işleyişin ya da nesnenin temel niteliğini ifade etmektedir. Diğer bir deyişle doğadan farklı olarak köken anlamıyla *shizen*, bir nesneyi, var olanların belli bir alanını veya bütünü, doğal çevreyi dile getirmemektedir. Gerisinde bir özne ya da irade olmadan kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkmayı ve değişmeyi, kendi kendine nasılsa öyle olan bir varlık halini anlatmaktadır. Bu bakımdan modern öncesi dönemde Budist metinlerde *jinen* olarak okunan *shizen*, Budizm'deki “öylelik”, “böylelik”, “doğruluk” ya da “hakikilik” anlamına gelen ve Japoncada *shinnyo* terimiyle karşılanan Sanskritçe *tathata*'nın eş anlamlısıdır ve Mahayana Budizmi'nde anlaşıldığı şekliyle “yokluk”la birleşmektedir (Özdemir, 2023, s. 281; Ueda, 1982, s. 17-19; 1989, s. 22; 2002, s. 222-223). Farklı ekollerde anlamıyla ilgili ince ayrımlar olmakla birlikte genel olarak Mahayana Budizmi'nde “yokluk” ya da “boşluk” [*Sanskritçe śūnyatā*] bir yandan dünyayı oluşturan bütün varlıkların kendi başlarına bir “hiç” [*mu*] olduklarını, bu anlamda “boş” [*ku*] olduklarını, bir yandan kendilerine hiçbir şey eklenmediği ya da kendilerinden hiçbir şey çıkarılmadığı için kendi kendilerine nasılsa “öyle” [*tathata*] olduklarını, bir yandan da bu kendi kendine nasılsa öyle olandan ayrılmayan, başlangıçta olduğu haliyle zihin ve kalbi ifade etmektedir (Keown, 2003, s. 283; Özdemir, 2023, s. 281). *Shizen* de öylece kaldığı, kendisine hiçbir şey katılmadığı ve kendisinden hiçbir şey çıkarılmadığı için, kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan varlığı ama aynı zamanda kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan kavrayışı nitelemektedir. Bu bakımdan *shizen* söz konusu olduğunda bir tarafta nesne (varlık, doğa) diğer tarafta özne (ben, zihin) ayrımı yoktur (Özdemir, 2023, s. 281; Ueda, 2002, s. 222-223). Ve bu anlamda “tüm varlıkların kendi özlerinde bulunan başlangıçtaki haliyle açık ve temiz kalbi ve zihni” olarak tanımlanan “Buda'nın kalbi ve zihni” [*bussin*] (Keown, 2003, s. 46), varlığın kendi kendine olduğu gibi açığa çıkması olan bir yokluğu ya da boşluğu dile getirmektedir.

Ueda (1982, s. 10-24)'nın “On Boğa Resmi”yle ilgili çözümlemesine göre sadece boş bir çemberin olduğu sekizinci resim, üstüne hiçbir şey eklenmediğinde, insanın kendi düşünceleriyle şekillendirilmediğinde, diğer bir söyleyişle kendi kendine olduğu gibi açığa çıktığında benin bir boşluk olduğunu, bir töze, biçime ya da görüntüye sahip olmadığını anlatmaktadır. Dolayısıyla “yokluk” ya da “boşluk” öncelikle beni, kendini kendi içinde taşıyan bağımsız bir varlık olarak görmekten, bu anlamda insanın kendi egosundan ve dünyayı kendi benini merkeze alarak kavramaktan kurtulma anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kendi kendine olduğu gibi açığa çıktığında benin mutlak bir “yokluk” olması hiçbir şeyin olmadığı anlamına gelmemektedir. Benin bir yokluk olarak olumsuzlanması, olduğu gibi olanın olduğu haliyle kabul edilmesi, hiçbir ekleme ya da çıkartma olmadan “dosdoğru” bir şekilde kendi kendine açığa çıkması demektir. Bu nedenle, kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan hakikat anlamında *shizen* çift yönlüdür ve bu çift yönlülüğün ikinci yönü çiçek açmış bir ağaç ile akan bir ırmağın görüldüğü dokuzuncu resimle gösterilmektedir. Resme Zen Budizmi'nin şu iyi bilinen dizeleri eşlik etmektedir: “İrmak kendi kendine sakince akar, çiçekler kendi kendine kırmızı açar” (Ueda, 1982, s. 15). Bu şekilde *shizen*'in ifade ettiği insan ve doğa ilişkisinde, kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan “ben” (boş halka) ve “doğa” (ırmak kenarındaki çiçek açmış ağaç), Ueda'nın ifadeleriyle “kalınlığı olmayan bir kâğıdın iki tarafı gibidir” ve “bu iki

taraf ne tek ne de çifttir” (Ueda, 1982, s. 19’den aktaran Özdemir, 2023, s. 284). Bu noktada hemen böyle bir ilişkiyi bir özdeşlik ilişkisi olarak düşünmenin yanıltıcı olacağını belirtmek gerekmektedir. *Shizen*’in dile getirdiği ben ve doğa arasındaki karşılıklı ilişki birinin derhal diğerine döndüğü, Ueda’nın sözleriyle iki taraf arasında “gidip gelen bir salınımdır” ve bu anlamda boşluk ve doğa “bir ve aynı”dır; Budizm’deki klasik ifadesiyle ‘biçim boşluktur, boşluk biçimdir’ (Sanskritçe, *rūpam śūnyatā, śūnyatā rūpam*, Japonca *shiki soku ze kū, kū soku ze shiki*) (Ueda, 1982, s. 19’den aktaran Özdemir, 2023, s. 284). İfadenin Japoncasında bu iki terimi birbirine bağlayan ve Türkçeye aktarmanın mümkün olmadığı Çince kökenli *soku* bağlayıcı sözcüğünün anlamı bu ilişkinin “çelişkili” mantığını aydınlatmaktadır. *Soku*, Japoncada birbirine yapışık olmayı, aynı yerde ve zamanda derhal ortaya çıkmayı, bu anlamda Budizm’de birbiriyle çelişen iki şeyin oldukları haliyle birbirlerine eş olduğunu ve aralarında ayırım olmadığını, karşılıklı olarak birinin derhal diğeri anlamına geldiğini veya onu içerdiğini, ama aynı zamanda sıradan anlamda birbirleriyle özdeş olmadıklarını ifade etmektedir (Heisig vd, 2011, s. 1264; Iwanami Shoten, 1998-2004).

Ueda (1982, s. 19-24)’nın çözümlemesinde yaşlı bir adamla genç bir adamın karşılaşmasını gösteren dizinin onuncu ve son resmi ise kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkmanın bu sefer iki insan “arasındaki” ilişkisini anlatmaktadır. Ben ve doğa ilişkisiyle aynı şekilde burada söz konusu olan basitçe iki farklı bireyin karşılaşması değil kendi benini merkeze almaktan, egosundan kurtulmuş olan benin, bensiz bir şekilde ama yine çift yönlü olarak, ben ve başkası şeklindeki “çifte ben” olarak açığa çıkmasıdır. Böylece *shizen*’in ifade ettiği kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkma, Ueda’nın açıklamasıyla “doğa, ben ve başkası arasında görünmez bir daire çizen bir var olma hareketini” anlatmaktadır ve önemli olan hiçbir zaman sabit bir imgeye, bir özneye, bir istence ya da bir nedene indirgenemeyen, bu anlamda bir “yokluk” olan bu dinamik yapının bütünüdür (Ueda, 1989, s. 2’den aktaran Özdemir, 2023, s. 284-285).

Bu şekilde ana hatları belirginleştirildiğinde Ueda’nın “On Boğa Resmi”yle ilgili çözümlemesinin ortaya koyduğu yokluğun mantığının hiç durmadan ve derhal birbirine dönen üç yönü şunlardır: 1) Kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkmayı ifade eden boş bir zihin ve kalp. Gündelik bilinçte benliğin düşünceleri, arzuları ve özne-nesne ayrımıyla örtülmüş olduğu için kendi kendine olduğu gibi açığa çıkmaya geri dönmeyi sağlayacak bir yolun kullanılması gerekmektedir ve Japon sanatları [*geido*] da böyle bir yol [*dō*] ortaya koymaktadır (Ueda, 1982, s. 28-29; 1989, s. 26). 2) Kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan doğa. Bu doğanın her ne kadar kendi olduğu haliyle olsa da bağımsız, kalıcı bir varlık ortaya koymaması. 3) Kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan zihin ve kalbin boşluğunun ve ondan ayrılmayan doğanın bir başkasıyla paylaşılması. Kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan zihin ve kalbin boşluğu ve ondan ayrılmayan doğa bir başkasıyla paylaşıldığı her seferinde yeni bir zihin ve kalbin boşluğu ve doğa kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. Ueda, Zen Budizmi’nde anlaşıldığı şekliyle güzelliği de yokluğun mantığının bu üç yönü üzerinden, “ben ve başkası arasında”, “yokluk ve yalınlığın dinamik bir şekilde içi içe geçmesi”, “varlığın saydamlıkla dolup taşması” olarak tanımlamaktadır. Onun sözleriyle: “Bir taraftan yalın olanın varlığı öylesine saydam hale gelir ki yokluğa dönüşür, diğer taraftan yokluğa dönüştükçe daha da fazla var olur. Bir taraftan, öylesine saydamdır ki hiçbir şeydir, diğer taraftan varlıkla dolup taşar” (Ueda, 1989, s. 3’ten aktaran Özdemir, 2023, s. 287). Bir sonraki bölümde ele alınan çay törenini oluşturan çeşitli öğeler ve çay töreninin farklı estetik idealleri yokluğun mantığının hiç durmadan birbirine dönen bu yönlerini ortaya koyan böyle bir güzelliği sergilemektedir.

Çay Töreninde Kendi Kendine Olduğu Gibi Açığa Çıkmanın Güzelliği

Çay töreninin tarihsel kaynaklarının başında çayı Çin’den getiren Budist rahipler bulunmaktadır (Chiba, 2023, s. 33-36; Sen, 1998, s. 47-88). Kamakura Dönemi (1185-1333)’nin sonlarından itibaren Zen Budizmi ve yavaş yavaş şekillenmeye başlayan çay töreni arasında doğrudan ilişkiler başlamıştır. Çay töreni tarihinin büyük çay ustaları bu dönemin sonunda Kyoto’da kurulan Daitokuji Rinzai Zen Budist tapınağında eğitim görmüş ve bu tapınaktaki rahiplerden aldıkları Budist isimleri [*bōkei*] çay töreninde sanatçı mahlasları olarak kullanmışlardır. Örneğin, çay töreninin öncülerinden Takeno Jōō, Takeno Shingorō’nun, Sen no Sōeki, onun öğrencisi Sen no Rikyū’nun, Tsuda Sōgyū, Tsuda Sukegorō’nun Budist isimleridir (Kumakura, 2002, s. 20). Rikyū’nun öğrencisi olan Nanbō Sokei’ye atfedilen ve Rikyū’nun düşüncelerinin aktarıldığı *Nanbōroku* [Nanbō’nun Notları] adlı kitapta çay töreninin temel ilkelerini “Zen manastırının katıksız kurallarından” aldığı belirtilmektedir. Kitapta şöyle yazmaktadır: “Çay yolu [*sado*]’nun özü Buda’nın yalın ve saf dünyası’nı ifade etmesinde yatar. Çay evinde suyu kaynatıp çayı içmek Buda’nın kalbini gösterir” (aktaran Ōhashi, 2000, s. 58; krş. Nanbō, 1981, s. 136-137).

Rikyū'ya göre, “çay töreni her şeyden önce Buda'nın Yasası'nı izleyerek aydınlanmaya ulaşma ve dinsel bir disiplindir. Gündelik dünyada lüks bir yaşam ve lezzetli yemekler rahatlığın kaynağı olarak görülür. Oysa eğer insanın kendini yağmurdan koruyacak bir barınağı, açlığını giderecek kadar yemeği varsa bu yeterlidir. Buda'nın öğretisinin olduğu gibi çay töreninin de asıl anlamı budur [*kore butsu no kyo chanoyu no hon'i nari*]. Suyu taşımak, ateşi koşmak için odun getirmek, suyu kaynatmak, çayı hazırlamak, hazırladığın çayı Buda'ya sunmak, insanlara sunmak, kendin içmek, çiçekleri düzenlemek, tütsü yakmak; tüm bunlar Budist üstatların izinden giderek öğrenmektir [*busso no okonai no ato wo manabu nari*]” (aktaran Ludwig, 1974, s. 49). Çay töreninin klasik metinlerinin toplandığı *Chadō Koten Zenshū*'da da bu ifadeler tekrarlanmaktadır: çay ustalarının tanımlamasıyla “bir kendini dönüştürme yolu olan” çay töreni “Buda'nın kalbinin açığa çıktığı yerdir” [*bussbin no rosbutsu suru tokoro nari*] (aktaran Ludwig, 1974, s. 28).

Zen tapınaklarında eğitim alan çay ustalarının çay töreni dünyasına girerken Budist isimlerini kullanmaları kendi adlarını, benliklerini, dünyevi bilinçlerini, düşüncelerini ve isteklerini geride bırakmaları anlamına gelmektedir. *Wabicha* olarak adlandırılan çay töreni tarzının başlatıcısı Murata Shukō, *Kokoro no Fumi* [Kalbin Eğitimi]'de² “çay yolunun bakış açısından en kötü şeyin bene bağlanmak olduğunu” söylerken “bir yolu izlerken en büyük engellerin bağlanma ve kişisel tatmin duyguları olduğunu”, “çayın sırlarını anlamak için insanın bütün bağlardan kurtulması, kalbini ve zihnini boşaltması gerektiğini” yazmaktadır (aktaran Kumakura, 2002, s. 19). Katō Shūichi ise çay töreni estetiğinin başlıca ideallerinden olan *wabi*'nin on beşinci ve on altıncı yüzyıllarda kullanıldığı anlamıyla “boşluk'un bilincine varılmasının estetik, duyuşsal ifadesinden başka bir şey olmadığını” belirtmektedir (aktaran Ludwig, 1974, s. 48). Çay töreninin klasik metinlerinden *Zencha Roku*'da *wabi*'nin “yoksunluk, hiçbir şeye sahip olmamak, her şeyin arzularımızın tam tersi bir şekilde gitmesi, dileklerimiz boşa çıkması” anlamına geldiği ama bunun olumsuz bir şey olmaktan çok maddi dünyanın bağlarından özgür olmayı, dünyevi değerlerin ötesinde bir dinginlik bulmayı ifade ettiği dile getirilmektedir (aktaran Haga, 1995, s. 246). *Wabimu* fiilinden türeyen *wabi* kelimesinin çeşitli anlamları olmakla birlikte, kelime köken anlamıyla bir yandan toplumun uzağında, gündelik yaşamın dışında, dünyevi ihtiyaçları en aza indirerek, bu anlamda yoksulluğa varan bir alçakgönüllülük içinde yaşamayı, ama bir yandan da “doğanın içinde yalnız olmayı”, “doğallığı” ifade etmektedir (Chiba, 2023, s. 22; Haga, 1995, s. 246).

Çay töreninin gerçekleştiği alana bahçe yoluna açılan bir bahçe kapısından girilmektedir. Bu kapı gündelik dünyayla çay törenini hem mimari hem de simgesel olarak ayırmaktadır. *Roji* olarak adlandırılan bahçe yolu da çay törenine katılacak olanların zihnini ve kalbini “temizlemek” için tasarlanmıştır. Yazıldığı farklı karakterlere göre açık alan, yol, patika, geçit ya da şebnemli topraklar anlamına gelen *roji* kelimesini Rikyū, Lotus Sutra'daki şu cümleden almıştır: “Üç dünyanın çayır çayır yanan evinden, çiy taneleriyle ıslanan topraklara [*roji*] çekildiler” (aktaran Anderson, 1987, s. 483). *Nanbōroku*'da “Rikyū'nun kelimeyi dünyanın bütün sıkıntılardan ve kirinden arınmış bir zihin ve kalbin saflığını anlatmak için kullandığı” ve “*roji*'nin ruhsal saflığının, kendisini ağaçların ve taşların doğallığında ifade ettiği” yazmaktadır (aktaran Nitschke, 2007, s. 149). Çay evine giden yol ve bahçedeki pek çok başka öğe de zihin ve kalbi boşaltmaya, doğanın olduğu gibi ortaya çıkmasına ve ev sahibinin kendi zihin ve kalbini misafiriyle paylaşmasına hizmet edecek şekilde hazırlanmıştır. Örneğin *roji*'nin hemen başlangıcında ya da *roji* ve çay evi arasında bulunan çeşitli bekleme alanları [*machiai*] bir yandan misafirin zihnini ve kalbini gündelik düşüncelerden, duygulardan, kaygılardan arındırmasına fırsat tanırken bir yandan da bahçenin sakinliği içinde doğanın olduğu gibi kendini göstermesini sağlamaktadır. Çay evine varmadan önceki iç bahçe yolundaki yere yakın taş çeşme oluğu [*tsukuba*] hem misafirin hem de ev sahibinin “dünyanın kirini yıkaması”, Şinto tapınaklarına girerken de yapılan arınma ritüelini gerçekleştirilmesi (Anderson, 1987, s. 484; Kumakura, 2002, s. 39), her ikisinin de suyun serinliği, yosunların kokusu, yaprakların rengi, güneşin ya da ayın süzülen ışığıyla doğayı algılaması, ayrıca sessizce birbirlerine gösterdikleri özeni ortaya koymaları için vardır. Çay töreninde, kelimesi kelimesine “üç çiy” anlamına gelen *sanro* kelimesi, sabah, öğle ve akşam ya da misafir çay törenine gelmeden önce, geldiğinde ve gittikten sonra *roji*'ye su serpilmesini anlatmaktadır. *Nanbōroku*'da aydınlanmaya giden yolu ıslatan çiy tanelerini ifade eden *sanro*'nun son derece önemli olduğu yazmaktadır ve ev sahibi aynı özeni sadece tuvaletleri temizlerken değil misafirin karda bıraktığı ayak izlerini silmek ve bu şekilde karın saflığını eski haline getirmek için de göstermelidir (Ōhashi, 2021, s. 199). Bahçeye ve bahçe yolundaki

² “Kalbin Mektubu” olarak da Türkçeye aktarılabilecek yapının başlığının çevirisinde, alıntının yapıldığı İngilizce çevirideki “Training of the Heart” tercihi temel alınmıştır.

taşlara su serpilmesi hem arınmayı hem serinlik hissini hem de ev sahibinin misafiri karşılamaya hazır olduğunu göstermektedir (Anderson, 1987, s. 483).

Çay evine bağlanan iç bahçe ve bahçe yolu gündelik düşünce ve isteklerin geride kaldığını simgelemek için daha gösterişsiz, aydınlanmaya giden yolun son aşamalarında karşılaşılan zorlukların arttığı simgelemek ama aynı zamanda ormandaki bir patika havası yaratmak için de daha kıvrımlı bir şekilde oluşturulmaktadır (Anderson, 1987, s. 483). *Roji* ile birlikte gündelik yaşamdan ayrılmış, basit, derme çatma kulübe [*sōan*] olarak tanımlanan çay evi, çay töreninde “şehirin ortasındaki dağ kulübesi” anlamına gelen *shichū no sankyo* idealine yönelmektedir. Çay töreninin gündelik yaşamdan ayrılarak dağlarda yapılan derme çatma bir kulübeye çekilme düşüncesi Japon yazınında ilk ifadelerini Saigyō (1118-1190)’nun *Sankashū* [*Dağ Evi Derlemesi*]’sunda ve Kamo no Chōmei (1155-1226)’nin *Hōjōki*³’sinde bulmaktadır (Kumakura, 2002, s. 21). Her ikisi de kaynağını Çin düşünce geleneklerinde dağlara çekilen münzevi ermişlerle ilgili anlatılardan almaktadır. On altıncı yüzyıl sonları ve on yedinci yüzyıl başlarında Japonya’da yaşayan Cizvit misyoner João Rodrigues şöyle yazmaktadır: “Sakaili bazı *chanoyu* ustaları çay evini farklı bir biçimde yapmaya başladılar. Bu çay evini, köylerdeki تنها evlerin ya da kendilerini doğayı ve onun İlk Neden’ini seyre dalmaya vermek için insanların çok uzağında tek başlarına inzivaya çekilenlerin küçük kulübelerinin atmosferlerini canlandırmak amacıyla, yer darlığının izin verdiği ölçüde ağaçlı bir bahçe içindeki daha küçük bir ev olarak yapıyorlar. (...) Şehirin ortasındaki bu küçük kulübelerde birbirlerini çay içerek ağırılıyorlar ve bu şekilde şehirde yalnız kalıp ferahlayacak yerlerin eksikliğini telafi ediyorlar. Aslında, bizzat şehrin ortasında ulaşıldığı ve tadına varıldığı için bu evlerin gerçek bir inzivadan daha iyi olduğunu söylemek gerekir. Kendi dillerinde bunu şehir meydanının ortasında yalnız bir dağ kulübesi anlamında *shichū no sankyo* olarak adlandırıyorlar” (Cooper, 2001, s. 291). Mimari olarak dağlardaki bir kulübenin atmosferini şehrin ortasında yaratmak çay töreninin kısıtlı mekânının etrafının bahçeye sarılarak dış dünyadan ayrılmasını gerektirmektedir ve çay evine verilen eski isimlerden biri olan etrafı çevrilmiş yer anlamında *kakoi* terimi buradan türetilmiştir (Kumakura, 2002, s. 22). *Hosshinshū* [*Aydınlanmış Kalp Derlemesi*]’da Kamo no Chōmei, çay töreninin en erken estetik ideallerinden biri olan *suki* zihniyetine sahip olmanın insanları gündelik dünyadan ayrılmaya, rüzgâr ve ayla dost olmaya götürdüğünü belirtirken şöyle söylemektedir: “*suki*’ye sahip olanlar kendilerini düşen çiçeklerin hüznüne açarak ve doğup batan ayı düşünerek kalplerinin saflığını korurlar ve kendilerini dünyanın çamurundan ayrı tutarlar” (aktaran Kumakura, 2002, s. 18). Burada dağın ve dağ atmosferinin basitçe bir doğa görünümü ve onun estetik havası olmadığını belirtmek gerekmektedir. Çin ve Japon düşünce ve sanat tarihinde dağ ve su kelimelerinden oluşan ve günümüzde manzara olarak anlaşılan *sansui*, kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan doğanın ifadesidir ve böylelikle manzarayı paylaşan ermiş, münzevi, şair ya da ressamın kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalbinden ayrılmamaktadır (Ōhashi, 2010, s. 172). Aynı durum *karesansui* [kuru manzara] olarak adlandırılan ve su kullanılmayan Zen bahçeleri için de geçerlidir. Diğer bir söyleyişle, bu şiir, resim ya da bahçelerle karşı karşıya gelmek, sanatçının paylaştığı kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalbiyle ve ondan ayrılmayan kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan doğayla karşı karşıya gelmek demektir. Dolayısıyla *roji* ve *roji* içinde gerçekleşen her şey ev sahibinin zihnini ve kalbini misafirle paylaşmasını ifade etmektedir.

Çay evine çay ustalarının kimi araştırmacılara göre balıkçı teknelerinde gördükleri küçük ambar kapısından, kimi araştırmacılara göre ise dönemin “bir başka dünyaya girilen” tiyatro salonlarının çok alçak giriş kapılarından esinlenerek kullanmaya başladıkları, yaklaşık altmış-altmış beş santimetre boyutlarındaki, alçak ve dar bir kapı olan *nijiriguchi*³’den girilmektedir. Katılanların ancak diz üstünde sürünerek geçebildiği bu kapı, çay töreninde arınma ve başka bir dünyaya girmeye hizmet etmek için kullanılan öğelerden bir diğeridir (Anderson, 1987, s. 484-485; Kumakura, 2002, s. 24, 26). Dört buçuk Japon hasırı [*tatami*] boyutunda olan çay töreninin gerçekleştirildiği oda boştur. Odanın bir duvarındaki, zeminden tavana uzanan boş bir ahşap niş olan *tokonoma*’ya çay törenine özgü bir çiçek düzenleme olan *chabana*, Çin mürekkebi resmi [*sumie*] ya da Zen sözlerinin veya şiirlerin yer aldığı bir kaligrafi yerleştirilmektedir. Hem bunlar hem de çay töreninde kullanılan diğer nesnelere ve seramiklere, çayla birlikte sunulan kurabiye ya da şekerlemelere varıncaya kadar, ev sahibi tarafından her çay töreni için ayrı ayrı seçilerek hazırlanmaktadır. Örneğin, “çay töreni için çiçek düzenlemenin en temel öğretilerine” göre “insanın çiçekleri kalbiyle düzenlemesi”, “çay törenindeki çiçeklerin ev sahibinin zihnini yansıtmaları” gerektiği belirtilmektedir (Chiba, 2023, s. 91). Çiçekler de tıpkı *sansui* resimleri ve *roji* de olduğu gibi aynı anda hem kendi

³ *Hōjō*, Japon ölçü birimleriyle bir kenarı 1 *jō* ölçüsünde olan kare bir alanı ve bu büyüklükte bir odayı ifade etmektedir. *Hōjōki* başlığı, Kamo no Chōmei’nin bu büyüklükteki derme çatma bir kulübede yazdığı notları dile getirmektedir.

kendine olduğu gibi açığa çıkan doğayı hem de ev sahibinin kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalbini göstermektedir. Aynı şey seramikler için de geçerlidir. Richard A. Perry (1976, s. 28-29), *sumie*, Zen bahçeleri ve minyatür taş bahçeleri [*bon-seki*] gibi Japon sanatlarının diğer görünüşleriyle “göstergebilimsel bir tutarlılık içinde” olduğunu belirttiği “çay kaselerinin, özellikle *Raku* tarzında olanların, ama aynı zamanda *Shino*, *Iga*, *Bizen*, *Shiganaki* ya da *Seto* tarzında olanların da, sadece gösterişsiz oldukları için, rustik havalarıyla, mütevazı duruşlarıyla veya yoksulluk çağrışımlarıyla değil meditasyona yönelik yapılmış ve bu amaçla mükemmelleştirilmiş oldukları için” “yetkin bir çay töreni ustasının boşluğu fark ederek orada kalmasını sağladıklarını” yazmaktadır. Bu şekilde, çay kaselerinin biçimi, duruşu, el ve dudakla dokunulduğunda verdiği his, kullanılan kilin dokusu, üzerindeki renklenmeler ve desenlerle oluşan “manzara”, kendi kendine ve her seferinde yeniden olduğu gibi açığa çıkmanın ifadesini ortaya koymaktadır.

Çay töreninde çayın hazırlanması sürecinde yapılan hareketler [*temae*] kesin kurallarla belirlenmiştir. Bir rehber kitapta çay töreninde izlenmesi gereken her biri ince alt başlıklarla ayrıntılı bir şekilde açıklanmış otuz yedi adım sayılmaktadır (Perry, 1976, s. 29). Chiba Kaeko (2023, s. 64), çay töreni öğrencilerinin uygulama eğitimlerinde [*keiko*] *temae*'yi ezberlemek yerine bedenlerinde edinmek için “aydınlanmanın, yokluğun ya da boşluğun [*mu*] varlığıyla ortaya çıkacağına inanılan Zen Budizmi'nden gelen zihinsel bir disiplinden geçtiklerini” ve “zihinlerini boş tutma eğitimi aldıklarını” yazmaktadır. Ancak çok uzun ve zorlu bir eğitimden sonra zihin düşüncelerden özgürleşmektedir. Bununla birlikte çay törenindeki kesin olarak izlenmesi gereken davranış kuralları ve temel hareket kalıpları [*kata*], sadece zihni eğiterek gündelik duygu ve düşüncelerden temizlemeye hizmet etmemektedir. Bir kez daha tekrar edilecek olursa, zihin yokluğa ulaştığında, diğer bir deyişle düşünce ve duygular araya girmeden kendi kendine olduğu gibi ortaya çıktığında doğa da kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. Toshimitsu Hasumi, “çay odasında gerçekleşen minyatür bir dünya deneyimi” sunan çay töreninde “kaynayan suyun sesinde denizin yaşayan gücünü duyuyoruz; çaydan yükselen buharda uzak bir tepedeki çamların kokusunu alırız. Köşedeki çiçekler yaşamın alçakgönüllü ve neşe dolu yansımasının güzelliğine işaret eder” diye yazmaktadır (aktaran Perry, 1976, s. 30). Perry, “çay töreninde doğanın açık bir şekilde kendini gösterdiğini” belirtirken Rikyū'nun şu üç şiirini alıntılanmaktadır: “Çay kasesinden/ bir yudum aldığımda/ kabın derinlerinde/pırl pırl gökyüzünün mavisini denizin grisi/ yansır”; “Taş kasesinin/ içine düşen damlanın/ sesini duyduğunda/ kalbinin tüm tozlarının/ yıkanıp gittiğini hissedersin”; “Dağlardaki, vadilerdeki çiçekleri/ suyla dolu belki de taşmış/ basit bir vazoya yerleştir/ ama çiçekleri düzenlerken/ kalbini de aralarına koy” (Perry, 1976, s. 30-31).

Çay evinin pencereleri dışarıyı görmeyecek şekilde tasarlanmıştır, ışık içeriye dinginlik veren bir loşluk yaratacak şekilde girmektedir. Zihin ve kalbin boşluğu, bu şekilde dış dünyadan çekilen, gündelik alışkanlıklardan ayrılmayı gerektirecek şekilde küçültülmüş çay evinin dinginliğiyle birleştiğinde ev sahibi ve misafirin her hareketi olduğu gibi ortaya çıkmaktadır. Böylece bir yandan davranış kuralları ve kalıplarda yetkin hale gelindiğinde çay törenindeki yalın hareketler yakından seyredilen estetik bir nitelik kazanmaktadır: çay töreninde *temae*'nin “güzel” olması gerektiği vurgulanmaktadır (Kumakura, 2002, s. 38). Diğer yandan çay töreninde olup bitenlerin olduğu haliyle açığa çıkması ev sahibinin, örneğin, demlikten gelen sesteki suyun doğru sıcaklıkta olup olmadığını, misafirin nasıl hissettiğini, rahat edip etmediğini hemen fark etmesini sağlamaktadır (Chiba, 2023, s. 60-61). Urasenke çay okulunun 15. büyük ustası Sen Sōshitsu şöyle bir anısını paylaşmaktadır: “Yoğun bir tempoda çalıştığım bir gün canım bir fincan çay istedi. Tam o anda sanki düşüncemi okumuşçasına bir kadın kapıyı açtı ve bir fincan çay getirdi. Tam doğru zamanda. Gönülden bir teşekkür duygusu hissettim. Terlediğimi hissedene kadar ısıtıcının sonuna kadar açık olduğunu fark etmemişim. Hemen kapı aralandı ve genç bir kadın ‘sıcak değil mi?’ diyerek benim için pencerelerden birini hafifçe açtı. Zamanlamayı doğru yapma başkalarının hareketlerini özenli bir şekilde izlemeyi, başkalarıyla bir olmayı gerektirir. Çay töreni eğitimi mi gördüklerini sorduğumda cevap ‘evet’” (aktaran Ackermann, 2004, s. 41). Çay töreninde misafir çaydan ilk yudumunu aldığımda kendisi için özenle hazırlanan her şey için derin bir minnettarlık hissederken ev sahibi de “derinden önemli bir şeyi, çabasını anlayan biriyle başarıyla paylaştığını hissetmektedir” ve “çay töreninin amacı da bu anın gerçekleştirilebilir olduğunu göstermektir” (Anderson, 1987, s. 488). Bu anlamda, Kumakura Isao (2002, s. 35)'nin ifadesiyle, çay törenine katılanların amacı gündelik yaşamın sıradan hareketlerini davranış kurallarında ve hareket kalıplarında katı bir disiplinle yetkinleşerek “güzel bir şeye dönüştürmek” ve “karşılıklı olarak manevi bir dayanışma yaratmaktır”. Bu nedenle Rikyū'ya göre “ev sahibi ve misafir olduğu gibi kalplerini paylaştıklarında [*chokushin no majiwari*] törensel kurallar ve kalıplar ortadan kalkar. Ateş koşullar, su kaynatılır ve çay içilir, hepsi bu! Burada Buda'nın kalbi apaçık ortaya çıkar” (aktaran Ludwig, 1974, s. 48). Çay töreninde kelimeler olmaksızın,

“kalbinin derinliklerinden, gönülden isteyerek”, misafire özen gösterme, onun hislerine ve ihtiyaçlarına dikkat ederek hizmet etme amaçlanmaktadır (Chiba, 2023, s. 20). *Nanbōroku*'da, çalışma anlamına gelen *bataraki* kelimesinin sıklıkla kullanıldığına dikkat çeken Kumakura, kitapta bu terimin “ev sahibinin kalbinin, hareketlerinde, çayı hazırlayışında ve kullanılan çeşitli nesnelerin görünüşlerinde dışavurulduğunu anlattığını” belirtmektedir (aktaran Saito, 2007, s. 90).

Bütün bu öğelere gösterilen özen, ev sahibinin çay töreninde gerçekleşen buluşmanın biricikliğini sağlama amacına hizmet etmektedir. Çay töreninin en temel düşüncelerinin başında gelen *ichi-go-ichi-e* ifadesi yaşamda ancak bir kere karşılaşılabilecek bir deneyimi anlatmaktadır. Bu ifade Takeno Jōō için “ev sahibi ve misafir arasında gerçekleşen belli bir çay buluşmasını herhangi başka bir fırsatta tekrarlamamanın olanaksız olduğunu”, bu nedenle her zamanki alışkanlıkları, “gündelik konularla ilgili yersiz konuşmaları bir yana bırakarak orada olup bitenlere dikkat kesilmek gerektiğini” dile getirmeyi sağlamaktadır (Sen, 1998, s. 156). Ev sahibi ve misafir kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalplerini paylaştıklarında dünya da tekrar edilemez bir şekilde, kendi kendine olduğu gibi açığa çıkmaktadır. Çay töreninin aynı anda hem çok sade, berrak ve apaçık hem de sonsuz bir yankılanma yaratan dipsiz bir derinliğe sahip olması ve asimetrikliği (Hisamatsu, 1970, s. 12-17) de tam olarak bunu ifade etmektedir.

Bu durum çay töreninde kullanılan ünlü nesnelere [*meibutsu*] ve bu nesnelerin özgünlüğünü ve silsilesini gösteren kayıtlarda [*yuisho*] da açık biçimde kendini göstermektedir. Kumakura (2002, s. 10-13), çay ustasının öğrencilerinden birine yollamak için kendi törenlerinde kullandığı bir nesneyi içine koyduğu ve üstüne düşüncelerini not düşüğü kutular [*okuribako*] gibi bu türden nesne ve kayıtların, sadece kime ait olduğunu ve kim tarafından takdir edildiğini aktarmaya yaramadığını, ayrıca çay ustasının üslubunun ve beğenisinin tadına varmaya olanak tanıdığını, çünkü “çay sanatı uygulayıcıları için o nesneye sahip olanların kişiliğinin bedenleşmiş hali” olduğunu belirtmektedir. “Kutu kayıtları öne çıkınca insanların özgürce ve doğrudan nesnenin kendisine değil kime ait olduğuna dikkat kesildiğinden” şikâyet etmekle birlikte Yanagi Sōetsu da “nesnenin takdir edilmesi aracılığıyla ona daha önce sahip olanların duygularına ve düşüncelerine girmenin mümkün olduğunu” dile getirmektedir (aktaran Kumakura, 2002, s. 13).

Son olarak, çay töreninin temel değerlerini ortaya koyduğu kabul edilen *wa-kei-sei-jaku* ifadesinde de aynı estetik mantığın işlediği görülmektedir. *Wa*, uyum anlamına gelmektedir ve “çay töreninin bütün öğeleri arasındaki, ev sahibiyle misafir arasındaki, kullanılan kaplar, doğanın akışının ritmi ve insanlar arasındaki uyumun önemi vurgulanmaktadır” (Chiba, 2023, s. 17). *Kei*, saygı anlamına gelmektedir ve ev sahibiyle misafirin sadece birbirlerine değil kullanılan kapları, kaligrafları ya da resimleri yapanlara ve ayrıca doğaya gösterdikleri saygıyı anlatmaktadır. *Sei*, temizlik demektir ve çay töreninin her aşamasında temizlik öne çıkarılmaktadır. Bu, bedensel olduğu kadar ruhsal bir temizliği de ifade etmektedir. *Jaku*, sessizlik anlamına gelmektedir ve Budizm’de Nirvana’yı dile getirmektedir (Iwanami Shoten, 1998-2004). Bu ifade “ne olursa olsun her zaman dingin olan berrak bir zihin ve kalbi” anlatmaktadır (Chiba, 2023, s. 18). Sen Sōshitsu, “çay töreninde, beklenmeyen bir yağmur, ayaklardaki ağırlar, bir sonraki hareket ya da başka düşüncelerle zihin ve kalbin berraklığının ve dinginliğinin çok kolay bozulduğunu”, çay törenini öğrenenlerin “ancak sayısız uygulama çalışması sonrasında sessizliğe ulaşabileceklerine inandıklarını” ve “bu nedenle çay töreninin yaşam boyu devam eden bir eğitim olarak görüldüğünü” belirtmektedir (aktaran Chiba, 2023, s. 18). Onun sözleriyle çay töreninin amacı “insanın içinde yaşadığı dünyada hemcinsleriyle beraber zihin ve kalbin sessizliğini açığa çıkarması”dır (aktaran Anderson, 1987, s. 475). Zen estetiğinin mantığının temelinde yer alan *shizen*’in kendi kendine olduğu gibi anlamı aracılığıyla dile getirilecek olursa, çay töreninin tüm öğelerinin birbirleriyle uyum içinde olmasını ve her birine gösterilen saygıyı sağlayan şey, çay töreninin bütün yönlerinin kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalp ile ondan ayrılmayan kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan doğanın paylaşılmasının ifadeleri olmalarıdır.

Sonuç

Çay töreninde bahçe, mimarlık, çiçek düzenleme, seramik, resim, kaligrafi ve şüir gibi pek çok sanat uyumlu bir bütün oluşturmaktadır. Benzer şekilde, çay töreninin tanımlayıcı özellikleriyle ilgili klasik ve çağdaş anlatılarda dile getirilenler arasında büyük bir tutarlılık bulunmaktadır. Bu tutarlılık çay töreninin bütünselliğiyle birleştiğinde çay töreniyle ilgili betimlemelere anlaşılır bir nitelik kazandırmaktadır. Öte yandan Japoncada *shizen* kelimesinin “kendi kendine olduğu gibi” anlamıyla birlikte değerlendirildiğinde sadece çay töreniyle ilgili tanımlamaların tutarlılığı ve çay töreninin bütünselliği değil, yalınlık, sezgisellik, asimetriklik, doğallık, boşluk gibi estetik

niteliklerinin derin anlamı da açık hale gelmektedir. Bu şekilde, örneğin Ise Tapınağı'nın ve Katsura İmparatorluk Köşkü'nün çay evinin sadelikleri arasındaki fark anlaşılır olmaktadır. Bunun da ötesinde *shizen*'in bu anlamı Japon sanatlarına eşlik eden felsefi düşüncenin ve yokluk kavrayışının mantığını anlamayı da sağlamaktadır. Farklı sanatları bir araya getiren çay töreni, Japon estetiğinin farklı dönemlerde ortaya çıkarak gelişen pek çok idealini, dolayısıyla Japon güzellik anlayışının çeşitli yönlerini sergilemektedir. Klasik niteliğini kazandığı on altıncı yüzyıldan bugüne kadar çay töreni Japonya'da başkalarıyla kurulan ilişkileri, bedensel ve toplumsal davranış ve hareket kalıplarını derinden etkilemiştir. Ayrıca çay töreni doğrudan doğruya Budizm, özellikle Zen Budizmi ile ilişkili bir şekilde geliştiği ama aynı zamanda Çin düşünce gelenekleriyle kökü çok gerilere giden bağlantılara sahip olduğu için Japon tinselliğinin pek çok yönünü görünür hale getirmektedir. Çay töreninde insanın “Buda'nın kalbine” ulaşması, tüm varlıkların özünde bulunan, üstüne hiçbir şey eklenmediğinde kendi kendine olduğu gibi açığa çıkan zihin ve kalbin “saflığına”, diğer bir söyleyişle başlangıçtaki haliyle “açık ve temiz bir zihin ve kalbe”, dolayısıyla asıl gerçekliğe, hakikate ulaşması, kendi kendine neyse öyle olması, öyle davranması, bunu her seferinde yeniden ve tekrarlanamayacak bir şekilde yaşaması demektir. Bu, çay töreninde doğayla kurulan ilişkinin anlamını da göz önüne sermektedir. Bu ilişki, insanın dışındaki “nesnel” doğayla, “doğal çevreyle” uyumlu ilişkiler kurmasını değil, kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan bir zihin ve kalbin berraklığında, kendi kendine olduğu gibi ortaya çıkan yalın doğayı, bu anlamda asıl haline döndüğünde insanın zihin ve kalbinin doğadan ayrılmadığını ifade etmektedir. İnsan ve doğa arasındaki ayrımı ortadan kaldıran böyle bir ilişkinin mantığı, bir başkasıyla kurulan ilişkiyi de içine almaktadır. Bu anlamda ben ve bir başkası arasındaki ayrımın ortadan kalkması, çay töreninde özenli ve saygılı olma üzerine kurulu olan kişiler arası ilişkinin temel niteliğini oluştururken estetik ve etiğin ne anlamda birleştiğini göstermektedir. Böylelikle çay törenini *shizen* kelimesinin kendi kendine olduğu gibi anlamı ve bu anlamın ortaya koyduğu mantıkla birlikte değerlendirmenin sonucunda varılan derinlemesine bakış sadece Japon sanatlarının ve estetik ideallerinin değil aynı zamanda dinsel inançlarının, etiğinin ve toplumsal davranışlarının da önemli yönleriyle ilgili iç görü kazandırmaktadır. Bununla birlikte, çay töreni estetiğinin mantığını düşüncede kavramanın, *shizen* kelimesinin ifade ettiği kendi kendine olduğu gibi açığa çıkmayı gerçekleştirmek anlamına gelmediğini belirtmek önem taşımaktadır. Kendi kendine olduğu gibi açığa çıkmanın gerçekleşebilmesi için çay töreninin bütün yaşamı içine aldığı söylenen, uzun ve zorlu eğitiminden geçmek, bu şekilde gündelik alışkanlıkların, insanın kendisi ve doğa, içinde yaşadığı dünya ya da başkaları arasında yaptığı ayrımın, dünyayı kendini merkeze koyarak algılamanın öncesindeki saflığa dönmek gerekmektedir. Çay töreni ustalarının geçmişte ve bugün tekrar tekrar dile getirdiği çay töreniyle ilgili gerçek bir iç görüye ulaşmanın biricik yolu budur.

Kaynakça

- Ackermann, P. (2004). The four seasons: one of Japanese culture's most central concepts. P. M. Asquith, A. Kalland (Ed.), *Japanese images of nature: cultural perspectives* içinde (ss. 36-53). RoutledgeCurzon.
- Anderson, J. L. (1987). Japanese tea ritual: religion in practice. *Man*, 22(3), 475-498.
- Chiba, K. (2023). *The Japanese tea ceremony: an introduction*. Routledge.
- Cooper, M. (Ed.) (2001). *João Rodrigues's account of sixteenth-century Japan*. The Hakluyt Society.
- Esenbel, S. (2021). Yamada Torajirō ve resimli Türkiye gözlemleri: Toruko gakan. T. Yamada, *Japon aynasından resimli Türkiye gözlemleri* (S. Esenbel, Çev.) içinde (ss. XI-LXXX). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Haga, K. (1995). The wabi aesthetics through the ages. N. G. Hume (Ed.), *Japanese aesthetics and culture: a reader* içinde (ss. 245-278). State University of New York Press.
- Heisig, J. W., Kasulis, T. P., Maraldo, J. C. (Ed.). (2011). *Japanese philosophy: a sourcebook*. University of Hawai'i Press.
- Hisamatsu, S. (1970). The nature of “sadō” culture. *The Eastern Buddhist*, 3(2), 9-19.
- Hisamatsu, S. (2003). Zen geijutsu no rikai: Zen geijutsu no nanatsu no seikaku. Y. Kurasawa (Ed.), *Geijutsu to cha no tetsugaku* içinde (ss. 31-52). Tōeisha.
- Iwanami Shoten (1998-2004). *Shizen. Kojien* (5. Edition, Casio XD-F6700 Electronic Dictionary Edition) içinde.
- Iwanami Shoten (1998-2004). *Soku. Kojien* (5. Edition, Casio XD-F6700 Electronic Dictionary Edition) içinde.
- Iwanami Shoten (1998-2004). *Jaku. Kojien* (5. Edition, Casio XD-F6700 Electronic Dictionary Edition) içinde.
- Keown, D. (2003). *A dictionary of Buddhism*. Oxford University Press.

- Kumakura, I. (2002). Reexamining tea: “yuisho”, “suki”, “yatsushi”, and “furumai”. *Monumenta Nipponica*, 57(1), 1-42.
- Ludwig, T. M. (1974). The way of tea: a religio-aesthetic mode of life. *History of Religions*, 14(1), 28-50.
- Nanbō, S. (1981). A record of Nanbō. T. ve T. Izutsu (Ed.), *The theory of beauty in the classical aesthetics of Japan* içinde (ss. 133-158). Martinus Nijhoff Publishers.
- Nitschke, G. (2007). *Japanese gardens*. Taschen.
- Ōhashi, R. (2000). The Japanese ‘art way’ (dō): sensus communis in the context of the question of a non-Western concept of modernity. H. Kimmerle, H. Oosterling (Ed.), *Sensus communis in multi and intercultural perspectives* içinde (ss. 53-59). Verlag Könighausen.
- Ōhashi, R. (2010). Japanese worlds. H. R. Sepp, L. Embree (Ed.), *Handbook of phenomenological aesthetics* içinde (ss. 171-176). Springer.
- Ōhashi, R. (2021). *Gaidō no seisei: Zeami to Rikyū*. Kodansha.
- Özdemir, İ. S. (2023). Güzelden de öte: Shizuteru Ueda’nın doğa estetiği ve Japon sanatları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 277-294.
- Perry, R. A. (1976). The tea bowl as a meditative device. *RACAR: revue d'art canadienne / Canadian Art Review*, 3(1), 28-35.
- Saito, Y. (2007). The moral dimension of Japanese aesthetics. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 65(1), 85-97.
- Sen, S. (1998). *The Japanese way of tea: from its origins in China to Sen Rikyū*. University of Hawai’i Press.
- Suzuki, I. (2016). Ahmet Haşim ile Çay Name. E. Esen, I. Suzuki (Ed.), *Kotodama İstanbul Hajimari 2015* içinde (ss. 110-116). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ueda, S. (1982). Emptiness and fullness: sunyata in Mahayana Buddhism. *The Eastern Buddhist*, 15(1), 9-37.
- Ueda, S. (1989). The Zen Buddhist experience of the truly beautiful. *The Eastern Buddhist*, 22(1), 1-36.
- Ueda, S. (2002). Shizen no shi to shizen. *Ueda Shizuteru Shū: Kyokū, Sekai 9* içinde (ss. 211- 238). Iwanami Shoten.

EXTENDED SUMMARY

This article explores several characteristics of the Japanese tea ceremony by focusing on the sense of “to be as it is by itself” inherent in the word *shizen*, which corresponds to nature in contemporary Japanese. This sense of the word clarifies the logic of the tea ceremony aesthetics, which is founded on a certain conception of “nothingness.” The Japanese philosopher Ueda Shizuteru’s examination of the “Ten Ox Herding Pictures” [*Jūgyūzu*] in a number of his works provides a clear account of this logic as well as a philosophical explanation of the meanings of *shizen* and nothingness in Zen Buddhism. According to Ueda’s analysis, such a logic has three dynamically correlated aspects: the empty heart/mind, nature, and the transmission of one’s empty heart/mind to another. And nothingness signifies the constant movement among these three aspects. The empty heart/mind “as it by itself” does not have a fixed substance, form, or image. In other words, it erases itself constantly. Thus, whenever one’s empty heart/mind is transmitted to another, nature appears just as it is by itself anew. An examination of the classical and contemporary descriptions of tea ceremony reveals that this logic is manifested in different aspects of the tea ceremony, such as the artistic pseudonyms of the tea ceremony masters [*go*], the architectural characteristics of the tea garden [*roji*] and the tea house [*chashitsu*], the famous tea ceremony utensils [*meibutsu*] and their pedigrees [*yuisbo*], the tea procedure [*temae*], and the basic formal patterns of bodily movements [*kata*], as well as in several aesthetic ideals of the tea ceremony such as *wabi*, *suki*, *shichū no sankyō*, *ichi-go-ichi-e*, and *wa-kei-sei-jaku*, all of which have been explored in detail in the literature on the tea ceremony. The tea garden, which is designed to create an atmosphere of a mountain path in the centre of the city [*shichū no sankyō*], for example, provides a means of not only purifying the heart/mind of the guest, cleaning “the dust of the world,” but also appreciating nature as it is. It is also the place where the host and the guest share their mutual care and respect. Everything in the garden is designed to welcome the guest and to present him or her with a once-in-a-lifetime experience [*ichi-go-ichi-e*], while embodying the empty heart/mind of the host. In this sense, the tea garden serves the same function as a *sansui* painting or a Zen garden. This is also true for the tea bowl, which embodies not only the empty heart/mind of its maker but also that of its owner, while the forms on the bowl created by the glaze or firing marks and the subtle texture and colour of the clay represent a natural landscape. Similarly, the flower arrangement in the empty alcove [*tokonoma*], which should be arranged to reflect the emptiness of the heart/mind of the host, presents nature just as it is. Likewise, in the tea ceremony ideal of *wa-kei-sei-jaku*, which means harmony, respect, purity, and tranquillity respectively, the harmony between human beings and nature, alongside the mutual respect between the host and the guest, expresses the purity and tranquillity of their empty heart/mind transmitted to another. As the tea ceremony brings together various artistic media such as gardening, architecture, flower arrangement, ceramics, calligraphy, and poetry, it exhibits various ideals of Japanese aesthetics and reflects multiple aspects of the Japanese sense of beauty. Similarly, the tea ceremony exemplifies several characteristics of the Japanese appreciation for nature. The unification of human beings with nature in the tea ceremony signifies that nature appears just as it is in the emptiness of the heart/mind. The tea ceremony developed directly in relation to Buddhism, especially Zen Buddhism, and it has deep-rooted connections with the Chinese traditions of thought. Moreover, since the sixteenth century, it has deeply affected patterns of behaviour and interpersonal relationships in Japanese society. Hence, clarifying the logic of nothingness in the tea ceremony by focusing on the sense of “to be as it is by itself” of *shizen* provides insight into both Japanese aesthetic ideals and arts in general, as well as into religious, ethical, and environmental behaviour in Japan. Such an exploration also offers a different perspective to interpret not only the relationship between ethics and aesthetics in the tea ceremony but also the consistency of its classical and contemporary descriptions. Finally, as there are only a few works introducing the general characteristics of the tea ceremony in Turkish, this article contributes to the research on the subject in Turkey by examining its defining characteristics from the standpoint of Japanese philosophy and philosophical aesthetics.